

HANTÓ ZSUZSA

Kitiltott családok

MÁSODIK, JAVÍTOTT,
BŐVÍTETT KIADÁS

Hantó Zsuzsa
Kitiltott családok

Magyar Ház Könyvek

Hantó Zsuzsa

Kitiltott családok

Második, javított és bővített kiadás

Budapest, 2010

© Hantó Zsuzsa és a szerzők, 2009

© Magyar Ház Kft., 2010

Térkép- és képszerkesztő

Hajdu Lajos

A borítón lévő fotó Nagy Barnabásné, a térkép Hajdu Lajos munkája.

Szakmai lektor

M. Kiss Sándor

Kiadja a Magyar Ház Kft.

Felelős kiadó: Bencsik Gábor

Szerkesztő: Bognár József

Tipográfia: Valkóczy József

ISBN 978-963-9335-74-5

Nyomta a Demax Művek Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: Miklóssy János

TARTALOM

Bevezetés	/ 11
Köszönetnyilvánítás	/ 14
Foreword	/ 15
Vorwort	/ 18
„Kezdet a semmiből...”	/ 23
A Nemzeti Bizottságok	/ 30
A népbíróságok	/ 33
A „hóhértörvény” – a népbíróságok külön tanácsai	/ 42
Tisztogatás a hivatalnokok körében. Az igazolóbizottságok	/ 44
B-listázás	/ 49
A B-listázás következményei	/ 65
„Itt csak az fog történni, amit a kommunista párt akar!”	/ 68
A civil társadalom fel számolásának folyamata	/ 71
A törvénysértések csoportosítása 1945–1953	/ 71
A németek kollektív felelősségre vonása	/ 72
Felvidéki magyarok kitelepítése	/ 76
A „belső ellenség”, a reakciónak, az osztályidegennek bélyegzettek elleni harc	/ 79
Halmozott büntetések	/ 99
Szabadulás után munkatábor	/ 104
A kitiltások jogszabályi háttere	/ 109
1945 előtt	/ 109
A családok kitiltásának jogszabályi háttere 1945 és 1953 között	/ 112
Az emberi jogokkal folytatott színjáték	/ 117
„Kuláklista”, „kulák felülvizsgálat”	/ 123
Előzmények	/ 123
A kulákok korlátozásának egy különös formája: otthont adni a Budapestről kitelepítetteknek	/ 128

A kulákok „likvidálásának” szervezési-technikai

háttere: a „kuláklistának” / 130

A pécsváradi kuláklista / 136

Író a határban / 142

A kuláklistának „megszüntetése” / 147

Kitalált családok / 149

A családi munkatáborok / 151

A deportálások közvetlen előzményei, határsáv létrehozása / 152

A fogalomhasználat problémái (deportált, telepes, telepített személyek,
zárt területen elhelyezettek, nemkívánatos elemek) / 159

Az intézkedések megkettőzése / 162

A „K” őrsök tevékenysége / 164

A táborrendszer kialakulása / 164

A deportálás indokai / 168

„Paraszt szocialista szektáság” / 177

Kitelepítés Budapestről / 178

Az 1953. évi amnesztia / 189

Gyekiczky Tamás: Vergődés a joghálójában / 196

(Adalékok a kitelepítettek jogi diszkriminációjához) / 196

I. Tévfúton. A magyar jogrendszer rövid története 1945–1990 / 196

II. A magánjogi diszkrimináció / 202

III. Zárószó / 221

Bank Barbara – Bandi István:

Domiciliu obligatoriu (D.O.), vagyis kitélepítések,

kényszerlakhelyezések Romániában 1949–1951 / 224

A belső ellenség / 226

A határsáv / 228

Jogi keretek / 229

Előkészületek / 231

A kitelepítés / 235

A táborok / 237

„Szabadulás” / 242

VISSZAEMLÉKEZÉSEK

Bajor Ervinné Legeza Mária: „Ember ek lehet tünk akkor is,
mikor az ember ek nem akart ak ember ek lenni” / 247

Német, majd orosz megszállás / 247

A kitelepítés céljai / 251

Édesapám sorsa / 252

Hazatérés apa nélkül 1945 karácsonyán / 257

Kiutasítás választott lakhelyre / 260

Héber Ernő tovább működik / 264

A Gondviselés a tenyerén tartott minket / 268

A Legeza és a Bajor család kálváriajárásának állomásai / 269

Dr. Szentágotay Márton és családja sorsa / 271

A gyökerek / 271

Az erdélyi kapcsolat / 272

A kitiltás – kitelepítés / 273

Befogadóink / 276

A Szentágotay család meghurcolásának színhelyei / 280

Iskolás éveim / 281

Jancsó Béla családjának sorsa Romániában

és Magyarországon 1945 és 1963 között / 287

Jancsó Katalin: Emlékképeim / 288

Pongor Miklósné Jancsó Sarolta családjának kálváriája / 296

A Zsigmond család kálváriajárása / 312

Hulljon a férge / 313

A Zichy család meghurcoltatása / 350

Visszaemlékezések / 355

Melléklet / 389

Levelek / 389

A Zichy család néhány kastélyának háború utáni története / 396

A Kövesdy család – emlékek a „hátszögből” / 399

Münnich Éva – a személyzetis / 400

dr. Dubay Miklósné Bozsó Éva:

Törvények / 407

Adó fejében mindent elvittek / 407

Szegedről az ebesi munkatáborba / 409

Meghalt a diktátor / 415

Budapesten valami szokatlan készülődik / 418

Valaki szembeszáll az ország akaratával / 420

2065 nap / 424

Akit a politika a saroglyához kötött / 426

Határsáv, tilos a belépés / 429

Laci papát törölték az ügyvédek sorából / 430

Másodfokú tárgyalás / 431

Elkezdtek letölteni a ránk szabott kilenc évet / 433

Irodalom / 437

Az utcanevek és házszámok térképi elhelyezéséhez
felhasznált irodalom / 448

Források / 449

Életrajzok / 451

Névmutató / 465

Térképmelléklet / 477

A CD-MELLÉKLET TARTALMA:

Budapesti kitelepítések

A 22 kerület lakosait honnan hová deportálták (2×22 térkép)

A Budapestről kitelepítettek összesített névsora (11 214 név)

A Budapestről kitiltottak kényszerlakhelyei (térkép)

Tabajdi Gábor: Hétköznapi diktatúra

Poich Lóránd családjának kitelepítése

Emlékoszlop-avatás Mikófalván (2009. június 21.)

Széchenyi Kinga Mikófalván elmondott beszéde

Hortobágyi deportálások

Összesített településlista (525 település)

A deportált családok zárt táborai (térkép)

12 tábor katonai térképei 1950–1982

12 tábor helyszínrajza

Kugler Emese felvételi kérelmének elutasítása 1961. május 15-én

Ebesi kiállítás megnyitója (2005. szeptember 8. – megnyitotta Pokorni Zoltán)

Sólyom László köztársasági elnök beszéde Ebesen, 2007. október 13-án

Az ebesi emlékmű avatása (2007. október 13. – felavatta Sólyom László)

Fekete József: Helyük van a történelemben

Romániai táborok

Kitelepítések Bánátból (térkép)

Kényszerlakhelyek, kényszers munkatáborok, börtönök Romániában (térkép)

Csehszlovák–magyar lakosságcsere (1945–1948)

térkép és táblázatok

Magyarországi németek kitelepítése (1945–1950)

térképek és táblázatok

Bank Barbara:

A volt szocialista országokban létrehozott internáló- és munkatáborok

Dokumentumok

1945. évi belügyi rendelet a kitiltásról

1945. évi VII. törvény

1946. évi VII. törvény

1949. évi XX. törvény (A magyar Népköztársaság alkotmánya)

1952. évi III. törvény (A polgári perrendtartásról)

Pécsváradi kulákklista

Harmat Ferenc kérvénye

Jegyzőkönyv (1952. november 18.)

Határozat (1953. március 30.)

Jegyzőkönyv (1953. május 12.)

Apró Antal irataiból – délszlávok vagyoni jogi ügyeinek rendezése

A kitelepítetteket ért egyes hátrányokról (1956–1957)

A Budapesti Rendőrkapitányság Politikai Osztályának jelentése 1966. április 10-én a volt kizsákmányoló osztályok tagjainak ellenőrzéséről.

Bolza Mariette képei

Kitelepítési emlékművek fotói (készítette: dr. Nagy Barnabásné)

Magyar kastélyok (forrás: Bagyinszki Zoltán: *Magyar kastélyok*, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó, Budapest, 2008)

Nagyvázsony – Zichy-kastély

Röjtökmuzsaj – Verseggy-kastély

Seregélyes – Zichy-kastély

Soponya – Zichy-kastély

Szarvas – Bolza-kastély

Zákány – Zichy-kastély

Zichy Mihály, a „rajzoló fejedelem”

Zsindelyné Tüdős Klára szobra

– Józsa Judit keramikus alkotása, 2005

Zsindelyné Tüdős Klára, divattervező (1895–1980)

BEVEZETÉS

Az eltörölni kívánt múlt és a jelen világa jövőkép nélkül, ahogy Esterházy Péter nagyapja fogalmazott: *„Hősi halál? Nincs. Kegyelet? Nincs. A fiam? Nincs. Nem vesszük föl az inventárba, tehát nincs. Nincs múlt, nincs történelem, nincs ország, nincs hagyomány. A kommunisták a jelen, a brutális most.”*¹

A könyv első része e történelmet megtagad kísérletet elemezi a háború befejezése és az 1953 közötti időszakból, levéltári források segítségével. Az 1947. évi békeszerződés aláírásáig a befolyás mértékének 75-25%-os megosztása a Szovjetunió és a nyugati hatalmak között korlátlan beavatkozást biztosított a Szovjetunió számára a magyar belügyekbe is. A népbíráskodás a háborús bűncselekmények jogi megtorlásának eszköze lett. Ellentétben a nyugat-európai országokkal, ahol az emberiség ellen elkövetett bűntettekért történt felelősségre vonás a polgári peres és a büntetőeljárásokban illetékes szakszervezetek előtt zajlott, hazánkban a népellenes cselekedetekért vontak felelősségre embereket és a laikus pártkatonák lettek a bírúk. Az igazolóbizottságok és a B-lista váltak a hivatalnokok körében lebonyolított tisztogatási akciók eszközeivé. A civil társadalom felszámolási kísérlete magában foglalta nemcsak a háborús szerepvállalás miatti kollektív felelősségre vonást, mint a felvidéki magyarok, magyarországi németek esetében, hanem a kommunista vezetők egymás közötti háborúja során népcsoportokat kiáltottak ki bűnösnek. A belső reakció elleni harcban, amelynek célja a múlt megtagadása és kommunista átfestése volt, az „ellenségek és osztályidegenek” lettek a felelősök a belpolitikai bajokért. Internálás, börtön, NKVD² előtti felelősségre vonás lett azok sorsa is, akik a háborúból történő kiugrási kísérlet szereplői és támogatói voltak. A „börtönvilágot” két térképen mutatjuk be, a gyűjtő- és internálótáborokat, valamint a Közérdekű Munkák Igazgatósága alá tartozó munkahelyeket, ahol rabok és elítéltek dolgoztak. E térképek nem tartalmazzák azokat a munkahelyeket, ahol a 12 zárt családi munkatábor „lakói” dolgoztak, mert erről – mai ismereteink szerint – hiányos levéltári dokumentum áll rendelkezésünkre.

1949–50-től már nemcsak egyéneket, hanem családokat is – beleértve a csecsemőket – felelőssé tették a népi demokrácia építésének akadályozásáért.

---

1 Esterházy Péter: Harmonia Caelestis, Magvető Kiadó, Budapest, 2000, 390. o.

2 NKVD=Narodnij Komisszariat Vnutrennyih Del = Belügyi Népbiztosság Különleges Ügyosztály.

A lakóhelyről történő kitiltás oka az „osztályidegen” származás lett, a következmény az ingó és az ingatlan vagyon teljes elkobzása bírói ítélet nélkül, közigazgatási határozattal. A Kitaszítottak című sorozat négy kötete³ feldolgozta a 12 zárt táborba deportált közel tízezer ember sorsát. E könyv a négy kötet rövid összefoglalását adja. A könyvhöz mellékelt CD bemutatja a 12 tábor katonai térképeit 1952-ben és 1982-ben, valamint a táborok helyszínrajzait. Csaptunk egy Magyarország-térképet is a könyvhöz, amely azt az 515 települést tünteti fel, ahonnan a családokat a 12 táborba elhurcolták és megjelöltük az 1950-ben létrehozott határsávot is.

Ebben a kötetben a budapesti kitelepítettekkel kapcsolatos adatbázis bemutatására kerül sor a levéltárban fellelhető források alapján.⁴ Az adatbázis tartalmazza a családfő nevét, foglalkozását, születési évét, eredeti lakóhelyét (kerület, utca, házszám) és a kitiltási helyet, megye és település megjelölésével. A családtagok esetében a rokonsági fokot jelölték (pl. miniszter unokája). A családtagok mellett a név és a születési év csak esetenként szerepel. A CD tartalmazza azt a 10 911 nevet, amelyet a levéltári adatbázisban találtunk és amelyet 11 214 főre egészítettünk ki a családok egy részével folytatott egyeztetések során⁵. A CD térképei kerületenként, utca és házszám feltüntetésével mutatják, honnan vitték el a családokat és azt is, hová, megye és település megjelölésével. Budapest 22 kerületéről 44 térkép készült – honnan hová –, valamint egy-egy összesítő térkép, amely mutatja, ahová elvitték a kitelepítetteket megyék és települések megjelölésével.

Gyekiczky Tamás tanulmánya a kitelepítettek jogi diszkriminációjával foglalkozik, kiindulva jogrendszerünk történeti, szociológiai jellemzőinek, tévútjainak bemutatásából. A kitelepített családok közül sokan – visszatérve a Hortobágyról, vagy másik kényszerlakhelyükről, élve a jog eszközével – kártérítési pereket indítottak vagyonuk visszaszerzésére. A politika válasza abszurd, cinikus és brutális volt, különböző jogi trükkökkel megakadályozták ezeknek a kereseteknek az érvényesítését. A Legfelsőbb Bíróság még arra sem volt rest, hogy elvi állásfoglalással zárja ki magának a keresetindításnak a jogi

---

3 Kitaszítottak I. kötet „Magukkal fogjuk megszírozni a földet”, (Hantó Zsuzsa, 2002), II. kötet Dokumentumok a hortobágyi zárt táborokról, (Füzes Miklós, 2002), III/1–2. Családok munkatáborokban 1., 2. (Hantó Zsuzsa, 2006, 2007).

4 Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában megtaláltuk a Budapestről kitelepítettek adatbázisát. 2008 nyarán megjelent Széchenyi Kinga Megbélyegzettek című könyve a kitelepítések tragédiájáról. Ez az első átfogó, levéltári dokumentumokat feldolgozó és visszaemlékezéseket közlő munka a budapesti kitelepítésekről (Széchenyi Kinga, 2008).

5 A forrástól eltérő adatokat dőlt betűvel jelöltük.

lehetőségét. A tanulmány e helyzetet elemzi végig, de a szerző ürügyet keres a korabeli jogrendszer tágabb ismertetésére, így a „szocializmus korának” nevezett időszak általános jogfejlődésének bemutatására.

Bank Barbara és Bandi István tanulmánya a romániai kényszerlakhelyeket mutatja be 1949 és 1951 között. A D.O. a kényszerlakhely rövidítése (Domiciliu Obligatoriu), amely országszerte jóval több mint 3500 családot érintett, ezen belül is a magyar arisztokráciát és nemességet. A térkép bemutatja a kényszerlakhelyeket (D.O.), a kényszerszolgatartókat („telepesfalvak”) és a börtönöket Romániában 1951 és 1964 között, ahol magyarok is voltak.

A könyv második része családok életének epizódjait villantja fel, mutatva, hogy a család egy tagjának meghurcolása – népbíróság és igazoló bizottság elé állítása, B-listára vétele, internálása, elítélése, behívása munkaszolgálatra – milyen következményekkel járt a családtagokra és az egész családra, rokonságra nézve. Az élettörténet-módszer segítségével felvett családtörténeteket dokumentumokkal és levelekkel egészítettük ki. Az egyes családok kálváriájának állomásait térképen is bemutatjuk.

A könyv CD-melléklete a felsoroltakon kívül tartalmazza a csehszlovák-magyar lakosságcserére (1945–1948) és a magyarországi németek kitelepítésére (1945–1950), valamint a volt szocialista országokban létrehozott internálós és munkatáborokra vonatkozó információkat, az 1945. évi belügyi rendeletet a kitiltásról, az 1945. évi VII. törvényt „A népbíráskodás tárgyában kibocsátott kormányrendeletek törvényerőre emeléséről”, az 1946. évi VII. törvényt „A demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről”, az 1949. évi XX. törvényt, a Magyar Népköztársaság Alkotmányát, valamint az 1952. évi III. törvényt a polgári perrendtartásról. Bemutatjuk a pécsváradi kuláklisztát és az eljárás során felvett felülvizsgálati jegyzőkönyveket, Apró Antal irataiból – a délszlávok vagyoni jogi ügyeinek rendezésével kapcsolatos dokumentumokat. A melléklet bemutat az 1961-ben hat évre ítélt Bolza Mariette képeiből néhányat, valamint Zichy Mihály, a rajzoló fejedelem kiállítási megnyitóját. A CD tartalmaz még kitelepítési emlékműveket, dr. Nagy Barnabásné fotóit, az Ebesen a deportáltak emlékére létrehozott egyetlen állandó kiállítás megnyitójáról fotókat, képet a kommunista diktatúra 1945–1953 között elhunyt áldozatainak emlékére Ebesen 2007-ben felállított síremlékműről. A CD-re tettünk még néhány képet egykor a Zichy család tulajdonában lévő kastélyról, valamint Józsa Judit Zsindelyné Tüdös Kláráról készített kerámiájáról.

Köszönetnyilvánítás

Mindenekelőtt szerzőtársaimnak és férjemnek, kutatótársamnak, Kárpáti Zoltánnak szeretnék köszönetet mondani, hiszen a közös munka során a kritikai észrevételek és viták nélkül e könyv nem születhetett volna meg. Köszönöm M. Kiss Sándornak, a könyv szakmai lektorának értékes megjegyzéseit, aki évek óta figyelni és tanácsaival segíti kutatómunkám.

A Budapestről kitelepítettek adatainak feldolgozásához nyújtott anyagi és szakmai támogatást köszönöm Mátyásfalvi Jánosnak és a Pofosz Kitelepítettek tagozata vezetőjének, Németh Árpádnének, a számítógépes program elkészítését Fábián Csabának. A Budapestről kitelepítettek adatainak korrekcióját köszönöm Okolicsányi Zsoltnak, Széchenyi Kingának, Mátyásfalvi Jánosnak, Hajdu Lajosnak, Dombay Céliának. A térképek, a családok meghurcoltatása helyszíneinek bemutatását Hajdu Lajosnak.

Köszönetet szeretnék mondani azoknak a levéltárosoknak, akiktől a levéltári források kutatásában segítséget kaptam, különösen Füzes Miklósnak, akivel a Kitaszítottak sorozat első két kötetét összeállítottuk. Kajári Erzsébetnek, aki a Belügyminisztérium Központi Irattárában hónapokon keresztül biztatott és támogatott, amíg a Közrendészeti Főosztály iratanyagában megtaláltuk a hortobágyi zárt táborok titkosított és addig senki által nem kutatott anyagát. Kajári Erzsébet önzetlen segítsége tette lehetővé, hogy 2000-ben ismertessem, majd publikáljam ezeket a dokumentumokat. Bús Jánosnak a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Központi Irattára igazgatójának köszönöm, hogy bepillanthattam a Szovjetunióból hazatért egykori hadifoglyok és a kényszermunkára hurcolt polgári lakosság iratanyagába. Neki köszönhető, hogy a hazatértek adatlapjai számítógépre kerültek, így kutatásuk lényegesen egyszerűbb lett. Bank Barbara összeállítása tette lehetővé a gyűjtő- és internálótáborok, valamint a KÖMI táborok térképe vitelét.

A könyv második részének visszaemlékezői közös múltunk fájdalmas emlékeit osztották meg velem s az olvasókkal. Fogadják hálás köszönetem, hiszen életük egy szeletének feltárása fájdalommal járt. Engem újabb levéltári kutatómunkára ösztönzött, melynek eredménye, hogy az élő emlékezetet és a levéltári forrásokat szembesíthettük egymással. Így sikerült – reményeim szerint – hiteles képet adni történelmünk egy kevésbé ismert korszakáról.

Hantó Zsuzsa

FOREWORD

The past to be erased and the world of present without future vision, as the grandfather of Péter Esterházy stated: *“Hero’s death? None. Enshrining? None. My son? Non existent. We do not take him into the inventory, consequently he does not exist. There is no past, no history, no country, no tradition. The communists are the present, the brutal now.”*⁶

The first part of this book analyzes the attempt to deny history during the period between the end of World War II and 1953 by using archival sources. Until the signing of the peace-treaty in 1947 the division of influence between the Soviet Union and the Western powers to the extent of 75-25% ensured for the Soviet Union unrestricted intervention also into the Hungarian home affairs. People’s jurisdiction became the means for legal punishment of war crimes. Contrary to Western European countries, where criminals liable for crimes against mankind were tried through civil and criminal legal actions, in competent professional courts, in our country individuals were made liable for anti-people acts, and laic party soldiers were the judges. Certification committees and the “B”-list became the means of the cleansing actions among officials. The attempt to liquidate the civil society included not only those made collectively liable because of their role in World War II, as in the case of Hungarians living in Felvidék (Upper Hungary) and Germans living in Hungary, but the communist leaders proclaimed whole people-groups to be guilty during the war among one another. In the fight against the internal reactionaries, the purpose of which was to deny the past and reshape it to communist taste, the “enemies and class-aliens” became liable for the problems in internal politics. Internment, prison, condemnation by NKVD (People’s Commissariat of Internal Affairs) became the ill fate of even those, who participated in and supported the calling off of World War II. We illustrate the “prison world” on two maps, the collection and internment camps, as well as the workplaces managed by the Direction of Public Utility Works, where prisoners and convicts laboured. These maps do not contain the workplaces, where the “residents” of the 12 fenced-in family work-camps worked, since even to present day’s knowledge the archival documentation is insufficient.

---

6 Péter Esterházy: *Harmonia Caelestis*, Magvető Kiadó, Budapest, 2000, page 390.

As of 1949–1950 not only individuals but whole families – including babies – were considered as liable for hindering the building of the people’s democracy. The cause for eviction from the dwelling-place became being of “class alien” descent; its consequence was the total confiscation of property and possessions without court order, by administrative decree. The four volumes of the series “Kitaszítottak” (Outcasts)⁷ explored the ill fates of the almost ten thousand people deported to the 12 fenced-in camps. This book contains the short summary of these four volumes. The CD supplement of the book supplies the military maps of the 12 camps in 1952 and in 1982, furthermore the layouts of the camps. We also attached a map of Hungary to the book, showing the 515 settlements, from where the families were evicted to the 12 camps, and we marked also the frontier zones established in 1950.

This volume deals with the database concerning the deportees from Budapest based on available archival sources.⁸ The database contains the name, occupation, year of birth, original dwelling-place (district, street, number) of the head of the family and the place, county and township of the eviction. In the case of family members the degree of their relationship was indicated (e.g. grandchild of a minister). The family member’s name and year of birth was seldom indicated. The CD contains those 10 911 names, which we found in the archival database and which we increased to 11 214 persons while reconciling data with part of the families⁹. The maps on the CD show the districts, indicating the streets and numbers, from where the families were taken away and also whereto, by indicating the county and the township. There are 44 maps of the 22 districts of Budapest – from where – whereto –, also a couple of summarizing maps, which show, where the deportees were transported, indicating the counties and the settlements.

---

7 Kitaszítottak (Outcasts), Volume I „Magukkal fogjuk megzsírozni a földet” („We will fertilize the soil with you”), (Zsuzsa Hantó, 2002), Volume II „Dokumentumok a hortobágyi zárt táborokról” („Documents about the fenced-in camps in Hortobágy”), (Miklós Füzes, 2002), Volumes III/1–2 „Családok munkatáborokban 1, 2” (Families in labour camps 1, 2) (Zsuzsa Hantó, 2006, 2007).

8 In the Historical Archives of the State Security Services we found the database of the deportees from Budapest. In summer 2008 the book of Kinga Széchenyi with the title „Megbélyegettek” („Stigmatized”) was published about the tragedy of the deportations. This is the first comprehensive work about the deportations from Budapest, which processes the archival documents and publishes memoirs (Kinga Széchenyi, 2008).

9 Data deviating from the source are indicated by *Italic* letters.

The study of Tamás Gyekiczky deals with the legal discrimination of the deportees by presenting the historical, sociological characteristics and errors of our legal system.

The study of Barbara Bank and István Bandi presents the forced dwelling-places in Romania between 1949 and 1951. D.O. is the abbreviation of the forced dwelling-place (Domiciliu Obligatoriu) that affected more than 3500 families throughout the country, including Hungarian aristocracy and nobility. The map shows the forced dwelling-places (D. O.), the forced labour camps ("telepesfalvak" – "settler-villages") and the prisons in Romania between 1951 and 1964, where also Hungarians were taken.

The second part of the book demonstrates, through flashbacks to different episodes in the families's lives, how the persecution of one family member – his/her bringing to the people's court and to the certification committee, he/she being "B"-listed, placed in internment, convicted, called up for forced labour – affected the other family members, the family as a whole, the relatives. The families' stories, recorded by the life-story method, were completed by documents and letters. We show the stations of the cross of each family on maps, as well.

In addition the CD supplement of the book contains the Home Office's Decree of year 1945 on eviction, Act VII of year 1945 on "Legalization of the government decrees regarding people's jurisdiction", Act VII of year 1946 on "Coercive defence of the democratic state establishment and republic", Act XX of year 1949, the Constitution of the People's Republic of Hungary, furthermore Act III of year 1952 on the Code of Civil Procedure. We reveal the kulak list of Pécsvárad and the notes taken during the review process; from the documents of Antal Apró – the documents related to the settlements of the private property law cases of Southern Slavs. The supplement presents some paintings of Mariette Bolza, who was sentenced to six years in prison in 1961 and the inaugural of the exhibition of Mihály Zichy, the drawing monarch. The CD also contains memorials for the deportations, the photos of Mrs. dr. B. Nagy, the photos of the inauguration of the only permanent exhibition established in commemorating the deportees in Ebes, the photo of the gravestone erected in Ebes in 2007 to commemorate the victims of the communist dictatorship, who died between 1945 and 1953. In the CD we included some photos of the castle owned at one time by the Zichy family and of the pottery of Judit Józsa made about Mrs. Zsindely Klára Tüdős.

Translated by Éva Laczkovich

VORWORT

Die Vergangenheit, die man auslöschen wollte, die Welt der Gegenwart ohne Zukunft, wie der Grossvater von Péter Esterházy sagte: *„Heldentod? Gibt es nicht. Ehrfurcht? Gibt es nicht. Mein Sohn? Existiert nicht. Er wird nicht inventarisiert, folglich, er existiert nicht. Es gibt keine Vergangenheit, keine Geschichte, es gibt kein Land und keine Tradition. Kommunisten sind die Gegenwart, und Brutalität jetzt“*.¹⁰

Im ersten Teil des Buches wird die Verleugnung der Geschichte zwischen der Zeit nach Kriegsende und 1953 anhand von Archivmaterial analysiert. Bis zur Unterzeichnung des Friedensvertrages im Jahre 1947, hat sich die Sowjetunion einen 75-25%-igen Einfluss von den Westmächten zusichern lassen, bezüglich einer uneingeschränkten Einmischung in die inneren Angelegenheiten Ungarns. Volksgerichtsbarkeit wurde Werkzeug für die Vergeltung von Kriegsverbrechen. Im Gegensatz zu den westeuropäischen Ländern, in welchen das Verbrechen gegen die Menschheit vor zuständigen Fachgerichten durch eine ordentliche und gesetzmäßige Prozessordnung verhandelt wurde, wurden in unserem Land Menschen wegen volksfeindlichen Straftaten zur Verantwortung gezogen und die Richter waren einfache Parteisoldaten. Nachweiskommissionen und die Liste „B“ waren die Hauptmittel bei Reinigungsaktionen im Kreise der Beamten. Der Versuch, die zivile Gesellschaft zu liquidieren, hat nicht nur die Kollektivstrafe für die Teilnahme im Krieg behandelt, wie zum Beispiel im Falle der in Felvidék (Oberungarn) lebenden Ungaren oder der in Ungarn lebenden Deutschen, sondern es wurden ganze Völkergruppen als Verbrecher von den untereinander rivalisierenden Kommunistenführern erklärt. Im Kampf gegen die innere Reaktion, dessen Ziel es war, die Verleugnung der Vergangenheit und diese in kommunistischem Licht erscheinen zu lassen, wurden die „Feinde und Klassenfeinde“ als Sündenböcke für innerpolitische Mißstände abgestempelt. Auch auf jene Menschen, die den Ausstieg aus dem Krieg unterstützt haben, wartete die Internierung, Gefängnis und Rechtfertigung vor dem NKWD (Narodny Kommissariat Wnutrennich Del = Volkskommissariat für Innere Angelegenheiten; 1934 gebildetes sowjetisches Unionsministerium, Vorgänger des KGB; gegründet 1954).

---

10 Péter Esterházy: Harmonia Caelestis, Verlag Magvető, Budapest 2000, s. Seite 390.

Die Welt der Gefängnisse stellen wir auf zwei Landkarten vor. Dies sind die Sammel- und Internierungslager sowie die Arbeitsplätze, die der Direktion „Gemeinnütziger Arbeiten“ unterstellt waren und in denen Gefangene und Verurteilte gearbeitet haben. Die Landkarten beinhalten nicht die Arbeitsplätze, in denen die Bewohner von 12 geschlossenen Familienarbeitslagern gearbeitet haben, da hierüber – nach unseren derzeitigen Kenntnissen – nur mangelhafte Archivzeugnisse zur Verfügung stehen.

Ab 1949–1950 wurden nicht nur Einzelpersonen, sondern auch Familien, ja sogar Säuglinge beschuldigt wegen der Hinderung des demokratischen Aufbaus. Der Grund zum Verweis vom Wohnort war die Abstammung als „Klassenfeind“. Die Folge davon war die totale Beschlagnahmung aller Immobilien und des Mobiliars ohne richterlichen Beschluss, nur mit amtlicher Verordnung. Die vier Bände der „Ausgestossenen“¹¹ erzählt die Schicksale von beinahe zehntausend in 12 geschlossene Lager deportierten Menschen. Das vorliegende Buch fasst den kurzen Inhalt der vier Bände zusammen. Die beigefügte CD stellt sowohl die militärische Karte der 12 Lager in 1952 und 1982 sowie deren Lagepläne vor. Wir fügen weiterhin eine Karte von Ungarn bei, auf der die 515 Orte zu sehen sind, aus denen man die Menschen in 12 Lager deportiert hat und wo der Grenzverlauf in 1950 eingezeichnet worden ist.

In diesem Buch stehen die in Archiven gesammelten Daten der aus Budapest Deportierten im Mittelpunkt.¹²

Die Daten geben Namen, Beruf, Geburtsdatum, ursprünglichen Wohnort (Bezirk, Strasse, Hausnummer) sowie den Ort der Verweisung (Komitat, Gemeinde) des Familienoberhauptes an. Bei den Familienmitgliedern wurde der Verwandtschaftsgrad eingetragen, z.B. Enkelkind des Ministers. Name und Geburtsdatum bei Familienmitgliedern wurden nur stellenweise angegeben. Die CD listet 10 911 Namen auf, die wir in der Archivdatenbank gefunden haben. Diese Personenzahl haben wir auf Grund von Interviews mit

---

11 Kitaszítottak (Die Ausgestossenen), Bd.1 „Magukkal fogjuk megzsírozni a földet“ („Mit Euch werden wir die Äcker düngen) (**Zsuzsa Hanto**, 2002), Bd. 2 Dokumentumok a hortobágyi zárt táborokról („Dokumente der geschlossenen Lager Hortobágy“) (**Miklos Füzes**, 2002), Bd. 3/1–2 Családok munkatáborokban (Familien in Arbeitslager) 1,2 (**Zsuzsa Hanto**, 2006, 2007).

12 Im Geschichtsarchiv der Staatssicherheit haben wir die Daten der Deportierten gefunden. Im Sommer 2008 ist das Buch „Megbélyegzettek“ („Die Abgestempelten“) von Kinga Széchenyi über die Tragödie der Deportierten erschienen. Dies ist die erste unfassende Arbeit über die Deportationen aus Budapest, die Bearbeitung von Dokumenten und Mitteilung von persönlichen Erinnerungen (**Kinga Széchenyi**, 2008).

Familien auf 11 214 erweitert.¹³ Die beigelegten Karten auf der CD zeigen die Bezirke mit Strassen und Hausnummern an, von wo und wohin diese dort lebende Familie oder Familien deportiert wurden: Komitat und Gemeinde. Von 22 Bezirken in Budapest wurden 44 Karten angefertigt – von wo/wohin – sowie eine zusammenfassende Karte über die Wohnorte – Komitate und Gemeinden – der Deportierten.

Die Studie von Tamás Gyekiczky handelt von den Diskriminierungen der Deportierten, angefangen von den soziologisch-geschichtlichen Merkmalen unseres Rechtssystems und dessen Irrwegen.

Die Studie von Barbara Bank und István Bandi beschäftigt sich mit den Zwangswohnplätzen in Rumänien zwischen 1949 und 1951. Die Abkürzung D.O. (**D**omiciliu **O**bligartoriu) für Zwangswohnplätze betrifft landesweit mehr als 3500 Familien, darunter auch die ungarische Aristokratie und den Adel. Die Karte zeigt die Zwangswohnplätze (D.O.), die Zwangsarbeitslager (Siedlerlager) und die Gefängnisse in Rumänien zwischen 1951 und 1964, in denen auch Ungaren untergebracht wurden.

Der zweite Teil des Buches gewährt Einblick in das Leben der Familien und schildert in einigen Episoden, was für Folgen die Bloßstellung vor Volkstribunal- und Nachweiskommissionen, Eintragung in die Liste „B“, Internierung, Verurteilung, Verweisung ins Arbeitslager eines Familienmitglieds für die anderen Familienmitglieder, ja ganze Familien und die Verwandtschaft hatte. Die mit Hilfe von Lebensläufen rekonstruierten Familiengeschichten haben wir mit Briefen und Dokumenten ergänzt. Die Stationen und der Leidensweg einiger Familien wurden auch auf Landkarten dokumentiert.

Auf beigelegter CD finden Sie ausserdem: die Verordnung des Inneren von 1945 über die Verweisungen, das Gesetz VII von 1945: „In Krafttreten der Regierungsverordnungen über die Volksgerichtsbarkeit“, das Gesetz VII von 1946 „über den Schutz des demokratischen Staatssystems und Strafgesetzes“, das Gesetz XX von 1949, „die Verfassung der ungarischen Volksrepublik“, sowie das Gesetz III von 1952 über die bürgerliche Prozessordnung.

Es wird die Kulakenliste von Pécsvárad vorgestellt, die während den Anhörungen angefertigten Protokolle, sowie aus den Schriften von Antal Apró die Dokumente über die Vermögensregelung der Südslawen.

In der Beilage kann man auch einige Gemälde der in 1961 zu 6 Jahren verurteilten Mariette Bolza anschauen. Ferner die Eröffnung der Ausstellung:

---

13 Die von den Quellen abweichenden Daten wurden kursiv geschrieben.

Mihály Zichy – der Fürst und Zeichner. Auf der CD finden Sie weiterhin Deportationsdenkmäler, die Fotos von Fr. Dr. Barnabásné Nagy, Fotos von der einzigen ständigen Ausstellung zur Erinnerung an die Deportierten in Ebes, Fotos über das Grabmal zur Erinnerung an die zwischen 1945 und 1953 verstorbenen Opfer der kommunistischen Diktatur, aufgestellt im Jahre 2007 in Ebes, einige Bilder über das Schloss, das ehemals der Familie Zichy gehörte und über die Keramik von Frau Judit Józsa über Zsindelyné Klára Tüdős.

Übersetzung: Elisabeth Hoffmann geb. Szentágotay

„KEZDÉS A SEMMIBŐL...”

A második világháború következtében Magyarország 1944/45-re megszállt, szuverenitását veszített állammá vált és a nagyhatalmak egyezményei alapján a Szovjetunió érdekszférájába került. 1944 augusztusában lépett Magyarország területére a szovjet hadsereg, 1944 novemberében Gerő Ernőt¹⁴, Nagy Imrét¹⁵, Révai Józsefet¹⁶ és Farkas Mihályt¹⁷, a szovjet kommunista emigráció prominens tagjait a szovjet vezetők utasították, hogy térjenek vissza Magyarországra. Kezdeményezésükre jött létre 1944. december 2-án a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front (MNFF), a Demokrata Polgári Párt, a Független Kisgazda Párt, a Nemzeti Parasztpárt, a Szociáldemokrata Párt, a Magyar Kommunista Párt és a független szakszervezetek részvételével. Az MNFF fogadta el a kommunisták akcióprogramját, amelyet kisebb módosításokkal az Ideiglenes Nemzetgyűlés kormányprogrammá emelt. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés létrehozásáról, összetételéről, programjáról, időtartamáról is Moszkvában döntöttek. Szovjet részről a tárgyalópartner Molotov volt, aki egyeztetett a Horthy által Moszkvába küldött fegyverszüneti bizottság tagjaival, Teleki Géza egyetemi tanárral – Teleki Pál miniszterelnök fiával –, Szent-Iványi Domokos követtel – a Kiugrási Iroda¹⁸ vezetőjével –, Faraghó Gábor vezérezeredessel, a csendőrség egykori felügyelőjével. Molotov évtizedekkel később is úgy emlékezett az Ideiglenes Nemzetgyűlés, majd az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakításában játszott szerepére, hogy „én hoztam létre és elég gyorsan.”

A MNFF 234 képviselőt (72 kommunista, 57 kisgazda, 35 szociáldemokrata, 16 parasztpárti, 19 szakszervezeti és 35 pártonkívüli) delegált az Ideiglenes

---

14 **Gerő Ernő:** A spanyol polgárháborúban egy nemzetközi brigád parancsnoka volt és egyben a szovjet NKVD (a KGB elődszervezete) képviselője. 1944 novemberében részt vett a magyar fegyverszüneti delegáció tárgyalásain, majd Farkas Mihállyal, Nagy Imrével és Révai Józseffel együtt Szegeden megalakította az MKP új Központi Vezetőségét.

15 **Nagy Imre:** 1930-tól 1944 novemberéig a Szovjetunióban élt, ahol a Komintern háttérintézményeként működő Nemzetközi Agrárintézetnél dolgozott. Részt vett a magyar fegyverszüneti delegáció tárgyalásain.

16 **Révai József:** A Kommunisták Magyarországi Pártjának (KMP) egyik alapító tagja volt. 1934-től 1944-ig a Szovjetunióban élt.

17 **Farkas Mihály:** Részt vett a spanyol polgárháborúban, majd a Szovjetunióba került.

18 A német megszállást (1944. március 19.) követően harcolták ki a Magyar Függetlenségi Mozgalom tagjai Szentiványi Domokos vezetésével a Kiugrási Iroda felállítását. 1944. szeptember 1-től az iroda irányítója ifj. Horthy Miklós lett Szent-Iványi Domokos mellett. Az előkészületekért polgári vonalon Ambrózy Gyula, katonai részéről Vattay Antal felelt.

Nemzetgyűlésbe, ahol 1944. december 22-én koalíciós kormányt is létrehoztak a pártonkívüli Dálnoki Miklós Béla vezetésével, az Ideiglenes Nemzeti Kormányt. Tagjai: hadügyminiszter Vörös János vezérkari főnök, igazságügyi miniszter Valentiny Ágoston (szociáldemokrata, majd július 21-től Ries István), iparügyi miniszter Takács Ferenc (szociáldemokrata), kereskedelemügyi miniszter Gábor József (Magyar Kommunista Párt), közellátási miniszter Faraghó Gábor tábornok (pártonkívüli), vallási és közoktatási miniszter gróf Teleki Géza (pártonkívüli, később Polgári Demokrat Párt), népjóléti miniszter Molnár Erik (kommunista), belügyminiszter Erdei Ferenc (Nemzeti Parasztpárt), földművelésügyi miniszter Nagy Imre (kommunista), pénzügyminiszter Vásáry István (Független Kisgazdapárt majd július 21-től a kisgazda Oltványi Imre), külügyminiszter Gyöngyösi János (Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt).

A kibontakozás kereteit az 1945. január 20-án megkötött fegyverszüneti megállapodás adta. A párizsi békeszerződés megkötéséig Magyarországot a szövetségesek legyőzött ellenségnek tekintették. A külső erőter, a nemzetközi helyzet határozta meg az Ideiglenes Nemzetgyűlés összetételét is, amely sem a foglalkozási szerkezetet, sem a pártszerkezetet nem tükrözte. A nemzetgyűlés kisgazda és parasztpárti képviselőinek 31%-os részvétele nem állt arányban a 70%-os agrárnépességgel, vagy a kommunista párt saját becslése szerinti 3000 fős tábora, ami nem érte el a népesség 0,1%-át sem, mégis a képviselők 30%-át ők adták.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány ennek ellenére – ahogy Bibó István fogalmazott – a nemzeti összefogás iskolapéldája lett, hiszen tagjai voltak a magyar hadseregnek a szovjet hadsereghez átállt magas rangú tisztjei, Dálnoki Miklós Béla vezérezredes, az első magyar hadsereg korábbi parancsnoka és Vörös János vezérezredes, a Horthy által Moszkvába küldött fegyverszüneti bizottság egyes tagjai, a Moszkvából hazaérkezettek, s az újjáalakult hazai pártok képviselői. A külső erőter csak rövid időre adott lehetőséget e széles nemzeti összefogásra, amely csak a felszíne volt a kormányzati tevékenységnek. Ugyanakkor a törvényhozási erőviszonyokhoz képest jelentős pozicionális eltérés mutatkozott a pártok között a végrehajtó hatalomban és az önkormányzatokban, amely a későbbiekben visszahatott a kormányzati pozíciókra is.

Magyarország háború után betöltendő szerepéről napvilágot látott I. M. Majszkij – 1943 és 1946 között külügyi népbiztoshelyettes – 1944 elején írott feljegyzése. E szerint a Szovjetunió abban érdekelt, hogy a háború után a korábban ellenséges országok társadalmi berendezkedése a széles demokrácia elvein nyugodjék, a népfront eszméjének szellemében. Más országok belügyeibe történő beavatkozástól nem kell visszariadnia, mert a demokratikus állambe-

rendezkedés a béke tartósságának feltétele. A Szovjetunió viszont nem érdekelt abban, hogy a háború után erős Magyarország jöjjön létre. Magyarországnak területét a néprajzi elvre kell szűkítenie s a környező államokkal felmerülő területi kérdéseket Magyarország ellenére kell megoldani, hazánk háborúban betöltött pozíciója miatt. Nemzetközileg el kell szigetelni Magyarországot és jelentős jóvátétel fizetésére kell kötelezni. Nem ismert, hogy Majszkij elképzelése mennyiben képviselt hivatalos álláspontot, viszont a szovjet külpolitika későbbi lépései összhangban álltak Majszkij feljegyzéseivel.¹⁹

Ebben nyilván fontos szerepet játszottak Churchill és Sztálin 1944. októberi tárgyalásai, ahol döntöttek abban a kérdésben, hogy a Szovjetunió és a nyugati hatalmak között a befolyás mértékének korábban tervezett 50-50%-os megosztását 75-25%-ra módosították a Szovjetunió javára a békeszerződés aláírásáig. Churchill és Sztálin még 50-50%-os formulában állapodott meg, de két nappal később Molotov Edennel szemben e megállapodást 75-25%-os orosz túlsúlyra korrigálta, amelyben az 1944. október 15-i magyar fegyverszüneti kísérlet kudarca is szerepet játszott. E döntés súlya sokkal nagyobb, mint a hazánkban vitatott jaltai konferencia 1945. februárban, vagy az 1945. július- augusztusban tartott potsdami csúcskonferencia. Molotov már 1945 nyarán úgy nyilatkozott jugoszláv elvtársainak, hogy Európa kettéosztásáról lehet csak beszélni, „ami az övék, az az övék, ami a mienk, az a mienk.” Magyarország esetében még nem volt végleges a döntés, és ezért engedélyezték nemcsak Ausztriában, hanem Magyarországon is a szabad választásokat. 1945 és 1947 között a független magyar külpolitikának alig volt lehetősége, de nem történt döntés abban a kérdésben, hogy Magyarországon is a kommunisták egyeduralmát kell-e kieroszakolni, illetőleg biztosítani. 1947-ben fordult efelé a szovjet politika, amikor az ún. hidegháború kezdett kikristályosodni, beleértve lényegét, Európa kettéosztását.²⁰

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) elnöki posztját Magyarországon a Szovjetunió kapta, a 75-25%-os megosztásból következően. Az elnök Vorosilov marsall lett, aki 1946 nyaráig töltötte be az irányító pozíciót. A SZEB angol és amerikai képviselői csak a szovjet főparancsnokságon keresztül érintkezhetek a magyar hatóságokkal. A Vörös Hadsereg 1944 októberétől teljhatalmat kapott 1947. szeptember 15-ig, a békeszerződés ratifikálásáig. A gyakorlatban a teljhatalom azt jelentette, hogy a kormány és a helyi önkormányzatok in-

---

19 Palasik Mária, 2000, 26–27. o.; Rainer M. János, 1998.

20 John Lukacs, 1995, 136–137. o.

tézkedéseikhez a SZEB szovjet főparancsnokának előzetes hozzájárulására volt szükség, aki még a népbíróságok munkáját is felügyelte.

A jaltai megállapodást természetesen a SZEB minden ellenőrének tiszteletben kellett tartania, mely szerint

„A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének miniszterelnöke, az Egyesült Királyság miniszterelnöke és az Amerikai Egyesült Államok elnöke tanácskozásokat folytattak országaik népeinek, valamint a felszabadított Európa népeinek közös érdekében. Együttesen kinyilvánítják kölcsönös egyetértésüket aziránt, hogy a felszabadított Európa átmeneti bizonytalanságának időszakában a három kormány egybehangolt politikájával segíti a náci Németország uralma alól felszabadított európai népeket és a tengely volt európai csatlós államainak népeit abban, hogy sürgős megoldásra váró politikai és gazdasági kérdéseiket demokratikus eszközökkel oldják meg.

Európában a rend helyreállítását és a nemzetgazdasági élet átszervezését úgy kell megoldani, hogy az lehetővé tegye a felszabadított népeknek a náciizmus és fasizmus utolsó maradványainak megsemmisítését és a maguk választotta demokratikus intézmények megteremtését. Az **Atlanti Charta** ama alapelvének megfelelően, amely szerint minden népnek joga van arra, hogy megválassza azt a kormányformát, amelyben élni akar, vissza kell állítani mindazoknak a népeknek szuverén jogait és önkormányzatát, amely népeket ettől az agresszív nemzetek erőszakkal megfosztottak.

Ama feltételek javítása érdekében, amelyek mellett a felszabadított népek érvényesíthetik ezeket a jogaikat, a három kormány, valahányszor a körülmények azt megkövetelik, együttesen támogatni fogja bármely felszabadított európai államnak vagy a tengely volt európai csatlós államainak népet abban,

- a) hogy megteremtsék a belső béke feltételeit;
- b) hogy szükségintézkedéseket foganatosítsanak az inséget szenvedő népek megsegítésére;
- c) hogy a lakosság összes demokratikus elemeit széleskörűen képviselő ideiglenes kormányhatalmat létesítsenek, amely köteles minél előbb szabad választások útján a nép akaratának megfelelő kormányt alakítani;
- d) hogy elősegítsék ilyen választások megtartását mindenütt, ahol ez szükségesnek mutatkozik”²¹

---

21 **Nyilatkozat** a három szövetséges hatalom – a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia – vezetőinek krími konferenciájáról. 1945. február 11. Winston Churchill, Franklin D. Roosevelt, J. Sztálin.

A jaltai konferencia 1945 februárjában döntött az összes háborús bűnös bíróság elé állításáról. A jaltai egyezmény ugyanakkor minden háborúban részt vevő ország részére a politikai és gazdasági kérdések demokratikus eszközökkel történő rendezését írta elő. Az új helyzetben is fontos volt a közbiztonság megteremtése és a szabad választás révén történő kormányalakítás. Ezért nevezték ideiglenesnek a létrejött kormányt, amely csak a szabad választás után alakítandó kormány létrejöttéig maradhatott hatalmon.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1944. december 28-i minisztertanácsi ülésén Erdei Ferenc belügyminiszter beszámolt a szovjetekkel folytatott megbeszéléseiről a közbiztonság és közrend helyreállítása érdekében. Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök is fontosnak nevezte a rendőrség létrehozását, amelynek kiemelt feladata lesz a demokratikus államrend védelme és megszilárdítása. 1945. január 26-án Pestre érkezett Tömpe András azzal a belügyminiszteri utasítással, hogy szervezze meg a Magyar Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztályát.

1945. január 19-én a Magyar Kommunista Párt (MKP) vezetése döntött a rendőrség kiépítéséről. A budapesti rendőr-főkapitányság vezetője Sólyom László lett, helyettese pedig Kádár János. Kinevezésüket a Budapesti Nemzeti Bizottságtól kapták, míg a politikai rendőrség élére került Péter Gáborét az MKP Politikai Bizottsága adta. Tömpe András és Péter Gábor közötti összeütközés elkerülése érdekében a belügyminiszter a Budapesti Rendőr-főkapitányság mellett Vidéki Főkapitányságot is létrehozott. Az utóbbi politikai rendészeti osztálynak a vezetője lett Tömpe András, míg a Budapesti Rendőr-főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályát továbbra is Péter Gábor irányította. Ez a rendőrségen belül kialakult politikai rendészeti struktúra volt hivatott a háborús és népellenes bűnelkövetők felkutatásának és cselekményeik feltárásának feladatát ellátni egészen 1946 októberéig.²²

---

22 Ekkor jött létre ugyanis a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya – vezetője Péter Gábor, amelybe beolvasztották a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályát, és közvetlenül a belügyminiszter (Rajk László) irányítása alá került. Ez a szervezeti struktúra 1948 szeptemberéig állt fenn, amikor is egy hónappal az új belügyminiszter – Kádár János – hivatalba lépése után a Magyar Államrendőrség helyébe a Belügyminisztérium (BM) Államvédelmi Hatósága lépett. A BM Államvédelmi Hatóságából és a Honvéd Határőrségből 1950. január 1-jén alakult az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) „Az alapító rendelet értelmében az ÁVH feladata a dolgozó nép ellenségeinek felderítése, a népi demokrácia állami, gazdasági és társadalmi rendjének biztosítása volt. Az ÁVH egész szervezetében, függőségi rendszerében, központi, karhatalmi egységeivel és titkosügynöki hálózatával ennek a feladatnak kívánt megfelelni. A szigorú hierarchikus rendbe szervezett alárendelt egységek és a kiterjedt ügynökhálózat együttesen fedte le az ország teljes

A fasizmussal való leszámolás a fegyverszüneti megegyezés feltétele is volt. Amikor 1945. január 3-án a magyar delegáció bekapcsolódott a béketárgyalásokba, Molotov a hadsereg újjászervezése és a földreform mellett az ország „fasiszta elemektől” való megtisztítását követelte. A fegyverszüneti megállapodás a magyarok számára előírta az aktív közreműködést a „háborús bűnösök” felderítésében, letartóztatásában és elítélésében. Emellett a magyar kormányt kötelezte az összes Hitler-barát és fasiszta politikai, katonai és paramilitáris szervezet felszámolására.

A háborús bűncselekmények jogi megtorlása 1942-ben merült fel először, amikor Roosevelt elnök kifejtette, hogy igazságos és szigorú ítélettel kell sújtani azokat, akik ártatlan emberek szervezett meggyilkolásáért felelősek. Molotov, szovjet külügyminiszter nemcsak egyetértését fejezte ki az amerikai elnöki szándékkal, de a felelősség kiterjesztését javasolta egyes népekre, így a németre és a magyarra is.²³

Az MNFF 1944. december 3-án közzétett programja a demokratikus újjáépítés elsődleges céljává a hazaárulók és háborús bűnösök népbíróság elé állítását, a fasisztabarát szervezetek felszámolását, a közigazgatás és igazságszolgáltatás megtisztítását, a reakciós törvények és rendelkezések megszüntetését állította. E program szerint a fasisztáknak, a faj- és népgyűlöletnek el kell tűnnie a sajtóból, a közoktatásból, a kultúrából és a közéletből, valamint a földreform során is elsősorban a hazaárulók és háborús bűnösök, a Volksbund és a Waffen-SS tagjainak földjeit kell elvenni kártalanítás nélkül. A program – mint említettem – csaknem szó szerint megegyezett a kommunistákéval, akik 1944. szeptember óta pontos háború utáni koncepcióval rendelkeztek. A budapesti és moszkvai emigráns illegális pártvezetők egymástól függetlenül az 1935. évi VII. Komintern kongresszus által meghatározott alapelvek alapján vázolták fel a népköztársaság alapvonalait. Mindkettőben fontos szerepet játszott a tisztogatás. A részletesebb moszkvai terv a kevesebb radikális megfogalmazás mellett azonban figyelembe vette a Horthy mögött álló és fegyverszüneti tárgyalásokra kész konzervatív erőket is, mint a frontszövetségbe bevonható elemeket. Mivel a budapesti akcióprogram megvalósítására nem kerülhetett sor, a Dimitrov, Sztálin és Molotov által jóváhagyott és az 1945. október végén

---

területét. Ennek a pókhálónak a szálai – melyek a hírszerzés során az ország határain is túlnyúltak – egy kézben futottak össze. Pontosabban kettőbe. Az intézményi hierarchia csúcsán álló Péter Gábor ugyanis csak egyetlen politikai vezetőt ismert el maga felett, Rákosi Mátyást.” Boreczky Beatrix, 1999, 91. o.

23 **Perjés Géza**, 2000, 821–822. o.

hazatérő emigráns csoport moszkvai programja érvényesült. E program november 30-án „A demokratikus újjáépítés és Magyarország felemelkedése. Az MKP javaslata.” címen került nyilvánosságra és vált az MNFF programjává, majd kormányprogrammá is.

Az elvesztett háború miatti külpolitikai-katonai feladatok mellett a tisztogató kormányprogramban is a legfontosabb belügyi kérdéssé vált. A program az antifasiszta küzdelemre helyezte a hangsúlyt és tudatosan arra is törekedett, hogy a konzervatív Horthy-elit is bevonja a demokratikus újjáépítésbe. A budapesti programban kiemelt hangsúllyal szereplő „A feudális struktúrák teljes likvidálása” és az állam és a társadalom „reakciói” elleni konkrét intézkedések követelése itt már nem szerepelt.

A Katonapolitikai Osztályt a hadsereg kommunista ellenőrzésére hívták életre, feladata a hadsereg „megtisztítása” volt a „horthysta elemektől”. Szervezetileg a honvédelmi minisztérium állományába tarozott, a honvédelmi miniszter 1945. március 12-én kelt rendelete intézkedett a VKF/2 jogutódjaként felállítandó szerv létrehozásáról. Nyomozásai elsősorban az egykori csendőrség tiszti és tiszthelyettesi állományára, a VKF/2 vezetőire, beosztottjaira, ügynökeire és a volt munkaszolgálatos századok kerettagjaira irányultak. 1945. november 15-e után már közvetlenül a honvédelmi miniszter alárendeltségébe helyezték az osztályt, de Pálffynak csak a párt parancsolt. Az állomány kiválasztását Pálffy személyesen végezte, de alkalmazásukhoz Révész Géza szovjet ezredes beleegyezésére is szüksége volt. A gyanús, illetve gyanúsítható személyeket kiemelték, majd ezután megkezdődtek a kihallgatások.

1945. március 4-én például letartóztatták Kéri Kálmán vezérkari ezredest. Kéri a II. világháború idején az I. magyar hadsereg vezérkari főnöke volt, részt vett a fegyverszüneti tárgyalásokon és megbízást kapott az új honvédelmi minisztérium megszervezésére is, de hamarosan leszerelték. Március 4-i elfogatását követően rövidesen kikerült a börtönből, de a Katonapolitikai Osztály augusztus 8-án ismét letartóztatta és átadta a szovjeteknek, ahol az elhárítás 1945. december 31-ig fogva tartotta. A következő letartóztatásáig a svájci Ciba gyógyszer cég alkalmazottja volt, mivel tanult gyógyszerkémiát. 1949. február 2-án a Katonapolitikai Osztály ismét letartóztatta azzal a váddal, hogy kém-szervezet vezetője volt. Ekkor Berkesi András és Kardos György voltak kihallgató tisztjei. A Katonapolitikai Osztály börtönéből Kistarcsára, majd Recskre került, ahonnan 1953-ban nem szabadult, mivel a bíróság négy évre ítélte. Viszont beszámították addigi internálásait, így büntetését letöltöttnek ítélték.

Szabadulása után az Országos Fordító Irodánál helyezkedett el, de onnan is eltávolították. Nyugdíjazásáig az Astoria szállóban dolgozott mint éjjeliőr.²⁴

1949-ben Pálffy a Rajk-perben letartóztatták és a korábban általa vezetett osztály 1950. január 1-től Katonai Elhárító Főosztály néven, melyet Kutika Károly ezredes vezetett, beolvadt a Péter Gábor²⁵ irányította ÁVH-ba.

A Nemzeti Bizottságok

A nemzeti bizottságok népi szervezetek voltak, amelyek 1944–1945-ben alulról szerveződtek és az MNFF megalakulása után lényegében annak helyi szervezeteiként működtek. Ennek megfelelően nem valamely párt egyeduralmát, hanem a háborúban győztes nagyhatalmak egyetértésével is találkozó népfrontpolitikát voltak hivatva képviselni. Ezt a politikát az Ideiglenes Nemzeti Kormány is magáénak vallotta.

Bibó István szerint a nemzeti bizottság a közigazgatás teljesen új típusa, amely a semmiből való újrakezdés eredménye, ezért „kezdés a semmiből” alcímet adta „A demokrácia mérlege” című tanulmánya egyik alfejezetének. Bibó kiemelte, hogy míg a többi Németországgal szövetséges államban a fasiszta vagy fasisztabarát kormányokat úgy váltotta valamiféle koalíciós, demokratikus kormány, hogy a folytonosság többé-kevésbé megmaradt, addig hazánkban lényegesen más, lényegesen több történt. *„Magyarországon a demokrácia mindenekelőtt úgy kezdődött, hogy a fennálló kormányzati rendszer egy délután összeomlott anélkül, hogy a legtávolabbi nyomát hagyta volna maga után annak, amit legitim utódlásnak vagy akár csak politikai értelemben vett folytatásnak lehetett volna nevezni, az ország tehát közjogi és igazgatási szempontból a legteljesebb tabula rasába került.”*

A nemzeti bizottság *„ebben a helyzetben a magyar demokrácia valóságos műhelyévé és iskolapéldájává lett az elemi közösségi formációkból újonnan felépülő politikai közösségnek. A semmiből kezdésnek ebben az állapotában kellett megmutatnia a magyar népnek, hogy ha már nem volt ereje és alkalma arra, hogy a nyakába telepedett elnyomó rendszertől – saját erejéből- megsza-*

---

24 Böszörményi Géza, 1990, 182–186. o.

25 Péter Gábor: 1945 és 1952 között a Politikai Rendészeti Osztály (PRO), az ÁVO, majd az ÁVH vezetője.

baduljon, igenis vannak erőtartalékai ahhoz, hogy a felszabadulással megnyílt lehetőségeket meg tudja ragadni és a saját belső erőivel ki tudja tölteni.”²⁶

Kérdés és kérdéses, hogy helyi szinten mennyire érvényesültek a kormányprogram kitételei. A háború utáni hónapokban a lokális szintnek különös jelentősége volt, míg az ideiglenes központi igazgatás csak később alakult ki és csak lassan konszolidálódott. A kortársak megdöbbenően számoltak be arról, hogy a Vörös Hadsereg bevonulása alatt „minden nap, minden órában, percben és másodpercben a történelmi pillanatot ismételték: az állam lerombolása és újjászületése”. A szovjet katonai parancsnokságok minden városban és nagyobb településen – eltérő okokból – a régi közigazgatás visszaállítására törekedtek. A korábbi rezsim vidéki hivatalnokaitól a munka újrafelvételét követelték. Egyidejűleg a kommunális szinten felszámolt községi igazgatás helyére „népi” vagy hasonló bizottságokat állítottak törvényhozási és végrehajtási funkciókkal. A nemzeti bizottságok kezdetben a helyi államigazgatás feladatát is ellátták a felbomló régi apparátus helyett. A kezdeményezés elsősorban a munkáspártoké volt, de a bizottságokban más pártokhoz tartozó személyek is részt vettek. Szegeden már november elején hatályon kívül helyeztek minden, 1944. március óta hozott rendelkezést.²⁷

A helyi szint politikai erőviszonyokban betöltött központi szerepét először a kommunisták ismerték fel. 1945-ben országosan 3200-3400 bizottság jött létre, paritásos alapon az MNFF pártjai és a szakszervezetek képviselőiből. Volt, ahol a munkáspártok voltak többségben, de ez a többség a helyi szituációtól függően nagyon eltérő volt. A nemzeti bizottságok azonban nem voltak a vidéken egyébként gyenge kommunisták engedelmes eszközei és a kisgazdák befolyása miatt is gyakran fordultak a központhoz és igyekeztek csökkenteni a helyi bizottságokban a kommunista befolyást. Jelentős azon települések száma, ahol a helyi közösség úgy gondolta, hogy a nemzeti bizottság a helyi népképviselői szerv és nem hajtották végre a kommunisták által képviselt központi akarat döntéseit.

Az elsorvasztás első lépése 1945. január elején volt, amikor a 14/1945 M.E. számú rendeletben a közigazgatás átalakítását elrendelték, miszerint a nemzeti bizottságokat nem lehet az állam- és közigazgatás apparátusába integrálni. Ez a rendelet kivonta hatáskörükből a helyi közigazgatás feladatát, és helyette tevékenységük körébe a különböző politikai pártok együttműködé-

---

²⁶ Bibó István, 1986, 132–140. o.

²⁷ Margit Szöllősi-Janze, 1991, 322. o.

sének irányítását, társadalmi szervező és ellenőrző funkciót utalt. A rendelet elvileg már január elején kiiktatta ezeket a szerveket a közigazgatásból, de ez csak fokozatosan valósult meg a gyakorlatban. 1946 áprilisa után a helyi nemzeti bizottságok szerepe is jelentéktelenné vált, a demokratikus viták és a közügyekbe való beleszólás lehetősége megszűnt. Egy darabig még létezett az ellenőrző, igazolásokkal foglalkozó funkciójuk, de végül formális, népfront-jellegű szervvé váltak. A hivatali apparátus azonban 1949-ig fennmaradt.

A semmiből létrejött, alulról szerveződött helyi közösségek, valamint nemzeti érdekeket is képviselő nemzeti bizottságok elsorvasztása a központosított államhatalom jóvoltából felülről történt. Ebben a bizonytalan helyzetben egy ideig még tovább működtek a mezőgazdasági termelési bizottságok, a községi földigénylő bizottságok, üzemi bizottságok, a közigazgatási-politikai vákuumba egyre agresszívebben behatoló kommunisták tevékenysége azonban folyamatosan ellehetetlenítette a magyar demokrácia újbóli felépítését. *„A semmiből való kezdés időszaka a magyar demokrácia életében ezzel le is zárult.”*²⁸

Kezdetben a központi hatalom hiánya, illetve az ideiglenes kormányzás hiányosságai miatt több településen a helyi nemzeti bizottságoknak komoly szerepük volt a leszámolásban. Kérdés, hogy mikor kaphatunk pontos képet a törvényi alapokat nélkülöző tisztogatási és megtorlási rendelkezésekről, illetve e „vad” akciók áldozatainak számáról. Sokat az erőszakos hatalomátvétel, illetve az ebben részt vevő katonák számlájára írtak, illetve több százezer embert kényszermunkásként és háborús fogolyként a Szovjetunióba száműztek. A lincselések, kivégzések napirenden voltak, néhány településen a bizottságok maguk hoztak létre politikai rendőrséget munkásokból és „agrárproletárokból”. „Népítéleteket” hoztak, amelyek pogromokká fejlődtek, de „proletár” jellegük miatt nem voltak büntethetők. Ehhez társult a közösségben egyes kompromittált személyek megfigyelése és izolálása. A sokféleség miatt azonban általánosítani nem lehet, sőt voltak olyan esetek, amikor helyi kommunistákat ítélték el.

Egyre több olyan követelés volt, hogy a bizottságok hatáskörét korlátozni, törvényesen szabályozni kell, azok túlkapásait le kell állítani. A központi rendelkezések ellentmondtak a valóságnak és gyakran szolgálták az utólagos legitimációt. Így például az összes fasiszta szervezet felszámolását, melyet a fegyverszüneti megállapodás 15. pontja követelt. Az 1945. február 26-án kelt,

---

28 Bibó István, 1986, II. 132–140 o.

és március 17-én kihirdetett 529/1945. M.E. számú rendelet²⁹ a fasiszta pártok és egyesületek feloszlataáról. Ez nem jelentette azt, hogy e pártok és egyesületek eddig működhetek, hiszen ezeket már korábban szétverték. Mindenesetre a rendelkezés precízebben határozta meg a felszámolásokat, s ezzel igyekezett a vad akciókat kanalizálni. A felszámolt 25 szervezet között nemcsak a nyilaskeresztes és egyéb nemzeti szocialista pártokat találjuk, hanem pl. a keleti frontharcosok szövetségét vagy az ideológiailag „egyértelmű” társaságokat mint pl. Zsidóságkutató Intézet vagy a Magyar Tudományos Fajvédelmi Társaság. Felszámolták a Horthy-korszak kormányzati pártjait, honi szervezeteit a konzervatívtól a jobb-radikálisig, ezek között megemlítendő a Magyar Orvosok – és Bírák – Nemzeti Egyesülete.

Az 530/1945 M.E. számú rendelet kimondta „a fasiszta és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítését” a könyvesboltokban, könyvtárakban és magántulajdonban.

A népbíróságok

A Dálnoki Miklós Béla vezette, Debrecenben felállított Ideiglenes Nemzeti Kormány már 1944. december 22-én nyilatkozatban vállalta, hogy bíróság elé állítja a háborús és népellenes bűnösöket, illetve ha bűneiket más országban követték el, akkor kiadja őket. A kormány ezen kötelezettségéről a fegyverszüneti egyezmény 14. pontja is rendelkezett. A kormány január 25–26-án tárgyalta az erről szóló rendelettervezetet. Valentiny Ágoston igazságügy-miniszter kezdeményezte, hogy a háborús bűnösök ügyének kivizsgálása kerüljön át az Igazságügyi Minisztériumhoz és állítsanak fel igazságügyi nyomozó testületet. A cél az lett volna, hogy a kommunista irányítású rendőrség ke-

---

29 Az Ideiglenes Nemzeti Kormány az Ideiglenes Nemzetgyűlés által Debrecenben, 1944. évi december hó 22. napján nyert felhatalmazása alapján a Moszkvában, 1945. évi január hó 20. napján kötött fegyverszüneti egyezmény 15. pontjának teljesítéseként a fasiszta politikai és katonai jellegű szervezeteket feloszlatta: 1. Antibolsevista Ifjúsági Tábor. 2. Baross Szövetség. 3. KMSZÓ. 4. Etelközi Szövetség. 5. Ébredő Magyarok Egyesülete. 6. Honszeretet. 7. Kékek Clubja. 8. Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség. 9. Kettőskereszt Vérszövetség. 10. Levente Egyesület. 11. Magyar Jövő Szövetség. 12. Magyar Országos Véderő Egyesület (MOVE). 13. Magyar Élet Pártja. 14. Magyar Megújulás Pártja. 15. Magyar Orvosok Nemzeti Egyesülete. 16. Magyar Nemzeti Szocialista Párt. 17. Magyar Tudományos Fajvédő Társaság. 18. Magyar Ügyvédek Nemzeti Egyesülete. 19. Nemzeti Munkaközpont. 20. Népakarat Pártja. 21. Nyilaskeresztes Párt, Hungarista mozgalom. 22. Országos Vitézi Szék. 23. Országos Nemzetvédelmi Bizottság. 24. Turul Szövetség. 25. Zsidókutató Intézet (3.§).

zéből kivegyék az ügyek intézését. A kormány elfogadta a javaslatot, de Erdei Ferenc belügyminiszter ellene szavazott. A kommunisták kisebbségben maradtak, ám ekkor közbelépett a Szovjetunió. Puskin politikai megbízott és Vorosilov SZEB-elnök Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád kezdeményezésére először szólt bele a magyar belpolitika alakításába. Puskin feljegyzésében arra figyelmeztette a miniszterelnököt, *„hogy az igazságügy minisztérium fékezi a háborús bűnösök és a fasiszta elemek elleni harcot. A helyzet azóta sem javult. A háborús bűnösök ügyének átadása a belügyminisztérium (rendőrség) hatásköréből az igazságügy minisztériumába véleményünk szerint semmi jót nem ígér.”* Ezt követően a szovjet megszálló csapatok beavatkozása a népbíróságok működésébe napi rendszerességgel történt.³⁰

A kész rendeletet 81/1945. M. E. számon február 4-én, a jaltai konferencia megnyitásának napján hirdették ki, mely szerint:

„Az Ideiglenes Nemzetgyűlés által 1944. évi december hó 21. és 22. napjain a Debrecenben adott felhatalmazás alapján az Ideiglenes Nemzeti Kormány attól a sürgőségtől vezettetve, hogy mindazok, akik a magyar népet ért történelmi katasztrófa okozói, illetve részesei voltak, mielőbb elnyerjék büntetésüket, az esküdtbírósnak törvényhozás útján való visszaállításáig a népbíráskodás megvalósítása tárgyában a következőket rendeli:...”

Ekkor azonban a népbíróságok ténylegesen már működtek. A Budapesti Nemzeti Bizottság már január végén döntött a Budapesti Népbíróság felállításáról. A Néptörvényszéknek nevezett testület elnökévé 1945. január 30-ával Major Ákost nevezték ki, a következő napon pedig Szabó Ferenc lett a népbíróság ügyésze. Február 3-án, tehát a rendelet kihirdetése előtt a Major Ákos vezette tanács már ítéletet is hirdetett, Rotyis Péter tartalékos főtörzsőrmester és Szívós Sándor tartalékos szakaszvezető ügyében, akik a 401. számú különleges munkásszázad tagjainak sérelmére követtek el 124 rendbeli gyilkosságot.³¹

A kommunisták az MNFF-on belül a különböző taktikázások eredményeképpen a magyar jogrendszerbe is bevezették a népbíróság intézményét. Ez azt a célt szolgálta, hogy szigorú eljárási rendjével személyekre bontva is biztosítsa a törvény keresztülvitelét, valamint a helyi néptribunok törvényességet nélkülöző eddigi tevékenységét – többnyire zsidó munkaszolgálati egységek vezetőinek elítélése – ezáltal legalizálták a 81/1945 M.E. számú rendeletben. Kivették ugyanis a polgári peres és a büntetőeljárásokban illetékes szakbíró-

---

³⁰ Szerencsés Károly, 2002, 33. o.

³¹ Soós Mihály, 2004, 83–84. o.

ságok kezéből az ítélkezést. A Bárdossy László perét tárgyaló a Népbíróság I. számú (Major) tanácsának tagjai a következők voltak: Apró Antal (MKP), Bíró Mihály (SZDP), Mérő József (Szaktanács), Nagy István (NNP), Miskolczy János (FKgP) és dr. Révész Sándor (PDP) népbíró. A vád képviseletét dr. Fenesi Ferenc népügyész és dr. Szalai Sándor újságíró politikai ügyész látták el. A jegyzőkönyvet dr. Tóth Zoltán vezette.

Elvi kérdéssé vált, hogy minden népellenesnek minősített cselekedet abban az esetben is büntethető, ha nem ütközött korábban érvényben lévő jogszabályokba, vagy éppen azok végrehajtásával kapcsolatosak voltak. A nemzetközi határozatok emberiségellenes büntettekről szólnak. A Nemzetközi Katonai Törvényszék megkülönböztetett béke elleni bűncselekményeket, háborús bűncselekményeket és emberiségellenes bűncselekményeket. A magyar jogszabályok szóhasználata a népellenes bűncselekményekről arra hívja fel a figyelmet, hogy a felelősségre vonás „osztályharcos” jelleget is öltött, mint Kelet-Közép Európában.³²

A gyakorlat rövid időn belül három rendeleti kiegészítést igényelt, amelyeket végül szeptember 16-án, az Ideiglenes Nemzetgyűlésben foglaltak össze és fogalmaztak meg az 1945. évi VII. törvényben „A népbíráskodás tárgyában kibocsátott kormányrendeletek törvényerőre emeléséről”.³³

A megyékben, megyei városokban és Budapesten létrehozott népbíróságok politikailag elkötelezett laikus bíróságok voltak. Országosan a budapestivel együtt 25 működött, különböző ideig, 1945. január és 1950. április között. Az igazságügy-miniszter által kinevezett vezető bíró véleménye alapján öt delegáltat választottak az MNFF pártjaiból, akiket a főispán bízott meg. 1945. május 1-jétől a szakszervezetek is küldhettek egy laikus bírót az 1440/1945. M.E. számú rendelet 19§ értelmében. Ezzel valójában a kommunista párt, ritkábban a szociáldemokrata párt jutott egy pluszszavazathoz. E döntés a marxista

---

32 Szerencsés Károly, 2002, 30–35. o.

33 A rendeletek a következők: **81/1945.** ME számú rendelet a népbíráskodásról; kibocsátották Debrecenben az 1945. évi január hó 25. napján, hatályba lépett az 1945. évi február hó 5. napján; **1440/1945.** ME számú rendelet a népbíráskodásról szóló 81/1945. ME számú rendelet módosítása és kiegészítése tárgyában; kibocsátott Budapesten, az 1945. évi április hó 27. napján, hatályba lépett az 1945. évi május hó 1. napján; **5900/1945.** ME számú rendelet a népbíráskodás körében a távollevő terhelt ellen folyó eljárásra, úgyszintén a közvád képviseletére vonatkozó szabályok kiegészítése tárgyában; kibocsátott Budapesten, az 1945. évi augusztus hó 1. napján; hatályba lépett az 1945. évi augusztus hó 5. napján; **6750/1945.** ME számú rendelet a közhivatalnokok munkafegyelmének fokozottabb biztosítása tárgyában; kibocsátott Budapesten, az 1945. évi augusztus hó 16. napján, hatályba lépett az 1945. évi augusztus hó 19. napján.

pártok kezébe vétót adott, a nemsokára megalakuló Baloldali Blokk kezébe pedig abszolút többséget.³⁴

A vádat a „nép ügyvédje”, a népügyész képviselte a népbíróság előtt. A népügyészeket és azok vezetőit az igazságügy miniszter nevezte ki a bírói és ügyvédi vizsgával vagy szükség esetén jogtudori oklevéllel rendelkezők közül, a helyi nemzeti bizottság ajánlása, illetve meghallgatása után. Az igazságügy-miniszter a népügyészeket bármikor felmenthette. Az 5900/1945. M.E. számú rendelet 2.§-a szerint: *„A közvádoló tennivalóinak ellátásával az igazságügy miniszter egyes ügyekben a népügyészség szervezetén kívül álló személyt is megbízhat. A megbízott közvádлот e megbízatása körében ugyanazok a jogok illetik, mint a népügyészt.”*

A fellebbezési fórum a „Népbíróságok Országos Tanácsa” volt, amelyet a kamarákból választott és az MNFF pártjaiból kikerült – kezdetben öt, később hat – jogtudó képviselőből alkottak, az igazságügy-miniszter által kinevezett előjáró vezetésével. Ők tehát szakbírák voltak, bírói vagy ügyvédi vizsgával kellett rendelkezniük a laikus népbírákkal ellentétben.

A népbíróságok hatásköre kiterjedt a civil társadalomra, a rendvédelmisekre (rendőrség, csendőrség) csakúgy, mint a külföldi állampolgárokra. Egyaránt nemcsak a bűnt, hanem a büntetést is meghatározták, amely a foglalkozástól való eltiltástól a pénzbüntetésen át a halálos ítéletig terjedt. Tételei kezdetben mint főbüntetés: halál, fegyház, börtön, fogház, internálás, valamint mellékbüntetésként vagyoni elkobzásig terjedő pénzbüntetés, állásvesztés vagy foglalkozástól való eltiltás és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése volt. 1945. május 1-je után főbüntetésként: halál, kényszermunka, fegyház, börtön, amíg a mellékbüntetések annyiban változtak, hogy a pénzbüntetés és a vagyoni elkobzás külön ítéltettek meg.

A népbíróságok politikailag határozták meg a „háborús bűnös”, a „népellenes büntett”, és a „népellenes vétség” fogalmát. „A cél a teljes korábbi politikai elit vádlottak padjára ültethetősége volt.”³⁵ E fogalmak – a bűn és a büntetés meghatározása – változtak a hivatkozott kormányrendeletekben. A 81/1945. évi M.E. számú rendeletben tizenegy pontban meghatározott „háborús bűnösség” további két ponttal egészült ki az 1440/1945. M.E. számú rendeletben. A 13 pont minden – a tengelyhatalmak és a háború folytatása érdekében – kifejtett tevékenységet magukban foglaltak Magyarország 1939-es háborúba

---

³⁴ Szerencsés Károly, 2002, 46. o.

³⁵ Szerencsés Károly, 2002, 334 o.

lépésétől. Idetartozott minden, a törvénytelen erőszakos cselekménytől és gyilkosságtól, a fegyverszüneti állapot megakadályozásáig. Ebből következően háborús bűnösnek számított mindenki, aki hozzájárult a nyilaskeresztesek hatalomátvételéhez és uralomban tartásához azáltal, hogy vezető pozíciót töltött be a kormányzatban, közigazgatásban vagy hadseregben, német katonai egységekben szolgáltak vagy nyilvánosan a háború folytatására buzdítottak, illetve a szovjet birodalmi törekvésekkel szemben szót emelőket is bíróság elé állíthatták. Az 1440/1945. M.E. számú rendelet szerint: „7. aki bármilyen formában olyan tevékenységet fejtett vagy fejt ki, illetőleg mozdított vagy mozdít elő, amely a népek háború utáni békéjének vagy együttműködésének megnehezítésére vagy megbontására, avagy nemzetközi viszály előidézésére alkalmas.” Ez azt jelentette, hogy a törvény a múlt bűneit megtorló szerepéből átlépett és kiterjesztette hatályát a jelenben és a jövőben lejátszódó cselekedetekre is.

Halálbüntetés várt a felelős pozíciók betöltőire (miniszterek, magas rangú hivatalnokok és alárendelt tisztségviselők stb.), de a nem vezetőket is 10-15 évi fegyházra vagy 1-5 év közötti börtönbüntetésre ítélték. Az 1440/1945. M.E. számú rendelet ezen büntetési tételeket szigorította. Nagyobb teret hagyott a halálbüntetések kiszabására, és a legalacsonyabb büntetési tétel az 5-10 év közötti börtön, fegyház vagy kényszermunka lett. Gyakori büntetési tétellé vált az életfogytig tartó kényszermunka vagy fegyház, illetve a 10 évnél nem kevesebb kényszermunka vagy fegyház.

A népellenes bűncselekményeket kevésbé precízen népellenes büntetettre és vétségre bontották és nyolc pontban határozták meg, a „népellenes”, a „fasisztabarát” és a „demokráciaellenes” magatartás jegyében. A nép ellenségének számított a fasiszta és demokráciaellenes párt tagja, vagy az a hivatalnok, aki „népellenes, fasisztabarát tevékenységet folytatott hivatalában”. De olyan személyeket is elítéltek, akik megakadályozták az antifasiszta vélemény ki nyilvánítását vagy demokráciaellenes törvények meghozatalában részt vettek. A büntetések alacsonyabbak voltak, népellenes büntett esetében 3-5 évig terjedő börtön vagy fegyház – amely a szigorítást követően 5-10 évre emelkedett. Népellenes vétség esetében egy évi internálást vagy egy évi fogházbüntetést lehetett kiszabni, a súlyosbítást követően kettőtől öt évig terjedő börtönt.

A népbíróságok ítélete ellen csak bizonyos büntetési tételek felett lehetett fellebbezni. A 81/1945. évi M.E. számú rendelet szerint a „*halálbüntetést, teljes vagyonekobzást vagy állásvesztést kimondó, három évi szabadságvesztés büntetést, 20 000 pengő pénzbüntetést meghaladó ítélete ellen az elítélt fellebbezéssel élhet a Népbíróságok Országos Tanácsához*” (53.§).

A védőt nem illette meg az önálló fellebbezési jog. A népügyész viszont minden esetben fellebbezhetett, akár enyhítés, akár súlyosbítás céljából. Az 1440/1945. M.E. számú rendelet szerint hatályát veszítette a hivatkozott rendelet 53.§-a. 1945. május 1. után fellebbezési jog nem illette meg azt a vádlottat, akit felelősség terhelt a háborúba lépésért és annak kiterjesztéséért, aki segítette a nyilasokat, s aki akár belföldön, akár külföldön felbujtója vagy tettese volt emberek kivégzésének, megkínzásának. Egyéb esetekben csak halált avagy 5 évet meghaladó börtönbüntetést kiszabó ítélet ellen lehetett fellebbezni.

A népbírószági törvény az elévülés kérdését is a politikai elvárásoknak megfelelően szabályozta. A 81/1945. M.E. számú rendelet az elévülést a fegyverszünet megkötésének napjához igazította. A kommunisták az 1919-es tanácsköztársaság idején elkövetett bűntettekért is a népbírószág keretében kívántak ítélezni. Az 1440/1945. M.E. számú rendelet szerint „5. § A 81/1945. ME számú rendelet 9. §-ának második bekezdése hatályát veszti és helyébe az alábbi rendelkezés lép:

Az 1919 évben és azt követően elkövetett azoknak a politikai bűncselekményeknek elévülése, amelyeknek emberélet esett áldozatul, úgyszintén a sajtó útján elkövetett azoknak a bűncselekményeknek elévülése, amelyeknek tényáldadékat a jelen rendelet határozza meg, – és amelyek üldözhetését az uralmon volt hatalom megakadályozta, az 1944. évi december hó 21. napján veszi kezdetét.”

E módosítás értelmében minden politikai bűncselekmény, amelyet 1919 és 1944 között követtek el, a népbírószág hatáskörébe került. Nemcsak az ismert Prónay Pált ítélték el, de perbe fogták a Horthy-korszak azon bírait és ügyészeit is, akik a kommunisták ellen ítéleztek, sőt azokat is, akik kommunista perek idején tisztséget viseltek az igazságügyben.

1945. február 16-án az Ideiglenes Kormány nyilvánosságra hozta a háborús bűnösök listáját, amit néhány nappal később egy második követett. Az első népbírószági eljárások a zsidó munkaszolgálatos egységek, illetve nyilaskeresztes bandák parancsnokai és őrei ellen folytak. Probléma volt azonban, hogy a vádlottak közül sokan még fiatalok voltak, amikor a Szálasi-kormány hónapjai alatt a fronton felnőttekkel találkoztak s végrehajtották a parancsokat. A 81/1945. M.E. számú rendelet 22.§-a szerint fiatalokúra is alkalmazhatók a korábban ismertetett büntetési tételek, a halálbüntetés kivételével. A börtön és fegyházbüntetés is csak a 15. életévét betöltött fiatalokkal szemben alkalmazható. Az 1440/1945. M.E. számú rendelet 15.§-a hatálytalanította a hivatkozott paragrafust. Halálbüntetést e szerint akkor lehet alkalmazni, ha a

fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor betöltötte tizenhatodik életévét. A többi felsorolt büntetés akkor alkalmazható, ha a fiatalkorú a cselekmény elkövetésekor tizenötödik életévét betöltötte.

A vörös hadsereg elől Németországba menekült Sztójay- és Szálasi-kormánytagokat és más vezető szélsőjobb politikusokat, mintegy 390 személyt, 1945 októberében az amerikaiak kiszolgáltatták a magyaroknak. A kormány eredetileg 483 magyar és 38 német háborús bűnös átadását kérte. Az amerikaiak azonban megtagadták a németek kiadását, de három Magyarország szempontjából fontos embert (Becher, Veessenmayer, Winkelmann) mint tanúkat átadták a magyaroknak. A budapesti népbíróság rövid (pár napostól három hétig terjedő) tárgyalás után halálra ítélt négy egykori miniszterelnököt, tizenegy minisztert, két államtitkárt és két nyilaskeresztes vezető funkcionáriust, egy minisztert pedig életfogytiglani börtönre.³⁶

Soós Mihály a levéltári források alapján a háborús és népellenes cselekmények népbírósági tárgyalásokon felelősségre vont elkövetőit nyolc csoportra osztotta.

1. Az első csoportba tartozik Magyarország felelősségre vont miniszterelnökeitől, minisztereitől, államtitkáraitól kezdve, országgyűlési képviselőin, főispánjain keresztül a legkisebb eljárás alá vont városi, illetve falusi tisztviselőig mindenki, aki politikus volt, vagy a közigazgatás valamely szintjén hajtotta végre a politikusok háborúsnak vagy népellenesnek minősülő döntéseit 1944. október 15-ig.
2. A második csoportba sorolhatók a honvédség állományába tartozók közül azok – a tábornoki rangú vezérkari főnököktől egészen a honvédekig –, akik valamely háborús vagy népellenes büntettet követtek el 1944. október 15-ig.
3. A harmadik tematikus csoportba tartoznak mindazok a személyek, akik a rendőrség személyi állományának tagjaként követtek el háborús vagy népellenes büntettet.
4. A csendőrség kötelékében szolgáló háborús, illetve népellenes bünteteket elkövető személyek esetében (hasonlóan a rendőrséghez beosztotakhoz) nem húzható időhatár. 1944. október 15. előtt és a nyilas hatalomátvétel után is jelentős számú bűncselekményt követtek el ezeknek a testületeknek egyes tagjai.

---

³⁶ Margit Szöllősi-Janze, 1991, 329. o.

5. A nyilas politikai, közigazgatási és katonai vezetők csoportjába tartoznak mindazok a személyek, akik a nyilas uralom alatt valamilyen vezető tisztséget vállaltak, s ebbéli minőségükben követtek el háborús vagy népellenes bűntettet. Így Szálasi Ferenc, valamint miniszterei, államtitkárai, minisztériumainak vezetői, a főispánok, a közigazgatás egyéb irányítói, a katonai parancsnokok, a gazdasági és a kulturális élet nyilas vezetői.
6. A meglehetősen nagyszámú nyilas párttagok és pártfunkcionáriusok, valamint a nyilas fegyveresek csoportja.
7. A hetedik csoportba tartoznak azon német nemzetiségű magyar állampolgárok, akik beléptek a Volksbundba, illetve azok a túlnyomó többségében német nemzetiségűek, akik a Waffen-SS tagjává váltak.
8. Az utolsó, nyolcadik csoportba sorolhatók mindazok a dossziék, amelyek olyan személyek, többnyire kisemberek ügyeit tartalmazzák, akik nem tartoznak a másik hét csoport személyi körének egyikébe sem. Szeretném idézni Soós Mihály egyik példáját arra, hogy mit kell értenünk a hétköznapi kisember fogalmán. M. A.-né azért vontak eljárás alá, mert 1943. december 15-től egy éven keresztül segéd-házfelügyelő volt az Andrássy út 60.-ban. Takarítási munkájáért bentlakási lehetőséget kapott a „Hűség Házában”. Az 1945. június 13-án és 1945. július 3-án kelt véghatározatok tanúsága szerint az állambiztonsági szervek bizonyítottan nem látták, mindenesetre vélelmezték M. A.-né nyilas párttagságát, ezért internálását rendelték el. 1945. szeptember 20-án internálását megszüntették és rendőri felügyelet alá helyezték. M. A.-né ügyére az állambiztonsági szervek még 1948–49-ben is visszatértek. Ekkor az iránt érdeklődtek, hogy mennyiben volt tudomása az Andrássy út 60. pincéjében 1944–45-ben történekről. A dossziéból nem derül ki M. A.-né további sorsa³⁷.

A népbíróságok elé 1945. és 1949. között 59 429 fő került, ebből 55 322 fő (93,08%) ügye befejezést nyert, 3307 fő (5,56%) ügye áthúzódott későbbre; 26 997 főt (45,42%) marasztaltak el, 14 727 főt (24,78%) felmentettek, 12 644-nél (21,27%) az ügy egyéb módon zárult. 1945. február és 1950. április 1. között a 24 működő népbíróság háborús és népellenes bűncselekmények miatt halálra ítélte 477 személyt, akik közül kivégeztek 189 főt.³⁸

---

³⁷ Soós Mihály, 2004, 92–98. o.

³⁸ Szakács Sándor – Zinner Tibor, 1997, 186. o.

A kormányrendeletek pontatlan és általános fogalmi hivatkozásai szélesre tarták a büntethetők körét, mivel a bíraskodást kiemelték a bírósági szervezetről. A népbírákat politikai pártok delegálták, így lehetővé vált, hogy az ítélezés pártpolitikai csatározások színhelye legyen. A népbírók növekedtek a huszadik század jogsértéseit, miközben a jogtiprást kívánták büntetni. 1945 szeptemberéig a tényállásokat az előző korszak valamelyikére vonatkoztatták (háború, Horthy kormányzati tevékenysége, Szálasi hatalomátvétele), a 6750/1945. M.E. számú rendelet „a közhivatalok munkafegyelmének fokozottabb biztosítása tárgyában” ezzel szemben a múlttal való leszámolásból átlépett a politikai jelen büntetőjogi kialakításába. Eszerint népellenes tevékenységet folytat az a hivatalnok, aki magatartásával veszélyezteti a kormányhatározatok végrehajtásának zavartalanságát vagy lényegesen hátráltatja az ország demokratikus újjáépítését. Népellenes büntetendő bűnös „7). az a közhivatalnok, aki hivatali kötelességét szándékosan súlyosan megsérti, különösen felettes hatóságának törvényszerű szolgálati utasítását nem teljesíti vagy rosszhiszeműen nem a kellő időben vagy nem a megszabott módon teljesíti, ha ezáltal a demokratikus kormányzat rendelkezéseinek zavartalan végrehajtását súlyosan veszélyezteti, vagy az ország népi és demokratikus szellemében való újjászervezését lényegesen akadályozza.”

A „nép ellensége” tudatos meghatározása Kovács Kálmán államtitkár szavaiban világosan megfogalmazódott, amikor 1945. szeptember 13-án az Ideiglenes Nemzetgyűlés elé tárta a VII/1945. Népbírói Törvény tervezetét. Egy nép elleni cselekedet önmagát magyarázza, a népbírókban a képviselőknek tudniuk kellene, hogy mi az, ami a nép ellen irányul. Ekkor a törvény csapásiránya már messze nem a Horthy- és Szálasi-regime funkcionáriusai, hanem kifejezetten a népi demokrácia „reakciós ellenségei”.³⁹

A népbírók a közhivatalnokokat azért büntették, mert a törvények szellemében cselekedtek a második világháború előtt és alatt, mely törvényeket visszamenőleg demokráciaellenesnek minősítették. 1945. szeptember 13-a után az „önmagát magyarázó nép elleni cselekedet” törvényi lehetőséget adott arra, hogy bármikor bárki büntethető legyen.

---

39 Margit Szöllősi-Janze, 1991, 327–328. o.

A „hóhértörvény” – a népbíróságok külön tanácsai

A jogi alapot az 1946. évi VII. törvény adta, amely „a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről” címet viselte, 1946. március 26-án hirdették ki, és amely az ilyen eljárások lefolytatását a népbíróságok külön tanácsára ruházta át, azaz a háborús és népellenes bűnöktől független politikai bűntetteket nem a szakszíróságokra bízta, hanem a laikus népbíróságok külön tanácsaira. Ezt a törvényt dr. Sulyok Dezső hóhértörvénynek nevezte. Képzett jogászok úgy gondolták, hogy a köztársaság és az állam rendjének védelmét nem lehet pártkatonák kezébe adni, ezért elutasították a törvénytervezetet. Ez volt a konkrét oka például Sulyok Dezső és húsz társa kizárásának a kisgazdapártból 1946 márciusában.

„11. § (1) A jelen törvényben meghatározott bűncselekmények elbírálása az ítéletáblák székhelyén működő népbíróságok kebelében a (2) bekezdés szerint öt tagból alakított külön tanács hatáskörébe tartozik.

(2) A külön tanács elnökét (helyettes elnökét) az ítélobírák sorából az igazságügy miniszter jelöli ki, egy-egy tagját (póttagját) pedig a Független Kisgazdapárt, a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt helyi szervezetei küldik ki.”

A törvény a bűnt (1–8.§) és a büntetés mértékét is meghatározta. A büntethetők körét két csoportra osztotta, akik büntettet és akik vétséget követtek el. Büntettet a demokratikus államrend vagy köztársaság megdöntésére irányuló cselekmény. Büntettet követ el az, aki a köztársasági elnök életére tör, bántalmazza, vagy akadályozni kívánja a köztársaság elnökét hatalma gyakorlásában, valamint ebbe a körbe tartozik a lázítás és az izgatás személyek vagy csoportok demokratikus meggyőződése ellen. Büntettet követ el az is, aki a felsorolt bűncselekmények valamelyikének elkövetésére másokkal szövetkezik. Vétséget az követ el, aki népellenes büntettet magasztal, az államrend nemzetközi megbecsülését csorbító valótlan tény híresztel, vagy az ilyen cselekményekről tudomást szerez, de azt nem jelenti.

A büntettek elkövetőinek főbüntetésként a minimális büntetése az öt évnél nem kevesebb kényszermunka, a legmagasabb halál vagy életfogytig tartó kényszermunka lehetett. A vétség minimális büntetéseként öt évig terjedő fogház vagy börtön, maximális büntetése két és 10 év közötti fogház vagy börtön járt főbüntetésként. A főbüntetések mellett a törvényben meghatározott bűncselekmények mellékbüntetése minden esetben a hivatalvesztés, a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése volt. A büntett miatt elmarasztalt

személyek mellékbüntetése ezenfelül lakóhelyről történő kitiltás,⁴⁰ teljes vagy részleges vagyonelkobzás. Ha külföldi a büntett elkövetője, az országból ki kell utasítani és a visszatéréstől örökre el kell tiltani. (10.§)

A törvény igazi veszélyessége abban állt, hogy nemcsak büntetteket, hanem az ún. igaztást is bűncselekménynek minősítette. Nyugati közreműködéssel hazánkban a demokrácia tökéletes megnyilvánulási formájaként a megszálló Szovjetunió társadalmi, politikai rendszerét kellett elfogadnunk, melynek egyetlen támogatója a kommunista párt volt.⁴¹

Az 1946. évi VII. törvény alapján 1946 tavasza és 1950 eleje között – a Budapesten, Debrecenben, Győrött, Pécsen és Szegeden működő népbírósi külön tanácsok elé 12 276 főt állítottak, közülük 5861 főt marasztaltak el, csaknem a felét az eljárás alá vont személyeknek.⁴² A huszonöt népbírósból tizenöt 1948 januárjára már befejezte működését. A Budapesti Népbírószág 1949. október 31-ig működött. Az utolsó népbírószág Szegeden fejezte be működését, 1950. április 1-jén.

Azonban a háborús és népellenes bűncselekmények elítéltjei hiába töltötték le büntetésüket, nem indulhattak tiszta lappal. Megfigyelésük, letartóztatásuk és bíróság elé állításuk az 1970-es évekig folytatódott. Az 1960-as, sőt az 1970-es évtizedből is talált Soós Mihály példákat a titkos megfigyelésekre, az ún. „figyelőztetésekre” és a nyílt eljárásokra egyaránt.⁴³

A háborús és népellenes büntettekkel vádoltak közül azok, akiket jogerősen felmentettek, úgyszintén nem lehettek biztonságban. Rendszeres zaklatásuk napirenden volt. Erdei Ferenc belügyminiszter titkos utasítására bevezették azt a gyakorlatot, hogy a népbírószágok által jogerősen felmentetteket preventív céllal internálhatták. Emellett a felmentő ítéleteket a Ries István vezette igazságügy-minisztérium X. népbírószági osztályának rendelete értelmében el kellett küldeni a politikai rendőrségnek. Kialakult az a törvénysértő gyakorlat, hogy a népbírószág ítéleteit rendőrök felülbírálhatták. Palasik Mária ezt sajátos joggyakorlatnak minősítette, mivel a jogalapot miniszteri rendelkezés adta. A Népbírószágok Országos Tanácsa a másodfokon is jogerősen felmentettek azonnali internálását meg kívánta akadályozni. Tiltakozásuk sikertelen ma-

---

40 „belföldit pedig abból a községből, ahol tartózkodása a demokratikus államrend szempontjából veszedelmes, akkor is ki lehet tiltani, ha az az elítéltnek illetőségi helye” 1946. évi VII. törvény [10.§ (5)].

41 Szerencsés Károly, 2002, 43. o.

42 Szakács Sándor – Zinner Tibor, 1997, 196 o.

43 Soós Mihály, 2004, 85. o.

radt, éppúgy, mint a parlamenti tiltakozások, amelyek a politikai rendőrség törvénytípró eljárásait kívánták megsemmisíteni és az újabbakat megakadályozni.⁴⁴ Az internálás mellett későbbi, bármikor elítélésükre jogalapot biztosított az 1946. évi VII. törvény.

A népbíróági eljárások lehetőséget nyújtottak a legfontosabb minisztériumok irányítói pozícióit birtokló kommunistáknak arra, hogy az igazságszolgáltatás felhasználásával leszámoljanak politikai ellenfeleikkel. Felszámolták a bírói függetlenséget, több ezer bírót eltávolítottak hivatalukból és helyükre „gyorstalpalón” képzett pártszolgákat állítottak. Megszűnt a törvény előtti egyenlőség, helyébe osztálybíráskodás lépett, azaz a vádlott származása enyhítő vagy súlyosbító tényező lett. Az „osztályidegenek” ugyanazokért a cselekedetekért a kiszabható legsúlyosabb büntetést kapták. Megszűnt az ártatlanság vélelme, elég volt a bizonyíték nélküli vád, vagy a vádlott kikényszerített „beismerő vallomása”.

Tisztogatás a hivatalnokok körében. Az igazolóbizottságok

A népbíróságok hivatalos bevezetése előtt került sor az igazolóbizottságok felállítására, amelyek 1945. január 4. és 1948. október 31. között működtek. Az Ideiglenes Nemzetgyűléstől kapott felhatalmazás alapján hívták életre, a kormány 1945. január 4-én kihirdetett 15/1945. M.E. számú rendeletével, „Rendelet a közalkalmazottak igazoltatásáról” címmel. Ez indította meg az igazolóbizottságok tevékenységét, melynek feladata volt a közalkalmazottak⁴⁵ politikai és nem szakmai, azaz hivatali tevékenységének a vizsgálata.

E rendelkezést is megelőzték a helyi tisztogatási bizottságok, amelyek túllépték hatáskörüket és átvilágították a magánalkalmazottakat, kereskedősegeket és a hadsereg tagjait is. Ezzel előrevetítették azt a gyakorlatot, amely az igazolást szinte minden foglalkoztatott számára kötelezővé tette a későbbiek során.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselői között a legmagasabb arányban a kommunisták képviseltették magukat. Politikailag különösen jelentősnek

---

44 Palasik Mária, 2000, 77. o.; Major Ákos, 1988, 161. o.

45 Közalkalmazottak az állam, a törvényhatóság, a város vagy község közigazgatási, igazságszolgáltatási, közoktatási vagy gazdálkodási szervezeteiben alkalmazott személyek.

tartották az „új demokratikus közigazgatás” létrehozását, ezért teljesen magukévá tették a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front követelését, vagyis azt, hogy az adminisztrációt, a bíróságokat és a fegyveres erőt meg kell tisztítani a nyilaskeresztesektől, a kollaboránsoktól és „egyéb népelleneségektől”. A sietve meghozott rendelkezés szerint közszolgálatban nem foglalkoztatható az, aki 1939. szeptember 1-je óta „megsértette a magyar nép érdekeit”. Ez az általános megfogalmazás egyrészt számtalan visszaélésre adott lehetőséget, másrészt eltért a nemzetközi határozatoktól, amelyek értelmében emberiségellenes bűncselekményekért vontak felelősségre személyeket.

Minden hivatalnoknak, aki 1939 és 1945 között állami, megyei, helyi közigazgatásban dolgozott vagy egyéb nyilvános foglalkozása volt, írásban kellett nyilatkoznia az ez idő alatt végzett politikai tevékenységéről, különösen arról, hogy milyen magatartást tanúsított a népellenes törvények és rendelkezések végrehajtásakor. Hamis vagy hiányos adatközlés, három év kompenzáció nélküli hivatali felfüggesztéssel járt. Az eljárások végrehajtásáért a főispán – mint a megyei irányítás képviselője – volt a felelős, járásonként hétagú igazolóbizottságokat irányított, amely az öt párt képviselőjéből, egy jogászból és az illetékes járási hivatal képviselőjéből állt. Legalább nyolc nappal az eljárás előtt a bizottsági elnök kihirdette a felülvizsgálandók névsorát és felhívta a lakosság figyelmét arra, hogy a múltban és jelenben elkövetett népellenes cselekedetekről szóban vagy írásban adjanak számot. A kérdéses esetekben a nem nyilvános üléseken felesketett tanúkat is meghallgathatták, írásos bizonyítékokat használhattak fel és kihallgatásokat eszközölhettek, miáltal a bizottságok tulajdonképpen bíróságokként működtek. „Igazoltnak” nyilvánították azt a hivatalnokot, aki ellen semmit nem tudtak felhozni. Egyéb esetben a bűncselekmény súlyosságától függően megrovás, áthelyezés, az előléptetés elmaradása, visszaminősítés vagy a vezető állástól való megfosztás járt. Az áthelyezés vagy visszaminősítés ellen a szakminiszternél fellebbezéssel lehetett élni.

Az eljárás során nem a tisztviselők szakmai munkáját, egyéniségét, cselekedeteit, meghozott intézkedéseit vizsgálták, hogy azok mennyiben feleltek meg a létező törvények és/vagy az emberiség követelményeinek, hanem a bejelentések, az ellenük felsorakoztatott adatok alapján ítélték. Nem vizsgálták sem a bejelentések és adatok valóságtartalmát, sem a bejelentő megbízhatóságát. Az igazolási eljárás nem volt nyilvános – miközben egy hivatalnok cselekedeteit és azok következményeit csak a szűkebben vagy a tágabban érintett közösség tudta volna értékelni. A jogi alapot az biztosította, hogy nem határozták meg, hogy a vizsgált személy milyen magatartási szabályokat megszegve sértette

meg a „nép érdekeit”, továbbá a fellebbezési eljárás menetét sem szabályozták, és az sem volt pontosan meghatározva, hogy melyik volt az az időpont, amikor az igazolóbizottságok visszamehettek. Így egyfelől nem volt jogbiztonság, másfelől a bizottságokat sokszor későn, felsőbb nyomásra állították fel.

Az igazolóbizottságok működésében jelentős szerepet játszott a főváros néphatalmi szerve, a Budapesti Nemzeti Bizottság, amely például a rendelkezés szó szerinti betartása ellenére felülvizsgálta a főispánra átruházott kompetenciákat. A vizsgálandó időszakot önhatalmúlag kiterjesztette a hivatalnok egész politikai múltjára, megszigorította a szankciókat és azt javasolta, hogy a szakszervezeteket is vonja be a bizottságokba, valamint a tárgyalásokat tartásuk távol a nyilvánosságtól. A jogi hiányosságok miatt számtalan rendelkezésmódosításra, kiegészítésre, pontosításra, korrekcióra került sor. Már 1945. januárban, a 77/1945. M.E. rendelet bevezette az „ideiglenes” igazolás lehetőségét, amennyiben okiratok és tanúk hiányában az adatok nem voltak felülvizsgálhatóak.

Az igazoló eljárások kereszteződtek az 1945. évi parlamenti választásokra való felkészüléssel. A pártok szerettek volna minél több tagot toborozni, melyben élen jártak a legkisebb tagsággal rendelkező kommunisták. Igyekeztek új tagjaik számára állást biztosítani a közigazgatásban, a nem igazolt korábbi tisztviselők rovására. Néhány publicista szóvá is tette, hogy vigyázzanak a pártok, mert nem kevés azok száma, akik korábbi ballépéseik nagyságát jelenlegi balra lépésük nagyságával kívánják elfedni.⁴⁶

A kommunista sajtó nyilvános nyomást gyakorolt a bizottságokra, a bürokratikus eljárás-szabályozás felgyorsítására, és különösen az elrendelt szankciók számának növelésére. A feltárt visszasságokat is eszközként használták arra, hogy az államapparátus megtisztítását a nyilaskeresztesektől és kollaboránsoktól általánosan kiterjesszék a „reakcióra”. A Kommunista Párt az 1945. május 20–21-én tartott országos konferenciáján éles támadást indított a „fasiszta reakció” ellen, miközben ragaszkodott az igazolóbizottságokhoz. A rendkívül erős propagandatevékenység máig gátolja azt, hogy valósághű képet kapjunk az eljárások lefolytatásáról, az érintettek köréről. Kézenfekvő az a gyanú, hogy a demokratikus táboron belüli vagy kívüli kellemetlenné nyilvánított politikai erők kiszorultak a fontos pozíciókból. Az igazolási eljárások befejezését 1945. november 30-ig tervezték, de ha ez nem volt lehetséges, a bizottságok december 31-ig haladékot kaptak. 1945 végén a megszűnt

---

46 Gyarmati György, 2000.

bizottságok hátralévő ügyeit az ún. permanens bizottságok vették át, amelyek a nyugatról hazatérőket igazolták. A szovjet megszállás elől szolgálati helyükről eltávozott közalkalmazottak a „nyugatosok” átvilágítására a 10/1946. M.E. számú rendelet szolgált. Budapesten 1946. február 19-én 33 „nyugatos” bizottság működött. 1946. április 15-ig 46 451 jogerős határozat született, az igazolás alá vontak 88,2%-át, 41 060 főt igazoltak.

Az országban működő igazolóbizottságok munkájáról összesítést még nem hoztak nyilvánosságra, csak a budapesti adatokat ismerjük. 1946. január 10-ig 42 130 jogerős határozat született, s közel 89%-ot, 37 351 főt igazoltak.

„Miként az internálásoknál, úgy az igazolásoknál is a munkásokkal (azaz ki nem mondván az esetek nagy többségében a „kisnyilasok”-kal) szemben kedvező döntéseket készítettek elő. Eleve csak azok kerültek igazolási eljárás alá, akik mint üzemvezetők vagy pedig beosztásuk folytán tisztviselői ügykörben működtek, más munkás foglalkozású személy nem volt igazolási eljárás alá vonható.”⁴⁷

A Budapesti Nemzeti Bizottság a kultuszminisztériummal hosszasan vitálkodott az egyetemi professzorok igazolásával kapcsolatban, követeléseivel előkészítette a rendelkezés alapvető módosítását 1945. május 2-án. A 1080/1945. M.E. számú rendelet iránymutató volt az igazolási eljárás konkrét végrehajtásához, mivel meghatározta a „nép érdekeit” sértő cselekvéseket. Különösen ilyen volt a fasiszta párttagság, a párt támogatása vagy céljainak pusztája igénye, továbbá a háborúba lépés melletti propaganda vagy ennek elősegítése a tengelyhatalmak oldalán, a bujtogatás, valamint a közvetett vagy közvetlen részvétel a zsidóellenes törvények előkészítésében vagy végrehajtásában. Mialatt a felülvizsgálat tárgyát képező időtartamot korlátozták, a megtisztítandó intézmények körét kibővítették és kiterjesztették az államilag támogatott ipari és kereskedelmi vállalkozásokra, a társadalmi szervezetekre és jóléti intézményekre. Egyidejűleg a szakszervezetek megtartották bizottsági helyeiket és szavazataikat, amelyekért bizonyos esetekben a mindenkori nemzeti bizottság is felelős volt. A pontos időzítések ellehetetlenítették az akkor még nyilvános eljárásokat. Mindehhez a szankciók jelentős szigorítása is hozzájárult, amely a nyugdíjazást és az ellátás nélküli felmondást is jelenthette. Mindkét esetben a budapesti népbíróság volt az illetékes fellebbezési hatóság, de a még mindig alapjában tisztázatlan fellebbezési eljárás két hónappal később máris egy kiegészítő rendelkezést tett szükségessé. Az 4080/1945. M.E. számú rendelet az igazolási ügyekben, a fellebbezések elbírálását az ítéltáb-

---

47 Zinner Tibor, 1985, 130. o.

lák székhelyén működő népbíróságok hatáskörébe utalta. Akinek felmondtak, azt kizárták a közszolgálatból és a magánszektorban sem végezhetett fontos tevékenységet. A megalapozott esetekben már az igazolóbizottság is inter-nálási határozatot hozhatott. A májusi rendelkezés alapvetően szabályozta a tisztogatási teendőket a közszolgálatban, pontosította a tényállást és megszi-gorította az eljárási módokat és szankciókat a nemzeti bizottságok és a Kom-munista Párt addigi tapasztalatai alapján. Továbbra sem tisztázódott azonban, hogy milyen népellenes cselekményre milyen büntetést rójanak ki, így a jog-gyakorlatban továbbra is a bizonytalanság uralkodott.⁴⁸

A 1080/1945. számú májusi rendelet jelentősége abban volt, hogy a közszol-gálatból a mintát más társadalmi területekre is átvitték. 1945. májustól 1946. januárig a szabadfoglalkozásúakra is kiterjesztették az igazolási kötelezettsé- get (orvosok, állatorvosok, gyógyszerészek, mérnökök, újságírók, színészek).⁴⁹ Ugyanígy az ügyvédekre és jegyzőkre, kereskedőkre és iparosokra, magánal-kalmazottakra⁵⁰ és diákokra, továbbá a sportegyesületek és szervezetek tagja- ira és funkcionáriusaira⁵¹ is érvényessé tették. Ebben a budapesti nemzeti bi-zottság ismét élen járt, már 1945 áprilisában 25 bank és vállalat alkalmazottjait jogalap nélkül, igazolóbizottságok elé idézte. Minden esetben várható volt a hivatástól vagy tanulmányoktól való részleges vagy teljes eltiltás, amely min- den jogtól és járandósági igénytől való megfosztást is jelentett. Mindenesetre az „antifasiszta elv” először nem a politikai gyakorlatban, hanem a rendelet szövegében szenvedett sérelmet, amely a társadalmi igényekre tekintettel ha-tározott meg bizonyos foglalkozásokat. Az iparosok és kereskedők már meg-rovás esetén elvesztették választójogukat a szakmai kamarákban és szerve-zetekben, az orvosokat, állatorvosokat, gyógyszerészeket és mérnököket csak kivételes esetekben tiltották el foglalkozásuktól. Ehelyett alantas vagy ingy-e-nes közszolgálati tevékenységre kötelezheték őket.

---

48 **Margit Szöllősi-Janze**, 1991, 336–337. o.

49 1146/1945. (és az ezt kiegészítő 3140/1945.) ME. sz. rendelettel a szabad pályán dolgozó értelmiségiek (állatorvos, gyógyszerész, hírlapíró, mérnök, orvos, színész stb.) igazolását írta elő.

50 6320/1945. ME. rendelettel a vármegyei, a városi és községi alkalmazottakra, az 1410/1945. ME. rendelettel az ügyvédekre, ügyvédjelöltekre, közjegyzőkre (helyettesekre), a 4100/1945. ME. rendelettel a magánvállalatok tisztviselőire is kiterjesztették az igazolási kötelezett-séget.

51 5500/1945. ME. rendelettel az egyetemi és főiskolai hallgatókra, a 700/1946. ME. rendelet-tel a sportegyesületek, szövetségek és hatóságok tagjaira és tisztségviselőire, a 3610/1946. ME. rendelettel a személyjogú gyógyszerértékesítési jogosítványok használatára jogosultakra is kiterjesztették.

A 1048/1945. M.E. számú rendelet másrészt egy új korszak kezdetét jelentette az igazolási eljárásban. Megfogadták Rákosi túlzó, radikális, a helyzetet figyelembe nem vevő kritikáját. Rendeleti úton kimondva először jelentkeztek azok az elvárások, amelyeket később a Köztársaságot védő 1946. évi VII. törvény szankcionált. A bizottságokra az eredeti céloktól eltérő feladatokat erőltettek, amelyeknek nem tudtak megfelelni. A B-lista felvetése, az igazolások módosított formája ebből fakadt.⁵²

1948. október végén rendeletileg feloszlatták az igazolóbizottságokat. Tevékenységük egészét nehéz megítélni. Az eljárások fokozatos kiterjesztésének célja kétségtelenül „az teljes felnőtt népesség megszűrése” volt. Az igazolóbizottságokban folyó hatalmi harcokon túl megállapítható, hogy az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választásokkal az eljárások mögötti politikai nyomás érezhetően alábbhagyott és ezzel jelentőségéből is veszített.

A budapesti igazolóbizottságok anyaga is feldolgozatlan. 131 ezernél több határozat született, de becslések szerint ennek többszöröse is lehet a feldolgozatlan iratanyagokban. Az 52 116 (46 451 + 5665) eljárás alá vont személyről már rendelkezünk feldolgozott adatokkal. Ezen személyek 88,5%-át igazolták, melyből 1301 főt ítélték állásvesztésre, 326 főt nyugdíjaztak, 95 személytől megvonták az iparengedélyt. 111 alkalmazott ügyét áttették a Budapesti Népjószágápoláshoz. Eredeti foglalkozásából 1833 főt mozdítottak el.⁵³

B-listázás

A munkáspártok az igazolási eljárások eredményeivel elégedetlenek voltak. Így került sor a közalkalmazottak létszámcsökkentésére, az ún. B-listázásra, a „fasiszta maradványokat” felszámolni igyekvő eljárás „eredménytelenségének” ürügyén. E tevékenységben kezdetben a nemzeti bizottságok is részt vettek véleményezési jogkörrel, de a munkáspártok célja nemcsak a korábbi rendszer – az országot háborúba vivő – tagjainak eltávolítása volt a közéletből, hanem a polgári nézeteket képviselők széles rétegét kívánta állásából eltávolítani. Az 1945-ös választásokban a Kisgazda Párt abszolút többséget szerzett (57%), szemben a kommunistákkal (alig 17%), a szociáldemokratákkal (17,4%), a Paraszt Párttal (6,9%). Ezt követően a közszolgálati szférában a tisztogatás más

---

⁵² Zinner Tibor 1985, 131. o.

⁵³ Zinner Tibor 1985, 132. o.

politikai dimenzióba került. Megváltoztak a célcsoportok, eszközök és eljárási módok, mivel az eddigiek, a kommunisták megítélése szerint nem vezettek eredményre. A választási vereség után a kommunisták revánsra, ugyanakkor politikai hatalomra is vágytak, s nem utolsósorban a szovjet tanácsadók hatásos segítségével megkezdték a politikai paletta átalakítását, a koalíció bomlasztását. Rákosi 1946. március 1-jén továbbította Nagy Ferenchez a Gerő által írott levelet, amely a létszámcsökkentés sajátos módszerét rögzítette, amelyből a kommunisták nem engedhetnek. A levél intenciói alapján háromtagú bizottságokat kell létrehozni, amelyben a miniszterelnök és szakminiszterek mellett a Szakszervezeti Tanács képviselői is részt vesznek majd, mert „csak a szervezett munkásság vezetőinek részvétele nyújt biztosítékot a létszámcsökkentés demokratikus lebonyolításához”.⁵⁴ A demokratikus lebonyolítás azt jelentette, hogy a kommunisták megszerezhessék egyre gyarapodó híveik számára az államapparátus hőn óhajtott grádicsait. A már korlátozott bírói függetlenség mellett az „osztályszempontok” fokozott érvényesítést követelték, eredményesen.

A közalkalmazotti létszámot csökkentő B-lista-bizottság tagjainak a meghozott határozatot nem kellett indokolni, ezzel minden politikailag nem kívánatos személyt állásától, nyugdíjától meg lehetett fosztani. A cél az lett, hogy betöltendő állásokat biztosítsanak arra szakmailag értelmetlen, de politikailag megbízható kommunista káderek számára. A vizsgálat során háromféle névsort készítettek: A = megbízhatóak, B = elbocsáthatóak, de egy éven belül visszavehetők, C = politikailag megbízhatatlanok, nem visszavehetők.

A Kommunista Párt központi bizottsága már 1945. november 22-én kiadott egy „első tervezetet”, amely szerint minden „jobboldali” beállítottságú közszférában dolgozó hivatalnokot és alkalmazottat B-lista alapján le kell építeni. Azokat is el kell bocsátani, akik az igazoló eljárás során nem kaptak felmentést, és azokat is, akik csak megrovásban részesültek. Ugyanaz nap Rákosi az új stratégiát azzal foglalta össze, hogy „először a reakciókat kell nyugdíjztatni”. Ezt a politikai irányvonalat erősítette meg a Politikai Bizottság 1946. január 31-én azzal, hogy a leépítés pénzügyi okokból „sürgető szükségszerűség”. Egyúttal utasította az új kommunista belügyminisztert, Nagy Imrét arra, hogy növelje minisztériumában a párttagok részvételét és állítson fel négy ún. „mozgó bizottságot” a megyei közigazgatás tevékenységének ellenőrzésére. A főispánoknak a megüresedett helyekre kommunistákat, szociáldemokra-

---

54 Zinner Tibor, 2005, 274–275. o.

tákat és szakszervezeti tagokat kellett bevinni. A cél nyilvánvalóan egy országos kampány szabadjára engedése volt, amely a kormányra, különösen a kisközségekre akart nyomást gyakorolni. A politikai rendőrség 1946-ra kiadott jelszava az volt, hogy a nyilaskeresztesek likvidálása után kegyetlen harcot kell indítani a „reakció” ellen is.⁵⁵

A szociáldemokraták és a kisközségek a gazdasági érv hangoztatásával támogatták a B-lista koncepcióját, jóllehet sokan a hivatalnokok közül aggodalommal fogadták a bevezetendő intézkedéseket. Miután a kisközségi miniszterelnök jóváhagyta a koncepciót, a kezdetben elutasító kisközségek is engedtek, mert az volt a céljuk, hogy az eljárás keretében el tudják küldeni azokat a szakmailag járatlan hivatalnokokat, akik 1945 után a baloldali pártok nyomására kerültek be a közigazgatásba. E remény hiúnak bizonyult, mert a kommunisták kezdeményezésére létrejött a Baloldali Blokk politikai szövetség 1946. március 5-én, mely 1948-ig működött. Résztvevői a Magyar Kommunista Párt, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt és a Szakszervezeti Tanács volt. A hivatalos érvelés szerint a Baloldali Blokk céljaul tűzte ki, hogy egyeztesse a tagszervezetek politikai jellegű küzdelmeit a földreform megőrzése, az államosítási program megvalósítása és a közigazgatás „megtisztítása” érdekében. Valódi célja a kormánykoalícióban részt vett kommunisták részéről – a miniszterelnököt is adó legnagyobb kormánypárt – a Független Kisközségpárt ún. „szalámitaktikával” történt szétbomlasztása volt. Március 7-én a Baloldali Blokk háromezres tömegtüntetést szervezett Budapesten „Ki a nép ellenségeivel a koalícióból!” jelszóval. A tüntetéssel egy időben a Kisközségpártba beépült kommunisták sikertelen kísérletet tettek arra, hogy egy Gyomán rendezett gyűlésen megalakítsák a párt szegényparaszti tagozatát, azaz gyakorlatilag kettészakítsák a pártot. Masszív nyomásra egy héttel később a kisközségek elfogadták a Baloldali Blokk követeléseit, 20 párttagot kizártak a pártból.

A Kommunista Párt következő fontos taktikai lépése az volt, hogy 1946. március 8-án Nagy Imre helyére Rajk Lászlót „ültette” a belügyminiszteri székbe, mellyel végérvényesen biztosította befolyását a rendőrség, a sajtó, a társadalmi szervezetek, a helyi és a regionális közigazgatás irányítása fölött.

A kisközségek és a Baloldali Blokk közötti egyeztetést követően 1946. március 12-én a szociáldemokrata igazságügy-miniszter és a kisközségi pénzügyminiszter megbízásából megalkották a B-lista törvénytervezetét. A tervezettel senki

---

55 Margit Szöllősi-Janze, 1991, 340. o.

nem volt elégedett. A baloldali Blokk pártjai azért bírálták, mert kiemelte a választott tisztviselőket a tisztogatási akciókból, a kiskgazdák azért, mert előkészíttetlennek tartották. Mindezek ellenére a Baloldali Blokk pártjai 1946. május 19-én elfogadtatták az 5000/1946. évi M.E. számú rendeletet. A rendelettel kapcsolatos alapkérdéseket 1945. augusztus 5-én Pálfi Imre B-lista-tisztviselő fogalmazta meg.

„Javaslat a B-lista ügyében.

Az a meggyőződésem, hogy a B-lista nem válthatja be a hozzá fűzött reményeket egyik részről sem. Politikai és egyéni hajsza lesz a végén az egészből. Egyéni és családi tragédiák keletkeznek és ami a leglényegesebb, ennek az ország sem látja komoly hasznát. Részben azért, mert súlyos tévedések sorozata lesz belőle, másrészt azok akik megmaradnak, azt hiszik, hogy ők minden tekintetben megállják a helyüket [...]”⁵⁶

A Független, Kiskgazda, Földmunkás és Polgári Párt Budapesti Kerületvezetői Testülete.

Budapest, 1946 július 23.

Nagy Ferenc úrnak

Magyarország miniszterelnöke

Országos pártvezér

Budapest

„A folyamatban lévő B-listázással kapcsolatban rengeteg visszaélést tapasztaltunk, miért is kérjük, hogy a folyamatban levő B-listázást rendeleti úton a legsürgősebben felfüggeszteni, ez eddigi elbocsátásokat hatálytalanítani, ez eddig észlelt és a jövőben nyilvánosságra kerülő visszaéléseket, visszaállásokat kivizsgálni, azokat megtorolni és végül az alaprendeletet, mint a végrehajtási utasítást eddigi előterjesztéseink figyelembe vételével, módosítani méltóztassék.

Megdöbbenéssel tapasztaltuk, hogy a rendelet végrehajtásánál az abban lefektetett helyes politikai és gazdasági szempontok érvényesülése helyett a polgári gondolat képviselőinek megsemmisítése és pártunk tagjainak a városi és állami közigazgatásból való kirekesztése lett a végrehajtó szervek részéről célul kitűzve és végrehajtva.”

Aláírók (géppel) I. ker Dessewffy Gyula, II. dr. Pásztor Tamás, III. dr. Zsóke Antal, IV. dr. Bősze János, V. Balogh András, VI. Németh Dezső, VII. dr. Saláta Kálmán, VIII. dr. Szenner József, IX. dr. Szellnár Aladár, X. Denkő And-

---

56 MOL XIX-A-1-b – 1. d.

*rás, XI. dr. Palimay Ferenc, XII. dr. Jármay Gyula, XIII. Horváth János, XIV. Babirák Mihály.*⁵⁷

Több képviselő is megfogalmazta azt a kritikát, hogy a 10%-os leépítést előirányzó zárt számok csökkentik a hatékonyságot, valamint egyéni és közösségi tragédiákhoz vezetnek. Arra is felhívták a figyelmet, hogy a költségvetést nem lehet máról holnapra deficitmentessé tenni. Az 5000/1946. M.E. számú rendelet és az azt kiegészítő rendeletek végrehajtására létrehozták a Miniszterelnökség B-lista osztályát az államháztartás egyensúlyának helyreállítása érdekében.

A B-listázások során végrehajtott létszámcsökkentésekkel kapcsolatban beadványáradat indult Nagy Ferenc miniszterelnökhöz. A beadványok egy része azt rögzítette, hogy az eljárás során csak, vagy túlnyomó többségben kiskisgazda képviselőket és szimpatizánsokat tettek a listára, a beadványok másik csoportja a konkrét törvénysértéseket is rögzítette. Egy-egy jellemző példát idézek. A kiskisgazda párt soproni szervezete arról számolt be, hogy kizárólag a kiskisgazda párt tagjai veszítették el állásaikat.

1946. augusztus 17-én a zirci járás tisztségviselői beadványukban foglalkoztak az elbocsátási indokokkal is. A rendelet 2.§-a a) pontja szerint a demokráciaellenes magatartású tisztviselőt lehet elküldeni, a b) pontja szerint a rátermettség és a szorgalom hiánya ad okot a leépítésre. A bírált zirci bizottság egyetlen esetben sem indokolta döntését, csupán a rendelet 2.§/a) vagy b) pontját jelölte meg indokként. Azt kérték a miniszterelnöktől, hogy a bizottság tagjait kötelezze arra, hogy állításaikat támasszák alá bizonyítékokkal, vagy nevezzenek ki új, elfogulatlan bizottságot.

A B-lista rendelet végrehajtásával kapcsolatban 1946. június 24-i dátummal feljegyzés érkezett a miniszterelnökhöz. A feljegyzés utolsó oldala hiányzik, ezért az aláírók neve sem ismert. A feljegyzés „A munkáspártok a közigazgatás teljes átvételét készítik elő” címet viselte. Állításukat a következőkkel indokolták. A Szakszervezeti Tanács főtitkára, Kossa István a rendeletet önkényesen magyarázta, szerinte meg kell valósítani a „munkáspártok politikai célkitűzéseit”, ennek eszköze a B-lista volt. A belügyi tárcánál kialakult helyzetet minősítették a legsúlyosabbnak. Az előkészítésre Rajk László belügyminiszter szerintük alkotmányellenesen kiadott egy rendeletet. Minden megyébe – kettő kivételével – kommunista miniszteri biztost küldött a B-lista előké-

---

57 MOL XIX-A-1-b – 1. d.

V/I. 20.087/46 fo.
1946. VIII. 23

bizottság egész munkáját megsemmisíttetni,

új bizottságot kiküldeni és odahatni, hogy oda akár a belügyminiszter, akár a szakszervezet részéről ne két azonos párthoz tartozó tag, hanem, a koalíció szellemének megfelelően, két különböző párt tagja delegáltassék;

saját részéről egy pártunk által erre delegált elnököt ki nevezni és arról gondoskodni méltóztatassék,

hogy a rendelet pontosan, az igazság és méltányosság szellemében hajtassék végre.

Egyben újból hangsúlyozzuk, hogy a megfelelő orvoslás elmaradása esetén pártunk munkáját a járásban, amelynek népe feszült figyelemmel és helyenkint a végsőkhig elkeseredve várja a fejleményeket, céltalannak és reménytelennek látjuk és megfontolás tárgyává tesszük, hogy ilyen körülmények között, az elkövetkező választások előestéjén, vállalhatjuk-e a bizonyosan bekövetkező kudarc felelősségét.

Zirc, 1946. augusztus 17.

Mély tisztelettel

[Signature]

vm. alelnök,
az Országos Nagyválasztmány tagja.

[Signature]
a járási szervezet elnöke.

[Signature]

[Signature]

[Signature]

[Signature]

választmányi tagok.

[Signature]

[Signature]

[Signature]

[Signature]

[Signature]

20.087/46

FÜGGETLEN KISGAZDA-, FOLDMUNKÁS- ÉS POLGÁRI PÁRT

SOPRON VÁROSI SZERVEZETE

SOPRON, DOMONKOS U. 13. — TEL.: 1283.

306/1946.

20.484/46

ME.

Miniszterelnök Ur!

A b-listázások során Sopron városában a városközi tisztviselők közül egyetlen egy tisztviselőt sem b-listáztak, aki a baloldali pártok tagja, hanem kizárólag kisgazdapárti tagjaink vesztették el állásukat.

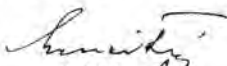
Ezért tisztelettel arra kérjük Miniszterelnök Urat, mint pártunk vezérét, hogy a 10 % visszavételénél ne a megállapodás szerinti 60 %-os kvótát fogadjuk el, hanem a való helyzetnek megfelelően kizárólag kisgazdapárti tagok vétessenek vissza.

A megyei tisztviselői kar b-listázása során körülbelül 80 %-ban kisgazdapárti tagjaink kerültek b-listára és ezért kérjük, hogy ennek arányában történjen a 10 % visszavételénél az eljárás.

Amennyiben ~~az~~ a fenti kéréseinket pártunk vezetősége keresztül tudná vinni, nagy megnyugvást váltana ki szervezeteinkben és fokozódna a párt iránti bizalom, amelynek emelése országunk jövője szempontjából felbecsülhetetlen értéket jelentene.

Hazafias tisztelettel:

Sopron, 1946. évi szeptember hó 17-én

titkár. *l. j.*

elnök.

XIX - A - 1 - 6 - Vegyes - 20484/1946

(1. ol.)

szítésére. A határozatokat a Nemzeti Bizottságokon áterőszakolták. A vidéki főispánok jelentése szerint a közigazgatásban nem maradna polgári elem, ha a belügyminiszteri utasítások szerint sikerül eljárni. Mindez vonatkozik a vasútra, postára, OTI-ra⁵⁸, MABI⁵⁹-ra. Az elemzés konklúziója az, hogy a polgári gondolkodású tisztviselők egy része távozott, másik részük az igazolások során hullott ki, a legnagyobb, harmadik részt a B-listákkal szeretnék eltávolítani. A bizottsági elnököket pedig a politikai rendőrséggel megfenyegetik, hogy a megbízást ne vállalják. Sajtótámadások jelentek meg a kijelölt elnökökkel szemben, hogy visszahívásukat kiprovokálják.

A feljegyzés készítői arra is felhívták a miniszterelnök figyelmét, hogy folyik egy külön B-listázás. A tisztviselők egy részét a politikai rendőrség internalta vagy rendőrhatalmát felügyelet alá helyezte. Állásaikat a kommunisták pedig azonnal betöltötték saját embereikkel. Az indok nélküli határozatokat néhány nap múlva visszavonták, de addigra a képviselők állása már megszűnt. A visszaszerzésért indított jogi harc hosszú időt vett igénybe, s addig a meghurcolt tisztviselő állás nélkül maradt.⁶⁰

Rajk László 1946. július 24-én valamennyi törvényhatóság főispánjának, alispánjának és polgármesterének a következő utasítást küldte. Az 5000/1946. M.E. számú rendelet alapján állásukból elbocsátott vagy végelbánás alá vont és a belügyminiszter által utóbb szolgálatba állított vármegyei, városi és községi alkalmazottaknak állásukba való visszahelyezése kapcsán történhetnek visszaélések.

„Az említett eljárások révén történtek tévedések, amelyek következtében létszámcsökkentés alá estek olyan alkalmazottak is, akiknek magatartása ellen sem szakszerűség, sem politikai szempontokat figyelembe véve semmiféle kifogás nem tehető.”

„A létszámcsökkentés folytán bármilyen címen elbocsátott tisztviselő szolgálatba való visszaállítását magamnak tartom fent, illetve a meghatalmazásommal rendelkező kiküldöttemre ruházom át. Minden olyan intézkedést, mely rendelettemmel és a 8.100/1946. M.E. számú rendelettel ellentétben történt, vagy történni fog, már eleve hatálytalanítok.”⁶¹

Feltétlenül meg kell említeni a nyugdíjasok B-listázását. A 6800/1946. M.E. számú rendelet (június 14.) a B-lista rendelet hatályát kiterjesztette a nyugdí-

58 OTI = Országos Társadalombiztosítási Intézet.

59 MABI = Magánalkalmazottak Biztosító Intézete.

60 MOL XIX-A-1-b – 1. d.

61 MOL XIX-B-1-c – 3. d.

jasokra, az állami nyugdíjteher csökkentésének érdekében. A rendelettel kapcsolatban a Kisgazdapárt országos pártigazgatója rögzítette, hogy „a nyugdíjigény oly jogos tulajdon, melyet elvonni nem lehet”.⁶² A rendelet azért is meglepő, mert a hangoztatott cél a közigazgatás „megtisztítása” volt. Az egykori tisztviselők nyugdíjának elvonása azt jelentette, hogy megfosztották tőlük a megélhetéshez, az élethez való jogot. E rendelet ellen sem lehetett fellebbezni, és a nyugdíj elvételét indokolni sem kellett. Azzal támasztották alá ezt a lépésüket, hogy az „sértette a magyar nép érdekeit”. A családok munkatáborokban című könyv 2. kötete foglalkozik Kovács János zalabaksai körjegyző 38 év utáni öregségi nyugdíjának elvonásával.⁶³ Nyugdíja elvonásához elegendő volt egy csepeli munkás vallomása, aki azt állította, hogy 1943-ban szülőfalujába Zalabaksára látogatott és kijelentette, hogy gyengék vagyunk és elveszítjük a háborút. Vallomása szerint e mondataért Kovács János rendőri felügyelet alá helyeztette. A körjegyző 1942. július 1. után nem látott el jegyzői feladatokat. Amikor a nyugdíj elvonásáról a körjegyzőséghez tartozó községek lakossága értesült, mind az öt község vezetői és lakosai kézzel írt aláírásaikkal igazolták, hogy Kovács János egész életében a magyar nép érdekei szerint járt el, és ezt alátámasztották azzal is, hogy felsorolták, mit tett körjegyzőként. A csepeli munkás vallomása a tényeket semmissé tette. A 74. életévét betöltött körjegyző fellebbezéseire az volt a válasz, hogy dolgozzon még 10 évig és akkor 84. életévének betöltése után kaphat majd öregségi nyugdíjat.

Zsindely Ferenc öregségi nyugdíjának elvonása

Zsindely Ferenc öregségi nyugdíja folyósítását is megszüntették. Az ő sorsa azért is különleges, mert feleségével Tüdös Klárával több ezer üldözött életét mentették meg a háború végén, többek között Rajk László, Piros László, Kovács István, Apró Antal kaptak élelmet, ruhát és átmeneti fedelet a Zsindely családnál. Apró Antal felesége, két gyermeke, valamint Gáspár Sándor felesége a villában érték meg a szovjet csapatok bejövetelét. Az ellenálló múlt elvben megvédte a Zsindely házaspárt a kitelepítéstől, de ők mégis rákerültek a listára, annak ellenére, hogy a villát, ahol az üldözötteket mentették a református egyháznak ajándékozták. Azaz sem vagyonuk, sem demokráciaellenes múltjuk nem volt. Ravasz László püspök abban tudott segíteni a Zsindely

---

62 MOL XIX-A-1-b – 1. d.

63 Hantó Zsuzsa, 2007, 107–114. o.

házaspárnak, hogy telekkönyvileg az egyházra íratott villát visszaadták az eredeti tulajdonosoknak, hogy azok az ÁVH-ra íratott tulajdonjogért cserébe szabad elköltözést kaptak a fővárosból. Így kerültek Balatonlellére egy ügyvéd nyaralójába, bérliként. A bérleti díjat rövid ideig tudták fizetni, mert 1952. januárban elvonták Zsindely Ferenc nyugdíját.

Ekkor fordult segítségért Zsindely Klára Apró Klárához.

Balatonlelle 1952. II. 22⁶⁴

„Kedves Klári.

Úgy érzem magam, mint a kísértet, aki éjfélkor az övéinek ablakán kopog.

Amióta utoljára találkoztunk sürgöny stílusban leírom ami velünk történt. Kitelepítésünket a Belügyminisztérium szabad elköltözésre enyhítette, László sógoromékkal együtt. Ők a két fiával (iskolások) négyen vannak, s mi Ferivel ketten, mert elválásunk után édesanyám röviddel meghalt. Lellén egy villában kaptunk házfelügyelőséget úgy, hogy mindnyájan lejöhattünk együtt. László közigazgatási bíró volt, nyugdíját nov. 1-től beszüntették. Feri bácsi február 1-én egy szörnyű szívrohamot kapott. Ötödikén az OTI beutalta a Hajnal klinikára. A vizsgálat szívtrombóvizt állapított meg. Digitális kúrára áttették a Bajcsy-Zsilinszky kórházba, ahol most kezelik. Tegnapelőtt államosították azt a villát ahol lakunk, ami reméljük, hogy nem tesz bennünket újra hontalanokká. A mai postával megjött Feri bácsi nyugdíjának megszüntetéséről az értesítés, melynek másolatát ide mellékelem. Ő elmúlt 60 éves és nagyon megrokkant. Eddig szorgalmasan kertészkedett, de sajnos a szívével ez most már nem megy. Én 56 éves vagyok, nagyon elfáradtam s a napszámos munkát, amit még kaphatnék nem nagyon bírom. Amikor régi otthonunkat elhagytuk mindenemet szét ajándékoztam nincstelen fiatal pároknak. Vagyoni helyzetünk tehát a templom egerével azonos.

Nem tudom Klári tudtok e és akartok é rajtunk segíteni.

Kicsi dologért nem kopogtattam volna s akkor sem, ha Feri bácsi nem beteg, de így meg kellett próbálnom, hogy hátha emlékeztek még ránk.

Szeretettel ölel Tónival együtt

Klára néni”

---

64 MOL XIX-A-2-gg. – XXIII-1952. 31. d.

Budapesti levelek 1952. II. 28.

Kedves Kári.

Ugy érsem magam mint a kísértet aki éjjelkor az
őveinek ablakán kopog.

Amióta utójára találok, úgy tűnik, hogy mindenben le-
jövök ami velünk történik. Kitelepítésünkkel a Belügy-
minisiter szabad elköltöztetésre engedélyezte, László sógo-
romokkal együtt. Ők a két fiával /iskolások/ négyen
barnák s mi férivel ketten mert elválásunk után
édetanyán röviddel meghalt. Ellen és Kellánban
kapunk hárfenyűelőzést, úgy, hogy mindnyájan
lejöhetünk együtt. László közigazgatási bíró volt,
nyugdíjait nov. 1-től becsüdték. Féri bácsi febru-
ár elején egy sörmű szivrohamot kapott. Ötödik
kén az őt bevitte a Haynal klinikára. A műs-
zálat szívtranszplantációval állapított meg. Digitális
kórára áttértek a Bajcsy-Zsilinszky Kórházba
ahol most kezelik. Tegnapelőtt államosították a
kellát ahol lakunk, ami reméljük, hogy nem
tesz bennünket újra kontalanokká. A mai pos-
tával megjön Féri bácsi nyugdíjának megörün-
tetéséről az értesítés, melynek másolatát ide
mellékelem. Ő elhunyt 60 éves és nagyon meg-
pohkiant. Eddig sorjában nem kerítették,
de sajnos a szívével és most már nem meg-
en 56 éves vagyok, nagyon elfáradtam s a

XIX-7-2-98-XXIII-1952

Magyar Országos
Levélár

(31. d)

naprámos munkát amit talán kaphatnék, azt
nagyon bírom. Amikor régi otthonunkat elhagytuk
mindenemmel, sőt ajándékostám miniatűrű fiatal
pároknak. Nagyon helyzetünk tehát a templom
egyerével azonos.

Nem tudom Klári tudok-e és akarok-e raj-
tunk segíteni?

Kiss: Abban az esetben nem kiegészítem volna a k-
kor sem, ha Feri bácsi nem beteg, de így meg
kellene próbálnom, hogy hátha emlékezték
még ráuk.

Szeretettel ölel. Tóival együtt

Klára néni,

Magyar Országos
Levéltár

A kérés háttérében – hogy tudtok-e és akartok-e segíteni – 1944 végének viharos eseményei álltak, amelyekről Tüdős Klára, illetve Apró Klára a következőképpen emlékeztek meg.

„A helyzeteknek és a hangulatoknak azt a zakatolva rohanó változását nem-hogy leírni, de még érzéltetni sem lehet, ahogy azok a viharos események dobáltak bennünket, amikor Somogyi Miklós, az Imre bátyja két fiatalasszonyt hozott fel hozzám, két kisgyermekkel. Azon a címen, hogy kibombáztak. Tudtam, éreztem, hogy nem azok, de nem kérdeztem én akkor már senkitől semmit. Sejtettem, hogy illegálisban élő kommunisták. Egy pillanatra különös érzésem támadt, mintha valaki nézne, várva, hogy mit határozok. Egy egész halk hang pedig valahol bennem azt mondta: a két asszony és a két kisgyermek maradnak... Az egyik sápadt, kedves arcú fiatalasszonynak Klári volt a neve, a másiknak Lidi. Ilonka egy óra múlva hozta a szabályszerű rendőri bejelentőket, ami legalitást, és talán életet jelentett akkor egyeseknek. Csalás volt, persze, hogy csalás, de a lelkiismeretem nem hogy nem bántott érte, de valami jó meleg töltötte el a szívemet, amikor a Klári ragyogó könnyes szemébe belenéztem. Nyomott minket néhány ilyen görbe dolog, de Zsindely Ferenc⁶⁵ háta és neve fedezte egyelőre a ház lakóit... Klárinak a férje sokszor fellátogatott a feleségéhez, barátokat is hozott, de nem vettem róla tudomást. Építőmunkásnak mondta magát, amit én komolyan is vettem, s egyszer egy kályhalyukat vele akartam kivágtatni, amikor a garázsból is lakást kellett csinálni. A kályhalyuk egy kicsit balul sikerült, ami megerősítette a gyanúmat, hogy a férj aligha kőműveskedett valaha is... Csak az ostrom után tudtam meg a valódi nevüket különös vendégeimnek. A kedves arcú asszonyka mondta, hogy ő Apró Antalné, amivel nekem nem sokat mondott, mert én nem tudtam akkor, hogy Apró Antal⁶⁶ kicsoda. Lehet talán, hogy akkor még ő maga sem nagyon tudta. A másik fiatalasszony Gáspár Lidi⁶⁷ volt.”⁶⁸

„Hogy mi adta az ötletet, hogy 1944 végén éppen egy horthysta miniszterhez forduljak menedéért? Ennek története van. Tüdős Klára fogadott bennünket. Szálasiék hatalomra jutása után egyszer Tüdős Klára, noha nagyjából tudta, hogy kik vagyunk, őszintén megmondta, hogy angolbarátok, a németeket gyű-

---

65 **Zsindely Ferenc:** jogász, író, miniszter. 1943. márc. 29-től 1944. márc. 22-ig kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter volt a Kállay-kormányban.

66 **Apró Antal:** kommunista politikus. 1952 elején építőanyag-ipari miniszter.

67 **Gáspár Sándor** felesége. A hat elemít végzett Gáspár Sándor 1952 és 1957 között a SZOT főtitkárhelyettese, majd elnöke volt.

68 **Dizseri Eszter,** 1994, 164–165. o.

lölük, és nem várják úgy az orosz fölszabadulást, mint mi. Akkor a szívembe zártam örökre, ezért az őszinteségeért. De más tulajdonságaiért is. Minden-
kivel törődött, olyan közösségi légkört teremtett, amilyent azóta sem tapasztaltam sehol. Tudta, hogy illegálisan meglátogatnak a barátaim (idetartoztak Rajk László, Péter Gábor,⁶⁹ **Kovács István**⁷⁰) [kiemelés H. Zs.]. Ők többször is ott aludtak.⁷¹ Felszólított, hogy vigyek nekik Zsindely fehérműből ruhát, s odaadta a kamra kulcsát, hogy vigyek a számukra élelmet.”⁷²

„Országos Nyugdíjintézet

Bp. V. Guszev u. 10–12

81/1952. –E

Értesítem, hogy a 4.400/1947.M.E. rendelet alapján ellátásának folyósítását március hó 1-től kezdődő hatállyal megszüntetem.

Intézkedésem ellen 30 napon belül hozzám benyújtandó, kellően megindokolt fellebbezéssel élhet,

A fellebbezést írásban, postán kell elküldeni,

Budapest, 1952. február 20.

Fodor Gyula s.k.

Elnök”⁷³

Apró Antal e kérdésben nem mert egyedül dönteni, levelet írt Kovács Istvánnak.

Kovács István Elvtársnak

M.D.P. Központ

Tudom sok dolgod van, de a mellékelt levelet olvasd át. Zsindelyné, akit Te is ismersz, azt kéri tőlünk, hogy férje kapja vissza a nyugdíjat, amit most vesznek el tőle. A szabadsághegyi villájából tavaly lett kitelepítve. Balatonlellén házmesterkedik. Mivel 44-ben sokat segített bennünket, úgy gondolom folyósítani kellene számára a nyugdíjat. De szeretném véleményed megtudni, mielőtt az ügyben intézkednénk.

---

69 **Péter Gábor** kommunista politikus, a PRO, ÁVO, majd ÁVH vezetője.

70 **Kovács István** 1956-ig a budapesti pártbizottság első titkára. 1951. március 1. és 1953. június 28. között volt PB-tag.

71 Fontos történelmi adalék, hogy 1956. október 3-án a Rajk és kivégzett társai temetésének megrendezésére alakult bizottság tagjai voltak többek között: **Apró Antal**, **Gáspár Sándor** és **Kovács István**.

72 **Dizseri Eszter**, 1994, 168. o.

73 MOL XIX-A-2-gg. – XXIII-1952. 31. d.

Zsindelyné levelét mellékeljük.

Eltvársi üdvözléttel:

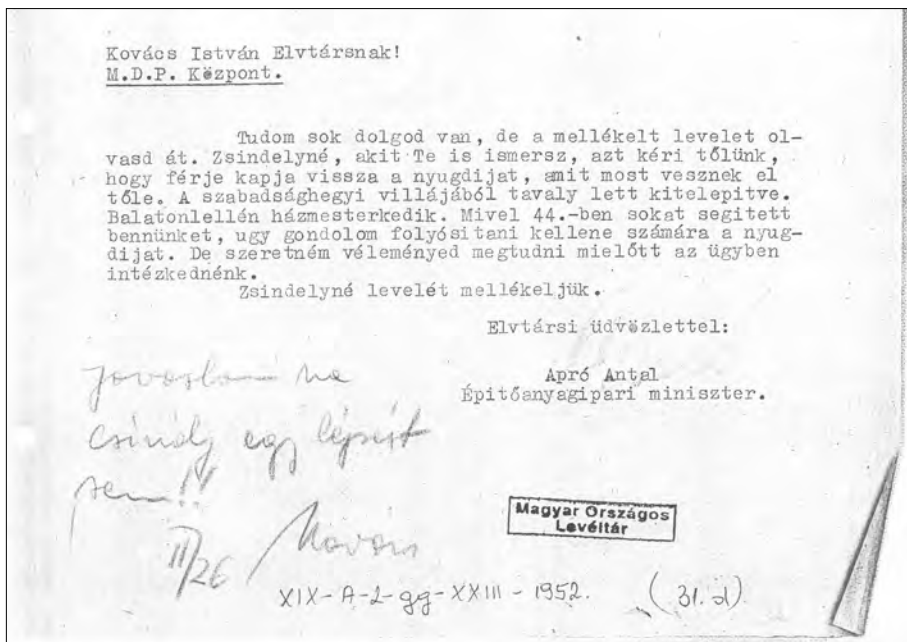
Apró Antal

Építőanyagipari miniszter

(Kézzel, pirossal) Javaslom ne csinálj egy lépést sem

II/26

Kovács⁷⁴

A nyugdíjelvonást követő idő eseményeiről a következőket írta Tüdős Klára visszaemlékezésében.

„Egy darabig csudamód még kapta Ferenc a nyugdíjat, aztán mégis eszébe jutottunk valakinek, s elvették a mienket is. Munka után néztek az öreg Zsindelyék mind a ketten, de csak Lacinak sikerült háziszolgai állást kapnia az egyik vendéglőben. Az uramat utcaseprőnek sem vették fel, s úgy látszott, hogy az Isten eltörölte nálunk a kenyér botját. Megtanultam, hogy a mindennapi kenyeret kérni kell. És én kértem, és az Isten megadta »feljebb«, mint én kértem. Mert mint Illést a hollók, úgy tápláltak minket a sárga és rózsaszín postai utalványok.

74 MOL XIX-A-2-gg. – XXIII-1952. 31. d.

És milyen megható feladók voltak rájuk írva. Én valamikor sok pénzt kerestem, és könnyen és szívesen adtam sokaknak, sokat. Aztán amikor úgy fordult, hogy nekem szegény kis emberek forintjait és csomagocskáit kellett elfogadnom, ösz-szeszorult a szívem, és nagyon nehezemre esett. Akkor az én bölcs férjem azt mondta: – Meg van írva, hogy jobb adni, mint kapni. De hogy jössz te hozzá, hogy mindig tied legyen a jobbik rész? Megértettem. Egy életre.”⁷⁵

„Amikor kitelepítettek bennünket és elvették a nyugdíjunkat, Kodályék⁷⁶ és Pallóék⁷⁷ fizették ki az egy évi lakbérünket.”⁷⁸

A Zsindely házaspár által segített és megmentett kommunisták közül Rajk László már nem élt. 1949. október 15-én kivégezték. Piros Lászlót leváltották tisztségéről. A többieket a fortélyos félelem és nem a csalóka remény éltette. Egymástól is félték és egymásnak sem segítettek, miért tettek volna különbséget egy „osztályidegen” Budapestről kitelepített házaspár javára. Gondoljunk az „elvtársak” a Rajk László és vádlott társaival kapcsolatos viselkedésére. Ki-emelném Justus Pált⁷⁹, akit a Rajk-per VIII. rendű vádlottjaként ítélték el. Legjobb barátja, Horváth Zoltán a Népszava főszerkesztője volt. Miután Justus Pál a rádió igazgatója lett, Rákosi elhintette, hogy kultuszminiszterré kívánja kinevezni. Ezután a legjobb barát meg kívánta jelentetni a Népszava politikai rovatában Justus Pál rossz verseit, amelyeket Faludy György, az irodalmi rovat szerkesztője rovatában nem engedélyezett. Horváth Zoltán csak akkor értesült Justus letartóztatásáról, amikor a verseket már beszerkesztették a politikai rovatba. Kiszedette, minden dokumentumot megsemmisített, majd a hozzá látogató barátja feleségét nem fogadta. Miután a Népszava szerkesztésében gyűjtést rendeztek Justusné számára, véleményét a következőképp foglalta össze.

„Vannak köztünk egyesek, akik a szocialista humanizmus elvét helytelenül értelmezik. E megtévedt társaink néhány órával ezelőtt, hamis szentimentalizmusuktól vezettetve gyűjtést rendeztek egy áruló feleségének javára. Hadd mondjam ki nyíltan és félreérthetetlenül, elvtársak: az árulónak nincs felesége,

---

75 **Dizseri Eszter**, 1994, 230. o.

76 **Kodály Zoltán**: Zeneszerző, zenetudós, zenepedagógus.

77 **Palló Imre** Kossuth díjas operaénekes, Kodály Zoltán Palló Imre számára írta „Székely-fonó” című művét.

78 **Dizseri Eszter**, 1994, 61. o.

79 **Justus Pál** (Pécs, 1905. ápr. 7. – Temesvár, 1965. dec. 28.): társadalomtudományi író, költő, műfordító. Az 1949-es Rajk-per VIII. rendű vádlottja, akit a Népbíróság különtanácsának tagjai dr. Jankó Péter tanácselnök vezetésével 1949. szeptember 24-én hirdetett ítélet életfogytiglani fegyházra kényszerített. 1955-ben szabadult.

*az árulónak nincs gyermeke, az árulónak nincs családja – az áruló dögölgjön meg pereputtyával együtt.*⁸⁰

Schifferné Szakasits Klára is hasonló magatartást tanúsított. *„Rajk letartóztatása után Edit férjét is elvitték. Justusné akkor telefonon felhívott, a férjemet kereste. Én röviden, tartózkodó, kitérő válaszokkal felelgettem neki.”*⁸¹ Még együttérzéséről sem biztosította Justusnét, sőt felháborította az áruló feleségének telefonhívása. Viselkedését csak akkor értékelte át, amikor őt is kitelepítették, férjét és édesapját letartóztatták és az egykori barátok ugyanúgy reagáltak telefonjaira, mint ő Justusné Edit hívására.⁸²

A B-listázás következményei

1946. szeptember 15-ig az állami, megyei, helyi szinten, a vasúton, postán, állami bányákban és üzemekben – lényegében az egész közsférában – dolgozó alkalmazottak számát az 1937/38-as állami háztartási év 90%-ára kellett volna redukálni. Az oktatók, a hadsereg és a rendőrség számára más szabályokat hoztak. Először azokat kellett eltávolítani, akiknek hivatalban maradása „nem szolgálná számottevően az ország demokratikus újjáépítését”, azaz azokat, akiknek a feladatok ellátásához nem volt meg a szükséges szakismertük vagy igyekezetük. Közülük legalább 10%-ban azoknak kellett távozniuk, akik az Ideiglenes Nemzetgyűlést követően váltak hivatalnokokká. Háromtagú bizottságok – a mindenkori miniszterelnök, az illetékes szakminiszter és a szakszervezeti tanács képviselője – állították össze a B-listát, feltüntetve az elbocsátandók nevét. Javaslattevő és meghallgatási joga nemcsak a miniszternek, hanem a főispánoknak, szakszervezeteknek és a nemzeti bizottságoknak is volt. A határidők szigorú betartása garantálta a végrehajtást. Mivel jogilag takarékosági rendelkezésről volt szó, az elbocsátásokat nem kellett megindokolni, fellebbezésnek e tárgyban egyáltalában nem volt helye.

A Baloldali Blokk pártjainak vezetése alatt álló szakminisztériumok (belügy, igazságügy, iparügy, kereskedelem, közlekedés, jólét) által uralt szakterületeken a bizottságok összetételében mindig garantálva volt a baloldali

---

80 Faludy György, 1987, 289–290 o.

81 Schifferné Szakasits Klára, 1987, 328. o.

82 Az igazság érdekében azt is el kell mondani, hogy Zsindely Ferenc 1963 áprilisában bekövetkezett halála után Apró Klára intézte el Tüdős Klárának, hogy lakást kapjon Budapest XI. kerületében, majd azt is, hogy Ausztráliában élő lányát meglátogathassa.

többség. Természetesen a konkrét kivitelezésben különbségek voltak aszerint, hogy milyenek voltak a politikai erőviszonyok szakmai és regionális szinten. Előfordult olyan eset, amikor a hivatali eljáró csak a szakismeret kritériumából indult ki és volt olyan, amikor ezt vonakodott alkalmazni, amikor javaslatot tett a munkatárs elbocsátására. Kirívóan hibás döntések, sőt erőszakosságok is ismertté váltak. Emellett mindkét munkaspárt meghasonlott, mindkettő úgy igyekezett befolyásolni a bizottsági üléseket, hogy a maga embereit mentse, illetve a politikai konkurencia embereit indoklás nélkül ki- kapcsolja. Minden párt tudatában volt a B-listázás jelentőségének a kiéleződő hatalmi harcban.

Az antikommunista indulatok a Függetlenségi Fronton belül 1946 nyarára odáig fajultak, hogy elkerülhetetlenné vált a tisztogatási rendelkezések részleges revíziója. Maga Rákosi is elismerte az 1946. augusztus 2-i KB-ülésem, hogy a B-lista bizottságok több helyen „kicsit messzire mentek”. Számos – a nem kommunista pártok véleményével egyező – módosításra került sor a rendeletekben. A legjelentősebb a 9050/1946. M.E. számú rendelet esetében történt, mely szerint az elbocsátások 10%-ánál felülvizsgálatot kellett végrehajtani. A pártok megegyeztek abban, hogy a döntések 40%-a helyes volt, melynek egyik fele a kiscgazdákat, a másik fele a baloldali pártok embereit támogatta.

„Rajk László belügyminiszter előterjesztése a minisztertanácshoz
1947. ápr. 25.

Az államháztartás egyensúlyának helyreállítása érdekében szükséges egyes rendelkezések tárgyában kiadott 5000/1946 M.E. számú rendelet végrehajtásával kapcsolatban [...] ötös bizottságokat szervezett.” A bizottságok a 9.050/1946. M.E. számú rendelet alapján 1044 alkalmazott közül 328-at vettek vissza a szolgálatba, míg 716 volt azoknak az alkalmazottaknak a száma, akiknek a helyzete addig nem rendeződött.

A kiscgazdák és a szociáldemokraták nyomására a revíziót még egyszer kiterjesztették (11 000/1946 M.E., szeptember 24.), de megállapíthatták, hogy a legnagyobb politikai nyereséget a kommunisták vágták zsebre.⁸³

A B-listázás országos következményei voltak: az 5000/1946. M.E. számú rendelet alapján 86 530 főt bocsátottak el; a 9050/1946. M.E. számú rendelet alapján 25 909 személy visszavételére tettek javaslatot, de az állásukba visz-

---

83 Margit Szöllősi-Janze, 1991, 344. o.

1946. évi 5000/1946. M. E. számú rendelet alapján állásukból elbocsátott vagy végelbár-
 nítás alá vont és a belügyminiszter által utóbb szolgálatba állított vármegyei,
 városi és községi alkalmazottaknak állásukba való visszahelyezéséről.

K i m u t a t á s

A törvényhatóság neve	Az ötösbizottság javaslata alap- ján ideiglenesen szolgálatba állí- tott alkalmazot- tak száma:	A miniszterel- nökségen műkö- dő reviziós biz. által szol- gálatba vissza- vettek száma:	A szolgálatba vissza nem vet- tek száma:
Szeged thj.v.	50	21	29
Hódmezővásárhely	22	7	15
Csongrád vm.	43	12	31
Csanád vm.	44	11	33
Tolna vm.	45	12	33
Zala vm.	12	5	7
Veszprém vm.	39	12	27
Somogy vm.	10	5	5
Kaposvár thj.v.	13	3	10
Debrecen thj.v.	43	15	28
Hajdú vm.	33	13	20
Székesfehérvár thj.v.	18	7	11
Fejér vm.	13	6	7
Békés vm.	22	7	15
Bihar vm.	8	2	6
Szombathely thj.v.	10	1	9
Vas vm.	22	8	14
Esztergom-Komárom vm.	5	2	3
Heves vm.	38	12	26
Borsod vm.	14	8	6
Miskolc thj.v.	17	8	9
Sopron vm.	20	3	17
Sopron thj.v.	9	1	8
Abauj vm.	13	5	8
Szatmár-Bereg vm.	9	1	8
Szabolcs vm.	23	8	15
Bács-Bodrog vm.	36	7	29
Baja thj.v.	8	1	7
Győr-Moson vm.	18	6	12
Győr thj.v.	20	3	17
Zemplén vm.	21	9	12
Jász-Nagykun-Szolnok vm.	57	15	42
Baranya vm.	34	11	23
Pécs thj.v.	18	2	16
Nógrád vm.	20	9	11
Kecskemét thj.v.	22	7	15
Pest stb. vm.	195	63	132
összesen:	1044	328	716

Magyar Országos
 Levéltár

XIX-B-1-c-4/a/1947(3d)

szavettek száma csak 6489 fő volt, és még az engedélyezett 10%-ot sem érte el. A B-listázás során eltávolítottak száma viszont meghaladta a 80 ezret (8041).⁸⁴

„Itt csak az fog történni, amit a kommunista párt akar!”⁸⁵

Gyarmati György választotta az 1947-es országgyűlési választásokról írott cikke címének a Farkas Mihálytól származó idézetet. Farkas Mihály az MKP főtitkárhelyettese volt 1947-ben, s a párt megyei titkárait tájékoztatta az országgyűlési választások utáni politikai helyzetről, miszerint Magyarországon csak az történik majd, amit a kommunista párt akar.

A kommunista vezetők a szovjet blokkhoz tartozó országban szovjet mintát követtek. A kommunizmus fekete könyve a szovjetesítési folyamat elnevezést használja e jelenségre.⁸⁶ A folyamat lényege, hogy a szovjet befolyás és ellenőrzés alá került országokban meghonosították azt a bolsevik elméletet és gyakorlatot, amelyet 1917-ben kipróbáltak Oroszországban. A bolsevikok eltették láb alól 1917-es októberi szövetségeseiket, a szociálforradalmárokat és másokat is, tanítványaik hasonlóképpen likvidálták 1946-ban koalíciós társait. Ennek mintájára a többi országban arra törekedtek a kommunista pártok, hogy ártalmatlanná tegyék valóságos vagy lehetséges politikai és szellemi ellenfeleiket vagy vetélytársaikat. Ehhez bármilyen eszközt felhasználtak a bebörtönzéstől a kivégzéseig és a kényszerítésig, hogy elhagyják országukat. A fegyvertár egyik eszköze a politikai per volt, amit kirakatpernek vagy koncepció pernek is nevezünk.

*„Ezek a perek Németország egykori szövetségeseinél (Magyarországon, Romániában és Bulgáriában) kezdődtek a Vörös Hadsereg közvetlen ellenőrzése alatt: az 1944-ben létrehozott és 1947-ig működő szövetséges ellenőrző bizottságokban a szovjet katonáké volt a főszerep, és mindig érvényre juttatták az akaratukat. Magyarországon a Független Kisgazdapárt – az 1945-ös választások nagy győztese 57%-os szavazattal – nemcsak politikai aknamunka, hanem nagy rendőri akciók céltáblája is volt.”*⁸⁷

A kisgazdapárt választási győzelme ellenére, szovjet nyomásra, kénytelen volt koalíciós politikát folytatni. A honvédelmi miniszter kisgazda lett, de a

---

⁸⁴ Zinner Tibor, 2005, 329. o.

⁸⁵ Gyarmati György, 1997, 144. o.

⁸⁶ Stéphane Courtois és társai, 2000, 406. o.

⁸⁷ Stéphane Courtois és társai, 2000, 407. o.

minisztériumon belül működő Katonapolitikai Osztály az utasításokat a kommunista párttól kapta. A belügyminisztérium az MKP irányítása alá került és erőszakos tömegmozgalmakat, „népítéleteket” rendeztek. 1946 szeptemberében a kiskgazdák parasztnapokat szerveztek és a háború óta a legnagyobb tömeget mozgósították. Szerettek volna létrehozni egy egységes parasztpártot Kovács Béla vezetésével. A tervet Erdei Ferenc és Veres Péter megghiúsították. A kiskgazdák a választások után a polgári parlamentarizmus mellett tették le voksukat, míg az MKP a III. kongresszusán a népi demokrácia mellett.⁸⁸

A Kis Újság 1946. szeptember 28-i számában jelent meg Kovács Béla „Nélkülünk nincs demokrácia” című cikke. A Kiskgazdapárt főtitkára azt fogalmazta meg, hogy nélkülük csak kisebbségi diktatúrát lehetne folytatni, hiszen a magyar nép a kiskgazdákat hatalmazta fel a kormányzásra.

A másnap kezdődő MKP-kongresszus a kiskgazdáknak hadat üzent és azt követelték, hogy a párt reakciós jobb szárnyát, a „szemetet” ki kell söpörni a koalícióból. A jobb és baloldal koalíción belüli erőviszonyának megváltoztatása csak a pillanatnyi cél volt, a hosszú távú cél, annak elérése, hogy az történjen az országban, amit a kommunista párt akar. A hadüzenet ténylegesen a Független Kiskgazdapárt vezetőinek szólt. 1947. január 5-én arról írt a Szabad Nép, hogy veszedelmes köztársaság-ellenes összeesküvést leplezett le az ÁVO.⁸⁹ A persorozat keretében több mint 250 személyt tartóztattak le, közülük 229 vádlott került bíróság elé. Az úgynevezett „köztársaság elleni összeesküvés”-i persorozat hat perből állt, a legismertebb dr. Donáth György és 12 társának, valamint Mistéth Endre és 43 társának koncepciós pere. A foglyokat brutális módon és eszközökkel igyekeztek alkalmas jegyzőkönyv-aláíróvá szelídíteni. A tényeket önkényesen és hamisan értelmezve születtek meg a vádiratok, amelyek legfőbb bizonyítéka a hónapokig kínzott vádlottak beismerő vallomása volt. Általában addig verték, gyötörték a vádlottakat, amíg félig eszméletlen állapotba kerülve alá nem írták az eléjük tett „jegyzőkönyvet”.

1947. február 25. után, amikor a szovjetek Kovács Bélát elhurcolták – mivel a parlament nem vonta meg Kovács Béla mentelmi jogát –, a demokrácia erői már csak utóvédharcot folytathattak. A Szovjetunió a február 25-i puccs végrehajtásával elhatározta magát a nyílt és erőszakos beavatkozásra, megte-

---

88 Csicsery-Rónay István – Cserenyey Géza, 1998, M. Kiss Sándor, 1999, Saláta Kálmán 1989, Vida István, 1986.

89 Csicsery-Rónay István – Cserenyey Géza, 1998, 18–23. o.

remtette annak a lehetőségét, hogy Farkas Mihály magabiztos nyilatkozata tényné válasszon.

A kommunisták elérték céljukat: sikerült szétverni a Kisgazdapártot. A siker azonban nem a koncepció per hozta meg, hanem a szovjet beavatkozás. Ha szabadon működhetett volna a magyar igazságszolgáltatás – az egész koncepció szétpukkadott volna, mint egy léggömb.⁹⁰

---

90 Török Bálint, 1999

A CIVIL TÁRSADALOM FELSZÁMOLÁSÁNAK FOLYAMATA

A törvénysértések csoportosítása 1945–1953

A második világháború végén embermilliók kényszerültek hazájuk elhagyására. A kisebbségben élő németek és magyarok Közép-Kelet-Európában mint a világháború kirobbantói szerepeltek. A kitelepítés vagy „lakosságcsere” elvi alapját a kollektív felelősség kimondása teremtette meg. Aki magát német vagy magyar nemzetiségűnek nevezte, azt mint a háború előidézéséért együttesen felelőst, nemkívánatos személynek nyilvánították. Az országok közötti lakosságcsere befejezése után kezdődött Közép-Kelet-Európában a belső lakosságcsere, amelynek indoka egyes csoportok kollektív felelősségének kimondása szociális és vallási alapon.⁹¹

Kollektív felelősséggel terhelt személyek három csoportját különböztethetjük meg Magyarországon.

A háború miatt kollektíven felelősségre vont népeiséget, a magyarországi németiséget, a felvidéki magyarokat, a Szovjetunióból hazakerült hadifoglyokat.

A kommunista vezetők egymás közötti háborúja („Tito láncos kutya”) során felelősségre vont népeiségcsoportokat, a magyarországi horvátokat, szerbeket, bosnyákokat.

A belső reakció elleni harcban „reakciónak”, „osztályidegennek” bélyegzett embercsoportokat.

Az egyik országból a másikba történő áttelepítés oka, a második világháborúban vesztes nemzetek kollektív felelősségének kiterjesztése a más országban élő nemzetiségekre, csehszlovákiai németekre, magyarokra, Magyarországon élő német nemzetiségűekre. A második világháborúért, az elszenvedett emberi és anyagi áldozatokért a „kollektív felelősségben” osztoznia kellett a magyarországi és csehszlovákiai németajkúaknak illetve német nemzetiségűeknek, valamint a Csehszlovákiában élő magyar nemzetiségieknek. A németek és a magyarok elleni európai szintű kollektív büntetési eljárás lényegében el-

---

91 Glatz Ferenc, 2002.

dőlt a potsdami konferencián. Churchill és Sztálin 1944. októberi megállapodása döntő befolyást biztosított a Szovjetunió számára a magyar ügyekben is.

A kollektív bűnösség fogalmát a kommunisták kiterjesztették a korábbi magyar uralkodó és középosztályra is.

A „bűnössé bélyegzés” a kollektív felelősségre vonás együtt járt a vagyonkorlátozással, illetve vagyoneklobzással.

A németek kollektív felelősségre vonása

A magyarországi németek kollektív büntetésként élték meg, hogy a németek megszállókként 1944 márciusát követően szabad kezet kaptak az SS-alakulatokba történő besorozásukra.⁹² Azok útja, akik az „önkéntes belépést” megtagadták, a koncentrációs táborokba vezetett.

A szovjet hadsereg 1944. december 22-én kelt 0060. számú katonai parancsa alapján a debreceni magyar Ideiglenes Kormány beleegyezett abba, hogy mindazok, akiknek ereiben csak egy csepp német vér folyik, azok a Szovjetunióba kerüljenek helyreállítási munkákra.⁹³ Ez volt a magyarországi németek háború idején elszenvedett második megpróbáltatása. A szovjet államvédelmi alakulatok pontos tervszámokkal érkeztek egy-egy településre, és ahol csupán német származású magyar állampolgárokkal nem sikerült a terv teljesítése, összeszedték a többi munkaképeseket is.⁹⁴ Ennek a ténynek az 1945. január 20-án aláírt fegyverszüneti egyezményben egyetlen mondatot sem szenteltek. Az elhurcolásban érintett megyék főjegyzői Erdei Ferenchez, az Ideiglenes Kormány belügyminiszteréhez fordultak, hiába.

„Január 5-én a gyulai kommunista pártszervezet nevében a megyei főjegyző, dr. Hraskó Gyula fordult Erdei Ferenchez. Tudatta, hogy a szovjet parancsnokság semmibe veszi a helyi vezetést és önállóan jár el a németekkel szemben...”

Elismételte a gyulai németek magyar érzelmeiről már ismert adatokat.”⁹⁵

Erdei Ferenc arról sem tájékoztatta az érintett megyék vezetőit, miként lehetséges, hogy a rövid időre szóló munkákat, a malenkij robotot a Szovjet-

---

92 Tilkovszky Loránt, 1974, Füzes Miklós – Újvári András, 1996.

93 Bank Barbara – Óze Sándor, 2005, Erdmann Gyula, 1990, Fehér István, 1988, Füzes Miklós, 1992, Hambuch Vendel, 1988.

94 Az elsősorban németeket sújtó szervezett deportálást meg kell különböztetnünk az ország egész területén zajló „hadifogoly”-szerzéstől.

95 Erdmann Gyula, 1990, 12. o.

unióban kell végezniük.⁹⁶ Magyarországról 60-65 ezer német származású személyt vittek munkaszolgálatra, 17-48 év közötti férfiakat és 18-30 év közötti nőket. A munkaszolgálatra vitt személyek első csoportja 1949. október 17-én érkezett vissza hazájába, a fogadóállomás Debrecen volt. A Szovjetunióból hazaszállított polgári személyek első csoportjával 1126 személy hazaszállítása történt meg, akik közül 725 férfi, 392 nő és 9 csecsemő.

MAGYAR NÉPJÖLETI MINISZTERIUM HADIFOGOLYGONDOZÓ KIRENDELTSÉGE
D E B R E C E N

Sorszám: 1264

Név és rendfokozat: *Minsterházy Jánosné sz. Frank Irén*

Születési helye és éve: *Lászlófalú 1918. szept. 2*

Anyja neve: *Stelzer Elza*

Foglalkozása: *háztartásbeli* Csal. áll.: *férfjerett*

Állampolgársága: *magyar*

Mikor érkezett: *1949. okt. 17.* Mikor távozott: *1949. okt. 17.*

Hová távozott: *Csikóslöttös Baranya m. okt. 17.*

„Szabadság”, Debrecen

„A hazaérkezettek közül 316 olyan személy van, akiknek hozzátartozóit időközben Németországba kitelepítették. A 316 személy közül 254 személy talált Magyarországon olyan rokont, akihez elutazott. 62 személynek (23 férfi és 39 nő) nincsenek hozzátartozói Magyarországon és ezért ezek a debreceni átmene-ti otthonban nyertek elhelyezést.”⁹⁷

A budapesti nemzeti bizottság 1945. április 11-i ülésén foglalkozott a német kérdéssel, amelyen a Magyar Kommunista Párt minden német megbüntetését

⁹⁶ Ezért a nemzetközi joggal ellentétes munkavégzésre kötelezéssel kapcsolatban a Szovjet-unió és utódállamai sosem fizettek kárpótlást azoknak, akiket jogalap nélkül kényszer-munkára vittek. A nemzetközi jogi szabályozásnak erre a kérdésre választ kellene adnia, vagy a meghurcoltaknak kikövetelni.

⁹⁷ MOL XIX –C-2 -y- 021/1950.

javasolta. A SZEB kérésére Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök 1945. április 16-i keltezéssel jelentést írt Vorosilov marsallhoz a magyarországi németsegről, részletes kimutatásokkal magyar és orosz nyelven.⁹⁸

Erdei Ferenc belügyminiszter 1945. június 21-i bizalmas, közzé nem tett rendelete⁹⁹ lehetővé tette a bírósági ítélet nélküli internálást. A németseg kollektív büntetésének harmadik állomása tömeges internálásuk volt arra az időre, amíg végleges sorsukról nem döntöttek, vagyis arról, hogy áttelepítik őket Németországba, vagy Magyarországon vonják felelősségre őket.

A magyarországi németeket sújtó kollektív büntetés negyedik állomása a földosztás kapcsán valósult meg. A törvény¹⁰⁰ a földbirtok kisajátításának két formáját rögzítette: az elkobzást (II. fejezet) és a megváltást (III. fejezet). „*Teljes egészében és nagyságra való tekintet nélkül*” elkobozták a „*hazaárulók, a nyilas, nemzeti szocialista és egyéb fasiszta vezetők, a Volksbundtagok, továbbá a háborús és népellenes bűnösök földbirtokait.*” Az államra szállt az említett cselekmények elkövetőinek földbirtoka, a föld megművelésére szolgáló eszközei, élő és holt gazdasági felszerelése, a rajtuk lévő épületek.

Hazaáruló, háborús és népellenes bűnösnek minősítette a törvény azt a magyar állampolgárt, aki „*a német fasiszmus politikai, gazdasági és katonai érdekeit a magyar nép rovására támogatta, aki önkéntes jelentkezéssel német fasiszta katonai vagy rendfenntartó alakulatba belépett, aki valamilyen német katonai, vagy rendfenntartó alakulatnak a magyarság érdekeit sértő adatokat szolgáltatott, vagy mint besúgó működött, aki ismét felvette német hangzású családi nevét*” (5.§)

A törvény értelmében aki Waffen-SS katonaként, Hunyadi vagy Szent László páncélosként részt vett a háborúban, hazaáruló lett. Belépésük 1944 márciusa után nem volt önkéntes. A Németország területén kívül élő németek mozgósítása a német hadsereg kötelékébe már 1940-ben felmerült.¹⁰¹ A magyar és a német kormány 1944. április 14-én megállapodást kötött vegyes sorozóbizottság felállításáról. Szálasi hatalomra jutását követően a magyar haderő újjászervezését tervezték 4 hungarista és 4 SS-hadosztály felállításával. A 8

---

98 MOL XIX-A 1 d.

99 MOL XIX-A-e 4. d., idézi Palasik Mária, 2000, 76–77 o.

100 1945. évi VI. törvénycikk a nagybirtokrendszer megszüntetése és a földműves nép földhözjuttatása tárgyában kibocsátott kormányrendelet törvényre emeléséről.

101 George H. Stein, 1978.

tervezett hadosztályból kettőt sikerült felállítani a Magyar „Hunyadi” SS és a Magyar „Szent László” SS-hadosztályt.¹⁰²

A német megszállás idején az önkéntes belépés elvéről megfélemedtek és kötelezték a németeket az SS keretein belüli katonai szolgálatra. A szolgálatot megtagadók és a „Hűséggel a Hazához”¹⁰³ mozgalom tagjai a Gestapo pincéiben és koncentrációs táborokban kötöttek ki.

A Volksbund-tagok jelentős része nem ismerte a tagsággal járó kötelezettségeket. Amikor ez tudomásukra jutott, sokan kísérelték meg a szervezetből történő kilépést, de ez csak keveseknek sikerült.

Nem találtam arra vonatkozó információt, hogyan állapították meg, hogy valaki besúgó volt-e vagy sem, és hány ember birtokait kobozták el ezzel a váddal. Ugyancsak nincs információm arra vonatkozóan, hány német család birtokait sajátították ki amiatt, hogy ismét felvették német hangzású nevüket. A statisztika csak a hazaáruló, háborús és népellenes bűnösök teljes számát jelöli, akiknek birtokait ezen a címen kobozták el.

Az ötödik állomás a közel 200 ezer német származású magyar állampolgár 1946–47-ben lebonyolított, Németországba történő áttelepítése.¹⁰⁴ A Népgondozó Hivatal adatai szerint 133 655 németet telepítettek Németország amerikai zónájába 1946. január és december között. 1947 tavaszától több mint 50 ezer németet telepítettek Németország szovjet megszállású övezetébe.¹⁰⁵

Az áttelepítés kritériumai lényegében megegyeztek azokkal az indokokkal, amelyek értelmében a földosztáskor a németiség egy részének birtokait elkobozták, ezek voltak a Volksbund-tagság, az SS-be történő önkéntes belépés, valamint a német hangzású nevek ismételt felvétele. Az áttelepítéshez egyetlen új szempont társult, annak, aki az 1941-es népszámlálás alkalmával német nemzetiségűnek vallotta magát, el kellett hagynia befogadó hazáját. A fennálló törvények értelmében ennek bizonyítására nem volt mód. A statisztikai törvény szerint a népszámlálás személyi adatai titkosak, egyéni adatok csak az adatszolgáltatónak adhatók ki. A Statisztikai Hivatal munkatársai így ösz-

---

102 **Hans Werner Neulen**, 1985.

103 „Hűséggel a Hazához” mozgalom Bonyhádon alakult, elfogadta a hazai gazdasági és politikai viszonyokat, és szembeszállva a Volksbund törekvéseivel azt kívánta elérni, hogy a XVIII. században ideérkezett németek leszármazottai a világégés kelloz közepén is hűek maradjanak befogadó hazájukhoz.

104 **12.200/1947. Korm. számú rendelet** a magyarországi német lakosság Németországba áttelepítéséről szóló 12.330/1945. M. E. számú rendelet, valamint az ezzel kapcsolatos egyéb rendeletek módosításáról, kiegészítéséről és összefoglalásáról.

105 **Bank Barbara – Öze Sándor**, 2005, 24. o.

szeütközésbe kerültek a politikai rendőrséggel, akik elvitték a névjegyzéket. Eljárás indult az együttműködést megtagadó statisztikai hivatali munkatársak ellen, Thirring Lajost, a népszámlálás irányítóját eltávolították hivatalából. A KSH történetében ez volt az első törvénysértés.

Az áttelepülésre kötelezettek ingó és ingatlan vagyonát zár alá helyezték, melyet leltározni kellett. Külön belügyminiszteri rendelettel szabályozták, hogy az áttelepítésre kötelezett milyen ingóságait vihetette magával.

A németiséget ért hatodik kollektív büntetés az 1949 után hazatért egykori német hadifoglyok internálása a tiszalöki és kazincbarcikai táborokba.

Felvidéki magyarok kitelepítése

A felvidéki magyarok kitelepítésének indokaként is azt a „vádát” fogalmazták meg, hogy a magyar anyanyelvűeket „kollektív felelősség” terheli a „fasiszta Németország és Magyarország” szövetségében viselt háború következményeiért. A „fasiszta magyaroknak” a „fasiszta Magyarországon” van a helyük. A kassai kormányprogram meghirdetését követően 1945 végéig a népbíróságok mintegy 75 000 szlovákiai magyart – elsősorban értelmiségieket – ítélték el háborús bűnösnek és utasítottak ki Csehszlovákiából. Sorozatosan perbe fogták a háború előtti magyar közélet jeles alakjait, akiket a köztársaság szétverésével vádoltak meg. A perek közül méreteiben a kassai magyar per volt legnagyobb, amelyben közel 600 magyart nyilvánítottak háborús bűnössé. Szintén perek sorát rendezték a magyarok jogvédelmét felvállaló és ellenállását megszervező csoportok tagjai ellen. Gróf Esterházy Jánost, a két háború közti csehszlovákiai magyar politika vezéralakját, aki képviselőként nem szavazta meg a parlamentben a zsidó törvényeket, a háború alatt zsidókat, üldözötteket mentett, és mindvégig ellenállt a náciknak, 1945-ben kiadták a Szovjetuniónak, és 1949-ig ott volt kényszermunkán. Hazatérve a rá Pozsonyban kirótt halálbüntetést életfogytiglani fegyházra módosították. 1957-ben halt meg egy morvaországi börtönben.¹⁰⁶

A szudétanémetek teljes kitelepítését követően, 1946 tavaszán megkezdődött Szlovákia magyar járásaiból a magyar nemzetiségűek tömeges deportálása. 44 ezer személyt (férfiakat, nőket, gyerekeket és öregeket) szállítottak fűtetlen marhavagonokban Csehországba. A vasútállomásokon valóságos

---

106 Esterházy Lujza, 1991.

emberpiacot tartottak, ahol a cseh gazdák kiválaszthatták az igényelt munkaerőt. A deportáltak vagyonát az állam ún. bizalmiak – volt partizánok és kolonisták – számára utalta ki, akik kezdetben a vagyon kezelői, idővel pedig tulajdonosai lettek.

A csereegyezmény¹⁰⁷ keretében áttelepített magyar nemzetiségűek száma: 89 660 fő volt. A korábbi lakóhelyük elhagyására kötelezettek ingó vagyontárgyakat az egyezmény értelmében magukkal vihatták. A szállításhoz szükséges eszközöket a csehszlovák illetve a magyar kormánynak kellett biztosítani.¹⁰⁸

A lakosságcsere-egyezmény végeredménye az volt, hogy Szlovákia megszabadult közel 90 000 magyartól, akiknek a földtulajdona s egyéb ingatlanvagyon a visszatért szlovákok Magyarországon hagyott tulajdonának a többszörösét tette ki. A szegény, leginkább mezőgazdasági cselédmunkához szokott új gazdáknak biztosítani kellett a beilleszkedés és a boldogulás feltételeit, annak érdekében, hogy ők játsszák majd a főszerepet a déli határvidék visszaszlovákosításában. Az áttelepült szlovákok száma: 73 273 fő volt.

A magyar kormány igyekezett a legkisebb költséggel megoldani a felvidéki magyarok áttelepítését hazánkba. A magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezmény végrehajtása a német lakosság ingatlanainak igénybevételével történt. Ezért olyan gazdaságokat írtattak össze, amelyek nagysága megegyezett az áttelepítendő gazdálkodók egykori birtokaival. Baranya megyében található a legtöbb gazdálkodásra megfelelő ingatlan. A Baranya megyei alispán 1948 végén községszintű összefoglaló jelentést készített, mely szerint a községekben lakó németek száma 34 413 fő volt.¹⁰⁹ A megye területéről a nagygazdákat kitelepítették, hiszen szükség volt a Felvidékről áttelepített magyarok részére a házakra és a gazdasági épületekre.

Tóth Erzsébetet (Schmidt Jenőné) 18 éves korában telepítették át a Baranya megyei Mágocs községbe. Sok rokon maradt a felvidéki községben, ahol apja bíró volt. Az egész család a gazdaságban dolgozott, 22-23 kh földet műveltek. Ő a Hanza szövetkezeti központban dolgozott könyvelőként.

---

107 1946. február 27-én írták alá Budapesten a magyar és a csehszlovák kormány képviselői a magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezményt. Az egyezmény aláírása mindkét fél részéről kompromisszum volt. A magyar kormány eredetileg ugyan a lakosságcsere ellen foglalt állást, azonban, hogy hozzájáruljon a szlovákiai magyarság nehéz helyzetének enyhítéséhez, aláírta az egyezményt.

108 Janics Kálmán, 1989, *Vadkert* Katalin, 1999

109 BML XXI. 3. Alispáni iratok 1948/2.

„A magyar érzelmű nagygazdákat telepítették ki, mi nemesi származásúak voltunk, Nemes Tóth volt a nevünk. Mindent el tudtunk hozni, mi tizenkilenc vagonnal jöttünk át a határon, a házból, sőt az udvarból is minden mozgathatót elhoztunk. Állatok voltak, tehenek, fiatal állatok, lovak. Fájdó szívvel jöttünk és nem tudtuk, hová jövünk. Dombóváron álltunk két vagy három napig, mire eldőlt, hogy hova jövünk. Először Mohácsra irányítottak, majd Mágocsra kerültünk 1947 májusában. Inhoff Antal házát kaptuk, igen szép és jó állapotban volt a ház is és a gazdaság. Anyagilag kárpótoltak, ha erről lehet így beszélni, de nagyon nehéz volt beilleszkedni, a mi földünk sík vidéken volt, nagyon jó minőségű föld. A mi falunk Nemeskajal tiszta magyar község volt. Itt nagyon sajnáltuk az embereket, akiket kitétek a házukból. A kapuban álltak, de nekünk el kellett foglalni a helyet. Amikor minket beköltöztettek abba a házba, amit kaptunk, a kapuban állt a mama, papa, mindenki sírt. Ezt nagyon nehéz volt elviselni, el kellett jönni az otthonunkból és be kellett költözni mások otthonába. Nekik mindent itt kellett hagyni, csak a ruhájukat vihették el. A házban a bútor is itt maradt. Miközben mi üres házat hagyunk ott a Felvidéken az ingóságainkat tizenkilenc vagonnal magunkkal hozhattuk, megfelelő házat és gazdaságot kaptunk az otthagyt helyett. Nekik mindent itt kellett hagyni. A bútort később elszállították, de nem tudjuk ki kapta. Nem az a család, amelyik itt lakott. A családnak borzasztó volt, de nekünk is, mert nem a miénk volt. A régi németek közül is sokan itt voltak és találkozni velük nagyon szomorú volt mindannyiunknak.”¹¹⁰

Gróf Zichy Aladár családjának az anyai nagyszülőkkel együtt el kellett hagyni 1944 végén a szlovákiai Für településen lévő Walkó-kastélyt, mert azt mondták, hogy nem akarnak szlovákokká válni. 25 kilogramm csomaggal áthajtották a családot az esztergomi pontonhídon. Ifjabb Zichy Aladár akkor 5 éves volt, húga 3.

A magyarországi német nemzetiségűeket és a felvidéki magyarságot az ország határain kívüli áttelepítés mellett – mint láttuk – több atrocitás is érte.

Az 1945 és 1948 között lebonyolított, az egyik országból a másikba történt áttelepítések a „kollektív bűnösség” kimondásán alapultak, miközben a nemzetközi jog a „kollektív bűnösség elvét” nem fogadta és ma sem fogadja el.

A Magyarországon élő **horvát, a szerb és a bosnyák nemzetiségeket** ért törvénytelen ségek a hidegháború korszakához kötődtek. 1949-ben a Tájéko-

---

110 Részlet a **Schmidt Jenő** nével 2001-ben készített interjúból.

tató Iroda¹¹¹ határozata a második világháború legfőbb szovjet szövetségesét Jugoszláviát ellenséggé nyilvánította. Az összeütközés helyszínét Magyarországon déli határövezeteibe prognosztizálták, s ez lett a határsáv létrehozásának külpolitikai előzménye. A határsávva nyilvánított területeken élő nemzetiségekről listák készültek, sorsuk börtön, családjaiké kényszermunka lett.

A „belső ellenség”, a reakciónak, az osztályidegennek bélyegzettek elleni harc

Hegedűs András – aki 1949-től volt tagja a Magyar Dolgozók Pártja vezető szerveinek, 1952-től az állami gazdaságok és erdők minisztere, földművelésügyi miniszter, majd miniszterelnök-helyettes, 1955 áprilisától 1956 októberig a Minisztertanács elnöke volt, 1945-től az ún. belső reakció ellen elkövetett törvénysértések három alapfokozatát különböztette meg:¹¹²

- a városokból történő kitiltást, a rendőri felügyelet alá helyezést mint kitelepítést,
  - a jugoszláv határ széléről történt kitelepítést a hortobágyi zárt családi kényszermunkatáborokba mint deportálást,
  - harmadikként az internálást, a rendőri őrizet alá helyezést és munkatáborokat, amelynek egyik tipikus esete volt Recsk.
-
- Az elítélést kihágási büntettért,
  - a munkaszolgálatot és
  - a rabmunkáltatást mint törvénysértéseket nem említette a Minisztertanács egykori elnöke.

Rendőri felügyelet és kitelepítés

A „rendőri felügyelet a büntetésüket letöltött vagy bűncselekményt el nem követett, de az érdekelt állam szempontjából politikailag megbízhatatlan emberek rendőrhatalmának ellenőrzése”.¹¹³

---

111 A Kommunista Tájékoztató Iroda, rövidítve Kominform (teljes nevén Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája) Moszkvából irányított nemzetközi kommunista szervezet volt 1947 és 1956 közt.

112 Gulyás Gyula és Gulyás János, 1989, 72–74. o.

113 Új Magyar Lexikon, 5. kötet. 1962, 551. o.

Erdei Ferenc belügyminiszter 1945. június 21-én kelt máig nyilvánosságra nem került rendelete¹⁴ szabályozta a rendőrhatalósági felügyelet és rendőrhatalósági őrizet esetében követendő eljárást. A rendelet megalkotását azzal indokolta Erdei Ferenc, hogy a rendkívüli idők rendkívüli intézkedéseket tettek szükségessé azokkal a polgári személyekkel szemben, akik „*az állam biztonságára, a közbiztonságra veszélyes, aggályos és gyanús, valamint a gazdasági okokból káros*”-ak. E személyek felelősségre vonása olyan eljárás keretében történt, amikor az ítélet meghozatala előtt a rendőrhatalósági felügyelet alá vont személy meghallgatására nem került sor. E súlyos eljárás érvényesítését magasabb államérdekek indokolták, melyek nem megtorló, hanem megelőző intézkedések, szögezte le a belügyminiszter.

A rendelet hat esetben tette lehetővé a rendőrhatalósági felügyelet alá helyezést.

1. Azokat a nyilas és nyilaskeresztes párttagokat, akik legalább két hónapon keresztül párttagdíjat fizettek és a tagságon kívül egyéb tevékenységet nem folytattak, tagságuk 1944. március 19. előtt keletkezett és a pártból 1944. március 19. előtt kiléptek.
2. Azokat, akik az imperialista háborút és a demokráciaellenes magatartást nyilvánosan dicsérték, de a népügyészségnek nem voltak átadhatók.
3. Akiket régebbi fasiszta beállítottságuk miatt mellőzni kellett, azaz nem kaphattak közszükségleti cikkek árusítására engedélyt, valamint megvonták tőlük a nyilvános szereplés jogát.
4. Akiket régebbi fasiszta beállítottságuk miatt mellőzni kellett, azaz megvonták tőlük a közszereplés jogát: újságírók, színészek, ügyvédek, tanárok, orvosok, mérnökök, gazdasági intézetek vezetői stb.
5. Régebbi fasiszta beállítottságukról ismert személyeket, akik demokratikus pártok tagjai lettek.
6. Azokat, akik 1941. június 23. előtt tagjai voltak nyilaskeresztes, Imrédy-, Pálffy-, Festetics- stb. pártoknak és onnan 1941. június 23. előtt ki is léptek.

A rendelet szerint heti egyszeri, pusztán jelentkezési kötelezettség terhelte az „*ipari munkás, kisparaszt és földmunkás elemeket*” az egyéb személyek jelentkezési kötelezettségét – az eset súlyosságához képest – össze lehetett kapcsolni heti egy- vagy kétnapos közmunkavégzési kötelezettséggel. A rendőri felügyelet alá helyezés, a rendőri szervek előtti jelentkezési kötelezettség a lakóhelyről történő kitiltás, kitelepítés nélkül is foganatosítható volt.

---

114 138.000/1945. B.M. rendelet, közli **Palasik Mária**, 1997

Az 1950-es évektől a rendőrhatalósági felügyelet alá helyezés együtt járt a kitelepítéssel. 1951-ben 13 670 főt telepítettek ki Budapestről. A vidéki városokból és községekből kitelepítettek száma 1194 fő egy 1953-as adat szerint.¹¹⁵

Deportálás

A deportálás a latin elszállít (deportare) szóból származik, „személyek vagy csoportok idegenbe, kényszerlakhelyre vagy zárt táborba telepítése büntetés-ként vagy a szabadságvesztés büntetésének kitöltése után”.¹¹⁶

Deportálásnak nevezhetjük az elhurcolást a Hortobágyon, Nagykunságban és a Hajdúságban létrehozott 12 zárt családi kényszerszolgatartóba. Ez a táborrendszer volt Magyarországon az egyetlen, ahova családokat hurcoltak és különítettek el, a tehetetlen aggastyántól a csecsemőig. Nemcsak a felnőtteket, hanem a 12 éven felüli gyerekeket is napi 12 órás munkavégzésre kötelezték kutyás rendőrök őrizete mellett.

Internálás

A latin internálás szó jelentése „a fennálló társadalmi rendre politikai vagy közbiztonsági szempontból veszélyes, de konkrét bűncselekményt el nem követett egyének őrizetben tartása vagy kijelölt helyen való elkülönítése... Az 1949. évi genfi egyezmények előírják, hogy az internálást fogadtató állam köteles az internáltak kellő ellátásáról és emberséges bánásmódról gondoskodni.”¹¹⁷

Az internálási gyakorlattal szemben, amelyet 1945-től fogadtatók hazánkban, Bibó István komoly kritikát fogalmazott meg.

„Azoknak a nyilasoknak és hasonlóknak a számára, akik népbírói súlyú vétket nem követtek el, de a magyar nép katasztrófájához valamit közvetve hozzáadtak, az elégtételadásnak rengeteg közvetlen, kemény de konkrét feltételek mellett ledolgozható formáját lehet kitalálni. Ezzel szemben az internálás apparátus, úgy, ahogy ma előttünk áll, teljesen elszakadt a brutális, de közvetlen és magát hamar kifújó népi igazságtétel bármilyen vonatkozásától. Egy basáskodó főszolgabíró, aki előtt régen az egész járás haptákban állott, nyilvánosan megbüntetni, vagy láthatóan megszégyeníteni forradalmi értékű cse-

---

115 ÁBTL 4.1. A-505.

116 Új Magyar Lexikon, 2. kötet. 1962, 48. o.

117 Új Magyar Lexikon, 3. kötet. 1962, 616. o.

*lekedet, mert demonstrálja az aranykoronák leesését. De ugyanezt a főszolgabíró hónapokra drótsövény mögé zárni úgy, hogy ne tudja eltemetni az anyját, kiújuljon a májbaja, és ne láthassa a skarlátos gyermekét: ebben az égvilágon semmi forradalmi értékű nincsen.*¹¹⁸

A hivatkozott internálási rendszer a két világháború között született rendeletekből merített és azokat kiszélesített jogkörben alkalmazta.¹¹⁹ A 81/1945. M.E. rendelet egyik büntetési tétele volt az internálás, amelynek időtartama legalább hat hónap, maximum 24 hónap lehetett. A megszabott idő eltelte után az internálótáborba utaltat csak abban az esetben lehetett szabadon bocsátani, ha internálásának tartalma alatt példás magatartást tanúsított. Ellenkező esetben az internálótábor felügyelő hatósága az elítélt fogva tartását további hat hónapig terjedő idővel meghosszabbíthatta. Zichy Péter vizsgálati dossziéjában olvashatunk erre példát, miszerint a gyűjtőtáborban tanúsított demokráciaellenes magatartása, amely gúnyos mosolyban realizálódott, tette szükségessé rendőrhatalom őrizenek meghosszabbítását. Az internálás végrehajtása a politikai rendőrség feladata volt. Péter Gábor összesítése szerint 1945. február 1. és április 12. között a fővárosban 1869 főt internáltak, április 12. és április 30. között újabb 2683 főt Budapest hét kerületében és a környezetében lévő hét településen felállított internálótáborokban.¹²⁰ Április második felében az internálások számának jelentős növekedése megelőzte a rendelet változását. Ugyanis a népbíráskodásról szóló rendelet 1945. május hó 1.napján életbe lépő módosítása az 1400/1945. M.E. számú rendelet 1§-a kiemelte a büntetési tételek közül az internálást.

A kommunista párt számára az internálás kiemelt jelentőségű eszköz volt. Gerő Ernő az igazolóbizottságok¹²¹ felállítását követően a közigazgatás megtisztításával foglalkozó vitában kijelentette, ha valaki fasiszta vagy nyilas volt, de nincs elég ok arra, hogy a népbíráóság foglalkozzon ügyével, munkatáborba kellene utalni. A sajtó Gerő szavait interpretálva két szóval egészítette ki az elmondottakat, nyilván nem a szerkesztő ötlete alapján. A fasiszta és nyilas mellett megjelent a reakciós kifejezés, akik a fasisztákkal és nyilasokkal együtt nemcsak munkatáborba vihetők, de internálhatók is.

---

118 **Bibó István**, 1986, II. kötet, 40. o.

119 4352/1920, 3035/1920, 3000/1922 B.M. számú rendeletek, 1939. évi II. tc., 8130/1939 M.E. rendelet és a 760/ 1939. B.M. számú rendelet.

120 **Palasik Mária**, 1997.

121 1945. január 4-én kihirdetett 15/1945 M.E. számú rendelet.

1945. június 21-én jelent meg Erdei Ferenc már hivatkozott bizalmas rendelete¹²², amely a rendőrhatalmát felügyelet mellett a rendőrhatalmát őriztet, internálást is szabályozta. Az internálás szabályozásában a politikai indíttatású kitiltás mellett új elem a gazdasági jogszabályok megsértőinek internálása. 11 pontban rögzítették a nyilast vagy fasisztának nyilvánított pártok és szervezetek vezetőinek, tisztségviselőinek és tagságának internálás büntetésére okot adó magatartását, majd újabb 10 pontban az internálásra indokot adó gazdasági kihágások formáit.

1. Akik 1941. június 22-ét követően léptek nyilaskeresztes pártba
2. Akik 1944. március 19. előtt nyilaskeresztes párt vezetői voltak
3. Akik a Magyar Megújulás Pártjának, a Festetics- és Pálffy-csoportok tagjai voltak
4. A Nemzeti Munkaközpont szervező és vezető tagjai
5. A Magyar Élet Pártja tevékenységében részt vevők
6. A két világháború közötti országos szervezetek, szövetségek, intézetek tagjai, akik részt vettek a munkákban
7. Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége tagjai közül azok, akik a szövetség tevékenységét fasiszta irányba terelték
8. Mindazok a párton kívüliek, akik bármilyen reakciós cél eléréséhez segítséget nyújtottak.
9. Akik népbírószági rendeletbe ütköző cselekményt követtek el, de a bizonyítékok még nem állnak rendelkezésre, a bizonyítékok beszerzéséig internálandók
10. A besúgók és feljelentők
11. Kocsmárosok, trafikosok, borbélyok közül azok, akik fasiszta propagandát terjesztettek.

A politikai rendőrség hatásköre bővült a rendelet végrehajtása kapcsán. A rendeletalkotó arra hivatkozott, hogy az internálás preventív intézkedés. A prevenciót erősítette egyrészt Erdei Ferenc ugyancsak titkos utasítása 1945-ben, amely lehetővé tette, hogy a népbírószág által jogerősen felmentett embereket is internálhatták. Másrészt a politikai rendőrség felülvizsgálhatta a népbírószági döntéseket, mivel az igazságügy-miniszter elrendelte, hogy a népbírószág felmentő ítéleteit át kellett küldeni a politikai rendőrséghez.

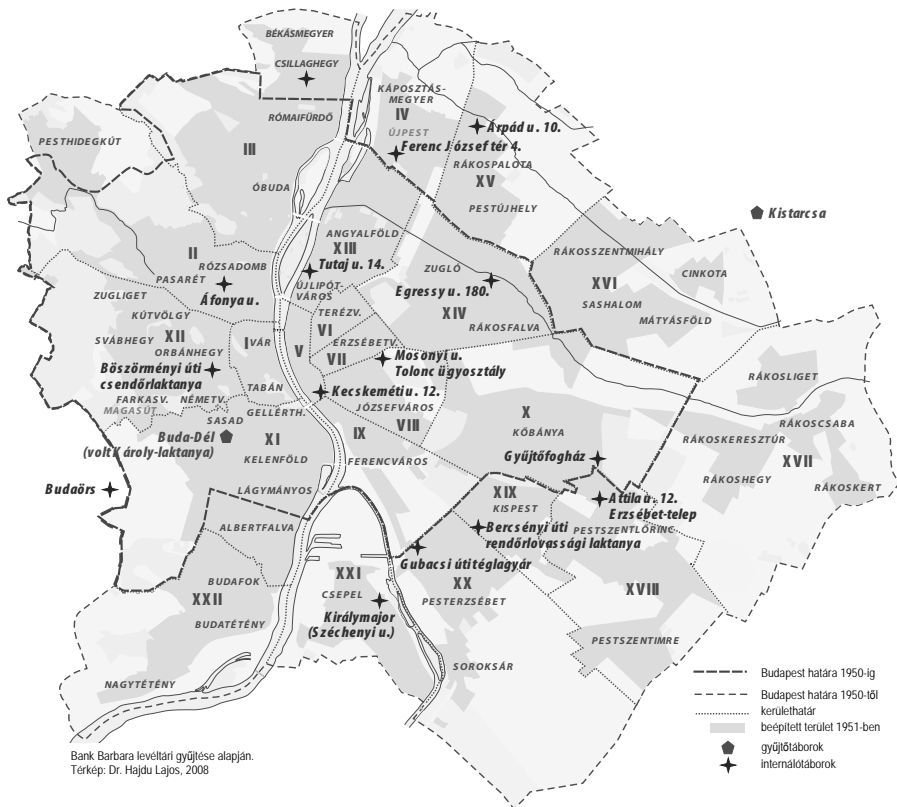
1945 szeptemberében a választójogi törvényjavaslat tárgyalásakor foglalkoztak az internálás kérdésével is. A törvényjavaslat kizárta a választójogból

---

122 138.000/1945. B.M. rendelet, közli **Palasik Mária**, 1997.

azokat, „akik népbíróági ítélet vagy eljárás hatálya alatt álltak, akik fasiszta magatartás miatt internálva vannak, akik a földreformrendelet értelmében hazaáruló, háborús vagy népellenes bűnösnek minősülnek, akik a felosztatott fasiszta egyesületek vezetői voltak, akik német hitlerista szervezetek tagjai vagy támogatói voltak, akikkel szemben valamelyik igazolóbizottság súlyos ítéletet hozott.”

BUDAPESTEN ÉS KÖRNYÉKÉN MŰKÖDŐ GYŰJTŐ- ÉS INTERNÁLÓTÁBOROK 1945–(1947)–1949

A képviselők úgy gondolták, amennyiben az internálás megfosztja az egyént választójoga gyakorlásától, előfordulhat, hogy a választások előtt a politikai rendőrség tömegesen él ezzel a lehetőséggel, hogy a választási eredményt befolyásolja. Erdei Ferenc belügyminiszter ígéretet tett arra, hogy a választójogi

törvény hatálybalépése előtti internálásokra nem vonatkozik a törvényjavaslat, ami nem nyugtatta meg a képviselőket, mivel ha az 1945. évi választásokat nem is tudta befolyásolni, a későbbiek során egyéb eszközök alkalmazásával együtt jelentős torzításokat okozhatott volna. Budapesten 1945 novemberéig 10 000-nél több főt internáltak. Az összes internált által leadott szavazat sem jelenthetett volna egyetlen parlamenti mandátumot sem 1945-ben.¹²³

1945 és 1949 között a fővárosban és vidéken 40 000-nél több főt internáltak, s e közigazgatási intézkedés még több személyt is érintett, mint a népbíráskodás. Megkülönböztető eszköz lett a kommunista párt kezében, hogy céljait megvalósíthassa. Lehetőséget teremtett a büntető jogrendszer adta törvényes keretek áthágására.¹²⁴

1953. július 16-án készített feljegyzés szerint az internáltak száma 5005 fő, ebből 2318 fő korábban hadifogoly volt. A 2687 fő internált megoszlása az internálás indoka szerint a következő. A legnagyobb csoport a demokrácia ellen izgatott (385 fő), 366-an letöltötték a számukra kirótt börtönbüntetést, de különös veszélyességük miatt nem engedték őket vissza korábbi lakóhelyükre. 358-an sikertelenül kísérelték meg, hogy átlépjék a magyar határt. 294-en jobboldali szocdemek voltak. 189 külföldi állampolgár (jugoszláv, amerikai, angol és francia) kémgyanús volt. 207 fő egyéb bűncselekményt követett el, 206 fő szervezkedett. 153 főt egyéb nem megnevezett indok alapján internáltak. 137 főt gazdasági bűntett és 131 főt egyéb háborús bűntett miatt. 71 fő korábbi ÁVH-ügynököt azért internáltak, mert áruló lett. 63 fő besúgó és 46 pap volt. A többiek internálási indoka: szabotázs 30, trockista 27, fegyverrejtegetés 24.

Az internáltak szociális megoszlása szerint a legnagyobb csoport az értelmiség, 714 fő (műszaki értelmiség, pedagógus, tudós). 499 fő munkás, 373 horthysta (tiszt, törzstiszt, rendőrnagy, rendőr, csendőr). A birtokos parasztság 339 fő (134 kis- és középparasztt, 205 kulák). 183 kisiparos és kiskereskedő, 201 külföldi állampolgár, 156 alkalmazott (MÁV, tűzoltó), 81 volt ÁVH-s, 76 tőkés, földbirtokos, arisztokrata, 65 pap és egyéb egyházi személy.¹²⁵

---

123 Palasik Mária, 2000, 77–78. o.

124 Zinner Tibor, 1997, 218. o.

125 ÁBTL 4.1. A-508.

Munkaszolgálat

A munkaszolgálatos alakulatok, amelyeket a hivatalos katonai zsargon „hadtáp” egységeknek nevezett, feladata körébe katonai létesítmények és infrastrukturális beruházások építése tartozott.¹²⁶ A Honvédelmi Minisztérium Kollégiuma 1950. június 27-én tárgyalta a kulákok és ellenséges elemek szerepéről a magyar néphadseregben. Janza Károly vezérőrnagy azt javasolta, hogy a kulák és egyéb megbízhatatlan elemeket és azok fiait is be kell hívni, de nem lehet fegyvert adni a kezükbe, hanem kemény építőmunkára kell fogni őket. A sorozásnál az Osztályhelyzetet Megállapító Bizottság döntötte el, hogy ki a megbízhatatlan és kit kell munkaszolgálatra vinni. A Magyar Dolgozók Pártja határozata alapján a Honvédelmi Minisztérium Vezérkara 05360/HVK. Hadkieg. 1951. számú rendelete állította fel a munkaszolgálatos alakulatokat.¹²⁷

Görgey Gábor gondolatait idézem, aki munkaszolgálatos élményeit írta le.

„A kósza hírek Rákosi Mátyásék munkaszolgálatáról ugyanis eléggé ijesztőek voltak. Valószínűleg alkalmazták a háború alatti zsidó munkaszolgálat kezelési utasításait, hiszen a cél akkor is, most is az volt, hogy a terhes és fölösleges állampolgárokat minél elviselhetetlenebb körülmények közé kényszerítve, a lehető legtöbb egyedtől szabadítsák meg a proletáriátus uralmára redukált államot. E háborús tapasztalatok nemcsak a módszerekben öröklődtek a kommunista államra, hanem az egyszerűség kedvéért továbbszolgálóként átmentették a nyilasokat, a szadizmusban jártas keretlegényeket is, az egykori emberszállítmányok szakavatott kísérőit. Amennyiben vállalták az új rendszerben is a terror szolgálatát, eltekintettek előző terrorista múltjukért a felelősségre vonástól. Ők pedig örömmel folytatták, ahol abbahagyták, hiszen a szadizmus nem rendszerfüggő élvezet.

A gyöngyösi pályaudvaron vagonírozták be őket, hét hónapja hasonló ügylet helyszínéül a józsefvárosi teherpályaudvar szolgált, csak itt most apa és anya nem volt vele. Ott gyülekeztek a rámpán, csupa osztályidegen srác, a rendszer páriái. A megfélemlített osztály Budapestről deportált családok riadt állatokként összebujt gubancából emelték ki ezeket a gyerekeket, akiket az utolsó menedéktől is megfosztottak most már, attól az érzéstől, hogy bár jóformán mindenük odaveszett, alig maradt több számukra a pusztta egzisztenciánál, de legalább a család istállómelege segít a továbbélésben. És parasztygyerekek, akiket kuláknak minősített az osztályharcos állam. Jókötésű, izmos fiúk, akiket módos

126 Dessewffy Tibor – Szántó András, 1989, 15. o.

127 Csonkaréti Károly, 1994, 171–241 o.

parasztcsemeteként is már kölyökkoruktól munkára fogtak, a falu ősi törvényei szerint, melyek nem engedik, hogy egyetlen munkaerő-tartalék kihasználatlan maradjon, és egyetlen kukoricaszem vagy bármi maradék kárba vesszen a zseniálisan működő körforgásban, mely a betakarítástól a trágyadombig tartó folyamatállomásain minden morzsának megtalálja a megfelelő helyét és legtöbb hasznot hajtó funkcióját. [...] Fizikai erejük ugyan szinte mindenre képessé tette őket, de lelkileg teljesen felkészületlenek voltak a szadizmus primitív találékonyságával szemben. Képtelenek voltak feldolgozni a legkegyetlenebb katonai szolgálat szelíd gyerekjátékká visszaminősítő munkaszolgálat embergyilkoló kísérleteit, a nap minden egyes percét kitöltő keretlegényi törekvést, hogy megaláztatást és fizikai tönkretételt kombináló aktusokkal önfeladó depresszióba kergessék áldozataikat. A városi fiúk fizikailag általában gyengébbek voltak, de intellektuálisan edzettebb és ravaszabb lelkivilágukkal mégis rugalmasabban vészelték át ezeket a pokoljárásokat.”¹²⁸

Rabmunkáltatás

Magyarországon 1949 és 1953 között alakult ki a rabmunkáltatás rendszere, amelyben nemcsak az elítéltek végeztek rabmunkát, hanem a bírói eljárás nélkül lakóhelyükről kitelepített személyek és családok, akiket kényszerintézkedéssel rendőrhatalósági felügyelet alá helyeztek, vagy zárt táborokban rendőrhatalósági őrizet alá. A rabmunkával a hatalomnak kettős célja volt. Egyrészt megkísérelték a rabmunkát beilleszteni a szocialista tervgazdálkodás rendszerébe, másrészt személyiségükben kívánták megalázni az ún. „el-lenséges elemeket”¹²⁹.

Az MDP 1949-től foglalkozott a rabmunkáltatás kérdésével. Ratkó Anna 1950. március 7-én a Népjóléti Minisztérium számára készített feljegyzésében vetette fel a Szovjetunióból hazatért hadifoglyok mezőgazdasági foglalkoztatását, mert a visszatértek napi ellátása 4 Ft 50 fillér, ami a népjóléti tárcának komoly kiadást jelentett.¹³⁰

A rabmunkáltatás alapvetően a személyes szabadságuktól megfosztott le-tartóztatott, internált és katonai elítélt állampolgárok nagy részének a munkakényszerére épült, és kiegészült a személyes szabadságukban korlátozott

---

128 Görgey Gábor, 1999, 26–28. o.

129 T. Varga György, 2002.

130 MOL M-KS 276. f. 65.cs. 184. ő.e.

Népjóléti Minisztérium

F e l j e g y z é s .

A debreceni Pavillon-laktanyában jelenleg 514 hadifogoly tartózkodik, akik, mint német nemzetiségű hadifoglyok néhány hónappal ezelőtt tértek vissza a Szovjetunióból. Ezeket a hadifoglyokat azért helyeztük el a Pavillon-laktanyában, mert magyarországi hozzátartozóikat annak idején az ország területéről kitelepítették és így nem volt hova távoznuk. A hadifoglyok közül 300 a nők, 200 a férfiak és 14 a gyermekek száma.

A hadifoglyok közül mintegy 20 személy Ausztriába szándékozik távozni hozzátartozójához. Az osztrák hatóságok részéről a beutazási engedély kiadása folyamatban van, előreláthatólag néhány héten belül az osztrák hatóságok a külügyminisztériumnak meg fogják küldeni a beutazási engedélyeket.

Mintegy 150-160 azoknak a hadifoglyoknak a száma, akik a Demokratikus Német Köztársaság területére akarnak hozzátartozóikhoz eltávozni. A külügyminisztérium felvette a kapcsolatot a Demokratikus Német Köztársaság kormányhatóságaival és előreláthatólag ezek a hadifoglyok is meg fogják kapni a beutazási engedélyt.

A többi hadifogly hozzátartozója Németországnak amerikai- angol vagy francia zónájában tartózkodik, viszont a nyugati zónák parancsnoksága - a külügyminisztérium értesítése szerint - különböző kifogásokkal halasztja a beutazási engedély kiadását. Előreláthatólag hosszabb idő szükséges ahhoz, míg érdemleges választ fogunk kapni ezeknek a hadifoglyoknak az ügyében.

A hadifoglyok elszállítására a debreceni Pavillon-laktanyában cápteneti otthont szerveztünk meg. Az ápteneti otthon fenntartásával eddig mintegy 200.000.- Ft kiadásunk merült fel. A hadifoglyok további ellátása a tárca részére havonként 67-68.000.- Ft kiadást jelent. Az egy főre eső napi kiadásunk 4 Ft 50 fillért tesz ki.

A honvédelmi minisztérium a Pavillon-laktanyát április 15-ig bocsátotta rendelkezésünkre. Nógrády elvtárs értesítése szerint azonban a laktanyát április 15-én minden körülmények között ki kell ürítenünk és a honvédelmi minisztérium rendelkezésére kell bocsátanunk. Ilyen körülmények között feltétlenül gondoskodnunk kell a még ittmaradó hadifoglyok elhelyezéséről, mivel a hadifoglyok hozzátartozók hiányában sehol sem tudnak az ország területén letelepedni.

Az ittmaradó hadifoglyok elhelyezésére megfelelő épület nem áll rendelkezésünkre, egyébként is a hadifoglyok további hasonló jellegű tartása komoly kiadást jelent a tárcának. Szükség volna ezért a hadifoglyok elhelyezéséről másként gondoskodni.

Javaslom ennél fogva azt, hogy a Szovjetunióból hazatért német nemzetiségű hadifoglyok közül azokat, akik április 15-ig az ország területét elhagyni nem tudják, a földművelésügyi minisztérium állami mezőgazdaságokba helyezze el, vagy biztosítson számukra a mezőgazdasági vonalon egyéb munkalehetőséget.

Budapest, 1950. évi március hó 7-én.

Rothó Anna

DR. ROTHÓ ANNA

Adminisztratív Osztály

L. Molnár

Szigorúan bizalmas!

Készült 5 pld.-ban. Bné.

2 444. 7/2

Bőven véleményezt.

x1/3. R

77

Feljegyzésa rabmunkáltatással kapcsolatos őri szempontokról.

A Közrendészeti Főosztály ismételt feljegyzésben hívta fel a figyelmet a letartóztatottak egyre növekvő szökéseivel járó veszélyekre. Feljegyzésében közölt statisztikai adatokból kiderül, hogy négy hónap alatt /egyre emelkedő teendenciát mutatva/ 229 fő elítélt ellen rendelték el körözést. A körözött szökevények között 133 fő visszaeső bűnöző volt, köztük 8-9-10-12 stb. ízben büntetettek.

A megszökött elítéltek körözése, elfogása igen nehéz feladatot jelent a rendőrség számára és soknak újabb bűncselekmények elkövetése mellett is sikerül hosszabb ideig szabadlábban élni.

A szökésekhez hozzájárul, hogy a li. testület politikai és szakmai színvonala nem fejlődött a kívánt mértékben, továbbá a büntetésvégrehajtás új módjait nem sikerült kellő előkészítéssel megteremteni.

A börtönügyi apparátus nem volt eléggé felkészülve a rabmunkáltatás nagyarányú kiterjesztésére. Az 1951. október 25.-i állapot szerint 42 külmunkahelyen 14.764 fő elítélt dolgozik, a li. testület változatlan szolgáltatási rendszere és létszámviszonyai mellett. Segítséget csupán a honvédség részéről kapott.

Az előkészítés hiánya a li. őrség olyan nagyfokú túlterhelését idézte elő, hogy a hangulat általánosságban megromlott. Egyes li. őrsök azt mondják, hogy helyzetük rosszabb, mint az őrzésükre bízott elítélteké. A li. őrségnek mindössze 18%-a kapta meg az ideit teljes szabadságát. Kis százalékban van olyan szolgáltatási hely, ahol a szabadnapokat 5-6 naponként ki tudják adni. A szolgálat zsufolttsága miatt nincs meg a szükséges előfeltétele a politikai nevelőmunkának, aminek a hiánya fokozottabban jelentkezik.

Szükségesnek tartjuk a Börtönügyi Osztály sürgős megerősítését, a jelenlegi - nem egységes - korszerűtlen szolgáltatási rendszer átszervezését, a büntetésvégrehajtás jellegének megváltoztatását és azt, hogy addig ne szállítsanak ki külmunkára letartóztatottakat, amíg az őrzés feltételei nincsenek megteremtve.

Budapest, 1951. november 10.-én.

[Signature]

/Keleti Ferenc/

állampolgárok, a javító-nevelő munkára ítélték, lakóhelyről kitelepítettek munkavégzésével. A „rabok” tömeges foglalkoztatására az apparátus nem készült fel. Keleti Ferenc a rabmunkáltatással kapcsolatos őri szempontokról feljegyzést készített 1951. november 10-én, mely szerint a közel 15 ezer főnyi elítélt foglalkoztatásának felügyeletét, akik 42 külső munkahelyen dolgoznak, az őrszemélyzet nem tudja ellátni. Javasolta a büntetés-végrehajtás rendszerének megváltoztatását és azt, *„hogy addig ne szállítsanak ki külmunkára letartóztatottakat, amíg az őrzés feltételei nincsenek megteremtve.”*¹³¹

A Népgazdasági Tanács 407/21/1951. számú határozatával létrehozta a Közérdekű Munkák Igazgatóságát (KÖMI) 1951. december 1-jei hatállyal, mivel népgazdasági érdek, hogy a letartóztatottak termelőmunkát végezzenek. A KÖMI kezdetben az Igazságügyi Minisztérium felügyelete alatt működött, majd az 1952. március 29-én megjelent 2033/10/1952. M.T. rendelet értelmében a KÖMI a letartóztató intézetek őrtestületével együtt a belügyminiszter felügyelete alá került.¹³²

*KÖMI-táborok és -börtönök munkahelyenkénti részletezése*¹³³

Felügyeletet ellátó börtön	Sorszám	Munkahely	Örlétszám	Rablétszám
Állampusztá O.B. ¹³⁴	1.	KÖMI Vállalat	120	722
Márianosztra O.B.	2.	Szob, Márianosztra	44	254
Szeged O.B.	3.	Nagyfa KÖMI Vállalat	28	443

131 Részlet **Keleti Ferenc** feljegyzéséből, amelyet az adminisztratív osztály számára készített 1951. november 10-én. MOL M-KS 276. f. 65.cs. 184. ő.e.

132 **Bank Barbara**, 2003, 122. o.

133 MOL – B-1-j-53. sorsz. – 0012-1953. (2. d.) 1953. január 4-én összeállított jelentés, amely részletezi a KÖMI-börtönökben levő üzemekben foglalkoztatottak számát. A Szegedi Országos Börtön faipari, vasipari, cipőüzemében összesen 420 fő dolgozott; a kalocsai Országos Börtön baba, konfekció és beruházási üzeimében összesen 549 rab dolgozott; a kecskeméti Országos Börtön konfekcióüzemében 47 elítélt, a váci Országos Börtönben pedig 168 rab dolgozott. Összesen az internálótáborokban, bányákban, külmunkahelyeken és a börtönök üzeimében így 1953. első negyedében a foglalkoztatottak száma 27-28 ezer fő között mozgott. (Ebben a jelentésben például nincsen benne az inotai KÖMI-munkahely.) Ilyen összesítő jelentéseket hetenként állított össze a Belügyminisztérium Büntetés-végrehajtási alosztálya. A Történeti Levéltárban a KÖMI intézményével kapcsolatba eddig nem került feldolgozásra olyan irat, amely ténylegesen ezzel foglalkozott volna. Egyes KÖMI-munkahelyeket az internálási felülvizsgálatok során megemlítenek. Lásd.: ÁBTL – 4. 1. – A-477, 478, 479. számú dossziékat.

134 O.B.: Országos Börtön.

KÖMI TÁBOROK ÉS BÖRTÖNÖK

Bank Barabás gyűjtése alapján.
Térkép: Dr. Hajdu László, 2009

91

Budapest mb. ¹³⁵	4.	Dunabogdány	32	206
	5.	Megyer	43	216
	6.	Pilis	8	63
Győr mb.	7.	Almásfüzitő	26	379
	8.	Mosonmagyaróvár	28	211
Miskolc mb.	9.	Egyetemváros	63	677
	10.	Hejőcsaba	72	1 044
	11.	Reptér	76	989
Veszprém mb.	12.	Ajka	47	455
	13.	Csingervölgy		59
Balatonnagyberek Mhpk. ¹³⁶	14.	Balatonnagyberek	156	1 382
Baracska Mhpk.	15.	Annamajor KÖMI Vállalat	50	348
Bernátkút Mhpk.	16.	KÖMI Vállalat	209	1 095
	17.	Bernátkút (internálótábor)		427
Csolnok Mhpk.	18.	Csolnok	75	535
Farkaslyuk Mhpk.	19.	Tólápa	97	694
	20.	Ladány		250
Kazincbarcika Mhpk.	21.	Kazincbarcika	175	2 460
		Kazincbarcika (katonai elitéltek)		215
		Kazincbarcika (internáltak)		1 293
Kisgyón Mhpk.	22.	Kisgyón	77	668
Komló Mhpk.	23.	Komló	68	496
Ormospuszta Mhpk.	24.	Szuhakálló	39	322
	25.	Ormospuszta	42	385
Oroszlány Mhpk.	26.	Oroszlány 18-as akna	76	1 196
	27.	Síkvölgyi akna	35	628
	28.	Tatabánya felső	14	109
	29.	Tatabánya felső (internálótábor)	19	184
Recsk Mhpk.	30.	Recsk	52	533
		Recsk (internálótábor)		1 138
Sajóbábony Mhpk.	31.	Sajóbábony	86	736
Várpalota Mhpk.	32.	Várpalota	159	1 149
		Cseriakna		383

Tiszaölök Mhpk.	33.	Tiszaölök (internálótábor)		
	34.	külmunkán		56
		Összesen:	2076	23 932

Kihágási büntett

Az ötvenes évek társadalmi-politikai gyakorlatának volt még egy sajátos eljárása a megbízhatatlan és más ellenséges kategóriába sorolt személyek elkülönítésére és állandó rettegésben tartására, az ún. „kihágási büntett”. Rendkívül nagy számukat mutatja az is, hogy 1953-ban Nagy Imre amnesztiarendelete több mint hatszázezer ember kihágási büntetését oldotta fel. A kihágási bíróságok 4697 személy elzárásbüntetése végrehajtását és 188 790 személy pénzbüntetését törölték. A pénzügyi kihágási bíróságok 217784 személy pénzbüntetését és 229 263 személy ellen indított kihágási eljárást szüntettek meg.¹³⁷

A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége titkársága által hozott határozat alapján a belügyminisztérium több utasításban szabályozta a kihágási bírók tevékenységét. A szabályozás célja az volt, hogy a kihágási bírók figyelmét ráirányítsák az ellenség, a kulákok és egyéb „osztályidegen elemek” elleni harc fontosságára. A kihágási büntettekkel a belügyminisztérium két osztálya is foglalkozott. A közrendészeti főosztály a Budapesten és vidéken elkövetett kihágásokkal, míg a helyi tanácsok főosztálya speciálisan a kulákok által elkövetett kihágási büntettekkel foglalkozott.

A kihágási büntett „társadalmi veszélyessége” szerint különbözött, ezért a büntetést a tanácsigazgatási osztályok, valamint a rendőrség, mint eljáró szerv róhatta ki. A legveszélyesebb kihágást elkövetőkkel szemben a rendőrség járt el, e büntettek elkövetése esetén a rendőrség hozta a legelmarasztalóbb ítéleteket.

A belügyminisztérium Közrendészeti Főosztálya a „rendőrség vonalán hozott kihágási ítéletekről” havi jelentéseket készített, amelyek statisztikákból és elemzésekből álltak. A jelentések részletezték a budapesti és a vidéki kihágási ítéleteket az elkövetők foglalkozása és a kihágás jellege szerint. Foglalkozás szerint megkülönböztettek: ipari munkást, mezőgazdasági munkást, szegénypa-

135 mb.: megyei börtön.

136 Mhpk.: munkahely-parancsnokság.

137 ÁBTL 4.1.A 505.

rasztot, középparasztot, kulákot, értelmiségit, alkalmazottat, kereskedőt vagy vendéglőst, volt horthystát: ezen belül rendőrt, csendőrt, honvédtisztet, üzemtulajdonost és egyéb osztályidegent, iparost, papot, valamint egyéb foglalkozását. A kihágás lehetett: közlekedési, erkölcsrendészeti, bejelentési, közrend elleni, tűzrendészeti, erdei, rádió, sajtórendészeti, köztisztasági, állategészségügyi vagy egyéb. Arra vonatkozóan nem találtam fogalommeghatározást, hogy mit takartak az egyes kihágási bűntettek. Az egykori elítéltekkel készült interjúk során derül némi fény az egyes kihágások tartalmára. Ha valaki nem jelentette fel szomszédját, azért, mert volt rádiója, vagy olyasmiért, amiről nem is tudott, azaz nem lett önként besúgó, a feljelentési állampolgári kötelezettség elmulasztása miatt bejelentési kihágást követett el. Ha valaki az erdő vad gyümölcséből fogyasztott, vagy azt összegyűjtötte, hogy családtagjaival elfogyassza, erdei kihágást követett el. Köztisztasági kihágást azok követtek el, akik nem tartották tisztán a járdát és az úttestet, vagy vidéken a trágyadomb és a kút között szükséges távolságot nem tartották be.

Foglalkozás szerint az elítéltek között nem szerepel termelőszövetkezeti tag, mezőgazdasági munkás. E kategóriák 1953 októberétől jelennek meg. Alig három hónappal az amnesztiarendelet megszületése után Pöcze Tibor az Országos Rendőrkapitányság vezetője valamennyi rendőrkapitányság vezetőjéhez *„a rendőrség által kiszabott pénz- és helyszíni bírságokra vonatkozó statisztikai adatszolgáltatási szabályozást”* küldött szigorúan titkos minősítéssel. A foglalkozási rovatok kitöltéséhez egy külön melléklet szolgált, amely meghatározta, hogy ki a dolgozó paraszt, a mezőgazdasági munkás, a tsz- és tszcs-tag stb. A kulák és az osztályidegen esetében felhívják a kitöltő szervek figyelmét e két foglalkozási csoport egyediségére, külön aláhúzva. *„Általában a kulákokat és az egyéb osztályidegen elemeket foglalkozási besorolásuknál mindenkor a régi foglalkozás szerint kell elbírálni, tekintet nélkül arra, hogy jelenleg akár mint fizikai munkások, akár mint szellemi dolgozók végeznek munkát.”*¹³⁸

1952 júliusában 15 790 embert ítéltek el kihágási bűntett miatt Budapesten és 22 029 főt vidéken. *„Az osztályidegen elemek egész csekély számban vannak kihágásért feljelentve. Ez azt bizonyítja, hogy kihágási vonalon rendőreink nem figyelnek különösen az osztályellenségre, nem viszik következetesen az osztályharcot”* – írták a budapesti kihágási bűntettek értékelésekor. A vidéki értékelők örömmel nyugtázták, hogy *„itt már aránylag emelkedik az osztályidegen elemek elítélése, bár az elítélt kulákok száma a júniusi 3235-ről 2219-re*

---

138 BM KI) Közrendészeti Főosztály I. 67. 227/1953.

csökkent.”¹³⁹ 1953. májusi jelentés szerint a kihágási eljárás alá vont személyek száma Budapesten 9799, vidéken 10 512, számuk tehát csökken. A jelentés írója szerint a csökkenés oka, hogy „az elvtársak megértették a Belügyminiszter Elvtárs parancsát és a dolgozókkal szemben fokozott mértékben alkalmazták a nevelő munkát.”¹⁴⁰

Az elítéltek száma havonta tíz és negyvenezer fő között ingadozott.

A Belügyminisztérium Helyi Tanácsok Főosztálya speciálisan a kulákok által elkövetett kihágási bűntettekkel foglalkozott. Egymástól függetlenül nyomoztak a tanácsok, „tanácsok vonalán” és a rendőri szervek „rendőrség vonalán” is, jelentéseiket a Helyi Tanácsok Főosztályára kellett küldeniük. A rendőrség 1951-ben 41 234 kulákot büntetett meg, 1952-ben 25 237 főt. A kulákok többségét pénzbírságra ítélték, elzárásra 1951-ben 194 főt, 1952-ben 343 főt ítélték el. A tanácsok által megbüntetett kulákok száma 1951-ben 45 855 fő volt, 1952-ben 57 606. Közülük 1951-ben 365 főt elzárásbüntetésre ítélték, 1952-ben viszont 1967 főt. Meg kell jegyezni, hogy 1952. július 15-től a kihágási ügyek elbírálásának jelentős része a rendőrségtől a tanácsai kihágási bírók hatáskörébe került¹⁴¹, ezért csökkent a „rendőrség vonalán” megbüntetett kulákok száma és növekedett a „tanácsok vonalán” büntetett kulákok száma.¹⁴²

1951–52-ben „rendőri vonalon” 61 219 kisparasztot és 50 298 középparasztot büntettek többnyire jelentős pénzbüntetésre. Ehhez képest a megbüntetett kulákok száma rendkívül magas, mert – a jelentés írói szerint – „a dolgozó parasztokhoz viszonyítva a kulákok száma elenyésző. Ebből következik, hogy a rendőri büntetőbírók fokozottabb mértékben igyekeztek felhasználni a kihágási bíráskodást a kulákok elleni harc eszközeként... Ugyanezen időszak alatt tanácsai vonalon 77 460 kisparaszt és 80 080 középparaszt megbüntetésére került sor. E számadatok szintén arra mutatnak, hogy a tanácsai kihágási bírók is igyekeztek Pártunk parasztpolitikájának szem előtt tartásával érvényt szerezni annak, hogy bíráskodásukat az osztályharc eszközeként használva, a kulákok gazdasági téren történő korlátozásának középpontjába állítsák.”¹⁴³

---

139 BM KI Közrendészeti Főosztály I. 76. 00225/4-1952 aug. 1. Értékelő jelentés a BM Közrendészeti Főosztály és megyei kapitányságok (rendőrség) 1952. július havi munkájáról.

140 BM KI Közrendészeti Főosztály I. 92. Értékelő jelentés a BM Közrendészeti Főosztály és megyei kapitányságok (rendőrség) 1953. május havi munkájáról.

141 1951. évi 35. tvr.-t végrehajtó 59/1952. M.T. számú rendelet.

142 MOL XIX-B-1-q 25. d. 52-0046.

143 MOL XIX-B-1-q 25. d. 52-0046.

E számadatok megítéléséhez ismerni kell a gazdaságok számát és szántóterületének nagyságát.

*A gazdaságok száma és szántóterülete
1949-ben, 1951-ben és 1952-ben*

Gazdaság nagysága kat. hold	Gazdaságok száma és szántóterülete					
	1000 gazdaság			1000 katasztrális hold		
	1949	1951	1952	1949	1951	1952
0–1	185,2	165,6	148,5	61,8	66,2	59,1
1–3	326,9	308,3	290,7	572,1	436,9	393,5
3–5	300,2	263,1	255,8	997,3	787,8	742,9
5–8	303,4	286,1	288,4	1 557,2	1 390,2	1 375,2
8–10	113,3	137,5	128,8	780,9	926,8	891,8
10–15	234,3	192,5	165,6	2 048,8	1 681,6	1 521,1
15–20	93,0	76,9	60,6	1 097,8	893,7	724,4
20–25	40,4	31,0	21,6	595,3	436,9	311,6
Dolgozó paraszt összesen	1 596,7	1461,0	1 360,0	7 731,2	6 620,1	6 019,6
25 kh. alatti kulák	16,1	29,1	24,9	228,0	328,9	215,7
25. kh. fe- letti kulák	47,2	27,4	15,4	1 442,0	613,6	314,2
Kulák összesen	63,3	56,5	40,3	1 650,0	942,5	529,9
Egyéni gazdasá- gok össze- sen	1 660,0	1 517,5	1 400,3	9 381,2	7 562,6	6 549,5

Forrás: MOL 276 f. 67cs. 185 ő.e.

1951-ben 87 089 kulákot büntettek, a gazdaságok száma 56 500 volt, azaz több gazdaság volt, amelyet többször is megbüntettek és ez a szám nem tartalmazza az elzárásbüntetésre ítélt 537 főt. 1952-ben 82 843 kulákot büntettek, a gazdaságok száma 40 300 volt és ez a szám sem tartalmazza a 2332 elzárásbüntetésre ítéltet.

A kihágási bűntetteket szakszerűtlenül osztályozták. Keverednek a gazdasági és politikai szempontok, a megnevezések nem világosak. De a céljuk nem is az volt, hogy a megbüntetettek tisztában legyenek „kihágásaikkal”, hanem a rettegés és a félelem tartóssá tétele. A kihágási cselekmények ezért sokfélék, homályosak, hogy többféleképpen lehessen értelmezni. A pártapparátus akkor végzett jó munkát, akkor számíthatott felettesei elismerésére, ha bizonyítani tudta, hogy az osztályharc minden településen fokozódott. A kihágási bírók feladata volt a bizonyítás, ami nem azt jelentette, hogy a megbüntetettek el is követték, amivel őket vádolták, a fontos a büntetés volt.

Kihágásokat az követett el, akit el akartak ítélni.

A rendőrségi kihágási bírák 1951-ben legtöbbször (64%) a „tűzrendészeti kihágásokért” büntettek, ami a padlástér rendezetlenségét, a szikracsapók- és az előírt mennyiségű homok hiányát valamint egyéb víztárolási hiányosságokat takart. A közlekedési kihágások (23%) a szekerek „helytelen megrakását”, a lámpák hiányát, vagy akármit jelenthettek, ugyanis a periratokból nem derült ki, hogyan kellett volna „helyesen” megrakni a szekeret, valóban hiányzott-e a lámpa és a tettenéréskor szükség volt-e a lámpára. A bejelentési kihágás (2,5%) a feljelentések nem elegendőnek ítélt számát mutatta, miközben 56 500 kulákgazdaságra 48 909 feljelentés jutott 1951-ben, 1952-ben a 40 300 gazdaságra 30 699. Érdemes megemlíteni, hogy a bejelentési kihágás nem szerepelt a tanácsi vonalon elkövetett kihágási cselekmények között. 1951-ben 52 803, 1952-ben 64 536 feljelentés érkezett a tanácsokhoz a kulákok ellen. A köztisztasági kihágás is többféle volt, nem követték ki a házhoz vezető utat és az ellenőrző elvtársak bokáig sülyyedtek a sárba vagy a kút és a pöcegödör távolságát meg nem felelőnek ítélték stb. A sajtórendészeti kihágás azt jelentette, hogy nem rendelték meg a Szabad népet, pedig az volt a párt hivatalos lapja. Az erdei kihágás azt takarta, hogy az erdőben begyűjtötték a rőzsét és fűtésre használták, leszedték az erdei gyümölcsöt és hasznosították a mézet is anélkül, hogy abból beadási kötelezettségüket teljesítették volna. A közrendészeti kihágás tartalma, hogy a kút és a pöcegödör távolsága valamint a padlás és az egyéb terménytárolók nem feleltek meg az építésrendészeti előírásoknak.

A tanácsi kihágási bírák mindkét évben a „tervezgazdálkodás ellen elkövetett kihágásokat” büntették a legnagyobb számban. A mezőgazdasági munkavégzéshez kapcsolódtak e kihágások. A vetést és a betakarítást nem végezték el a tanácsok által előírt időre, nem tartották be a mélyszántások számára előírt centimétert, kevesebb gyümölcs termett a fákon, mint amennyit a tervgaz-

daság előírt stb. Élelmiszer-hamisítási kihágást az követett el, aki konkolyt kevert a gabona közé, a tejhez vizet öntött stb.

A kihágási büntettek bár mindenkit félelemben tartottak, elsősorban az osztályidegenek ellehetetlenítését szolgálták, közülük is a „kulákok, a horthysták és a horthysta üzemtulajdonosokét”.

A kihágási büntetések elsősorban a kulákságot sújtották, ennek ellenére jelentős volt a véleménykülönbség a belügyminisztérium két osztálya között is. Egy-egy jelentésből idézek, amelyek azonos időben íródtak. A Belügyminisztérium Helyi Tanácsok Főosztályának 1953 áprilisában kelt jelentése elégedetten számolt be arról, hogy a kihágási bírók megértették, hogy mi a feladatuk. *„A megbüntetett kulákok száma ahhoz képest, hogy a dolgozó parasztokhoz viszonyítva a kulákok száma elenyésző, jelentősen magasabb. Ebből következik, hogy a rendőri büntetőbírók fokozottabb mértékben igyekeztek felhasználni a kihágási bíraskodást a kulákok elleni harc eszközeként... A tanácsi kihágási bírók is igyekeztek Pártunk parasztpolitikájának szem előtt tartásával érvényt szerezni annak, hogy bíraskodásukat az osztályharc eszközeként használva, a kulákok gazdasági téren történő korlátozásának középpontjába állítsák.”*¹⁴⁴

Ugyancsak 1953. április 15-i keltezésű a Belügyminisztérium Kihágási osztályának jelentése, aláíró Füstös Gedeon osztályvezető. Füstös Gedeon nem volt elégedett a kihágási bírói tevékenységgel, mert a kulákokkal szemben liberális magatartást mutattak, ezért *„a kihágási bíraskodás még nem tölti be a proletárdiktatúrában, az ellenség elleni harcban és a dolgozók nevelésében rá váró hivatását. A vezetők nem használják fel a kihágási bíraskodást az osztályharc eszközeként.”*¹⁴⁵

Néhány hónappal később született jelentés a büntetések számát tűrhetetlenül magasnak és még a fennálló jogszabályok értelmében is törvénytelennek és igazságtalannak minősítette. A jelentés dátuma 1953 júniusa volt. A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének határozata a párt politikai irányvonalában és gyakorlati munkájában elkövetett hibákról, s ezek kijavításával kapcsolatos feladatokról címet viselte.

„1951-53. V. 1. között, vagyis két év és négy hónap alatt a rendőrség, mint kihágási bíróság, kereken 850 000 esetben szabott ki büntetést. És bár a 850 000 esetből 831 000 eset pénzbírság volt, s ebből is 760 000 volt 100 forinton aluli és csupán 19 000 szólt elzárásra, s ezeknek jelentős részét is felfüggesztették, még-

144 MOL XIX-A-2-Z 0046/2991953.

145 MOL XIX-B-1-q 25. d. 52-0046.

is a kihágási büntetések száma túrhetetlenül magas. E szám arról tanúskodik, hogy Magyarországon olyan mértékben alkalmaztak adminisztratív eszközöket a lakossággal szemben, ami népi demokráciában, a dolgozó nép államában megengedhetetlen.

Ugyanerről tanúskodik a bíróságok működése is. A bíróságok 1950–1953 I. negyede között, vagyis 3 és egynegyed év alatt 650 000 személy ügyével foglalkoztak és 387 000 személy ellen hoztak elmarasztaló ítéletet.

Ugyancsak helytelen és megengedhetetlen a beszolgáltatásért kivetett tömeges pénzbüntetések rendszere és gyakorlata. A beszolgáltatási kötelezettség elmulasztásáért dolgozó parasztszerekre, termelészövetkezetekre és kulákokra eddig összesen 400 millió forint összegű kártérítést vetettek ki, melynek jelentős része a fennálló jogszabályok értelmében is törvénytelen és igazságtalan.”¹⁴⁶

Halmazott büntetések

Egy család több törvénytörés áldozata is lehetett: kitelepítés, internálás, munkaszolgálat, deportálás a hortobágyi zárt családi munkatáborok egyikébe, munkára kötelezés idegen országban – málenkij robot –, börtön, rabmunka.

A második világháborúban hősi halált halt Farkas László feleségét, Hazslinszky Margitot, egyetlen fiát, Farkas Lászlót és anyósát, Hazslinszky Karolt, felesége testvéreit, Hazslinszky Tibort, Hazslinszky Gézát, Hazslinszky Karlát, Karla férjét, Morvay Pált és két gyermeküket Kiskörére telepítették kulákszaládokhoz, majd 1952 nyarán Borsós tanyára deportálták. A felnőtt férfiak munkaszolgálatot is teljesítettek.¹⁴⁷

Dadányi Miklóst orosz fogság és többszöri internálás után egy házkutatást követően budapesti lakásukból Miskolcra telepítették feleségével és lányával. A Dadányi fiú Pesten maradhatott, de lakásukat el kellett hagynia. A három Miskolcra telepített családtag együttélése sem tartott sokáig, mert Dadányi Miklóst élelmiszer és végváznak rejtegetésének vádjával három évi börtönbüntetésre ítélték. Dadányi Miklós szabadulása után az egész családot – mivel fiuk a nyári szünidőt otthon töltötte – a hortobágyi Borsós tanyai zárt családi kényszermunkatáborba vitték.¹⁴⁸

---

146 MOL M-KS 276 f. 52 cs. 24 öe.

147 Részlet a **Farkas Lászlóval** készített interjúból.

148 **Dadányi Miklós** szül. **Semsey Mária**, 1974.

„1951 júliusában, amikor kitelepítették apával és anyával, elhurcolván őket a Talizmán utcai villából és először a Bobák-tanyán kötöttek ki, majd fél év után nagy nehezen sikerült bevergődniük egy elhagyott házba a faluban, így a farkasordító telet már nem kellett a jázsági pusztán tölteniök, s ez óriási előrelépés volt a civilizációban, a földes padlójú tanya után az a meglehetősen omlatag falusi ház, udvarán a kúttal – Ádám akkor tanulta meg igazán becsülni a fürdőszoba gyönyöreit –, mégsem tartott sokáig az egzisztenciális szorongásokkal telített, rendőri zaklatásokkal tűzdelt viszonylagos nyugalom, mert 1952 februárjában, hogy a hatóságok tovább színesítsék a kitelepítés idilljét, Ádám megkapta az osztályellenség kordában tartására és ritkítására hivatott munkaszolgálat katonai behívóját. Annak ellenére, hogy januárban a sorozó orvos, konstatálva Ádám asztmáját, azt mondta neki, hogy fel fogja menteni. E humánus biztatás után persze néhány hétre megérkezett a bevonulási parancs! Még egy éve se volt, hogy házastul-bútorostul mindenünket ott kellett hagyni a rózsadombi Talizmán utcában. A deportálónovat, bemeszelt ablakaival, huszonnégy órán át döcögött velünk az alig száz kilométernyi távolságra. Szekerezés a tanyára, fél év múltán szekerezés a tanyáról a faluba. Most pedig ki tudja, hányadszor, megint indulni kellett valami újabb és valószínűleg még rosszabb ismeretlenbe.”¹⁴⁹

J. Gyula Abaúj vármegyei földbirtokos család sarja. 1945-ben 200 kataszteri hold kivételével a családi birtokot felosztották a falu parasztjai között. 1949-ben 110 kataszteri holdat leadott az állami gazdaságnak, 1950-ben maradék földjétől is megvált, hasonló módon. 1950 végén a családi kúriából átrakták őket egy falubeli kulákcsaládhoz. 1952 júniusában 15 hónapra kitelepítették a hortobágyi Borsós-tanyára.¹⁵⁰

„A háború után özvegy Édesanyám (Édesapám 1943-ban otthon halt meg, nyugdíjas katonatiszt volt már), húgom, M. Judit és én a jómódból a szegénységbe kerültünk. Nehézségekkel, de középiskolai tanulmányainkat végezve ill. elvégezve dolgoztunk. Édesanyám pedagógusnyugdíjat kapott. Édesapám után nem fizettek özvegyi nyugdíjat, arra hivatkoztak, hogy nem találják az adatait sem a Nyugdíj Intézetnél, sem a H.M. irattárában. 1952. január 3-án éjjel az ÁVH húgommal együtt, aki 17 éves volt, én 18 éves, elvitt a lakásunkról. Édesanyámat rövidesen lakóhelyének elhagyására kényszerítették és az ÁVH. a kihallgatások után a Hortobágyi kényszermunkatáborok közül a tiszaszentimrei táborba vitte. Több hónapos Fő utcai kihallgatás után elítéltek minket, húgomat és engem

149 Görgey Gábor, 1999, 25–26. o.

150 J. Gyula visszaemlékezési: Borsós-tanya, Hortobágy (közreadja Magyari Bálint), 1983.

»népi demokrácia megdöntésére irányuló szervezkedés« miatt. Húgomat állami rabgazdaságba, engem szénbányába vittek, ahol négy évet dolgoztam.»¹⁵¹

„A községházáról kijövet [1950 június 23-án, amikor dr. Vörös István siklósi ügyvédet Borzasra deportálták – H. Zs.] Budimacsz István barátomat pillantottam meg, aki a nyilas uralom idején feleségét gázkamrahalálban elvesztette, maga pedig Mauthausenben volt. Két gyermekét sikerült a felesége sorsától menekíteni két ismerőse által. Most ugyanúgy bánnak vele, amikor a második feleségével él. Ugyanazok a nyilasok kommunista létükben sem tudtak mást tenni, mint akkor annak idején megtettek.»¹⁵²

Pallavicini-Andrássy Borbála férje bár beteg volt 1943-ban, mégis elvitette magát a főrendiházba, hogy a zsidótörvény ellen felszólaljon. Legidősebb fia, György 1945 és 1946 között a németek fogságában volt Pesten, majd a dachauai koncentrációs táborba került. Kiszabadulása után 1945. május 6-án délután három órakor egy orosz autóba lökték és bevitték a Vilma királynő útja 33. szám alatti fogdába. Onnan 1946. október 16-án elszállították a Conti utcai gyűjtőbe, majd pár hét múlva egy nagyobb szállítmánnyal Lembergbe vitték. 1947 tavaszán Szverdlovszkon keresztül az észak-szibériai Tejsedbe szállították. Ott halt meg 37 éves korában, 1949. július 21-én. Antal fia nevét Pálinkásra változtatta és a Néphadsereg tisztje lett. 1956-ban Rétságban szolgáló társaival együtt kiszabadította Mindszenty hercegprímást. 1957. december 10-én ellenforradalmi tevékenysége miatt kivégezték. Andrássy Borbála 1951 és 1953 között Besenyszögre volt kitelepítve. Édesanyja Zichy Eleonóra.

Széchenyi Éva apját, Bálintot annak idején orosz fogságból Rákosiért cserében engedték haza. Édesanyja Romanov család sarja, azért maradt Magyarországon, hogy férje sírját gondozhassa. 1945 után mindenüket elvették, Budán éltek egy albérletben, ahová még bútorokat sem vihettek. Mégis kitelepítették őket. Széchenyi Évát elvitték rabmunkára. Széchenyi Bálintné egy távoli tanyán, szörnyű körülmények között lakott, egyedül, magatehetetlenül, jóindulatú befogadónak és kitelepített társainak köszönhetette, hogy életben maradt.

„Sokáig úgy tudtam, hogy 1951. június 16-án érkezett a gonosz papír, hogy lennének szívesek huszonnégy órán belül a számunkra kijelölt kényszerlakhelyre elhordani az irhánkat, ami nemcsak avval a morális haszonnal járt, hogy a nép ellensége, ez voltam lényegében én (egyébként véletlenül az én nevemre lett a papír kiállítva, de apámék úgy tettek, mintha nem vették volna észre), móresre

---

151 Részlet **Metz Rezső** visszaemlékezéséből.

152 Részlet **dr. Vörös István** „Mindenki lop egyet” című visszaemlékezéséből.

lett tanítva, hanem avval a gyakorlival is, hogy egy kellemes lakás üressé vált, konkrétan a nép számára vált üressé, még konkrétan G. J. elvtárs számára, hogy vinné el őt a fekete fene. Vagyis mindenki jól járt, mi erkölcsi balanszba kerültünk, a nép meg stb. Június 16-a a jó dátum, de július 16-a is az, mert ez volt a kiköltöztetések utolsó napja. A legeslegutolsó. Szóval el lett húzva a mézesmadzag a szüleim szája előtt, akikkel így mégis megesett a legnagyobb baj, ami diktatúrában érheti az embert: reménykedni kezdtek. De ez azután többet nem fordult elő...

Nem szabad izgulni Lilike. Nem izgulni kell, hanem várni. Várni nem azért kell, mert az segít, hanem mert kell. Ha valaki elment vagy elvitték, akkor azt várni kell, aztán vagy megjön, vagy meghozzák”¹⁵³

Nádasdy Nikolits Andrea édesapja, Nikolits Mihály Baranya vármegye főispánja volt, s mivel nem foganatosította a zsidóság ellen hozott intézkedéseket 1944-ben letartóztatták és egy német koncentrációs táborba vitték, valahol a Mecsekben. Kiszabadulása után azzal a váddal tartóztatták le, hogy szökött náci. A bűvhelyükről előmerészkedő zsidók igazolták édesapját, és így elejtették az ellene szóló vádakat.

Anyai nagyapja Széchenyi Baghy Gyula ötezer holdon gazdálkodott. Az ostromot Budapesten vészelték át, majd visszamentek a Baghy-majorba, ahol mindkét házat kifosztva, üresen találták, még a téglákat is széthordták. Ezért az anyai nagyszülők Pécsre mentek, abba a házba, amit a főispán papa számára a vármegye bérelt az Inczedy Dénes utca 4. szám alatt. Egy ideig Batthyány Charly és családja is náluk tartózkodtak, de rövidesen elhagyták az országot és Dél-Amerikában kötöttek ki. Az anyai nagyszülők is elhagyták Pécsset, s mivel a két kastélyukból semmi sem maradt, a Szolnokon lévő házuk három szobájába költöztek. A házat ÁVO-s tiszt foglalta el a családjával. Ő megvédte a vandalizmustól és megengedte az egykori tulajdonosnak, hogy a ház három szobáját igénybe vegye. A három szoba egyikébe Nikolitsné húga, Zsófia költözött öttagú családjával, miután férje felvidéki kastélyából kitelepítették őket és minden ingó és ingatlan vagyonukat kisajátították. A mellette lévő szobába a nagyszülők költöztek és a harmadik szobát az anyai dédmama foglalta el, mert őt is kiebrudalták a házából.

A Nikolits családból a szülők, Andrea és Péter 1946-ban Pécssett egy kisebb házba, majd Pestre költözött, ahol kevésbé ismerték a családot. Egy rózsadombi három szintes villa tetőterét bérelte ki a család, amelynek földszintjén a

---

153 Esterházy Péter, 2000, 573. o., 675. o.

tulajdonos lakott és az első emeletét az osztrák követség foglalta el. Bátyja, Péter, a jogi egyetemre iratkozott, Andrea elvégezte a negyedik gimnáziumi osztályt az Orsolyáknál. Édesapja az AGRIMPEX nevű cégnél talált munkát. 1950-ben a tiszta kitűnő tanuló Péter arra kényszerült, hogy kimaradjon az egyetemről. Jobb volt elmenni, mint megvárni, míg kiutasítják. Egyébként is dolgoznia kellett, hogy megéljen. Szerencsére a vívóklubon keresztül, mint bajnok kapott egy állást a MÁV-nál, aktatologatóként, nem sokáig, mert munkaszolgálatra vitték. 1951 nyarán az ÁVO a Nikolits családot is kereste, csak egy emelettel lejjebb, ahol az osztrák követ lakott. Nádasdy Nikolits Andrea kitelepítésükről a következőket írta.

„Egy álmos, mogorva követségi tisztviselő nyitott nekik ajtót. Mikor hallották, hogy kit keresnek, rájuk förmedt, mondván: »Itt ilyen nevű ember nincs, ez az osztrák követség, tehát nem is magyar terület.« Szóval enyhén szólva távozásra szólította fel őket. Azok morogva odébb álltak. Azután amilyen gyorsan csak bírta a lába, felrohant hozzánk és figyelmeztetett minket a veszélyre. Egy percig sem gondoltuk, hogy nem jönnek vissza, amikor a tévedésre fény derül.

Gyorsan kellett cselekednünk. Még mindig jobb a saját akaratunkból eltűnni, mint hogy megvárjuk, hogy valami isten háta mögötti helyre hurcoljanak minket a rizsföldekre dolgozni. Egy gyors konferenciát tartottunk. A szüleink úgy látták jónak, ha egyenlőre Szolnokra menekülnek, ám más lehetőségük nem is volt. Minket nem akartak okvetlenül magukkal vinni, főleg kényszeríteni, hogy egy amúgy is zsúfolt házba, a bizonytalanságba menjünk velük. Ha maradunk Pesten, valahogy meg kell oldanunk a lakhatóságunkat legalább addig, amíg elülnek a hullámok, és valami kialakul. Péterrel nem hezitáltunk, Szolnok nem volt nagyon vonzó számunkra. Eszembe jutott, hogy Szőke Mari barátnőm nővére a napokban ment férjhez. Gondoltam ott megüresedett egy ágy. Felhívtam Marit és megkérdeztem, hogy mehetnek-e hozzájuk egy rövid időre, mert különben a Ligetben kell aludnom a padon. Azt felelte, hogy jöjjenek, de ne említsem, hogy miért vagyok ott, mert az ő apja is tart a kitelepítéstől. Apja volt a Szőke vendéglő tulajdonosa a Veres Pálné utcában. Péter régi vívó haverjához Szendey Dodóhoz kéredzkedett be. [...] Nekünk Budapesten is igazolvánnyal kellett közlekednünk. Bejelentett lakcímmel, amit a házmester láttamozott, a rendőrségi pecséttel ellátva, munkahely feltüntetve stb.

Egy héttel a szétválásunk után szerencsés véletlen folytán találtam egy kis cselédszobát, ahová befogadtak. Széchenyi Irma, egy volt katonatiszt feleségeként éppen gyereket várt. Ezért joggal tarthatta meg a kis szobát leendő kisbabája számára. Azt mondta, amíg el nem jön az időm, itt maradhatsz. Irma

férje családi hátterét tekintve nem volt látványosan »népellenség«, ezért került el a hatóságok figyelmét, hogy Irma viszont született grófnő. [...] A szüleim néhány hónap után elhagyták a szolnoki házat, mivel Gyula nagypapa és Mici nagymama kitelepítésére is sor került. Az nem számított, hogy egyszer már megsemmisítették az otthonukat, most még ezt a három szobát is sajnálták tőlük. A rettegett éjszakai látogatás bekövetkezett, három név volt a listán, a két öreg és Kati unokájuk, aki miután a két másik lányt elhelyezték, ott maradt velük. A szüleim nem oda tartozónak minősültek, őket tehát nem kapták el. Nagymamáék összezsomagolták kis cókmókjukat és eltávoztak, szerencsére csak a közeli Cibakházára, ami nem volt túl megterhelő. Nagyapám nem bírt volna el egy hosszabb utazást. Így is néhány hónapig bírta csak szegény, de kétséges, hogy tisztában volt-e a történetekkel.

Szüleim találtak egy kis nyaralót Alsógödön, a Duna partján, amit ideiglenesen kibérelhettek [...] Közben selyemfestő állásom megszűnt és munka után kellett nézmem. Akkoriban egy állásinterjú a párttitkárral a következőképpen zajlott le, mi volt a nagyapja foglalkozása, az apjának volt-e vagyona és mennyi, milyen vallású stb. Hogy írni, olvasni tudott-e, vagy volt-e végzettsége, nemigen érdekelte őket, annál inkább a család háttere és származása.

Ma már nem emlékszem hogyan, de fülembé jutott, hogy átképzőst keresnek a Fővárosi Finommechanikai Vállalathoz. Nem gondoltam, hogy felvesznek, de azért megpróbáltam. Ha bejutok erre a tréning programra, akkor közben megtanulok egy szakmát, ami munkásnak minősít. Sikert. »¹⁵⁴

Szabadulás után munkatábor

A szabaduló „osztályidegenné”¹⁵⁵ nyilvánított rabok nem mehettek vissza korábbi lakóhelyükre vagy családjaikhoz, hanem a hortobágyi zárt családi kényszermunkatáborok egyikébe deportálták őket vagy internálták. 1953-ban az internáltak 14%-a letöltött börtönbüntetése után került a táborokba. Az „osztályidegenség” olyan mótó lett, ami sosem szűnt meg, ezért egész életükben figyelték mozgásukat, kapcsolataikat, csak nehéz fizikai munkát végezhettek, ha egyszer mégis szabadon engedték őket.

---

154 Nádasy N. Andrea, 2006, 44–51. o.

155 Osztályidegen az, aki egyik osztályhoz sem tartozott, Sztálin két osztály egy réteg elmélete szerint a szocializmusban az egyik osztály a munkásság, a másik a dolgozó parasztság, az értelmiség pedig réteg.

„**N. László:** 55 éves, volt miniszteri tanácsos budapesti lakos. Polgári családból származik, apja ügyvéd volt. Iskolái elvégzése után 1915. okt. 15-én önkéntes katona lett a huszároknál, ahol fokozatosan hadnaggyá léptették elő. Majd 1918 novemberben leszerelt. Leszerelése után kivándorolt Dél-Amerikába, ahonnan 1943-ban jött vissza, visszajövele után a külügyminisztériumba került, mint külügyi tanácsos, mely funkcióban 1944. március 18-ig maradt, amikor elbocsátották, mivel Szálasira az esküt nem tette le. Utána munkanélküli volt, 1945. január 30-án a Honvédelmi Minisztériumba került, mint hadi gondnok. Majd az év szeptemberében elbocsátották. Ekkor kitelepült Csehszlovákiába, ahonnan 1947 júniusában jött vissza. 1947 június 12-én az ÁVH őrizetbe vette, mert mint miniszteri tanácsos népellenes bűncselekményt követett el. 1947 augusztusában a Bp. Nb. 5 évi börtönre ítélte. Büntetését különböző helyeken töltötte, jelenleg Márianosztrán tölti és mint írnok dogozik. Büntetését 1952. aug. 17-én tölti le. Javaslom a Hortobágyra való kitiltását.”¹⁵⁶

Ispánovics Jánost a népbíróság háborús bűntett miatt két évi börtönre ítélte és 1952 nyarán, július 17-én szabadult. Az ÁVH utasítására nem engedték vissza lakóhelyére Katymárra, hanem az ÁVH javaslatára a Fejér megyei rendőrkapitányság vezetője 1952. július 21-i határozatával kitiltotta a Kónya-tanyai zárt területre.¹⁵⁷

Szabó Gyula is börtönbüntetésének lejártá után a Fejér megyei rendőrkapitányság vezetőjének 1952. július 29-i határozatával a kónyai zárt táborba került.

„**Tárgy Szabó Gyula (1919. Pintér Vilma) siófoki lakos kitiltása és kényszertartózkodási helyhez kötése**

ŐRIZETES

Belügyminisztérium IV/9. Igazgatásrendészeti Oszt. Vezetőjének,
Budapest.

Tárgyban nevezettet a kaposvári megyei bíróság izgatás miatt egy évi börtönre ítélte, s börtönbüntetésének letöltése után 1952. július 26-án szabadult. Az Államvédelmi Hatóság Fejér megyei Osztálya nevezettet őrizetben a megyei kapitánysághoz átkísértette és javaslatot tett lakóhelyéről, Siófokról való kitiltására és Hortobágyon annak zárt területén való kényszertartózkodási helyhez kötésére.

Tárgybani iratokat a kitiltás és a kényszertartózkodási helyhez kötés elrendelésére felterjesztem.

---

156 Hantó Zsuzsa, 2002, 27–30. o.

157 ÁBTL 2.51. 30. d.

Szabó Gyula siófoki lakost 1952. július 26-án 13 órakor őrizetbe vettem.

Székesfehérvár, 1952. július 28.

A megyei rendőrkapitányság vezetője helyett:

Klár Miksa

*Rendőr őrnagy*¹⁵⁸

A zárt családi kényszermunkatáborok „lakói” rettegésben tartását szolgálta, hogy néhány családfőt, aki szót emelt a gyerekek dolgoztatása, a verések és a komisz bánásmód miatt, internálótáborba szállították. Az internálás indoka – a táborról írt rendőri jelentés szerint – egy fenyegető levél, amit az őrsparancsnok az egyik deportálnak tulajdonított, valamint a gazdaságvezető megverése egy másik deportált által.

„E hó 20-án reggel, amikor az őrsparancsnok felébredt, szobájának ablakában egy cédulát talált, amelyre a következő szöveg volt írva: »Vigyázz, másképp dolgozz, itt a végzet! Üt az óra! Ha nem fogsz a bánásmódon változtatni, hamarosan lógni fogsz.« Az őrsparancsnok véleménye szerint a fenti szöveget tartalmazó cédulát Bede Fazekas Ödön, volt csapatcsendőr ezredes tette az ablakba, mert ő 19-én este kb. 23 órakor kiment az őrszemet ellenőrizni és ekkor látta az épületből kijönni. A fentieket a debreceni államvédelmi osztálynak azonnal jelentette, valamint beszámolt arról is, hogy dr. Vörös István kitelepített 4 nappal ezelőtt Csiszár István gazdaságvezetőt az irodában megtámadta és puszta kézzel ütlegette.”¹⁵⁹

E bűncselekmények miatt Bede Fazekas Ödönt és dr. Vörös Istvánt Debrecenbe szállították, majd a Mosonyi úti Állambiztonsági Fogház internálótáborába kerültek. Dr. Vörös István így írta le a történeteket visszaemlékezésében. „A nyári időszak a táborban nehezen, de múltott, és az ősz beköszöntésén már túl voltunk, mikor a sötét barakkban az egyik rendőr fegyveresen megjelent és felszólított, hogy öltözzek fel és menjek vele. Megvárta míg felöltöztem, és felvettem egyetlen télikabátomat is, mivel az éjszakák már hűvösek voltak. Feleségemtől elbúcsúztam, és megindultunk a barakkból egyenesen a „ház” felé. Kinyitotta a barakkal szembeni ajtót és betessékelt. Az ajtót behúzta utánam és elment, vagy kinn maradt, nem tudhattam. A bent létem ideje nem tarthatott sokáig. Ez idő alatt körülnéztem a szobában, illetve tapogattam. Egy vaskályha volt csövek nélkül ott, a tetején a kályhaajtó elé helyezhető tálcával a tetején. Nemsokára kinyílt a szoba ajtaja, a sötétben három embert láttam bejönni, Csiszár István,

---

158 ÁBTL 2.51.30. d.

159 MOL XIX-B-1-j 40. d. 106. 00369.

Szatmári Sándor és Fekete Sándor voltak. Belépésük után Szatmári Sándor a kezében lévő elemlámpával a szemembe világított és kijelentette, hogy a zsebemből mindent rakjak ki, és a jegygyűrűmet is húzzam le. Mivel a zsebemben a zsebkendőn kívül már nem volt semmi, a jegygyűrűmet pedig az ujjamról lehúzni nem engedtem, szemembe állandóan világítottak. Ekkor már tisztában voltam azzal, hogy itt és most megvernek. A helyzetet látva, és még mielőtt a verés megkezdésére sor került volna, Csiszár Istvánt ököllel halántéku l ütöttem. Az ütéstől megnevezett eldőlt, és a háta mögött lévő üveges ablakot rámostól kitorste. A másik kettő pedig elkezdett dulakodni és ütni engem. Védekezéseim közben arra gondoltam, hogy ha támadóimat olyan sérülések érik, amelyek külsőleg is látszanának, akkor az nemcsak engem, de a feleségem itteni helyzetét is érinti. Ezért úgy kezdtem ütni, hogy a külsérelmi nyomok legalább az arcokon ne maradjanak meg. A dulakodás akkor ért véget, amikor a nagy zajra és ablaktörésre a kint tartózkodó rendőr a szobába lépett. A véget ért küzdelem után hallottam, hogy rajtam kívül mások is kihallgatásra kerültek. Őket azonban a rendőrség hallgatta meg. Ekkor már sejtettem azt, hogy a rendőrség a megfélemlítés eszközét akarta használni. Reggel újból nyílt az ajtó, és azon át a helyiségbe lépett egy alacsony termetű ember, akit ezideig nem láttam. Kezében gumibot volt, és a háta mögött kinn állt egy rendőr, géppisztollyal. Bizonyára külsérelmi nyomokat látott rajtam, mert rámutatott és azt mondta, hogy így jár az, aki a kíváncsalmaknak nem tesz eleget. Ezután a gumibotlal elkezdett engem ütlegelni. Hálát adok az Istennek, hogy akkor nem jöttem dühbe, és nem vesztettem el az eszemet, mert a dühöm a kis ember megfojtásával végződhetett volna.

A további elbírálásom azzal folytatódott, hogy pár napos pihenést – külsérelmi nyomok enyhülése miatt – közbeiktatva a debreceni rendőrségi fogdába kísérték, és az egyik magánzárkába bedugtak. Ebben az időben a debreceni rendőrkapitányságon különleges elbírálásban részesítettek. Senki nem állított maga elé, egyenesen a fogdába kísérték és az egyik magánzárkába dugtak. Hogy az elbánás és a tisztálkodási lehetőség milyen volt, arról jobb, ha nem beszélek. Csak a »disznóság« jelzőt tudom előhozni. Az étkeztetés még a disznók előtt is szegyenletes lett volna. Itt a debreceni rendőrségi fogdában megismertem azonban az emberi jószívűség ritkaságszámba menő rendőrért, aki a kezében a saját magának hozott kenyérrel és szalonnadarabokkal jelent meg a zárkában és kínált meg engem. Mint mondotta, ezt ette ő is. Hazulról hozta. Sajnálkozását fejezte ki. Az egészségi állapotom és helyzetem megvizsgálására napok múlva került sor. A maga elé állított orvos századosi rangban volt, nem éppen egészségügyi feladatot ellátó és az iránt érdeklődő orvosként nyilvánult meg. Nem a művelt

ember benyomását keltette. Kijelentette, hogy jobban kellett volna velem szemben az ütlegeteket alkalmazni. A nevét még ottlétemkor megtudtam és azt máig sem felejttem el, dr. Szentandrás orvos százados elvtárs. A debreceni fogdában üldögélve nem tudtam elképzelni, hogy most milyen folytatás következik.

Egyik éjszaka kinyitották a zárkám ajtaját és kihívtak onnét. A pincehelyiségből felérve több embert pillantottam meg, közöttük a gimnáziumi osztálytársamat, aki a honvédségben vezérkari századosként szolgált, Szentirmai Tibort. Majd közelebb lépve megismertem Varga Sándor és Kutor Lajos gordisai ismerőseimet. A negyedik Badi Lajos¹⁶⁰ piskói lakos, közel Vajszlóhoz, míg az ötödik Fekete György, aki a vonatban mondta meg a nevét. Mindnyájan a debreceni vasútállomásra indultunk. Két rendőr megkezdte az összebilincselésünket, én az osztálytársammal azonos bilincset kaptam. Így találkoztunk az érettségink óta első ízben. Novemberben, valamelyik napon megérkeztünk Budapestre. Ott rabkocsiba tettek és a toloncházba vittek bennünket. A toloncházban nem töltöttünk pár napnál többet, amikor tudomásunkra adták, hogy az itt internáltaknak át kell hurcolkodni az ugyanezen utcában lévő siketnémák intézetébe. A siketnémák intézetében lévők mind internáltak voltak, a siketnémákat más-hová költöztették. Az emeletes építményben érdekes összetételű és foglalkozású rabok voltak. Mi, a Borzas-tanyáról és a Lenin-tanyáról internáltak együttesen kaptunk munkát, méghozzá fonalmentést.”¹⁶¹

A II. világháború befejezése után, amikor folytak a népbírószági perek, amikor a származás alapján történő kitiltást, elhurcolást, a deportálást emberiség elleni büntetté nyilvánították, Magyarországon és a szovjet blokk országai-ban származás, születés, „osztályidegenség” alapján hurcoltak el embereket. Tehették, mert Sztálin tanult a történelemből, az a népirtás, amit a fagy, az éhség, a kimerültség, a napi 14-16 órás munka okozott, az nem emberiség ellen elkövetett büntett, hanem átnevelő tábori balesetnek számított. Meg kell tanítani a „népnyúzó ingyenélőket”, hogy mi a munka, ami alatt elsősorban fizikai munkát értettek.”¹⁶²

---

160 **Badi Lajos:** Harmadrendű állampolgár. In: **Hantó Zsuzsa**, 2002, Budapest, 54–59. o.

161 Részlet **dr. Vörös István:** „Mindenki lop egyet” című visszaemlékezéséből.

162 „Apámék hamar beletanultak a fizikai munkába. Képesnek bizonyultak rá, és akarták is. A pestiek többsége nem így gondolta. Megsértődtek, mert megsértették őket, a fizikai munkát meg lenézték. Apám, mint mondtam, nem nézett le semmit.” **Esterházy Péter**, 2000, 598. o.

A KITILTÁSOK JOGSZABÁLYI HÁTTERE

1945 előtt

A magyar jogrendszerben a rendőrhatósági felügyelet és rendőrhatósági őrizet **kivételes intézkedés**. Az 1912. évi LXIII. törvénycikk a háború esetére alkalmazható kivételes intézkedésekről szól. A kivételes hatalom feladata, hogy *„szükség esetén a közrend és a közbiztonság fenntartásáról gondoskodjanak és hogy azokat a rendes közigazgatási intézkedéseket is megtegyék, amelyek a hadviselés sikere érdekében szükségesek. (4.§)”,* valamint a *„hadiállapotba helyezett erődített helyekről a lakosságnak az a része, melynek jelenléte a hadviselés szempontjából hátrányos, eltávolítható legyen (6.§)”*. A kivételes hatalom csak a háború idejére szólt és megszűnt a háború befejezésével, amikor helyreállt a „rendes törvényes állapot”.

Az 1914. évi L. törvénycikk kiegészítette az 1912. évi LXIII. és az 1912. évi LXVIII. törvénycikkeket¹⁶³. Az 1914. évi L. törvénycikk 10. §-a szerint:

„A minisztérium felhatalmazása alapján a belügyminiszter elrendelheti, hogy olyan egyének, akiknek az ország bizonyos vidékén tartózkodása a hadviselés szempontjából az állam érdekeire vagy a közrendre és a közbiztonságra aggályos, e vidékről – tekintet nélkül községi illetőségükre – kitilthatók és az ország más vidékein rendőrhatósági felügyelet vagy a szükséghez képest őrizet alá helyezhetők.”

„A minisztérium felhatalmazása alapján a belügyminiszter elrendelheti azt is, hogy egyes községekből (városokból) a lakosság vagy egy része – az 1912:LXIII. tc. 6. §-ának utolsó előtti bekezdésében említett eseten kívül is – eltávolítható legyen, ha jelenléte a hadviselés szempontjából hátrányos.

Az előbbi bekezdésekben említett intézkedés folytán szenvedett vagyoni hátrányért térítés nem jár.

Az 1912. évi LXIII. törvénycikk 6. §-a vagy a jelen § alapján kitiltott vagy eltávolított azon egyéneknek eltartásáról, akik magukat saját erejükből nem tudják ellátni, az állam gondoskodik. Az eltartás fejében őket képességeiknek megfelelő munkára lehet kötelezni.”

---

¹⁶³ 1912. évi LXVIII. törvénycikk a hadiszolgáltatásokról.

Az 1919 évi XX. Néptörvény rendelkezett a forradalom vívmányait veszélyeztető egyéneknek rendőri felügyelet alá helyezéséről és őrizet alá vételéről.¹⁶⁴

„1. § Oly egyének, akik cselekvésükkel vagy magatartásukkal a forradalom vívmányait veszélyeztetik, úgyszintén az oly egyének, akiknek cselekvése vagy magatartása a forradalom vívmányainak biztosítása szempontjából a népköztársaság érdekeire vagy a közrendre és a közbiztonságra aggályos, az eset körülményei szerint akár lakó- vagy tartózkodóhelyükön, akár az országnak más községében, rendőrhatalósági felügyelet alá helyezhetők vagy a szükséghez képest őrizet alá vehetők.

A rendőri felügyelet alá helyezést és az őrizet alá vételt a minisztertanács rendeli el és szünteti meg.

A rendőri felügyelet alá helyezés vagy az őrizet alá vétel folytán esetleg szenvedett vagyoni hátrányért térítés nem jár.

A rendőri felügyelet alá helyezett vagy őrizet alá vett oly egyének eltartásáról, akik magukat saját erejükből nem tudják ellátni, az állam gondoskodik.

A rendőri felügyelet alá helyezésnek és az őrizet alá vételésnek szabályait a belügyminiszter az igazságügy-miniszterrel egyetértőleg rendelettel állapítja meg.”

A forradalmi kormányzótanács 1919 évi XCVIII. sz. rendelete volt az első, amely szerint politikai okokból, pl. a tanácsköztársaság megdöntésére irányuló cselekvés miatt, az ingó és ingatlan vagyon elkobozható lett.¹⁶⁵

A belügyminiszter 1920 évi 4352. számú rendelete „az állam biztonsága vagy a társadalmi rend és béke szempontjából valamint a közbiztonságra veszélyes, aggályos és gyanús, úgyszintén gazdasági okokból káros egyének rendőri felügyelet alá helyezéséről, őrizetbe vételéről és internálásáról” intézkedett. A rendelet külföldi (1.§) és nem külföldi (2.§) polgárokat különböztetett meg. Azokat a külföldieket, akik a közrendre és a közbiztonságra veszélyesek, aggályosak, gyanúsak vagy gazdasági életünkre károsak voltak, az ország területéről ki kellett tiltani és a kitiltás foganatosításáig internálni kellett. A nem

---

¹⁶⁴ 1919. évi XX. Néptörvény.

¹⁶⁵ A Forradalmi Kormányzótanács XCVIII. számú rendelete az ellenforradalmárok vagyonának elkobzásáról. „1.§ Mindazoknak a magyarországi állampolgároknak, akik akár külföldön, akár a megszállott területeken a tanácsköztársaság rendjének megdöntésére és a régi rendszer visszaállítására törekuszenek, minden ingó és ingatlan vagyona – tekintet nélkül a köztulajdonba vétel alóli mentességekre – elkobzás alá esik. A vagyonkobzást a budapesti forradalmi törvényszék mondja ki.”

külföldieket ugyanezen cselekmények miatt rendőri felügyelet vagy őrizet alá lehetett helyezni.

A rendelet 1§-a meghatározta a közrendre és a közbiztonságra veszélyes, aggályos, gyanús és a gazdasági életünkre káros cselekmények fogalmát. *„Veszélyesnek tekintendők, akik az úgynevezett tanácsköztársaság fennállása alatt mint annak szervei, közegei, megbízottai vagy fegyveres erejének tagjai a büntető törvénykönyvbe ütköző cselekményt követtek el.”*

„Aggályosnak tekintendők, akik az úgynevezett tanácsköztársaság megalapítása vagy fenntartása és a társadalmi rend és a béke felforgatása vagy megzavarása érdekében oly tevékenységet fejtettek ki, amelyből okszerűen feltételezhető, hogy itt-tartózkodásuk az állam vagy társadalom biztonságát, avagy a közrendet és a közbiztonságot veszélyeztetik;”

„Gyanúsnak tekintendők, akik az úgynevezett tanácsköztársaság összeomlása óta izgató tevékenységgel, vagy egyébként tettel vagy szóval oly magatartást tanúsítottak, illetve tanúsítanak, amelyből okszerűen következtethető, hogy céljuk az úgynevezett tanácsköztársaság visszaállítás, illetve az állam vagy a társadalom törvényes rendjének és békéjének erőszakos felforgatására irányul;”

„Gazdasági életünkre károsnak tekintendők, akik a közellátás rendjét veszélyeztető árufelhalmozással, lánckereskedéssel, árdrágítással, tiltott valutaüzérkedéssel foglalkoznak, vagy általában a közellátásra és legális kereskedelemre vonatkozó hatósági rendeleteket és intézkedéseket kijátszák vagy kijátszani törekednek.”

A felsorolt kategóriákba tartozó személyek a velük közös háztartásban élő hozzátartozóikkal együtt rendőrhatósági őrizetbe veendők. A rendőri felügyelet alá helyezést az I. fokú rendőrhatóság javaslatára a II. fokú rendőrhatóság rendelte el, mely határozat ellen a belügyminiszterhez lehetett fellebbezni.

Az őrizetbe vételt, illetve internálást akkor lehetett törvény szerint mellőzi, ha azt valamely elháríthatatlan ok gátolná (pl. súlyos betegség, nőknek előrehaladott áldott állapota, csecsemők létérdeke stb.) (2.§)

Az 1920 évi 4352. számú belügyminiszteri rendeletet az 1920 évi 30035. B.M. számú rendelete egészítette ki, amely szerint *„minden külföldi honos, aki az ország területén tartózkodik, összeírás céljából személyesen, útlevél felmutatása mellett ezen rendelet kihirdetésétől számított 15 napon belül jelentkezni tartozik,”* (1§) Budapesten a főkapitányságnál, vidéken a lakhely szerint illetékes rendőrhatóságnál vagy a lakhely szerint illetékes községi jegyzőnél.

Az 1921.évi 3000. számú belügyminiszteri rendelet módosította, illetve kiegészítette az 1920. évi 4352. számú belügyminiszteri rendeletet, mely szerint az őrizetbe vételt – néhány eset kivételével – csak a belügyminiszter rendelhette el.

A családok kitiltásának jogszabályi háttere 1945 és 1953 között

Erdei Ferenc 138.000/1945. B.M. számú rendelete már 1945 júniusától rögzítette a rendőrhatalom felügyelet és a rendőrhatalom őrizet alá helyezés szabályait.

Az 1946. évi VII. törvény, amely „a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről” címet viselte, és amelyet többen hóhértörvénynek neveznek, mellékbüntetésként is lehetővé tette a kitiltást és a teljes, vagy részleges vagyonelkobzást. A „büntett” miatt elmarasztalt személyek mellékbüntetése a lakóhelyről történő kitiltás lehetett: *„belföldit pedig abból a községből, ahol tartózkodása a demokratikus államrend szempontjából veszedelmes, akkor is ki lehet tiltani, ha az az elítéltnak illetőségi helye”* (10.§).

Míg a második világháborút követő időszakban elfogadott rendelet és törvény lehetővé tette a rendőrhatalom felügyelet vagy rendőrhatalom őrizet elrendelését és a vagyonelkobzást is, mégsem ezekre a jogszabályokra hivatkoztak a kitiltó határozatok. Az 1950-es években a rendőrhatalom felügyelet vagy rendőrhatalom őrizet alá helyezett családok családfőinek kiküldött, vagy átadott véghatározatok indoklásában a következőkben elemzett törvények és rendeletek fordultak elő hivatkozásként.

Az 1939. évi II. törvény¹⁶⁶ 150.§-a a következőkről intézkedett:

150 § (1) A minisztérium elrendelheti, hogy azokat a **személyeket**, akiknek bizonyos községben vagy az ország bizonyos részeiben való tartózkodása a közrend és a közbiztonság vagy más fontos állami érdek szempontjából aggályos vagy gazdasági okokból káros, községi illetőségükre tekintet nélkül abból a községből, illetőleg az országnak abból a részéből ki lehet tiltani. Az ilyen személyeket akár tartózkodási helyükön, akár az ország más helyén rendőrhatalom felügyelet vagy a szükséghez képest rendőrhatalom őrizet alá is lehet helyezni.

---

166 1939. évi II. törvény A honvédelemről – Kitiltás és rendőrhatalom felügyelet vagy őrizet alá helyezés.

(2) A jelen § alapján rendőrhatalósági őrizet alá helyezett személyeket képességeiknek megfelelő **munkára lehet kötelezni**.

(3) A jelen § alapján kitiltott s rendőrhatalósági felügyelet vagy őrizet alá helyezett személy **eltartásáról**, ha magát vagyonának jövedelméből vagy keresetéből eltartani nem tudja, amennyiben eltartására köteles és képes hozzátartozója sincs, az **állam gondoskodik**; ilyen esetben az eltartás fejében azt a **személyt** is képességeinek megfelelő munkára lehet kötelezni, **aki nem áll őrizet alatt**. [kiemelés – H. Zs.]

(4) A rendőrhatalósági felügyelet és őrizet alá vétel részletes szabályait a jelen § keretében a belügyminiszter az igazságügy-miniszterrel egyetértve rendelettel állapítja meg.

A hivatkozott törvény a kitiltást és rendőrhatalósági felügyelet vagy rendőrhatalósági őrizet alá helyezést csak háború vagy háborús veszély esetére írta elő. A kitiltás személyekre és nem családokra vonatkozott. A kitiltás nem járt együtt vagyonekobzással. A háború befejezése után visszaállt a törvényes állapot. A rendőrhatalósági őrizet alá helyezett személy eltartására négy lehetőséget fogalmazott meg a törvény. Ha van jövedelme vagy keresete, abból tarthatja el magát. Ha keresetéből vagy jövedelméből nem tudja eltartani magát, a rendőrhatalósági őrizet alá helyezett személyeket képességeiknek megfelelő munkára lehet kötelezni. Amennyiben van eltartásra képes hozzátartozója, eltartás fejében azt a személyt is képességeinek megfelelő munkára lehet kötelezni, aki nem áll őrizet alatt. Amennyiben nem képes magát eltartani és eltartására köteles és képes hozzátartozója sincs, az állam gondoskodik eltartásáról.

Az 1939. évi 8130. M.E. számú rendelet az 1939. évi II. törvény 150.§-ában kapott felhatalmazás alapján rendelkezett a kitiltásról, a rendőrhatalósági felügyelet, illetve rendőrhatalósági őrizet alá helyezésről. A rendelkezés azokra a személyekre vonatkozik, akiknek az ország bizonyos részeiben való tartózkodása a közrend és a közbiztonság, vagy más fontos állami érdek szempontjából aggályos vagy gazdasági okokból káros. A rendőrség a közrend és közbiztonság szempontjából aggályos személyeket e rendelkezés szerint két módon tarthatja kordában:

- tartózkodási helyükön helyezi őket rendőri felügyelet alá (ref.),
- vagy kitilthatja a veszélyes személyeket. A kitiltás más városokba, vagy községekbe együtt járt a rendőri felügyelet alá helyezéssel, de csak különleges esetekben rendőrhatalósági őrizettel.

A miniszterelnök 1939. évi 8130. sz. rendeletéhez a részletes szabályokat Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter a 760/1939. B.M. számú rendelettel helyezte hatályba. A rendőrhatósági őrizetbe helyezést (internálást) az elsőfokú rendőrhatóság volt hivatva foganatosítani. Csak a belügyminiszter által kijelölt községekbe lehetett végrehajtani, ahová az internáltakat csoportosan, rendőri, esetleg katonai kíséret mellett lehetett szállítani. Egyenkénti elhelyezésre csak kivételesen kerülhetett sor. Figyelemmel kellett lenni arra, hogy a közös háztartásban élő családtagok a családfő közelében helyezkedhessenek el. Az internáltaknál meghagyott legszükségesebb tárgyakról jegyzéket kellett készíteni. Az elhelyezésükre szolgáló épületet legalább éjjelre kívülről be kellett zárni. Az internálást kímélettel kellett foganatosítani, az elhelyezésnél pedig tekintettel lenni az érdekelt műveltségi fokára, társadalmi állására. A korlátozó intézkedések csak az őrzési hely rendjére, az internálás célját veszélyeztető összebeszélés megakadályozására vonatkozhatott. Az internált azt a kényelmet, ami társadalmi állásának vagy vagyoni helyzetének megfelelt, saját költségén is megszerezhetette. Levelezésüket ellenőrizték. Azt csak az ellenőrzés kijátszása esetén korlátozhatták. Az internáltak táviratot, távbeszélőt nem használhattak. Az internálást a belügyminiszter közvetlenül is elrendelhetette.

Ezt a háború vagy háborús helyzet esetén alkalmazható törvényt léptette hatályba a máig közzé nem tett 228.010/1948.IV./1.B.M. számú rendeletével a Belügyminisztérium IV. Főosztálya.

Az 1945 és 1953 között foganatosított kitiltó határozatok az 1929. évi XXX. tv.¹⁶⁷ 56.§-ára hivatkoztak, amely alapján „fellebbezésre való tekintet nélkül azonnal végre kellett hajtani” a véghatározatot.

A hivatkozott törvény 56. §-a

56. § (1) *Azt a közigazgatási határozatot, amely ellen fellebbezéssel vagy közigazgatási bírósági panasszal lehet élni, jogerőre emelkedése előtt nem lehet végrehajtani, kivéve:*

- a) ha a végrehajtást valamely jogszabály kifejezetten megengedi;*
- b) ha a haladéktalan végrehajtás fontos közérdekből, avagy közveszély vagy helyrehozhatatlan kár elhárítása végett szükséges. Ilyen esetben a végrehajtatót a határozat záradékában, vagy ha a végrehajtás szüksége később merül fel, külön határozatban kifejezetten és indokoltan ki kell mondani.*

---

167 1929. évi XXX. tv. A közigazgatás rendezéséről.

Rákosi Mátyás
miniszterelnök helyettes urnak,

Budapest.

Igen tisztelt miniszterelnök helyettes Ur!

Elnézését kérem, hogy az alábbi nagy kéréssel fordulok Magához abban a reményben, hogy emberbaráti szívével és nagy igazságérzeténél meghallgatásra találak.

Dr.Verebély Tibor sebész tanár özvegye vagyok. 40 év óta lakom az V. Régi posta u. 91.II.em.l.szám alatti lakásban. A felszabadulás után a háboru folytán otthon nélkül maradt két leányom: Andorka Rudolfné és gyermekei Rudolf és Nadine, valamint Matolcsy Mátyásné három gyermekével költözött hozzám és azóta is - társbérletben - nálam lakott.

Matolcsy Mátyásné nevére május 25.-án BM.35421 szám alatt a Belügyminisztérium határozatot adott ki, amely szerint nemcsak ő és gyermekei, hanem a vele közös háztartásban élő Andorka Rudolfné és két gyermeke, valamint én is Budapest területéről kitiltattak; részünkre, tehát 8 személy részére Besenyszegen 1 szoba utaltatott ki.

Mínthogy nem éltünk közös háztartásban, hanem önálló társbérletben és különös figyelemmel betegségre /igen súlyos állandó orvosi kezelést igénylő cukorbeteg/ engem a kitelepítés alól mentesítettek, de ennek ellenére a lakást el kellett hagynom; Matolcsy Mátyásné gyermekeivel és vele együtt Andorka Rudolfnét két gyermekével május 24.-én hajnalban kitelepítették.

Andorka Rudolfné férje német fogságban Mauthausenben 18 hónapig raboskodott és onnan súlyos betegén tért vissza. Azóta fia Andorka Rudolf /20 éves/ a család fenntartója, mint a Siemens Kábelgyár munkása, emellett egyetemet végez esti tanfolyamon, minden vizsgája kitüntetéses, e héten lennének a vizsgái.- Leánya: Andorka Nadine a Játék és Sportkereskedelmi V. könyvelője. A kitelepítés folytán a család kereset nélkül maradt.

Mínthogy a kitelepítési végzés Matolcsy Mátyásné nevére szólt és Andorka Rudolfné, ifj.Andorka Rudolf és Andorka Nadine csupán azon téves megállapítás folytán osztoznak sorsában, hogy vele közös háztartásban élnek, pedig csak társbérlet állott fent, figyelemmel továbbá arra, hogy Andorka Rudolf és Andorka Nadine a Népi Demokrácia fiatal építő munkásai, azzal a nagy kéréssel fordulok miniszterelnök helyettes urhoz, hogy

- 1./ Andorka Rudolfnét, ifj.Andorka Rudolfot és Andorka Nadinet a kitelepítés alól mentesíteni, őket Budapestre visszahozatni és a két fiatal dolgozót munkahelyeikre visszahelyeztetni szíveskedjék,
- 2./ volt lakásomból pedig 3 szobát részemre, valamint Andorka Rudolfné és két dolgozó gyermeke részére visszaadani szíveskedjék, mert jelenleg kényszerűségből fiamnál egy fekhelyen húzódom meg. Lakásom egyéb részével az illetékes hatóságok rendelkezzenek.

Férjem egész életén át a szenvedő emberiségért dolgozott, szociális munkájával életet mentett meg a reménytelenségből; az ő érdemeire tekintettel kérem mentse meg családomat, segítsen rajtunk.

Nagy tisztelettel kérem gyors intézkedését.

Budapest, 1951.május 25.

Özv. Verebély Tiborné
egy. Orv. segédnője

Özv.dr.Verebély Tiborné,
I., Orom u. 24.sz.

(5) *Sem az újrafelvételi kérelem, sem az ennek következtében megindult eljárás nem akadályozza a főeljárás folyamán hozott jogerős határozat végrehajtását.*”

A fellebbezésnek két esetben nem volt helye: ha jogszabály a végrehajtást megengedte, vagy ha a haladéktalan végrehajtás közveszély vagy helyrehozhatatlan kár elhárítása végett szükséges volt. Ilyen esetben a határozat záradékában, vagy külön határozatban kifejezetten és indokoltan ki kellett mondani a végrehajthatóságot. A véghatározat lehetőséget adott fellebbezésre, de a fellebbezés a végrehajtás szempontjából *nem bírt halasztó hatállyal.*

„A végrehajtás során nagy jelentősége volt annak – értékelte az 1951. július 23-án írott zárójelentés szerzője –, hogy a véghatározatok ellen panaszt lehetett tenni és ezeket a panaszokat még aznap – a szállítás előtt – kivizsgáltuk és elbíráltuk. Ilyen módon azokat a körülményeket, amelyeket az adatgyűjtés során nem lehetett észlelni, figyelembe tudtuk venni és az előfordult helytelen adat megállapításokat ki tudtuk javítani.”¹⁶⁸

Egy nap vajon elegendő volt egy fellebbezés beadásához és az elbíráláshoz is? A visszaemlékezések bizonyítják, hogy nem. A fellebbezést olyan esetben sem fogadták el, amikor a kitelepítendő személy csak albérló volt, és azt a házfelügyelő is igazolta. Aki albérletet adott egy osztályidegennek, indokul szolgálhatott a kitelepítésére.

A kitiltásnak volt egy formája, amely az 1950-es éveket megelőző időszakban nem fordult elő. A szocialista humanizmus különös megnyilvánulása volt a családok munkatáborba hurcolása. A kitiltott, a Hortobágyon, Nagykunságban és a Hajdúságban létrehozott 12 zárt táborban kényszerszertartózkodásra és a hortobágyi állami gazdaságokban munkavégzésre kötelezett személyekre vonatkozó rendelkezéseket 1950. július 13-án kelt 00384/1950. B.M. IV. Ücs. számú utasítás tartalmazta. Erről részletesebben a következő fejezetben írok.

1950 és 1953 között a törvényi hivatkozással ellentétben a kitiltás – a rendőrhatalósági felügyelet, illetve rendőrhatalósági őrizet alá helyezés (internálás) – békében történt, a II. világháborút lezáró békeszerződéseket követő időszakban. Nem személyeket, hanem családokat vittek el. A listára került család minden tagjának ingó és ingatlan vagyonát elkobozták. A kitiltások minden formája bírói eljárás nélkül történt, a végrehajtók államvédelmi és rendőri szervek voltak, akik éltek az állam szociológiaiag egyetlen specifikus eszközével, a

---

168 Az 1951. július 23-i szigorúan titkos zárójelentés „a nemkívánatos elemek Budapestről történő kitelepítéséről”. /1951 V.21.- 1951. VIII. 18./ ÁBTL 4.1. A-287 39. o.

„fizikai erőszakkal”. A kitiltásokat a fennálló és a hivatkozott törvények megsértésével hajtották végre.

Az emberi jogokkal folytatott színjáték

Az állampolgárok jogait törvények biztosították, de hiányoztak a jogok érvényesítésének garanciái. Magyarország államformájáról rendelkező 1946. évi I. törvény bevezetője szerint:

„Az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján megválasztott Nemzetgyűlés most a magyar nép nevében és megbízásából megalkotja azt az államformát, amely a nemzet akaratának és érdekeinek legjobban megfelel: a magyar köztársaságot.

A köztársaság polgárai részére biztosítja az ember természetes és elidegeníthetetlen jogait, a magyar nép számára a rendezett együttélést s a más népekkel való békés együttműködést.

Az állampolgárok természetes és elidegeníthetetlen jogai különösen: a személyes szabadság, jog az elnyomatótól, félelemtől és nélkülözéstől mentes emberi élethez, a gondolat és vélemény szabad nyilvánítása, a vallás szabad gyakorlása, az egyesülési és gyülekezési jog, a tulajdonhoz, a személyi biztonsághoz, a munkához és méltó emberi megélhetéshez, a szabad művelődéshez való jog s a részvétel joga az állam és önkormányzatok életének irányításában.

Ezekről a jogokról egyetlen állampolgár sem fosztható meg törvényes eljárás nélkül és e jogokat a magyar állam valamennyi polgárának minden irányú megkülönböztetés nélkül, a demokratikus államrend keretein belül, egyformán és egyenlő mértékben biztosítja.”

Az állampolgári jogok védelme érdekében az érintettek nem fordulhattak bírósághoz. A monolit hatalmi berendezkedés, amely a hatalmi ágak szétválasztását (törvényhozás, végrehajtó hatalom és ítélkezés) megszüntette, úgy oldotta meg ezt a kérdést, *„hogy egyrészt a büntető és büntetőeljárás-jogi kódexek joganyagát értelmezési technikákkal eltorzította, másrészt a nyilvánosan kihirdetett jogszabályok mellett – azok tartalmát valójában »felülírva« – kialakított egy második normarendszert (ha tetszik, pszeudójogot).”*¹⁶⁹

Büntetőjogilag bűnösnek lehetett nyilvánítani azt, akinek tevékenysége nem jogellenes csak „reakciós”. Révai József a Szabad Nép 1946. június 22-i

---

169 Kahler Frigyes, 2002, 68. o.

számában kifejtette, hogy a „reakciós = kommunistaellenes”. Viszont a kommunista is ellenségnek minősül, ha konkurrál.¹⁷⁰ A „reakciós” szinonimáivá váltak a következő szavak: „osztályidegen”, „osztályellenség”, „kulák”, „gyűlöletet kelt”, „illegálisan szervezkedik”, „kihágást” követ el. A kommunista-ellenesekről készített listák közül a kuláklista vált ismertté a közvélemény előtt bár mellette egyéb listák is készültek. A társadalmi lista nem a gazdasági helyzetet, hanem a többnyire csak vélt vagy a tényleges politikai magatartást vette figyelembe. Az új közigazgatási apparátusnak hatalmi utasításra tudomásul kellett vennie azt, hogy nem az dönti el, hogy ki a kulák, ki az osztályellenség, hogy mekkora értékű földje vagy egyéb tulajdona van, hanem az, hogy a felszabadulás előtt és azt követően mi volt a foglalkozása és társadalmi státusza. A kérdés az, hogy ennek következtében a kommunizmus ellen fellépő, az osztályellenség-e. A határt nem ott kell megvonni, hogy délszláv-e, német vagy magyar, hanem ott, hogy dolgozó volt-e, vagy „kizsákmányoló”. Azt hogy ki a dolgozó és ki a „kizsákmányoló”, azt nem objektív mérce döntötte el.¹⁷¹

Kahler Frigyes szerint a büntetőjog egész rendszerét aláaknázza az a gyakorlat, amely a büntetőjogi bűnösséget elszakította a jogellenességtől. A pszeudojog tartalmát a mindenkori párthatározatok igényei alakították. Sztálin 1948. évi nyári levelét követő új helyzetben az MDP előtt álló feladatokat Rákosi a központi vezetőség 1948. november 27-i ülésén így elemezte. *„A szocializmus építésének módjában és formájában minden nép adhat a magáéból újat és sajátosat, de az alapban, a lényegben, a döntő kérdésekben nincs külön nemzet út... Amíg a paraszt azt látja, hogy a kulák egészen jól boldogul, addig hiányzik neki a serkentés a szövetkezésre. Ez a Szovjetunióban is így volt, de gyökerében csak úgy tudjuk elintézni, ha elveszjük a földjét, házáat, gépét és hogy mit csinálunk velük, azt nem tudjuk, talán külön kulák falvakat csinálunk, mint a Szovjetunióban, de azt látni kell, hogy ebből a kutyából nem lesz szalonna.”*¹⁷²

*„A pszeudojognak ez a fejezet valójában a bizánci eretnekséget vizsgáló bíróságokra vagy a késő középkori spanyol inkvizícióra emlékeztet leginkább. A „gondolatbíróságok” kései utódai valójában ugyanazt tették, mint amikor arra voltak kíváncsiak, hogy nem vall-e eretnek nézeteket az eljárás alá vont személy.”*¹⁷³

170 Szakács Sándor – Zinner Tibor, 1997, 51. o.

171 BML. MSZMP ir. 36. f. 2 cs. 44 ő.e.

172 MOL – M-KS-276f 52 cs.4 ő.e.

173 Kahler Frigyes, 2002, 71. o.

„Az FBI és a CIA behálózta ügynökeivel a fél világot, sőt az amerikai más-
képp gondolkodók közé is beépült, de – kivéve a McCarthy-korszakot – nem
véleményekre vadászott. Szemben a magyar Állambiztonsági Szolgálat (és
jogelődjeivel), amely véleményes bűncselekmények felderítésére képezte ki és
használta ügynökeit, nyílt állománya pedig az MKP, MDP, majd az MSZMP
gondolatrendőrségeként hajtotta végre a mindenkori pártutasításokat.”¹⁷⁴

Ha nincs objektív mérce a büntethetőségre, akkor bárki, bármikor, bármi-
lyen büntettet elkövethet és büntethető. Faludy György a következőképpen
írta le ezt a helyzetet. A dunapentelei kocsmá, amelyet Krúdy Gyula regénye-
iből ismerhetünk, Faludy szerint is mesebeli fogadó volt. Szerette borait és
a késő Árpád-kori ételeket – búzalevest disznóhússal, borjút gyékénygumó
mártásban – melyet sem vendéglőben, sem háznál másutt nem főztek. A koc-
sma tizenegy nemzedéken keresztül öröklődött apáról fűra. „Petrollámpák,
a száradni aggatott hagymakoszorúk, az étel és a pipafüst szaga, melyeknek
mindegyike külön-külön nem túlságosan kellemes, ebben a kocsmában oly cso-
dálatos arányban vegyült – vagy talán a kocsmáros vegyítette így, tudatosan,
ahogy apjától hallotta –, hogy orrcimpám megremegett a gyönyörűségtől, vala-
hányszor a dunapentelei kocsmára gondoltam.”

A kocsmáros 1949-ben megkereste Faludyt és segítségét kérte. „Elmondta,
hogy a párt el akarja venni a kocsmáját. Már rég tudja, hogy szél ellen nem
lehet fűtyülni: nem is akar. Hosszú hónapokkal ezelőtt felajánlotta az állam-
nak kocsmáját: ingyen, a borpincével, a disznókkal, a baromfival, a telekkel,
mindent. Egy kikötése volt, hogy megtartják pincérnek, feleségét szakácsnőnek.
Azt se bánja, ha üzemetzőt, pénztárost, ellenőrt, konyhafőnököt, az egész
nyavalyát a nyakába ültetik, szolgálja őket, mint a barom, csak engedjék meg,
hogy maradhasson. De a helyi párttitkár a szép házat akarja lakásul, amiért
is megmondták kerekén, hogy elveszik a kocsmáját. Hogy könnyebben megte-
hessék kuláknak és fő kizsákmányolónak nyilvánították. Miért nem írják bele
a tankönyvbe, hogy Petőfi Sándor apja, a jó öreg Petrovics kocsmáros is kulák
volt? Már mindent tehetnek az emberrel? És hogy tudnék-e a segítségére lenni.
Sajnos nem tudtam, meg sem próbáltam. Aki kulák volt, vagy akit kuláknak
nyilvánítottak, azzal azt tehettek, amit akartak, hiszen éppen ezért nyilvánítot-
ták kulákká. Egyébként nem ismertem senkit a miniszterek közül, és ha netán
ismertem őket, hiába fordultam volna hozzájuk. Ezek – elvből vagy félelemből,
mindegy – nem tettek jót senkivel. Így nem is ígértem semmit a kocsmáros-

---

174 Kenedi János, 2000, 36–37. o.

nak, aki homlokát törülgetve távozott. Még azon az éjszakán baltával agyonverte lihegve beszélő, törpe feleségét, hallgatag, tuberkolotikus leányát, leszúrta disznait, egyetlen revolvergolyójával agyonlőtte lovát, aztán a teheneket vágta le és a baromfit: az utóbbiakat darabokra szabdalta, és petróleummal öntözte, nehogy másnap piacra vihessék. Végül lement a pincébe, kihúzta a csapot a hordókból, és dolga végeztével felakasztotta magát arra a szépívű fakapura, melyen át annyi postakocsi, lovasfutár, fogat, vándoremler, biciklista és autó fordult be az udvaron 1688 óta.”¹⁷⁵

Miért alkalmazták mégis a háború idejére szóló törvényeket békében. Ennek két oka van, egyrészt színjátékot folytattak az emberi jogokkal, másrészt Sztálin a II. világháborúban aratott katonai győzelemmel nem tekintette a háborút befejezettnek. Azt vallotta, hogy a háború folyik tovább, csupán „megváltozott természete” indokol más módszereket.¹⁷⁶

George Orwell szavaival, a „háború béke, a szabadság szolgaság, a tudatlanság erő”. Orwell regényében a háború lényege a pusztítás – nem feltétlenül emberi életeké, hanem az emberi munka eredményeié. Az emberi munka eredményeinek elpusztítása a gyakorlatban, a mindennapokban azt jelenti, hogy a lakosság szükségleteit mindig alábecsülik, s az eredmény az, hogy az élethez szükséges dolgok fele állandóan hiányzik; amit az irányítók hasznosnak tekintenek. Tervszerű politikával még a kivételezett csoportokat is valahol a nélkülözés határán tartják, mert az általános szűkölködés állapota megnöveli az apró előjogok jelentőségét, s így az egyes csoportok közti különbséget is. S ugyanakkor az a tudat, hogy háborúban állnak, s következésképp veszélyben vannak, azzal jár, hogy a megmaradás természetes, elkerülhetetlen feltételének tartják azt, hogy minden hatalom egy kis kaszt kezében van. A párt két célja: meghódítani az egész földet, és egyszer s mindenkorra eltörölni a független gondolkodás lehetőségét. Az olyan béke, amely valóban állandó, ugyanaz lenne, mint az állandó háború. Ez a rejtett értelme – noha a párttagok nagy többsége csak felszínesen fogja fel – a Párt jelmondatának – a háború: béke.

A szabadság a szolgaságot, a teljes alárendeltséget, az ürességet jelentette, az önfeladást. Ha a főhős, Winston úgy halhatott volna meg, hogy gyűlöli Nagy Testvért, az a szabadságot jelentette volna, de Winstont kiüresítették és beletáplálták a Nagy Testvér szeretetét. Ez jelentette a teljes szolgaságot, az Óceánia világának szabadságát. A párhúság a tudatlanságot és tudattalan-

---

¹⁷⁵ Faludy György, 1987, 295–296. o.

¹⁷⁶ Szakács Sándor – Zinner Tibor, 1997.

ságot jelentett egyben. A gondolkodás átformálását, majd megszüntetését és az emlékezetlyukat. A Párt ereje ebben rejlett, hogy a múltnak nem maradt semmiféle bizonyítéka. Amikor a teleképből az bömbölt, hogy az előző évi-hez képest több volt az élelem, a ruha, a ház, a bútor és az edény, tüzelő stb., mindenki elhitte. Winston is azért került a Párt börtönébe, mert emlékezett pl. arra, hogy sosem volt elég ennivaló, lyuk nélküli alsónemű, lepusztultak és töröttek voltak a bútorok és a lakásokat sosem fűtötték megfelelően. Semmi sem volt olcsó, csak a szintetikus gin, a Győzelem-gin.

Kettős normarendszer

A nyilvánosan kihirdetett hatályos jogszabályok mellett, azokat felülírva az MDP vezető testületeinek és vezető személyeinek határozataira támaszkodva a politikai rendőrség kialakította azt a „kettős normarendszert”, amelynek gyakorlatát az átélők vallomásaival és irodalmi példákkal szemléltem a könyv. A politikai rendőrség és más erőszakszervezetek brutalitása ebben az összefüggésrendszerben vizsgálva már nem szadista emberek kilengése, hanem az államrezon hivatalos megnyilvánulása.¹⁷⁷

Ebben rejlett a kommunizmus, a szocializmus határtalan veszélyessége, romboló ereje, ahogy ezt Esterházy Péter nagyapja megfogalmazta.

1919 március 24-én délután fél ötkor a csákvári Esterházy-kastélyba rontott Halnek Gyula, a diktátor, az egykori kőművespallér, akinek egész családja az Esterházy-birtokokon nőtt fel és szolgálatukban halt meg.

„Halnek fölfegyverzett csendőrök és népőrség élén a kastélyba hatolt, és követelik, hogy vezessék őket eléem. Követelik... utoljára a császár és király követelt tőlem valamit, bár formailag az is kérés volt... Meg a gyerekek annak idején a csacsifogatot. [...] Kihívó, pöffeszkedő magatartással vettek körül a mannliche-ekkel és revolverekkel fölfegyverzett csendőrök. Halnek sürgőnyt vett elő zsebéből, melyet stentori hangon olvasott föl előttem, s mely szerint Lukács népbiztos [Lukács György – H. Zs.] Velinczki megyei megbízottnak meghagyja, hogy halálbüntetéssel való fenyegetés mellett foglalja le a csákvári kastély műkincseit, s a csákvári direktórium azonnal tegye meg a hivatalos lépéseket. [...] Így aztán könyveimet például a következőképp leltározták: 129 olasz könyv (egy nagyobb művészeti és történeti lexikon) ennyi centiméter magas. Voltaire helyett Moltkét írtak. Nem szóltam, ha a tanárok is így csinálták, jó lesz nekem is.

---

¹⁷⁷ Kahler Frigyes, 2002.

Ezután a kápolna következett sorra, ahová ezek a bestiák kalappal a fejükön léptek be. Halnek és a tyúkszemvágó élém került, mire föl én késlekedtem térdet hajtani, mert akkor mintha öelöttük térdepelnék, de szégyenülve azután mégis megtettem, jól tudván, ki előtt térgyelnék valóban. Nehezen hagyja el a hiúság az öreget is.

Az oltár mellett egy üvegszekrényben a háborúban elesett Alajos fiam blúza, kardja és kitüntetései vannak elhelyezve. A fegyveresek egyik-másika, ki a fronton volt, kegyelettel nézte ezt. Halneknek nem tetszett ez a hangulat. Elvtárs, ezt nem leltározzuk, ez értéktelen és senkit sem érdekel.

Ez a kis epizód döbbsített rá a kommunizmus határtalan veszélyességére, romboló erejére és kedvére (ha akarna, se tehetne mást) mert az, hogy itt terpeszkednek a fauteuiljeimben, kellemetlen. Majd elmennek. Horribile dictu föbe löhetnek, szintúgy kellemetlen. De az örök élet titka nem itt van, nem a kastélyomban. Gyermekekded gondolat-furmányokkal megszedítik az embereket, szétrombolják az országot? Kellemetlen, hogyne, de az ország erős – ha gyöngye, akkor is erős –, majd kiheveri ezt is. Ám az a legyintés az Alajos kegytárgyaira, az mindennél félelmetesebbnek mutatkozott. Bocsásson meg a Mindenható, az a legyintés olyan, mintha éppenséggel az övé volna, az Úr legyintése, a Teremtőé, aki épp megszüntet valamit.

Hősi halál? Nincs.

Kegyelet? Nincs.

A fiam? Nincs.

Nem vesszük fel az inventárba, tehát nincs. Nincs múlt, nincs történelem, nincs ország, nincs hagyomány. A kommunisták a jelen, a brutális most.¹⁷⁸

---

178 Esterházy Péter, 2000, 386–390. o.

„KULÁKLISTA”, „KULÁK FELÜLVIZSGÁLAT”

A kuláklista éppúgy, mint a társadalmi lista, vagy az osztályidegenekről készített lista a „törvényen kívül helyezettek listája” volt. A „törvényen kívül helyezés” hosszú távra szólt. Egy 1951-ben született utasítás szerint, „aki a kuláklajstromban szerepelt, az kulák marad”.¹⁷⁹

Előzmények

Az 1945. évi földosztás után a mezőgazdaság üzemi szerkezetében lényegi változás történt. A 0–5 kh területtel rendelkező gazdaságok aránya 68,8%, az 5–20 kh területtel rendelkező gazdaságok aránya 26,7%, a 20–50 kh területtel rendelkező gazdaságok aránya 3,5% volt 1946-ban. A magántulajdonú közép- és nagyüzemek területe összezsugorodott és a 20 kh-ig terjedő birtokcsoport képezte a gazdaságok 95,5%-át, a megművelhető terület 53,6%-án. A megváltozott üzemi struktúra az agrártársadalom tagozódását is megváltoztatta, a kisbirtokos, a többnyire saját fogyasztásra termelő gazdálkodó lett az agrártársadalom jellemző alakja. A 642 342 földhöz juttatott személy közül 394 291 fő (gazdasági cseléd, mezőgazdasági munkás, szegődményes iparos és erdészeti alkalmazott) vált önállóvá a birtokreform következtében. Ennek a létrejött új üzemek teljesítőképessége szempontjából volt jelentősége. A családok birtokába került földterület 5–6 kh között mozgott átlagosan, ami nem biztosította az újonnan földhözjuttatott, újjgazdáknak nevezett gazdálkodók családjainak megélhetését.

A birtokreformot és a földosztást ugyanis nem követte az új üzemi szerkezethez alkalmazkodó agrárreform. Nem történt meg az újjgazdák fokozott támogatása munkaeszközzel, tőkével, és nem kaptak segítséget az önálló üzem vezetéséhez szükséges szaktudás megszerzésében sem. Tiltották a kisüzem birtokállományának bérlelssel történő növelését, gazdaságossá tételét. A gazdaságok talpra állítását támogató intézkedések hiányában az üzemek zömét jelentő kis- és törpebirtokokon a termelési érték alig haladta meg a szűkös önellátást. A vágott paraszti életforma, az „áldozatok és a szerzés etikája” felhalmozási forrásnak bizonyult, de a kedv és a jövőbe vetett bizalom a szak-

---

¹⁷⁹ MOL – XIX-K-7-c 79-16/31952.

tudást, a mezőgazdasági kisgépeket és a hitelt nem pótolhatta. Csak a középparaszti gazdaságok – (20 kh és annál nagyobb területtel rendelkező 83 604 gazdaság, aránya 4,2%) – tudtak árutermelést folytatni.

Gerő Ernő a mezőgazdaságban jelentkező – az üzemi szerkezetből és az agrárreform hiányából eredeztethető – problémákat úgy interpretálta, mintha azokért a 4,2%-ot képviselő gazdaságok üzemeltetői lennének felelősek. Ezért az agrárpolitikát kulákkérdésként értelmezte. Rákosi Mátyás Kecskeméten az új kenyér ünnepén 1948. augusztus 20-án tartott beszédében arról szólt, hogy a *„magyar parasztság választút elé került”, választhat az egyéni gazdálkodás vagy a szövetkezés között. Ugyanis „népi demokráciának, amely a városban annyi sikerrel építi a szocializmust, a falun is meg kell kezdenie ezt a munkát, a dolgozó parasztság megerősítésére és felvirágoztatására.”*¹⁸⁰

A szocializmus építése falun a szövetkezetesítést jelentette. A „hogyan” kérdését Rákosi a Központi Vezetőség 1948. november 27-i ülésén válaszolta meg. Egyrészt megfogalmazta, hogy a szocializmus építésében nincs külön nemzeti út, az egyedüli út a szovjet kollektivizálás útja. Másrészt a kollektivizálás, a szövetkezetbe lépés csak akkor valósítható meg, ha a kulák földjét, gépét, házát elveszik és „mivel ebből a kutyából nem lesz szalonna”, kulákfalvakat hoznak létre, mint a Szovjetunióban, és az elvett földet a közép- és a szegény-paraszt a szövetkezetben megkapja. A kollektív földművelésnek, a szövetkezésnek óriási lökést ad a kulákok földjének elvétele.¹⁸¹

Az „új agrárpolitika rendőri aprópénzre váltásának módozatairól” Kádár János a BM Politika Kollégiumának 1948. december 13-i ülésén tartott eligazítást. Úgy kell intézni a község ügyeit, hogy nyögje az egész község, de százszorososan nyögjék a falu gazdag elemei. Kádár János szerint a kulák meghatározás is rendkívül egyszerű a lenini meghatározások alapján. A kulák = kizsákmányoló. Az az értelmezés, hogy a 25 katasztrális holdnál nagyobb gazdasággal rendelkező lenne a kulák, nem pontos, mert az a kulák, aki rendszeresen bér-munkát vett, vagy ma is igénybe vesz, tehát kizsákmányoló.¹⁸²

Az 1948-as politikai helyzet még nem tette lehetővé a kulákfalvak létrehozását, erre 1950. június 23-tól került sor, ugyanis akkor kezdődött a deportált családok zárt táborainak létrehozása a Hortobágyon, Nagykunságban és a Hajdúságban. Az ún. „kulákfalvakba” nemcsak a birtokos parasztság áruter-

---

180 Rákosi Mátyás, 1955, 242. o.

181 MOL 276 f. 52 cs. 4 ő.e.

182 Kajári Erzsébet, 1999, 209–210 o.

melői kerültek, hanem akikről úgy gondolták, hogy nem kommunista módon szeretnének élni, azaz a falvak „ellenséges elemei”. 1950 júniusa és 1953 októbere között tizenkét kényszermunkatábor hoztak létre a kitiltott családok számára.¹⁸³

A szövetkezetesítés és a kulákok korlátozásának politikája 1949-től szervesen összekapcsolódott. Annak érdekében, hogy a kulákság százszorosán nyögjön, gazdasági és politikai korlátozásokat vezettek be.

Kulákellenes gazdasági és politikai jellegű korlátozások 1948–49-ben

Gazdasági korlátozások:

- A kulákokat kizárták a gazdasági társulásokból (legeltetési társulatok, földműves szövetkezetek, hitelszövetkezetek).
- Megvonták a kulákok kereskedelmi engedélyét (pálinkafőző, italmérés, szikvízüzem, vegyeskereskedés, tejbegyűjtés, mészárosipar, tűzifa-kereskedés stb.).
- Bevezették a termeltetési kényszert. A nagyobb termelési kockázattal járó és jelentős élönmunkát igénylő növényeket a kulákokkal termeltették. Személyekre lebontva szabták meg, hogy kinek miből és mennyit kell termelnie, függetlenül a föld minőségétől s a község gazdálkodói hagyományaitól.
- A megyei vetéstervet az alispán osztotta járásokra, községekre, s a községi termelési bizottság személyekre bontotta és írásban is rögzítette.
- Meghatározták a vetések, aratás, cséplés és a növényápolási munkák pontos idejét¹⁸⁴. Minden munkafolyamatot ellenőriztek és csúszás esetén feljelentették és késedelmi pótlék fizetésére kötelezték a gazdákat. 1949-ben 2192 személyt büntettek a „mezőgazdasági munkálatok nem megfelelő végzése” vádjával, közülük egy főt halálra, 20 főt fegyházbüntetésre ítélték. 34 főt internáltak indok nélküli gépleállítás és demokrácia elleni szabotázs vádjával. Miközben csak annyit tettek, amit a parasztság évszázadok óta, művelték a földet, úgy ahogy a föld megkívánta.¹⁸⁵

---

183 Hantó Zsuzsa, 2006, 2007.

184 A mezőgazdasági munkák, mint közismert, nem köthetők pontos dátumokhoz, az időjárás függvényében, a talaj fekvésétől, minőségétől, széljárástól függ, területenként változik, országos, minden területre megegyező időpontokat pedig értelmetlen megállapítani.

185 MOL XIX-A-2-z 00120.

- Kötelezték a kulákokat arra is, hogy a munkák befejezése után igájukat a szegény parasztok rendelkezésére bocsássák.
- A kulákok adó- és beszolgáltatási kötelezettségeit nem a szántóföld, hanem a teljes földterület arányában, progresszíven állapították meg.
- Ha a községek nem teljesítették a beszolgáltatandó termékmennyiséget, a hiányzó termékmennyiséget a kulákokra rótták ki pótlólagosan.
- A kulákok nem mondhattak fel a földfelajánlások miatt a földterület csökkenése következtében feleslegessé vált munkavállalóknak, munkabérüket fizetniük kellett.
- Meghatározták a gazdaságban tartandó állatok számát és fajtáit.
- A kulákokat a beszolgáltatáson kívül a budapesti zsír- és húshiány leküzdésére sertéshízlalásra- és leadásra kötelezték.
- A kulákok nem vehettek részt mezőgazdasági kiállításon.
- A kulákokat kizárták minden kedvezményes mezőgazdasági akcióból – pl. vetőmag, vagy műtrágya.
- Ha a kulákok nem tudtak eleget tenni beadási kötelezettségeiknek, a pénzbeadási teher progresszíven emelkedett, felső határa a kulákbirtok értéke volt.
- 1949 nyarán részletes kormányrendelet látott napvilágot a mezőgazdasági fejlesztési járulékkivetéséről.¹⁸⁶ Ennek alapján járulékot kellett fizetni a földingatlan meghatározott nagysága (25 ha) és kataszteri tiszta jövedelme (350 aranykorona) után. A rendelet részletesen szabályozta azokat a variációkat, amelyek alapján e járulék fizetésével sújtottak egy-egy gazdát.

Politikai jellegű korlátozások 1949-ben:

Az év első hónapjaiban a községi előljáróság, a népi bizottságok és a szövetkezetek vezetőségét újjáalakították. A legeltetési társulatoknál is tisztújítást rendeltek el. A választások és a tisztújítás során minden kulákot és kulák befolyás alatt álló személyt megfosztottak vezető állásától, és egyéb funkciójától.

---

¹⁸⁶ 4113/1949. (VI.26.) számú korm. rendelet.

A kulákellenes korlátozó intézkedések következményei 1949-ben

Az 5 holdnál nagyobb területtel rendelkező, nem mezőgazdasági főfoglalkozású személyek megváltás nélkül, tömegesen ajánlották fel földjeiket az államnak, aminek oka egyrészt a fokozottabb terhelés – beszolgáltatási kötelezettségek –, másrészt az attól való félelem volt, hogy kulákként teszik őket. Ekkor pedig nemcsak földjüket veszítették volna el, hanem mint osztályidegenek, az állásukat is.

A földfelajánlások csak részben voltak sikeresek, az állam ellenszolgáltatás nélkül elfogadta a földet és a megművelésre szolgáló eszközöket, így a kulákok korlátozásának szándéka elérte a célját, a föld felajánlói viszont nem menekültek meg attól, hogy kulákként tegyék őket 1952-ben, hiába lettek nincstelenek.

A földműves gazdagparasztok eleinte csak területeik egy részét ajánlották fel, annyit hagytak meg maguknak, amennyi egy középparaszti gazdaságnak megfelelt.

Eme gyors reagálás e jogszabályra meglepte a vezetést, ezért arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a tömeges földfelajánlásokat el kell fogadni, de ki kell kötni, hogy a felajánlott birtokhoz tartozó összes gazdasági felszerelést és állatállományt is bérbe adják a tulajdonosok. 1949 tavaszán ugyanis még az volt a hivatalos álláspont, hogy a birtokokat nem tulajdon, hanem bérlet formájában kell átvenni.

Azonban ez a nézet hamarosan megváltozott. A 4091/1949. Korm. számú rendelet és a végrehajtásról intézkedő 15003/1949. FM számú rendelet szerint mezőgazdasági ingatlan tulajdonosa vagy haszonbérletje ingatlanát, annak élő és holt gazdasági felszerelését az állam számára vétel, vagy haszonbérlet céljára írásban vagy szóban felajánlhatta. A rendelet bevezetője magyarázatul szolgált a megjelenésére vonatkozóan:

„Az utóbbi időben számos földtulajdonos önként felajánlotta ingatlanát és gazdasági felszerelését tulajdonba vagy haszonbérletbe az állam részére. A felajánlások elbírálása megfelelő szabályozás hiányában nehézkes volt és méltánytalanul hosszú ideig tartotta bizonytalanságban az ajánlattevőt. Ennek a méltánytalanságnak a megszüntetése és a felajánlásokkal kapcsolatos jogügyletek gyors lebonyolítása érdekében bocsátja ki a Magyar Köztársaság kormánya ezt a rendeletet.

A kormány ezúton is kifejezésre juttatja azt, hogy az állam csakis minden kényszertől mentes és szabad akaratú elhatározásból eredő felajánlás alapján köt jogügyletet.”

Mindez a teljes törvényesség szellemét idézte. A 11 §-ból álló jogszabály szerint vétel vagy haszonbérlet céljára, írásban vagy szóban lehetett felajánlani a birtokot (1. §). Megváltás fejében történt birtokbaadás esetén a vételárat szabadon határozták meg, de úgy, hogy ez nem lehetett magasabb a kataszteri tiszta jövedelem 45-szörösénél, felszerelési tárgyak esetén pedig azok átlagos forgalmi értékénél. (3. § (1) a) és b)). A törvény szerint az ingatlan vételárát az állam 5 év alatt fizeti meg úgy, hogy egy éven belül 35%-át egyenlítették volna ki, a fennmaradó részt pedig 4 éven belül. Gazdasági felszerelések ellenértéke 5 éven belül, egyenlő részletekben került volna kifizetésre (3. § (2)).

Az elfogadók erről a törvényről elfeledkeztek, a felajánlók viszont az 50-es években nem voltak abban a helyzetben, hogy a törvénynek érvényt szerezzenek. 1949-től megkezdődött a nagygazdaságok gazdasági tönkretétele adminisztratív eszközökkel, amelyek a hónapok során „finomodtak”.

Bevezették a progresszív adózást, melynek eredményeként a mezőgazdasági adóteher közel 40%-át a kulákgazdaságokra hárították. A progresszív begyűjtési rendszert kiszélesítették szinte minden termékre. Megszüntették az új hiteleket, és egyik napról a másikra beszedték a régi hitelek ellenértékét, amelyek maximális összege a gazdaság összértéke volt.

A kulákok korlátozásának egy különös formája: otthont adni a Budapestről kitelepítetteknek

1951 májusától „a Budapest területén nem kívánatos elemek” kitelepítésekor a hontalanná váltakat kulákportákon helyezték el.

Pallavicini Andrásy Borbála a Szolnok megyei Besenyszög községbe, a Szurmai családhoz lett volna beköltöztetve a hivatalos papír szerint, de közben megváltozott a befogadó család. *„Hiába adom meg ismételten is a végzésen szereplő címetet, azt mondják, hogy megváltozott, és elvisznek a falu másik végére, egy üres telek mellett lévő kis házhoz. A gazda, Cseh Ignác börtönben van, mondja a felesége, aki felöltözve alszik, mert egész éjjel várta érkezésünket. A lakóházban nincsen hely, mert gépállomási emberek laknak az egyik szobában, a másikban ő és a fiai. Az udvari szobában pedig egy család lakik. Éppen most gyerek születik. Engem csak az úgynevezett nyári konyhába tehet. Ez kü-*

*lönálló kis épület, pincelejárat és füstölő egyben. Van egy beépített kis tűzhely, két kis ablak. Alig tudjuk az ágyat és a koffereket bevinni.*¹⁸⁷

Esterházy Péter családját Hortra telepítették.

„134

Simon Pista bácsi a kapuban várt minket.

– *Simonék? – kérdezte a sofőr.*

– *Én vagyok – válaszolta, de szemét le nem vette az apámról.*

– *SIMON ISTVÁN kulák? – pontosított a rendőrünk, most először elég rendőrösen.*

– *Úgy mondják – vont vállat az öreg paraszt, és rendületlenül nézte apámat. Aki akkor lelépett a magas fülkéből, és mielőtt bármit tehetett volna (mondjuk engemet levenni, vagy ami még jobb azonnal nyakba venni), Pista bácsi odaugrott hozzá...*

– *Isten hozta, gróf úr – sikoltotta, megragadta apám kezét, és cuppanósan megcsókolta. Apámat ez annyira meglepte, hogy hagyta. Az öreg meg csak mondta, hogy mennyire örvend, és mekkora megtiszteltetés ez neki (ahogy később a faluban kevélyen emlegette: a legfainabb pesti a legfainabb gazdához), és hogy ő nem is tudja, mivel érdemelte ki ezt a kegyet, ő még ekkora úrral sose találkozott, akkora úrral sose foghatott kezét. Apám végre zavarba jött.*

– *Jól van, jól van már, Simon bátyám! – és megfogta a két vállánál, mintha egy részeget akarna egyenesben tartani. – Nem vagyunk egyedül – tette hozzá halkan.*

A konyhában, a sparherd előtt egy asszony állt, a Rozi néni, valamit süített, beléptünkre nem fordult meg.

– *Kezet csókolt? – morogta maga elé, mégis érthetően. Menetünk megtorpant.*

– *Kezet csókoltál neki?*

– *Kezet – mondta halkan Pista bácsi, ő is maga elé, a semmibe, mérgesen –, kezet, ahogy kell!*

– *Micsoda marha maga! – és valahogy még jobban hátat fordított. Nekünk süített éjjeli vacsorát, hagymás, zöldpaprikás, kolbászos tojást, olyan tojásból, melynek a sárgája: sárga.*

Engem meg a két öreg hölgyet azonnal lefektettek. Dédmama már az ágyban magához rendelte apámat.

---

187 Pallavicini Andrásy Borbála, 1990, 20. o.

– Ezt ügyesen csináltad, kisunokám. Hort, das ist wirklich schön, einen richtigen Hort zu besitzen... (Hort jelentése tudniillik németül: kincs, mentsvár, menedék.) Menedék! Jól van, fiacskám.

– Nincsen jól, ómama, semmi – motyogta apám, aki megint kizárólag fáradt volt –, ez itt ómama, ez az egész, ez az egész magyarul van.”¹⁸⁸

„A faluba vittek, a kijelölt lakásokba, amelyeket előzőleg a kulákoktól lefoglaltak. Minket Fekete János udvarán pakoltak le. Miután a hivatal elment, a házigazda odaállt apám elé. Apám bemutatkozott: Cech Vilmos és családja. Azért hoztak ide a családommal, mert ezredes voltam. Erre a házigazda válaszolt: vitéz Fekete János vagyok, Isten hozta ezredes úr! Nehezen vagyunk, próbáljunk meglenni.”¹⁸⁹

„Apám táviratilag értesített, jöjjenek azonnal haza, mert még aznap éjjel velük együtt kitelepítenek. Mire Kispestre megérkeztem, a lakásunkat teljesen felfordulva találtam. Éjjel 11 óra felé érkezett meg értünk a teherautó. Utána bevaгонíroztak minket, még a WC-re is csak ÁVO-s kísérettel mehettünk ki, majd lezárt vagonokkal elindultunk. Dél lett, mire kitelepítendő helyünkre, név szerint Kenyárra megérkeztünk. Kijelölték a szálláshelyünk. Az állomáshoz közel, egy pusztaság egyik oldalán a Szabó nevű kulák családhoz kerültünk. Ők az első épületben szállásolták el magukat, mi a lakóházban laktunk, mely két végű volt, elől egy kis tornác, onnan nyílt egy előszoba, s onnan két oldalt egy-egy szoba. A padlós szobába egy zsidó házaspár került, akik szegények a poklot már Németországban kijárták. Kispesten nagyobb cipőműhelyük volt több segéddel, ez volt a jelenlegi bűnük.”¹⁹⁰

A kulákok „likvidálásának” szervezési-technikai háttere: a „kuláklisták”

A mezőgazdasági osztály fokozatos kiszorító politikáját Gerő Ernő Hegedűs Andrásához 1952. július 10-én írott szigorúan bizalmas előterjesztésében bírálta. Nem lehet a kollektivizálás 1949 novemberében megfogalmazott ütemét tartani, ha nem térnek át a kulákság korlátozásának politikájáról, „likvidá-

---

188 Esterházy Péter, 2000, 584–585. o.

189 Részlet dr. Cech Vilmos: „50 éve telepítettek ki!” című visszaemlékezéséből (kézirat).

190 Részlet Korényi Ibolya: „Kitelepítésünk története” című írásából (kézirat).

lásának” politikájára. Az áttérés nem fokozatosság, hanem mindenképpen ugrás, minőségi változás.¹⁹¹

A kulákság gazdasági és politikai megsemmisítését segítették a bírósági eljárások, amelyek 1952-ben addig nem látott mértékben megemelkedtek. 1952-ben bírósági eljárás során 12 533 kulákot büntettek meg 11 900 904 forintra.¹⁹² Bírósági eljárás során 1952-ben 1555 kulákot ítélték teljes vagyonelkobzásra, akiknek elkobzott földterülete 10 422 katasztrális hold és 261 négyszögöl volt.¹⁹³

A mezőgazdasági osztály Gerő utasítására átírta a jelentést 1952. augusztus 4-i keltezéssel. Az útmutatások alapján konkrét lépésekre lebontva fogalmazták meg a likvidálás politikájára való áttérést.¹⁹⁴ Első lépés a termelés technikai bázisától történő megfosztás, a második a földtől történő megfosztás, a harmadik a mezőgazdasági szektorból történő eltávolításuk. A technikai lebonyolítás eszközeként a kuláklistát használták fel.

A listák összeállításának indoka az volt, hogy: *„Szocialista építésünk jelenlegi szakaszán mindinkább igyekszik a volt tőkés osztály, valamint a kulákság, gazdasági életünk különböző területére elhelyezkedni. Ezt megkönnyíti részük-ről az a körülmény, hogy egyes helyeken nem kellő körültekintéssel választják ki a vezető funkcióban elhelyezkedő káderokat, valamint az is, hogy egyes helyeken kapcsolataik vannak, melyek hozzásegítik őket az elhelyezkedéshez... Szükségesnek tartom ezeknek a személyeknek a felkutatását, a volt lakóhelyeik szerinti területről való kiindulást.”*¹⁹⁵

Házi Árpád¹⁹⁶ belügyminiszter 1952. október 11-i szigorúan bizalmas leiratában – „valamennyi megyei és a budapesti városi tanács vb elnökének székhelyén”¹⁹⁷ – rendelte el a kuláklisták felülvizsgálatát, hogy a kizsákmányolók-

---

191 MOL MK-S 276 f. 74. cs. 5 ő.e.

192 A legfontosabb cikkek ára a következő: 1 kg félféher kenyér 2,80 Ft, 1 kg finomliszt 4,60 Ft, 1 kg kristálycukor 11,20 Ft, 1 kg disznózsír 35,0 Ft, 1 liter étolaj 24,0 Ft, 1 kg marhahús (egységes kimérésben) 20,50 Ft, 1 kg sertéshús (egységes kimérésben) 26,40 Ft, 10 dkg felvágott (párizsi) 3,0 Ft, 10 dkg vaj (78 százalék zsírtartalommal) 6,60 Ft, 10 dkg vaj (82 százalék zsírtartalommal) 7,20 Ft, 1 liter nyerstej 3,0 Ft, 1 liter pasztörözött tej 3,60 Ft. Forrás: Szabad Nép, 1951. december 2., 5. o. Az átlagfizetés havi 1000 Ft volt.

193 MOL XIX-B-1-q- 52. d. 0046-1952.

194 Hegedűs András, 1988, Kávási Klára, 1991, Závada Pál, 1991, Jávora Kata et al, 2000, Irha Melinda, 2002, Ö. Kovács József, 2007, Bolgár Dániel, 2008.

195 MOL XIX-B-1-j 41. d. 124. 0528.

196 Házi Árpád – öt elemi végzett szabómunkás, politikus. 1951. április 20-tól 1952. november 14-ig belügyminiszter.

197 MOL. XIX-B-1-q 52. d. 0046/2/1952.

ról, a falvak szocialista átalakítását akadályozó ellenségről végleges jegyzék készüljön, „oly módon, hogy a kulákok, falusi tőkések legszámosabb képviselői valóban rákerüljenek az új listára és így velük szemben a korlátozó rendszabályok minden esetben alkalmazhatók legyenek.”¹⁹⁸

Az összeírólap a következő adatokat tartalmazta. Név, lakhely, az 1948 előtti földterülete a bérlettel együtt, hány alkalmazottat foglalkoztatott 1948 előtt, jelenlegi földterülete a bérlettel együtt [1952. – H. Zs.], hány alkalmazottat tartott 1952-ben, a földön kívül volt-e 1948. június 1. előtt és 1952-ben üzeme, kereskedése vagy gépi meghajtású üzeme, fizetett-e 1949-ben mezőgazdaság fejlesztési járulékot.

A felülvizsgálat alapelve az volt, hogy a meglévő kuláklista legyen a vizsgálat alapja. A községek többségében nem volt ilyen lista, a kulákokat a kataszteri birtokíveken, valamint a gazdalajstromokon a „K” betű jelezte, külön összesítés nem készült, az összeállításhoz korábban sem a párt-, sem a tanácsi szervek nem adtak szempontokat. Az adóhatóság számára készült egy pontos meghatározás, ami megegyezett az 1949. évi népszámlálás „kulák kategória” fogalmával. Akik 25 kh-nál nagyobb területen gazdálkodtak, vagy jövedelmük meghaladta a 350 aranykorona értéket. Akik 25 kh -nál kisebb területen gazdálkodtak, de gazdaságuk egy része szőlő, kert vagy gyümölcsös, mert ezeket a területeket ötszörös szorzóval vették számításba. A 25 kh-nál nagyobb területtel rendelkező nem mezőgazdasági foglalkozású lakosokat akkor is, ha földterületük egészét vagy egy részét bérbe adták.

1949-től a „kulák” fogalom minőségi változáson ment keresztül anélkül, hogy ezt valaha rögzítették volna, vagy az érintettek számára egyértelmű lett volna. Az egyes falvakra kirótt kötelezettségek elosztásakor derült ki az érintettek számára a kulákká minősítés ténye. 1952-ben a hivatalos statisztika 40 ezer 300 kulákgazdaságot tartott nyilván. Ebből 24 900 volt a 24 kh alatti földterülettel rendelkezők száma, egy gazdaságra átlag 14 kh-nyi földterület jutott. A 25 kh földterület feletti gazdasággal rendelkező kulákok száma 15 400 volt, az egy gazdaságra jutó átlagos földterület nagysága 20 kh volt.

A listák összeállítása 1952 októberétől új feladat elé állította a tanácsokat. A meglévő gazdalajstromok és pénzügyi okmányok alkották a felülvizsgálat adatbázisát. A helyi tanácsok elnökei a felülvizsgálati szempontokat október

---

198 MOL XIX-B-1-q 25. d. 0046/2/1952 – A Belügyminisztérium Helyi Tanácsok Főosztálya 1953. április 15-én kelt jelentésében Pozsonyi István főosztályvezető-helyettes beszámolt a Belügyminisztériumnak a kulákok korlátozása terén tett intézkedéseiről.

25-én kapták meg. Egy hónap sem állt rendelkezésre ahhoz, hogy a gazdalajstromok és a Csehszlovákiából és Jugoszláviából áttelepítettek 1948. január 1-je előtti vagyoni helyzetét igazoló okmányokat begyűjtsék. Ilyen rövid idő alatt visszaküldött iratok hiányában csak szóbeli tájékoztatás alapján dönthettek.

Az 1952. évi 2.sz. tvr¹⁹⁹ fogalmazta meg a felülvizsgálati irányelveket. Kulák az, akinek tulajdonában (bérletében, haszonbérletében) lévő földterület – a kertet, gyümölcsöst négyszeres, a szőlő területét ötszörös szorzóval számítva – a 25 katasztrális holdat, a kataszteri tiszta jövedelme a 350 aranykoronát eléri vagy meghaladja. Akinek cséplőgépe, elemi vagy gépi erővel hajtott munkagéppel rendelkező ipari üzeme volt, vagy van [mármint 1952-ben – H. Zs.], aki kereskedést vagy vendéglátóipart folytatott vagy folytat, ha a gazdaságához tartozó terület tiszta jövedelme a 100 aranykoronát eléri vagy meghaladja. Aki 1949-ben mezőgazdasági fejlesztési járadékot fizetett.

A rögzített 3 irányelvtől „lefelé” és „felfelé” el lehetett térni. A fő szempont a „kizsákmányoló” tevékenység léte vagy hiánya volt. „Lefelé” akkor lehetett eltérni, amikor bár kevesebb volt a földterület nagysága, vagy aranykorona értéke, de alkalmazottat tartott 1948. június 1-je előtt vagy a felülvizsgálat időpontjában is a gazdálkodó. Mindenképpen fel kellett venni a listára azokat, akik kizsákmányolásból és nem a maguk vagy családjuk munkájából éltek vagy élnek, lényegében a vagyon nagyságától függetlenül. „Felfelé” akkor lehetett eltérni, ha bár nagyobb volt a földterület nagysága 25 kh-nál vagy aranykorona értéke 350 AK-nál, de a gazda sosem tartott alkalmazottat, földjét ő és családja művelte.

Fel kellett venni a listára azokat is, akik a fenti kritériumok bármelyikének megfeleltek, de külföldre távoztak vagy internálták, elítélték, kitelepítették őket. A hatóságok a családi munkatáborba hurcolást „áttelepítésként” tartották nyilván, lakhelynek a „Hortobágy”-ot jelölték meg.

A határidő²⁰⁰ olyan szoros volt – december 31-re tervezték az országos összesítő statisztikák s az összefoglaló jelentés elkészítését –, hogy ez a körülmintő munkát lehetetlenné tette. Naponként kellett jelenteni a felülvizsgálatok eredményeit, s a tanácsok, járási és megyei bizottságok vezetői egyformán semmitmondó értékeléseket küldtek: „az elrendelt értekezletek meg lettek tartva”, „a felülvizsgálattal kapcsolatos munkák beindultak”, „a felülvizsgá-

---

199 Tvr = törvényerejű rendelet.

200 MOL XIX-A-2-z 0046/2/1952.

lattal kapcsolatos munkák rendben folynak”, „ellenséges megnyilvánulás nem történt”.²⁰¹

A felülvizsgálat lebonyolítását a Belügyminisztérium Helyi Tanácsok Főosztálya irányította és az ellenőrzést a főosztályhoz tartozó koordinációs osztály mezőgazdasági csoportja végezte Rapp János vezetésével. Az országos végrehajtási tapasztalatokról 1952. október 29-én és 31-én két egymásnak ellentmondó értékelő jelentés készült. Rapp János csoportja a végrehajtók figyelmét arra irányította, hogy nem az osztályidegenek listájának összeállítását rendelték el, hanem „a földtulajdonnal vagy azzal is rendelkező kizsákmányolók, kulákok listájának felülvizsgálatát”.²⁰² Pozsonyi István leszögezte, hogy sikerült a falvak szocialista átalakítását akadályozó „ellenség” listáját összeállítani, majd így folytatta. „Nem kétséges, hogy a kiadott intézkedéseink alapján újonnan összeállított kuláklisák alkalmazásával tanácsaink fokozottabb mértékben és Pártunk parasztpolitikájának mindjobban érvényt szerezve tudják végrehajtani mezőgazdasági, begyűjtési és pénzügyi vonalon a kulákkorlátozó intézkedéseket.”²⁰³

A kuláklisák országos összesítése szerint 71 603 fő szerepelt a kuláklisán. A „kimutatásban” megkülönböztettek 1952. évi 2. számú törvény szerint kuláknak minősülőket, és e törvény szerint kuláknak nem minősülőket, akiket a listára mégis felvettek. E két fő csoport szerepelt a Belügyminisztérium kulákjegyzékén. Az 1952. évi 2. számú tvr. szerint kuláknak minősülők négy kategóriáját különböztették meg:

- a) 25 kh-on felüli területtel rendelkezők száma 13 447
- b) a 25 kh-on aluli területtel rendelkezők száma 28 752
- c) a földnélküliek száma, akik földjeiket felajánlották 14 884
- d) a földnélküliek száma, akik földjét elkobozták 2126, összesen 59 229 fő.

Az 1952. évi 2. számú törvény szerint kuláknak nem minősülő, de a kuláklisára mégis felvett személyek következő kategóriáit különböztették meg.

- a) gazdaság nagysága szerint dolgozó parasztok száma 4733
- b) ügyvéd, jegyző, pap, tanító, egyéb értelmiségi száma, aki jelenleg földdel rendelkezik 391
- c) ügyvéd, jegyző, pap, tanító, egyéb értelmiségi száma, aki jelenleg földdel nem rendelkezik 1020,

---

201 MOL. XIX-K-7-c 4. d.

202 MOL XIX-A-z 0046/99/1952 BM. ü.cs.

203 MOL XIX-B-1-q 25. d. 0046/2/1952.

- d) kereskedő, iparos stb. száma, aki jelenleg földdel rendelkezik 1857
e) kereskedő, iparos stb. száma, aki jelenleg földdel nem rendelkezik 1379
f) egyéb kategóriába soroltak száma, aki jelenleg földdel rendelkezik 516
g) egyéb kategóriába soroltak száma, aki jelenleg földdel nem rendelkezik 2478.

Összesen 12 374 fő, akik a törvény szerint sem minősült kuláknak.²⁰⁴

MOL XIX-B-1-q-41-1953-41

	Részletezés	Száma db	Összes területe kh	Szántóterülete kh		
1	2. sz. törv. erejű rendelet szerint kulákok	a) 25 kh-on felüli területtel rendelkezők	13.447	433.252	304.041	
		b) 25 kh-on aluli területtel rendelkezők	28.772	282.672	217.385	
		c) földnélküliek (felajánlottak)	14.884	—	—	
		d) földnélküliek (elkobozták)	2.126	—	—	
2	2. sz. törv. rend. szerint nem kulák	Gazdaság nagysága szerint dolgozó paraszt	4.733	43.180	33.889	
		Ugyvéd, jegyző, pap, tanító, egyéb értelmiség	a) jelenleg földdel	391	3.140	1.964
			b) föld nélkül	1.020	—	—
		Kereskedő, iparos, stb.	a) jelenleg földdel	1.857	11.213	8.237
			b) föld nélkül	1.379	—	—
		Egyéb	a) jelenleg földdel	516	5.851	3.647
			b) föld nélkül	2.478	—	—
3	Belügyminisztérium kulákjegyzéke összesen		41.603	779.308	570.063	
4	Belügyminisztérium jegyzéke szerint más községben lakók		12.212	54.208	37.604	

az adatok a k. listák 1953. februári állapotát tükrözik.

ÚJ MAGYAR KÖZPONTI LEVELTÁR

606

A Belügyminisztérium kulákjegyzékén szereplők megoszlása.

Forrás: MOL XIX-B-1-q 41. d. 0090/19-1953

A kimutatás azt is rögzítette, hogy az 1953. évi gazdalajstrom 38 090 kuláknak minősülő gazdát tartott nyilván. A két nyilvántartás közötti különbség 33 513 fő, a Belügyminisztérium jegyzéke javára. A részletesebb jelentésekből az is kiderült, hogy a kulákok számának 47%-os növekedését az tette lehetővé, hogy figyelembe vették az 1948 előtti vagyoni állapotot is, így olyan személyek kerülhettek előtérbe, azaz a listára, akik a községi tanácsok figyelmetlensége folytán meghúzódhattak, tehát a vagyontalan osztályidegenek. A korábbi

204 MOL XIX-B-1-q 41. d. 0090/19-1953.

vagyonosok körében jelentős migráció indult meg. Az 1951-es gazdalajstromokhoz viszonyítva országosan a kulákok 17%-a költözött el lakóhelyéről, vagyonát hátrahagyva és lett ipari munkás. A kulákok szántóterülete 71%-kal csökkent az 1951-es gazdalajstromokhoz képest.

A listák összeállításához példaként a pécsváradi kuláklista készítése szolgál. Az összeíráskor és mentesítések során készült jegyzőkönyvek és a végleges kuláklista a CD-n szerepel.

A pécsváradi kuláklista

Pécsváradon a kulákok összes lehetséges megjelenési formájával találkozhatunk, volt „sváb kulák”, „magyar kulák”, „felvidéki kulák”, „délszláv-tiltólista kulák”, „telepesből lett kulák”. A származás szerinti besorolást tovább differenciálták a foglalkozás szerinti osztályozások. A „földművelő és bérlő kulák” mellett megjelent a „kereskedő-kupec kulák”, a „malmos”, a „korcsmáros”, „a gép- és kisüzem tulajdonos kulák”, de még a „pap, csendőr, értelmiségi kulák” is. Pécsvárad társadalmában a gazdálkodók mellett az önálló iparosok, kereskedők, valamint a magán- és állami tisztviselők játszottak szerepet.

Pécsváradon 1952. november 18-án a községi tanács végrehajtó bizottsága rendkívüli ülésén vizsgálták felül a kuláknévjegyzéket. 30 főt hagytak a listán és kilenc személy mentesítését kérték a következő indokokkal. A végrehajtó bizottság **Gémes Istvánt** javasolja mentesíteni, mert nevezett atya volt korcsmabérlő, ki még 1936-ban elhalt. Azóta a család nem foglalkozott a földművelésen kívül semmivel. Gémes István szolgát nem tartott, családtagjaival dolgozta meg a földjét. Mezőgazdasági fejlesztési járulékot 1949. évben nem fizetett. Továbbá **Fuller Sándort**, ki bérelt földön saját maga dolgozott, földje 1 kh., fuvarozással foglalkozik. Ipari üzem nem volt, kizsákmányoló nem volt. Továbbá javasolja **dr. Grósz László** ügyvéd mentesítését, ki semmiféle gazdasági tevékenységet nem folytatott. Mint zsidó elhalt testvérétől örökölt 1900 négyyszögöl szőlőt, továbbá egy házat és így két háza volt. Osztályidegennek minősíti, de nem kuláknak. Továbbá **özv. Bánusz Eleknét**, ki háztartási alkalmazott volt férjhezmenetele előtt. Férje korcsmabérlő volt. 1947-ben meghalt, 5 gyermekkel adóssággal hagyta itt nevezett feleségét. Megállapítás szerint a kocsisa részes kocsis volt, vagyis a bevétel fele része illette meg, tehát társként tekintendő a fuvarban. **Benedek Máriát**, ki az 1942 évben bevonult Marx István féltestvére kérésére jött át Szellő községből az ingatlant

kezelni, 16 hold földet kezel, ami két testvéréé, az eltűnt Marx Istvánné és özv. Külgusz Gyuláné vasasi lakosé. Mint egyedülálló idős asszony a földet úgy dolgoztatja meg. **Gombos János** földműves, kinek felszorzott területe az eltűnt veje ingatlanával együtt meghaladta a 25 kh.-at, de soha kizsákmányoló tevékenységet nem folytatott, első háború hadirokkantja és a földet maga és családja munkálja meg, és csak akkor volt alkalmazottja, mikor Gombos János a rokkantság következtében beteg és munkaképtelen volt. A végrehajtó bizottság még tárgyalás alá vette **Nagy János** ügyét is, ki nem szerepelt eddig a névjegyzékben. Megállapította, hogy saját termésű italmérése volt, 2000 négyszögöl szőlőjén kívül mása nincs, állandó alkalmazottat nem tartott, a méheket maga kezelte és így kulákká nem minősíthető, továbbá **Tichi Antal** vízi malmos, kinek alkalmazottja soha nem volt, földje tiszta jövedelme 87 aranykorona. **Merk Vilmos** volt vízimalmos, 2 hold földje van, szintén alkalmazottat nem tartott és így kulákká nem minősíthető. Kovács Antal volt szilágypusztai földbirtokos a szilági tanács vette fel a jegyzékre, mert ott volt az utolsó lakóhelye. Benedek Imrét felvette a jegyzékre a végrehajtó bizottság, mint közismert Erzsébeti kuláknak a fiát.

1953. március 30-án a Baranya Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága azt a határozatot hozta, hogy Pécsváradon a mentesítésre javasolt 9 személy közül 6 személyt vissza kell helyezni a kuláklistára. Gémes Istvánt, Benedek Erzsébetet („*kékesdi Benedek kulák leánya aki SS-katona rokonának, mint kuláknak vette át földjét megmunkálásra. Az egész Benedek család kuláknak van nyilvánítva. Állandó alkalmazottat tartott, mert egyedül földet megmunkálni nem tudta.*”), Fuller Sándort, Gombos Jánost, özv. Bánusz Eleknét és dr. Grósz Lászlót. Az 1953. május 6-án kelt jegyzőkönyvben szerepelt Benedek Mária is 37-ként. („*18 kh. 593 öl föld 216 AK. Mezőgazdasági fejlesztési járulékot nem fizetett. 1942-ben Marx István féltestvére kérésére jött át Szellő községből és mint idős asszony annak földjét művelte.*”) A következő, az 1953. május 12-én kelt listáról törölték a nevét.

Egyben utasították a községi tanács elnökét, hogy a listára felvettek adózás és beszolgáltatás tekintetében kulákelbírálás alá esnek, ezért mindenki számára egyéni tervet kell készíteni és a kulákok névsorát nyilvánosságra kell hozni. Ezt követően figyelmeztették az elnököt, hogy a kuláklistára felvenni vagy levenni csak a belügyminiszter írásbeli engedélye alapján lehet. A listára kerülteknek „kulák” beszolgáltatási kötelezettséget kellett teljesíteni, függetlenül attól, hogy a teljesítéshez az objektív kritériumok adottak voltak-e vagy sem. Az 1948/49-es évben a középparasztok és a nagygazdák beszolgáltatási

progresszivitása megegyezett. Az 1949/50-es évtől a kulákoknak nagyobb beszolgáltatási kötelezettséget kellett teljesíteni, mint a középparasztoknak. Az 1950/51-es évtől a szorzókulcs hétszeresére növekedett.

Az 1953. május 12-én kelt listán 36 név szerepelt. Az indoklások miatt közlöm a jegyzőkönyvet.

*Jegyzőkönyv Pécsvárad községben
a kuláklistán szereplő személyek adatairól*

NÉV	INDOKLÁS
1. id. Máyer Antal 361	11 kh. 1359 öl föld terület 128 AK. vizimalma van, cséplőgép közös fiával a pécsváradai gőzmalomnak fő részvényese és főmolnára volt. Állandó cselédet, kocsist tartott.
2. Pető Gyula 363	5 kh. 740 öl föld 70 AK. cséplőgép, malom, szeszfőzde, mészégető és tégláégetője volt, állandó cselédet tartott, mg. járulékot nem fizetett, jelenleg is internálva van. Munkásait állandóan dolgoztatta és kegyetlenül kizsákmányolta.
3. Báhecz János	2 kh. 266 öl föld 38 AK. korcsmája volt, cselédet nem tartott, mg. fejlesztési járulékot nem fizetett, jelenleg a bányánál dolgozik, orgazdaságért, vetés- és aratás szabotálásáért be volt zárva.
4. özv. Merk Jánosné 360	18kh. 460 öl földterület, 207 AK. vizimalma volt, szolgálva munkáltatta földjét, ezenkívül hizlaldást tartott, közellátás és csalásért büntetve volt.
5. Helyek Jenő 356	15 kh. 422 öl föld terület 330 KAK. Mészáros- és hentesüzlete volt. Mg. fizetett állandó cselédet tartott.
6. Liszál Károly	4 kh. 705 öl terület 22 AK. korcsmája volt, mg. nem fizetett, alkalmazottakat nem tartott a kuláklistán mint korcsmáros került.
7. Wittenberth Antal 372	20 kh. 26 öl terület, 330 AK. mészárszék- és hentesüzlete volt, mg. fizetett, állandó alkalmazottakat tartott.
8. Méhes Alajos 359	14 kh. 1312 öl területű föld 201 AK. szikvízüzeme volt, mg. nem fizetett, a szikvízüzeme kézi hajtású volt, cselédet nem tartott, felvidéken mint korcsmáros működött. Népellenes kijelentéséért internálva volt, nevezett mezőgazdasági munka szabotálásáért lezárva.
9. Harmat Ferenc	földje nem volt, nyersbőr-kereskedési lerakata volt, bőrfeketézésért el volt ítélve, két lovához állandóan egy kocsist tartott mint cselédet.
10. Scháth Márton 365	3 kh. 520 öl földterülete volt, 38 AK. 100 kh. Földbérlete volt, mg. fizetett, állandó cselédet tartottak, fenti földterületet közösen munkálták és közös volt a haszon is.

11. Scháth István 366	Szilágypusztán hosszú éveken keresztül mint ispán működött.
12. Pécsi István 364	földje 10 kh. 401 öl 119 AK. korcsmája volt, mg. nem fizetett, cselédet nem tartott. Mint korcsmáros került a kuláklístára.
13. Koch Antal	7 kh. 828 öl föld 79 AK. egy vízimalma volt, amit örökölt, de leszerezve és már több mint 20 éve nem működik, cselédet nem tartott. Malma miatt került a kuláklístára.
14. Jager János 357	33 kh. 1581 öl föld, 407 AK. malom (vízimalom) tulajdonos állandó cselédet tartott, akiket kegyetlenül kizsákmányolt.
15. Gönczi János 352	15 kh. 1406 öl föld, 168 AK. mg. nem fizetett, földjét juttatásként kapta, a felszabadulás után, mint telepfelügyelő dolgozott, elkobzott állatokkal kupeckedett, elkobzott bútorokat eladta, állandó cselédet tartott.
16. Anschau László	nagykereskedő, földje nem volt, mg. nem fizetett. Alkalmazottai voltak, akiket kizsákmányolt, háztartási alkalmazottja is volt. Közellátást veszélyeztető cselekményért büntetve volt.
17. Orlai István 362	2 kh. 1460 öl földje, 50 Ak. cséplőgépe volt, kereskedő, fűszerüzlete volt, mg. nem fizetett, cselédet nem tartott, mint cséplőgép-tulajdonos került a kuláklístára. Mint molnársegéd kereste a cséplőgépet.
18. Vadász Ödön 371	9 kh. 1271 öl föld 200 AK. korcsmája, kereskedése volt, állandó cselédet tartott.
19. Molnár Sándor	1 kh. 1155 öl, 47 AK. korcsmája volt, amit úgy bérelt, eredeti foglalkozása kovács volt, állandóan lovakkal kupeckedett, cselédet tartott, fegyverrejtegetésért elítélve.
20. Stork József 368	2 kh. 1476 öl 37 AK. korcsmája volt, mg. nem fizetett, fűszerüzlete volt, cselédet nem tartott, mint korcsmáros került a kuláklístára.
21. Stork György 367	25 kh. 130 öl föld terület 368 AK. mg. nem fizetett, cselédet állandóan tartott, kegyetlenül kizsákmányolta őket.
22. özv. Erdélyi Lajosné 351	1 kh. 489 öl föld szőlője 54 AK. Férje után került a kuláklístára miután annak korcsmája volt, de nevezett nála, mint cseléd dolgozott és közvetlen halála előtt vette el feleségét, hogy legyen kire hagyni vagyonát. Erdélyi Lajosné a korcsmát már nem bérelte, csak szőlőterülete után kapott butellás italmérést.
23. Vörös Mihály 370	A kékesdi tanács vette a kuláklístára.
24. Grubics Márton 354	Az erdősmecskei tanács vette a kuláklístára apja után, akivel közös háztartásban nem élt kb. 10 éve itt mint állami állatfelvásárló volt, földterülete nem volt. 1945 előtt apjával kupeckedett.
25. Relics Milán 369	Az erdősmecskei tanács vette mint kupecet kuláklístára.

26. Beczek György 349	24 kh. saját földje volt és ezen kívül állandóan bérelt 6-7 kh. földet. Ezen kívül, mint bognár dolgozott, géppel berendezett műhelye volt, cselédeket tartott, de a rossz bánásmód miatt hosszú ideig megmaradni nem tudtak nála. Minden tekintetben népellenes magatartása van, közellátást veszélyeztető bűncselekményért feleségével együtt lezárva.
27. Mihály Károly	Gőzmalom-tulajdonos, állandóan több alkalmazottat tartott, cselédje is volt. Földterülettel nem rendelkezett
28. László József 358	11 kh. 800 öl föld, 189 AK. Strandfürdő-, korcsma- és szeszfőzde-tulajdonos volt, állandóan alkalmazottai és cselédjei voltak. Mg. nem fizetett.
29. Gémes István 353	31 kh. föld, aranykorona ismeretlen, apjának korcsmája volt, amelyet 1936-ban apja halála után eladtak. A 31 kh. föld két testvére volt, melyet közösen munkáltak meg és közös háztartásban éltek, földnek egy részét 1951-ben, másik részét 1952-ben adták le, cselédet nem tartottak. Jelenleg 2 kh. holdon gazdálkodik.
30. Fuller Sándor	6 kh. 352 öl föld Ak. 80 bérelt földet használ, melyet saját maga munkál, bérelt daráló malma volt (vízi) a malom után került a kuláklistára, cselédet nem tartott. A malom teljesítése heti kb. 1-2 q volt.
31. Dr. Grósz László	Ügyvéd, 2 kh. 198 öl területű szőlő, 56 AK. mg. nem fizetett.
32. özv. Bánusz Elekné 350	Földterülete nem volt, egy kőbányája volt, amit nem működtetett, az állam vette át tőlük, férje majd annak halála után ő volt korcsmabérlő, kocsisa volt, cselédet tartott a korcsmában, valamint alkalmazottai voltak
33. Gombos János 355	22 kh. 465 öl föld , AK. 236, mg. nem fizetett, hadirokkant 80%. Földterülete eltűnt veje ingatlanával együtt van, teljesen munkaképtelen, cselédet nem tartott és ma sem tart, föld megmunkálását felesége és leánya végzi.
34. Benedek Imre	Erzsébet községi Benedek kulák gyermeke, aki apjával kb. egy éve nem él közös háztartásban, jelenleg gépkocsivezető a komlói bányánál, semmiféle ingatlana nincsen.
35. Inhoff János meghalt	
36. Puch Márton meghalt	

(A nevek alatt szereplő számok a végleges kuláklista sorszámai)

A pécsváradi járási tanács vb elnöke 1953. június 18-án a pécsváradi községi tanács vb elnökének írt jegyzőkönyvében a kulák meghatározás vizsgálatának eredményeképpen 11 személy mentesítésére tett javaslatot Bibecz János, Liszál Károly, Koch Antal, Anschau László, Molnár Sándor, Mihály Károly, Fuller Sándor, dr. Grósz László, Benedek Imre, Inhoff János és Puch Márton. A javaslatokban az szerepelt, hogy nem tartottak alkalmazottat, nem voltak

kizsákmányolók, a volt ipari üzem melletti földterület tiszta jövedelme nem haladta meg a 100 aranykoronát, illetve ketten meghaltak. Harmat Ferenc a járási tanács igazgatási osztályához írott kérelmében mentesítését kérte, sikeresen. Ezt azzal indokolta, hogy sosem volt földje, sem beadási könyve, alkalmazottként végzett ipari munkát. A mentesítések eredményeként 12-en lekerültek az eredetileg 36 fős listáról.

A végleges pécsváradi kuláklistát 1953. június 19-én terjesztették be, ahol 24 személyt tüntettek fel a listán. Az országos kuláklista 349–372. számokon vette nyilvántartásba a pécsváradi lakhelyű gazdálkodókat. (CD) A 24 listán szereplő közül 1948 előtt öt foglalkozása volt földműves, 1 bognár, 7 kocsmáros, 1 gazdasági felügyelő, 1 állatkereskedő, 2 mézárós, 2 malomtulajdonos, 1 cséplőgép-tulajdonos, 1 lókereskedő, 1 földbérelő, 2 személy foglalkozása ismeretlen volt. 1949-ben 6 fő fizetett mezőgazdasági fejlesztési járulékot, a két mézárós, a földbérelő és 3 földműves. 12 fő rendelkezett a földön kívül üzemmel, kereskedelemmel, illetve gépi meghajtású üzemmel.

1952–53-ban, a lista felvételének idején 9 személy földműves munkát végzett, a többi munkásként dolgozott vagy ismeretlen foglalkozású volt (1 háztartásbeli, 2 segédmunkás, 1 napszámos, 2 munkás, 1 vállalkozó, 1 alkalmi munkás, 1 kőbányamunkás, 6 foglalkozása ismeretlen.)

A 350 aranykorona értéket, vagy a 25 kataszteri holdat 2 gazdálkodó birtoka haladta meg, de csak 1948 előtt, a felvételkor a legnagyobb földterület 17 katasztrális hold volt, s csak három gazdálkodó tulajdona volt nagyobb, mint 10 katasztrális hold (17, 13, 11 katasztrális hold). Heten nem rendelkeztek sem földterülettel, sem egyéb mezőgazdasági jellegű tulajdonnal.

Baranya megyében a kulákok száma a következőképpen alakult. 1952-ben 2873 kulák volt. Számuk 1953. januárra 45%-kal növekedett 4180 főre. Korábbi lakóhelyét 23% hagyta el, és szántóterületük 75%-kal csökkent.²⁰⁵

A felülvizsgálatot tehát a községek – Pécsvárad is – 1952 novemberében befejezték, a járási felülvizsgáló bizottságok munkájukat 1952 decemberében lezárták, majd az egyre gyarapodó felülvizsgálati kérelmek miatt a végleges listák 1953 májusára készültek el. A folyamat így három lépcsőből állt. A helyi tanácsok végrehajtó bizottsága a pártszervekkel együtt a helyi viszonyok ismeretében igyekezett minél több személyt mentesíteni s így a kuláklistáról való levételre javasolni. A járási felülvizsgáló bizottságok ezzel szemben utasították, hogy a levételre kijelölteket vegyék vissza, sőt több ízben újak felvé-

---

205 PIL 276. f. 67. cs. 185. ó.e.

telét is javasolták a listákra. A végső döntést a harmadik lépcsőben a járási tanácsok vb elnökei hozták meg, bár több ízben a vitás kérdések eldöntésénél a Begyűjtési Minisztérium, valamint a megyei szervek illetékeseinek véleményét is figyelembe vették. Baranya megye pécsváradi járásának felülvizsgálati anyagaiból az derült ki, hogy a járási tanács vb elnöke töltötte be a mérleg szerepét s a felülvizsgáló bizottságok által módosított listákat jelentősen megrövidítette.

Író a határban²⁰⁶ Ottlik Géza kulákügye

1946–47-ben Gödöllőn belekezdtem egy természettudományos kriminek szánt hangjátékba A Valencia-rejtély címmel, írta Ottlik Géza 1989-ben megjelent három kisregénye fülszövegében. „A Rádió, vagyis Cseres Miklós elkérte tőlem olvasásra a még teljesen megíratlan első vázlatomat. Ijedelmemre, elfogadta úgy, ahogy volt. Kigépeztette, szereposztással, sűgőpéldánnyal, mi mindennel. Nekem 1947 elején el kellett utaznom. Jó, majd kijavíthatom, ha visszajöttem. Mire visszajöttem Rómából, már megkezdődtek 1947 októberében az »ötvenes évek«. A természettudományos krimimet elnyelte (velem együtt) a történelem krimije.”

Ottlik írói pályafutásáról azt vallotta, hogy „lyukacsos, mint a valódi ementáli sajt”, hiszen hosszú szünetekkel van teli, ugyanakkor megkülönböztette egymástól a hallgatást és az elhallgatást. A hallgatás erőgyűjtés, a hallgatás minden atomjában egy új regény esélye érlelődik – fogalmazódott meg a Réz Pállal készült interjúban, az elhallgatásnak viszont történelmi okai vannak.

„Elhallgattam például barátaimmal és a magyar irodalommal együtt 1944 márciusában, amikor a náci csapatok megszállták az országot. Aztán megint, visszavettem az Iskola a határon című regényem első kéziratát a kiadótól, 1948-ban. Nem ezt értem az író hallgatásán, nem az ilyen hallgatásokat.”

Az író elnyelő történelmi krimi, amit ő elhallgatásnak nevez, mindkét időpontban egy megbomlott (felbomlott?) világrend következménye. 1944-ben elhallgatott, de cselekedhetett, légtalmi szolgálata mellett üldözötteket mentett, többek között Vas Istvánt. 1947-től Ottlik Géza elszenvedője volt a történelemnek, fordításaiából élt. Nagyon keveset ismerünk élete ezen korsa-

---

206 Hantó Zsuzsa, 2006/b.

BELÜGYMINISZTERIUM

szám. Érkezt. 1953.

A beadvány száma:

kelte:

Előírat:

Utóírat:

Iktatókönyvből kivette:

Letisztázta:

Egyeztettek:

Elküldés napja: 1953. Elküldte: K. L.

Irattárba érkezett:

A kiadmányozó tisztviselő

neve:

állása:

Tárgy:

Ottlik Géza gödöllői lakos kulák ügye.

Utasítás a kiadónak:

Utasítás az irattárnak:

		194
Kutató:	Tétel:	Alapszám:

(35a.)

Együttal elintéztett szám:

Kapcsolatos szám:

Határidő:

Lassa

Kiadmányozás (jövahagyás) előtt:

Kiadmányozás (jövahagyás) után:

Elküldés után (irattárba helyezés előtt):

SZIGORUAN TITKOS

Belsőbiztonsági Hivatal, Budapesti Központ - Titkos Ügykezelőség

Érkezett: 1953. III. 3.

Melléklet:

3 db - 1/2 lap

00391953

Magyar Országos Levéltár

XIX-B-1-g-23-0039/1953

37/1953. Pou.

Szigorúan titkos!
Készült két példányban.

MINISZTERTANÁCS HIVATALA

0039/1953. 0. Tvk

Budapest, 1953. február 6.

Szám: D-324

Pozsonyi István főosztályvezető elvtárs,
Belügyminisztérium

8/2

B u d a p e s t ,

Tárgy: Ottlik Géza gödöllői lakos mulák ügye.

Ottlik Géza, Gödöllő Köztársaság ut 45.sz. alatti lakos, a Magyar Írók Szövetségének tagja, aki jelenleg is írásaiból él, 1948-ban 67 kh. földet örökölt Kecskeméten. Az örökölt földet felajánlotta az államnak térítés nélkül, ebből 53 kh. el is fogadtak. A kezelésében maradt 14 kh. földet 1952-ben újra felajánlotta az államnak, melyet a Dózsa tsz. Kecskeméten el is fogadott. A föld telekkönyvi átírása folyamatban van. Mivel 1948-tól a 14 kh. ingatlan után mezőgazdasági fejlesztési járulékot fizetett, a gödöllői községi Tanács kuláknak minősítette. Ezt a gödöllői járási és a pestmegyei Tanács jóváhagyta emellett, hogy tulajdonában csak 14 kh. ingatlan volt.

Kérem az Elvtársat, utasítsa a pestmegyei Tanács elnökét, hogy Ottlik Gézát a kulák-jegyzékből töröljék, mivel megállapítható, hogy földműveléssel sem felszabadulás előtt, sem utána nem foglalkozott, írásaiból élt és jelenleg is mint író dolgozik.

Megített intézkedéséről és annak végrehajtásáról kérem, hogy hozzám, február 15-ig küldjön jelentést.

Pozsonyi István
főosztályvezető

Magyar Országos
Levéltár

XIX-B-1-q-23-0039/1953

(35. d.)

Erd. II. 12. j. m.
Reg. B.

Rejtő c!

Intézkedési ajánlat megtekintésére
az előterjesztés véleményezésére.

7/11. M. 10.

1953. II. 14.

M. 10. elv.

Forrási elv. kéri megtekintést
Külkezelésről való értékelést.

1953. jún. 23.

21.

Rejtő c!

Megyei Tanácsnak küld
leendő utasítást előkészí-
teni, amit Forrási elv.
is alá.

7/24. M. 10.

Magyar Országos
Levéltár

XIX-B-1-g-23-0039/1953

(35. d.)

kából. Utalásokkal találkozhatunk egy-egy írásában. Pl. A Valencia-rejtélyben az idős elméleti fizikus – az egyik főszereplő – unokája a nagypapa és a nagymama viszonyára utalva a következőket mondta: „mennyre bámulta a bátorságotat..., az évtizedekig tartó mellőzést, megaláztatást te milyen csodálatos lelkerővel viselted el.”

A felsőozorai és kohanóczi Ottlik nemzetség az ősi magyar nemesi családok nagy tekintélyű sorába tartozott. Magas rangú állami tisztviselők, tábornokok és katonatisztek találhatók nemzedékeikben. Így Ottlik pusztán származása révén kiérdemelte a második világháború után az „osztályidegen”, „osztályellenesség”, „reakciós”, „kizsákmányoló” bélyeget. Függetlenül attól, hogy örökölt birtokait nem művelte, írással és műfordítással foglalkozott és birtokait az első adandó alkalommal ellenszolgáltatás nélkül felajánlotta az államnak. Az állam 1948-ban a felajánlott 67 katasztrális hold földből 53 katasztrális holdnyit fogadott el. 1952-ben, amikor Kecskeméten – ahol a családi birtok elhelyezkedett – megalakult a Dózsa termelőszövetkezet, Ottlik Géza a korábban csak haszonbérbe adhatott 14 katasztrális hold földet is felajánlotta térítés nélkül a szövetkezetnek, amit az elfogadott.

A kuláklista készítése idején örökölt földje egy része állami tulajdonba került, a másik részét a szövetkezet művelte. Ennek ellenére kuláknak nyilvánították, mert az 1952. évi 2. számú tvr. szerint az is kulák, „aki 1949-ben mezőgazdasági fejlesztési járadékot fizetett”.

1953. február 6-án Pozsonyi István főosztályvezető elvtársnak írott feljegyzésben dr. Pogácsás György kérte, hogy Ottlik Gézát a kulák-jegyzékből töröljék. Mikó József 1953. február 16-án mégsem intézkedett az író kuláklistáról történő levételéről, hivatkozva a 0046/1952 B.M. számú bizalmas rendeletre.

„Belügyminisztérium

Helyi Tanácsok Főosztálya

III/3. Koordinációs osztály

Jelentés

Ottlik Géza Gödöllő, Köztársaság u. 45.sz. alatti lakos ügyével kapcsolatban.

Ottlik Géza ügyét a gödöllői községi tanács VB-nél megvizsgáltam és megállapítottam, hogy a községi tanács VB-a nevezettet kulákként kezeli, mivel 1949-ben mezőgazdaság fejlesztési járulék fizetésre volt kötelezve.

A községi tanács VB-a nevezettet a pestmegyei tanács VB-a rendelkezése alapján összeállított társadalmi listán is és a 0046/1952.BM. sz. „Bizalmas” rendelet alapján kulákként tartja nyilván, mivel az 1951-es tvr. és az 1952-es tvr.

szerint mindazokat, akik 1949-ben mezőgazdaság fejlesztési járulék fizetésére voltak kötelezve, kulákként kell kezelni.

Begyűjtési szempontból nyilvántartva, beadással terhelve nem volt, miután a kecskeméti városi tanács VB-ától a gödöllői községi tanács VB-hoz földterülettel kapcsolatos átjelentés nem érkezett.

A községi tanács VB-a szerint nevezett földjét nem saját maga művelte, hanem haszonbérbeadással hasznosította.

A fentiek figyelembe vétele mellett nevezett kuláklistán való törlése iránt nem rendelkeztem.

Budapest, 1953. február hó 16.

Mikó József

Osztályvezető²⁰⁷

1953. február 23-án Pozsonyi elvtárs írásban kérte Mikó elvtársat, hogy Ottlik Géza neve kerüljön le a listáról. A pest megyei tanácsnak küldendő utasítás elkészítésére – amely törli Ottlik Géza nevét a kuláklistán – 1953. február 24-én kérte Mikó elvtárs Rejtő elvtársat. Így ért véget 1953 februárjában a kulákká nyilvánított író pokoljárása.

A kuláklistán „megszüntetése”

A listák nyilvánosságra kerülését követően, 1953-ban sokan kérték a listáról történő levételüket. A panaszügyeket az Állami Ellenőrzési Központ keretében működő Közérdekű Bejelentések Hivatala vizsgálta. A kulákok panaszbeadványai a Belügyminisztérium Helyi Tanácsok Főosztályához kerültek, ahonnan az illetékes megyei tanácsokhoz továbbították azokat. A megyei tanács elnökének javaslata alapján Belügyminisztérium Helyi Tanácsok Főosztálya határozatot hozott. A határozatot megküldték az illetékes megyei tanácsokhoz, azok az illetékes járási, községi vagy városi tanácshoz továbbították a végzést. Az eljárások őszig elhúzódtak, de közben a júniusi amnesztiarendelet előírta a kuláklistán megszüntetését. A határozat a kulákokkal szemben elkövetett törvénysértéseket csak „hibának” nevezte.

„Súlyos hibák történtek a kulákság korlátozása terén is. A korlátozás politikáját gyakorlatilag mindinkább a felszámolás politikája váltotta fel. Ez kifejezésre jutott abban, hogy a kulákok összes földterülete az utóbbi öt év folyamán

---

207 MOL XIX-B-1-q 35. d. 039. 23.

az eredetinek mintegy 30 százalékára zsugorodott... A kulákság korlátozásának és elszigetelésének politikáját folytatva, meg kell szüntetni a kulákok zaklatását. Ennek érdekében meg kell szüntetni a kuláklistát is. Az új begyűjtési rendszerben csökkenteni kell a kulákgazdaságok beadási kötelezettségét, s hasonlóképpen adózási terhelését is. Az ily módon, a tényleges teherbíró képességnek megfelelően megállapított kötelezettségek teljesítését azonban feltétlenül és maradéktalanul meg kell követelni”²⁰⁸.

Az amnesztiarendeletet követően Nagy Imre kormánya a kulákügyeket a Minisztertanács hatáskörébe rendelte és utasította a belügyminisztériumot a kuláklisták begyűjtésére. Tájékoztatására Varga András készített kimutatást.

„A kormányprogram alapján a kuláklisták megszüntetésére vonatkozólag a következő intézkedéseket kell végrehajtani:

A községi, illetve a városi Tanács birtokában lévő valamennyi kuláklistát össze kell gyűjteni és a járási Tanács vb. Elnökének felküldeni legkésőbb szeptember 28-án reggel 8 óráig. A határidő betartása érdekében szükség esetén futárt vegyen igénybe az elnök elvtárs.

Minden kuláklistát tartalmazó csomagot 2 példányú tartalomjegyzékkel kell ellátni, melyből egyik példány az átadó, másik példány az átvevő v.b. elnöknel marad kölcsönös aláírásokkal. A kuláklistákat tartalmazó anyagokat titkos ügykezelési szabályok szigorú betartása alatt kell kezelni és továbbítani.”²⁰⁹

---

208 MOL M-KS 276 f, 52. cs. 24 ő.e.

209 MOL XIX-B-1-q – tárgy: kuláklisták összegyűjtése és felterjesztése.

KITILTOTT CSALÁDOK

Ebben a fejezetben a kitiltott családok sorsa kerül bemutatásra, rávilágítva az azonosságokra és a különbségekre a deportált és a Budapestről kitelepített családok esetében. A közvélemény is tudott arról, hogy az ország több, a Dunától keletre elhelyezkedő megyéjében a korábbi lakóhelyükről eltávolított családok tagjainak fizikai munkát kellett végezni. A különbség nem volt világos, s talán még ma sem az. Az 1950 júniusától kezdetben a déli és nyugati határsávból²¹⁰, majd szinte az ország minden területéről deportáltak családokat, amelyek a Hortobágyon, a Nagyikunsgban és a Hajdúsgban zárt táborokban éltek és az 1951. május–júliusban Budapestről kitelepítettek sorsa és dolgoztatása között. Romsics Ignác összefoglaló munkájában azt írta, hogy a „magyar Gulag” lakóin belül külön kategóriát képezett az a 14 ezer ember, akiket 1951. május–júliusban minden bűnvádemelés vagy bírósági eljárás nélkül egyszerű rendészeti határozattal telepítettek ki a fővárosból és a vidéki nagyvárosokból. Elsősorban a Hortobágyra vitték a Budapestről kitelepítetteket és kényszerítették őket mezőgazdasági munkára. A kitelepítettek általában nagy és reprezentatív lakásait ugyanis szétszötták a funkciójuknál vagy kapcsolataiknál fogva „arra érdemesek között”.²¹¹ A Budapestről kitelepítetteket nem a Hortobágyra vitték, mert ott akkor még nem voltak falvak, hanem Szolnok, Pest, Békés, Szabolcs-Szatmár, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Hajdú-Bihar megye kijelölt községeibe telepítették. A Hortobágyra, Nagyikunsgra és a Hajdúsgba deportált 10 ezer emberről nem tett Romsics említést.

Az ismerethiány legfőbb oka a politikai elit ügyes konspirálása, a jelen, majd később a múlt be nem vallása, a dokumentumok titkosítása volt. Az 1988. év fordulópon tot jelentett, mert 1988-tól több könyvet is publikáltak a deportáltakról, többek között a Kitzsítottak sorozat négy kötetét. 2008 nyarán a budapesti kitelepítésekről is megjelent egy, a levéltári dokumentumokat is feldolgozó összefoglaló munka Széchenyi Kinga Megbéllyegzettek című könyve.²¹²

---

210 A határsávból 1950 előtt is történtek kitelepítések, de nem a Hortobágyra.

211 Romsics Ignác, 1999, 343 o.

212 Dessewffy Tibor – Szántó András, 1988, Gulyás Gyula – Gulyás János, 1989, Füzes Miklós, 1992, Jeszenszky Iván, 2000, Debreceni József, 2001, Szalai Csaba, 2001, Füzes Miklós, 2002, Beke Ferencné, 2002, Hantó Zsuzsa, 2002, 2006, 2007, Holopcev Péter – Irha Melinda, 2003, Kövesdy Zsuzsa – Kozma László, 2005, Saád József, 2005, Varga Albert, 2005, Kováts Dániel, 2006, Csőke Sándor, 2006, Lukács József, 2007, Széchenyi Kinga, 2008.

A kitiltott családok sorsának azonos vonásai:

- Mindegyik család ingó és ingatlan vagyonát elkobozták. Az ingatlanok nagyobb része állami tulajdonba került, de voltak ingatlanok, amelyek továbbra is a kitiltott család nevében maradtak. Annak ellenére, hogy azokat az ingatlanokat is közintézmények vagy magánszemélyek használták és a volt tulajdonos az amnesztiát követően sem térhetett vissza ingatlanába, a ház adóját és a felújítási költségeket behajtották a volt tulajdonoson. Például Kovács János zalabaksai körjegyzőt feleségével együtt 1950. június 23-án a Kócsi zárt táborba deportálták, ahonnan 1953. augusztus 4-én szabadult. Házát a deportálás után nem államosították. Az ingóságokat viszont azonnal széthordták. Lányai tudomása szerint nagy részük Zalaegerszegre került. A kitiltások feloldását végrehajtó ütemterv felhívta az egykori táborlakók figyelmét arra, hogy régi lakhelyeiken maradt ingó- és ingatlan vagyontárgyaik visszaadását ne követeljék, mert azokat nem kaphatják vissza. Nem is kapta vissza sem ingó, sem ingatlan vagyonát, de a tanács és a tanácselnök által használt házért a házadót Kovács Jánostól követelték. Az egykori körjegyző nyugdíját is elvonták. Mivel fizetni nem tudott, kérvényeire sem válaszoltak, idősebb lánya bútorait foglalták le az adótartozása címén.²¹³
- Azok a nyugdíjasok, akiknek nyugdíját a kitiltás előtt még nem vonták el – börtön, B-listára vétel, népbírósi tárgyalás vagy egyéb jogcímen – azt a továbbiakban nem folyósították.
- Az aktív korúak nem tudtak iskolai képzettségüknek megfelelő munkát vállalni, csak nehéz fizikai munkát végezhettek, ami az „átnevelés” részét képezte.
- A gyerekek iskolai oktatása nem folytatódhatott állami iskolákban. A deportáltak szülei fizettek a „telepes iskolák” tanítóinak az oktatásért. A Budapestről kitelepített családok gyerekei csak akkor tanulhattak a tanyasi vagy községi általános iskolákban, ha arra a felügyelő rendőr engedélyt adott. Középiskolai tanulmányaikat az amnesztia után is csak azok a gyerekek folytathatták, akiket felvettek a még funkcionáló egyházi iskolákba. Felsőfokú intézményekbe az érettségizett gyerekeket osztályidegen származásuk miatt csak rendkívül korlátozott számban vették fel.
- Az amnesztiát követően korábbi lakóhelyükre nem mehettek vissza, ha az a határsávban vagy valamelyik városban volt. Ha vissza is engedték

---

213 Kovács János zalabaksai házának története. In: Hantó Zsuzsa, 2007, 114–121. o.

őket korábbi lakóhelyükre, lakásaikat, házaikat akkor sem foglalhatták el, mert a használati jog – igen kivételes eseteket leszámítva – nem illette meg őket. Egy-egy szobát bérelhettek, lakás céljára nem alkalmas üzlet-helyiségekben húzhatták meg magukat, vagy egyházi szeretetotthonba kerültek.

- A családok szétszakadtak, mert a szülők igyekeztek gyermekeik jövőjéről gondoskodni, rokonok, ismerősök vagy kollégiumok adtak szállást a szerencsésebb gyerekeknek, akik többsége csak kerülő úton, estin, vagy egyáltalán nem tudott tovább tanulni.
- Az aktív korban lévő szülők továbbra is csak nehéz fizikai munkát végezhettek, gyakran elküldték őket osztályidegen származásuk miatt, ezért szinte az egész országot bejárták, hogy munkát végezhesenek. Így a családtagok többsége hetente, havonta vagy még ritkábban találkozhatott.
- A nyugdíjasok az amnesztia után sem kapták vissza nyugdíjukat, azt javasolták nekik, hogy dolgozzanak még tíz évet, és akkor jogosultak lesznek a minimális nyugdíjra.
- A zaklatások az amnesztia után is folytatódtak. Figyelésük életük végéig tartott – lásd Pongor Miklós figyelődossziéját –, állami ünnepek közeledtével néhány napig megelőző céllal – közülük sokan – élvezték a népköztársaság börtönkosztját.
- Voltak köztük kevésbé szerencsések, akiket a későbbi perek során elítéltek – mint Bolza Mariettet –, s a korábbi deportálás vagy kitelepítés büntetést súlyosbító okként szerepelt.

A továbbiakban a deportálás és a kitelepítés egyedi vonásairól lesz szó.

A családi munkatáborok

A Hortobágyra történő deportálások 40. évfordulóján, 1990 június 25-én az Országgyűlés rendkívüli ülésszakának 3. ülésnapján felszólalt Nagy Varga Dezső az FKGP parlamenti képviselője és emlékezésre szólította képviselőtársait és a magyar társadalmat.

„Szót kértém, hogy emlékezzünk és emlékeztessenek 1950. június 23-án Sopron-tól Szegedig azonos órában, hajnali 2 órakor több ezer embert, családot hurcolt el az ÁVH. Kádár János belügyminiszter kidolgozása alatt. Ezeket a családokat a 2 hónapos csecsemőtől a 80 éves beteg aggastyánig azonos címszó alatt fosztották meg emberi szabadságuktól, minden ingó és ingatlan vagyonuktól,

hogy az adott helységben a közrend és a közbiztonság szempontjából jelenlétük aggályos. Megalázó módon kulákoknak, titóistáknak, nyugatbérenceknek, kapitalistáknak bélyegezte őket a rémuralom.”²¹⁴

Iratok hiányában nem tudta bizonyítani a táborok zárt jellegét. Tapsot és gratuláló leveleket kapott. A zárt táborokra vonatkozó iratok 1994²¹⁵-ig, illetve 1995²¹⁶-ig titkosak voltak. Nagy Varga Dezső felszólalása után még 11 évet kellett várni, hogy a dokumentumok megjelenjenek. 2000-ben bukkantam rá és 2001-ben publikáltam először a belügyminisztérium központi irattárában őrzött dokumentumokat, amelyekből megtudhattuk, hogy 12 tábort hoztak létre Rákosiék, amelyek zárt, kutyás rendőrökkel ún. „K” őrsökkel őrzött táborok voltak. A dokumentumokat ma a Magyar Országos Levéltár (MOL) őrzi.

A családdal, ítélet nélkül, rendészeti határozattal történő kitiltást két formában hajtották végre az 1950-es években. Rendőrhatalósági őrizet alatt kényszer munkatáborokat hoztak létre 10 000 ember számára, illetve rendőrhatalósági felügyelet mellett falvakba, többnyire kuláccsaládokhoz költöztették az 1951 nyarán Budapestről kitiltott családokat, 14 ezer főt. Utóbbit kitelepítésként ismerjük. Mindennapi kenyerükért nekik is dolgozni kellett, ugyancsak rendőri őrizet mellett.

A Hortobágyra történt kitiltások 1950. június 23-án kezdődtek és kezdetben a déli határsávvá minősített települések lakói közül vitték oda a családokat.

A deportálások közvetlen előzményei, határsáv létrehozása

A határsáv létrehozásának külpolitikai előzménye a szovjet–jugoszláv viszony megromlása. Sztálin elvárta a szocialista blokkhoz tartozó országok kommunistáitól, hogy a jugoszláv társaikat s „Titót, a láncos kutyát” kiközösítsék. Belpolitikai országos előzménye a Rajk-per. A lokális, a határmenti előzmény egy gyilkosság, Lengyelkáporna párttitkárát egy tanyasi italozást követően megölték. A helyiek köztörvényes bűncselekménynek tekintették a párttitkár 1950. január 3-i halálát, a Központi Vezetőség²¹⁷ viszont az élesedő osztály-

---

214 Részlet a parlament 1990. június 20-i jegyzőkönyvéből.

215 „A Magyar Köztársaság Belügyminisztériuma az 1-a-2009/1994. számon 1994. június 28-ai hatállyal a minősítési jelölést megszüntette.”

216 Az 1995. évi LXV. tv. 28 §-ra figyelemmel a minősítés megszűnt.

217 MOL M-KS-276. f. 54. cs. 82. ő. e. 1950. január. 10-i jegyzőkönyv.

harc megnyilvánulásának vette. A Titkárság jegyzőkönyvei bizonyítják, hogy az ÁVH kiküldöttei megértették a helyi pártvezetőkkel, hogy nem látták azt, ami nyilvánvaló, hogy „terror van”, a jugoszláv ügynökök irányította demokráciaellenes kulákszervezkedés tagjai a gyilkosok, Bodó István, Császár Antal és Ördögh Imre. A rögtönítélő bíróság 1950. február 2-án hozott ítéletét még aznap végrehajtották, Bodó Istvánt és Császár Antalt kivégezték, Ördögh Imre életfogytiglani börtönbüntetést kapott.²¹⁸

Péter Gábor²¹⁹ nyilatkozata a kettős fenyegetettségről, mely szerint a külső titóista ellenség a belső reakcióval összefogott, hogy meggyilkolja az éjt nappallá téve dolgozó kiváló kommunistát, Kis Imrét a déli határsáv létrehozásának propagandaindoka lett. „Meg kell akadályozni, hogy a legaktívabb pártmunkások a terror áldozatai lehessenek”.²²⁰ A Titkárság 1950. január 18-i ülésén döntöttek arról, hogy azt a 14 embert is, akik Péter Gáborék szerint tudtak a gyilkosságról, de azt nem jelentették, családjaikkal együtt ki kell tiltani lakóhelyükről. Kiss Imre lengyelkápornai párttitkár meggyilkolása hívta fel arra a figyelmet – szögezte le a jegyzőkönyv –, hogy a jugoszláv határ mentén a demokratikus szervezeteket meg kell védeni, a közigazgatás reakciós elemeit le kell váltani, valamint a fegyveres erők az ÁVH és a határőrség fokozottabb együttműködésére van szükség.

1950. április 12-én döntés született a határsáv kijelölésére. Kidolgozták azokat a politikai és adminisztratív rendszabályokat,²²¹ amelyeket érvényesíteni kellett a határsávban. A 15 kilométeres határsávba hat megyének 17 járása, és 300 község került. 1950. július 1-jétől a határsáv állandó lakóit fényképes igazolvánnyal²²² látták el, és ezeken a területeken csak ezen különleges igazolvány tulajdonosai tartózkodhattak.

„00208/1950.I/9. sz. rendelet

Baranya, Bács-Kiskun, Csongrád, Somogy, Vas és Zala megye alispánjának.

Értesítem alispán urat, hogy 1950. évi július hó 1-jétől kezdve a csatolt jegyzékben felsorolt községekbe (városokba) beutazni csak a rendőrhatalóság által ki-

---

218 ÁBTL 3.19 V-16434.

219 Péter Gábor 1945. január és 1952 között a budapesti rendőrség Politika Rendészeti Osztálya, az ÁVO, majd az ÁVH vezetője.

220 MOL M-KS-276.f 54.cs. 82. ő.e.

221 Orgoványi István, 2001.

222 Hantó Zsuzsa, 2006, 406–407. o. A Családok munkatáborokban című könyv első kötetében megjelentettük Dürr Istvánné határsáv-igazolványát.

állított utazási igazolvánnyal lehet [...] Kiállítására 1950. június 20-a és július 1. között történik és ahhoz 1 db arckép szükséges.

Jelen rendeletem pontos végrehajtásáért az alispán urat személyesen teszem felelőssé.

Budapest, 1950. május. 30”

Az 1950-ben kialakított határsáv

Az ÁVH élt – és visszaélt – a számára biztosított jogokkal és minősítette a tisztviselőket, majd a lakosságot is, így megbízható és megbízhatatlan csoportokra osztotta az embereket. A határsávba kiküldött ÁVH-s tisztek feladata volt az objektumdossziék elkészítése. Összeírások készültek a demokráciaellenesekről, a falu aktív ellenséges elemeiről, a kulákokról, volt katonatisztekéről, volt csendőrökről, volt tisztviselőkről, volt spekulánsokról, kupecsekről, a vitézek, a volt fasiszta pártok és polgári pártok aktív tagjairól, a községben élő cionistákról, jugoszláv állampolgárokról és jugoszláv kapcsolatokkal rendelkező személyekről.²²³ Az elhurcolásra került családok listája ezen kimutatások felhasználásával készült az ÁVH és az MDP helyi vezetőinek javaslatára.

223 ÁBTL 3.1.5. O-9557.

ÁVH.Édes-Fiskommiszei Csatály-Bajai Alcsatály.

Szigorúan titkos "v"
Tárgy: Kimutatás Hercegszántó községben
élő ellenséges személyekről
Hercegszántó község a jugoszláv határ-
tól 5 km.-re fekszik.

J e l e n t é s .

Baja, 1952. évi március hó 6-án.

Jelentem, hogy a Hercegszántó községben élő ellenséges beállítottságú
csatályidegen személyekről az alábbi kimutatást készítettem:

Kulák:

Andrin Bertalan szül: Hercegszántó, 1897. anyja Szabolcs János, jelenleg
19 kh. földje van, lakhelye Hercegszántó, Vöröshadsereg útj. A múltban
24 kh. földje volt, melyen állandóan alkalmazottat tartott. A hivatalos
kuláklistán szerepel 1948-tól.

Baltin István szül: Hercegszántó, 1892. anyja Vélén Rozália, fn. a múltban
24 kh. földje volt, jelenleg 14 kh. földje van. A múltban foglalkozott
még más, cement, valamint fakereskedés is volt, lakik Hercegszántó,
Felsőbudaúti u. 24. szám alatti lakos, 1948-tól a kulák-listán szerepel.

Balogh István szül: Hercegszántó, 1883. anyja Nikolin Ágota, fn., a múlt-
ban földje volt, jelenleg 24 kh. földje van, jelenleg 24 kh. földje van, jelen-
leg 24 kh. földje van, jelenleg 24 kh. földje van, jelenleg 24 kh. földje van,
szerepel a kuláklistán, lakhelye Hercegszántó, Rózsa Ferenc útj. A múlt-
ban foglalkozott tagozatát alkalmával kijelentette, hogy most az Szász-
köz tagozatát fogják és kolhozok lesznek és ott mindenki szelőd lesz.
Az 1900-as években járt ki Amerikában. Ellene több ízben volt eljárás
indítva megszállási szabotázs eseményekért.

Bartolov István szül: Hercegszántó, 1886. anyja Blaszov Anna, fn., a múlt-
ban 24 kh. földje volt, jelenleg 20 kh. földje van, lakhelye Hercegszántó,
Rózsa Gy. u. 19. 1948-tól szerepel a kuláklistán.

Balatinszky Maria szül: Hercegszántó, 1887. anyja Prodan Johanna, fn., 24
kh. földje volt és jelenleg is 25 kh. földje van, mely állandóan hiányoz-
ni volt kiadva, 1948-tól szerepel a kuláklistán, lakhelye Hercegszántó,
Kossuth L. u. 61.

Irf. Csáti József szül: Hercegszántó, 1920. anyja Gyuritsy Mária, fn.,
Hercegszántó, Petőfi S. u. 9. A múltban 26 kh. földje volt, ahol állandóan
alkalmazottat tartott, jelenleg 13 kh. földje van. Bevezett ellen több
szerepel a kuláklistán, 1948-tól szerepel a kuláklistán, 1948-tól
szerepel a kuláklistán.

Irf. Csáti József szül: Bartolov Rozália Hercegszántó, 1896. anyja Jel-
len, fn., htb., Hercegszántó, Petőfi S. u. 9. szám alatti lakos. A múlt-
ban 29 kh. földje volt, jelenleg 13 kh. földje van. 1948-tól szerepel a kulák-
listán.

ABTL 3. 1. 5.

0 - 9553

28

Listák jugoszláv állampolgárok, jugoszláv kapcsolattal rendelkező személyek, ellenséges szemé-
lyek: kulák, volt csendőr, volt rendőr, demokráciaellenes, a falu aktív ellenséges elemeiről²²⁴

224 Objektumdossziék és -listák nemcsak a határsáv községeiben készültek, pontos számukat nem tudjuk, mert többségük megsemmisült vagy megsemmisítették. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában a nyilvántartásban szereplő objektumdossziék egy részéről is kiderült, hogy időközben megsemmisült.

Exp. 1950 MAR. 1-3

V. részleg.

Tárgy: Kitelepítésre javasolt
személyekről kimutatás.
/ Sirok György. /

Hiv.sz. 188/1950 Fiz.

H o l e n t é s.

Szeged. 1950. március 11.

Hivatkozva a fenti sz. utasításra, az alant
megnevezett személyt javasoljuk kitelepítésre.

S i r o k György sz. 1906 október 11, nős, egy gyer-
mekes, kulák, földműves, anyja: Németh Erzsébet,
Hercegszántó, 8 sz. alatti lakos.

Kulák családból származik. Három leány testvére, Her-
cegszántó községben él. Elemi iskoláit ott végezte.
1922-ben Mecsekemén, mezőgazdasági szakiskolát végzett.
Szülei, 1928-ben elhaltak.

1926-ban nősült, 1927-ben 2o kat. hold földet örö-
költ, majd 15 kat. hold földet részben felesége örök-
sége révén, részben pedig a felszabadulás után vá-
drolt, így lett 35 kat. hold földje.

A felszabadulás előtt a Függek. pártnak volt a tagja
és mint ilyen dr. Mózes János bpesti ügyvéd, volt
KGP képviselővel tartott kapcsolatot, akivel egyéb-
ként rokon viszonyban is van.

A felszabadulás után a KGP. lett tagja, és ennek veze-
tője, 1945-ben bírónak választották, mely tisztsé-
gét 1949 év elejéig töltötte be.

Reakciós tevékenységére jellemző, hogy 1946 évben

./.

A B T L 3. 1. 5.

0 - 9553

20

379

"Szigeran titkos!"

Tárgy: A hercegszántói rendőrök,
csendőrök és katonatisz-
tel Horthy ideje alatt.
Adta: "Szecsi" informátor.
Vette: Pelicci J. áv. hűgy.
Dát: 1954. XII. 7-én.

J e l e n t é s

Baja, 1954. december hó 7-én.

F. hó 1-én azt a feladatot kaptam, hogy
írjam össze azoknak a névsorát, akik Horthy idejében rendő-
rök, csendőrök és katonatisztek voltak.

Magyar György községirendőrvezető volt
a délszláv partizánok kivételével, Bárcen Bona János község
rendőr-el együtt.

Magyar György község rendőrvonattal
és ennek parancsnoksága alatt hercegszántói kettő magyar és k
a délszláv rendőr volt huzamosabb ideig szolgálatban.

Magyar Pál kismeszt volt rendőr híkes
K.u.7.sz. Aradi Mátyás délszláv kiűzörszt volt rendőr Mile
K.u.8.sz.
Bárdos Ferenc halász volt rendőr Dózsa Gy.52.sz.

Vélin Bertalan délszláv juttatott közlé
paraszt, volt rendőr Tavasz u. 5.sz.

Hercegszántói községben Gaiznity Ádám
délszlávborbély házában már a 1914-es háború előtt is volt
csendőrlelkénye, egy Kovács nevezett őrmester volt a cse-
nő parancsnok. Háború után Horthy idejében Vélin Marin dé
sláv János pl. előadó lakásában ellátandóan egy 10
tagú csendőrszert tartózkodott 1920-é-ben a háromszáz kiűri
dés után Kovács István csendőrtiszthelyettes volt az s.
parancsnok kb. 10-évig. Kovács István csendőrtiszthelyet-
tes Szegedre került. Valamint mint nyugdíjas csendőr Sze-
den lakik. Huzamosabb ideig mint csendőrök voltak: Molnár
István, Ragály, Tenkés Varga ezek innét kerültek.

Szalai /Rann/ János volt csendőr le-
szereelt és hercegszántón a csehsz.

ABT.3.13. D.955/24

5.

Tárgy: Hercegszántó községben élő jugoszláv kapcsolattal rendelkező személyek.

Jelentés

Baja, 1953 február hó 11-én.

Jelentem, hogy Hercegszántó községben az alábbi személyek élnek kik jogoszláv kapcsolattal rendelkeznek:

1./ Forgács István született: Bácskertes 1903 július 8-án, anyja: Játván, anyja: Karcs Mária, tss. tag, MDP. tag, jugoszláv állampolgár, magyar nemzetiségű, lakhelye: Hercegszántó Vöröshadsereg-u. 43.

2./ Tatai Ferenc született: Bездан, 1924 október 13-án, anyja: György, anyja: Magadassia Appolónia, tss. tag, MDP. tag, jugoszláv állampolgár, magyar nemzetiségű, lakhelye: Hercegszántó Vöröshadsereg-u. 43.

3./ Vétek Milonkó született: Hercegszántón 1914-ben, anyja: Jász Mária, földműves foglalkozásu, magyar állampolgár, délszláv nemzetiségű, pártunkivüli, lakhelye: Hercegszántó Aradi-u. 155 szám.

4./ Bakicski Milorád Mándity Milosáva született: Hercegszántó 1925-ben, apja: Márk, anyja: Patarity Milostáva, alkalmi munkás, pártunkivüli, magyar állampolgár, délszláv nemzetiségű, lakhelye: Hercegszántó Dóssa György-u. 300 szám.

5./ Mándity János született: Hercegszántó 1880-ban, anyja: Miklós, anyja: Illity Mária, földműves foglalkozásu, pártunkivüli, magyar állampolgár, délszláv nemzetiségű, lakhelye: Hercegszántó Kosáry-u. 406 szám.

6./ Prodán Marin született: Hercegszántón 1918-ben, anyja: Jász, anyja: Partulov Viktória, földműves foglalkozásu, pártunkivüli, magyar állampolgár, délszláv nemzetiségű, lakhelye: Hercegszántó Aradi-u. 51 szám.

7./ Mándity Mózes született: Csávolon 1897-ben, anyja: Vitéz, anyja: Anasztázia, borbély, pártunkivüli, magyar állampolgár, délszláv nemzetiségű, lakhelye: Hercegszántó Dóssa György-u. 294 szám.

8./ Gorjenács György, született: Hercegszántón 1898-ban, anyja: Sinity Anna, földműves foglalkozásu, pártunkivüli, magyar állampolgár, délszláv nemzetiségű, lakhelye: Hercegszántó Zenta-u. 202 szám.

9./ Nikolin József született: Berezén 1887-ben, március 12-én, anyja: Átyás, anyja: Illity Mária, eltarthat, pártunkivüli, jugoszláv állampolgár, magyar nemzetiségű, lakhelye: Hercegszántó Aradi-u. 159 szám.

ABTL 3. 1. 5.

0 - 8553

1951 és 1953 között az ország több megyéje és néhány vidéki – Szeged, Miskolc, Várpalota, Nagykanizsa – városa is sorra került mint kitiltási célpont, összesen 525 település. Szeged közel esett a jugoszláv határhoz, Miskolc, Várpalota és Nagykanizsa is a nehézipari fejlesztések központjaivá váltak a tervgazdálkodás kezdetén, ezért ezeket a városokat is meg kellett „tisztítani az ellenséges elemektől”. A deportálások 1953 nyarán zárultak le, tehát Sztálin március 5-én bekövetkezett halála után is folytatódtak. A Hortobágyra elhurcolt személyek számát csak becsülni tudjuk ma még, számuk tízezer körül mozog.

A fogalomhasználat problémái (deportált, telepes, telepített személyek, zárt területen elhelyezettek, nemkívánatos elemek)

A 12 zárt munkatábor fogalmilag internáló és munkatábor volt egyszerre, mert rendőrhatalósági őrizet mellett munkára kötelezték a táborlakókat. Az eltérés az internálás jogi fogalmától abban mutatkozott, hogy internálni személyeket lehetett a hivatkozott törvények alapján és nem családokat. Hegedűs András²²⁵ által használt deportálás fogalom viszont azért helytálló, mert ez családokra vonatkozott és a kitiltás együtt járt az ingó és ingatlan vagyon elkobzásával. Az elkobzott ingó és ingatlan vagyonról leltárt kellett készíteni minden esetben.

Az 50-es években a kitiltottak elkobzott vagyonáról nem készült helyszíni leltár, arról azonban tudunk, hogy utólag részleges listák születtek az eladott ingóságokról az értékesítésükre szervezett vásárokon. Arra is van példa, hogy az ingóságokról utólag a vb-titkár készítetett vagyonleltárt. Például Badi Lajos piskói lakost 1950. június 23-án hurcolták el családjával együtt. A vagyonleltár viszont 1952. október 8-án készült. A leltár feltüntette a gazdaság területét is.²²⁶

A Belügyminisztérium 1950. július 13-án kelt 00384/1950. B.M. IV. Ücs. számú utasítása²²⁷ a zárt táborokba hurcolt személyek megnevezésére a „telepes”, „telepített” kifejezést használta.

---

225 Gulyás Gyula – Gulyás János, 1999, 72–73. o.

226 Hantó Zsuzsa, 2006, 408. o.

227 MOL XIX-B-1-j 42. d., 0012.

„Ez a megjelölés jogszabályainkban eddig ismeretlen és sem ez, sem pedig az alkalmazott szabadságkorlátozások nem tartoznak sem a rendőrhatalósági felügyelet, sem az internálás, sem a kitiltás fogalma alá. A gyakorlatban kialakult szokás alapján a kitelepített személyek megjelölésére a »telepes« elnevezés vált használatossá. A telepesek tehát olyan személyek, akik ellenséges cselekedeteik folytatásának megakadályozása végett lakóhelyükről családjukkal együtt ki lettek tiltva, és egyes állami gazdaságok területén kényszertartózkodásra lettek kötelezve. Tekintettel arra, hogy személyiségük és magatartásuk nagyobb veszélyt jelent a társadalomra, államunk belső és külső biztonságára, mint a rendőri felügyelet alá helyezett vagy kitiltott személyeké, így szükségessé vált velük szemben a fent leírt szigorúbb szabadságkorlátozó intézkedések alkalmazása.”

A telepes a magyar szóhasználatban szabad munkavállaló, akikre egy terület elnéptelenedése esetén – pl. Mária Terézia a török kiűzése után németeket telepített többnyire a Dunántúl községeibe – volt szükség. Annak érdekében, hogy az eltérő gazdálkodási kultúrával rendelkező telepes (hospes) mielőbb beilleszkedhessen, ezért mind az államtól, mind a föld tulajdonosától többéves adómentességet és egyéb kedvezményeket kapott. A telepes szó a mögöttes politikai tartalom elfedésére szolgált, a helyi lakosság megtévesztésére. Mégis volt történelmi hasonlóság. A Hortobágyon és környékén évszázadok óta létező tanyavilágot 1945 és 1949 között erőszakosan felszámolták, részben lerombolták, vagy a deportáltakkal hordatták szét, vagy az elhurcoltak szállása lett.

Az ötvenes évek kommunista szóhasználatában a telepes olyan személy lett, akit ki kellett településéről tiltani, hogy „megakadályozhassák ellenséges cselekedeteinek folytatását”. E különleges orwelli nyelv alkalmazását az NKVD apparátusától kölcsönözték azok, akik pl. a szovjet politikai rendőrség kínzóterméinek verőlegényeit testmechanikusoknak, a kivégzést a szocialista védekezés első fokának nevezték. Erről az új nyelvről Andrej Makine francia származású író, az 1917-es forradalom után Oroszországban élt, nagyanyjára, Charlotte-ra emlékezve így írt.

„Nem találtuk meg az iratait – mondta a férfi visszatérve. Charlotte nem tágitott. Ami akkor történt, éppolyan hihetetlen volt, mint amilyen természetes. A vezető olyan káromkodássorozatot eresztett meg, hogy Charlotte a zsúfolt vonatokon töltött két hónap után is dermedten állt. Charlotte már az ajtókilincset fogta, amikor férfi még mindig szitkozódott. Azután hirtelen előtte termett, és az arcába sziszegte: Letartóztathatlak és agyonlőhetlek az udvaron,

a budi mögött! Megértetted, te mocskos kémnő?! Hazafelé menet, a behavazott mezőkön át bandukolva Charlotte arra gondolt, hogy ebben az országban új nyelv van születőben. Olyan nyelv, amelyet ő nem ismer, ezért érezte olyan valóságosnak a kormányzó egykori irodájában azt a beszélgetést. Persze mindennek megvan a maga értelme: ennek a nagy hirtelen posványba torkoló forradalmi hevületű nyelvezetnek is, a „polgártársnő-kémnőnek” is, meg a párttagok nemi életét szabályozó brosúrájának is. Igen, a dolgok új rendje van kialakulóban. Ez a mégoly ismerős világ más nevet kap minden tárgy, minden lény új címkét kap.”²²⁸

A „telepes” személyekkel kapcsolatos intézkedések tehát nem hivatkoztak jogszabályra. A kitiltási határozatok nem rögzítették, hogy milyen ellenséges cselekedeteket folytattak a családfők, ezeket senki nem bizonyította, nem volt se vád, se bizonyítás, azaz bírói eljárás, sem ítélet, csak elhurcolás. Jogszabályok hiányában az indoklás szerint „ellenséges cselekedetek” folytatásának megakadályozása volt a családok munkatáborba hurcolásának a célja. Ellenséges cselekedetet ellenség folytathat, és ellenségnek számított mindenki, aki 1948. január 1. előtt tulajdonnal rendelkezett, bármilyen csekély értékű és mértékű is volt az. A deportálás bírói eljárás nélkül történt, a végrehajtók államvédelmi és rendőri szervek voltak, akik a kitiltásokat a fennálló és a hivatkozott törvények megsértésével hajtották végre.

A „telepítettek” a zárt területet engedély nélkül nem hagyhatták el, látogatókat havonta egyszer fogadhattak az őrsparancsnok engedélyével. Egymás szószólói nem lehettek, egy ötéves gyermek pl. nem lehet saját szószólója, ha a szülei mégis szót emeltek, mert a „K” őrsök rendőrei a lábánál fogva felakasztották, a szülőket testi fenyegetéssel és elzárással büntették. Aki a zárt területet elhagyta, fenyegetésben vagy elzárás-büntetésben részesült. Munkaidő alatt szorgalmasan kellett dolgozniuk, munkahelyüket engedély nélkül nem hagyhatták el, a betegség színlelése fenyegetést vont maga után. A hét korlátozó szabályt egy nyolcadikkal egészítették ki 1951-ben.²²⁹ Levelet és 5 kilogrammos csomagot havonta egyszer kaphattak. Levelet csak magyar nyelven írhattak, a csomag tartalma csak ruhanemű és egyszerű étel lehetett. A levélírás engedélyezése, a táborba küldött levelek kézhez vétele és a csomag átvételének engedélyezése kedvezménynek számított és az őrsparancsnok hatásköre volt e kedvezmény megadása vagy elvonása.

---

228 Andrej Makine, 1995, 56. o.

229 MOL XIX-B-1-j 40. d. 106. 00369.

Az intézkedések megkettőzése

Az 1950 júniusától megindult kitiltási véghatározatokat az Államvédelmi Hatóság közvetlenül hozta, annak ellenére, hogy csak javaslattevői joga volt az internálásokra. A kitelepítés végrehajtásához a rendőrség karhatalmi egységeket biztosított és a rendőrség feladata volt a zárt táborok őrzése is.

1952. december 9-én Sebestyén László rendőrezredes, főosztályvezető feljegyzést írt Pöcze Tibor miniszterhelyettes részére. Ebben beszámolt arról, hogy a hortobágyi „telepesekkel” kapcsolatban a rendőrségnek és a belügyminisztériumnak csak részleges ismeretei vannak, teljes információkkal csak az ÁVH rendelkezik. Ezért Sebestyén László azt javasolta, hogy a Belügyminisztérium a beérkezett kérelmeket kivizsgálás végett ne a megyei rendőrkapitányságoknak, hanem az Államvédelmi Hatóságnak küldje meg. Az Államvédelmi Hatóság saját hatáskörében folytassa le a vizsgálatot.

„A telepesek az őrsőkön, járási és megyei kapitányságokon keresztül eljuttatják kérelmeiket a Belügyminisztériumba, ahol összegyűjtik azokat. Az Államvédelmi Hatóság megbízottja kb. 2 hetes időközönként átjön a Belügyminisztériumba és egyenként átnézve dönt a kérelmek kivizsgálása ügyében. Döntése alapján a kérelmeket leküldjük annak a megyei kapitányságnak, melynek területéről a kérelmezőt kitelepítették. A megyei kapitányság alárendelt hatóságai és szervei útján az ügyben nyomozást folytat le, kikéri a helyi pátszervezet és tanács véleményét, valamint az Államvédelmi Hatóság megyei osztályának javaslatát (melyet az nem minden esetben, vagy csak nagy késéssel ad meg). A nyomozás befejezése után a megyei kapitányság az iratokat javaslattal felterjeszti a Belügyminisztériumba, ahol az Államvédelmi Hatóság ráírja az ügyiratra, hogy az illető személy szabadon bocsátható, vagy kérelme elutasítandó. Ennek alapján a Hajdú-Bihar vagy Szolnok megyei rendőrkapitányság felé elrendeljük az illető személy szabadon bocsátását, vagy elutasítjuk kérelmét.”

A levéltári iratok szerint a Belügyminisztérium a Rákosi titkársághoz benyújtott mentesítési kérelmeket is visszaküldte az Államvédelmi Hatóság megbízottja számára az intézkedés megtétele érdekében.²³⁰ Balog Ferenc kérelmet nyújtott be a Belügyminisztérium Közrendészeti Főosztályához unokája Juhász Judit mentesítése ügyében 1952. július 23-án. A Belügyminisztérium Igazgatásrendészeti osztálya azt válaszolta, hogy a Juhász családot az

---

230 ÁBTL 2.5.1 30 d.

Belügyminisztérium IV. Közfendészeti Főosztály.

B-14-9/952.

Határidő: augusztus 5.
Mell: 2 db.

M á r f i I s t v á n r.őrnagy Elvtársnak,

895

H e l y b e n .

Főosztályvezetőhelyettes elvtárs megbízásából csatoltan megküldöm Balogh Ferenc kérelmét kitelepített unákája mentesítése ügyében.

Kérem az ügyet kivizsgáltatni és a szükséges intézkedéseket megtenni.

Kérelmezőt az ügy elintézéséről kérem közvetlenül értesíteni.

A kivizsgálás eredményéről és a tett intézkedésről - a mellékletek egyidejű visszaszármaztatása mellett - Főosztályvezetőhelyettes elvtárs jelentést kér.

Budapest, 1952. július 23.

/: Gyúrus Károly: /
r.őrnagy.

V. 28.2.16.2
17

ABTL 2. 5 1.

30. DOBOZ

V., Nádor u.2.

(F) fog.

Balogh Ferenc miskolci lakos
kérelme.

895/1952.IV.-9.biz.

1 db.

Államvédelmi Hatóságnak,

B u d a p e s t .

Tárgyban nevezett beadvánnyal fordult Belügyminiszter Elvtársához, melyben kéri a Miskolcra Hortobágy-Borsos tanyára kitelepített Juhász Judit nevű unokájának szabadon bocsátását.

Tekintettel arra, hogy nevezett áttelepítését Cím rendelte el, a kérelmet illetékes elbírálás és döntés végett csatoltan megküldöm.

Felkérem, hogy a döntésről értesíteni sziveskedjék.

Budapest, 1952. augusztus 2.

Exp. VII-4.k

/ Varga Aladár /
r.őrnagy
osztályvezető h.

16

Államvédelmi Hatóság telepítette Miskolcra Borsós-tanyára, így a kitelepítés okát nem ismerik.²³¹

A „K” őrsök tevékenysége

A kényszertartózkodásra kötelezettek őrzését különleges (K) őrsök végezték, idomított kutyákkal, amelyeket miheztartás végett a 12 éven aluli gyermekekre uszítottak – akik felügyelet nélkül bolyongtak a táborokban, míg szüleik dolgoztak –, ezzel maradandó sérüléseket és idegkárosítást okoztak a gyerekeknek. A „K” őrsök irányítása több kézben volt. Hajdú-Bihar megyében a megyei rendőrkapitányságnak, Szolnok megyében a járási rendőrkapitányságnak voltak alárendelve. Ennek megfelelően a megyei, illetve a járási kapitányságok őrszolgálati és igazgatásrendészeti osztályai és előadói irányították a „K” őrsök tevékenységét. Ezért a gyakorlati munkában sok hiba és nehézség adódott.

Sebestyén László rendőrezredes 1952-ben azt javasolta, hogy Hortobágy központban egy rendőri kirendeltséget létesítsenek hat fővel, akik egységes, gyakori és rendszeres ellenőrzést biztosíthatnak. A kirendeltség irányítójának a Hajdú-Bihar megyei kapitányság vezetőjét javasolta. Az átszervezést a javaslattevő szerint az is fontossá tette, hogy a „telepeseket” foglalkoztató állami gazdaságok (a Szolnok megyében lévők is) a Debrecenben lévő hortobágyi állami gazdaságok trösztjének irányítása alá tartoztak.

A táborrendszer kialakulása

A Hortobágyon és a Közép-Tisza vidékén létrehozott 12 tábor 1950. június és 1953. október között működött. 1950. június 22–23-án a déli határsávból, öt gyűjtőállomásról (Szeged, Kiskunhalas, Pécs, Kaposvár, Zalaegerszeg) 1991 személyt telepítettek ki 486 vagonnal a VII. szolnoki és a VIII. debreceni rendőr-főkapitányság területére.²³²

---

231 ÁBTL 2.5.1 30 d.

232 1949. januárban Kádár János a vidéki rendőri főkapitányságok felszámolására és helyettes 8 kerületi főkapitányság létrehozására tett javaslatot az MDP Politikai Bizottságában, mivel a 26 vármegye ellenőrzését nem tudta megoldani. Az Államvédelmi Osztály (ÁVO) vidéki főosztályai már 1948-ban ilyen kerületi felosztásban működtek. A javaslat eredmé-

A kitiltottak többsége gazdálkodó, kisiparos és kiskereskedő volt. Ingó és ingatlan vagyonuk az elkobzás után a földműves-szövetkezeti boltok, a termelőszövetkezetek, a helyi tanácsi, illetve pártszervek és pártfunkcionáriusok használatába kerültek, vagy az ingatlanok egy része csereingatlan lett.²³³ A határsávból történt kitiltások hasonlóan a többi törvénysértésekhez az „osztályidegeneket és ellenséges elemeket” érintették, vagyis az államosítások alanyait, a polgárságot, az egyházat, a korábbi politikai és államigazgatási elit tagjait, a falvak tulajdonos parasztságát és családjaikat.

1950 novemberére többnyire a határsávból 2381 személyt zsúfoltak össze a hét zárt táborban. (Borzas-Mihályhalma, Árkus, Kónya, Polgár-Lenin-tanya, Kócs, Kormó, Tiszaszentimre 9-es tanya). A zárt táborlakók létszáma folyamatosan növekedett. 1951 júliusában létesült az elepi állami gazdasághoz tartozó Elep tanyai zárt tábor, 1951. november végén az ebesi tábor és 1951. december 7-én a tedej tanyai tábor. 1951 decemberében két megye területén a tíz zárt táborban 3361 személyt tartottak elzártan a külvilágtól.²³⁴ 1952 nyarán kezdődtek a vidéki városi „deportálások”, ekkor öt városból Nagykanizsáról, Várpalotáról, Hatvanból, Miskolcra és Szegedre telepítettek ki családokat. 1952 júniusában létesült Borsós-tanya, és júliusban a lászlómajori tábor. Ezzel a zárt táborok létszáma tizenkettőre emelkedett és létszámuk 1952-ben 7065 főre növekedett, mely 1953 júliusára 7289 főre nőtt.

A táborok létszám, elhelyezés és bánásmód szerint is különböztek. A legnagyobb 700-1000 főt foglalkoztató zárt táborok közül a borsói és az árkusi, egy-két nagyobb gazdasági épületet és istállót foglalt magában. Az ebesi és elepi táborok zárt tanyabokrokból álltak. A kócsi és tedeji táborok létszáma 600-700 fő között mozgott. Közepes nagyságú (400-500 fő) táborra nőtte ki magát a polgári, az Erzsébet-tanyai, a Tiszaszentimre 9-es tanyai, a borzasi és a kónyai. A kormói és a lászlómajori táborok voltak a legkisebbek, 250-300 fős zárt táborok. A kormói tábor létszáma szinte nem változott az egész időszak alatt, 250-260 személy között mozgott. A tedeji táborban lakók száma is változatatlannak mondható; az 1951 decemberi alapítástól 660-680 fő körüli volt a létszám. A borsói táborban élők száma az 1952-es júniusi kitelepítést követően, 1953. januárban megnövekedett a Kunmadarasról elhurcolt 156 személlyel. Így emelkedett a létszám 830 főre. A kócsi és az elepi tábor létszáma duplájára

---

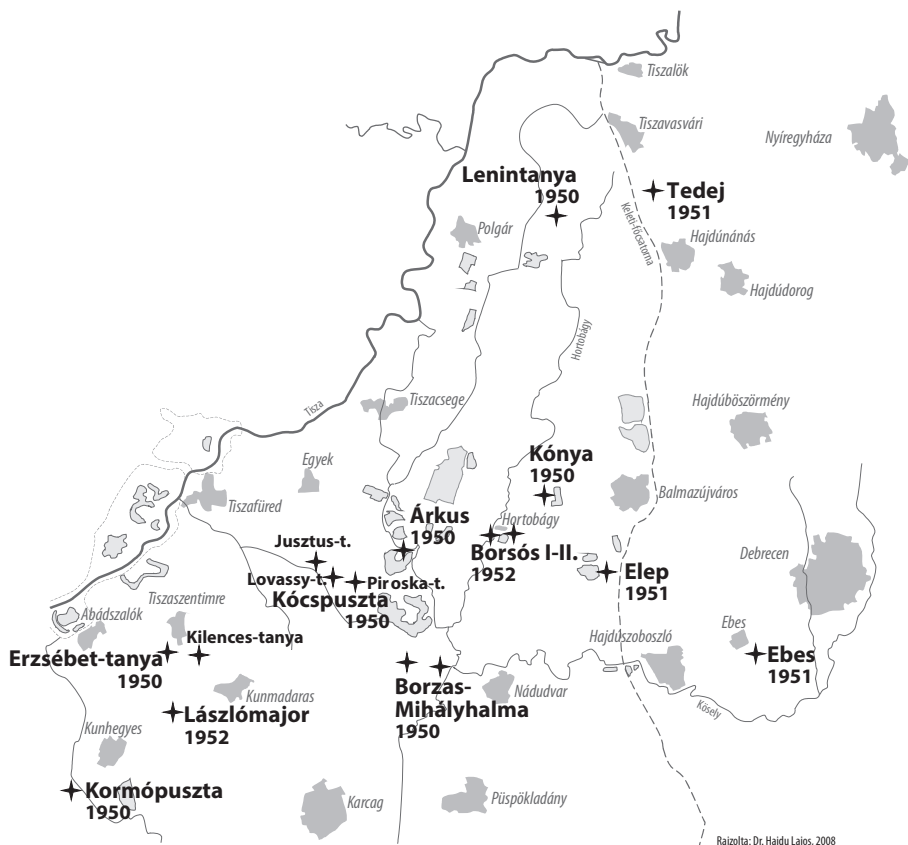
nyeként egy budapesti és 8 vidéki (szombathelyi, pécsi, székesfehérvári, Buda környéki, szegedi, szolnoki, miskolci, debreceni) főosztályt szerveztek.

233 MOL XIX-A-2gg-h-1957 39. d.

234 MOL XIX-B-1-j 40. d. 106. 00369.

növekedett az 1952-es városi kitelepítések következtében, azaz 626, illetve 910 főre. Az 1951 novemberében létrehozott ebesi tábor lélekszáma 316 főről 1049 főre emelkedett a szegedi kitelepítés után.²³⁵

**A deportált családok „zárt táborai”
a Hortobágyon, Nagykunságban és Hajdúságban
1950–1953**
(név mellett a létesítés éve)

Rajzolta: Dr. Hajdu Lajos, 2008

A térképről látható, hogy 11 tábor alsóbbrendű összekötő útról leágazó, kiépítetlen földutak mentén helyezkedett el. Az esőzések idején szinte megközelíthetetlenek voltak, hiszen, ahogy a Polgári tábor leírásában olvasható, a „ló hasáig ért a sár”. A 12. a borsósi tábor található közvetlenül a Füzesabonyt

235 MOL XIX-B-1-j 40. d. 106. 00369, 42. d., 0012.

Debrecennel összekötő főút mentén, a híres hortobágyi kilenclyukú híd és a csárda közelében. A térképről az is figyelemmel kísérhető, hogy nem mindegyik tábor található Hortobágyi Állami Gazdaságok területén, amely ma Nemzeti Park. A levéltári források KÖMI-mezőgazdaság, vagy hortobágyi zárt táborokként említik ezeket a táborokat.²³⁶

A táborok helyzete nem maradt változatlan a létesítéstől a feloszlatásig, egyrészt a létszám folyamatos gyarapodása, másrészt gazdasági okok miatt, mivel az állatoknak télen szükségük volt az istállóra. Ezért került sor a 12 táboron belül több táborhely megnevezésére, mint Tiszaszentimre 9-es és Erzsébettanya, Kócspuszta, Jusztus- és a Lovassy-tanya, Tiszaigar, Piroskamajor és Kováchtanya, valamint Borzas és Mihályhalma. A 12 tábor későbbi sorsa többnyire a teljes megsemmisülés lett. A puszták mélyén létesített, a külterjes állattartás részeként épített istállók, valamint a táborlakók által felhúzott alap nélküli vályogházakat a megváltozott gazdálkodási körülmények, valamint az idő foga eltörölte a föld színéről. Az eredeti állapot fontosabb elemeit Kónya és Árkus juhodályai őrzik, kérdés, hogy meddig, hiszen a juhodályok magántulajdonba kerültek. A változásokat a CD-n található térképmelléletek szemléltetik.

Elhelyezésük zsúfolt, tömegelhelyezés volt. Gazdasági célra készült épületek – gépszín, kukoricagóré, istálló, juhakol, marhaistálló, tyúkól, disznóól – váltak az elhurcoltak „otthonaivá”. Később a deportáltak építhettek vályogházakat maguknak a szabad idejükben. Több száz ember élt egy fedél alatt, a juhaklokban, a földre szórt szalmán, az istállókban szédeszékából tákolt emeletes ágyakon. Egy embernek 40-50 centiméter jutott, s ha valaki éjszaka a másik oldalára akart fordulni, csak több száz emberrel együtt tehetette. A „luxuselhelyezést” a tyúkól és a disznóól jelentette, ahova négy, hat, illetve kétfogú családok egyedül költözhettek. Fűtés nem volt, tisztálkodási lehetőség, zuhany, mosdóhelyiség ugyancsak hiányzott, az elhurcoltak leleményességére bízták, hogy megteremtsék maguknak a higiéniát.

---

236 ÁBTL 4.1 A-505., 4.1 A 508.

A deportálás indokai

A deportálás indokairól legtöbbet azon kérvények alapján tudhatunk meg, amelyeket a határővezetben lakók nyújtottak be 1956 nyara és 1957 tavasza között.²³⁷ 1956 tavaszán a politikai enyhülés egyik eredménye volt a déli határsáv létesítésével érintett egyes személyek vagyoni jogi igényeinek érvényesítéséről rendelkező M.T. rendelet és határozatok megszületése,²³⁸ amelyek az 50-es évek gyakorlata szerint nem közölték azt, hogy melyek azok a törvények vagy rendeletek, melyek felhasználásával kívántak orvosolni az elkövetett személyi és vagyoni károkat. A kitiltások a déli határsávból indultak. Az ingó és az ingatlan vagyon teljes elkobzása viszont nemcsak rájuk vonatkozott, hanem a Hortobágyon, Nagykunságban és Hajdúságban létesített 12 zárt táborba hurcolt 10 ezer ember mindegyikére, valamint a Budapestről 1951 nyarán kitelepített közel 14 ezer emberre és a vidékről kitelepített 1194 főre²³⁹ is, a teljes vagyonelkobzás őket is érintette. Velük a rendeletek egyáltalán nem foglalkoztak.

A Minisztertanács Titkársága jelentőszolgálatot hozott létre a déli határsávban. Az érintett tanácsok vezetői a feltett kérdésekre „K” telefonon és írásban válaszoltak, majd a benyújtott kérvények kapcsán kérdéseket fogalmaztak meg a Titkárság felé. Ezekről készítettett összefoglalót Apró Antal.²⁴⁰ A végrehajtási folyamat során megismerhetők a kitiltások okai. Ezek a következők voltak: a délszlávokat a jugoszláv kapcsolat, illetve rokonság miatt tiltották ki, a magyar nemzetiségűeket különböző politikai okokból – személyi feljelentés alapján vagy osztályidegen származás miatt. Külön csoportot képeznek azok, akiknél a kitiltás okait nem sikerült feltárni. A részletes elemzésben, amely az egyes személyekre vonatkozó okokat ismerteti a fő csoportokon belül, mindegyik csoportnál ugyanazok a felsorolások szerepelnek. Mindegyik csoportban vannak valakivel rokoni kapcsolatban lévők, nincstelenek és vagyonnal rendelkezők, a vagyonosok között különböző ingatlanok szerepelnek: ház, több ház és lakás, tanya, föld, korcsma, malom, gazdasági felszerelés, jószágállomány, egy évi termés, mozi, lakásberendezés és e javak kombinációi. Mint pl. „Veje volt XY-nak” „ingatlana nem volt”, „háza és valamennyi földje volt”,

---

237 Füzes Miklós 2002, 243–317. o. Füzes Miklós dokumentumkötetet jelentetett meg a Hortobágyi zárt táborokról. Ebben külön fejezet foglalkozott a kártérítési eljárásokkal.

238 29/1956 (IX.8) M.T. számú rendelet, 2.155/1956 (IX.11) és 2.174/1956 (X.3.) számú M.T. határozatok.

239 ÁBTL 4.1 A 505.

240 Apró Antal 1953-tól 1956-ig a Minisztertanács elnökének helyettese volt.

„háza, korcsmája, moziüzeme volt”, „1 kocsija és más ingóságai voltak”. „Sze-
geden volt nagy bérháza”, „háza, földje, gazdasági felszerelése, lakásberende-
zése, gazdasági állatai voltak” „2 háza volt”, „37 hold földje, egy tanyája volt
és ehhez tartozó ingóságok”. „nagy háza, lakása is volt”, „háza, földje, szőlője
volt”, „2 tanyája és két háza, gazdasági felszerelése és jószágállománya volt”,
„Csorván 2 háza, Mórahalmon 1 háza, 68 hold földje volt”.²⁴¹

Egy-egy esetben szerepelt, hogy hivatásos katonatiszt, csendőr vagy fasiszta
volt. Bizonyíték egyetlen esetben sem támasztotta alá a leírtakat. 1956-ban sem
tudták, hogy miért tiltottak ki családokat évekre településeikről és fosztották
meg őket minden ingó- és ingatlan vagyonuktól. Az „okok” felsorolása kap-
csán azt láttuk, hogy bárki, bármelyik település lakója kitiltható volt, hiszen
voltak vagyonosok és vagyontalanok, délszláv származásúak és magyarok.

A 29/1956. (IX.8.) M.T. számú rendelet „intézkedett” a volt déli határsáv
létesítésével érintett egyes személyek vagyoni jogi igényeinek érvényesítéséről,
melynek a megnevezése is félrevezető. Személyekről és nem családokról szólt,
akik érintettek voltak a déli határsáv létrehozásakor. Az érintettség teljes va-
gyonelkobzást jelentett és kitiltást a településről. Az 1§ eltávozni kényszerült
személyekről rendelkezett, miközben családokat kényszerítettek eltávozásra.
A kitiltást elrendelő véghatározatokat a belügyminiszter nevében a belügy-
minisztérium IV. közrendészeti főosztálya állította ki. A kitiltás indoka meg
nem nevezett „közérdek”, minthogy a nevezett ott tartózkodása „államvédel-
mi szempontból káros”, nincs ok és bizonyíték, amely a kiutasítást indokolná.
A véghatározat fellebbezést nem tett lehetővé, ami logikus is, hiszen a kitiltás
érdemi okának elhallgatása nem is tehetné lehetővé a fellebbezést. A végha-
tározatok nem rendelkeztek a kitiltás időtartalmáról és arról sem, hogy az
intézkedés teljes vagyonelkobzással járt együtt. Az 1§. szerint az eltávozni
kényszerült személyek korlátozás nélkül visszatérhettek. Kivételt azok a sze-
mélyek képeztek, akiket a bíróság büntett miatt kiutasított. A rendelet közvet-
ve elismerte, hogy a település elhagyása bírói ítélet nélkül történt. A rendelet
nem foglalkozott azzal a ténnyel, hogy a bírói ítélettel kiutasítottak, börtönbe
zártak vagy kivégezettek többségét is hamis váddal ítélték el. (lásd. I. fejezet)

A 2. § arról rendelkezett, hogy a **visszatért személyeket családonként öt-
ezer forintig** terjedő segélyben lehetett részesíteni, valamint a visszatért **sze-
mélynek/személyeknek** a termelés megindításához, illetve háza rendbetéte-
lére **családonként tízezer forintig** terjedő kölcsönt lehetett folyósítani. Az

---

241 MOL XIX-A-2-gg-4-1957 39. d.

összegekről és annak nagyságáról a helyileg illetékes községi és városi tanács végrehajtó bizottsága tett javaslatot, ugyanazok a szervek és emberek, akik a kitiltásban az ÁVH-t és a rendőri szerveket segítették. A segély kiutalásának lehetőségét hamarosan kiterjesztették azokra a személyekre is, akik korábbi lakóhelyükre nem kívántak visszatérni.²⁴²

A 3. § a vagyoni jogi igények érvényesítéséről rendelkezett, de csak az ingatlan vagyronról, az ingóságokról nem. Az ingóságokért tíz ezer forintig terjedő kölcsönt vehettek fel.

A termelés folytatásához szükséges eszközök, gépek, állatok, valamint az élet folytatásához szükséges lakásberendezés nem állt a visszatértek rendelkezésére, nem kérhettek kárpótlást a jogtalanul elszenvedett megpróbáltatásokért, a táborban szerzett betegségért, balesetekért, a családtagok haláláért, mivel a rendelet kizárta a kártérítés iránti igényt.

A 4. § a ház, illetve a lakásingatlan visszaadásának feltételeiről rendelkezett. Ha a ház állami tulajdonban volt, de abban magánszemély lakott, a házat tulajdonába vissza kellett adni, egyéb esetekben csereingatlan biztosítását rendelték el. Ha nem volt megfelelő csereingatlan a településen, akkor a környező községekben kellett házingatlant a család tulajdonába adni.

Az 5. § a földtulajdont kívánta rendezni a föld visszaadása vagy csereföld révén, ha állami gazdaságok vagy szövetkezetek használták a kitiltottak földjét, vagy haszonbérletbe adták.

A 6. § arról rendelkezett, ha a kitiltott nem kívánt visszatérni, jelenlegi lakóhelyére, akkor jelenlegi lakóhelyén csereföldet és csereingatlant adjanak részére.

A 7. § a közterhekről rendelkezett. „Ha az eltávozni kényszerült személy házat vagy földjét nem használhatta, illetőleg azok jövedelme hozzá nem folyt be, az erre az időre esedékes adót törölni kell.” Törölni kell „a személyi beadási kötelezettségét is, az eltávozás előtti időről esedékes adó- és beszolgáltatási hátralékát.” Hegedűs András sk, A Minisztertanács elnöke

Az igényeket 1957. december 31-ig kellett érvényesíteni, melyet 1956. szeptember 1-jétől kellett alkalmazni. A tanácsi vezetők ezt követően megkezdték a deportáltak névjegyzékének és korábbi vagyonának összeállítását. Személyenként javaslatot tettek a kiutalandó segély összegére, valamint arra, hogy a községbe visszaköltözött, vagy visszaköltözni szándékozik közül kik kapja-

---

242 34/1956 (IX.29.) M. T. számú rendelete, a 29/1956. (IX.29.) M.T. számú rendelet kiegészítéséről. A 2. paragrafus kiegészül 3. ponttal: 3) Az (1) bekezdésnek megfelelően segélyben részesíthető az az eltávozni kényszerült személy is, aki korábbi lakóhelyére nem kíván visszatérni”, 1956. szeptember 1-jétől kell alkalmazni.

nak kölcsönt a gazdaság újbóli megindításához. A segínyt a családok többsége megkapta, még azon családok is, akik nem költöztek vissza elhurcoláskori lakhelyükre. A Pénzügyminisztérium a kifizetésekre Baranya, Bács-Kiskun és Szolnok megyék, valamint Szeged város részére 2-2 millió forint, Zala megye részére 1,5 millió forint póthitelt biztosított. A kölcsönök kiutalására már nem került sor, mivel a kölcsönszerződések elkészítése hónapokat vett igénybe, s közben megváltozott a politikai akarat.

Több kérdés is felvetődött az ingatlan vagyon visszaadása tárgyában. Mi legyen a telekkönyvileg be nem jegyzett, de szerződés alapján a birtokló nevén államosított ingatlannal. A leszármazottak fellephetnek-e öröklési igényeikkel. Mi legyen a megoldás, ha az államosított házat elcserélték. Mi legyen a használatba vett házak, lakások sorsa. Az ingó vagyonnal kapcsolatban is több kérdés megfogalmazódott, annak ellenére, hogy a rendelet csak az ingatlan vagyon visszaadásáról rendelkezett. Mi a teendő, amikor a bútor a járási párt és tanácsi szervek vagy a termelőszövetkezetek irodáiba került. Kifizessék-e a tulajdonosoknak az ingóságok eladásából befolyt összegeket. Kiadhatják-e a tulajdonosoknak a kitelepítés után készített leltárak másolatát. Az őrzésre átvett ingóságokat visszaadhatják-e?

Több deportált felvetette a rehabilitáció kérdését és írásbeli igazolást kívántak kérni a tanácsi szervektől, hogy kitiltásuk jogellenes volt.²⁴³

A dokumentumok csak a kérdések megfogalmazásáról adtak tájékoztatást, a válaszok 1957-re áthúzódtak és erre vonatkozó dokumentumokat nem találtunk.

A gyakorlati megvalósításra két példa kerül ismertetésre. A rendelet lehetővé tette a visszaköltözést, az ingatlan visszaadását 1956-ban. Esterházy Péter szavaival élve ismét megesett az emberekkel a legnagyobb baj, ami diktatúrában érheti az embert, hogy néhányan reménykedni kezdtek. Kezdek hinni abban, hogy ismét állampolgárok lehetnek és nem kitaszítottak. A reményt segítette, hogy voltak községek, ahol a rendelet értelmében jártak el.

„1956-ban a piskói t.sz.cs. felbomlott, az idegenből odavitt t.sz.cs. elnököt egy vontató szállította haza valahova Pécsen túlra, megálltak előttünk és Punak Józsa Piskóról velük jött, bejött hozzánk, és azt mondta: Lajos bácsi, üres a ház, jöjjenek haza. A szüleim azonnal csomagolni kezdtek, mikor a vontató ment vissza, őket már vitte is haza a falunkba. Mikor hazamentek a szüleim, és visszaköltöztek a házukba, az istállóban ott találtak a t.sz.cs. tehenei közül

---

243 Füzes Miklós, 2002, 243–317. o.

10 vagy 12 db-ot. A tsz. vezetőivel megállapodtak abban, hogy a tőlünk elvett jószágok helyett megkapja édesapám ezeket a teheneket. Nagyon nagy terhet vett a vállára, mert azt a sok állatot gondozni és etetni kellett. A gondozást bírta, hiszen a munkához hozzá volt szokva és még csak 50 éves volt. Éltette a remény, és hogy újra azt csinálhatja, amihez értett és amit szeretett. Azt gondolta, újra kezdi az életet a semmiből. A nagy baj az volt, hogy ennivalót nem hagytak az állatoknak. Édesapám soha nem adta fel, azt a lehetetlen helyzetet is megoldotta, kölcsönkért, az állatoknak takarmányt vett, jóemberek is segítettek, egész télen gondozta, etette őket, és amikor kitavaszkodott, elvették tőle az állatokat azzal, hogy a t.sz.cs. 1,5 millió Ft adósságának a törlesztésére kellene.

Tavasszal ott állt ismét kifosztva, vett egy pár csikót, azokkal szántott. Egy tagban adtak vissza neki szántóföldet, zabot vetett bele, és nyáron bőséges termést aratott. A faluban valaki azt mondta: „Megjött a Badi és terem a föld”. Belátta, hogy állatok és eszközök nélkül nem lehet gazdálkodni, meg újra kezdtek beszélni, hogy tévesztés lesz, úgy gondolták, hogy a lányaiknak is akkor tudnak a legtöbbet adni, ha taníttatnak bennünket, és velünk vannak. 1958 tavaszán eladták a piskói házat, és beköltöztek Pécsre, ahol vettek egy kis házat nagy kerttel. A kertet édesanyám gondozta, édesapám pedig bányász lett. Mikor leérettségiztem, bányász lányaként jelentkeztem az egyetemre, de rajta volt a lapomon az x jel is.”²⁴⁴

Volt ahol a felettesekhez fordultak. A rendelet megjelenését követően, mivel az apparátus tagjai ugyanazok maradtak, akik voltak, és nem tudtak dönteni a „mi a teendő” kérdésében. A bizonytalansághoz a törvényalkotó is hozzájárult azzal a mondattal, hogy a déli határsáv létesítésével érintett egyes személyek és ezért nem minden érintett személy vagyoni jogi igényeinek érvényesítéséről rendelkezett. Az „elvtársak” a Belügyminisztérium titkárságához fordultak, hogy a rendelet, vagy a jól megszokott belső utasítások szerint járjanak-e el.

„Választóközvetemben való tartózkodásom alkalmából felkeresett engem Csőke András, aki jelenleg Jánoshalma kültelek 409 szám alatt lakik és elmondta, hogy 1950-ben kitelepítették Bácsalmásról Kormópusztára és 1953-ban szabadult. Az után érdeklődött, hogy velük mi fog történni? Neki 23 hold földje, 1 tanyája volt. Mindene el lett kobozva, bútor, földje, tanyája. Én választ nem tudtam adni nevezett kérdéseire.”²⁴⁵ Iván Istvánné feladata az lett volna, hogy

---

244 dr. Bárány Ottóné Badi Györgyi és Györffy Istvánné Badi Zsuzsanna visszaemlékezéséből részlet.

245 Füzes Miklós, 2002, 251–252. o.

végrehajtja a rendeletben foglaltakat, de mire való a törvény, ha az apparátus nem hajtja végre?

Mire a válasz megérkezett, ismét diktatúra volt, és senkinek nem jutott eszébe, hogy a törvények szerint járjon el, mert „meghalt a remény.” A családok egy része a maximum ötezer forintig terjedő segítyt megkapta és esetenként csereingatlant a házért. A forradalom leverését követő időszakban ismét elvették azt, amit visszaadtak. Az emberek kénytelenek voltak a túlélésre berendezkedni a jövő generáció életlehetőségeinek védelmében.

A deportáltak és kitelepítettek vagyonát közintézmények és az egykori funkcionáriusok és leszármazottaik használták, majd tulajdonként maradt rájuk a privatizáció és kárpótlás idején, mint számárra a fül. Görgey Gábor szülei berendezett villájáért, amelyhez nagy kert is tartozott 280 ezer forintnyi kárpótlási jegyet kapott. Egy ismerőse vásárolta meg a villát a kerttel, amelyért a tulajdonos 100 millió forintot kért, de 80 millióban végül megállapodtak. 1951-ben egy ÁVO-s kapta a villát, fia megvásárolta, majd a rendszerváltáskor eladta. Az író számára a kilencvenes években tálcán kínálta a véletlen, hogy statisztaként jelen lehetett a nagy tulajdonvándorlás országos színjátékának egyik lebilincselő epizódjánál.

„Ezekben a lopott házakban általában még azok laktak, akiknek, mint a rendszer kedvezményezettjeinek, annak idején, miután az osztályellenséget kisöpörték belőlük, kiutalták az ingatlanokat. Akik a bitorolt lakásokat és villákat nem csupán nevetséges áron vehették meg – a bűnös magántulajdont tagadó kommunizmus nagyobb dicsőségére –, hanem még erre is tizenöt éves OTP kölcsönt kaptak. A történelmi családok, az egykori uralkodó osztályok és polgárság tulajdona tehát végül oda került, ahol állítólag történelmileg a helye volt: a győztes munkásosztály funkcionáriusaihoz, illetve a rendszer hű kiszolgálóihoz. Telekkönyvileg bejegyezett magántulajdonként. Miközben az eredeti tulajdonosok lassan és többnyire nyomorúságosan elpusztultak.”²⁴⁶

Az 1950-es évek törvénysértő intézkedéseinek az alanyai számára, a rehabilitációs eljárások és a vagyoni jogi kár orvoslása is lényegesen különbözött, attól függően, hogy az áldozat kommunista volt vagy sem.

A Rajk-per rehabilitációs eljárásából Rajk Lászlóné anyagát mutatom be, a kommunista rehabilitáció illusztrálásra. Rajk Lászlóné lakást kapott a XIII. kerületi Katona József utcában és kívánsága szerint berendezési, felszerelési tárgyakat, valamint ruhákat is. A ház, ahonnan elvitték Rajk Lászlót, majd őt,

---

246 Görgey Gábor, 1999, 72–73. o.

az nem a saját tulajdonuk volt, hanem használatba kapták a párttól. Anyagi rehabilitációjának három állomását különíthetjük el a levéltári források alapján. Első menetben lakást kapott, majd XIV. osztály raktárából választott berendezési és felszerelési tárgyakat, végül kívánsága szerint vásároltak, illetve készítettek számára felszerelési és berendezési tárgyakat és ruhákat.²⁴⁷

1956. április 16-án Csehek Ferenc államvédelmi őrnagy, osztályvezető helyettes jelentést írt Piros László²⁴⁸ belügyminiszternek. A jelentés Rajk Lászlóné rehabilitációjával foglalkozott, mivel többen szóvá tették az eljárás elhúzódsát. A rehabilitáció 1955. októberben indult, amikor Csehek Ferenc megbeszélést folytatott Rajk Lászlónéval, hogy válasszon berendezési és felszerelési tárgyakat a XIV. osztály raktárából. A Rajkné által kiválasztott tárgyakat a Belügyminisztérium költségén lakására szállították. Ezt követően Rajkné ismételtén kérvényezte, hogy vásároljanak felszerelési tárgyakat számára. A kérvényezett tárgyakat a XIV. osztály beszerzője segítségével megvették. Minden esetben Rajk Júlia kívánalmainak megfelelően. A vásárlások ennek ellenére elhúzódtak, mivel Rajkné újabb és újabb kívánságokat fogalmazott meg, illetve az odaszállított és általa kiválasztott tárgyakat visszavítette és másokat kért helyettük. Közben Rajk Júlia úgy döntött, hogy szüksége van néhány méretre készült bútorra és ruhára is. Végül még összeírt néhány tárgyat, amelyek nélkülözhetetlenek lakása berendezéséhez. Ekkor arra kérték Rajknét, hogy határozza meg a még szükséges tárgyak pénzbeli értékét, és készpénzben kifizetik számára. Csehek Ferenc az utolsóként kért tárgyak értékének kifizetésére is engedélyt kért a belügyminisztertől, hogy „Rajkné elvtárs anyagi rehabilitációja” befejeződhessen.

A könyv második felében a visszaemlékezők beszámolnak arról, hogy milyen értékű kárpótlási jegyet kaptak elkobzott vagyonukért, a szabadság elvételeért és/vagy korlátozásáért. Legeza János mellékbüntetése rangja, nyugdíja, szabadsága elvétele mellett vagyonának elkobzása volt. A vagyon elkobzását jegyzőkönyv bizonyítja. Külön jegyzőkönyv készült a lakásban lévő értéktárgyakról is. A leszármazottak a lakás és az értéktárgyak visszaadását többször kérelmezték, de minden esetben elutasították kérvényeiket, annak ellenére, hogy leányát Bajor Erviné Legeza Máriát hivatalosan értesítették, hogy édesapja, Legeza János 1950. évi elítélését a Budapesti Katonai Bíróság az 1990

---

247 MOL XIX-A-2-gg 48. d.

248 Piros László 1954. június 6-tól belügyminiszter, e minőségében részt vett a koncepciók perek felülvizsgálatával, az áldozatok rehabilitálásával megbízott bizottság munkájában.

88-341/1956.

J E L E N T É S.

P i r o s L á s z l ó Belügyminiszter Elvtársnak!
B u d a p e s t .

Rajk Lászlóné elvtárs rehabilitációjával kapcsolatban az alábbiakat jelentem:

Utasításra 1955. október hónapban kapcsolatot létesítettem Rajk Lászlóné elvtárssal és a XIV. Osztály raktárából berendezési és felszerelési tárgyakat szállítottam a XIII., Katona József u. 21. sz. I. em. 15.sz. alatti lakásába.

Ezt követően Rajkné elvtárs ismételten beadott kérelmére, a kapott utasítás értelmében folyamatosan vásároltuk meg az általa kívánt butort és egyéb tárgyakat. A vásárlásokat a XIV. Osztály beszerzője Rajkné elvtárssal együttesen - kivánalmainak megfelelően - végezte. A vásárolt tárgyakat minden esetben Rajkné elvtárs választotta ki./

A vásárlások elhuzódását indokolja egyrészt, hogy Rajkné elvtárs részletekben adta elő kívánalmait, másrészt egyes tárgyak beszerzése hosszabb időt igényelt, és korábban raktárból kiadott tárgyak egy részét később Rajkné elvtárs nem találta megfelelőnek és azt visszaadta.

Mindezen körülmények mellett Rajkné elvtárs részére leszállítottuk az alább felsorolt tárgyakat:

A XIV. Osztály raktárából:

- 1 db. szekrény 2 ajtós fényezett,
- 1 " tálaló kicsi fényezett,
- 4 " szék támlás kárpitozott,
- 1 " szék karos kárpitozott,
- 1 " asztal ebédlői 8 személyes fényezett,
- 1 " recamié 1 személyes flóderozott,
- 1 " láda fás konyhai /festett/
- 1 " asztali tűzhely /som. LUNA/
- 1 " kombinált szekrény üveges résszel,
- 2 " füstcső egyenes 112-es,
- 2 " füstcső könyök 112-es,
- 1 " csőrózsa 112-es.

A raktárból kiadott tárgyak értéke kb. 15.000.- forint.

Folyamatos vásárlással megvásároltuk és leszállítottuk:

2 db. bőrönd	965.- Ft.
2 " szőnyeg perzsa	4.187.- "
1 " szőnyeg perzsa	2.400.- "
5 fm. szőnyeg futó	275.- "
14 m. függönyanyag csipke	

Magyar Országos
Levélár

./.

2337

XIX-A-2-gg - m.m. - 1956 (4801)

1 db.	porszívógép villany	1.410.-	Ft.
1 "	padlókefélgép	1.500.-	"
1 "	táskairógép	2.400.-	"
1 "	kávéfőző villany	193.70	"

Háztartási cikkek /edények, étkeszletek
stb./ 1.662.80 "

Méret után készítettünk részére:

1 db.	télikabát szőrme béléssel	3.633.-	"
1 "	átmeneti kabát	1.938.-	"
1 "	kosztüm	2.570.-	"
1 "	női nadrág	417.-	"
1 "	nadrágöv	80.-	"
6.5 m.	loden szövetanyag	1.040.-	"

Megrendelve, elkészítés alatt áll:

1 db.	kombinált asztal	2.024.-	"
6 "	szék kárpitozott	4.860.-	"
1 "	tálalóasztal	2.200.-	"

A kiadott, megrendelt tárgyak összes
értéke: 29.363.50 Ft.

Továbbiakban Rajkné elvtárs az alábbi tárgyakat kérte tőlünk:

1 db.	könyvvállvány /értéke kb./	800.-	Ft.
1 "	rádióasztal	500.-	"
1 "	jégszekrény	6.000.-	"
1 "	zongora pianinó	16.000.-	"
1 "	rádió törpeszupper	2.000.-	"
4 "	kép	6.000.-	"
1 "	fényképezőgép	3.000.-	"
	könyvek	6.000.-	"

Ö s s z e s e n : 40.300.- Ft.

Rajkné elvtárssal a közelmúltban megbeszélést folytattam, az utóbbi bekezdésben felsorolt berendezési tárgyak részére történő biztosítása ügyében és vele úgy állapodtam meg, hogy ezen tárgyak értékét készpénzben bocsátjuk rendelkezésére.

Kérem Miniszter Elvtársat engedélyezze, hogy az utolsó felsorolásban még kért tárgyak értékét /40.300.- forintot/ kiadhas-sam, mellyel Rajkné elvtárs anyagi rehabilitációja befejezést nyer.

Budapest, 1956 április hó 16-án.

Nytsz: 26877
4 pld.
K:DI/Dné.

Csérik Ferenc/
áv.örgy.
osztályvezetőhelyettes.

Magyar Országos
Levélár

évi XXVI. Törvény alapján semmissé nyilvánította. Újabb példa az orwelli igazságra, vannak egyenlőbbek.

„Parasztoszocialista szektásság”

Veres Péter szülőhazája a „Hortobágy mellyéke”, gyermekként, majd íróként is foglalkozott a szegények, a napszámos nép, a zsellércsaládok ivadékai és a gazdagok, az urak és nagygazdák közötti „történelmi idegenséggel” és annak feloldási lehetőségeivel. A szerinte évszázadokig tartó történelmi idegenség 1949 és 1953 között feloldódott a „kutyából nem lesz szalonna” politika következtében.

Idézem szavait:

„Rákosi Mátyásék nem vették észre, hogy a szegényparasztok már sajnálni kezdték a kuláknak minősített rendes gazdaembereket, és a megaláztatásokban velük éreznek, tehát megszűnőben van az a helyi osztályharc, amelyre a falusi, paraszti politikájukat építeni vélték. Végzetes szociológiai tájékozatlanság, ami politikai rövidlátásban nyilvánult meg.

1951–52-ben már megromlott még az itteni baloldaliasan messianista parasztság közérzete is. A nagy többség kezdett nem hinni, és még a szocialisták is bizonytalankodtak: vajon jó lesz-e ez?”²⁴⁹

Veres Péter egyéni sorsa is azt mutatja, hogy amikor a kisfiú óhaja – az urak is tudják meg, milyen volt az ő életük – történelmi valóság lett, megrendítette. Őt a történelem kiemelte a „majdnem alkativá kövesedett parasztoszocialista szektásságból.”

„Nem ítélni akarok, hiszen ennek a »bosszú-radikalizmusnak« a nyomait még a saját hajdani gondolkodásomban is megtalálom, pedig én nem voltam »vérivó forradalmár«. Amikor még, mint gyermekben, kezdő kis cselédben és meghajszolt napszámosban, felforrt bennem a megalázottság, majd amikor már mint ifjú szocialista pályamunkás a hortobágyi halastóhoz vasútállomást építettünk, és mellettünk kinn a szikes pusztá közepén, amelynek még a neve is Csúnyaföld, orosz hadifogolytábor volt, majd tovább, amikor magam is végigpróbáltam néhány fogolytábort, bennem is meg-megjelent: »Az anyjuk istenit ezeknek a büdös uraknak, ide kellene őket rakni a Hortobágy közepére, majd megtudnák, mi az élet!« 1945-ben azonban, mint már írtam róla, úgy elillant

---

249 Veres Péter, 1967.

belőlem az ilyesféle bosszúvágy, annyira magával ragadott a történelmi tenni-valók szorgossága, hogy még az engem pofozó és rugdosó csendőröket se keresttem meg. Ezer más fontosabbnak érzett dolgom volt, és bennem – úgy sejtem – a metamorfózis már majdnem teljes volt: már nemcsak a saját osztályomat, hanem az egész népet, nemzetet láttam.

Úgy látszik, a történelem kiemelt a majdnem alkativá kövesedett parasztszocialista szektásságból.

1951-ben vagy 52-ben aztán, mint az Alföld-fásítás országos felügyelője, a Hortobágyon jártam, és elhívtam Illyés Gyulát is, hogy nézzük meg együtt a tiszalöki erőmű építését. Előbb azonban útközben széjjelnéztünk a Hortobágyon. A halastónál megmutattam neki, némi, talán nem is eléggé titkolt büszkeséggel azokat az »objektumokat«: kishidat, iparvasutat, amelyekben nemcsak hogy a munkám van benne, hanem néhány munkással én építettem. Felmentünk aztán a régi nagymagtárba is, ahol a haltakarmányokat tárolták, keverték. Parasztlányok, asszonyok forgatták az árpát, tengerit, csillagfürt-darát úgy, mint azelőtt. Szokásom szerint elkezdtem velük beszélgetni, kicsodák, mic sodák, hova valók, mennyit keresnek stb., stb. De nagyon nehezen válaszoltak, nem lehetett belőlük szót vájni. Majd aztán odasúgta nekem az üzemi kísérő: ezek kitelepítettek, internáltak. A jugoszláv határ mentéről, Baranyából hozták őket ide.

Leforrázva mentünk ki Gyulával a magtárból, és nem mentünk el Tiszalökre se, ott is ezeket találhnánk. Majd mint aztán otthon Balmazújvárosban elmondták, a Kónyán és a Vókonyán, ahol gyermekkoromban cselédek voltunk, egész tábor van belőlük. Maguk építettek maguknak szállásokat, sárból és földből szinte pontosan ugyanúgy, ahogy hajdan én elgondoltam.”²⁵⁰

Kitelepítés Budapestről

2008 nyarán jelent meg Széchenyi Kinga Megbélyegzettek című könyve a budapesti kitelepítésekről. Nem vállalkozom e kitűnő munka rövid bemutatására, csak arra szeretném felhívni az olvasó figyelmét, hogy a kitelepítések minden fontos mozzanatát e könyvben megtalálják levéltári forrásokkal, sajtotermékekkel és visszaemlékezésekkel alátámasztva.

---

250 Veres Péter, 1967.

Néhány levéltári dokumentumot szeretnék bemutatni és a kitelepítettek adatainak számítógépes feldolgozása során született összefüggésekre hívnám fel az olvasó figyelmét. 1950 szeptemberében az ÁVH vezetői az MDP egyetértésével tervet készítettek a Budapesten lakó, legalább háromszobás lakással rendelkező osztályidegenek otthonainak megszerzésére. A felszabaduló lakásokat párt- és minisztériumi vezetők, vezető beosztású államvédelmi és honvédtisztek családjai foglalták el. Dénes István jelentette Gerő Ernőnek²⁵¹, hogy kiket telepítettek ki háromszobás lakásaikból. Nevek mellőzésével a beosztásokat jelölte meg. Gerő a következő megjegyzést fűzte a tájékoztatáshoz.

„Dénes I. e.!

Kérem gondolkodni arról, hogy a holnapi lapokban már közlemény jelenjék meg arról, hogy személy szerint milyen prolik (szerv, üzem, gyermekek, illetve családtagok száma) költöztek be a Budapestről kiutasított burzsoá-reakciós áruhalmozók lakásába. 1950. IX. 22.”²⁵²

A „Budapestről való kitelepítéssel foglalkozó bizottság” vezetője Friss István²⁵³ volt. A bizottság javaslatát nem ismerjük, csak Gerő véleményét, amelyet a bizottsági javaslatra írt Rákosi Máttyás,²⁵⁴ Farkas Mihály²⁵⁵ és Révai József²⁵⁶ részére. Gerő a kitelepítést szükségesnek tartotta, csak a lebonyolítás mód-szereivel vitázott. Szerinte, hetente 100-150 kitelepítést kellene végrehajtani és őszig befejezni. Ennek hátránya, hogy a kitelepítendők eladnák, vagy ismerőseiknél elhelyeznének néhány értékesebb holmit, ahogy fogalmazott „Szerintem ezt kibírjuk.” Előnye viszont, hogy kevesebb lesz a tévedés, a nehézség a vidéki elhelyezéseknél, könnyebb lesz a munkába állítás, s nem kell éjjel, brutális módszerekkel elszállítani embereket. Két akciót ugyanakkor nem kell egyszerre végrehajtani, az egyház ellen és a budapesti osztályidegenek ellen.²⁵⁷

1951. május 5-én Gerő instrukcióinak megfelelő jegyzőkönyv készült a nemkívánatos elemek Budapestről történő kitelepítéséről Rákosi, Gerő, Friss, Péter²⁵⁸ és Házi Árpád Belügyminiszter tárgyalásának eredményeként. A kitelepítés a belügyminisztérium feladata, amelyet az ÁVH segítségével bonyolít

---

251 **Gerő Ernő:** államminiszter 1949–52 között.

252 MOL M-KS 276 f. 65 ő.e. 183.cs.

253 **Friss István:** Az emigrációból hazatérve az MKP és MDP Állampolitikai, ill. Államgazdasági Osztályának vezetője volt 1952-ig.

254 **Rákosi Máttyás:** A Minisztertanács elnökhelyettese 1949 és 1952 között.

255 **Farkas Mihály:** 1948 és 1953 között honvédelmi miniszter.

256 **Révai József:** 1948 és 1953 között népművelési miniszter.

257 MOL M-KS 276 f. 65 ő.e. 183.cs.

258 **Péter Gábor:** az ÁVH vezetője.

le. Megindításának napja: 1951. május 21. Hetente 120-150 családot telepítenek ki három nap alatt. A családoknak a végzés megérkezése után 24 óra áll rendelkezésükre, hogy a családfő az 5 q, s minden további családtag 250 kg holmit összepakolhasson. Az elszállítás vasúton történik, egy vagonba több család kerül. Szövetkezeti községbe és városba nem lehet telepíteni. A lakásban maradt értéktárgyakat a bizományi áruház értékesíti és az összeget a kitelepítetteknek megküldi. Megállapodtak egy irányító csoport létrehozásában is, amely azonos lett a mentesítő bizottsággal, a csoportba egy-egy tagot delegál a budapesti pártbizottság (Fehér Lászlót), a budapesti tanács (Kiss Györgyöt), a Belügyminisztérium (Rudas György r. alezredest) és az ÁVH (Sándor Imre av. őrnagyot).

A levéltárban található zárójelentés szerint²⁵⁹ az 1951. május 21-től indult kitelepítés során 1951. július 18-ig 5182 családot, 12 704 főt szállítottak el Budapestről. A Budapesten tartózkodó „nemkívánatos elemekről” készített alaplistán 6644 család 17 530 fő szerepelt, de csak 5893 határozatot tudtak kézbesíteni. Ennek részben az volt az oka, hogy a családok egy része önszántából elhagyta lakását, házát, vidéki rokonokhoz, ismerősökhöz költöztek, vagy Budapesten találtak albérletet úgy, hogy a család tagjai szétváltak, s egyenként kívánták megúszni az elhurcolást, pl. a Nikolits család. Közülük 583 család 1316 fő költözött vidékre, 4 család 8 fő külföldre távozott, 10 családfőt korábban letartóztattak, 85 család 155 fő tartózkodási helyét nem sikerült július 18-ig kideríteni, kórházba távozott 55 család 66 fővel, s 14-en korábban elhunytak. A kimutatás 751 családot jelölt 1569 fővel. A kikézbesített határozatokat követően sem tudták az összes családot elvinni, mert 692 családot mentesítettek 1884 fővel, 13 család 32 fő megszökött és hat család 10 fővel öngyilkosságot kísérelt meg, közülük 4 család 6 fővel sikeres öngyilkosságot követett el. Az elszállítottak között olyan családtagok is szerepeltek, akik vidéki lakhelyükön kapták meg a határozatot, s onnan költöztették a családtagokat a kijelölt kényszerlakhelyre, pl. Verseghy Nagy Elek feleségét és két fiát. Az 5182 családból 60 család engedélyt kapott arra, hogy kijelölt kényszerlakhely helyett befogadó családhoz költözzön, amennyiben erre a befogadó lakhelye szerint illetékes tanács is engedélyt adott.

1953-ban, a közkegyelem gyakorlásáról szóló törvényerejű rendelet végrehajtásáról szóló kimutatás szerint a Budapestről kitelepítettek száma 13 670 fő.²⁶⁰ A levéltárban lévő listák számítógépes feldolgozása során a kitelepítettek

---

259 MOL MK-S 276 f. 65. cs. 183 ő.e.

260 MOL MK-S 276 f. 65. cs. 184. ő.e.

Összefoglaló kimutatás

a Budapest területén nem kívánatos elemek kitelepítéséről.

I. Listára felvettek száma	6.644 család	17.530 fő
II. Kikézbcsített határozatok száma.....	5.893 "	15.037 "
I.-hez viszonyítva	88 %	
III. Elszállítva.....	5.182 "	12.704 "
I.-hez viszonyítva	77 %	
II-höz viszonyítva	87 %	

Az elszállítás elmaradásának oka:

Mentesítve	692 család	1.884 fővel	392 családtag
Megszökött	13 "	32 "	12 "
Öngyilkosságot kísérelt meg	6 "	10 "	3 "

711 család 1.926 fővel 407 családtag

II.-höz viszonyítva a mentesítések száma: 11 %

Kézbcsítés elmaradásának oka:

Vidékra költözött	583 család	1.316 fővel	577 családtag
Külföldre ment	4 "	8 "	16 "
Letartóztatva	10 "	10 "	55 "
Katona	-	-	34 "
Ismeretlen helyen	85 "	155 "	70 "
Kézbcsítés előtt kórházba ment.....	55 "	66 "	127 "
Meghalt /előzőleg / ..	14 "	14 "	45 "

751 család 1.569 fővel 890 családtag

Öngyilkosságot kísérelt meg:

<u>Budapesten</u>	6 család	10 fővel	3 családtag
Ebből meghalt	4 "	6 "	1 "
<u>Vidéken</u>	1 "	2 "	-
Ebből meghalt	-	-	-

Az elszállítottak között szerepelnek azok is, akik ideiglenes vidéki lakhelyükön kapták meg a határozatot, és onnan költöztek az általunk kijelölt lakhelyre.-

számáról egy harmadik adat született 10 911 fő, annak ellenére, hogy a fenti összesítések egyazon listák alapján készültek. A nevek és a születési évszámok több tévedést tartalmaznak és elkezdődött a listák adatainak korrigálása az érintett családok leszármazottainak bevonásával, amennyiben erre módunk nyílt. A korrekciók következtében a kitelepített személyek száma 11 214 főre emelkedett. A könyv CD-mellékletében lévő névsor a javítások után is több téves adatot tartalmazhat, hiszen nem sikerült mindegyik család leszármazottait megtalálnunk. Ezért kérjük az olvasót, amennyiben hiteles adatokkal korrigálhatjuk a névsort, legyenek ebben segítségünkre. Több esetben hiányoztak családtagok. Egy részüket pótoltuk. A javításokat és kiegészítéseket dőlt betűvel írtuk, jelezve, hogy módosítottuk az eredeti dokumentumot. A CD tartalmazza Budapest XXII. kerületéből kitiltottak lakcímeit utca és házszámok szerint, kerületenként. Ugyancsak kerületek szerinti térképek mutatják azokat a településeket megyék szerint, ahova a kitelepítetteket költöztették. A könyv színes mellékletében szerepel a megyéket és azon belül a településeket feltüntető összesített térkép a kitelepítettek „lakóhelyeivel”, valamint az V. kerületből kitelepítettek lakóhelyeiről készült térkép utca és házszám szerint, azaz honnan és a hová térkép, megyék és települések szerint.

A kitelepített családfők foglalkozása azt mutatja, hogy kitiltották azok családait, akik országos szintű döntéshozatal adminisztrációi teendőit látták el, parlamenti tagok voltak, bizottságokban vettek részt, vagy megyei- és birtokszintű adminisztráció és bíraskodás résztvevői és felelősei voltak. Kitiltották a katonákat és a rendőrség tisztségviselőit, valamint a gazdaság irányítóit. Azaz a gazdasági és a politikai elit tagjait, akik jelentős vagyonnal rendelkeztek nemcsak Budapesten, de a vidéki településeken is. Katonatiszt, csendőrtiszt, rendőrtiszt, főtiszt és nyomozó közül **1321 főt**, az országos szintű adminisztráció irányítói közül **503 főt** – miniszter, államtitkár, főtanácsos, nagykövet, követ, főkonzul, országgyűlési képviselő, felsőházi tag, minisztériumi tisztségviselő, főügyész, ügyész – telepítettek ki. A megyei és helyi szintű adminisztráció és bíraskodás irányítói közül **279 főt** – főispán, alispán, polgármester, főszolgabíró, szolgabíró, főjegyző, jegyző, ügyvéd, bíró, jogtanácsos. A gazdasági elit tagjai közül kitelepítettek **275** vezér- és gyárigazgatót, **262** nagykereskedőt, **241** földbirtokost és nagybérlet, **190** banktulajdonost, **170** bankárt és bankigazgatót, **17** szálloda- és étteremtulajdonost.

A Budapestről kitelepített családfelek foglalkozása

	Békés megye	Borsod-Abaúj-Zemplén megye	Hajdú-Bihar megye	Heves megye	Pest megye	Szabolcs-Szatmár megye	Szolnok megye	Összesen
katonatiszt, főtiszt	264	59	205	98	20	92	223	961
csendőrtiszt, főtiszt	19	2	21	5	3	6	15	71
rendőrtiszt, főtiszt, nyomozó	73	22	64	44	4	25	56	288
tűzoltó parancsnok		1		1				2
miniszter	7	3	3	1			4	18
államtitkár, főtanácsos	27	3	17	14	5	14	26	106
minisztériumi tisztségviselő	90	35	63	49	7	32	50	326
nagykövet, követ, főkonzul	1	1		2			6	10
országgyűlési képviselő, felsőházi tag	3	2		1	1	3	7	17
főispán, alispán	8	2		2		1	6	19
köztisztviselő, tisztviselő	21	2	12	14	3	5	13	70
pü. tanácsos, főtanácsos		4	11	4	1		16	36
főpolgármester, polgármester	1	1		2	1	1	3	9
tanácselnök				2			1	3
főszolgabíró, szolgabíró	1		3	2			4	10
főjegyző, jegyző		1	1	3	1		1	7
politikus	2			1		1	3	7
főügyész, ügyész	10	2	3	3		2	6	26
ügyvéd	12	4	13	9	2	8	11	59
bíró	12	3	7	30	5	6	4	67

jogtanácsos	1	2					2	5
bankár, bank- igazgató	42	23	28	22	3	11	44	173
postaigazgató		1	1	4	1		2	9
tőzsdés	3	3	1	4	2		2	15
arisztokrata	4		1	1		1	11	18
földbirtokos, nagybérelő	60	17	34	28	2	15	79	235
gazd. főfelügyelő		1					1	2
jószágigazgató, gazdatiszt	2		1					3
nagyitőkés		1						1
gyártulajdonos, üzemtulajdonos, intézmény- tulajdonos	22	23	50	39	10	22	28	194
cégvezető, vál- latvezető, gyárigazgató, vezérigazgató	43	38	34	57	8	21	26	227
filmgyár igazgató, filmvállalkozó	1			2				3
bányaigazgató	1	1	1	2		2	3	10
presszó-, kávé- ház-, étterem- vendéglő-, szál- lodatulajdonos	31	12	21	26	2	5	16	113
építőipari vállalkozó		1						1
bolttulajdonos	2		1			3	3	9
filmrendező		1						1
színházi főtítkár		1						1
mozitulajdonos	1			1				2
laptulajdonos, lapszerkesz- tő, újságíró		1	2	1		1	1	6
háztulajdonos	2	2	6	24	3			37
ékszerész, arany- műves, ékszer- kereskedő	4		2	1			8	15

áll. nagyke- reskedő		2	6					8
nagykereskedő	45	38	58	51	9	17	55	273
kereskedő	2	1	10	2	1	2	4	22
igazgató	3		1	2			1	7
mérnök	1							1
műszerész				1				1
pap	1							1
főiskolai tanár	1							1
balettáncos			1					1
magánzó							2	2
htb.			1	1				2
versenylóidomár, versenyistálló- tulajdonos			1			1		2
találkahely, kéjnyőtelep, nyíl- vános ház tulaj- donos, kerítőtűző		8		10		2		20
kéjnyő		2		1		1		4
Összesen	823	326	684	567	94	300	743	3537
mindezek család- tagja, hozzátarto- zója (neje, lánya, fia, unokája, any- ja, apja, anyósa, apósa, húga, öcs- cse, testvére, veje, sógora, sógornője, unokahúga, nagynénje, mos- tohája, rokona)	1659	685	1387	1068	183	719	1291	6992
ott született gyerek	1							1
özvegyek (család- tagok, rokonok; volt ... özvegye)	166	47	113	74	6	47	106	559
foglalkozás, csa- ládi kapcsolat nincs jelölve	14	29	6	25	1	12	18	105
Mindösszesen	2675	1095	2190	1734	284	1078	2158	11214

A családokat legnagyobb számban a II., XI., XII., V. és I. kerületekből tiltották ki, a legkevesebb 21 főt a XXI. kerületből. Az egyes kerületekből kitiltottakat mind a hét megyébe szétszórták, ezzel is növelve a családok kiszolgáltatottságát, mert csak ismeretlenekre, sorstársakra és a befogadók emberségére számíthattak rokonai segítség helyett.

Kitelepítés kerületenként és megyénként

Hon- nan?	Hova?							Összesen
Kerület	Békés megye	Borsod-Aba- új-Zemplén megye	Hajdú-Bihar megye	Heves megye	Pest megye	Szabolcs- Szatmár megye	Szolnok megye	
I.	447	43	60	125	22	103	222	1022
II.	669	123	93	315	29	125	326	1680
III.	93	58	3	36	6	33	73	302
IV.	1	2	1	6	1	61		71
V.	342	217	25	140	15	29	414	1182
VI.	3	103	294	91	18	27	94	630
VII.	83	45	33	45	9	1	299	515
VIII.	10	29	393	148	33	64	43	720
IX.		52	321	59	49	111	69	661
X.	6	6	16	10	4	42	5	89
XI.	560	88	294	282	19	142	298	1683
XII.	372	168	159	231	30	78	206	1244
XIII.	62	79	31	77	40	47	99	435
XIV.		31	363	65		8	6	473
XV.		1	1	9	7	35		53
XVI.		6		12		43	1	62
XVII.		8	2	2		49		61
XVIII.		3	46	12		12		73
XIX.		4	45	27		12		88
XX.	22	21	1	19		2		65
XXI.	4	2		10		3	2	21
XXII.		5	3	13	2	51		74

Össze- sen	2673	1094	2184	1734	284	1078	2157	11204
Nincs pontos kerület- megje- lölés / nincs cím	2	1	6				1	10
Mind- össze- sen	2675	1095	2190	1734	284	1078	2158	11214

1951. május 24-én Hugo Tamm svéd nagykövet jelentést írt Undém külügy-miniszternek a magyar fővárosi kitelepítésekről. Hugo Tamm kiemelte, hogy a kitiltási parancs két 1939-ben kibocsátott rendeleten alapult, amelyet háború idején alkalmaztak a zsidókkal szemben. Ezért az eljárást deportálásnak nevezte.

„A követség által más összefüggésben előre jelzett, a „reakciós elemeknek” a fővárosból való küszöbön álló kitelepítését immár megkezdtek. Miként beavartott helyről megtudtam, egy 6000 személyes listát készítettek a belügyminisztériumban, akiből 500-at már 24 órás határidővel felszólítottak, hogy hagyják el a budapesti lakásaikat, és akiket teherautókkal bizonyos, három különböző megyében fekvő falvakba – 80-100 km-re a fővárostól – szállítottak, ahol az illetőknek olyan lakásokat jelöltek ki, amelyek parasztoké és mezőgazdasági munkásoké volt, akiket korábban munkásként toboroztak a Budapesten lévő iparba és más ottani vállalatokba. A kiutasítási parancs két 1939-ben kibocsátott rendeleten alapul, amelyeket a háború alatt alkalmaztak a zsidókkal szemben, de amelyeket később (1945-ben) érvénytelenítettek/ visszavontak /eltöröltek, és amelyek szerint az olyan személyeket, akiknek a további jelenléte Budapesten katonai vagy más biztonsági okok miatt veszélyt jelent a társadalom számára, más helyre lehet kiutasítani. A deportálások, amelyek egyre folynak ezen írás pillanatában, családokként történnek, és eddig főként a régi arisztokrácia tagjait sújtotta, csakúgy mint a volt katonatiszteket, magas rangú tisztviselőket, valamint az államosított vállalatok stb. tulajdonosait, legnagyobb részben idősebb személyeket, de számos fiatalabb családtagot is, függetlenül attól, hogy az illetők alkalmazottak voltak-e vagy volt-e munkájuk. A budapesti tágas és kényelmes kiürített lakásokat valószínűleg a Kommunista Párt kimagasló tagjai vagy a szovjet „szakértők” veszik majd birtokukba. Semmiféle kárpótlást nem adnak

a lakásokért, illetve azokért az ingóságokért, amelyeket nem tudtak magukkal vinni. Miután a deportáltak egy nagy részének valószínűleg nincs más vagyónuk [nincsenek más anyagi eszközeik], mint a személyes ingóságaik, amelyeket lassanként/fokozatosan eladtak /áruba bocsátottak/ elidegenítettek [amelyektől megváltak] azon célból, hogy anyagi eszközöket szerezzenek a megélhetésre, a létfenntartási lehetőségeiket a megváltozott körülmények között rendkívül /kiváltképpen /különösen korlátozottnak kell tekinteni.

A hangulat széles körökben a fővárosban a foganatosított intézkedések következtében majdnem pánikkal teli. Adatok szerint kb. 50 000 személy él állandó félelemben, hogy adott időben őket is hasonló sors fogja sújtani. A deportáltak között nem egy olyan van, akit személyesen ismerek.”²⁶¹

---

261 UD Eu HP vol.585. Nr.200. Dnr.11:200. – 30.5.1951. Eredeti gépirat. Köröztetve a Külügyminisztériumban. Közölve a királlyal, a miniszterelnökkel, a vezérkarral és az államrendőrséggel, valamint az alábbi svéd követségekkel: Belgrád, Berlin, Bern, Bonn, Brüsszel, Bukarest, Hága, Koppenhága, London, Moszkva, Oslo, Prága, Párizs, Róma, Szófia, Varsó, Washington, Bécs és New Yorkban a svéd ENSZ-képvislettel. Közölve a teljes svéd sajtóval. **Solymossy Péter:** Svéd jelentések a kitelepítésről (kézirat).

AZ 1953. ÉVI AMNESZTIA

Sztálin 1953. március 5-i halála után a politikai és személyi változás a Szovjet-unióban következett be, a magyarországi változások a sztálini politika korrekciós kísérletéből indultak ki. A változtatások végleges irányvonalát 1953. június 13–16. között Moszkvában megtartott a szovjet pártelnökség és a magyar pártvezetés tagjaiból álló delegáció tárgyalásain alakították ki.²⁶² A magyar belpolitika „új szakasza”, Nagy Imre első miniszterelnöksége moszkvai döntés eredménye, a szövetségesek belső ügyeibe a szovjet vezetés közvetlenül beavatkozott az akkori „kézi vezérlésű módszernek” megfelelően. A szovjet kollektív vezetés azért választotta Nagy Imrét, mert hitték, hogy személye a politika megújulására garanciát nyújt. Nagy Imrét kizárták a politikai bizottságból, mert azt javasolta, hogy lassabban fejlesszék a termelőszövetkezeti mozgalmat, síkraszállt a kisparaszti földtulajdon védelme mellett. A kevés „magyar származású” káderhez tartozott, a szovjet pártvezetők, különösen Berija, gyakran hangoztatták, hogy a magyar vezetésben a „zsidók” foglalják el a döntő pozíciókat.²⁶³

A júniusi tanácskozáson Malenkov, Berija, Mikoján és Hruscsov ismertették az elkövetett hibákat a hozzájuk eljuttatott titkos jelentések alapján. Ezekhez a kérdésekhez szóltak hozzá Gerő, Rákosi, Dobi és Nagy Imre. A vita alapján az MDP elkészítette a tárgyalási dokumentumokat, majd a szovjet pártelnökség megfogalmazta a dokumentumokkal kapcsolatos észrevételeit és a magyar pártküldöttség ezzel kapcsolatos hazai feladatait. A törvényesség kérdése kapcsán a szovjet vezetők kiemelték, hogy ezt a kérdést túlságosan általános módon vetette fel a magyar vezetés. Meg kell mondani, hogy mi történt a múltban. A lakosság ellen valóságos repressziós hullám van. A 4,5 milliós felnőtt lakosságból 3 és fél év alatt 1 500 000 személy ellen indítottak bírósági eljárást és ugyanezen idő alatt 1 500 000 személy ellen folytattak kihágási eljárást. Lényegtelen dolgokért önkényesen büntettek. Ha a számok benne lesznek a dokumentumban, akkor a nép jobban megérti, hogy mit jelent az új szakasz.²⁶⁴

---

262 A jegyzőkönyv négy példányban készült és szigorúan titkos minősítést kapott. A jegyzőkönyv szövegét **T. Varga György** közli a *Múltunk* című folyóirat 1992-es számában. (továbbiakban T. Varga 1992).

263 **Rainer M. János**, 1996, 518–521 o.

264 **T. Varga György**, 1992.

A magyar párt vezetőinek hazatérése után 1953. június 27–28-án került sor a Központi Vezetőség ülésére, ahol a moszkvai instrukciókat párthatározattá kellett emelni. A KV határozata nem került nyilvánosságra, mert a végleges szövegezés idején Rákosi telefont kapott Moszkvából. Rákosi a telefont követően azt közölte, hogy a szovjet elvtársak a határozat nyilvánosságra hozatalának elhalasztását kérik arra az időre, amikor már a hibák kijavításának eredményei megmutatkoznak.²⁶⁵ Valószínűnek tűnik, hogy Rákosi eltúlozta a moszkvai telefont, hiszen érdekében állt, hogy ne kerüljön nyilvánosságra a személyét ért súlyos bírálat.²⁶⁶ A KV határozatának szövege a Beszélő 1984-es számában jelent meg először. A közvélemény az 1953. július 4-én elhangzott Nagy Imre a kormány programját ismertető miniszterelnöki beszédéből értesülhetett az új szakasz irányelveiről.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának a közkegyelem gyakorlásáról szóló 1953. évi 11. számú törvényerejű rendeletében a közkegyelem a bíróság által jogerősen elítéltekre vonatkozott. Nem terjedt ki a „háborús vagy népellenes bűntettet” elkövetőkre, valamint „a népi demokratikus államrend, vagy népköztársaság megdöntésére irányuló bűntett, hűtlenség, tiltott határátlépést” elkövetőkre. A rendelet a közkegyelem gyakorlásáról nem hivatkozott törvényre, vagy más jogszabályra, amelyeket hatályon kívül helyezett. Hasonlóképpen a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 1034/1953. (VII.26.) számú határozatához a rendőrhatalóság őrizet alá helyezés (internálás) intézményének megszüntetéséről, valamint a kitiltások feloldásáról. Mivel nem nevezték meg a hatályon kívül helyezett jogszabályokat, Gerő Ernő 1953. július 10-én Győre János belügyminiszterhez írott levelében már arra hívta fel a figyelmet, hogy csak az internálás intézményét kell megszüntetni, a kitiltást viszont nem. A párt nem foszthatja meg magát attól a lehetőségtől, hogy szükség esetén kitilthassanak veszélyes elemeket jogszabály segítségével.²⁶⁷

Gerő Ernő 1953. július 23-án javaslatot készített a Politikai Bizottság számára a belső utasításokra. Végrehajtási rendelet hiányában ugyanis belső utasítások²⁶⁸ rögzítették, hogy mi vonatkozik az egyes állampolgárra az amnesztiát követő időszakban. Ezek a belső utasítások nemcsak 1953-ban voltak szigorú-

---

265 MOL-M-KS- 276.f. 53.cs.170. ő.e.

266 Rainer M. János, 1996, 524–525. o.

267 T. Varga György, 2003, 22 o.

268 ÁBTL 4.1. A-508, MOL XIX-B-1-j 41. d. 129. 00451.

an titkosak, hanem 1994-ig²⁶⁹, illetve 1995-ig²⁷⁰. Azok az utasítások, amelyek a tanácsokhoz eljutottak, Nagy Imre beszédét követően több bizonytalanságot és ellentmondást is tartalmaztak. Általánosságban elismerték, hogy voltak törvénytelenségek, de nem adtak útmutatást a vezetők számára, hogy mi volt törvénytelen és nekik mi a feladatuk a törvényesség visszaállítása érdekében. Akik a törvénysértést a gyakorlatban végrehajtották, hiszen a vezetők ugyanazok maradtak, kihasználva a nem egyértelmű szabályozást, igyekeztek törvényesnek minősíteni az elkövetett bűntényeket. Például a belső utasítások felhívták a vezetők figyelmét arra, hogy a kitelepítés folytán elvesztett ingó és ingatlan vagyon, lakás, lakóház stb. visszaadása iránt ezek a személyek semmiféle követeléssel nem léphetnek fel. Viszont, ha a kitelepítés törvénytelen volt, az ingó és ingatlan vagyont vissza kellett volna adni, tehát nem volt törvénytelen, vonhatták le a következtetést az egykori és az akkori vezetők.

Hogyan látták az amnesztiát a kitiltottak. Dér István 40 hónapot töltött a Borzas-Mihályhalmi táborban, az egyik kicsempészett leveléből idézek.

„Csak a magyar kommunista lapokból ismertem meg azt a vérszegény és hiányos cikket, amelyet te is nyilván végigfutottál. Ez még annyit se tartalmaz, mint a nagyimrei kormányprogram. Mégis mi a lényeg a jogszabályban, mely továbbra is érvényben marad, s mely bizonyos városokban és községekben az oda való letelepedést engedélyhez köti. Ez a kádencia a határsáv községeire is áll, ilyenképp a széttépett családok ismét nem kerülhetnek össze. Pedig Nagy Imre miniszterelnök úr azt ígérte, hogy mindenki az általa megjelölt helyre kerül vissza, mint ami a kintről kapott parancs eredeti szellemének meg is felelt volna. Végeredményben a gettókából kiszabadulunk, de a családi házainkba nem juthatunk vissza – legalábbis a rendelet szerint... Hidd el Jóskám ezektől nem is vártam semmit, még ennyit sem. Ne az részesítsen »kegyelemben«, aki jogcím nélkül, idegenből importált recipe szerint, aljas módon és körülmények között meleg ágyamból, hajnalok hajnalán elhurcoltatott és később koldusbotra juttatott mindenféle bírói vagy bírósági határozat vagy ítélet nélkül.”²⁷¹

Pallavicini Andrásy Borbála színjátéknak nevezte az amnesztiát.

„Micsoda színjáték játszódik itt le? Hát nem lesz senki felelős, akitől számon lehet kérni azt a sok tönkretett életet, azt a sok szenvedést, gyászt, szégyent? Hát csak úgy, operettszerűen átjátsszák a hatalmat, büntetlenül félreáll az egyik,

269 A Magyar Köztársaság belügyminisztere I-a 2009/1994. sz. utasításával 1994. június 28-al kezdődően a minősítési jelölést megszüntette.

270 Az 1995. évi LXV. tv. 28.§-ra figyelemmel a minősítés megszűnt.

271 Hantó Zsuzsa, 2002, 77. o.

*míg a másik a megváltó szerepében lép föl? Így egyszerűen, egy politikai húzással át lehet ruházni a politikai hatalmat, felelősségre vonás nélkül félreállni? Csak úgy félreállni és tovább élni? Itt valami nagy becsapás van. Ez nem parlamentáris ország, itt nem lehet megbukni és egy új kormányt kinevezni. Itt már régen diktatúra van, azaz önjelölt, önválasztott önkényuralom.*²⁷²

Az amnesztiarendeleetet követően három utasítást szeretnék kiemelni. Az egyik a kitiltottak elengedését szabályozó ütemtervből való. Az ütemterv az elengedettek három kategóriáját különböztette meg. A minden további nélkül szabadon bocsátott, az eredeti lakhelyéről kitiltott és az új tartózkodási helyükön rendőri felügyelet alá helyezettek csoportjait.²⁷³ Mivel „...a bizottság munkája során már az első hetekben az volt tapasztalható, hogy a déli, nyugati határövezetből nagyszámban kitelepített ellenséges elem jelentős része – mivel a fennálló rendelkezések értelmében a határövezetbe nem mehet vissza – így a határövezetben és annak közvetlen közelében levő, de letelepedési engedélyhez nem kötött városokba (mint pl. Szeged, Baja, Pécs, Nagykanizsa, Zalaegerszeg, Szombathely, Kaposvár stb.) özőnlik vissza. Ezért javaslatot tettünk az Országos Rendőrkapitányságon alakult bizottságnak elsősorban ellenséges kategóriákhoz tartozó, valamint különösen hírszerzés szempontjából erősen kompromittált személyek fenti helyiségekből való kitiltására. Így kitiltásra került a fenti helyekről 397, Tyukodról 11, Porcsalmáról 14, Kunmadarasról 34, Etyekről 8, összesen 464 család.”²⁷⁴

A másik, 1953. szeptember 2-án kelt jelentés szerint a szabadulók kitiltására azért volt szükség, mert „ezek a személyek osztályhelyzetüknél, beállítottságuknál fogva a déli és nyugati határövezetben az imperialista és titóista hírszerzés, diverzió, szabotázs és minden egyéb ellenséges aknamunkához határkaput és bázist képeztek. Döntő többségükben kulákok, volt horthysta katonatisztek és csendőrök, földbirtokosok, arisztokraták, vkf/II-sek, gyárosok, bankárok, kis részben dolgozó parasztok, falusi kisiparosok vagy munkások, akik ugyancsak ellenséges ténykedést folytattak, vagy ezzel erősen gyanúsíthatók voltak, mivel az ellenség őket teljesen befolyása alatt tartotta. A kitiltásra javasolt személyek közül sokan folytattak aktívan és rendszeresen a szövetkezeti mozgalom és általában a rendszer elleni izgatást, lázítást...A hortobágyi táborban lévő személyek új lakhelyeiken nemcsak további magatartásukkal és tevékenységük-

---

272 Pallavicini-Andrássy Borbála, 1990, 180. o.

273 MOL XIX-B-1-j 43. d. 154.

274 ÁBTL 4.1. A-505.

kel, hanem pusztán megjelenésükkel is zavart kelthetnek. Ezért a legnagyobb éberséggel kell ezeket a személyeket figyelemmel kísérni és figyeltetni.”²⁷⁵

A harmadik még ugyanabban az évben, a júniusi amnesztiát követően, 1953. október 13-án kelt az Országos Rendőrkapitányság közrendvédelmi és kiképzési vezető helyettesének 003/1953. számú utasítása – amelynek aláírója Máté Mátyás rendőr alezredes, az Országos Rendőrkapitányság vezetője –, amely kötelezte a rendőrörsöket a kulákelemekről, a volt tőkésekről és kizsákmányolókról és azok keresőképes felnőtt gyermekeiről kartotékrendszerű nyilvántartás készítésére. „A nyilvántartásokat betűrendben, egy ládában, vagy dobozban kell továbbra is gyűjteni és a területfelelősök kötelesek őket rendszeresen, saját személyükben, valamint T. egyéneik útján figyelni, illetve figyeltetni. A figyelés eredményéről – rendkívüli eseteket kivéve –, valamint a beérkező adatokból 3 hónaponként írásos feljegyzést kell készíteni és azt gémkapoccsal a kartonlaphoz csatolni. Amennyiben a kartoték-nyilvántartásban szereplő személyek közül bárki más területre költözik, a kartotékokat a járás területén belül, futár útján, a járás területén kívül a kapitányság útján „Szigorúan titkos” jelzéssel a területileg illetékes örs részére meg kell küldeni.”²⁷⁶

Az „új szakasz” és a Nagy Imre-vonal belpolitikai kudarcának legfontosabb oka, hogy Nagy Imre beleegyezett abba, „hogy az új Központi Vezetőség és az új Politikai Bizottság alig valamivel különbözzék a régitől, tele legyen továbbra is a kompromittált figurákkal, a mindenre kész, gondolkodni képtelen, csak engedelmeskedni képes szolgálattelkekkel, Rákosi kreatúráival. Itt mutatkozik meg egyik legnagyobb hibája, az a gyengeség, ami akadályá minden eredményes politizálásnak: képtelen megválogatni az embereket, képtelen személyi politikát folytatni”²⁷⁷

A törvénysértő perek kezdeményezői és irányítói hajtották végre a politikai perekben elítéltek rehabilitálását és a törvénysértések többi áldozata személyes szabadságának visszaadását.

„Csak egyetlen réteg volt, amely értetlenül és ellenszenvvel fogadta az új programot: a kommunista funkcionáriusok csoportja. Sem súlyát, sem számát tekintve nem elhanyagolható gárdáról van szó. A párturalom egyetlen évtizede alatt sikerült kitenyészteni – régi illegális harcosokból, fiatal hívőkből és nagyszámú karrieristákból – egy olyan több százezer főnyi emberfajtát, amely a párt

---

275 ÁBTL 4.1. A-508.

276 MOL XIX-B-1-j 44. d.

277 Méray Tibor, 1989, 62. o.

*jóvoltából megszálta az ország kulcspozícióit, a pártszervezetek fizetett állásait, a minisztériumokat, a hadsereg, a rendőrség és az államvédelem vezető helyeit, a szakszervezeteket, a sajtó, a művészet, a sport irányítóposztjait – röviden minthogy minden a párt és az állam kezében volt: az ország egész életét.*²⁷⁸

A túlélők nem alakíthattak ki 1989-ig jövőképet, mert egyetlen lehetőségük volt, hallgatni. „Ha túléled, hallgass.”²⁷⁹ A nyílt terrort a mindennapos fenyegetés váltotta fel. Az alapvető célkitűzés: „a szocializmus építésében nincs külön nemzeti út”, nem változott.

„Ami Önökkel történt, félreértés volt, tévedés, de ha nem hallgatnak róla, ismét visszakerülhetnek ide vagy a Szovjetunióba.” Így szólt a Hortobágyon, Nagykunságban és a Hajdúságban létrehozott táborok parancsnokainak elbocsátó szép üzenete.

*„Elvették az élet egy részét, mert egyetlen fénykép sem maradt. Nem tudom megmutatni gyermekeimnek, unokáimnak, ilyenek voltunk gyerekként, fiatalként. Így nézett ki a házunk, a lakás, a tárgyak, amelyek között éltünk. Az iratokkal együtt elégették a megmaradt tárgyi emlékeket.*²⁸⁰

*„Első utam Édesapám sírjához vezetett a temetőbe. Ott elmondtam neki, hogy az én életemben sem lettek a kommunisták jobbak, mint akkor voltak. Hazudni, bebörtönözni és gyilkolni tudnak. Ezután elkezdődött az életnek az a formája, amikor a kommunisták figyelik minden lépését és cselekedetét az általuk addig is üldözött személynek.*²⁸¹

Az igazi cél ugyanis egy gondolkodásmód, az emberi tartás, a civil kurázi megsemmisítése volt. Azoknak az embereknek a kiiktatása, akik nem tettek különbséget a diktatúrák között, egyformán harcoltak a náci és a szovjet diktatúra ellen is. Szent-Iványi Domokos az 1944-ig terjedő német- és nyilasellenes ellenállás fejeként a „Farkas” elleni mozgalom élvonalában állt, majd egyik vezéregyénisége lett Magyarországnak a „Medve”, a szovjetek elől való megmentéséért és a demokratikus társadalom felépítéséért küzdő akcióknak. Szent-Iványi Domokost 1946. december 24-én letartóztatták és az ún. „köztársaság-ellenes összeesküvés” per vádlottjaként 10 évre ítélték.²⁸² Esterházy *„János tragikus sorsa csak egy a számtalan közül, de példa arra, hogyan*

---

278 Méray Tibor, 1989, 48. o.

279 Rózsa Péter, 1989.

280 Dr. Dubay Miklósné Bozsó Éva visszaemlékezése.

281 dr. Vörös István: „Mindenik lopik egyet” című visszaemlékezéséből – részlet.

282 Török Bálint, 2004.

*bánt el a keleti államok politikai rendőrsége és bírósága azokkal, akiket meg kellett semmisíteni, mert útban voltak.*²⁸³

Az „osztályidegenné”, „reakcióssá”, „bűnössé” nyilvánított emberek hatalmasná, kítaszítottá váltak hazájukban. Dzsingiz Gábor író apjának sorsa mutatja a kítaszítás állomásait. *„1945-ben kizárták a közéletből, megfosztották állásától és ettől fogva internálótábor, börtön, fizikai munka, romeltakarító, sírásó, köszörűs, szőlőmunkás és raktáros, majd 1956 után megint börtön volt az osztályrésze.*”²⁸⁴

Úgy gondolom az utókor kötelessége felvilágosítani gyermekeit, hogy a diktatúra minden fajtája emberek műve, ahogy erre József Attila figyelmeztetett „Világosítsd föl gyermeked” című versében.

*„Világosítsd föl gyermeked:
A haramiák emberek;...
És vigasztald meg, ha vigasz
a gyermeknek, hogy így igaz.
Talán dünnyögi egy új mesét,
fasiszta kommunizmusét –
mivelhogy rend kell a világba,
a rend pedig arravaló,
hogy ne legyen szabad, ami jó.”*

---

283 Esterházy Lujza, 1991, 230. o.

284 Gábor J. Dzsingiz, 2006, 163. o.

GYEKICZKY TAMÁS: VERGŐDÉS A JOG HÁLÓJÁBAN

(Adalékok a kitelepítettek jogi diszkriminációjához)

I. Tévéton.

A magyar jogrendszer rövid története 1945–1990

Jogunk és jogrendszerünk közelmúltban lezáruló történetéről napjainkban – mind a közvéleményben, mind a társadalomtudományban – számtalan illúzió és tévedés él. Az egyik szélsőséges álláspont szerint 1945–1990 között Magyarországon nem volt jog, ezért minden olyan kérdésfeltevés, amely a jog bemutatására irányul, hamis. A másik vélemény ezzel ellentétes: minden jogi formában megjelenő szabályt a jogrendszer részének tekint, ezért szerinte a jog – bár nem a jogállam elvárásainak megfelelően, de – teljes körben működött a szocializmus évtizedei alatt.

Az itt felvillantott nézettekkel nem értünk, nem érthetünk egyet. Nem keressünk tercium daturt, mivel a téves nézetrendszerek között nincs értelmes közbenső álláspont. A jogrendszerének történeti – szociológiai jellemzőinek bemutatásából kiindulva inkább megismertetjük az olvasót a kitelepítettek helyzetét, lehetőségeiket meghatározó jogi szabályozás belső összefüggéseivel.

I.1. Szakaszok és szakaszhatárok a jogéletben 1945–1990 között

A magyarországi szocializmus évtizedei sem történeti, sem szociológiai értelemben nem alkottak egységes korszakot.²⁸⁵ A közpolitikai eseményeket figyelmen kívül hagyva a következőkben megkíséreljük a korszakokra osztani a jogtörténet több mint egy emberöltőt kitevő idejét.

Az első szakasz (az „előjáték joga”) 1945-ben kezdődik és 1949-ig a sztálinista Alkotmány elfogadásáig tart. A joganyag vegyes, részben 1945 előtti

---

²⁸⁵ Az olvasó figyelmébe ajánljuk Fleck Zoltán témába vágó elemzéseit. Különösen **Fleck Zoltán**, 2001.

jogszabályokat alkalmaznak (pl. a polgári perjogban), részben azonban új szabályokat hoznak. Számos 1945 előtti törvényt átalakítanak, rendelkezéseik egy részét hatályon kívül helyezik. Éles szakadék tátong a magánjogi és a politikai, illetőleg rendészeti szabályok között, a jogszabályokból mind az összhang, mind a normatív (jogdogmatikai) összehangoltság hiányzik. A jog egyre gyakrabban válik a hatalmi törekvések eszközévé, a kommunista párt előszeretettel állította a jogalkotást saját politikai, uralmi céljainak szolgálatába.

A második szakasz 1949–1953 közé tehető, ez a jogrendszer szétverésének, megsemmisítési kísérletének szakasza. Paradox módon a jog felszámolását ideológiai síkon meghirdető hatalom az egész kommunista korszak legkeményebb jogszabályait alkotja meg. A szabályozás célja a represszió, a társadalom nagy csoportjainak az adott gazdasági és társadalmi rend keretei közé történő betörése. A jog formálisan racionális, azaz a hatalomgyakorlás szabályait pontosan beillesztik a jog tradicionális keretébe, azonban a jog alakjában megjelenő szabályoknak tartalmilag nem sok közük van magához a modern jogrendszerekhez. Fogyatékos a szabályozás jogi dogmatikai alapja, nemcsak a jogállami alkotmányosság hiányzik, hanem a jogi kultúra számos eleme is. A jogszabályok a politikai uralmat gyakorló csoport társadalomvezérlési parancsait jelenítik meg. E célok és funkciók függvényében felszámolják a jogi oktatást, megsemmisítik a jogász szakmát, bírókat és ügyvédek likvidálnak.

A formális szabályok központjában a büntetőjog áll. Dominanciája mellett azonban fennmaradt a tagolt szabályozási rendszer, vagyis a polgári, a munkaügyi, az igazgatás jellegű szabályok csoportjai tovább éltek egymás mellett. Jóllehet a klasszikus polgári perjog jogtörténetileg egyik legjelentősebb kodifikációja 1952-ben zajlott, a politikai hatalom számára fontos gazdasági ügyeket mégis kivonták a szervezett igazságszolgáltatás rendszeréből. A magánjogi viszonyok a társadalom szegmenseibe szorultak vissza, ám köszönhetően a kor gazdaság-, és társadalomszerkezetének, tényleges felszámolásukat meg sem kísérelték.²⁸⁶

A harmadik szakasz 1953–1966 közé tehető, ez az államcentralizmus, a „klasszikus szocializmus” szabályozórendszerének kora. Időben számos eseményt fog át, a forradalom leverése, majd a megtorlás feladása éppúgy bele tartoznak, mint az apparátus felülről kezdeményezett reformkísérletei. Mégis

---

286 A helyzet fonákságáról kiváló könyvet írt **Valuch Tibor**, 2002.

egységes korszakról beszélhetünk, mert a jogi rendként kialakított szabályok együttese megkérdőjelezhetetlenül a központosított államhatalom eszköze volt. A jog formai racionalizmusa mellett előtérbe kerültek tartalmi kérdések, így sort kerítettek az első polgári törvénykönyv, majd az államigazgatási eljárás szabályainak kodifikációjára. A jogágazatok egyre nagyobb mértékben különültek el egymástól, ám a jogpolitika feladta azon törekvését, hogy mindent a büntető jog, vagy a büntető eljárás mintái alapján szabályozzon. A gazdasági és a munkajogi konfliktusok elintézése változatlanul kívül maradt a politikailag ellenőrzött bírói igazságszolgáltatás rendszerén, elintézésük a döntőbizottságok feladata volt. Mindezzel párhuzamosan új bírósági rendszer kiépítésével kísérleteztek, bevezették a társadalmi bírósági rendszert – hozzá kell tenni, meglehetősen alacsony hatékonysággal. A társadalmi bíróságoknak – rendeltetésük szerint – a vállalatoknál és a különböző szellemi foglalkozású munkahelyeken a párt uralmát kellett biztosítani, de a konfliktusfeloldáshoz e fórumoknak nem sok közük volt.²⁸⁷

A kommunista pártvezetés jogpolitikai irányelvekkel irányította a szerveztileg elkülönülő jogalkalmazást. Az irányelveket a párt Politikai Bizottsága adta ki, érvényesülésüket az ügyészség felügyelte. Az irányelvek a „törvények szellemét” helyettesítette be a párt utasításával, megtiltva a pártvezetés értelmezésétől eltérő minden külön értelmezést. Az irányelvek a politikai céloknak megfelelően rugalmasak és hajlékonyak voltak, így a pártvezetés mindenkori politikai taktikájának szem előtt tartva lehetővé tették a jogászai rend politikai ellenőrzését és irányítását.²⁸⁸

Az ügyvédség, a jogász szakma 1945 után megmaradt rétege, 1958-ban kapta a halálos döfést. Nyílt és leplezetlen politikai hadjárat során az ügyvédi kar nagy részét eltávolították a pályáról, a rostán átjutottakat pedig mesterséges szocialista termelőegységekbe (ügyvédi munkaközösségek) terelték. A korszak vége felé helyreállították a jogi egyetemek képzését, felemelték a hallgatói létszámot, beindították az igazgatási képzéseket, a jogi pályán mégis folyama-

---

287 Az MSZMP Politikai Bizottsága 1960. március 8-án tárgyalta először a társadalmi bíráskodás megteremtéséről szóló előterjesztést. Ezt követően rendszeresen beszámoltatta az illetékes pártszerveket a társadalmi bíráskodás működéséről. Az ügyészségnek és az igazságszolgáltatás más irányító szerveinek évről évre vizsgálnia kellett a társadalmi bíróságok helyzetét, a tárgyaló ügyeket, a dolgozói aktivitást. MOL M – KS 288. f. 5/173 öe.

288 A jogpolitikai irányelvek alaphatározata a Pb. 1963. április 17-i ülésén született meg. E határozat szabta meg a jogértelmezésnek az egész „Kádár-korszakra” vonatkozó irányelveit, a büntetőjogi szemléletmódot, a magatartás-irányítás előtérbe állítását, kijelölte a párthatározat alkalmazási területeit. MOL M-KS 288. f. 5/298. öe.

tos volt a létszámhiány. Szoros ellenőrzés alatt tartott tudományos műhelyek jöttek létre, újrászerveződhetett a Magyar Jogászszövetség.

A negyedik szakasz 1967–1972 közé tehető, ez a reformjog kora. A jog kiemelt társadalmi szerephez jutott, mivel a gazdaságirányítás reformja a jog keretei között valósult meg. A gazdasági rendszer politikai integrációja majdnem teljes volt, ezért a gazdasági reform politika érintettségét nehezen lehetett letagadni. Ezzel magyarázható, hogy már a reform gondolatának felvetődésétől kezdve napirenden volt a politikai szerkezetre vonatkozó joganyag megváltoztatásának igénye, ám a kezdeményezések még kiteljesedésük előtt megbuktak. Jóllehet a politikai rendszer jogi szabályozására irányuló törekvések sikertelenek voltak, mégis számos jogszabályt módosítottak. Többek között az Alkotmányt, a polgári és a büntető perrendtartást, új törvények születtek, és megváltozott a jogszabályalkotás rendszere. Lobbicsoportok, szakértők, tudományos műhelyek léptek be a jogalkotási folyamatba.

A legnagyobb változás azonban jog társadalmi szerepéről való gondolkodásban következett be. A politikai viták felszínre hoztak számos, már-már elfelejtett jogi értéket, addig a múlt (a tőkés társadalom) maradványának tekintett jogintézményt. Felmerült például az alkotmányos garanciák megteremtésének igénye (egy alkotmányvédő Alkotmánybíróság formájában)²⁸⁹, a gazdasági kapcsolatok polgári jogi alapokra történő helyezése, az állampolgári jogok katalógusrendszerének kialakítása. Az 1968-as gazdasági reform egyik célkitűzése, a gazdasági egységek autonómiájának biztosítása, összekapcsolódott az autonómiát garantáló jogi szabályok kidolgozásával, vagy a központi tervutasításos rendszer lebontása rehabilitálta az adó-, és a pénzügyi jog korábbi (burzsoának tekintett) intézményrendszerét.²⁹⁰ A tudományos vitákban a megvalósíthatóság lehetőségein messze túlmutató intézményi reformelképzelések születtek. A reform a jogászártelmiség szellemi és szakmai megújítását hozta magával, még akkor is, ha a reform visszafordítása 1972-ben véget vetett az illúzióknak. 1990-ben a rendszerváltozást előkészítő, majd végrehajtó politikai-jogi elit bátran támaszkodhatott a reformjog muníciójára.

---

289 A Politikai Bizottság javaslata a Központi Bizottságnak az állami élet, a szocialista demokrácia fejlesztésére. Az anyag 2 példányban készült, dátuma szerint 1969. február 21-én Kádár keze írásával: kiküldhető. Az engedély ugyancsak február 21-én született. A KB 1969. Március 5.-6.-i ülésén vitatta meg az előterjesztést. MOL M-KS 288.f.4/98. oé.

290 Rövid áttekintést ad e kérdéskörrel **Szilovics Csaba**, 2006, 813. o.

Az ötödik szakaszt, 1972–1985 között méltán nevezhetjük a stagnáció jogának. Nagy és döntő jogszabályváltozásokra nem került sor, sőt a szükséges átalakításokat is elodázták (pl. a polgári perjog rekodifikációját). Ennek ellenére a jogszabályok száma nőtt, szabályozási területük kitágult. A változások mögött főleg jogtechnikai szükségességek álltak, ám e változások túlmutattak a technikai szükségességen, a jog önmozgását, sui generis felépítését reprezentálták. Mivel a reform utáni korszakban sem a jog felszámolása, sem az igazságszolgáltatáson kívüli jogvitamegoldások nem voltak többé a politika napirendjén, kialakulhatott a gyakorlati jogalkalmazás szokásrendje (bírói gyakorlat), és kiépülhetett egyfajta jogi kultúra.

A jogi rendszer féloldalas volt, mivel bizonyos, a jogállami működésre jellemző jogterületek és szabályozási témakörök hiányoztak e rendszerből. Így sem az egyéni, sem a kollektív szabadságjogoknak nem volt helyük a jogban, de a gazdaság nagy intézményeinek szabályozása is nélkülözte az európai civilisztika hagyományaira épülő jogszabályalkotást. Továbbra is zárva volt a bírói út bizonyos csoportok és bizonyos jogviták előtt (munkaügy, közigazgatás). Határozott és politikailag markáns törekvések jelentek meg – szinte naponta – társadalmi konfliktusok vagy éppen társadalmi problémák büntetőjogi megoldására (pl. a fiatalok alternatív mozgalmával való szembenállás).

Láthatóvá és intézményes megjelenésében egyre markánsabbá vált a jogi professzió, a jogász szaktudásnak szerepe. Az egyetemeken megnövekedett létszámban bocsátották ki a diplomás jogászokat, akik a különböző szakterületeken találtak munkát maguknak. Önálló jogász szaktudás alakult ki, így a termelőség-orientált jogászok vagy a jogtanácsosok csoportja.

A hatodik szakasz az 1985–1990 közötti időszak, a finálé jogaként jellemezhető. A politikai hatalom nem tudván választani a represszió és a reformok között, bizonytalanságot hozott a jog alakításába. Kiszámíthatatlanná vált a jogalkotás, soha nem volt előre látható, mikor milyen társadalmi kapcsolattrendszert akarnak a jogi szabályok révén átalakítani. Kényszerhelyzetben lévén azonban a pártállam néhány jogszabállyal kilépett az adott és védeni óhajtott gazdasági-társadalmi térből. Így az időszak végén megalkották a gazdasági társaságokra vonatkozó törvényt – megalapozva a piagazdasági átmenetet –, majd 1989-ben törvénybe iktatták a gyülekezési szabadság és az egyesülési jog intézményeit.

A korszak jogi szabályozása egyre bonyolultabbá, áttekinthetetlenné és bürokratikusává vált. A törvények mellett a különböző minisztériumok rende-

ti jogalkotással akarták irányítani a vezérelhetetlen gazdasági folyamatokat, esetleg ezáltal kívánták a rendszerbe integrálni a korszak atipikus vállalkozási formáit. Szakadékok keletkeztek a jogi szabályokban, egymásnak ellentmondó rendelkezések léptek egy napon hatályba. A politikai és az államszervezeti rendszerre vonatkozó szabályozás ugyanakkor mozdíthatatlan, megváltoztathatatlan terep maradt, sőt számos formális jogi szabály éppen a politikai viszonyok megmásíthatatlanságát volt hivatott szolgálni. Az 1988–89-es politikai pártalapítási hullám következtében létrejövő politikai egyesülések e helyzetnek köszönhetően majdnem két évig jogilag illegitimnek számítottak, a rendőri vagy az ügyészi fellépés ellenük bármikor bekövetkezhetett.

A jogi szakma rejtett, elfeledett tanai napfényre kerültek, tudományos tételei előbb a második, majd az első nyilvánosság fórumain nyerték el a társadalom politizáló csoportjainak figyelmét. A jogállam, a többpártrendszer, az emberi és a politikai szabadságjogok követelményei már akkor szétfeszítették a jogrend kereteit, amikor még jogi szabályok sem voltak e témákról. A gazdaságvezérlés jogszabályai a korszak végére háttérbe szorultak, a politikai ellenzék elsősorban a demokratizálódáshoz szükséges jogszabályok követését tűzte napirendre.

Az egymással küzdő politikai csoportok – akár az ellenzék, akár a hatalom oldalán – a jogot – változatlanul – eszköznek, a kívánt változások eléréséhez vezető optimális útnak tekintették. Ezért az 1990-es fordulat jogalkotási dömpinggel járt együtt. E szemléletmód – mivel a formális szabályokra összpontosított – kiiktatta a jogalkotásból a jogi rendszer jogszabályokon kívüli érték- és normavilágát, elindítva ezzel az 1990 után kiépülő jogállami rend erózióját.

A korszak jogalkotása mindezen folyamatok mellett finomított, számtalan esetben javított a már megalkotott törvényeken és rendeleteken. A dogmatikai és jogi fogalomhasználatra ügyelve változtattak meg számos jogszabályt, néha olyan rendelkezést, amelyet a „jogállami forradalom” pár hónap múlva elsöpört.

I.2. Összefoglalva a történeti tanulságokat legelőször le kell szögeznünk, hogy a jog és a jogi rendszer felszámolása, amely a bolsevik ideológia Marxig visszavezethető alapelve volt, nem járt sikerrel, sőt a jog a korszak történetében egyre nagyobb jelentőséget kapott. Mindezek ellenére a jogi szabályozás normái, intézményei, rendelkezései nem írhatóak le a jogállami jogfogalmakkal, mert a szabályok egy adott uralmi rend védelmét szolgálták, így mind a modern alkotmányosság, mind a joguralom követelményével szemben közömbösek voltak. A jog domináns módon azonos volt a büntetőjoggal, a

politikai vezetés a jogot elsősorban a társadalmi magatartások irányítására és a helytelen (politikai és társadalmi) magatartások szankcionálására szánta. A korszak tilalmazta – kivéve az 1945–1949 közötti időszakot – az állam alávetését a jog uralmának, mivel ez a kommunista párt hatalmának elvesztését jelentette volna. Rendkívül kiterjedt a jogi formákban megjelenő intézkedési és bürokratikus parancsok köre, annak, hogy ki mikor, milyen formában hozhatott jogszabályt, hatalmi és nem jogi vagy alkotmányos okai voltak.

A történet velejárója, hogy a fenti folyamatokkal párhuzamosan a kommunista rendszer joga zárványokba préselve részlegesen biztosította a klaszikus jogi intézmények, hagyományok, dogmatikai rendszerek továbbélését, fennmaradását.²⁹¹ A hatvanas – hetvenes években erőre kapott e jogi tradíció, majd erre épült rá – számos ideológiai és szabályozási paradoxon ellenére – a nyolcvanas években az a joggyakorlat, és jogalkotás, amely kisebb-nagyobb megrázkódtatással átvezette a piacgazdaságba és a demokráciába a magyar társadalmat. A jog eztán visszavette nélkülözhetetlen konfliktusfeloldó szerepét. A történethez hozzátartozik, hogy soha nem lehetett pontosan látni az út végét, minderre az események után megfogalmazott történeti analízis világított rá. Tanulmányunk témáját, a kitelepítettekre vonatkozó joganyagot és jogi gyakorlatot mindenesetre e vázolt történeti keretek között kell tárgyalnunk.

II. A magánjogi diszkrimináció

II.1 A diszkrimináció bevezetése és lebontása

A magánjog diszkriminációjáról írni önmagában ellentmondás. A magánjog ugyanis az a jogág, ahol a felek egyenlőségét maga a jog garantálja, s ahol a jog különös gondossággal ügyel arra, hogy a jogalanyok között ne alakuljon ki semmiféle hierarchia. Ezért szigorúan bünteti a kényszerből, hatalmi visszaélésből megkötött ügyleteket.

A kommunista rendszer polgári joga részben tartalmazta ezeket az ismerveket, ám a jogalanyok köréből kiiktatta a politikai ellenfeleket, rájuk nézve érvénytelenné vált a polgári jogi jogegyenlőség.

---

²⁹¹ Gyekiczky Tamás, 2006, különösen a 254–266. o.

A kommunista párt az 1949-es politikai hatalomátvétele után a teljes államhatalom birtokában folytathatta az 1945-ben megkezdett és jogszabályokkal alátámasztott politikai és jogi diszkriminációt a különböző – ellenségesnek kinevezett – társadalmi csoportokkal szemben. A jogalkalmazás brutális nyíltsággal lépett a „pszeudo” joggal legitimmé tett diszkrimináció mezejére.²⁹² A politikai diszkriminációt az osztályellenség ellen folytatott tudatos büntetőpolitika, a hatalom szempontjából kevésbé fontos csoportok elleni fellépést a munkajog, a polgári jog és a polgári ítélkezés képviselte. A büntetőpolitika üzenete világos és egyértelmű volt, akit a politikai hatalom önmaga számára veszélyesnek nyilvánított, azt fizikailag megsemmisíti.²⁹³ A polgári ítélkezés területén más volt a helyzet, itt „finomabb” módszerek uralkodtak. Számos ellenségnek nyilvánított társadalmi csoportot el sem engedtek jutni a polgári per megindításának fázisába (kuláknak nyilvánított egyéni gazdák, kitelepítettek), sok esetben pedig a peres eljárás során „pervesztésre ítélték” az állami vállalatokkal, mezőgazdasági szervezetekkel szembeni perindítókat. Mind a polgári anyagi jog, mind a polgári eljárásjog kivette tehát részét e jogi diszkriminációból.

Az 1952. évi III. Törvény (Pp) 130. §. /c/ pont szerint, a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül el kell utasítani, ha a pert más hatósági eljárásnak kell megelőznie. E törvényi előírást megfelelően alkalmazva nem egy állami vállalat vagy szervezet elleni perben utasították el idézés kibocsátása nélkül a keresetlevelet, mondván, előbb államigazgatási vagy más (döntőbizottsági) egyeztetésnek van helye, a perlés csak ezután jogszerű.

Így jártak el a bíróságok az államhatalmi szervekkel (tanácsokkal) szembeni követelések esetében. Természetesen csak akkor, ha a felperesnek volt bátorsága pert indítani az államhatalmi szerv ellen. A pártszervek (vagy az

---

292 „Pszeudo” jogszabályok alatt azokat a szervezeti normákat értjük, amelyek jogszabályi formát öltenek ugyan, de a jogi legitimitás kritériumait nélkülözik. E csoportba tartoznak még a szervezeten belül alkotott normatív jellegű előírások, a körlevelek, leiratok, szervezeti utasítások. Mindez az ötvenes évek politikai szervezetéből, a politikai túlszabályozottságból eredt. Bihari Mihály, 1985. 122. o. A kitelepítések jogszabályi háttérét, és a szabályozás történeti folyamatát mutatja be Hantó Zsuzsa tanulmányában. **Hantó Zsuzsa**, 2004.

293 Sipos András és Závada Pál három „mintaper” anyagát gyűjtötte össze 1989-ben megjelent kötetében. Egy halálos, egy életfogytig tartó és egy súlyos határozott időtartamú szabadságvesztést szabtak ki a perekben eljáró rögtönítélő bíróságok. A mai napig nem tisztázott, hogy a kulákok ellen rendezett koncepciós perekben hány embert végeztek ki statáriális úton. **Sipos Aladár – Závada Pál**, 1989.

MDP) elleni perindítások szóba sem jöhettek, olyannyira, hogy 1954-ig nem találtunk még e perlési lehetőségre utaló nyomot sem a levéltárakban.

1953-ban a Nagy Imre kormányának reformjai elindították a lavinát.²⁹⁴ A jogfosztott csoportok – kiemelkedve korábbi helyzetükből – érvényesíteni kívánták állampolgári státuszuk „kiegészítő” szegmensét, vagyoni, esetleg személyiségi jogaikat. Nem ritkán ezért a bíróságok előtt követelték vissza elveszett, elkobzott vagy másnak kiadott vagyontárgyaikat, lakásukat.²⁹⁵ Megjött a korábban másodrendűként kezelt szervek és gazdasági szervezetek hangja, így állami vállalatok, szolgáltató szövetkezetek fizetési meghagyás kibocsátását kérték a számlát ki nem fizető MDP-alapszervezetek, területi párbizottságok ellen. Nem ritkán a szövetkezetekből kilépő tagok megtérítési kereseteket nyújtottak be volt szövetkezetük ellen. A politika rést nyitott a jogi diszkrimináció masszívnak megépített tömbjén, s e rés egyre tágult. A jogpolitika irányítóinak lépniük kellett, hiszen a magára találó társadalom egyre radikálisabban tágtította a réseket.

A jogpolitikai – igazságügyi apparátusával együtt – két úton indult el, két egymást kizáró irányba. Egyfelől megróttá a bíróságokat a szövetkezetek elleni perekben a szövetkezet javára tanúsított elfogultság miatt, ám ezzel szinte egy időben rövidebbre zárta a pártszervezetek elleni perindítás lehetőségét. A jogalkalmazást irányító apparátus mindezek ellenére tanácstalan volt, mert nem kapott – és ekkor már nem is kaphatott – egyértelmű eligazítást a politikai hatalomtól, hiszen a politikai vezetés maga sem tudott mit kezdeni a szövetkezetek gyors – és nem várt – ütemű felbomlásával, illetve a korábban kulákká nyilvánított rétegek paraszti öntudatával.²⁹⁶

---

294 A jogtörténet szempontjából felettebb „érdekes” helyzet alakult ki. Az 1953. évi 11. sz. tvr., és az 1034 / 1953 (VII.26.) sz. MT-határozat közül az utóbbit nem hozták nyilvánosságra, és a hatályon kívül helyezett jogszabályokat sem nevezték meg. Feltehető, nem volt jogszabályi háttére számos kényszerintézkedésnek. **Hantó Zsuzsa**, 2004, 127. o.

295 Erre csak nagyon keveseknek volt energiája és lehetősége. Mivel a kitelepített és internált személyek nem térhettek vissza otthonaikba, sőt új életük megkezdését szigorú korlátok közé szorították (pl. rendőri felügyelet alá helyezték őket), alkalmuk és lehetőségük sem volt érdekeik védelmére. Perjogilag nézve pedig a perelőfeltételek hiánya (pl. alperes lakóhelyének, illetve személyének ismeretlensége) akadályozta meg őket perindításaikban. Az élet újrakezdéséről adnak áttekintést a Kitaszítottak I. kötet interjúi. **Hantó Zsuzsa**, 2002.

296 A mezőgazdaság helyzetét, a korabeli agrárpolitikát és a kollektivizálást mutatja be Donáth Ferenc 1977-ben megjelent munkájában. **Donáth Ferenc**, 1977. A kollektivizálás társadalomtörténeti elemzését napjainkban Valuch Tibor társadalomtörténeti munkájában, illetve korábbi – a parasztságról írott – tanulmányában találjuk. **Valuch Tibor**, 2002 és **Valuch Tibor**, 1988, illetve **Závada Pál**, 1984.

A helyzet megoldásán dolgozva az egyik utasítás követte a másikat, az egyik jelentés után bekérték a következő tájékoztatót. Egymásnak ellentmondó rendelkezések születtek, a valóságot mindinkább hátrébe szorító előterjesztések. A bíróságok vezetői politikailag fejletlennek ítélték meg azokat a bírakat, akik döntésük meghozatalában nem értékelték kellőképpen a felek osztályhelyzetét, ám azonnal felszólították ítélkező társaikat arra, hogy szüntessék meg az állami vállalatok felé mutatott egyoldalú elfogultságot, ha a másik fél egy volt termelőszövetkezeti tag. (pl. kártérítési perekben). A szabályozási deficit azonban nőttön-nőtt, így 1954 novemberében joggal állapította meg egy jelentés: „...olyan jelentős és átfogó jellegű kérdésekben nem történt még elvi állásfoglalás, mint a kitelepített személyek egyes igényei, a Sztálinváros területéről 1953. év tavaszán kiutasított dolgozók kártérítési igényeinek kérdése, valamint a helytelen kádervéleményekkel okozott károk megtérítésének kérdése, holott ezekben az ügyekben mind a bíróságok, mind az érdekelt felek sürgetik a minisztérium állásfoglalását.”²⁹⁷

A lecke adott volt, feladta a történelem: le kellett bontani mindazokat az akadályokat, gátakat, amelyek a polgári jogi igény érvényesítése előtt tornyosultak. Ismerve a történeteket, nem árulunk el nagy titkot a mai olvasónak akkor, amikor azt mondjuk: mindez eleve kudarcra volt ítélve. Meg kell jegyeznünk, a kor szereplői nem számoltak a kudarc lehetőségével. Bízta abba, hogy lehetséges bizonyos cselekvési mezők kitágítása, s optimizmusukat maga a politika táplálta.

II.2. A diszkrimináció hátterében

A politikai rendszer ideológiájából szervesen következett a mindenre kiterjeszthető, mindenkit körébe vonható megnevezés: az osztályellenség fogalma. A fogalom, az elnevezés „démonikus”, behelyettesíthető, csoportképző fogalom. Tartalma változhatott, cserélődhetett, ám mindenki (individuumként vagy szűkebb társadalmi csoportjának tagjaként) magára ölthette a fogalom palástját. Meghatározhatatlansága állandó fenyegetettséget gerjesztett, alanküli absztrakciója általános felhasználhatósága előtt nyitotta meg az utat.²⁹⁸

---

297 A polgári ítélkezés helyzete. Az IM Bírósági Főosztály vezetőjének jelentése. MOL M- KS – 276.f.96.cs. 34. öe. 1134 / B.- 135 / A. o.

298 A fogalomhasználat eredete Révai József 1946. június 22-i. Szabad Nép cikkére nyúlik vissza. Felidézi: **Hantó Zsuzsa**, 2004, 117 o.

A klasszikus sztálinista időben elég volt az osztályellenség bélyegét rásüt-
ni valakire vagy valamilyen társadalmi csoportra, sorsa megpecsételődött.
A büntető ítélkezés területén a fogalom súlyossága években (életben) vált mér-
hetővé, ám a polgári ítélkezés e fogalmat ritkábban használta. Az ok egyszer-
rű volt: az osztályellenség elleni jogi fellépés a büntetőjog területére tartozott.
Más csoport neve a polgári ítélkezés területén nem egyszer felbukkant, így
a kulák (felperes-alperes), vagy a volt kizsákmányoló (gyáros vagy bankár)
elnevezés, ám az osztályellenség, mint olyan kezelhetetlen volt.²⁹⁹

1954-ben a Legfelsőbb Bíróságra várt a feladat: meghatározni az osztály-
helyzet jogi értékelését, különösen a büntetőperekben, a büntetés kiszabásá-
nak területén. Az LB fektette az ügyet, halogatta a döntést, végül a jogiroda-
lom szerzői adtak iránymutatást az alsóbb bíróságoknak, amikor 1956-ban
megállapították „...jelenleg létező egyetlen ellenséges kizsákmányoló osztály
a kulákság, és nem lehet osztályként kezelni a volt kizsákmányoló osztályok
maradványait, az ún. »deklasszált elemeket«.”³⁰⁰

Az alsóbb bíróságok az 1953-as Kormányprogram után pár héttel még az
osztályellenség elleni harcot tekintették első számú feladatuknak. „Harcuk-
ban” támogatást kaptak az Igazságügyi Minisztériumtól. Egy 1953-as jelentés
szerint a Nagy Imre-kormány új igazságügyi minisztere (Erdei Ferenc) a me-
gyei bíróságok elnökeinek tartott értekezleten „...kihangsúlyozta, hogy a szo-
cialista törvényesség szellemében az eddig tapasztalt opportunisták és liberális
ítélkezéssel ellentétben következetes, határozott s az eddiginél keményebb
ítéletekkel kell biztosítani az osztályellenség minden támadásának visszave-
rését...”³⁰¹ Erdei kijelentése a Nagy Imre-kormány sorsdöntő lépesei előtt szü-
letett, 1954-ben a hasonló hangnemben fogalmazott osztályharcos fellépések
jelentős mértékben csökkentek.

Az osztályellenség elfedhette a konkrét csoportot, azaz általános fogalom-
ként magába olvaszthatta az ellenség különös (részleges) csoportjának nevét.
A csoportmegnevezés absztrakciója kifejezetten előnyös volt akkor, amikor

---

299 Az osztálytartalom vizsgálata mélyen beivódott a kor joggyakorlatába. Vida Ferenc 1956 júliusában a Jogtudományi Közlöny hasábjain publikálta tanulmányát arról, hogy a per-
ben (büntető és polgári perben) miképpen kell a bíróságnak tisztáznia a felek osztályhely-
zetét, és ennek milyen jelentősége van az ítélet szempontjából. Nyíltan feladta az állam-
polgári jogegyenlőség elvét az ún. „osztályelv” primátusa érdekében. **Vida Ferenc**, 1956.

300 **Vida Ferenc**, 1956, 414. o.

301 Beszámoló a kormány programnyilatkozata alapján tett igazságügy-miniszteri intézke-
désekről és azt követően a bíróságok munkájában tapasztalt jelenségekről. MOL M – KS
– 276.f. 96. cs. 16.öe. 11/ B. o.

egy különös (konkrétan körülírható) csoport státuszának megítélése bizonytalanná vált, mivel a fogalom használatával az általános nyelvi szintre felemelve lehetett fellépni a különös csoport ellen. 1953 végén a kulák elnevezés tartalma vált bizonytalanná, így került újra előtérbe az ítéleti indokolásokban az osztályellenség kifejezés használata.³⁰² Az Igazságügyminisztérium a Békés megyei bíróságok munkáját értékelve rámutatott arra, hogy „az osztályhelyzet megállapításánál tapasztalt bizonytalankodás oka kétségtelenül a bírák politikai képzettségének hiánya miatt a kormányprogram meg nem értése. Különösen kirívó példa volt erre a gy.-i járásbíróság vezetőjének, P. elvtársnak az állásfoglalása, aki, midőn megkérdeztük, hogy indokolt esetben a »kulák« szót miért nem használják az ítéletekben, azzal érvelt, hogy a kormányprogram után úgy gondolja, hogy ez a megjelölés helytelen, és ezért használják következetesen a nép ellensége, osztályellenség stb. megjelölést a kulákokkal szemben.”³⁰³

Az osztályellenség mint diszkriminálható csoportfogalom túlélte az 1953–1954-es reformok korát, sőt üres és behelyettesíthető tartalmának segítségével mélyen beívódott az igazságszolgáltatás mindennapjaiba. A kor polgári peres szereplői mégsem az osztályellenség meghatározásával voltak elfoglalva, hiszen a polgári pereket társadalmi és gazdasági státuszukban meghatározott személyek és csoportok indították. A volt (vagy a keresetlevél beadásakor annak számító) kulákok indítottak pert vagyonuk visszaszerzése iránt. Máskor ellenük léptek fel azok a magántermelő, volt tsz. tagok, akikkel valamilyen kérdésben jogvitába keveredtek (pl. vitatott volt a föld használati joga). Az igazságügyi apparátus – különösen a politikai vezetése – e vitákban a pártatlanság és ügyfélegyenlőség elvét követte – nem egyszer szembefordulva az évekig heccelt ellenséges (és rendszerhű) közvéleménnyel. Erdei Ferenc igazságügyi miniszter az MDP KV Adminisztratív Osztálya vezetőjének 1954. február 17-én írt levelében nemcsak az ügyfélegyenlőségen alapuló ítélkezési

---

302 Vida 1956-ban írt cikkének fényében „átmenetinek” tűnik ez az elbizonytalanodás. Závada Pál Kulákprés című könyvében bemutatta a „kulák” elnevezés történeti geneológiáját. A „kulákozás” 1946–47-ben elkezdődött, s már ekkor kialakultak az elnevezéshez tapadó „sztereotípiák”. A kulák „tarkóján fodrozó hajréteggel, pufók arcával [...] csak áll, zsíros fejét hol jobbra, hol balra kapja, de mégiscsak azt hajtogatja: »Nem mondok le egy darab földről sem.« Sok-sok földtelen paraszt hajtja le fejét csüggedten. Hiába, nem találunk megértésre.” Idézi Závada a Viharsarok Népe c. kommunista napilap 1947. március 22-i riportját. **Závada Pál**, 1991, 92. o.

303 *Kollégiumi Beszámoló a békésmegyei bíróságok vizsgálatáról*. IM. Bírósági Főosztály. MOL M-KS – 276.f. 96. cs. 18/ 2. öe. 119. o.

gyakorlat követésére hívta fel a KV osztályvezetőjének figyelmét, hanem keményen bírálta a pártszervek bírósági ügyekbe történő beavatkozását.

„Az ny.i megyei bíróság polgári fellebbviteli tanácsa egy vagyoni jogi perben hozott határozatot, ami az alperes részére hátrányos kimenetelű volt. Az alperes a megyei bíróság döntése ellen a megyei pártbizottság adminisztratív osztály vezetőjéhez – X elvtárshoz – fordult panasszal. X elvtárs a megyei bíróság vezetőjét és az ítéletet hozó bírót áthívatta magához azzal, hogy az ügy iratait is vigyék magukkal. X elvtárs az iratok átnézése után azt a kijelentést tette – az alperes jelenlétében –, hogy a megyei bíróság döntése az ügyben helytelen, a kormányprogrammal össze nem egyeztethető, mert a kisparaszt és a kulák felek között fennálló peres ügyben a bíróság a kulák javára hozott döntést ...

...Véleményem szerint X elvtártnak ez a magatartása mindenképpen helytelen, függetlenül attól, hogy az egyik fél kulák volt. Különösen helyteleníteni kell azt, hogy az egyik peres fél jelenlétében tett olyan kijelentést, hogy a bíróság helytelenül járt el és az alperesnek van igaza. Emellett azonban az ügy lelkiismeretes áttanulmányozása alapján azt kellett megállapítani, hogy a megyei bíróság fellebbviteli tanácsa a kérdéses ügyben helyesen hozott ítéletet. X elvtárs eljárása nézetem szerint sem a bírói függetlenséggel, sem különösen a pártbizottság tekintélyével nem egyeztethető össze. Éppen ezért javaslom, hogy az ügyet az Osztály is vizsgálja meg és ennek eredményéhez képest járjon el X elvtárral kapcsolatban.”³⁰⁴

A panaszok azonban csak jöttek és jöttek, hol a pártközpontból az Igazságügyi Minisztériumba, hol a területi szervektől a pártközpontba. A pereszes felek felhasználtak minden mozgatható kapcsolatot a bírói ítéletek ellen, s e támadások alapja nem egyszer a pernyertes felperes „osztályhelyzete”, pontosabban fogalmazva a felperes kulák státusza volt. Egy kulákkal szemben pert veszíteni – ez sokak szemében a szocialista igazságszolgáltatás végét jelentette. Az MDP Központi Vezetőségének címzett (ahogy az iratokból visszaolvasható, egy notórius feljelentő tollából származó) bejelentés például a következőképpen fogalmazott: „Hogy mennyire erős az ellenség ellenállása és támadása, azt mi sem bizonyítja jobban, mint a h.-i járásbíróság július 15-én hozott véghatározata, mejben (sic!) megbünteti a dolgozó parasztot és támogatja a kulákot. Ezt a tényt szeretném bővebben megírni, és megkérni a központi vezetőséget, hogy sürgősen vizsgálta meg ezen ügyet, mert tűrhetetlen az, hogy a h. já-

---

304 Az igazságügyi miniszter levele **Keleti Ferenc** elvtártnak az MDP KV Adminisztratív Osztálya vezetőjének. MOL M-KS – 276. f. 96. cs. 35. öe. 236. o.

rásbíróság szárnya alá vegye a kulákokat és sárba tapossa a termelőszövetkezeti tagokat, valamint a becsületes dolgozó embereket...”³⁰⁵

A választ (amit nem ismerünk) a pártközpont küldte meg a panaszosnak, de előbb megkereste az Igazságügyi Minisztériumot. Az IM véleményéből kiderül, folyamatban lévő ügyről volt szó, mivel az első fokú ítéletet fellebbezték. Az IM szerint a fellebbezés miatt intézkedést nem igényelt a panasz, azaz a minisztérium távol tartotta magát a bírósági eljárástól, s erre ösztönözte a pártközpontot. Ezzel párhuzamosan szakmailag elmarasztalta a járásbírósgot, kritikusan szétszedte annak ítéletét, ám a misztériumi véleményben fel sem merült a kulák – tsz. tag megkülönböztetése.

Az Igazságügyi Minisztériumhoz került más ügyekből rekonstruálható az igazságügy hivatalos álláspontja, ami nagyjából megegyezett az Erdei levélben leírtakkal. Az IM – kihasználva szervezeti irányító jogkörét – mindig bekérte a panaszolt ügy aktáját, szinte fellebbviteli bíróságként átvizsgálta a peranyagot, és csak ezután válaszolt a panaszosnak. Folyamatban lévő ügybe nem avatkozott be, de az általunk megismert iratok szerint soha nem kérdőjelezte meg a jogerős bírói ítéleteket sem. Pedig vegyes jellegű ügyek kerültek át az IM-hez. Végrehajtási ügy, lakáscsere, termelőszövetkezeti földhasználat, ingókiadás, állatkár.

II.3. A perjogi diszkrimináció terepén: a mezőgazdaság szereplői

Amíg a kulákkal szemben a „dolgozó paraszt” vagy/és termelőszövetkezeti tag, addig a szövetkezetekkel szemben az állami vállalat élvezte az állami ideológia támogatását. A peres eljárásban ez annyit jelentett, a termelőszövetkezet perbeli pozíciója nem volt olyan erős, mint a vele szemben álló állami cégé. E helyzetben az igazságügy irányítói 1954-ben változtatni akartak, ezért egymást követték a belső utasítások, jelentések és feljegyzések. „A termelőszövetkezeteknek számos jogvitája volt a szerződéses termelésből kifolyólag. Az ügyek nagy többségében kiderült, hogy a szerződések kötésénél a vállalatok megbízottai félrevezették a tsz-vezetőket, más eseteknél a pereknek a megtárgyalását az igazságügy-misztériumi utasítás állította le, míg végül MT-határozat rendezte a szerződéses termelésből eredő igényeket... A termelőszövetkeze-

---

305 K Község Tanácsának Végrehajtó-bizottságától az MDP Központi Vezetőségének. MOL – M-KS – 276. f. 96. cs. 34. öe. 44. o.

tek ellen indított közületi perek megalapozottsága számos esetben hiányos. B. megyében ugyanis tömegesen indított a TŰZÉP-központ a tsz-ek ellen pereket azon az alapon, hogy a járási tanácsok mezőgazdasági osztálya által diszponált különböző építésanyagokat a tsz. nem vette át. A perek tárgyalása során kiderült, hogy a tanácsi szervek a megyei tervfelbontás során a tsz-ek vezetését nem kérdezték meg, a tervfelbontást íróasztal mellől végezték, és ez a bürokratikus eljárás számos esetben járt azzal a következménnyel, hogy a bíróságok a tárgyaláson meg nem jelenő tsz-eket indokolatlanul elmarasztalták ... Az Igazságügyi Minisztérium több polgári jogi per átvizsgálása során megállapította, hogy részben a tsz. vezetők jogi jártasságának hiánya, részben az adminisztráció felületessége miatt rendkívül komoly károk jelentkeznek az egész szövetkezeti tagság terhére. ... A termelőszövetkezetek jogi képviselőinek rendezése rendkívül sürgős.”³⁰⁶

Az adminisztráció gyorsan intézkedett, az igazságügyi miniszter és a földművelésügyi miniszter együttes utasításban rendezte a termelőszövetkezetek állandó jogi képviselőtét. Az utasítás lehetőséget adott, hogy az ügyvédi munkaközösségek szerződés alapján (amelyet az utasítás melléklete tartalmazott), eljárjanak a termelőszövetkezet pereiben, sőt tartós megbízási szerződést kösenek (havi 30–80 Ft közötti összegért) a termelőszövetkezettel. Az utasítás a peres képviselő mellett megengedte a peres tanácsadást, kizárta viszont a termelőszövetkezet belső ügyeibe, termelési rendjébe való beavatkozást. („Minden ilyen cselekményt vagy ennek kísérletét fegyelmileg meg kell torolni” – írta elő az utasítás.) Jogi képviselőt az ügyvédi kamara által kijelölt ügyvédi munkaközösség³⁰⁷ láthatott el, aki az illetékes járási tanácsok végrehajtó bizottságának mezőgazdasági osztálya közvetítésével szerződést kötött a termelőszövetkezettel. A termelőszövetkezetek természetesen megbízhatták egyes ügyekben közvetlenül is az ügyvédi munkaközösségeket, de az utasítás maga az állandó jogi képviselő szabályait fektette le. Az utasítás leszögezte: „...a termelőszövetkezetek állandó jogi képviselőtének az a célja, hogy a termelőszövetkezeteket jogaik képviselőtében és kötelezettségeik teljesítésében

---

306 Feljegyzés a termelőszövetkezetek és tagjaikat érintő ügyekben folytatott bírói gyakorlat néhány kérdéséről. Budapest, 1954. február 9. MOL M-KS – 276. f. 96. cs. 17 / 2. öe. 172–173. o.

307 A korban az ügyvédi munkaközösség még nem volt általános, főleg egyéni ügyvédek működtek. Azon rendelkezés, miszerint az ÜMK (Ügyvédi Munkaközösség) a kizárólagos képviselőre jogosult szervezeti egység, az egyéni ügyvédek nagy részét kizárta a termelőszövetkezeteknek végzett szolgáltatásból.

támogassa és ezzel a törvényesség megszilárdítását ezen a téren is előmozdítsa. Erre való tekintettel a termelőszövetkezetek képviselőjében eljáró munkaközösségek, ezek vezetői, valamint az ügyek vitelére kijelölt ügyvédek kötelesek fokozott figyelmet fordítani a termelőszövetkezetek jogi képviselőjének ellátására, a szerződésben vállalt kötelezettségek és az ezzel kapcsolatos feladatok lelkiismeretes teljesítésére.”³⁰⁸

Az iratok szerzői a termelőszövetkezetek peres pozíciójának problémáját az ügyfélegyenlőség egyik (speciális) kérdéskörének tekintették. Az ügyfélegyenlőség azért merülhetett fel ebben az időszakban olyan élesen, mert a korábbi időben vagy nem egyenlő mércével mértek a bírák, vagy a felek olyan helyzetbe kerültek, amely megfosztotta őket a perlés lehetőségétől. Mindkét helyzet súlyosan sértette az eljárásjog alapelveit. A termelőszövetkezetek esetében azonban nemcsak eljárásjogi értelemben vett másodrendűségről volt szó. A termelőszövetkezeti tulajdon – szocialista tulajdoni formaként – másodlagos tulajdoni forma volt a magasabb rendű, állami tulajdon mögött. Alacsonyabbrendűségét a jog szolgai módon leképezte, számos – egyébként gazdasági szervezetekre jellemző – tevékenységtől, jogok szerzésétől, jognyilatkozat megtételétől fosztva meg a szövetkezeteket. A helyzetet bonyolította, hogy nemcsak a szövetkezet, hanem a szövetkezet tagja is osztozott e jogfosztottság állapotában.

II.4. A kitelepítettek sorsa

A kitelepítettek az eddig bemutatott csoportoktól eltérő helyzetben voltak.³⁰⁹ 1953-ig – a kitelepítések megszüntetéséig – szóba sem jött polgári pereskedésük, jogfosztottságuk azonban úgy volt teljes, hogy nyíltan soha nem tagadták meg tőlük a polgári per indításának lehetőségét. Hozzá kell tennünk, efféle diszkriminációt a Perrendtartás sohasem tartalmazott. 1953-ban mindezek alapján minden külön eljárásjogi rendelkezés nélkül a Perrendtartás általá-

---

308 Az igazságügyi miniszter és a földművelésügyi miniszter együttes utasítása a termelőszövetkezetek állandó jogi képviselőjéről. MOL M-KS – 276.f. 96. cs. 35. öe. 86. o.

309 **Hantó Zsuzsa** a kitelepítettek mellett még számos csoportot különböztet meg a velük szemben alkalmazott represszió jellege alapján. Így a településekről kitiltottakat, a deportáltakat, az internáltakat. Az intézkedéseket sokszor nem alapozta meg semmilyen jogszabály, a háború előtti, vagy a háború alatt megszületett rendelkezésekre hivatkozott jó néhány esetben a rendőrség vagy az ÁVH. Az élet furcsa fintora, hogy a jogszabályi deficit elősegíthette a kitelepítettek bíróság előtti fellépését, mivel helyzetük rendezése nem ütközött a res judicata (ítélt dolog) tilalmába.

nos felhatalmazása szerint polgári perek sorozatát indították vagyonuk visszaszerzéséért. Fellépésük alaposan meglepte a hatalom képviselőit.

„A kitelepítettek (és internáltak) jelentős számban indítottak különböző címen visszaigénylési pereket a bíróságok előtt. Ezek az igények többségükben ingóságok (bútorok, ruhák, használati tárgyak) visszaadására vagy ehelyett kártérítésre irányulnak, mégpedig vagy azok ellen a hatósági szervek ellen, amelyek az ingóságokat annak idején átvették, vagy olyanok ellen, akiknél ezek az ingóságok jelenleg akár hatósági intézkedés folytán, akár azért vannak, mert a kitelepített annak idején megőrzésre átadta vagy esetleg eladta. Indulnak továbbá perek az Ingatlankezelő Vállalat ellen azon a címen, hogy a kitelepítéskor átvett lakás a kitelepített öröklakása volt, a bér őt illeti, vagy ő fektetett bele a helyreállításkor jelentősebb összegeket. Indulnak továbbá perek azon a címen, hogy kitelepítettek munkabért – felmondási járandóságot – követelnek a vállalatoktól. Néhány esetben végül a volt kitelepítettek különböző büntető feljelentésekkel is kísérleteznek.

Az ilyen igényekkel szemben az Igazságügyi Minisztérium eddig a következő intézkedéseket tette:

a., utasította a bíróságokat, hogy ilyen visszaigénylési perek esetében a keresetet utasítsák el azon a címen, hogy itt hatósági intézkedésről volt szó, s az azzal kapcsolatban emelhető igények államigazgatási útra tartoznak. Véleményünk szerint azonban kívül esnek ezen a körön azok az esetek, amikor a kitelepített megőrzésre vagy használatra adta át ingóságait magánszemélynek, továbbá azok, amelyek az ellen irányulnak, aki bűncselekmény útján jutott az ingóságokhoz (ellopta).

b., a Legfelsőbb Bíróság május 12-én elvi döntést hoz, amelyben megállapítja, hogy az előbb említett igények nem tartoznak bírói útra,

c., a büntető feljelentéseket – a legfőbb ügyészség utasítása alapján – az ügyészségek az említett körben nem veszik figyelembe, illetőleg azok alapján büntetőeljárást nem indítanak,

d., Gondoskodunk arról, hogy az ügyvédi kamarák tiltsák el az ügyvédeket az ilyen igények érvényesítésétől, illetve fegyelmi úton haladéktalanul járjanak el az ilyen ügyeket vállaló ügyvédek ellen.

Ezek az intézkedések azonban távolról sem elegendőek.

Eldöntésre vár, hogy bizonyos méltányos esetben az államigazgatási szervek adhatnak-e kártérítés címen bizonyos összegeket a volt kitelepítettek részére annak az összegnek az erejéig, amely az értékesített vagyontárgyakból befolyt.

Eldöntetlen kérdés, hogy mi történjék a mezőgazdasági ingatlan visszaigénylése iránti különböző kérelmekkel, amelyek a tanácsokhoz érkeztek?

Nincsen eldöntve, hogy mi történjék a különböző munkajogi igénnyel, elsősorban a felmondási járandóság iránti igénnyel, valamint a munkakönyvben történt bejegyzések kijavításával.

Az állami szerveknél bizonytalanság van mind az előbb említett kérdéseket illetően, mind a lakásügyeket illetően is. Nyugtalanság van emiatt azoknál a dolgozóknál, akik hatósági intézkedés folytán jutottak bizonyos ingóságokhoz, illetőleg beköltöztek a kitelepítettek lakásaiba.

Véleményem szerint mindezeket a kérdéseket a Politikai Bizottság elé kellene vinni.³¹⁰

Összefoglalva: az igazságügyi apparátus – félve a társadalmi nyomástól, és kihasználva a kitelepítések körül kialakított felemás jogi helyzetet – akkor akarta eljárási jogaiktól megfosztani a kitelepítetteket, amikor éppen megszüntették társadalmi (politikai és polgári anyagi jogi) jogfosztottságukat. Az a megjegyzés, miszerint a kitelepítettek igénye nem tartozik bírói útra, szabad utat engedett az 1954. évben módosított Pp. 130. §. f. pontja alkalmazásának, ami alapján a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül azért lehetett elutasítani, mert „a felperes követelése idő előtti, vagy – az elévülés esetét ide nem értve – bírói úton nem érvényesíthető, illetőleg a keresettel érvényesített jog nyilvánvalóan alaptalan”. Hozzáteesszük a felhívott Pp szöveg utolsó mondatát az 1954-es módosítás júniusban iktatta be a törvénybe (augusztusi hatállyal) úgy, hogy a nyilvánvalóan alaptalan perlés – mint elutasítási ok – az eredeti törvényjavaslat szövegében nem szerepelt.

A törvényt módosítás után a kitelepítettek keresetlevelét immáron már két jogcímen lehetett elutasítani, vagy azért mert államigazgatási útra tartozik ügyük, és a bírói út kizárt, vagy – 1954 májusától a Legfelsőbb Bíróság IX. sz. elvi döntésétől kezdve, majd 1954 augusztusától törvényi felhatalmazás alapján – azért, mert az alaptalan.

A pártvezetés Adminisztratív Osztálya elégedetlen volt az IM jelentésével, és további eljárásjogi torlaszok emelését javasolta a politikai vezetésnek. Az Osztály 4 példányban készült szigorúan bizalmas feljegyzése – amelyből egy példányt Farkas Mihály kapott meg – még az államigazgatási eljárásban jutott kártérítést is megengedhetetlennek tartotta, így megróttta az IM előadóját.

---

310 Jelentés a kitelepítettek által a bíróságok előtt támasztott igényekről. MOL M-KS – 276.f. 96.cs. 34. öe. 274–275. o.

Másfelől az IM-álláspont azon megengedő véleményét, hogy bizonyos esetekben mégis lehetséges a bírói út igénybevétele, a következő érveléssel utasította el: „Tudvalévő, hogy a kitelepítésre kerültek közül igen sokan már előre szétosztották, rendszerint kisembereknek vagyontárgyaikat. A minisztérium [...] felfogásának megfelelően ezek ellen a kisemberek ellen indíthatnak a volt kitelepítettek pert, melyet a bíróság le is tárgyalhat. Ilyen módon néhány volt burzsoá elem egy sor kisembert zaklathat és ehhez a bíróságok segítséget nyújtanak a minisztérium utasítása alapján. [...] Ezt a kérdést az elmúlt napokban az Igazságügyi Minisztérium és a Legfelsőbb Bíróság vezetőivel megbeszéltem, melynek eredményeként ők ezt a gyakorlatot nem fogják folytatni.”³¹¹

A kitelepítetteknek a politikai vezetés szerint semmilyen kártérítés nem járt. Jogfosztottságuk további fenntartáshoz minden gátlás nélkül, cinikusan felhasználták az eljárásjog és igazságügyi szervezeti rendszer által felkínált diszkriminációs rendelkezéseket. A szociológiai irodalomból tudjuk, a kitelepítettek sorsa örökre – 1989-ig – megpecsételődött, sohasem válhattak a társadalom egyenrangú tagjává.³¹²

II.5. A perjog trükkjei

Ahhoz, hogy a kitelepítettek keresetlevelét minden érdemi vizsgálat nélkül el lehessen utasítani, módosítani kellett a perjogot. Annál is inkább, mivel – mint láttuk – az eredeti, az 1954-es ún. I. Pp. novella előtti törvénytörvény minden feltétel nélkül lehetővé tette a kitelepítés során kárt szenvedett emberek polgári perindítását. A politika több lépcsőben és időpontban nyúlt bele a perjog dogmatikai rendszerbe.

Először a bírói gyakorlat – a törvény szövegének megváltoztatása nélkül –, egy ún. elvi döntés meghozatalával zárta ki a perindítás lehetőségét. A Legfelsőbb Bíróság IX. sz. Elvi Döntése³¹³ a következőképpen rendelkezett:

---

311 Feljegyzés. MDP KV Adminisztratív Osztály. MOL M-KS- 276. f. 96.cs. 34. öe. 276. o.

312 „A »hortobágyiaknak« most jött igazán a neheze. Miskolcra nem mehettünk vissza. Egyáltalán hova menjünk? Barátoknál kegyelemkenyéren, majd egy környező falu parasztházának egy szobájában húztuk meg magunkat. Munkát keresve azt tapasztaltam, hogy takarítónőnek is nehezen vettek fel, minden ajtó bezárult előttem.” **Hantó Zsuzsa**, 2002, 146. o.

313 Közzé téve: Bírósági Határozatok 1954. április. 329.old. Szemenyei László 1955-ben rámutatott arra, hogy a Legfelsőbb Bíróság IX. sz. polgári elvi döntése időben megelőzte az első novellát, amit 1954 júniusában fogadott el az Országgyűlés, és csak augusztusban lépett hatályba. (**Szemenyei László**, 1955, 298. o.) Az időpontnak lényeges szerepe van, hiszen

„Olyan mezőgazdasági ingatlanok, mezőgazdasági ingatlanon lévő épületek, mezőgazdasági felszerelési tárgyak, vagy bármilyen egyéb vagyontárgyak tekintetében, amelyek államigazgatási szerv intézkedése következtében (államigazgatási szerv jóváhagyásával) kerültek termelőszövetkezetek, termelőszövetkezeti csoportok, vagy állami gazdaságok, mezőgazdasági gépállomások tulajdonába, birtokába vagy használatába, sem a volt tulajdonos, sem más személy a termelőszövetkezettel, termelőszövetkezeti csoporttal, állami gazdasággal és mezőgazdasági gépállomással szemben semminemű igényt nem érvényesíthet. Az ilyen igényt tartalmazó keresetet a bíróságoknak idéző végzés kibocsátása nélkül el kell utasítania.”

Az elvi döntés indokoltságát a Legfelsőbb Bíróság a termelőszövetkezetek védelmének szükségességére vezette vissza. Semmi kétséget nem hagyott azonban afelől, hogy nem a – mai szóval szólva – jogállami helyzet visszaállítása, hanem a politikai rend védelme – amibe a korábbi törvénytelenések legalizálása beletartozott – volt az elvi döntés elsődleges célja. Az indokolás szerint „...Ezek a vagyoni juttatások a termelőszövetkezetek szempontjából eredeti jogszerzési módot jelentettek. A termelőszövetkezet tekintet nélkül a korábban fennállott jogokra és kötelezettségekre jut e vagyontárgyak tulajdonába, birtokába, használatába. A jogot alapító tény az államigazgatási hatóság, szerv intézkedése. A termelőszövetkezet és a volt tulajdonos (vagy más jogosult) között éppen ezért nem is jöhet létre semminemű jogviszony, amelynek alapján a volt tulajdonos részéről a termelőszövetkezettel szemben bármilyen igény volna támasztható...”

Ebben a vonatkozásban az államigazgatási intézkedés érvényességének általában nem feltétele az írásba foglalás. Az eljáró szerv szóbeli rendelkezése is hatósági intézkedésnek minősül. Sőt hatósági intézkedéssel egy megítélés alá esik az is, amikor a termelőszövetkezet valamely vagyontárgyat eredetileg ugyan nem hatósági intézkedés alapján vett használatba vagy birtokába, de ezt az államigazgatási hatóság utólagosan jóváhagyta, vagy hallgatólagosan tudomásul vette. A hallgatólagos tudomásul vételt itt minden olyan esetben meg kell állapítani, amikor az államigazgatási hatóság nem tett kifejezetten ellenkező intézkedést.

---

ennek alapján egyértelműen bebizonyítható, hogy az Országgyűlés jogi bizottsága az általa kezdeményezett módosítással a Legfelsőbb Bíróság politikai szempontokat figyelembe vevő döntését emelte át a törvénybe.

A Legfelsőbb Bíróság a határozat időszerűségéről szólva (1954) kifejtette, hogy „az ilyen természetű keresetekkel való próbálkozások száma megnövekedett, ugyanakkor egyes bíróságok nem látták világosan, hogy az ilyen keresetek minden törvényes alapot nélkülöznek, bennük csupán az osztályellenség olyan tevékenysége jelentkezik, amely arra irányul, hogy termelőszövetkezetek vagyoni megerősödését, zavartalan termelőmunkáját akadályozza, és ezzel az ország szocialista fejlődését hátráltassa. Ezért népi demokráciánk gazdasági rendjének, a termelőszövetkezeteknek védelme érdekében elengedhetetlenül szükséges, hogy bíróságaink az elvi döntésben kifejtettek maradéktalan alkalmazásával az ellenséges kísérletezéseket teljes határozottsággal visszaverjék, s ezzel hozzájáruljanak a termelőszövetkezetek fejlődésének biztosításához.”

Az indokolás – és az elvi döntés jogi természete – adott lehetőséget arra, hogy a bíróságok minden analóg esetre érvényesítsék a Legfelsőbb Bíróság álláspontját. Ezért aztán a jogalkalmazás során nemcsak a mezőgazdasági termelőszövetkezetek vagyonának védelméről volt már szó, hanem minden olyan vagyon védelméről, amit államigazgatási úton jutattak állami/szövetkezeti szerveknek. E körbe beletartozott tehát az vagyon is, amit a kitelepítettektől államigazgatási (szóban is „törvényes”) határozattal elvettek, és vagy állami tulajdonba (birtokba, használatba), vagy állami tulajdonlason alapuló magánszemély használatába (birtokába) adtak. Az elvi döntés egyértelműen megalapozta a Pp 130.§. rendelkezésének alkalmazhatósági körét, a keresetlel idézés kibocsátása nélküli elutasítását.

A levéltári iratok azonban arról számolnak be, hogy a jogszabályi változást, a törvény módosítását előkészítő bizottság nem vállalta fel. Igazából az Országgyűlés jogi bizottsága mondta ki a végső szót³¹⁴, az a bizottság, amely a törvény 1952-es elfogadásában semmilyen szerepet nem játszott.

Két kérdés került a bizottság elé, ebből az egyik a Pp. 130. § f./ pontjának (Keresetlel idézés kibocsátás nélküli elutasítása) módosítása volt, a másik a törvény 1. §-ának megváltoztatása. A jogi bizottság utólag, a törvényjavaslat beterjesztése után nyúlt bele a szövegbe. Az iratok szerint tehát az Országgyűlés elé benyújtott eredeti módosító javaslat nem tartalmazta a Pp. 130. §.

---

314 Javaslat az országgyűlés jogi bizottságához a polgári perrendtartás módosításáról szóló törvényjavaslat tárgyában. Budapest, 1954. június hó 17. napján. MOL XIX-E-1-c-1525 – 1526 / 1952. 335. o. A jogi bizottság javaslata a polgári perrendtartás módosításáról szóló törvényjavaslat kiegészítésére, valamint a polgári perrendtartás egységes szövegének kidolgozására. MOL XIX-E-1-c-1525 – 1526 / 1952. 352. o.

módosítását, mivel ebben az esetben nem kellett volna utólag korrigálni a szöveget.³¹⁵

Az Országgyűlés bizottságának előterjesztése a következőképpen érvelt a változtatás mellett: „Több esetben előfordult, hogy a felek olyan követeléseket támasztottak, amelyekről azonnal kitűnt, hogy alaptalanok. Ilyen ügyekben tárgyalás kitűzése szükségtelen és csak felek zaklatását eredményezi. A bírósági szervezetekről szóló 1954. évi II. törvény lehetővé teszi, hogy a bíróság tárgyaláson kívül döntsön arról, kitűzi-e az ügyet a tárgyalásra. Ez a rendelkezés értelemszerűen magába foglalja a kereset (sic) idézés kibocsátása nélkül történő elutasításának a lehetőségét is.”³¹⁶

A jogi és a dogmatikai csúsztatás nyilvánvaló. Freudi szintű az elszólás is, amikor a kereset és nem keresetlevél³¹⁷ elutasításáról szolt a szöveg. Sem az előterjesztés, sem a bizottság – még a szakírók sem – nem foglalkoztak azzal az alapvető perelméleti kérdéssel, hogy a perrendtartás alapvető rendszere miképpen egyeztethető össze a kereset-előkészítő eljárásban történő, érdemi és végleges, bírói végzéssel történő elutasításával. Később – 1956–57-ben elemi erővel tört ki a vita e rendelkezés jogszerűségéről.

Az Országgyűlés jogi bizottsága, mintha megérezte volna a módosítás problematikusságát, az előterjesztői érveléshez ezért hozzátett néhány gondolatot. „A tárgyalás előkészítése során a bíróságnak – esetleg a felperes meghallgatása után – módja lesz a keresetet alaposan megvizsgálnia és ha a kereset nem alaptalan, csak előadásmódja volt hézagos, vagy hiányos, a felperest szükséges kiegészítésekre fel lehet hívni. Hangsúlyozni kell, hogy a bíróságnak egyébként is a Pp. 3. és 5. §-ában foglalt alapelveknek megfelelően kötelessége annak hivatalból való vizsgálata, hogy nem nyilvánvalóan alaptalan-e a kereset.”³¹⁸ Úgy tűnik a bizottság meg akarta nyugtatni saját lelkiismeretét. Álláspontjá-

---

315 Szemenyei László egy évvel a történetek után egy 1955-ös cikkében – ahogy mondani szokás – kipakolt és nemcsak a bizottság előtti változtatásról rántotta le a leplet, hanem a Legfelsőbb Bíróság és a jogpolitika irányítóinak összjátékáról. **Szemenyei László**, 1955.

316 Javaslat az országgyűlés... MOL XIX-E-1-c-1525 – 1526 / 1952. 335. o.

317 Aprónak tűnő nyelvtani eltérés, a perjogász számára azonban elemi differencia. Röviden megfogalmazva különbségüket: a keresetlevél a felperes perindító irata, a kereset pedig a perindító irat tartalmaként a bírói döntésre vonatkozó felperesi igény. A kereset a per érdemi kérdése, a keresetről dönteni a bizonyítási eljárás lefolytatása után szabad csak, és ítélettel. A keresetlevél vizsgálatának lényege: alkalmas-e a pert kezdő irat az eljárás megindítására. Amennyiben nem, akkor ezt végzéssel idézés kibocsátása nélkül el kell utasítani. Ez az elutasítás nem jelent érdemi döntést, csak annyit: a keresetlevél valamilyen okból (amit a perrendtartás felsorol) alkalmatlan a peres eljárás megindítására.

318 A jogi bizottság javaslata ... MOL XIX-E-1-c- 1525 – 1526 / 1952. 352. o.

nak lényegét lefordíthatjuk ugyanis e szavakra: nem ez az egyetlenegy rendelkezés, ami a kereset előzetes megvizsgálását és esetleges elutasítását lehetővé teszi, ergo az új szűkítés szorosan beilleszkedik a PP dogmatikai rendszerébe. Nem új változásról van tehát szó, sőt vannak garanciális elemek – felperes meghallgatása – a bírói visszaélésekkel szemben.

Nem osztjuk sem az előterjesztők, sem a bizottság érvelését, e rendelkezés tagadása az ötvenes években kialakított perrendtartás (maradék) garanciális rendelkezéseinek. Az indokolás elhallgatta azokat a módosításokat, amelyek az akkor hatályos Alkotmány szabályaiba ütköző módon megnövelték a bíróság egyoldalú rendelkezéseinek körét, így téve lehetővé az érdemi döntés meghozatalát tárgyalás tartása és a kontradiktórius eljárás lefolytatása nélkül.

Az 1954. augusztus 1-jétől hatályos szöveg lényegesen megnövelte a bíróság elnökének (tanács elnökének) és lényegesen csökkentette magának az eljáró tanácsnak a jogkörét. Négy új bekezdést iktattak be a törvénybe, s az új rendelkezésekkel gyakorlatilag kialakították a tárgyalás előtti tárgyalás (egyesbírói) intézményét, a tárgyalási garanciák nélkül. A tanács elnökének lehetősége nyílt a felperes meghallgatására, bonyolultabb ügyekben az alperesére, a kereset előzetes értékelésére (amennyiben felvilágosíthatta a felperest az alperes által tehető ellenvetésekről) pótlólagosan bizonyítékokat kérhetett be a felperestől, elrendelhetette szakértő meghallgatását, helyszíni szemle foganatosítását. (Pp. 124. §. (3). bek.)

Nyilvánvaló, a tárgyalás előkészítésének szakaszában meghozható bírói intézkedések új szabályaival a felek rendelkezési jogát az 1952-es törvénynél nagyobb mértékben csorbították. A módosítást a bírót felszerelte mindazokkal a lehetőségekkel, amelyeket az eredeti törvény – igazodva a klasszikus eljárásjogi intézményekhez – a fél kezébe adott, s nyíltan, már a tárgyalás előtt lehetővé tette például a hivatalból való bizonyítást.

A tárgyalás előkészítésében biztosított bírói jogkör átlépte az előkészítő eljáráshoz szükséges intézkedések terjedelmét. Az indokolások mindebből azt emelték ki, amit a laikus közvélemény amúgy is hallani szeretett volna: a gyorsabb, hatékonyabb pereskedés lehetőségét.

A keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításának új szabályaival azonban nem ilyen egyszerű a helyzet. A „keresettel érvényesített jog nyilvánvalóan alaptalan” megfogalmazás nemcsak kétértelmű, hanem a keresetlevelet megvizsgáló bírót abszolút hatalmi helyzetbe hozta, lehetővé tette az ügy érdemének eldöntését – a kereset érdemi vizsgálata, majd érdemi döntés (ítélet) meghozatala nélkül. Az új szabály ütközött a perrendtartás normái-

val, így például a Pp 212. §. (1) bekezdésével, ami változatlanul kimondta: „A bíróság a per érdemében ítélettel... határoz.” Az ügy érdemi kérdésében végzés meghozatalára továbbra sem volt tehát eljárásjogi lehetőség. Az alaptalan fogalom ráadásul meghatározatlan fogalom, egyaránt jelenthette a felperes perbeli legitimációjának hiányát, és a kereseti kérelem megalapozottságának elmaradását. A kereseti kérelem megalapozottságának problémája bizonyítási kérdés, azaz az elutasítás a bizonyítatlanság következménye lehet, ami csak a lefolytatott tárgyalás, a felvett bizonyítás után állapítható meg.

Az új klauzula – ellentmondásossága ellenére – megfelelő eszköz volt a politikai hatalom számára a nemkívánatos perindítások, így a kitelepítettek kártérítési pereinek megakadályozására, illetve a rendszer által védetté nyilvánított szervezetek és jogalanyok (szövetkezetek) perjogi immunitásának biztosítására.

II.6. A jogirodalom utószava

A jogirodalmi szerzők az 1954-es módosítást követően élénken bírálták az új rendelkezéseket. Szemenyei László például egy 1955 májusában a perelőfeltételekről írt, és máig izgalmas cikkében összetüzet zúdított a módosított perrendtartásra.³¹⁹ Cikkében a szakmai érvek nagy szerepet játszottak, s klaszszikus perelméleti megfontolásai feltárták a perrendtartás jogi – dogmatikai rendelkezései mögött rejlő világot.

A tanulmány külön figyelmet érdemel a Pp. 130. §. sokat idézett f.) pontjának analízise, különösen e szakasz „keresettel érvényesített jog nyilvánvalóan alaptalan” fordulatának elemzése miatt. Szemenyei a nyilvánosság elé tárta azt az általunk bemutatott tény, miszerint a Ppn eredeti szövegében e fordulat nem szerepelt, azt az Országgyűlés jogi bizottságának javaslata alapján iktatták törvénybe. Ezzel a perelőfeltételek közé sorolták a keresettel érvénytelenített jog nyilvánvalóan alaptalan esetkörét.

A problémák a cikk szerzője számára itt kezdődtek. „A keresetjog-elmélet körül kialakult vitában az a felismerés vezetett az úgynevezett absztrakt keresetjog elméletének kialakulásához, hogy az alaptalan keresetek alapján is érvényes per keletkezik, mert az, hogy egy kereset alaptalan volt-e, legtöbbször csak bírói ítélet útján állapítható meg.”³²⁰ Tehát a Ppn rendelkezése nemcsak

---

319 Szemenyei László, 1955.

320 Uo. 295. o.

szembe került a törvény mögött álló történeti – elméleti szempontrendszerrel, hanem ellenkezett magával a Perrendtartás alapelveivel is. Egyfelől az ügyben – a jogvita érdemében – nem ítélettel, hanem végzéssel dönt a bíróság (jóllehet ez a végzés perfüggőséget nem vált ki), másfelől kizárja a kontradikció lehetőségét éppúgy, mint az igazság kiderítését. Ilyen megoldás a szocialista országok perrendtartásai közül egyedül az ukránban szerepel – írta Szemenyei, ezt azonban a szovjet jogtudomány maga is (Gurvics) célszerűtlennek és törvényellenesnek tartja.

Amennyiben megvan a jogvita megindításának alanyi és tárgyi előfeltétele, akkor bíróságnak a kétoldalú meghallgatás – azaz per – alapján kell eljárnia, ez alkotmányos rendelkezés. „A keresettel érvényesített jog gyakran nem is jog, hanem valamely állapot, vagy pusztán tény. A keresettel érvényesített jog életbeliileg általában mint jogsértés jelentkezik annak ellenére, hogy a jogsértés nem alapja a keresetnek, hanem csak külső indítók.”³²¹ E mondat – és a cikk lábjegyzete – félreérthetetlenül a magyar perjog klasszikusára, Plósz Sándorra utalt, akit mint „burzsoá jogtudóst” korábban az ellenségek közé soroltak. Szemenyei a Ppn. új megoldását történeti-elméleti megfontolások alapján vetette el, s leírta „a törvényi álláspont ... véleményem szerint nem helytálló.” Szintén törvényellenesnek tartotta a Legfelsőbb Bíróság ez irányú gyakorlatát, mivel az LB a novelláris módosítást be sem várva hozta meg a IX. sz. elvi döntését. Szemenyei azt is hozzátette, hogy a IX. sz. elvi döntés jogtechnikailag sem járható út, hiszen az ítélt dolog perlési tilalmát nem hozza létre, ezért csak ideig-óráig védi meg a termelőszövetkezetet a perléstől.

A dogmatikai problémák sorozatát veti fel az „alaptalanság” meghatározása – írta Szemenyei. A kereset alaptalanságának megítélése bizonyítási eljárás lefolytatása után lehetséges, és csak az a bírói gyakorlat helyeselhető, amely alaptalanság esetén elutasító – és nem az eljárást megtagadó – határozatot hoz. Az alaptalanság tehát nem perelőfeltétel, ennek sem történeti, sem elméleti, sem dogmatikai alapja nincsen. Szemenyei – mintegy csattanóként – a fiatal Marx porosz bíróság feletti kritikáját idézte, amiben Marx a következőket írta: „Elszörnyedtem, amikor megtudtam, hogy a porosz bírósági rendszer szerint a felperes, mielőtt a bíróság megállapítja a kereset tárgyalásának rendjét, vagyis útjára engedi a keresetet, köteles úgy előadni ügyét a bíróságnak, hogy utóbbi

---

321 Uo. 297. o.

meggyőződést nyerjen arról, hogy egyáltalán fennáll a kereseti jog.”³²² Tetszetős érv az 1955-ös Magyarországon.

A Pp. második novelláját előkészítő bizottság 1956-ban született Tájékoztató feljegyzése a tárgyalás előkészítésének 1954-ben bevezetett új szabályaihoz nem akart hozzányúlni. Kifejezetten garanciális elvként kezelte viszont a Pp. 130.§. /1/ bek. f. pontjának módosítási javaslatát, mivel „ez a rendelkezés lehetővé teszi, hogy az állampolgárok ügyeit a bíróság a felek meghallgatása nélkül, pusztán az iratok alapján, a szóbeliség és a közvetlenség elvének sérelmével bírálja el. A rendelkezést erre tekintettel mellőzni kell.”³²³ Végül az 1958. március 1-jén hatályba lépett szöveg már nem tartalmazta ezt a törvényi kitétele.

III. Zárószó

A jogi feltételek tehát először adottak voltak a kitelepítettek keresetindítása előtt, azonban a várható tömeges igényérvényesítés miatt a politikai hatalom felszámolta ezt a lehetőséget. Mindez a reformkorszaknak tekintett politikai időszakban történt, jól példázva a kommunista rendszer reformálhatóságának határait.

A kitelepítettek jogfosztottsága teljes volt, kiterjedt személyi szabadságjogaik elvesztése mellett az alapvető polgári jogokra. Az ellenük hozott intézkedések megszüntetésével a jogi státuszuk, jogalanyiságuk teljességét kellett volna visszakapniuk, a jogalanyiség összes elemében korlátozások nélkül rehabilitálni kellett volna őket. A fent vázolt okok és események miatt azonban sem anyagi javaikat nem kapták vissza, ráadásul az addig nyitva álló perjogi igény érvényesítéstől is megfosztották őket. Elmondhatjuk, részleges jogi deprivációjuk a személyi kényszerintézkedések megszüntetése után változatlanul fennállt.

Nem vitás, a jogalkotók és a jogalkalmazók cinikus módon, a jog intézményrendszerét felhasználva legitimizálták e helyzetet. Politikai célokat kiszolgálva született meg mind a Legfelsőbb Bíróság elvi döntése, mind a perrendtartás módosítása. Észre kell azonban azt is vennünk, hogy a politikai

---

³²² Uo. 300. o.

³²³ Törvényjavaslat a polgári perrendtartás egyes rendelkezéseinek módosításáról. MOL M-KS 276.f. 96.cs. 25/2 öe 164. o.

célszerűségből meghozott intézkedések voltaképpen „megerőszakolták” a perjogot, a perjog dogmatikai rendje a politikai sugallatra született megoldásokat jogidegen testként, dogmatikai, intézményi ellentmondásokat teremtve fogadta be. Az ellentmondásokat a kor jogtudománya jelezte, a jogász szakma – túlélve az első sokkot – már képes volt észrevételezni a jogi rendszertől idegen megoldásokat. A jogról való gondolkodás részévé vált a jog rendszerének, hiszen – emlékezzünk – 1957-ben az elméleti szakemberek tanácsára törölték el a diszkriminációt kiváltó rendelkezéseket. A jog mint szabályalkotás, szabályalkalmazás és a szabályokról való gondolkodás lassan differenciált jogi rendszerré alakult át, fejlődésében bejárva a tanulmányunk elején bemutatott utat. Ezért írtuk és mondtuk, a társadalmi-élettani helyzetek jogi értelmezését sohasem szabad leegyszerűsítve, egy-egy okra vagy tényezőre visszavezetve bemutatni. Még akkor sem, ha az elemzett korszak iránt a legcsekélyebb szimpátiát sem érezzük.

Jelzetek magyarázata

1. Levéltári jelzetek:

MOL M-KS-276.f. 96.cs. 34.öe./d. 67.o.

MOL = Magyar Országos Levéltár

M = M szekcióba sorolt iratok, a pártiratok

KS = központi pártszervek iratai

276.f. = fond szám, az MDP központi szerveinek iratai (288.MSZMP)

96. cs. = a központi pártszervek egységeinek / csoportjainak (itt Adminisztratív Osztály) iratai

34. öe. = őrzési egység (dosszié) száma

d = doboz szám (ha van)

67. = oldalszám.

MOL XIX.E.-1-u – 4 / b. öe. (vagy d) 5.

XIX. = fondfőcsoport száma, itt Központi Kormányzati Szervek

E = Igazságügyi Igazgatás

1. = Igazságügyi Minisztérium

U= itt Molnár Erik miniszter iratai (miniszterenként eltérő betűjellel)

4 /b. öe. = őrzési egység

d. = doboz

5 = oldalszám.

2. Jogszabályok rövidítése

Pp. A Polgári Perrendtartás. 1952. évi III. törvény a Polgári perrendtartásról.

Ppn. A Polgári Perrendtartás novellája.

Be. A büntetőeljárásról szóló törvény.

Ptk. A Magyar (Nép)Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény.

Csjt. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény tv. Törvény

tc. Törvenycikk. (1945-ig a törvények elnevezése)

tvr. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának törvényerejű rendelete

Bank Barbara – Bandi István
DOMICILIU OBLIGATORIU (D.O.),
VAGYIS KITELEPÍTÉSEK, KÉNYSZERLAKHELYRE³²⁴
KÖLTÖZTETÉSEK ROMÁNIÁBAN 1949–1951

A kényszerlakhelyre történő át- és kitelepítés intézményének a maradéktalan történeti bemutatása – a források teljes körű megismerése nélkül – nem áll módunkban. Jelen tanulmánnyal csak jelezni szeretnénk a tárgykor jelenkortörténetben elfoglalt szerepének jelentőségét. A romániai magyarokat is érintő kitelepítések és kényszerlakhelyre történő költöztetések politika- és társadalomtörténeti ismerete tovább csökkenti a magyarság XX. századi történetének fehér foltjait.

Romániában 1949. március 3-án hajnalban végrehajtott kitelepítést két betűszó jelzi D.O. vagyis Domiciliu Obligatoriu³²⁵ – a kötelező lakhely, kényszerlakhely rövidítése. Ezt a betűkombinációt lila pecséttel jelölték a személyazonossági igazolványokban. A kényszerlakhely a népi demokráciák legenyhébb büntetésének tűnt a börtön és egyéb büntetések sorában, hiszen „csak” a lakhely megváltoztatását jelentette.

1949. március 2-áról 3-ára virradóan, húshagyókedd utáni éjjelen az egész országban ugyanazon időben összeszedték és kényszerlakhelyre hurcolták a földbirtokosokat³²⁶. Az elhurcoltak között az újszülöttől kezdve a 80 éves öregekig minden korosztály képviselve volt. Legtöbbjüket álmukban lepték meg a

---

324 **Gál Mária**, 1996, **Iszlai Zoltán**, 2000, 152–168. o., **Zsigmond Mária**, 2004, **Saad József**, 2005, 327–345. o. (A kötetben Kiss Dénes tanulmánya a Bánátból Bărăganba történő 1951-es pünkösdi határ menti kitelepítéssel foglalkozik, amit a szakirodalom internálásként tart számon), **Széchenyi Kinga**, 2008, 506–509. o.

325 Domiciliu Obligatoriu (kényszerlakhely): ezt a két betűt ütötték be a személyigazolványba mindazok számára, akik a társadalom ellenségeinek minősültek (parasztgazdák-kulákok, politikai foglyok, szabotőrök, értelmiségiek, nemzetiségiek, titóisták és minden más társadalmi csoportra amelyet ellenségnek minősítettek).

326 Az eljárásakor, az 1949-es 83 számú kormányrendeletre való hivatkozással jártak el több ezer személlyel szemben. A 83-as kormányrendelet az 1945-ben kiadott 187. földreformról szóló rendeletet egészítette ki. Súlyos börtönéveket helyezett kilátásba arra az esetre, ha valaki az államosítás folyamatát akadályozta. Az említett jogi norma nem tartalmazott utalást a kényszerlakhelyre történő kitelepítés intézményére. A helyzet részleges legalizálását utólag, 1950. október 26-án kiadott 1154-es minisztertanácsi határozattal oldották meg a hatóságok.

végrehajtók, és a különböző zaklatási, meghurcoltatási formákhoz már amúgy is hozzászokott családfők különösebb ellenállást nem tanúsítottak. Igaz, nem tudhatták, mi történik velük, milyen sors vár rájuk. Ugyanis a magyarországi kitelepítésektől eltérően az egész ország területén egy időben, előzetes értesítés nélkül, rajtaütésszerűen, magyarázkodás és indoklás nélkül intézkedtek. Noha a rendelettvörvény szabadságvesztést vagy korlátozást nem irányzott elő, minden érintett családot megjelölt központokba, kényszerlakhelyre szállítottak. Erdélyben is több ilyen központ működött Marosvásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön, Nagyenyeden, Gyulafehérváron, Déván és Balázsfalván. Így lett Marosvásárhely földrajzi fekvésénél fogva Erdély legnagyobb kényszerlakhely-központja, és 14 éven keresztül a magyar történelmi arisztokrácia és – a háromszékiek kivételével – a székelyföldi földbirtokosok gyűjtőtábor.

A D.O. országszerte jóval több mint 3500 családot érintett, ezen belül is mindenekelőtt a magyar arisztokráciát és nemességet. Kivételt csak a Háromszék megyei földbirtokosság esete képviselt, akiket másfél év kényszerlakhely után, dobudzsai kényszermunkára szállítottak.³²⁷

„A tömeges kollektivizálásra, a kulákságnak mint osztálynak felszámolására csak egy évvel később vélték elérkezettnek az időt. 1950 áprilisában Gheorghiu-Dej³²⁸ meghirdette a tömeges kollektivizálás programját [...] 1949 tele és 1950 ősze közötti időszakban mintegy 80 ezer paraszt ellen hoztak adminisztratív kényszerintézkedéseket. A kulákságnak nevezett osztályt kényszermunkatáborokba zárta a hatalom.”³²⁹

Az ország szovjetizálásának folyamatában újabb és újabb lehetőségek nyíltak a hatalom számára ahhoz, hogy az ország lakosságát adminisztratív eszközökkel „kényszerítse” az általa meghatározott újabb társadalmi berendezkedés szabályaira. Ezért a külpolitikai események szervesen meghatározták Jugoszlávia szomszédainak – Magyarország és Románia – belpolitikai irányvonalát is. A korabeli propagandagépezet hisztériakeltésének alapjait olyan jelentések támasztották alá, mint amelyet a Temes tartományi pártbizottság propagandaosztályának titkára küldött az RMP KB-nak 1949. június 18-án. „Az utóbbi időben a mi megyénk területén nagyobb intenzitással működnek a titóista elemek. [...] A határövezetből olyan hírek érkeznek miszerint titóisták

---

327 Gál Mária, 1996, 24–25., 31. o. Erről szól a Pongor család erdélyi ágának, a Jancsó családnak a megpróbáltatása.

328 Gheorghe Gheorghiu-Dej 1945-ben a Román Kommunista Párt Főtitkárává választották, majd a Párt első embere lett.

329 Gál Mária, 1996, 30. o.

lépték át a határt és szabadon közlekednek a határmenti településeken. Intézkedtünk az ügyben, de még senkit sem tudtunk felderíteni.”³³⁰

A kialakulóban levő „háborús helyzet” következő szakaszában, a hatóságoknak „csak” végre kellett hajtani Magyarország nyugati és déli határán, illetve Romániában pedig a nyugati, déli és dobрудzsai határszakaszokon, a kitelepítést. A hatalmon lévők a külső ellenség jogcímére hivatkozva nekiláttak a belső ellenség felszámolásához, de ehhez az ellenségképet be kellett építeni a köztudatba.

A belső ellenség

Az, hogy ki számított ellenségnek, azt a Párt aktuális érdekeinek megfelelően állapították meg. Romániára és Magyarországra is jellemző volt, hogy „a politikai gyakorlat a köznapi élet minden zugát átható rohamakciók (kampányok) kaotikus sorozatából állt, aminek következtében a hatalomnak nem volt kiszámítható logikája, vagyis az állampolgárok élete tervezhetetlenné s ezáltal távlattalanná vált.”³³¹

Romániában 1949–51 között a korabeli megfogalmazás szerint „falusi osztályharc” folyt, amely gyakorlatilag az erőszakolt téészesítésnek az első szakasza volt. Az RMP 1949. március 3-ai 83. sz. törvényrendelete³³² módosította az 1945/187 sz. földreformról szóló törvényt, és megfosztotta tulajdonuktól mindazokat, akik még rendelkeztek 50 ha alatti földdel, mezőgazdasági gépekkel, de nem kerülhették el sorsukat volt tanítók és közigazgatási alkalmazottak sem. A fent említett társadalmi csoportot kulák néven emlegették, akiknek az 1949/83. sz. törvény csak a személyes használati tárgyakat, és szükséges élelmiszerszermennyiséget hagyta meg a tulajdonukban.³³³ Ennek során a belügyi szervek és a hadsereg egységei hozzávetőlegesen 80 000 paraszt ellen hajtottak végre adminisztratív kényszerintézkedéseket. Az erőszakos kollektivizálást, Erdélyben és Dobrudzsában³³⁴ kezdték meg elsőként, ahol a nagybirtokok száma meghaladta az országos átlagot. A fenti események „előakciók” voltak, a későbbiekben nemkívánatos elemek kényszerlakhelyre szállításaiban. Az

---

330 **Mircea Stănescu**, 2003, 269. o.

331 **T. Varga György**, *A rabmunkáltatás rendszere*, Rubicon, 2002/6–7. 26. o.

332 Monitorul Oficial (Hivatalos Közlöny) 1949. március 3. 83. sz.

333 **Beczásy István**, 1995.

334 Fekete-tenger és a Duna által közrezárt tájegység.

1949. március 2–3. éjszakáján bekövetkezett eseményekben részt vevő, ekkor már szekuritátés egységeknek,³³⁵ megtörtént az első „próbájuk”, mellyel nagyobb tapasztalatra tettek szert a mozgósítás és tömeges kitelepítés terén.³³⁶

Az 1949–50-ben a Körös vidékén, Biharban, Arad és Temesvár környékén szerveződött ellenállás ráirányította a hatalom figyelmét arra, hogy a kulákkérdést még nem sikerült teljességgel megoldania. Sőt olyan ellenállási csoportok szerveződtek a Kárpátokban, amelyek fegyveresen is ellenálltak a kommunista hatalomnak.³³⁷ Ezért a román hatalom összekapcsolta a külpolitikai helyzetet – szovjet–jugoszláv kapcsolatok elmérgesedése – a kollektívizálással. Így a hatóságok a kitelepítéssel két problémát is megoldhattak, a kulákok és a „megbízhatatlan elemek” – a nemzeti kisebbségek, kocsmárosok, katonatisztek, tanítók stb. – eltávolítását. Ilyen formában összekapcsolódott a külső és a belső ellenségkép.

A határsávban lévő bánáti tartomány nem tűnt ki a téészesítés gyakorlatba ültetésének a terén, melyet az 1952-es adatok is igazolnak. Az egész tartomány területén összesen csak 118 kollektív gazdaság létezett, amely 12 000 családot érintett és 99 társulást, amelyet 3200 család hozott létre. A fentiek pedig ösz-

---

335 Az 1945–46-os átszervezések nyomán a román belügyminisztérium alárendelésébe számos helyi és központi államigazgatási, rendőri és információs apparátusnak több szerve és szolgálata került. Ezek közül említésre méltó a Statisztikai Hivatal, a Dokumentációs és Közigazgatási Kutatások Hivatala, a Moldova Rekonstrukcióját Felügyelő Hivatal, a Gabonabegyűjtő Főfelügyelőség stb. Az 1947-es év során a BM újabb átszervezésen esett át. 1948. augusztus 30-án a Szigurancát átalakították, és Securitate néven működött tovább a Belügyminisztérium keretein belül. Fontos változás volt, hogy a Hadügyminisztériumtól a Hátárőrség egységei átkerültek a Belügyminisztérium állományába, az Igazságügy-minisztériumtól pedig a Munkatáborok és Fogházak Országok Igazgatósága is a BM illetékességebe került át.

336 **Gál Mária**, 1996, 31. o. Különböző adatok szerepelnek a romániai szakirodalomban arra vonatkozóan, hogy 1949. március 3-án végrehajtott akció alkalmával hány embert telepítettek ki. 3500 magyar családról tett említést, de a levéltári kutatások során csak a marosvásárhelyi körzetben közel 500 új névvel egészült ki ez a lista, Marosvásárhelyi Nemzeti Levéltár. 1134-es fond, 398–402. o. **Denis Deletant**, *Ceausescu si securitatea* című könyvében 17000 családról beszél (33. o.), míg **Aurel Sergiu Marinescu**, 1997 (119 o.) művében 100 000 családról beszél, azaz hozzávetőleg 280 000 személyre teszi azoknak a számát, akiket kitelepítettek. Ennél hitelesebb számadatot ad meg **Stelian Tănase**, *Elite si societate*, Humanitas, Bucuresti, 1998, 158. o. Az 1949 esemény kapcsán azt állítja, hogy 60 000 személy kapott D. O. (kényszerlakhely) pecsétet. Állambiztonsági Tanács kabinetyanag – SRI (Román Titkosszolgálat – 1989 után) ASRI., Fond 7778. 32. kötet. 1–4. lap

337 **Mihai Bărbulescu**, **Dennis Deletant**, **Keith Hitchins**, et alii, *Istoria Romaniei*, Grupul Editorial Corint, 2003. Bucuresti. 416. o. A szekuritáté jelentéseiből kiderül, hogy az utolsó ellenállót 1962-ben, a Bánáti havasokban ölték meg.

szesen a családi gazdaságok 12%-át tették ki. A téészesítésbe bevont területek az RMP tartományi bizottságának adatai alapján csak 34,9%-át tették ki a tartomány mezőgazdasági termőföldjeinek.³³⁸ Ilyen szempontból 1951 nyara kedvező pillanatnak bizonyult a kitelepítési akció végrehajtására. Az ellenségkép megalkotása után, a hatalomnak már „csak” a jogi megalapozásra és az akció operatív előkészítésére volt szüksége, hogy a „reakciós erőket” deportálják.

A határsáv

Magyarországon és Romániában is sor került a határsáv felállítására a Jugoszláviával érintkező határszakaszokon. Az indoklás úgy hangzott, hogy „a határ egy bizonyos sávjában, a legfontosabb helyeken csak tervszerűen kiképzett és szervezett, minden tekintetben nemzethű személyek lehetnek, amelynek hálózata a határ megközelítését és azon való átjutást a nemkívánatos elemek részére igen megnehezíti.”³³⁹ Az ilyen irányú intézkedések a határszakasz hermetikus lezárására irányultak. A végrehajtott erődítési munkálatok a déli határszakaszon látványosan zajlottak. Amint Magyarországon, úgy Romániában is intézkedéseknek lehettek tanúi a romániai déli és délnyugati határ mentén élők. Itt előbb a tengerparti határszakaszon, 1950 júniusában, kezdték el az erődítési munkálatokat, majd később a délnyugati övezetben is megindultak a védelmi munkálatok. Az érintett határszakaszon, az 1950 és az 1955 közötti időszakban, közel 10 000 katonai objektumot alakítottak ki.³⁴⁰ A nyugati határszakasz legjobban érintett vidéke a Bánát³⁴¹ volt, ahol az utolsó történelmi tragédia³⁴² hullámai éppen elültek. Ez a vidék a Duna, a Tisza, a Maros, a Ruzska-Pojána-havas és a Déli-Kárpátok (Szörényi-havasok) közötti területen fekszik. Tehát a Marostól az Al-Dunáig és a Tiszától a történelmi Erdély határvonaláig terjedő országrészről van szó. Észak-nyugati része Magyarországhoz, északi és keleti része Romániához, nyugati és déli része Szerbiához (Vajdasághoz) tartozott. Ennek a vidéknek páratlan kulturális

---

338 **Marineasa, Viorel, Daniel, Vighi:** *Rusali '51.* Marineasa Kiadó, Temesvár. 1994. 185. o.

339 **Orgoványi István,** A vasfüggöny őrei, Rubicon, 6–7., 20. o.

340 **Iulian Boțhogina,** 1999, 204. o.

341 Helyesen Temesköz, románul Banat, Németül Temeswaren Banat, szerbül pedig Banovina.

342 1945 januárjában az aktív korú német lakosság jelentős részét a Szovjetunióba deportálják. Csak töredékük tér vissza 1949-ben, de addigra minden ingó és ingatlan vagyonukat államosították vagy a besszarábiaiknak adták.

gazdaságát a demográfiai sokszínűség adta, és ezt a karakterisztikát használta ki a Gheorghiu-Dej-i hatalom a szovjet–jugoszláv hatalmi harcban. A román források említést tesznek szerbekről, németekről, makedónokról³⁴³, ukránokról³⁴⁴, románokról³⁴⁵, de a magyarokról általában hallgatnak, pedig még a Román Statisztikai Hivatal 1977-es adatai is cáfolják a román történészek által elhallgatott tényeket. Temes és Mehedințiv tartományban³⁴⁶ összesen 71 502 magyar ajkút regisztráltak 1992-ben, míg 1956-ban hozzávetőlegesen 100 000-t. Az 1950 szeptemberében létrehozott szovjet mintájú Temes tartományban a lakosság több, mint 20%-a valamelyik kisebbségi közösség tagja volt, így körülbelül 300 000 személyről volt szó. A térség kisebbségeinek 1/3-át a magyarok tették ki.³⁴⁷

Jogi keretek

A hivatkozott törvények és rendeletek, valamint a gyakorlati megvalósítás között Romániában is jelentős volt a különbség. Az 1949. március 1-jén kiegészítésre került az 1945/187. számú földreformról szóló törvény. Az 1949. március 3-án hatályba léptetett 83-as számú törvényrendelet az, amely az 1945-ös mezőgazdasági reform után megmaradt magángazdaságok földjeinek államosításáról rendelkezett, és megnyitotta azoknak a törvényeknek a sorát, amelyek alapján az illetékes szervek adminisztratív intézkedéseket (kényszerlakhely kijelölése, kitelepítés, munkatáborokba való internálás) alkalmazhattak. Ez a törvényrendelet még nem definiálta az internálásnak és a kitelepítésnek a fogalmát. A 4. szakasz azonban rendelkezett 3-15 éves kényszermunkáról azok esetében, akik megakadályozzák, vagy megpróbálják megakadályozni a kisajátítást. Erre a szakaszra hivatkozva a hatóságok ezrével távolítottak el személyeket, családokat lakóhelyeikről, és jelöltek ki kényszerlakhelyet (D.O.) számukra. Ezt a „kis” joghézagot pótolta 1950. október 26-án a minisztertanács az 1154-es számú határozattal, amely különböző társadalmi csoportok-

---

343 Értsd makedoromán, akik a balkánról érkeztek.

344 Besszarábiai menekültekről van szó.

345 Ugyancsak a balkánról bevándorolt népcsoport.

346 Temes és Mehedințiv tartomány a korabeli közigazgatási felosztás szerint, de jelenleg három megye: Temes, Krassó-Szörény, Mehedinți.

347 A felhasznált romániai szakirodalom említést sem tesz arról, hogy a kitelepítések során magyarokat is a Bărăgan táborába hurcoltak. 1951 nyarán bekövetkező események ezt a demográfiai színfoltot számolták fel.

ra vonatkozóan szabályozta a kényszerlakhely és a kitelepítés adminisztratív végrehajtását.

Azért, hogy a román BM nagyobb végrehajtási, sőt döntéshozatali szabadsággal rendelkezzen, a minisztertanács módosította a fenn említett rendelkezést, és 1951. március 15-én kelt 344-es számú határozatában tovább pontosítja azon személyek körét, akik a kényszerlakhely intézkedése alá estek. Ezen rendelkezés értelmében a Belügyminisztérium saját hatáskörében elrendelhetette bármely személy „elköltöztetését”, ha az illető a Román Népköztársaságban folyó „szocializmus építését” akadályozta. Ez a rendelet, kis módosítással, megadta a Belügyminisztériumnak azt a jogi keretet, amely alapján 1951 júniusában több mint 40 000 embert telepíttek ki a délnyugati, déli és délkeleti határsávból. Ugyanez a dokumentum nyújtott jogalapot a hatóságoknak, hogy kényszerszolgálatra szállítsanak³⁴⁸ több tízezer embert bírósági ítélet nélkül. Ehhez tartozott még az a minisztertanácsi határozat, amely a Román-alföldön létrehozott fantomtelepülések legalizálását volt hivatott szolgálni. Ez a minisztertanácsi határozat 1951. augusztus 27-én, jóval a kitelepítés időpontja után született, és a 326/S³⁴⁹ számot viselte, amely elsősorban a galaci és jalomiacai tartományok állami gazdaságainak (G.A.C.) munkaerőigényét oldotta meg az odatelepítettek munkába állításával. Tehát két és fél hónappal a bărăgani búzamezőkre való megérkezés után a bánátiak kunyhórengetegét elismerték településnek.³⁵⁰

A fenti jogi szabályozások egyikében sem fordul elő a deportálás fogalma, mert valószínűleg túl durvának találták ezt a kifejezést. Ehelyett a diszlokáció – értsd elmozdítás, áthelyezés, átköltöztetés – szót alkalmazták.

---

348 Duna-deltába nádvágas, Duna-Fekete-tengeri csatorna kézi kiásása, különböző vízerőművek és nagy ipari beruházások felépítése volt az elvégzendő munka.

349 Itt az S betű a határozat titkos jellegére utal, ebből következően soha nem tették közzé a Törvénytárban.

350 Az említett 1154,344,326,326/S minisztertanácsi rendeletek nem jelentek meg a Hivatalos Közlönyben. Az itt használt anyagok is a korabeli Állambiztonsági Tanács titkos jegyzékéből származnak amelyeket a Sfera Politici 64 számában jelentek meg az interneten www.dntb.ro címen., A 326 és 326/S rendeletek másolatát a temesvári székhelyű Bărăgani Deportáltak Szövetségének Levéltára (BDSZL) is birtokolja.

Előkészületek

A Securitate már 1950. november 14-ére (a helyi pártszervek segítségével) elkészítette azt a kitelepítési tervet, amely alapján a nem megbízható vagy ellenséges elemeket rövid idő leforgása alatt kitelepítenék a biztonsági övezetből.³⁵¹

A korabeli román vezetés egyik irányelve tisztázta a kitelepítések deklarált célját, amely nem jelentett mást, mint a Jugoszláviával határos határszakasz védelmének biztosítását.³⁵² A kitelepítést úgy gondolták el, hogy a határtól számított 25 km mélységig hajtának végre, és különböző célcsoportokat érintene. A közvetlen határövezet 100 m, ahol tilos volt építkezni és termelni.

A titkos belső iratok³⁵³ tájékoztatnak arról, hogy az akciót a Kitelepítéseket Felügyelő Központi Bizottság (KKB) irányította.

A KKB kidolgozta azokat a mozgósítási és végrehajtási terveket, amelyeket eljuttatott a Milícia, a Securitate, a Határőrség és a Hadsereg kijelölt egységeihez. Ugyancsak feladata volt előkészíteni a kitelepítettek számára kijelölt helységeket, helyszíneket. Rajonális szinten kitelepítési bizottságokat hozott létre, és ezek vezetőit is kijelölte.³⁵⁴

Jugoszlávia állampolgárai voltak”, de azokat is ide sorolták, akiket az említett államok már nem ismertek el saját állampolgáraiknak. Ebbe a csoportba tartoztak még a politikai tisztogatások volt áldozatai: köztisztviselők, állományon kívül helyezett tisztek, a szakmai testületekből és kollégiumokból kizárt szabadfoglalkozásúak. Mindannyiukra vonatkozott az az utasítás, hogy

---

351 **Marinescu, Aurel Sergiu**, *Prizonier în propria țara*. București. é.n. 133. o. **Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchens**, et alii, *Istoria Romaniei*, Grupul Editorial Corint, București, 2003. 420. o.

352 A Bărgani Deportáltak Szövetségének Levéltára (BDSZL) Szigorúan titkos Utasítás – A jugoszláv határszakasz védelmének biztosítása érdekében megindított kitelepítésekről.

353 BDSZL tartalmazza azokat az iratokat, amelyek valószínűleg a Román Munkáspárt Központi Bizottságától és a Belügyminisztérium kabinetirodájából származnak, mint másolatok. De az időpont és a címzett egyik iraton sincs feltüntetve. Tehát a BDSZL tulajdonában lévő másolatok forráshelye azonosíthatatlan. A román Belügyminisztériumnak átküldött 326 számú rendelet példányát elégették. Ennek a 326-os rendeletnek az alapján adta ki a BM 200. számú rendelkezést, ami alapján az illetékes szervek végrehajtották a kitelepítést.

354 Ezek minden esetben belügyi tisztek voltak – BDSZL Szigorúan titkos Utasítás – A jugoszláv határszakasz védelmének biztosítása érdekében megindított kitelepítésekről. 10. szakasz. A Központi Bizottság alárendelésébe tartozik majd minden rajonból egy kitelepítési bizottság. A rajonális bizottságok élén egy milícia vagy szekuritátés tiszt, segítségére lesz egy BM alakulati tiszt. A Bizottság kiegészítő szerveként működtek a rajoni milícia és Securitate-alakulatok, melyek parancsnokai hivatalból tagjai a rajonális bizottságnak.

48 órán belül el kellett hagyniuk az határövezet, de jogot arra nem kaptak, hogy más faluba, vagy városba, vagy másik határövezeti településre költözzenek.³⁵⁵ A második csoportba tartoztak a legtöbben. A besszarábiai és a bukovinai telepesek, makedónok³⁵⁶, és azon személyek, akik az SS-csapatokban szolgáltak, vagy a Német Etnikai Csoport³⁵⁷ tagjai voltak; a Bánátból elmenekültek családtagjai és rokonai; Tito-szimpatizánsok, csempészek, és olyanok, akik kapcsolatot tartottak fenn az ellenállókka, sőt erről a vidékről bevonultatott katonák, kulákok és kocsmárosok, iparosok és földbirtokosok, és azok, akikről a román szakirodalom nem, vagy csak igen visszafogottan tett említést:³⁵⁸ a magyar ajkú kitelepítettekről.³⁵⁹ Ezt a csoportot sújtotta legjobban a rendelet, mert 24 órán belül kellett elhagyniuk az övezet, és a célállomásig Securitate- és/vagy milíciaőrizet alatt közlekedhettek.³⁶⁰ A harmadik csoportot a politikai elítéltek alkották, köztük azok a „köztörvényesek”, akik általában „súlyos gazdasági bűncselekményeket” követtek el. Nekik is 24 órán belül kellett elhagyniuk a határövezet.

Az akció kezdeményezőinek elképzelései szerint mindenki veszélyforrást jelentett a román állam integritására és a „szocializmus építésére”, ezért a kategóriákat úgy alkották meg, hogy bárkire alkalmazhatók legyenek. És bár a 326/1951. rendelet kimondta, hogy „csak azok a személyek kerülhetnek kitelepítésre, akiket a helyszínen az összeállított listák alapján azonosítottak.”, ez alól mégis voltak kivételek. Olyan személyeket is elvittek, akik egyik kategóriába sem tartoztak bele, vagy nem is szerepeltek a listán. Ez főleg olyan esetekben fordult elő, ha az illetékes pártfunkcionárius „személyes ügyet” akart elrendezni.

---

355 BDSZL, Szigorúan titkos Utasítás – A jugoszláv határszakasz védelmének biztosítása érdekében megindított kitelepítésekről címűben található határozat kiegészítő anyaga.

356 Értsd ez alatt a románokat és a makedorománok.

357 Német Etnikai Csoport – Grupul Etnic German (GEG) a román rövidítés.

358 **Brusalinschi, Dumitru**, *Deportare în Bărăgani*. România liberă. 1990. június 5. szám 2. o. csak említést tesz a magyarokról de nem tisztázza a számarányokat.

359 Eddig nyilvánosságra került névlisták elemzése alapján 10 000 személyből 10% magyar, 50% német és szerb ajkú kitelepített, és csak 40% a román (ide veendő az arománok és a makedorománok). Ezzel ellentétben a román szakirodalom általában csak a románok szenvedéséről és meghurcoltatásáról beszél.

360 BDSZL, Szigorúan titkos Utasítás – A jugoszláv határszakasz védelmének biztosítása érdekében megindított kitelepítésekről. 3 szakasz. „...bekezdései alapján 6-tól 24 óráig terjedő időintervallumon belül kötelesek elhagyni a határövezet. Ezeket a személyeket kíséret mellett telepítik át a kijelölt településekre.”

Az első és harmadik csoportba sorolt személyek mindent magukkal vihetek. A második csoportba tartozók csak meghatározott összetételű és mennyiségű értéket csomagolhattak össze maguknak (élelmiszer, ruházat, bútortartozékok, háztartási cikkek, értéktárgyak, pénz, szekér lovakkal vagy ökrökkel és egy tejelő tehenet). Úgy tervezték, hogy mindezeket vasúti kocsival szállítják a célállomásokra, de a szekereket nem lehetett vonatra tenni, már csak azért sem, mert egy családra legjobb esetben is csak egy vagon jutott. A visszamaradt javakat a Belügyminisztérium egységei kötelesek voltak átadni egy átvételi bizottságnak. A bizottságokat a Mezőgazdasági Minisztérium és a helyi néptanácsok küldötteiből állították össze.

Securitatés egységek érkeztek Bukarestből, Tecuciról³⁶¹, Kolozsvárról. A célterületre irányítottak határőregységeket Jászvásárról³⁶², Bârladból,³⁶³ Suceaváról.³⁶⁴ Az akciót egy éjszaka leforgása alatt kellett végrehajtani, de legkésőbb a kijelölt időpontot követő másnap 14 óráig, és ekkorra az első megrakott szerelvényeknek már úton kellett lenniük a célállomás felé. A Jászvásárról és Suceaváról érkező moldvai katonai egységek, a Déli-Kárpátok déli oldalán futó havasalföldi vasúti vonalakat használták felvonulási területként.³⁶⁵ A kitelepítetteket katonai vagy securitatés felügyelet mellett a dél-erdélyi vasútvonalakon szállították Brassóig. Itt átkeltek déli irányba a Kárpátokon, és továbbhaladtak a kijelölt célállomásokig, a Román-alföld keleti részébe. A visszavonuló securitatés és határőr egységek ezzel párhuzamosan a havasalföldi vasúti szárnyat használva tértek vissza moldvai kaszárnyaikba. Így sikerült pár nap leforgása alatt több ezer katonát megmozgatni, és több mint 40 000 embert majdnem zökkenőmentesen és titokban áttelepíteni a román nagyalföld keleti részére, a Duna árterébe.³⁶⁶

---

361 Négy nagy securitatés központ volt Romániában, amiket mint securitatés dandárokat tartottak nyilván: Tecuci (Moldova), Bukarest (Havasalföld), Konstanca (Dobruzsza), Kolozsvár (Erdély).

362 Jászvásár Moldova legnagyobb határőrkiképző központja.

363 **Marineasa, Viorel**, 1996, 154. o. – Bârlad Moldova közepén található, 1951-ben ebből a határőrezredből indul el az a határőr, akinek a beszámolóját használom a dolgozatban.

364 **Marineasa, Viorel**, *Rusalii '51*. Temesvár. 31. o. Észak-Moldva legnagyobb városa, innen is érkeztek határőregységek.

365 **Marineasa, Viorel**, i. m. 157. o.

366 Sikerült rekonstruálni a kitelepítettek Dél-erdélyi útvonalát: Temesvár – Lugos – Sziméria – Déva – Balázsfalva – Gyulafehérvár – Brassó, majd D-re fordultak Ploiesti (Kelet-Európa legnagyobb kőolaj-finomítója található itt) – Făurei (Bukaresttől keletre eső nagy vasúti csomópont), és végül a Duna árterületére. Ahogy csökkent a fegyveres alakulatok

Az előkészületi szakasz pártvonalon történt cselekményeit is érdemes röviden áttekinteni. 1951. június 15-én a tartományi pártbizottsághoz behívták az összes aktivistát, ahol a tartományi első titkár és a Központi Pártbizottság küldött embere eligazítást tartott a bekövetkező akcióval kapcsolatban. Attól a pillanattól kezdve, amikor az akció célját közzölték a megjelentekkel, senki sem hagyhatta el a tartományi pártközpont székhelyét. A „delegátus elvtársak” a névlisták kézhezvétele után és a rendelkezésükre bocsátott tehergépkocsin hideg élelemmel és fejenként 1000 lejjel távoztak a kijelölt településekre.³⁶⁷ 1951. június 14-én a Belügyminisztérium kiadta a parancsot a határőrség illetékes parancsnokságainak, hogy a kijelölt egységek foglalják el készenléti állásaikat. Ezzel párhuzamosan zajlott a csapatállomány megerősítése és a határőrség tiszti iskolájának az övezetbe való telepítése.³⁶⁸ A felvásárlással, hátramaradt javak megőrzésével és kezelésével, a kitelepítettek étkeztetésével, elhelyezésével, munkába állításával foglalkozó bizottságot, amit csak *leltározási* vagy *felvásárlási bizottságként* jelölnek, még az előkészítő szakaszban létrehozták a Mezőgazdasági Minisztérium, a Belügyminisztérium, a Pénzügyminisztérium, a Belkereskedelmi Minisztérium, az Állami Tervezési Bizottság, a Begyűjtési Állami Bizottság, a Minisztertanács Ügyeivel Foglalkozó Titkárság, a Helyi Gazdálkodási Igazgatóság és az Országos Szövetkezet³⁶⁹ küldötteiből. A bizottság feladatát titkos rendeletben határozták meg. A rendelet alapján meg kellett szerveznie a kitelepítettek eladásra kerülő javainak felvásárlását; biztosítani a javak megőrzését, a Belügyminisztériumtól átvett javak megóvását, a mezőgazdasági munkák folytatását; megszervezni a kitelepítettek számára az új településeken házak építését, a kitelepítettek munkába

---

száma, úgy növelték a kitelepítettekkel megrakott szerelvények számát a havasalföldi vasútvonalakon is.

367 **Marineasa Viorel**, i. m. 78. o.

368 BDSZL, Jelentés a Határőrség Főparancsnokságára, a jugoszláv határsávból való kitelepítésekkel kapcsolatban. „A jugoszláv határövezetből a gyanús elemek kiemelésének végrehajtása érdekében a következő intézkedések betartását kérem: 1951. május 30-ával kezdődően az I. vonal őrszakaszainak állományát 10-15 emberrel megerősíteni. 1951. május 30-ával kezdődően azonnali hatállyal a kitelepítési övezetbe kell áttelepíteni a tisztképző negyedik zászlóalját. Ezek az egységek az I-es vonal (a határvonal I-II km mélységű szakasza) védelmének megerősítésére 1951. június 13-án vonulnak a kijelölt határövezetbe. A megerősítési művelet befejezésének időpontja 1951. június 14-e. 1951. június 14-től kezdődően az országhatár teljes lezárását kell megvalósítani. Felfüggesztenek minden eltávozást és szabadságot. Minden őrszászlóalj rendelkezni fog tartalékszakaszokkal, lovas szakaszokkal, az intervenció, követés és elzárás megvalósítása érdekében, és azért, hogy az 1951. 06. 12-i összehívás alkalmával a mellékletben előírt településekben jelen tudjanak lenni.”

369 Centrocoop – Országos vagy Központi Szövetkezet.

állítását, élelmezését és az egészségügyi ellátást. Természetesen a különböző részfeladatokat az illetékes minisztériumok által rendeletben meghatározott feltételek mellett hajtották végre.³⁷⁰ Hierarchikusan minden tartományban, rajonban és községben a Néptanácsok és a Mezőgazdasági Minisztérium küldötteiből állították fel a leltározási és értékesítési bizottságokat, amelyek már akkor megkezdték munkájukat, amikor még a kitelepítettek a helyszínen voltak. A titkos rendeletek alapján a kitelepítetteknek jogukban állt mindent eladni a ház és föld kivételével. A választás szabadsága természetesen nem adatott meg, vagyis az ingóságokat csak a kijelölt bizottságoknak lehetett eladni. Az árakat államilag előre megállapították, sőt nem feledkeztek meg az amortizációról sem. A szegény- és középparasztoknak a rendelet értelmében a fölvásárlandó javak teljes vásárlási összegét irányozták elő, míg a kulákoknak 50%-kal alacsonyabb árat kellett fölszámolni az államilag meghatározott áraknál. A rendelet a jogszerűség látszatának fenntartása érdekében előírta, hogy a kitelepítetteknek nyugtát kell adni a tranzakcióról. A felvásárlási és leltározási bizottságok a tartományi pártbizottságok ellenőrzése és irányítása alatt működtek.

A kitelepítés

A kitelepítés valós körülményeiről a legtöbb jegyzőkönyv³⁷¹ Temesvár tartományból származik, pontosabban két rajonból, Nagyszentmiklósról és Dettáról. A román belügyminisztérium – ugyanúgy, ahogy Magyarországon – élt azzal a lehetőséggel, amelyet a Minisztertanács 344. számú határozatának 6. szakasza biztosított számára, azaz saját hatáskörében hozhatott rendelkezést kitelepítésről. Ennek alapján a belügyminiszter ki is adta a 200. számú miniszteri rendeletet, melynek következtében 43 899 személyt, azaz 10 099 családot telepítettek ki a Nagyszentmiklósi, Temesvári, Dévai, Resicai, Oravicabányai, Mehádiai, Konstancai és Băneasai rajonokból.

A műveletet a kijelölt határővezeti településeken,³⁷² 1951. június 18-án éjszaka hajtották végre.³⁷³ Ennek menete jól példázza, hogy a gyakorlat nagyban

---

370 BDSZL, Szigorúan titkos irányelv a hátramaradt javakról. 12–19 szakaszok. Bizottságok.

371 A jelentéseket két párhuzamos vonalon gyűjtötték be: párt és állambiztonsági vonalon.

372 Több mint 160 településről, pünkösöd éjszakáján történtek a kitelepítések, de a lista nem teljes.

373 Nem volt véletlen, hogy a hatalom pünkösöd vasárnapjának éjszakáját választotta.

különbözött a szabályozástól. Általában egy securitatés tiszt vezetésével 4-5, esetenként 8 határőrből, securitatésból vagy sorkatonából álló különítmény rátört egy-egy családra, összeterte annak tagjait egy szobába, összegyűjtötte személyigazolványaikat, esetenként születési és házassági bizonyítványait.³⁷⁴ A családokkal közölték a belügyminisztériumi rendeletet, és tudatták velük, hogy 2-3 óra alatt össze kell csomagolniuk, – egy szekérnyi ingóságot, az állatállományból pedig egy lovat, egy tehenet, juhot és néhány szárnyast vihetnek magukkal.

A kitelepítéssel megbízott szervek a parancsnak megfelelően előbb az első kategóriákba tartozó személyekkel közölték, hogy 48 órán belül el kell hagyniuk az érintett határsávot és más, nem zárt vagy határhozveti településre kellett áttelepülniük. Párhuzamosan zajlottak a második és harmadik csoportba sorolt személyek felkutatási és azonosítási akciói. A második kategóriához tartozó személyekkel azt tudatták, hogy családotól 6–24 órán belül a meghatározott ingóságokkal együtt kitelepítik őket. A harmadik csoportba tartozóknak azt a rövid eligazítást adták, hogy csak a saját személyüket érinti a kitelepítési rendelet a családjukat nem.

A hivatalos rendelkezéseknek megfelelően minden érintettet tájékoztattak arról, hogy milyen szállítási eszközt vehet igénybe (saját tulajdonukban lévő szekeret), és a csomagolás befejezésének időpontját is közölték. A hátramaradt ingóságokat pedig a kitelepítésre kijelölt személyek eladhatták a hivatalból felállított átvételi bizottságoknak. Miután a fent leírt eljárás lezajlott, főleg a második csoportba tartozó minden család mellé egy őrszemet állítottak, azzal a feladattal, hogy a csomagolás befejezésekor a családot a kijelölt gyűjtőhelyre kísérje. Ez általában az adott település vasútállomása volt. A vasútállomásra érkező személyeket, a szállítmány parancsnoka³⁷⁵ – általában belügyis tiszt – vette át. A parancsnokot minden esetben több katona kísérte, akik a kirakodási állomásig követték a kitelepítetteket. A célállomásokon már a területileg illetékes szervek vették át a csoportok felügyeletét.

A kitelepítés nem zajlott le olyan zökkenőmentesen, ahogyan az a tervekben szerepelt. Az kitelepítettek nagy száma miatt gyakran előfordult, hogy órákig, sőt néhol két teljes napot perzselő hőségben, szabad ég alatt kijelölt területen

---

374 **Brusalinschi Dumitru**, 1991, 2. o.

375 A szállítmány fogalma a korabeli hivatalos jelentésekben volt használatos és egy-egy szerelvénnyre felcsomagolt kitelepített embereket jelölte.

– amit semmilyen körülmények között nem hagyhattak el³⁷⁶ – kellett várakozniuk, amíg a számukra kijelölt szerelvény meg nem érkezett.

Az Állambiztonsági Főigazgatóság³⁷⁷ Temes tartományi igazgatóságára óránként érkeztek jelentések,³⁷⁸ amelyek alapján a főigazgatóság és természetesen a kitelepítésért felelős tábornoki kar – vagyis a kitelepítésért felelős Központi Bizottság – is nyomon követhette az események alakulását. Pontos beszámolók készültek a szállítmányok mozgásáról. Temesvár tartomány állambiztonsági igazgatóságának 1951. június 20-i összesített jelentése szerint, már 2622 vagon 3537 családdal megrakva elhagyta a kitelepítési övezetet, de 1084 szállítókocsiba bezsúfolva 1693 család még indulásra vár, míg a gyűjtőhelyeken további 3276 család „készül” a bevagonírozásra. Június 22-én az összesített adatok alapján 7780 vagon 9733 családdal már kigördült a „megszállt” területekről. Továbbá vagonokban 601, szabad ég alatt pedig 893 személy „várta” elszállítását. A végső adatok ismeretében – a rendelkezésre álló dokumentumok szerint közel 43 000 személyről volt szó – elmondható, hogy a két-három napra tervezett kitelepítési művelet jóval hosszabbra nyúlt, mint ahogy azt a kitelepítők gondolták. Ez a tény nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a szomszédos tartományokban, sőt a már távolabbi Román-alföld dél-keleti részében található Dolj, Gorj tartományokban is „sokan attól való félelmükben, hogy kitelepítik őket, elhagyták otthonaikat, és kint aludtak a mezőn”,³⁷⁹ vagy értéktárgyaikat gyorsan elkótyavetyélték.³⁸⁰

A táborok

„A Duna-csatornánál működő kényszermunkatáborokba elítéltektől munkaszolgálatosokig minden réteg képviselve volt. Meghatározott keretek között jögerős bírói ítélet nélkül, politikai vagy gazdaságpolitikai szempontok alapján

---

376 **Marineasa, Viorel**, 1996, 157. o.

377 Az Állambiztonsági Főigazgatóság (DGSS) 1950. március 30-án kelt 50. számú titkos rendelete alapján állt fel mint a Népbiztonsági Főigazgatóság jogutódja. Az új szerv jobban alkalmazkodott az 1950-es közigazgatási reform során kialakított új, szovjet mintájú tartományi közigazgatási rendszerhez. Ekkor Románia 28 tartományában 28 területi igazgatóság kezdte meg működését.

378 **Deletant, Dennis**, 1996, könyvében a szerző azt állítja, hogy a tárgyalt időszakban 42 000 fizetett informátort tartottak nyilván az állambiztonsági szervek.

379 **Marineasa, Viorel**, 1996, 86. o.

380 i. m. 85. o.

*teltek meg ezek a táborok. Kezdetben az osztályellenség katonaköteles, de fegyverviselésre nem eléggé megbízható fiai (munkaszolgálatosok – B. B.), politikai elitéltek, de később zömében kulákok kerültek ide.*³⁸¹

Romániának rendelkezésre állt egy Bărăgan, ahol a táborkialakítás feltételei a hatalom szemszögéből nézve ideálisnak bizonyultak. Hasonlóképpen a hortobágyi viszonyokhoz, itt a Duna árterében, lakott területektől távol, nyílt mezőn, ahol télen-nyáron erős szél kavarta a homokot, szállítási és kommunikációs infrastruktúra nélkül, elméletileg teljesen hermetikusan elzárható telepeket alakítottak ki. A fogadóhelyszíneket általában úgy állapították meg, hogy azok a közeli kollektív termelőszövetkezetek tulajdonát képező területek legyenek.³⁸² A kitelepítésről szóló rendelkezések külön szabályozták az új települések felügyeletét. A telepek kialakításáról szóló rendelkezések kimondták, hogy a kitelepítettek megérkezése előtt létre kell hozni a milíciaőrsöket a szomszéd településeken vagy a termelőszövetkezetek épületeiben. Azokba a rajonokba, ahova telepeket jelöltek ki, ott a rajoni parancsnok helyettesének közvetlen hatáskörébe utalták ezek megszervezését, és a későbbiekben a folyamatos ellenőrzésüket is. A visszaemlékezésekből az derül ki, hogy a vonatból való kiszállás után az ott várakozó milicisták első feladata az volt, hogy a D.O. (kényszerlakhely) pecsétet beütötték az érintettek személyigazolványába. A leendő telepeseket általában az ott várakozó tehergépkocsikra pakolták, és pár kilométerrel távolabb a búzamezők közepén a birtokhatárokat jelző cövek mellett rakodták ki őket. Itt az illetékes milicista elmondta azt, hogy az ott látható cövek jelzi annak a 2500 m²-nek a tulajdonjogát, amit az állam a bánáti telek ellentételezéseként adományoz az ideérkezőknek. Továbbá egy ablak és egy ajtókeretet biztosít az állam minden család részére, a feladat pedig az, hogy a legrövidebb időn belül a rendelkezésre álló alapanyagokból (sár, víz, szalma) házat kell építeni minden családnak. Így 1951. június végén új telepek, települések létesültek Călărași, Fetești, Lehliu, Slobozia rajonokban, amelyek neveiket a közelben lévő falvokról, községekről kapták. Az új települések jó részében – a bánáti demográfiai összetétel következtében – a kisebbségek nagy számban voltak jelen. Ami a társadalmi összetételt³⁸³ illeti, a kitelepítettek

---

381 Gál Mária, 1996, 30. o.

382 A leendő telepeket határozatban jelölték ki: Călărași, Modelu, Jegălia, Pietroiu, Fetești, Drăgălina, Pelinu, Mărculești, Bordușani, Luciu, Giurgeni és Andrașești (Ialomița tartomány), Tâtaru és Insurăței (Galați tartomány).

383 Erre példa az 1952-ből származó Dropia község nyilvántartása: 85 munkáscsalád, 20 kézművescsalád, 329 parasztszalád, melyből 159 szegényparaszti cs., 105 kulákcsalád és

számaránya cáfolja a román munkáspárt által meghirdetett kulákkellenes ideológiát. A statisztikai adatok alapján kiderül, hogy a kitelepített személyeknek csak az 1/3-a minősült jómódúnak, a korabeli szóhasználat szerint kuláknak. Tehát az „új” lakók nagy részét a hivatalos álláspont szerint is a „kommunista rezsim” támaszaként, társadalmi bázisaként nyilvántartott szegény- és középparaszttság adta. Az előírások szerint,³⁸⁴ a kitelepítetteknek hatósági felügyelet mellett, a terveknek³⁸⁵ megfelelően kellett felépíteniük házaikat, sőt a középületeket is (néptanács, milíciaőrs, kórház, iskola). A munkálatok ellenőrzését külön bizottság felügyelte, melynek tagjait a Mezőgazdasági Minisztériumnak, a Települési Ideiglenes Bizottságnak és a szomszédos község vagy rajon Néptanácsának a küldöttjei alkották. Elméletileg a szükséges építési anyagokat a Szállítási Minisztérium volt köteles biztosítani. A gyakorlatban azonban sok gond merült fel az lakó- és középületek építésével. Először is az ide érkező emberek nem tudták, hogy mit keresnek az adott helyen, meddig maradnak, és ez a bizonytalanság, mint a jelentésekből³⁸⁶ kiderül, hiú reményeket táplált bennük a hazatéréssel kapcsolatban. Akik pedig építkezni kezdtek, rádöbbenek arra, hogy a kijelölt vidék olyan mérvű vízhiányban szenved, hogy nemhogy vályogtéglát nem tudnak a követelt mennyiségben előállítani, hanem még a szükséges mennyiségű ivóvíz sem áll rendelkezésükre. A szükséges faanyag is hiányzott, sőt, ha vasúton – rendszertelenül – elküldték, akkor azt saját fogataikkal kellett a kijelölt telepre szállítani. Ha netán a szállítmány megérkezésének pillanatában nem állt rendelkezésre megfelelő számú szekér, akkor a vasútállomáson a veszteglő vasúti szerelvény várakozási díját is nekik kellett megtéríteni. A nagyfokú szervezetlenségre utalt az is, hogy ugyanaz a munkabrigád az Ideiglenes Bizottságtól azt az utasítást kapta, hogy vályogtéglát kell gyártani, ugyanakkor a Néptanács kirendelte őket „önkéntes közmunkára”. A Minisztertanács 326/S/1951 rendelete alapján létrehozott ideiglenes bizottságok elvileg a kitelepítettek érdekeit védték volna, de valójában az volt a szerepük, hogy – kezdetben – naponta, később pedig háromnaponta infor-

---

12 más kategóriájú kulákcsalád. România Liberă. 1990. június 5-i szám 2. o.

384 BDSZL, 326/S számú minisztertanácsi határozat 1951 augusztusából.

385 BDSZL, Szigorúan titkos irányelv a hátramaradt javakról. 6 szakasz: „A kitelepítettek elhelyezése érdekében nádtetős vályogházakat fognak építeni. Ezeket a házakat 2500 m² parcellákon kell építeni. A költségirányzatnak megfelelően 7000 házat fognak építeni, amelynek fele »A« típusú, a másik fele pedig »B«.”

386 BDSZL, az Állambiztonsági Főigazgatóság. 1951. augusztus 9-i Összesítő jegyzék. Ez foglalkozott részletesen a kialakult helyzettel.

málják a rajoni³⁸⁷ néptanácsokat a munkára fogható személyek számáról, az adott településen található szállítóeszközök, állatállomány számáról és állapotáról. Az új települések felügyeletét a milícia szervei látták el. Még a „telepek” megérkezése előtt őröket hoztak létre. Ezek az őrök kezdetben a szomszédos községekben állomásoztak, majd a hivatali épületek elkészülte után, az illetékes településre települtek át. A milicisták nem tartottak attól, hogy bárki is megszökne, egyfelől azért, mert a személyigazolványba a D.O. jelzést minden érintett megkapta, és ezzel minden hatósági közeg számára egyértelművé vált, hogy milyen státuszú személyről van szó. Másfelől pedig az ideiglenes bizottság mindenről azonnal informálta a milicistákat. 1951 szeptemberében Ialomița tartomány Milícia-igazgatósága körlevélben utasította az illetékes bizottságokat arra, hogy a telepek lakóit nem láthatják el utazásra jogosító okmányokkal. Ha mégis előfordulna kihágás, úgy azokat súlyosan büntetnék.³⁸⁸ Az ideiglenes bizottságok nyílt zsarolással próbálták rávenni az embereket, hogy megépítsék az ingatlanokat, vagyis az építkezés ütemét összekapcsolták az élelmiszerjegyek kiosztásával – ha teljesítik a termelési normát, megkapják a jegyeket. A milícia szervei is alkalmazták a megvonás eszközét olyan formában, hogy a csomag és levélforgalmat időszakosan felfüggesztették.³⁸⁹ Ezek az intézkedések tovább nehezítették az amúgy is gyatra élelmiszer-ellátást. Hivatalosan a Fogyasztási Szövetkezetek Szövetsége helyi kirendeltségei látták el az új telepeket a szükséges élelmiszerekkel és közhasználati cikkekkel, de a gyakorlat ebben az esetben is másképpen festett.³⁹⁰ Kezdetben a csecsemőknek és az állapotos nőknek tejporból készült tejet biztosítottak, a három évnél idősebb gyerekek részére pedig lekváros kenyeret osztottak. De már augusztus elején arról számoltak be a helyi bizottság illetékesei, hogy a településen 10 napja elfogyott a tejpor. Sőt az a reménytelen helyzet is előállt, hogy az egészségügyi kirendeltségeken a fertőtlenítéshez használt alkohol teljesen

---

387 A rajon a megyénél kisebb közigazgatási egység. A Szovjetunióban a rajonokat az 1924–1927 közötti átfogó közigazgatási reform során alakították ki, a cári közigazgatás járásai helyett. Ezt a közigazgatási formát vette át a román politikai berendezkedés az ötvenes években.

388 1584. körlevél 1951-ből. Romania Liberă 1990. június 6-i szám 2. o.

389 Az 1951. szeptember 24-én kelt 6751. számú rendelkezésben, melyet a bukaresti Milícia Főigazgatóságának Vasúti Szállítási Regionális Szolgálatra adott ki. Ez a rendelkezés a Ialomițai és Galați tartomány összes telepére vonatkozott. Romania Liberă. 1990. június 6-i száma 2. o.

390 1951. június 14-én kiadott 326/S számú határozat melléklete rendelkezett.

hiányzott.³⁹¹ Amikor a későbbiekben az ellátás „normalizálódott”, vagyis a kenyert jegyre adták, akkor is csak azok kaphatták meg a fejadagot, akik folyamatosan a kijelölt állami egységek keretén belül dolgoztak. Sokan az otthon maradt hozzátartozóktól, rokonoktól kapott csomagokból éltek. 1953-tól a helyzet változott valamelyest, mert a hatóságok „földet osztottak” a telepeseknek³⁹². Az igényelt terület nem haladhatta meg a 2 ha nagyságot. A kínálkozó lehetőséget nagyon sokan nem fogadták el, már csak azért sem, mert aki 0,7 ha feletti földterületen (háztáján) gazdálkodott, annak a kenyérjegye elveszett.

A Bărăgan ezen részén nagyon kevés víz állt rendelkezésre, és ezt az idekerült emberek nap mint nap megtapasztalhatták. Első hetekben 5-10 km távolságból – megfelelő edények hiányában – bélelt faládákban szekérrel szállították a vizet. Majdnem egy évbe telt, mire minden településen többé-kevésbé sikerült biztosítani kútasással a szükséges vízmennyiséget.

A kitelepítés során több száz gyerek³⁹³ került az új telepekre, akiket iskoláztatni kellett. A 326/S/1951 rendelet szerint a Köznevelési Minisztériumnak kellett megoldani az új telepeken az iskolai beruházásokat és a tanulókkal való ellátást. Az iskolák megépüléséig a gyerekek a környező települések iskoláiba jártak, természetesen naponta több kilométert gyalogolva. A Călărași rajon néptanácsa oktatási osztályának a leirata szerint, középiskolai tanulmányaikat csak magánúton végezhették el a diákok. Tehát, az általános iskola elvégzése után a gyerekek nappali tagozaton nem folytathatták tanulmányaikat, ezért a kitelepített tanárok maguk próbálták megszervezni a továbbtanulást. A hivatalos vizsgáztatást évente kétszer, a legközelebbi város középiskolájából érkezett tanárok előtt, a várostól 4 km-re levő állattenyésztő farmon tartották. A tanárok utazását a szülők fizették.

A munkaképes szülők eközben 15-20 kilométeres körzetben található állami gazdaságokba, munkatelepekre, építkezésekre jártak dolgozni. A fogadó gazdaságokon kívül több szomszédos állami gazdaság is igénybe vette őket a tehenészetben és gépállomásokon. Ezek a munkák jobbakk voltak, mint a nehéz mezőgazdasági munkák. Többször rendelték őket kimondottan veszélyes munkákra a különböző építkezésekre, vízüzem vagy katonai objektum megépítésére.

---

391 România Liberă 1990. június 8-i szám 2. o.

392 Ez a földosztás valójában bérlést jelentett, mert tulajdonjogot nem kaptak a megdolgozott föld felett.

393 Ha figyelembe vesszük, hogy 1951 júliusában tett egyik jelentésben csak egy településen 170 adag lekváros kenyeret osztottak szét, ebből egyértelműen következik, hogy a bányászok által belakott 18 településen több száz gyereket kellett beiskolázni.

Hivatalosan az adott munkakörben dolgozó civilek fizetésével megegyező juttatásban kellett volna őket részesíteni, ezzel ellentétben általában csak a nekik járó összeg 50%-át kapták meg. Ezért fordulhatott elő „nagyon gyakran”, hogy egyesek a környékbeli jómódú gazdákhöz is eljártak napszámba, ahol még meleg ételt is kaphattak. Az ilyen kapcsolatokat a hatóságok kényszerből túrték, de csak azért, mert nem voltak képesek ellátni az embereket, ugyanakkor a „B” személyek³⁹⁴ révén mindenről időben értesültek. Ennek ellenére előfordult, hogy a kitelepítettek elérték azt, hogy a bánáti rokonok két vagon élelmiszert juttassanak el hozzájuk³⁹⁵. A hatóságok folyamatosan arra koncentráltak, hogy az ügynökhálózat az elvárásoknak megfelelően „teljesítsen”. 1953 és 1954 során a telepese falvakba olyan személyeket telepítettek, akik a felszámolt Duna-csatorna munkatáboraiából érkeztek.³⁹⁶ Az újonnan érkezettek számára ezek a települések jobb körülményeket nyújtottak, mint azok a munkatáborok, ahonnan átvezényelték őket.

„Szabadulás”

1953-ban Sztálin halálával a Szovjetunióban bekövetkezett változások Romániát sem kerültk el, de a kényszertelepüléseken élők hétköznapijaiban nagy változást az 1953-as év nem hozott. A bánátiak által felépített 18 telepen minimális fluktuáció történt, vagyis 1952 júniusában 42 személyt engedtek hivatalosan távozni, de helyükre 11 család érkezett Bihar vidékéről³⁹⁷. A szabadulásra még várni kellett egészen 1955-ig, ugyanis a Gheorghiu-Dej vezette csoport komoly belharcot folytatott a hatalmi monopólium megszerzéséért a

---

394 Beszervezett személyek. Közismertebb formában ügynök.

395 BDSZL, az Állambiztonsági Főigazgatóság, 1951. október 12-i, illetve október 18-i Jelentése. Az eset kivizsgálását személyesen az Állambiztonsági Minisztérium rendelte el. A vizsgálat során kiderült, hogy Kiskomlósról kitelepített családok közül néhányan levélben kérték az otthoni rokonaikat, hogy nagyobb mennyiségű élelmiszert küldjenek nekik. A faluban több mint 70 személy két vagon élelmiszert gyűjtött össze. Sőt, két személy kíséretében a szállítmány megérkezett a kitelepítettekhez.

396 1954 március 11-én kelt 337. számú minisztertanácsi rendelet (csak egyetlen cikkely volt) kimondta, hogy azoknak a személyeknek, akiknek a büntetése lejárt, de még mindig veszélyt jelentenek a román állam biztonságára, kényszerlakhelyet kell kijelölni. A kényszerlakhelyeket a 18 mesterségesen létrehozott településen jelölték ki. A kényszerlakhelyet 2-től 6 évig terjedő időszakra jelölték ki. A rendeletet a Sfera Politicii 67. számában tették közzé: www.dntb.ro.

397 România Liberă 1990. június 9-i szám, 2. o.

moszkoviták csoportjával. Végül Gheorghiu-Dej győzelme, az RMP KV 1952. május 26–27-i plenáris ülésén teljessé vált. Az RMP-n belül egyre inkább érvényre jutott a „nemzeti vonal”³⁹⁸, amely lényegében elfogadta a hruscsovi reformot. A teljes hatalom megszerzése akkor következett be, amikor 1952. június 2-án felfelé buktatták Petru Grozát³⁹⁹ (a Nagy Nemzetgyűlés elnökének választották) és így Gheorghiu-Dej az első titkár cím mellé a miniszterelnökségi pozíciót is megszerezte. Gheorghiu-Dej nagyon tartózkodóan fogalmazta meg az önkritikát és kínosan vigyázott arra, hogy a ránehezedő felelősség másokra háruljon. Folytatta a tisztogatásokat, amiket még Sztálin idején elkezdett. Azért, hogy Hruscsov bizalmát elnyerje, bejelentette, hogy megszünteti a pártfőtitkári címet. A román Munkáspártnak új első titkára, Gheorghe Apostol⁴⁰⁰ lett, Gheorghiu-Dej pedig csak a miniszterelnöki pozíciót töltötte be. Az 1953-ban elkezdődött hatalmi küzdelem a Román Munkáspárt Központi Vezetősége 1957. június 28. és július 3. között megtartott ülésén zárult le a Gheorghiu-Dej vezette irányzat győelmével. Dej gazdasági téren gyors átcsoportosításokat hajtott végre. 1954. július 17-i 2004. számú minisztertanácsi határozatban kimondták a Duna–Fekete-tengeri csatorna munkálatainak leállítását. A szocialista blokk egyik legnagyobb beruházásának leállítása hatalmas pénzügyi forrásokat szabadított fel, melyeket átirányítottak új beruházások finanszírozására. A kitelepített személyeket két hullámban mentesítették a kényszerlakhely hatálya alól. Az első nagy csoportot, 5491 családot a felülvizsgálati bizottság 1954 februárja és júniusa között mentett fel a kényszerkitelepítés alól. A kényszerlakhely feloldását a hivatalos rendelkezés minden esetben azzal indokolta, hogy az érintett személyek öregek, betegek vagy tévedésből kerültek az adott helyszínre.⁴⁰¹ Ez a kegyelmi eljárás nem vonatkozott a nyugati határsávból kitelepített családokra, ugyanis a legfelsőbb utasítások úgy szóltak, hogy a nyugati határvidékről kitelepített családok felmentést nem kaphatnak. A belügyminiszter, Alexandru Draghici⁴⁰² 1954.

398 Hunya Gábor, Réti Tamás, R. Süle Andrea, Tóth László, *Románia 1944–1990: Gazdaság és politikatörténet*, Atlantisz, Bp. 1990. 224. o.

399 Petru Groza az első román kommunista kormány miniszterelnöke 1945–52 között. 1952–58-ig a Nagy Nemzetgyűlés elnöke volt.

400 Gheorghe Apostol Gheorghiu-Dej hű embere. 1945–1952 szakszervezeti vezető. Két alkalommal is a minisztertanács elnökhelyettese volt (1952–1954, 1961–1967), az RKP KB első titkára 1954–1955.

401 Sfera Politicii, 67. szám, 4. o. www.dntb.ro

402 Alexandru Drăghici 1945-től a népbíróság tagja és az RKP KB póttagja, majd 1948-tól rendes tagja. 1965–1967 az RKP KB titkára. Állambiztonsági miniszter 1952–1957 között.

június 29-ei 161. számú parancsa alapján, a létrehozott második bizottság a 6100 és 6200-as számú belügyminisztériumi határozatok értelmében 1955-ös év folyamán felmentésben részesítette mindazokat, akik – a 200/1951-es BM parancsnak megfelelően – a 326/1951. számú minisztertanácsi határozat következtében lettek kitelepítve. A dokumentumokból az is kiderült, hogy az általános kegyelmi rendelkezések ellenére 328 személynek (112 család) nem engedélyezték az eltávoztatást.⁴⁰³ Tehát akkor, amikor a politikai foglyok szabadon bocsátásáról beszélt Gheorghiu-Dej, akkor valójában csak átminősítés történt.⁴⁰⁴ Jegyzőkönyvek igazolják, hogy a kényszerletelepeken még 1960–1961-ben is voltak „D.O.-s” személyek.⁴⁰⁵ Később ezen települések jó részét megsemmisítették. 1962–65 között 8 községet a földdel tettek egyenlővé, sőt még a hozzájuk tartozó temetőket is felszántották. D. Brusalinschi⁴⁰⁶ elmondása alapján az 1990-es évek elején már csak két település nyomain voltak fellelhetőek.⁴⁰⁷ Visszatérve a szabadulás pillanatához, az emlékezők egyöntetűen azt állították, hogy a hatóságok mindenkitől elvették a személyigazolványaikat⁴⁰⁸, és folyamatosan arról beszéltek, hogy a párt tévedésből cselekedett, és mindenkinek azt ajánlották, hogy felejtsek el a történeteket, és főleg ne beszéljenek senkinek a velük történetekről. A Belügyminisztérium 1955-ös határozatai alapján a nyugati határsávból kitelepített családok újra „szabadok” voltak, de valójában a nagy kérdésekkel csak ezután szembesültek. Vagyis miből és hogyan kezdjék el az új életüket. Erre adott választ „többé-kevésbé” az 1955. december 7-én kiadott 2694. számú minisztertanácsi határozat, amelyet Chivu Stoica⁴⁰⁹,

---

403 **Marineasa, Viorel**, 1996, 137. o. Még 1953-ban megszületett a döntés az Állambiztonsági Minisztériumban, hogy a nyugati határsávból kitelepítettek közül a meglévő és a telepekről beérkező jelentések alapján külön meg kell vizsgálni a rendkívül veszélyes elemeket. Erre a célra létrehozott Rendkívüli Testület 250 esetet talált fontosnak, akiknek családjakkal együtt továbbra is kényszerlakhely (D.O.) státuszban kellett várakozni.

404 **Marineasa, Viorel**, 1996, 124–137. o. Sokan érkeztek a Duna–Fekete-tengeri csatorna munkatáboraiából, akiket a hatalom árulással, kémkedéssel, államrend megdöntésével vádolt. A kényszerlakhelyet ezekben az esetekben általában határozatlan időre adták.

405 Sfera Politicii, 67. szám 4 o. www.dntb.ro. 1964-re a 328 személyből már csak 6 személy maradt kényszerlakhelyes státuszban, közülük hárman határozott és hárman határozatlan időre szóló kényszerlakhelyesként éltek a bánátiak által épített falvakban.

406 D. Brusalinschi bukaresti tanár, aki oknyomozó riportot tett közzé az 1990-es évek elején.

407 România Liberă 1990. június 12. szám, 2. o.

408 A D.O.-s pecsétet a személyigazolványok fényképeire pecsételték rá, ezért kellett kicserélni a személyigazolványokat.

409 **Chivu Stoica** 1955–1960 között miniszterelnök, majd 1965–1967 között a Román Szocialista Köztársaság Államtanácsának elnöke volt.

minisztertanács elnöke írt alá.⁴¹⁰ A rendelkezés szerint a visszatérőknek vissza kellett szolgáltatni ingatlanaikat, a házukat és földjeiket. Abban az esetben, ha az érintett házat állami intézmény használta a visszatérés pillanatában, vagy ha lebontásra került, akkor kártérítést kellett fizetni. Ennek a kártérítésnek a mértéke nem haladhatta meg az ingatlan államilag meghatározott értékének 50%-át. Ha az ingatlant egy állami intézmény alkalmazásában álló személy használta, akkor az alkalmazottat kötelezték, hogy adja át a volt tulajdonosnak a követelt lakást, épületet. A föld visszajuttatása könnyebb kérdésnek bizonyult, mert a sikertelen kollektivizálás következtében az állami tartalékban bőven volt föld, amiből juttathattak a jogosultaknak. Hiába állt rendelkezésre megfelelő mennyiségű föld, a visszatérők nem tolongtak a földek visszaszerzéséért, mert a magas beszolgáltatási kvótákat nem tudták volna teljesíteni. A falvakra visszatért személyeket saját kérésükre a megszokott eljárás szerint kellett felvenni az állami gazdaságokba vagy társulásokba. A kárpótlás kifizetésére három hónap állt rendelkezésre a 2694. számú minisztertanácsi határozat megjelenésétől számítva. A pénzügyi fedezetet a Pénzügyminisztérium a Minisztertanács előterjesztése alapján biztosította. A fent említett határozaton kívül más jogi szabályozás nem született, a hatalom a maga részéről lezártnak tekintette a korszak ezen eseményét. De az 1951–55 közötti időszak kárvallottjainak bármiféle rehabilitálása, tisztázása sem a Gheorghiu-Dej-i korszakban, sem a Ceausescu-korszak alatt soha, semmilyen formában nem történt meg. Az 1950-es években kialakított kommunista törvényesség által kialakított D. O. kategória egészen 1989-ig végigkísérte, kísértette az áldozatokat, mert a hatóságok nyilvántartásaiban ez a jelölés megmaradt.⁴¹¹

---

410 Sfera Politicii, 67. szám, 9. o. www.dntb.ro.

411 Gyergyószentmiklóson, 2001-ben, élt olyan idős hölgy, akinek az érvényes személyigazolványában még ott volt a D.O. pecsét.

VISSZAEMLÉKEZÉSEK

Bajor Ervinné Legeza Mária:
„EMBEREK LEHETTÜNK AKKOR IS, MIKOR AZ
EMBEREK NEM AKARTAK EMBEREK LENNI”⁴¹²

Német, majd orosz megszállás

Sorsom nem rendkívüli, kortársaim mind átéltek hasonló, sőt még sokkal nehezebbeket. Például Poltáry Edit barátnőm – akinek édesapja, Vitéz Poltáry (Praksz) Vilmos, vezérőrnagy 24 éves volt, mikor férjét Korondi Dergán Béla György erdőmérnököt a Rajk-per egyik fővádottját koncepciós per kapcsán kivégezték. Őt egy Miskolc melletti kényszerlakhelyre hurcolták, három apró gyermekét elvették tőle, „biztonságba helyezték”. Éveken keresztül nem tudott róluk semmit, hosszú időn keresztül kutatta egy rokon, míg meglegelte őket, a beteg, agyongyötört három apróságot. A kitelepített nagyszülők magukhoz vették és gondozták őket, egy életre szóló testi-lelki sérülésekkel.

Néhány történeti tényrt érdemes felidézni Korondi Béláról. 1914-ben született. Édesapja Dergán Béla nyugállományú őrnagy. 1937–1939 között csendőrtiszti tanfolyamot végzett és mint erdőmérnök a csendőrséghez került. 1942-ben az Államvédelmi Központban Kudar Lajos csendőr ezredes segédtisztje lett, századosi rangban. Kudart a német titkosrendőrség emberei 1945. február 11-én kivégezték. Korondi – aki mindenben segítőtársa és ellenállótársa volt Kudarnak – megszervezte 1944 szeptemberében a Horthy Miklós kormányzó által Moszkvába küldött fegyverszüneti bizottság tagjainak biztonságos útját. Nyerges Pállal együtt Korondi a delegáció tagjait Gácsra, a szlovák határra kísérte, majd fegyverrel biztosította a fegyverszüneti bizottság tagjainak átjutását a határon túlra. 1944. december 4-én a Gestapo letartóztatta és vallatta. 1945. január negyedikén, sikerült megszöknie, nyilván jól szervezett akcióval. Budapesten bujkált. 1945. február 4-től március 24-ig a 320. szovjet hadosztály 801-es ezredében fegyverrel harcol, részt vett Buda és a Dunántúl felszabadítá-

---

412 Sík Sándor: Te Deum.

sában. 1945 augusztusában a katonapolitikai osztályra került, mint a második főcsoport vezetője. 1946 tavaszán a határőrség főparancsnokság 1. b. osztályának vezetője, 1946 novemberében átkerült a Belügyminisztériumba. Mint a karhatalmi alosztály vezetője, megszervezte a karhatalmi alakulatokat. Ezt követően a Belügyminisztérium kiképzési osztályának vezetője lett, ezredesi rangban. 1949. június 6-án tartóztatták le. Korondi (Dergán) Bélát 1949. október 15-én, mint a Rajk László és társai elleni per egyik fővádlottját, kötél általi halálra ítélték és az ítéletet végrehajtották. 1955-ben rehabilitálták.

A Rajk-perben azzal vádolták, hogy „a Horthy-fasizmus alatt, mint rendőr százados szolgált. Pálffy György intézte el igazolását, és őrnagyi rangban becsempészte a demokratikus honvédségbe. Pálffy ezután Rajk László kémszervezetének megerősítése végett Korondyt a Belügyminisztériumnak adta át, ahol Rajk rendőrezredessé nevezte ki. Rajk azt a feladatot adta Korondynak, hogy volt csendőrökből, horthysta katonatisztekből, továbbszolgáló altisztekből és egyéb csőcselékből, olyan – számára megbízható – zászlóaljot szervezzon, mely a köztársaság ellen feltétlenül rendelkezésre álljon.”¹³ Tényleges ellenálló tevékenységéről a Rajk-perben szó sem esett, neve viszont következetesen y-nal szerepel tévesen, de biztosan tudatosan.

Századunk tele volt igazságtalansággal. „Izmosok”, „áciák” hajszták egymást, harcoltak egymás ellen, saját igazukat bizonyítandó emberek millióit irtották ki, tettek földönfutóvá, tettek hetedíziglen és visszavonhatatlanul szerencsétlenné. Önkényüknek nemcsak ellenfelek estek áldozatul, hanem saját elvbarátaikat is elpusztították. Hitler legkiválóbb Wehrmacht-tiszteket végeztetett ki, a páncélos hőst Erwin Rommelt is. Cséri Lili Elhallgatott éveink, avagy Péchy Blanka Regény című könyvében félelmetes képet kapunk a Szovjetunió e rettegett időszakáról. Fiatal leányként suttogva beszélünk a náci koncentrációs táborok rémségeiről, barátaink elhurcolásáról, a szovjet rendszer embertelenségéről. A háború utolsó évében, 1944. március 19-én, a németek megszállták Magyarországot. Elképzelhetetlen félelemben éltünk. A háború hadszíntérre tette hazánkat. Az úgymond felszabadító szovjet hadsereg jutalma szabadrablás volt. Megmaradt műkincseinket hurcolták el, meggyalázott nők, leányok százezrei hordozták székelyük és gyalázatuk bélyegeit egy életen át. Mindent raboltak, ami csak kezük ügyébe esett, csizmát, bakancsot, órát.

Aztán az új hatalom tisztogatni kezdett: elfogták, letartóztatták, hamis vagy elnagyolt vádakkal vetették börtönbe politikusainkat, katonatisztjeinket.

---

13 <http://forestpress.hu>.

ket, arisztokráciánkat, szellemi elitünket. Magyarországon több háborús bűnöst végeztek ki, mint a nürnbergi perben, Németországban. Mélyszántással mindenkit kiforgattak, gyökértelemné tettek, ki tudja, hányan kényszerültek száműzetésbe, a középosztály tagjait úgynevezett B-listára tették, állásukból elbocsátották, de épp ily kegyetlen sors várt az iparosrétegre, avagy a parasztságra. Kulák megbélyegzéssel ellehetetlenítették, zaklatták, megszégyenítették őket, elrabolva tőlük nehéz munkájukkal megszerzett, vagy akár az 1945-ös földosztással kapott földjeiket. Sokan kényszerültek falujukból az ország másik tájékára, hogy merőben más munkával keressék meg kenyerüket. Igen sokan öngyilkosok lettek. A paraszt fiatalok városokban, munkásszállásokon, rideg, veszélyeztetett életformában éltek és váltak városi proletárokká.

Magyar fiúkat, férfiakat, nőket hurcoltak százezrével Szibériába, a Gulágra. Rózsás János *Kegyetlen ifjúság* című könyve döbbenetesen, megrázóan írja le az elképzelhetetlen nyomort, szenvedést, gyötrelmet, igazságtalanságot. Sára Sándor *Nők a Gulágon* című dokumentumfilmjében szólaltatta meg a megmenekült, agyongyötört, tönkretett asszonyokat. Ezekben az években a félelem, a rettegés uralkodott. Társadalmunk szinte kettéosztható volt gyilkosokra és áldozatokra.

Nem szabad elfelejteni a gyilkosok, a tolvajok, a verőlegények, az orgyilkosok köztünk élnek, a bűntudat és a bűnbánat legkisebb jele nélkül. Fiaik pedig olajsejkeket megszégyenítő villákban élnek, mesebeli gazdagságban, politikai-gazdasági karrierjük töretlen. Mi áldozatok, ne szennyezzük be lelkünket indulatokkal, „semmi hatalmuk nem lett volna, a mennyei Atya nem adott volna nekik” – olvassuk János evangéliumának 1911 fejezetében.

Jellemző például, amit Vas Zoltán⁴¹⁴ visszaemlékezéseiben leírt, hogy miután a Szovjetunióból szerencsésen hazatért 1945-ben, régi szakembereket használt fel, hogy a rendszert beindítsa, működőképessé tegye. Többek között Imrédy Bélával készítette el a forint-programot, ígérve, hogy halálos ítélettel ezzel megválthatja. Imrédy Béla⁴¹⁵ 1938–39-ben miniszterelnök volt, majd a Nemzeti Bank elnöke, kiváló pénzügyember. A siralomházban dolgozta ki az 1946. augusztus 1-jén bevezetett és több évtizeden keresztül igen jól működő

---

414 **Vas Zoltán:** 1945 és 1949 között a Gazdasági Főtanács főtitkára. 1949 és 1953 között az Országos Tervhivatal elnöke volt.

415 **Imrédy Béla:** 1945-ben a népbíróági tárgyalás során halálra ítélték. A fogságban tanulmányt írt „Az infláció elleni küzdelem elvei és eszközei” címmel. A perében népügyészi szerepet betöltő Sulyok Dezső kijelentette, hogy Imrédynek köszönhető az 1946-os stabilizáció és a forint bevezetése.

forint-programot. Aztán kivégezték, tetemét nyomtalanul eltüntették. De felhasználtak régi agrárszakembereket, régi vezérkari tiszteket, s „miután a mór megtette kötelességét”, internálás, börtön lett jutalmuk.

1948-ban börtönbe vetették Mindszenty József hercegprímásunkat, meggyötörve, agyonkínózva, a világ botrányának kitéve ítélték életfogytiglanra. Emlékirataiban indulat és elfogultság nélkül írta meg kínzatását. Az érdekesség kedvéért megemlítem: az az orvos, aki őt a börtönben gyógyszerekkel manipulálta, büntetlenül élt, fia évtizedeken keresztül a magyar művészeti élet vezetője, az ország első, legrangosabb intézményének igazgatója volt. Megbékélésünk magasiskolája. Hercegprímásunk elítélésével egy időben és a későbbiek folyamán elhurcolták papjainkat. Konceptációs perek sorozata következett.⁴¹⁶ 1950 nyarán szerzetes rendházakba törtek be rajtaütésszerűen, mindenüket elrabolták, internálták, szélnek eresztették őket. Évtizedeken keresztül kísérték őket figyelemmel, és mindig volt ürügy, alkalom börtönbe csukatni néhányukat⁴¹⁷. A bűn legtöbbször a be nem bizonyítható devizabüntett volt, avagy szervezkedés a rendszer ellen – ez alatt a hittantanítást kell értenünk –, de kedvenc, harsonával szétkürtölt, felnagyolt, gyalázatosan torzított, hazugságözönnel tarkított vád a homoszexualitás – ma másság néven szemet hunyunk felette – és a fajtalankodás. Mesélték akkoriban, hogy szegény Shvoy püspök roskatag, rogyant öregúr volt, fajtalankodással vádolták, az egyik pap tanú, avagy szintén vádlott azt mondta volna: Ugyan, bíró úr, a püspök úr örül, ha egyéb dolgát baj nélkül el tudja végezni, nemhogy fajtalankodjék. A sajtó csámcsogott, s a nép, az istenadta nép, az agymosott nép? Hitt nekik!!! Égbekiáltó bűnökről kell, kedves újságírók, hírmondók majd elszámolnotok az utolsó ítéleten. Nem feledkezhetünk el a magyarországi németajkúak kegyetlen sorsáról sem. Őket is éjjel, váratlanul cipelték el, a legszükségesebbeket sem tudták hirtelen magukkal vinni, télen, hidegben vagonírozták be őket, hogy ismeretlen helyre hurcolják el. Férjem 83 éves németajkú nagymamáját Tito lágerében pusztították el, vakon, nincstelenül, mindenét elvéve. Német nevű 18 éves rokonomat 10 évre elhurcolták Szibériába, ólombányában dolgoztatták.

---

416 Ispánki Béla, 1995

417 Hetényi Varga Károly, 1996

A kitelepítés céljai

1951 tavaszán nagy iramban kezdődött a Budapestről történő kitelepítés a Tisza nyugati és keleti partjain elhelyezkedő megyékbe, csakis a Szovjetunió felé vezető vasúti közlekedés vonalán – azt elhitelve –, hogy aztán egy idő után ezt a társaságot is Szibériába transzportálják. „A magyar kérdés csak vagonkérdés” – mondta Sztálin. A kitelepítettek listájával hetenként háromszor hajnalban csengettek a belügyi szervek, csengőfrásznak volt abban az időben. Kézbesítve a határozatot, lehetett ellene fellebbezni, de 24 órán belül el kellett hagyni a lakást, teherautókkal másnap hajnalban elhurcolták őket.

A kitelepítésnek több célja volt:

- Megtisztították a városokat a nemkívánatos osztályidegen elemektől. Kik is voltak ezek? Sógorom nagymamája például. Férje⁴¹⁸ a Kőbányai Fém- és Lámpa árugyár igazgatója volt. Figyeljünk a dátumokra: 1904-ben Ferenc József-díjat kapott a Parlament világításának tervezéséért, kivitelezéséért, 1943-ban meghalt. 82 éves özvegyét, két 60-62 éves leányát kitelepítették 1951-ben.
- Az osztályidegenektől elvették otthonukat, munkájukat, nyugdíjukat, gyakorlatilag ellehetetlenítették életüket.
- Az egy tollvonással elvett lakásokba saját belügyi – ávós – embereiket ültették be, a mi lakásunkban például a közelmúltig ugyanazok az elvtársak laktak, akiket abban az időben jutalmaztak otthonunkkal.
- A kitelepítéssel a falusiakon is ütöttek, nyakukra ültetve „városi uraságokat”. De zömmel barátság alakul ki a két kaszt között, hiszen sorstársak voltak.

A kitelepítettek vállalhattak paraszti munkát, segédmunkát, kubikolást, kényszertartózkodási helyüket nem hagyhatták el, rendőrök állandóan ellenőrizték őket, éjjel is be-betörték házkutatás ürügyén, látogatóikat is ellenőrizték, levelezésüket cenzúrázták. A látogatók csomagjait átkutatták, megszabva a csomag mennyiségét. Sok látogatót ért inzultus. A kitelepítés alapolvasmánya Pallavicini Andrásy Borbála kitelepítési és 1956-os naplója, hiteles, olvasmányos, izgalmas, elfogulatlan.

Megrázóan tanulságos, szép dokumentum a Gulyás fivérek alkotta „Törvénysértés nélkül” című film, amely a Hortobágyon, Nagyunságban és Hajdúságban létesített 12 zárt táborba deportált családok sorsát mutatta be. Elő-

---

418 A kőbányai lámpagyár igazgatója **Dietrich Károly**.

ször hívta fel a közvélemény figyelmét arra, hogy Magyarországon az 1950-es években családokat zártak munkatáborokba, csecsemőket és aggastyánokat is, akik a táborok területét nem hagyhatták el. Biztonságukat kutyás rendőrök vigyázták. Fájjalom, hogy ezt a filmet nem adják sehol.

1953-ban Sztálin halála, Nagy Imre hatalomra jutása hozta meg az amnesztiát a kitelepítetteknek, deportáltaknak, internáltaknak, az ítélet nélkül börtönbe hurcoltaknak, akik elhagyhatták kényszerszálláshelyüket. A kitelepítettek és a deportáltak saját lakásukba ugyan nem mehettek vissza, elkobzott ingó és ingatlan vagyonukat nem kapták vissza. Nagyvárosok és Pest környéki falvakban húzódtak meg, de sokaknak ilyen lehetőségük sem volt, maradtak ott, ahol voltak, avagy máshol próbáltak valami lakhatási lehetőséget és munkát szerezni.

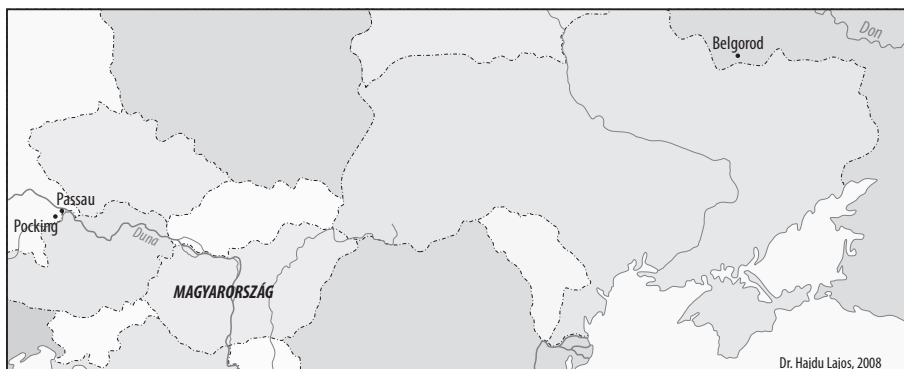
Édesapám sorsa

Édesapám, Legeza János, görög katolikus papi dinasztia leszármazottja. A Monarchia katonaiskoláiban nevelkedett, Bécsújhelyen avatták 1912-ben hadnaggyá. Végigharcolta az I. világháborút, az 1918-as összeomlást megérte, vezérkari iskolákat végzett, majd a II. világháború előtt magyar királyi tábornok lett. A tragikus sorsú doni 2. hadsereg VII. hadtestének parancsnokaként 1943-ban hazatérve Horthynál kegyvesztett lett, nyugállományba helyezték. Nyugdíjazásakor 54 éves volt. Édesapám így írt erről.

„A belgorodi tiszti étkezdében (a Dontól kb. 230 km-re nyugatra) felmerült a kérdés, hogy ki a felelős a katasztrófáért. Én azt mondtam, hogy mindenki felelős, mert aki látja, hogy milyen a helyzet és mégis megmarad a helyén, az felelős. Én is felelős vagyok, mert 1934-ben szóltam Gömbösnek, hogy üresek a raktárak és tenni kellene valamit. Láttam, hogy nem tesz semmit, és mégis megmaradtam a helyemen. [...] A kormányzó sokszor bizalmasan beszélt velem. Az utolsó kihallgatás alkalmával kiutasított, mert meghallotta, hogy Belgorodban mit mondtam a felelősségről. Ez 1943 március 1-jén történt. Ennek következményeképpen 1943 június 15-én fel lettem mentve, majd nyugdíjba küldve.”⁴¹⁹

---

419 Bajor Péter – Szabó Péter, 2008, 49. o. (Bajor Péter a fiam).

1944-ben a nyilas uralom alatt mint „oroszbárát” tábornokot nyilasok a házukra szerelt tányéraknával akarták likvidálni, az akna kampóját nemrég szerelték le volt házunk faláról. Abban az időben kérdezhettem meg édesapámat, mi kinek az oldalán vagyunk? Tudod, kislányom – válaszolta –, itt Magyarországon vannak angol-, német-, oroszbárátok, de jegyezd meg, mi magyarbarátok vagyunk!

„Legeza János 1945 március 27-én parancsot kapott, hogy menjen ki Passaubába, és ott az oda beérkező honvéd alakulatokat irányítsa a minisztérium által kijelölt helyre. Legaza ekkor felmentését kérte, amire ezt a választ kapta: »Vagy teljesíti a parancsot, vagy hadbíróság elé kerül«. Legeza tudatában volt annak, hogy a fenyegetések családjára is vonatkoznak. Fia 1944 ősze óta Németországban tartózkodott, ő pedig feleségével, leányával és idős anyósával volt együtt. A nyilasok – a jól ismert módszer szerint – a bűnösök hozzátartozóit sem kímélték... Az európai háború vége, 1945 májusa Legeza János számára újabb csata kezdetét jelentette.”⁴²⁰

420 Bajor Péter – Szabó Péter, 2008, 56–57. o.

Adatok Legeza János haláláról

1945-ben a kommunisták letartóztatták. 1947-ben szabadult, persze rangját elvették, nyugdíjat nem kapott, segédmunkás, mezőgazdasági munkás, majd köböző lett Somogyban. Édesapámról írott könyv így emlékezett meg letartóztatásáról.

„Legeza Jánost első letartóztatása után, 1945 júliusának végén még kiengedték. Így augusztusban néhány hétig Passauban a családjával lehetett, ezután szeptember 6-án fogták el ismét. Valóban megtehetette volna, hogy családjával együtt Németországban marad. A katonai felső vezetők mintegy negyede nem tért haza. Amerikai részről még tanácsolták is a kint maradást azzal a figyelmeztetéssel, hogy Magyarországon rá, mint »háborús bűnösre« nem elfogulatlan felelősségre vonás vár. Második letartóztatása idején különös alkalma is adódott volna: egyik éjjel a foglyok barakkja mellett részeg amerikai katonák lövöldöztek és az épületet is eltalálták. A golyók egyik fogolytársát megvakították, egy fáradt lövedék pedig Legeza combjába fúródott. A kórházban kérésének megfelelően papot hívtak hozzá, aki szökést javasolva álruhaként felajánlott neki egy reverendát. De Legeza vállalta a hazaszállítást, hiszen katona nem szökik, minden tettéért felelősséget vállal, bármilyen nemzetközi (!) bíróság előtt megállja a helyét – így gondolkodott.

Ezután 1945 október 29-én fogolyszállító repülőgépen hozták haza. [...] A szovjetek nagy valószínűség szerint felderítő múltja miatt kérték ki az amerikaiaktól, hiszen az ilyen személyek különösen érdekesek voltak számukra. Hazaszállításával egyidejűleg feleségét és leányát is Passau elhagyására utasították, nekik a bajorországi Pocking gyűjtőtáborába kellett költözniük, innen térhettek haza 1945 karácsonyán a romos Lovas úti lakásba.

Ügyének nyomozati részét a HM Katona Politikai Osztálya (Nádor u. 9.) végezte, a per tárgyalása első fokon a Markó utcai Budapesti Népbíróság, másodfokon a Népbíróságok Országos Tanácsa előtt (a Parlament épületében) folyt. [...]

Az ügyészség a vádat két tanúvallomásra alapozta. Az egyik egy újságíró vallomása, aki a Világ szerkesztője volt, és cikket írt Legeza »nyilas és SS-kapcsolatairól« – a tárgyaláson elmondta, hogy a »vádolt ténykedéséről közvetlen tudomása nincs«, és »már nem tudja, kitől kapta az információt«. A másik vallomás egy szobafestőé volt, aki szerint Legeza nem engedte nyugatról hazatérni az embereket, fényűzően mulatozott egy dunai gőzhajón stb. [...] Mindez első fokon hat év fegyházbüntetést, majd (a népügyészség fellebbezését követően) másodfokon 1 év és hat hónap börtönt jelentett. Ez utóbbi, 1946 decemberében hozott jogerős ítéletből 1 évet kitöltöttnek számítottak [...]

1945–46-ban egyébként a katonai felső vezetés életben maradt tagjainak döntő többségét felelősségre vonták. Szakály Sándor adatai szerint az elsőfokú ítéletek 65%-a 5–15 év közötti börtönbüntetés, 15%-a életfogytiglani kényszermunka, illetve börtön, míg 20%-a halálos ítélet volt. [...] Előfordult, hogy a börtönből szabadulókat néhány napon belül ismét elfogták, és újból bíróság elé állították, ezért Legeza az 1947 májusában történt szabadulását követően az újabb zaklatásokat elkerülendő, vidéken vállalt munkát: Mersevát (Vas megye) mezőgazdasági munkás volt mintegy két hónapig. [...] 1947 végén ismét vidékre, fizikai munkába menekült. Böhönyén, Somogy megyében vállalt faipari segédmunkát, kőbőző lett. [...] 1948 nyarán, körülbelül egy év Somogy megyei munka után tért vissza Budapestre, részben kényszerűségből: munkaadója tönkrement, nem tudott fizetni, több havi munkabérrel maradt adós. Otthon ezután háziipari munkát végzett, babacipőt, babaalkatrészeket gyártott. Különböző katonai és polgári szerveknél és intézményeknél ismét többször foglalkozott nyugdíjáért – sikertelenül.⁴²¹

---

421 Bajor Péter – Szabó Péter, 2008, 59–65. o.

1950-ben ismét elhurcolták, soha többé nem láttuk, bizonytalan körülmények között börtönben meghalt. 1990-ben találtuk meg a 301-es parcellában nyugvóhelyét, tömegsírban, állati hullarészekkel eltemetve, lovakkal megtagoztatva. Kiváló erkölcsű, nagy tudású, mélyen hívő, elkötelezett ember volt. Édesapám sorsát bemutató, már többször idézett könyv a következőképpen számolt be utolsó éveiről.

„1950. július 28. Ezen a napon hurcolták el lakásából az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) emberei Legeza Jánost. Családja ekkor látta utoljára, minden utánajárás a különböző börtönökbe hiábavaló volt. Lovas úti lakásában még aznap éjjel házkutatást tartottak, ekkor több iratcsomóját, könyvét, fényképalbumát és katonai eszközét (például térképészeti mérőeszközeit) is lefoglalták. Családja csak 1951 tavaszán a mellékbüntetésként kiszabott teljes vagyonek Kobzás végrehajtása alkalmával értesülhetett arról, hogy Legeza 10 év börtönbüntetést kapott, de hollétéről ezután sem szerezhettek tudomást. [...]

Hogy mi történt 1950. július 28. után, azt a Honvédelmi Levéltárban lévő Legeza-peranyag vázolja. Ezeket az iratokat megvizsgálva a korszakra nagyon jellemző koncepciók tárultak elénk. Legeza János letartóztatása után egy hónapig a hírhedt Andrassy út 60. szám alatti ÁVH – központban tartották fogva. A szinte mindennapos kihallgatásoktól július 29. és augusztus 26. között tizenhárom kihallgatási jegyzőkönyv készült, ezeknek összesen 36 gépelt oldalt külön-külön írták vele alá. A peranyagban megtalálható Berkesi András államvédelmi őrnagy feljegyzései is, amelyet a kihallgatási jegyzőkönyvekhez magyarázó kommentárként készített augusztus 10-én. A hírhedt vállaltot később népszerű ponyvaíróként ismertté vált. Berkesi 1947 óta foglalkozott a kémkedési ügyekkel. A vallomásokat kicsikaró módszereket és a helyszíni kegyetlenkedéseket az épületben azóta kialakított múzeum érzékelteti. [...]

Az eljárás során a vádlott kikényszerített vallomása volt a döntő, a védelmet kirendelt ügyvéd látta el. A koncepció vád szerint például Legezát 1945-ben Németországban az amerikaiak Hennyey Gusztáv vezérezredes segítségével szervezték be, és 1947-es szabadulását követően nyugdíja utáni érdeklődései államellenes kémkedések voltak. A képtelen vádak bizonyítékok híján kegyetlen fantáziával fogalmazták meg, és több romantikus elemmel »realizálták«: pl. Legeza a sorok közé tejjel írta a kémjelentéseit. A katonai törvényszék első és másodfokon is 10 év fegyházra (másodfokon börtönre) mint főbüntetésre, valamint a közügyektől való eltiltás mellett teljes vagyonek Kobzásra ítélte.

Hogy miért volt oly különösen veszélyes ember Legeza János? Az ítélet indoklásából csupán néhány jellegzetes fordulatot emelünk ki:

»A vádlott neveltetésénél, múltjánál és politikai beállítottságánál fogva a népi demokratikus államrend nyilvánvaló ellensége. Osztályhelyzetéhez képest [sic!] a volt uralkodó osztály tagja, aki 1945-ben könnyen és tudatosan vállalkozott a Magyarország elleni kémtevékenység feladataira. [...]

Az általa elkövetett bűncselekmény azt célozta, hogy a volt horthysta magas rangú tisztek beszerzése útján egyrészt komoly kémhálózatot létesítsen az amerikai imperializmus érdekében, másrészt ezzel is támogatta a nyugaton levitézlett politikusokból megalakított fasiszta klikket, amely az amerikai imperializmus segítségével egy általuk remélt harmadik világháború esetén a magyarországi népi demokratikus államrend megdöntésén dolgozik. [...] A proletárdiktatúra erősödésével és a szocializmus építésével, valamint az osztályharc kiéleződésével függött össze a vádlottnak és társainak ellenséges földalatti tevékenysége.«

Legeza Jánost az első tárgyaláson, 1950. december 28-án még meghallgatták. A tárgyalási jegyzőkönyv szerint az utolsó szó jogán ezt mondta:

»1903 óta vagyok katona. Ez idő alatt még fenyítve sem voltam. Én mindig a törvények értelmében jártam el. A NOT is aránylag csekély büntetéssel sújtott. Igen súlyos anyagi körülmények között éltem. Szegénységi bizonyítványom volt és a népkonyháról étkeztünk. Ha kémkedtem volna, nem kellett volna ilyen nehéz viszonyok között élnem. Testi munkát végeztem, úgyhogy időm sem volt, hogy ilyen dolgokkal foglalkozzam.«

Legezát 1953-ban a Gyűjtőfogházban elhunyt vagy kivégzett foglyok szokásos helyére, az Új Köztemető 301-es parcellájába temették.²⁴²²

Hazatérés apa nélkül 1945 karácsonyán

1945-ben 17 születésnapomat egy nemzetközi gyűjtőtáborban ünnepeltem édesanyámmal, édesapám már börtönben, bátyám, aki magyar királyi páncélos hadnagy, fogságban volt. Hazatérve Budapestre volt iskolám új igazgatója nem vett vissza apám bűnei miatt. Mater Legeza angolkisasszony rokon közbenjárására az ő iskolájában érettségizhettem magánúton. Aztán 16 munkahelyem volt, amint megtudták káderemet, rövid úton menesztettek, segéd-munkásként, tekercselőként, esztergályosként megtűrték.

---

422 Bajor Péter – Szabó Péter, 2008, 66–68. o.

Az isteni gondviselés egyik eszköze Major Ági osztálytársam révén kerültem be az IBM tanfolyamára, majd a KSH-népszámlálásra. Itt egy sorstársam és kolléganőm révén ismertem meg leendő férjemet, Bajor Ervin okleveles építészmérnököt, jó uramat, bajtársamat, ezt a tiszta, becsületes, szerény, nagy műveltségű, kiváló férfiút. Polgári tisztviselő család sarja, a háborút mint műegyetemista az egyetemi zászlóalj kötelékében harcolta végig, orosz fogságba esett, többször megszökött, lebilincselően írta meg életének ezt a részét az *Iterum Gaudeamus*ban, a Széchenyi Gimnázium Öregdiák Kiadványában. A koronázó Mátyás-templomban esküdtünk örök hűséget egymásnak 1950. július 18-án.

Legeza Jánosné és Mária priccse a pockingi gyűjtőtáborban

Legeza Mária és Bajor Ervin 1951-ben

„Máriácska, te már annyit szenvedtél, rád már csak jó jöhet...” – adta út-
ravalóul anyai barátnőm, Szanda néni. 10 napra rá, 1950. július 28-án elhur-
colták édesapámat, bilincselte kézzel nyúlt Ervinem keze után: Vigyázz rájuk
– kérlelte édesanyámra és rám nézve. Hétvégeken az országot járva kerestük őt,
hiába, az első híradás 1951. május 22-én, Szent Rita napján volt, házkutatással
összekötött vagyonelkobzás, mint mellékbüntetés, a családot is büntették. Te-
hát él és elítélték. Reménykedtünk, mint mindig.

Első otthonunk, a nagy nehézségekkel, rengeteg munkával helyreállított
Lovas úti öröklakásunk volt, szüleimmel együtt terveztük életünket. Igen fia-
talok és nagyon vidámak voltunk. Visszakanyarodnék 1946 nyarára. A Lovas
úti romház romlakásában laktunk édesanyámmal ketten. Édesapám, mint
említettem, börtönben, bátyám fogságban. Betörték hozzánk. A betörést akar-
tam bejelenteni a Pauler utcai rendőrségen. És itt kezdődik, illetve itt függ ösz-
sze életünk, kitelepítésünk mássága a betöréssel. Az ügyeletes rendőr nem volt
a helyén. Egy sokajtós előtérben váraкоztam órákon át. A kerületi rendőrkapí-
tány kiírású ajtóból ki-kinézett a kapitány Asztalos László, hogy vár-e valaki
rá. Láta, hogy váraкоzom, beszólitott. Mi ügyben és kire várok – kérdezte.
Mondtam. Leültetett, kérdezte nevemet, majd, hogy ettem-e aznap. Mondtam,

nem. Kihúzta a fiókját, rég nem látott friss kenyérrel és hússal kínált. Ettem. Aztán kérdezősködött, hogy miért csak édesanyámmal élek együtt, édesapám hol van. Hú – gondoltam – ebből még baj lesz. „Nincs velünk” – tértem ki. Hol az apja – emelte fel a hangját. „Nincs velünk”. Hol az apja – csapott az asztalra. Börtönben – adtam meg magam. Hogy áll az ügye – kérdezte. Mondtam, hogy ekkor meg ekkor lesz NOT-tárgyalása. Másik fiókját kihúzta, papírt vett elő és írt. Nem tudtam, elfogatási, internálási parancsokat írja-e. De nem, egy levelet írt, átadta azzal, hogy menjek el ide és ide, adjam át ezt a levelet a címzettnek, ő az összes bírák főnöke és fog segíteni. Szédelegve tántorogtam ki és rohantam haza, szegény édesanyám nem tudta elképzelni, mi történhetett velem. Meséltem a furcsa délelőttöt. „Örülünk? Féjlünk?”

Késő délután zörgettek – csengő nem volt –, egy kedves arcú nő állt az ajtóban, betessékeltük, bemutatkozott, ő volt a kerületi rendőrkapitány Asztalos László felesége. Egy kosarat adott nekünk, gondosan összeválogatott enni-valóval. Ő is a Gondviselés küldötte volt, ő lett életünk Luluja, élete végéig segített, néhány éve halt meg. Isten áldja, jutalmazza. Férje, a rendőrkapitány, valóban kihozatta apámat a börtönből, igazoltatta bátyámat fogságából, hazatérve – abban az időben mindenkit átvilágítottak ám – és ő emelte ki kitelepítési kartonunkat, így mi az 1951-es kitelepítést meg is úsztuk. De később ő is kegyvesztett lett, 1956-ban elhagyta az országot és meghalt. Isten nyugosztalja. A betörést is a Gondviselés javunkra fordította, de mennyire a javunkra!

Kiutasítás választott lakhelyre

1953. február 18-án, hamvazószerdán történt. Másfél éves Rita lányunk és hasonló korú unokatestvére, Zsuzsi, betegek voltak. Kihívtam dr. Szlávik Ferencet, a kiváló gyermekorvost, háziorvosunkat. Az orvos vizsgálati módszeréhez tartozott, hogy a gyerek aznapi székletét és vizeletét félre kellett tennünk. Ez viszont hozzátartozik az aznapi történetünkhöz, elnézéseket kérem. Vártuk tehát a doktort, csengettek, sietve nyitottam ajtót, de a doktor helyett 5 marconna férfi állt az ajtóban házkutatási paranccsal, a házfelügyelő és a házmegbízott társaságában. Tudtam, hogy nemrég internálták egy életfogytiglanra elítélt altábornagy Nagylaki Rácz Jenő feleségét. Ezért édesanyáért aggódva, míg ajtót nyitottam, pillanatok tört része alatt anyámat betuszkoltam a fürdőszobába (rögtön kapcsolt), és a fürdőszobán keresztül felszaladt az emeleten lakó

Ilze barátnőmhöz. Elkezdődött a házkutatás. Ila, anyám B-listázott ismerőse jött aznap mosni segíteni, mivel a két másfél éves gyerek számárhurutos volt. Így négyen voltunk, akik szemmel tudtuk tartani a házkutatókat. Ugyanis az volt a kedves szokásuk, hogy egy óvatlan pillanatban eldugtak egy kis pisztolyt, avagy pár dollárt, aztán nagy ovációval megtalálták a bűnös eszközt, és kész a jogcím, hogy valakit elítéljenek, köréjük kerített kémhistóriával, koncepciók pert kreálva, akár halálos ítélettel. Itt mesélem el, hogy egy alkalommal az ávós eldugott öt dollárt, a szemfüles ifjú háziasszony észrevette, majd ügyesen visszalopta és megsemmisítette a pénzt. Az elvtársak csak kutattak, végül félrehívta az egyik a háziasszonyt, kérlelve, adná elő az öt dollárt, mert nekik ezzel el kell számolniuk. Az ifi asszony vállát vonogatva csodálkozott, hogy miről is beszél az elvtárs. Megsemmisülve távoztak, és talán az Andrássy út 60. valamelyik pincéjében találták magukat.

Visszatérve a mi lakásunk szétdobálásához, már javában túrtak, mikor csöngettek. A szerv két embere derekához kapott, a revolveréhez, úgy kísérték ki, míg szegény gyanútlan dr. Szláviknak ajtót nyitottam. Tekintetemből azonnal megértett mindent. Igazoltatták, majd díszkísérettel a fürdőszobában hosszan mosta kezeit, én ott álltam tiszta törülközővel, mellettem két ávós pisztolyra tett kézzel, árgus szemekkel asszisztált. Aztán előszedtem a biliket. A marconák izgatottan követték gyors és nem várt mozdulatomat, egyik felém tartotta, a másik a bilik felé a pisztolyát. A bilikben egészséges gyermekkolbászkák. Dr. Szlávik hosszan nézi, nézi a bilik tartalmát, a szerv emberei is meredten nézik a rohambiliket. Díszkísérettel, pisztolyra tett kézzel öntöttem ki a bilik tartalmát, és árgus szemekkel figyelték kézmosásunkat. A gyerekek vizsgálata, a receptírás is pisztolyra tett kézzel, éber szemek kíséretében történt. Szegény doktor minden adatát felírták, de szabadon távozhatott. Sem pisztolyt, sem dollárt nem találtak, hagytak egy írást, hogy másnap jelenjünk meg a Deák téren a BM első emeletén. Alig mentek el, férjem jött haza magánkívül, hogy egész nap nem ért el telefonon, akkor láttuk, hogy a telefonzsinórt kihúzták, így ikrünket sem tudta felhívni. Rettegtünk, hogy internálnak. Ritánkat Ilze barátnőmékre bíztuk, ők el is vállalták, nem tudtuk, mi történik majd velünk, hallottuk ugyanis, a férfiakat ebbe, a nőket abba a munkatáborba hurcolják. Ritánkat meg akartuk jelöltetni, ha elszakítanak egymástól, megismerjük esetleg évtizedek múlva. Férjemmel jelszavakat és fontos dolgokat rögzítettünk, arra az esetre, ha elszakítanak egymástól. Másnap reggel Zsuzsa sógornőm szentmisét mondatott értünk, együtt vettünk részt rajta a Krisztina-templomban, majd hosszú, kínos, de mulatságos eseményekkel

tarkított várakozás után becitáltak minket hármunkat egy szobába. Ünnepelesen felálltak és X pont X paragrafusára hivatkozva kiutasítottak Budapest területéről mint közbiztonságra veszélyes elemeket. De hova? Ez nem tartozik rájuk, Dunántúl nem, a Tiszántúl északi vonulata közelébe valahová. Férjem merészen Gyöngyöst jelölte meg. Elfogadták. Boldogan, szinte dalolva mentünk haza: Istenem, milyen csoda, nem szakítottak el, együtt maradhatunk, együtt, együtt. Férjem azonnal felmentéseket adott be. Kiderült, hogy őt mentesítették, de minket anyámmal nem. Így ő visszautasította felmentését, ahogy édesapám elhurcolásakor megígérte, nem hagy el minket. Hősi tett volt, hősi és bátor döntés! Jött bátyám és felesége, Zsuzsa, jöttek rokonaink, barátaink csomagolni, menteni a maradék vagyunkánkat. Saját költségünkön volt szabad elhagynunk kemény munkával helyreállított első otthonunkat. De fiatalok voltunk, férjem 28 éves, én 24, vidámak, optimisták.

A Gondviselés Bogdányék személyében jelentkezett ismét, befogadtak, remek ebéddel vártak, életüket, szabadságukat, nyugalmukat áldozták értünk ezáltal. Ők férjem egyetemi társának szülei voltak, jóságos Lajos bácsi és Rózsika néni. Futótűzként terjedt el, hogy „kitelepített van a háznál”. Ugyanis ők **önként** fogadtak be minket, nem voltunk **beutalva** hozzájuk. Soha nem tudjuk nekik meghálálni, hogy a későbbiekben is mindenben oltalmunkra és segítségünkre voltak.

A cigánytelep, a „Duranda” Gyöngyösön

A cigánytelepen találtunk szobácskát, Bogdán bácsi kéményt épített, hogy tudjunk tüzelni, főzni. Halastó utca 6. lett második otthonunk. Bogdán bácsi elhelyezte férjemet a 21. építőipari vállalathoz, ahol barátunk barátja, az áldozatkész Juszt Kornél segített, fel is vették segédmunkásnak. A gondviselés következő láncszeme, Ónodi Márton, a 21. építővállalat főmérnöke volt. Bátor és vitéz. Sztálin halála után, bár segédmunkás listán, de behozta férjemet az irodára, bejelentette, mint korrepetitort a műszaki egyetemen, ahol Ónodi esti tagozaton végezte a mérnöki stúdiumot. Saját háromszobás szolgálati lakásából két szobát átadott nekünk, és oly tapintattal lakta, észre sem vettük jelenlétét. Isten áldja. Szóval Ónodi Márton védő szárnyai alatt életünk 1953 őszétől 1954 őszéig. Az akkori gazdasági krach kapcsán leépítések voltak a vállalatnál. Ónodi elbocsátotta Héber Ernő párttitkárt, de Ervint nem!!! Héber Ernő volt Kis Szaléz ferences atya feljelentője, aki kegyetlen kínzások után börtönben meghalt, Héber Ernő volt az, aki a gyöngyösi gimnázium féliskolányi tanulóit, 15-18 éveseket, a Szovjetunióba hurcoltatta. A Duna Televízió 1995. október 15-én Isten akarataiban címmel Szaléz atyáról és a Szaléz ügyről Zsigmond Dezső rendezésében dokumentumfilmet vetített, megszólaltatva a kevés túlélőt.

Szóval Héber Ernő nem volt rest, feljelentette Ervint (és a vállalatot) a Budapesti Pártbizottságnál. Ónodi körömszakadtáig védte férjemet, de Héber elvtárs erősebbnek bizonyult, így 1954. november 11-én, szent Márton napján, -11 fok hidegben el kellett hagynunk a Dimitrov utcai Ónodi-féle társbérletet, és Ervin állását is. Ónodi úgy segített, hogy a mátrafüredi Felszabadulás utca 32. számú lakást utalta ki számunkra. Ez egy budapesti történész, Bártfai Szabó László nyaralója volt, melyet a 21. vállalat munkásszállásnak használt a tulajdonosnak egy kis szobácskát biztosítva. Csikorgó hidegben indultunk, férjem, alig két hónapos fiúcskánk, Ervin junior és én. Ónodi rendelkezésünkre bocsátott egy kis vállalati teherautót, a második fuvarral hozta volna a kocsi édesanyámat és 3 éves Rita lányunkat. Amint megérkeztünk, a füredi ház előtt már öt ember várt, egy egyenruhás is, puskával. Férjem igyekezett volna behatolni a házba, de ezek puskatussal elállták az útját. „Ez a párt háza, ide maga be nem költözik.” Egyre erőteljesebb lett a hang, sőt dulakodás. A vállalati sofőr, ki tudja hányadik őrangyal, látva ezt, úgy tett, mintha megunt volna a várakozást. A mellékutcában hátrált, intett nekem, én csecsemőmmel utána mentem. Ez a remek ember, nevét sem tudom, azt mondta, hogy ismeri a házat, van hátul bejárata, bepakolunk, én üljek be a gyerekekkel, úgy birtokon belül vagyunk. Így is történt, aztán a sofőr előre ment a vitatkozóhoz: Mán

ne vitatkozzanak az elvtársak, mán bent vannak, mán birtokon belül vannak. Lángvörösen válaszoltak: Letiltatjuk az öregasszonyt és a leányt. Így is tettek. Évtizedeknek tűnt, míg este 10 órára a jó sofőr egérutat találva elhozta édesanyámat és 3 éves Ritánkat.

Legeza Mária és Bajor Rita (2 éves) gyöngyösi lakóhelyük előtt, 1953

Soha ilyen boldog éjjelt. Együtt voltunk, fedél a fejünk felett, kabátban, szalmazsákokon feküdtünk, jeges mellemből csecsemőm egész éjjel szívta apadó tejemet, férjem egész éjjel virrasztott, fűtött a kis vaskályhában, hogy meg ne fagyjunk. Aztán másnap férjem munkát keresett, talált is egy lerobbant fészerben segédmunkát. Főnöke – fogatlan exkubikus – most igazgató. Hozzon egy skatulya gyufát, vigye el a lovas kocsit építésmérnök diplomával. Férjem zokszó nélkül mosolygott, vigasztalt: Nem is olyan rossz hely – mikor meglátogatva sírva fakadtam.

Héber Ernő tovább működik

1954. november 12-étől kezdve fáradhatatlanul piszkáltak minket, feljelentések özönét zúdították ránk, naponta jöttek különböző helyekről hivatalos férfiak, különböző határozatokkal, hogy minket kitegyenek. Pontosan 1956-ig tartott ez a vegzatúra, aztán, szintén csoda folytán, egy jóindulatú lakáshivatalnok

kiutalta számunkra a szobát, melyben három generáció lakott. Villanyunk volt, de vizet hordanunk kellett. Közben férjem számtalan munkahelyre ment jelentkezni, kérvények tömkelegét menesztette, hogy helyzetünkön változtasson. Férjem 1957-ben feljött Budapestre dolgozni, reméltük, hogy valahogy mi is felkeveredünk.

1958 márciusában a házat a háztulajdonos eladta. Az új háziúr megérkezett. Utolsó hónapos várandós voltam harmadik gyermekünkkel, felé nyújtott kezemet nem fogadta el, viszont fennhangon, ordítva közölte: Azt adja meg maguknak az a magasságos Atyaúristen, hogy én legyek a házigazdájuk, patkányként fognak menekülni. Így is lett. Az udvaron a gyerekhintához kötötte a csaholó kutyáját, a kijáratí fához a lovat, a vizet elzárta, szomszédba jártam mosni, a szomszédot feljelentette, hogy kitelepítettnek enged udvarában mosni. A szellőztetést lehetetlenné tette, nyitott ablakunkon beordított, beköpött. Feljelentés, feljelentés után, egy év alatt 11 tárgyalásunk volt. Életveszélyes fenyegetések naponta. A budít is lezárta, így a szoba sarkában végeztük a dolgot, és férjem hajnalban, mikor még a háziúrék aludtak, kicsempészte a vödöröt. Télen este a villanyt is kikapcsolta. Úgy loptuk ki magunkat a házból. Tavasztól őszig a jó dr. Porgeszék, mátrafüredi körzeti orvosék csodálatos rétyén éltünk, nem mertünk otthon lenni. Persze kérdezitek, mért nem segítettünk magunkon. A háziúr zsebében volt az egész megye pártszervezete, a mi kezünkben csak a toll. Rengeteget leveleztünk, írtunk Trautmann Rezsőtől kezdve az újságokon át mindenhová, jelentkezünk Vácott – akkor indult be a cementmű –, reménykedtünk, hogy lakással együtt munkalehetőséget is kapunk. Somogy megyében egy barátunk állt ki mellettünk. Hosszú, elkecseregelt és idegtépő izgalmak, hecccek, aggódások után 1961. augusztus 12-én Gyöngyösre költöztünk, férjem a Heves megyei építőipari vállalathoz került. Két szép szobát, napfényes szobát kaptunk fürdőszobával, angol WC-vel. Ezeket nyolc és fél évig hiányoltuk. Azt hittük, most vége a lidércnek.

De nem, édesanyám 1962. januárjában meghalt. És ismét Héber Ernő bűnkörébe keveredtünk. A vállalatot G. igazgató elvtárs (szakmája kőműves) igazgatta, illetve tette tönkre. Bűnbakot keresett. Kéznél volt a férjem, rajta kívül az idegileg addigra tönkretett Sz., volt vezérkari tiszt, a jó régi szakember, V. bácsi, aki öngyilkos is lett, nem bírta a hecckampányt. Ilyen hecccek voltak a mátrai erdőgazdaságnál is, ahol Zs. szomszédunk, egy remek és igen tisztességes erdész lett öngyilkos, és a mátrafüredi SZOT-nál pedig a roppant művelt, többször kidobott, elbocsátott és itt meghúzódó S. M. vetett véget életének. Rettenetes a félelem. Feltűnt nekem, hogy férjem későbben jár haza, nyugta-

lan, sápadt, szótlan. Egyszer rákérdeztem, mi baj van. Nagy titokban súgta, naponta hurcolják Hatvanba, a rendőrségre, egész napos agymosásokra, gyöt-résekre, kihallgatásokra, három gyermekére hivatkozva lobogtatják az elfoga-tóparancsot. Szabotázs, klerikális magatartás, beszerzés ürügyén. „Nincs más kiút csak a halál!” Ebben az időben lett öngyilkos Páter Hetényi, fiatal ferences atya, nem bírta már a rendőrségi zaklatásokat. Mondták, hogy Szabó püspök úr is ki akart ugrani a rendőrség ablakán, idegileg úgy tönkretették.

Bajor Ervin feleségével és 3 gyermekével Mátrafüreden 1961. május 21-én, pünkösdkor

Halálosan aggódtam férjemért. „Uram, irgalmazz!” És irgalmazott. Ekko-riban látogatott meg régi jó ismerősünk, a Gondviselés újabb csodája, Bar-na Mihály 1964. januárjában. Nagy suttogva mondtam el neki, hogy milyen nagy bajban vagyunk, de ne szóljon erről soha, sehol, senkinek. Barna Mihály, ez a Grál lovag, pár héten belül a Vegytervtől küldött kikérőt Sarlós elvtárs aláírásával. Nincs vége még a történetnek. G. igazgató elvtárs újabb feljelen-téssel tartotta, illetve akarta sakkban tartani férjemet. A harc igen kemény

volt, a Pártbizottság, a minisztérium is foglalkozott ügyünkkel. Férjemet nem engedték el. Sok harc után a Megyei Egyeztető Bizottsághoz fordult férjem. A három gyermekemmel ott voltam a tárgyaláson Egerben. Áldja meg az Isten azt a bírót, aki átlátott Héber Ernő machinációján, átlátott az omladozó G. elvtárs praktikáin és döntött: férjemet haladéktalanul el kell engedni áthelyezéssel. Mire G. elvtárs szót kért: Bajor nem említette, hogy kitelepített! A bíró: Ez nem tartozik ide. G. elvtárs: Bajor nem említette, hogy rendőrségi ügye van! (Vajh honnan tudhatta?) A bíró: Ez sem tartozik ide!

„Hála neked, Uram!” De még mindig türelmeteket kérem, nincs egészen vége. Férjem munkakönyvét ezek után sem adták ki, az utolsó napon még fegyelmit sóztak rá. Ez 1964. április 26-án volt. Végre estefelé hazajött szegény, agyongyötört férjem, hogy még aznap este felüljön a budapesti autóbuszra, és elhagyja szenvedéseinek színterét, „lábáról is lerázva a port” (Máté 10,14.). A vállalat 20 oldalas véleményt küldött a Vegytervnek, Sarlós elvtárs nevetve mondta: Ervinkém, minden rosszat elmondtak rólad, miféle társaságba keveredtél. Férjem végre Pesten volt, de mi még Gyöngyösön. Hirdettük a lakás-cserét, abban az időben indult be a gyöngyösvisontai erőmű, reménykedtünk, de a vállalat nem engedélyezte a cserét, szolgálati lakás jellegére hivatkozva, holott időközben megszűnt szolgálati lakás lenni.

No persze az isteni Gondviselés tarsolyában ismét ott volt a megfelelő segítség. Iskolás gyermekeimet reggelenként elkísértem, majd a kisebbel vásárolni mentem, úgy, hogy a Szent Bertalan-templom egyik oldalajtáján bementem, a másik oldalajtáján kimentem, majd vissza. Minden reggel ugyanabban az időben találkoztam egy biciklis fiatalemberrel. Biztos voltam, hogy rám állították, ez abban az időben szokás volt. A lakás-csereengedély megszerzéséhez a vállalat jogásza azt mondta, ha a bíróság igazolja, akkor ők is beleegyeznek, de úgysem fogja. Elmentem a bíróságra, kit látok ott? Az én emberemet, az én biciklis emberemet. Pont a folyosón, pont az információs tábla előtt, ahol én álltam. Nem, nem lehetek ilyen peches – gondoltam magamban. Leszólít, kérdi, mi járatban vagyok. Mondtam, nyújtom felé a papírhegyemet. Átnézi, a világ legtermészetesebb hangján azt mondja: Hát persze, maguknak van igazuk! Ír, pecsétel, iktat, cserélhető. „Hát halljátok meg Isten dicsőségét! Csoda csoda hátán!” (Máté 11,13.)

A jó Barna Mihály segített budapesti lakásán, telefonján, a lakáscserét lebonyolítani. A jó Falvay Géza alezredes kiskatonákat adott, akik őriztek minket G. elvtárs pribékjeitől, jó Ilze barátnőm átadta gödi nyaralóját gyermekeimnek, aztán Ervin fiúnkkal, aki addig már 10 éves, segítőkész, ügyes fiú lett,

lebonyolítottuk a költözködést. Barna Mihály várt Budapesten a Budafoki út 10/c. kapujában. 1964. augusztus 12-ét írtunk.

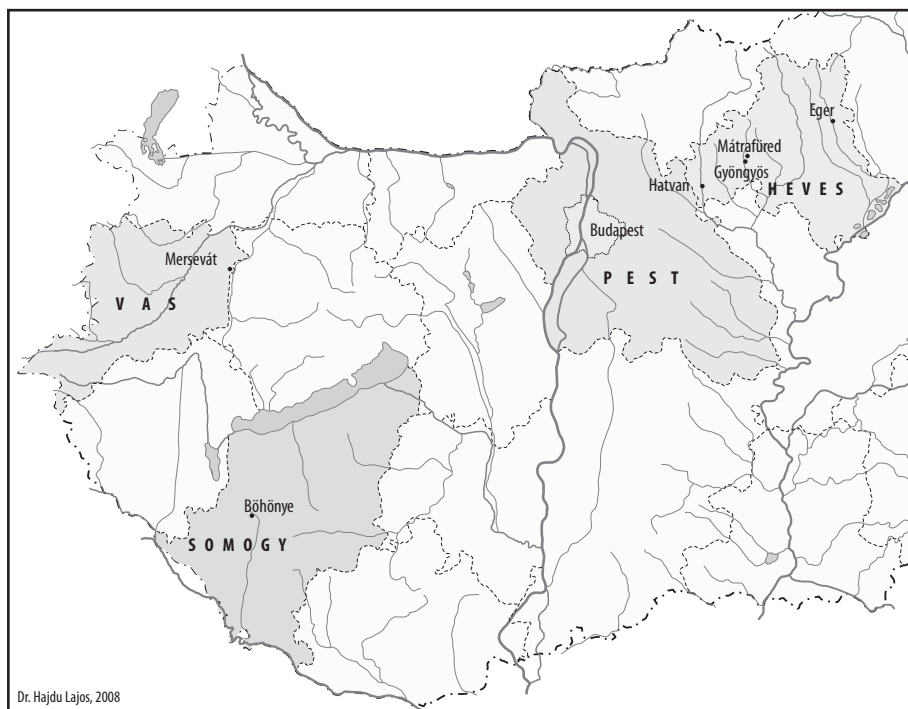
A Gondviselés a tenyerén tartott minket

El akartak seperni minket, édesapámat börtönbe zárták, 63 évesen ott pusztult el, édesanyám sem bírta, 62 évesen halt meg. Mi ketten Ervinemmel, Istenebe és egymásba kapaszkodva, megerősödve, megszorodva tértünk vissza erről a kalandos vidéki turnéről, hiszen akkor már tudtam, hogy negyedik gyermekemet a szívem alatt hordom. 35 éves voltam akkor, Ervinem 40. Újból visszhangzott bennem a 14 évvel ezelőtti esküvői útravaló: Máriácskám, rád most már csak jó jöhet. Férjemet 1974-ig nem engedték külföldre, csak a jó-ságos, Mátrafüredről ismert Dombai Marcsi főnöknő erélyes intézkedésére kapta meg első csodálatos hivatalos útját Dániába.

Sok jó baráttal, segítőkész emberekkel gazdagodtunk, köthettünk életre szóló barátságot, sokaknak adtuk meg lehetetlen helyzetünkben azt a kegyelmet, hogy segíthettek rajtunk. Az Isteni Gondviselés tenyerében tartott minket, méghozzá összezárt kézzel, hogy ki ne pottyanjunk, ki ne másszunk belőle. Persze mi a gödörből nem mindig láttunk az orrunknál tovább. Remek papokkal találkozhattunk, „fába szorult féreg” állapotunkból ők lendítettek ki egy életre, egy örök életre. Hálával tartozunk Mátrafüred legendás plébánosának, Máté Pálnak, a Mátrában diákokkal táborozó ferences atyáknak, Kamarás Mihály, Benei György, Páldeák Szabolcs, Kákonyi Asztrid atya, és még sokan másoknak, megtöltötték lelkünket erővel, kegyelemmel. Férjemben a rendőrségi vezetúra alatt Takács Nándor karmelita atya tartotta a lelket, aki akkor kántorként működött Gyöngyösön, ma Székesfehérvár nyugalmazott püspöke. Hála legyen a remek Krigovszky Jóskaért, aki kiváló közművesmesterként munkát, kenyeret adott Ervinemnek, és hálát adok Erzsíért, a mátrafüredi SZOT-üdülő gondnokáért, aki megengedte, hogy a gyermekeimet az üdülőben fürdethettem, onnan hozhattuk esténként ceglédi kannában a meleg vizet. Hálát adok Dénes szakácsért, aki a maradék ételt nem a moslékba, hanem nekem adta, hálát adok a jókedvéért, a fiatalságért, Ervinem állhatatos szerelméért, hűségéért, kitartásáért, az erdőért, ahonnan 6 éven keresztül hozhattam a rőzsét – a gyerekeknek is nagy élmény volt. Hálát a jó Rozóka néniért, tejet, gyümölcsöt, vihar ellen menedéket adott, hála a jó Porgesz doktorékért, akik mindig befogadtak, szellemi, erkölcsi bázist jelentettek

számunkra is. És végül itt ismertük meg a 3 éves Esztert és itt sóhajtottam:
Uram, mit gondolsz, nem lenne jó kis Ervinemnek feleségnek?

A Legeza és a Bajor család kálváriajárásának állomásai

A múltat csak annyira idézem fel magamban, hogy a jelenért hálát tudjak adni. Értékelni tudjam a nyugodt alvást, a napi fürdőt, a kényelmes mosást, hogy mindenek ellenére négy gyermekünknek kenyeret tudtunk adni, és mind a négy Istent kereső.

„Hála legyen, hogy emberek lehettünk akkor is, mikor az emberek nem akartak emberek lenni.

*Hála legyen, hogy megtarthattuk a hitet, a derűt,
s tán nem kell a városba mennünk lámpásunkba olajért, hála legyen.”²⁴²³*

1990. júniusban a következő levelet kaptam.

„Tisztelt asszonyom!

Értesítem, hogy hozzátartozója, Legeza János 1950. évi elítélését a Budapesti Katonai Bíróság az 1990. évi XXVI. törvény⁴²⁴ alapján semmissé nyilvánította.

Minthogy az ítélet semmissé nyilvánítása a mellékbüntetésre is kiterjed, Legeza János a Magyar Honvédség tartalékos vezérőrnagyi rendfokozat viselésére lenne jogosult, ezért a nyilvánosság előtt neve említése esetén a vezérőrnagyi rendfokozat megnevezést használhatják.

Üdvözzettel:

H. Kovács Imre vezérőrnagyi

(Magyar Honvédség Személyügyi Főnöke)”

---

424 Az 1945 és 1963 közötti törvénysértő elítélések semmissé nyilvánításáról. Az Országgyűlés fájdalommal emlékezik meg arról, hogy a második világháborút követően a Magyarországon létrejött sztálinista államhatalom – megfosztva az országot a függetlenségétől, megcsúfolva az emberiséget, az igazságot és a jogot – ártatlan állampolgárok százezreitől vette el a szabadságukat, sokaktól az életüket is. A börtönökből és internálótáborokból szabadultak számkivettként éltek saját hazájukban. A törvénytelenül üldözöttek ügyeiben gyakorolt kegyelmi elhatározások alkalmatlanok voltak a sérelmek orvoslására, mert az el nem követett bűnök nem bocsáthatók meg. Mindezekért az Országgyűlés megköveti a nemzetet, és fejet hajt a törvénysértések valamennyi áldozata előtt kinyilvánítva, hogy a bűnöket nem ők, hanem a sztálinista államhatalom követte el. A nemzeti megbékélés előmozdításáért az Országgyűlés átérzi a felelősségét, és az elmúlt évtizedek bűneinek jóvátétele érdekében törvényt alkot. 1. § (1) Az 1945. január 1. és 1963. április 4. között az állam belső és külső biztonsága elleni bűncselekmények, a tervbűncselekmények, az árdrágító és közellátás elleni bűncselekmények, valamint a társadalmi tulajdont károsító bűncselekmény feljelentésének elmulasztása miatti elítélések semmisnek tekintendők. (2) Semmisnek tekintendő az olyan elítélés is, amely az (1) bekezdésben meghatározott időhatáron belül, az ott felsorolt bűncselekménnyel halmazatban – ennél nem súlyosabb büntetési tétellel fenyegetett – más bűncselekmény miatt is történt, a háborús és a népellenes bűncselekményt kivéve. (3) A (2) bekezdés irányadó arra az esetre is, ha az (1) bekezdésben meghatározott büntetést más bűncselekmény miatt kiszabott, az előbbinél nem súlyosabb büntetéssel foglaltak összebüntetésbe. (2) Az e törvény alapján semmisnek tekintendő elítéléssel érintett személyek kárpótlásáról külön törvény rendelkezik.

Lánya, Hoffmanné Szentágotay Erzsébet visszaemlékezései

A gyökerek

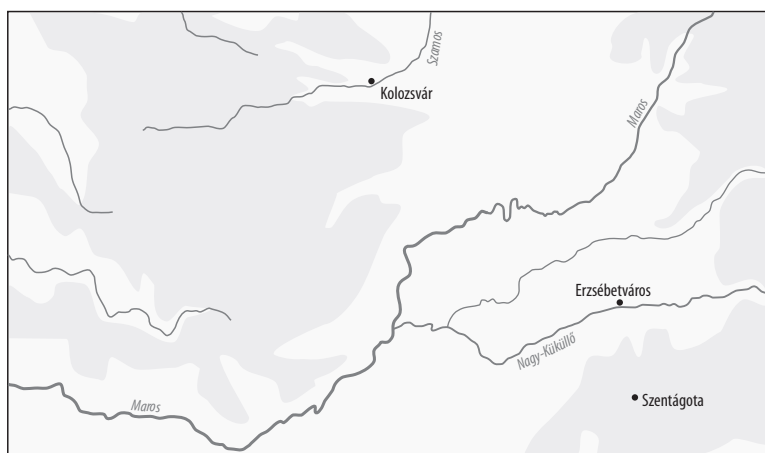
Szüleim Erdélyből származtak, édesanyám kolozsvári magyar, édesapám a németlakta területről, Erzsébetvárosról, Nagyszeben mellől származott, mint Martin-Anton Schneider. Már az 1. Világháború után átköltözött Szegedre, mert beiratkozott az akkori Ferenc József Tudományegyetem jogi karára, ahol 1924-ben a jogi tudományok doktorává avatták.

425 Lakhely 1948–1951-ig: Budapest XI. Plosz Lajos u 21. Az utca neve ma: Gombóc Zoltán u 21.

Röviddel ezután újra behívták, ezennel a magyar hadseregbe és itt folytatta további karrierjét. Azonban a kor szelleme szerint nem volt kíváncsi a magyar hadseregben német néven szerepelni, felkérték egy magyar név felvételére. Mivel családja Szentágota helységből (Erzsébetváros mellett) származott, ezért esett a választása a Szentágotay névre.

Az erdélyi kapcsolat

Dr. Hajdu Lajos, 2008

Így neve 1934. december 28-tól: Dr. Szentágotay Márton. Édesanyámmal itt – Mindszenten és Szegeden – élték életük legszebb szakaszát egészen a 2. Világháború kezdetéig. Édesapámat az orosz frontra a „Hadtáp” egységhez osztották be, azaz a csapatok élelmiszerrel és egyéb cikkekkal történő ellátására. 1942-ben Horthy Miklós ezredessé nevezte ki. Mielőtt az orosz frontra indult, édesanyámat Budapestre a húgához költöztette, hogy ne legyen egyedül, én Szentágotay Erzsébet, 1946-ban születtem, késői gyerek voltam. Apám a frontról és amerikai fogságából történő visszatérése után, valószínűleg a már korábban eladott szegedi házuk árából a rokonokhoz közel Budapesten (ők a Hegyalja út 70. szám alatt laktak) a Szovjet Javakat Kezelő Hivataltól megvették a romos állapotban lévő Gombóc Zoltán utca 21. szám alatti házat, amelyet édesanyám nevére telekkönyveztek. Édesanyám sógora építész mérnök lévén, hozzásegítette őket, hogy a házat, úgy a földszinti, mint az első emeleti lakást, mielőbb lakhatóvá és beköltözhetővé tegyék. A földszinti lakást egy

művészpárnak adták bérbe, a hölgy zongoraművésznő, a férfi hegedűművész volt. Csendes délelőttökön külön élvezet volt a gyakorlásukat hallgatni. Mi és édesanyám szintén fogságból visszatért öccse, Pista bátyám, az első emeleten laktunk. Az élet kezdett normalizálódni, édesanyám sokat foglalkozott a sziklakert szépítésével, gyakran jöttek vendégek, engem hetente háromszor egy kellemes óvodába vittek. Édesapámnak is sikerült polgári állást találnia. Egy szép nyári délelőttön édesanyám kedvenc virágait ápolgatta, én 5 évesen segítettem neki, madarak csicseregtek, a nap gyönyörűen sütött, egyszer csak valaki csengetett a kerti kapunál. „Kicsim menj és nézd meg ki az, de ne nyisd ki a kaput” kért meg engem édesanyám. Dalolva tértem vissza, hogy két bácsi áll a kapu előtt, mit sem sejtve, hogy ez a csengetés milyen gyökeresen meg fogja változtatni eddigi meghitt életünket. Édesanyámmal együtt tértünk vissza a kapuhoz, ahol két egyenruhás, szigorú szemekkel ránk néző férfi, megfélemlítő szavak kíséretében egy iratot nyújtottak át, amelynek kézhezvételét édesanyámnak aláírásával kellett igazolnia.

A kitiltás – kitelepítés

Mint 5 éves gyerek, nem emlékszem anyám megrendülésére, hangulatára, de azt tudom, hogy ebben a pillanatban nem sírt, erős maradt. A legmegrendítőbb ebből az értesítésből az lehetett, hogy 24 órán belül el kellett hagynunk a lakhelyünket. Minden előzetes figyelmeztetés nélkül, villámként csapott le ránk ez a hír. Mit is lehetett egy nap alatt intézkedni. Ezzel az akkori hatóságok csak azt akarták egész biztosan elérni, hogy minél több berendezés maradjon a lakásokban. Anyám azonnal felkapott engem, gyalog elmentünk a Hegyalja úton lakó nagynénémhez, az unokabátyám pont otthon volt, akit anyám elküldött apám munkahelyére, hogy azonnal jöjjön haza, mert nagy baj van. Mi ketten újra hazamentünk, anyám pedig heves pakolásba kezdett. Kérdésemre, hogy miért pakol, azt válaszolta, hogy azért, mert vidékre kell mennünk. Ennek én mint gyerek nagyon megörvendtem, hogy milyen jó lesz, „ott aztán nyáron mindig mezítláb lehet járkálni”, ez volt az én reakcióm, amit a szüleim és a család még nagyon sokáig emlegettek. Természetes, hogy egy 5 éves gyerek még nem tudja az ilyen helyzet tragédiáját felfogni.

Csak mint érettebb felnőtt, amikor már nekünk is egy nagy, szépen berendezett öröklakásunk lett, gondoltam bele, hogy nem is tudom elképzelni, hogyan élném túl, ha egyszer nekünk is jönne hirtelen egy felszólítás, hogy 24

órán belül el kell hagynunk az otthonunkat, csak annyit vihetünk magunkkal, ami egy kis rozzant teherautóra ráfért.

Belsőminisztérium.

05278. ... szám.

Vég határozat.

I.

Dr. Szentágotay Márton ... eredeti foglalkozás ... ezredes
Budapest ... II. ker. Flossz Lajos ... ut. utca 21. ... sz. alatti
lakást és vele egy háztartásban élő ... felesége sz. Babos Mária és János
István ...

a 8130/1939. M.E. számú rendelet és a 760/1939. B.M. számú rendelet alapján Budapest területéről azonnali hatállyal kitiltom és lakhelyétől ...

... Székely ... megye ... város községet
jelölöm ki. Amennyiben más községben /: rokonainál, ismerőseinél /: kíván
elhelyezkedni, jelen véghatározatban kijelölt lakhelyének elfoglalása
után, az irányú kérelmet terjeszthet az új lakhely szerint illetékes me-
gyei Tanács elé. Ehhez mellékelni kell annak a személynek /: a lakása sze-
rint illetékes helyi Tanács által láttamozott /: nyilatkozatát, aki elszé-
lésolását vállalja.

E véghatározat ellen a budapesti rendőrkapitányságnál benyújtandó panasz-
nak van helye. - E panasz a végrehajtás szempontjából, halasztó hatállyal
nem bír.

II.

A kitiltás következtében megüresedő lakását /: lakrészét /: a 6.000/1948.
sz. korm. rendelet értelmében igénybe veszem, lakását 24 órán belül át-
adni köteles.

Budapest, 1951. június 2x 4.

Rendelvény
... aláírás.

Tudnivalók a tulajdonlón

T u d n i v a l ó k:

- 1./ A véghatározattal együtt kikészítésére került a kijelölt lak-
hely szerint illetékes megyei Tanács véghatározata, amely
lakásáról gondoskodik.
- 2./ Új lakhelyén munkába állításáról - kívánságára - a helyi
Tanács gondoskodik,

A két egyenruhás ezt az iratot adta át az anyámnak

Közben édesapám megérkezett a munkájából, leült íróasztalához és elkezdett telefonálni a barátainak, a rokonoknak és az evangélikus egyháznak Óbudán a Selmeci utcában. Én mindig csak azt a mondatot hallottam, hogy „gyertek, amilyen gyorsan csak tudtok és vigyetek el innen mindent, amit csak tudtok”. Az evangélikus templomtól két férfi egy teherautóval jött és máris kezdtek bútorokat, ládákat felpakolni. Házunk egyre jobban benépesedett, mindenki szomorú arccal segédkezett, a nők zsebkendőikkel törölgették könnyeiket. Nagynéném állandóan kérdezgette anyámat: Manyikám, nem akarod a gyereket itt hagyni nálunk, őt nem írták fel a listára. Erre én ijedtem meg, el is kezdtem pityeregni, hol anyámba, hol apámba kapaszkodtam, hogy nem akarok itt maradni, én is utazni akarok veletek.

Elérkezett az este, én elaludtam a már lekopasztott ágyamban. Visszagondolva sokat elmélkedtem, hogy szüleim hogyan is tölthették el ezt az éjszakát; tudtak-e egyáltalán aludni, vagy tovább pakoltak, szortírozták a fontosat a kevésbé fontostól, még mai ésszel is nehéz felfognom, hogy mivel is tudták egymást vigasztalni. Másnap reggel arra ébredtem, hogy már egy teherautó áll a házunk előtt, jobbról és balról két egyenruhás ellenőrizte a berakodást, hisz csak annyit lehetett magunkkal vinni, amennyi erre a kis teherautóra fért. A pakolótér megtelte után felkérték apámat és nagybátyámat, hogy ők is szálljanak fel hátul a teherautóra, majd az egyik egyenruhás is hozzájuk szállt. A motor beindult, sötét füst hagyta el a kipufogócsövet, a barátok, rokonok és mi is könnyekkel küszködve integettünk. Anyám és én egy pár nagy táskával ottmaradtunk. Ezt a képet még ma is látom lelki szemeim előtt. Ennél a kép-nél azonban cserbenhagyott az emlékezőtehetségem, amely ott folytatódik, hogy anyám és én sötétben kiszállunk egy vonatból és én nagyon fáztam. Egy rendőri dzsip várt ránk, rövid parancsszavak: beszállni. Ezen a nyitott autón még hidegebb lett, anyám az egyik táskából egy takarót szedett elő, bebugyolált vele. Rövid idő után egy fehérre meszelt házhoz érkeztünk, nagy, széles fakapual. A dzsip vezetője kiszállt, ökölrel dörömbölt a kapun, mire egy felöltözött, de álmos asszony kaput nyitott, anyámat és engem átölve bevezetett a házukba, sőt a saját szobájukba, ahol anyám és én lefeküdhettünk aludni.

Befogadóink

Kiss Dombi Ferenc (akkor nekem Feri bácsi, az iratokban először tévesen írták a nevét) nagygazda volt Tiszaöldváron, vagy ahogy akkor nevezték: „kulák”. A Fő út 38-as és 40-es számú házak voltak az övéi. A faluban csak Dombiéknek hívták őket, így én is így nevezem őket a továbbiakban. Felesége, Esztike néni és 3 felnőtt gyerekük laktak a 38-as számú házban, de a két háznak óriási közös udvara volt. A 40-es számú ház egy kocsmából és az ehhez tartozó helyiségekből állt. Dombiék lakóházához az udvarba nyílóan egy nagyon hosszú gazdasági épület csatlakozott, amely számos kb. 3×3 m²-es helyiségből állt, amelyeket minden bizonnyal különféle mezőgazdasági termékek tárolására használtak. Amikor megérkezésünk után másnap reggel anyámmal kijöttünk az udvarra, elképedve láttuk, hogy nem mi voltunk az egyedüli család, akit be kellett Dombiéknek fogadniuk, hanem összesen 40, azaz negyven családegységet. Azért családegység, mert volt köztük egyedülálló nő is, férfi is, és házaspárok, csak mi voltunk az egyedüliek, akik egy négy személyből álló család voltunk. A fent említett hosszú gazdasági épület minden 3×3 m²-es helyiségébe egy családot helyeztek el, de a kocsmahelyiségébe is. A befogadók ugyanúgy szenvedhettek, mint a kitelepítettek. Elképzelhetetlen, hogyan lehetett a legelementárisabb egészségügyi követelményeknek eleget tenni. Nincs tudomásom afelől, hogyan tudtak főzni, mosakodni és mellékhelyiséget használni. Nekünk a kocsmahelyiséget utalták ki, nem Dombiék, hanem a rendőrök, akik az elhelyezéseket irányították. Minden rémes volt, de a kocsmahelyiséggel egy kis szerencsénk volt a szerencsétlenségben. Itt az egyik sarokban volt folyóvíz, a víz egy nagy betonvályúba folyt le. Így lehetőség volt ebben mosásra és mosakodásra is. A mellékhelység messze kint volt az udvaron.

Kiss Dombi Ferenc már a kitelepítettek érkezése előtt értesítést kapott a Szolnok megyei Tanács Végrehajtó Bizottságától, hogy köteles a helyiségeket kiüríteni és azokat az érkező kitelepítettek rendelkezésre bocsátani:

2 évig éltünk ebben a kocsmában, a pult is ott volt a sörös pisztolyokkal, csak nem jött már belőlük sör, sokat játszottam ezekkel. A kocsmának kőpadlózata volt. Egyszer beteg voltam, ágyba fektettek és állandóan ezeket a szürke négyzeteket néztem a közepén nyolcszirmú fekete virágokkal. A kőpadló miatt a helyiség télen nagyon hideg volt, sokat fáztunk. Minden téli reggelen vastag jégvirágok homályosították el az ablakokat, amelyek a nap folyamán leolvadtak. A mellettünk levő szobába egy egyedülálló hölgy került a kutájával.

Szegénynek nagyon fontos volt, hogy a kutyáját magával hozhassa. Paula néni német akcentussal beszélt, mert német származású volt, őt ezért telepítették ki.

Szolnok . . . . . megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága.
 1914552./a.1951. sz. III. Igazgatási osztálya.

T á r g y :
 . Kiss Dorogi Ferenc Tiszaföldvár . . . . . ~~XXXX~~ község
 . . . . . utca . . . 40. sz. alatti lakos 1 szobából
 álló lakrészének igénybevétele és bérleti díjének kijelölése.

V é g h a t á r o z a t .

A fent megjelölt lakás 1 szobából álló lakrészét a 6.000/1944.
 korm. sz. rendelet alapján igénybe veszem és annak bérleti díjával
 dr. Szentgyörgy Istvánt . . . . . jelölöm ki. A kijelölt
 bérleti díj a lakrész a következő személyekkel együtt foglalható el:
 . . . . .
 . . . . .
 . . . . .

A véghatározat fellebbezéstől nélkül, azonnal végrehajtható.
 Erről a fent megjelölt lakásban lakó Kiss Dorogi Ferenc tiszaföldvári
 . . . . . lakos . . . -t ezzel értesítem, hogy az igénybevett lak-
 részt a fent megjelölt személyek részére azonnal kiüríteni kö-
 ténekedni köteles.

Szolnok . . . . . május . . . . . 19.
 . . . . . 1951. . . . . hó . . . . .

Dr. Réti Ferenc s.k.
 osztályvezető.

Dr. Réti Ferenc s.k.
 osztályvezető.

Dr. Réti Ferenc s.k.
 osztályvezető.

A következő szobában a Sepsi bácsi lakott, aki bíró volt a háború előtt. Mi-
 vel ő betegsége miatt nem tudott munkát kapni, sokszor elhurcolták a rend-
 őrok. Mindig egy vékony fehér sálát hordott, nyáron is, egyszer levette a sálát,
 nagy rémületemre alatta egy kerek lyukat láttam. Ez volt a betegsége, minden
 bizonnyal gégerák, ami miatt nem tudott már dolgozni. Sokszor hallottam,
 hogy Sepsit már megint elvitték a rendőrok és megverték. Én is sokszor láttam
 őt tele kék és zöld foltokkal, leginkább az arcán és a fején. Akkor még nem

A kocsmá negyedik helyiségében az udvar felé egy házaspár lakott: Zimmer Józsi bácsi és Magda néni. Józsi bácsi, úgy gondolom, tanár lehetett, mert sokat mesélt diákokról. A Dombiéknál elhelyezett többi lakót név szerint nem ismertem, csak azokat, akik a mi házunkban laktak. Ezt a kényszerlakhelyet senki sem hagyhatta el az 1951. június 6-i rendőri határozat értelmében:

Szolnok ..... megyei rendőrkapitányság.
145/1951. szám.

145/1951. . . . . 226m.

H a t á r o z a t.

A 8130/1939. M.E. sz. rendelet és a 760/1939. B.M. sz. rendelet értelmében, a Budapestről történő kitiltás következtében kijelölt helyi lakhelye kényszerlakhelynek tekintendő. Azí az illetékes J.Á. rendőrhatalóság engedélye nélkül el nem hagyhatja. Ez nem érinti a kitiltott belügyminisztériumi véghatározatban megállapított más lakhely kijelölése iránti kérelemre vonatkozó jogát.

Erről értesítem:

- 1./ Szolnok városi és járási rendőrkapitányságot
2./ dr. Szentgyörgy Márton eredeti foglalkozása, szerkesztés
Szentgyörgy dr. közösségi lakást és a vele egy
háztartásban élő dr. Szentgyörgy Mártonné
Balog István

Szolnok, ... 1951. június . . . . hó. 6. nap.

A kiadóknak hitelesítve:

Márkai Béláné ri. I. o. sgt.

P.H.

aláírás.
Magy István r.alez.s.k.

1952. március 29-én kaptuk meg azt az értesítést, hogy a lakóházunk tulajdonját a Magyar Állam javára bekebelezték, így egyszer és mindenkorra megszűnt az a remény, hogy régi otthonunkba valaha is visszatérhessünk:

A budapesti Központi Járásbíróság, mint tkvi. hatóság.
Bp. V. Markó u. 25. sz. Telefon: 313-106.

4741. tk.sz. XI. ker.
1952.

V e g z é s .

A 4/1952. tvr., valamint Bpest Főváros Tanácsa V.B. által megküldött jegyzék alapján a telekkönyvi iroda a Budapest Főváros /Günajobaparti/ 17.193. sz. betétben felvett 5163. hrsz. dr. Szentágotay Mártonné sz. Babós Mária nevén álló társasház illetőségére ingatlanra a tulajdonjogot a Magyar Állam javára bekebelezte be.
Budapest, 1952. március hó 29. -án.
dr. Quirico sk. bíró.

Ir. jel: 2143/1952.
L: Vy

A kiadvány kitételeül:
tkvi. kiadó

Apám evangélikus, anyám és én katolikus vallásúak voltunk, én vagyok is. Mivel Tiszaföldváron evangélikus templom nem volt, apám mindjárt az első vasárnap elment a házunkkal szemben levő református templomba, ahol összeismerkedett Szini Béla tiszteletes úrral. Ő és családja nagyon sokat segítettek nekünk. Rajta keresztül ismerte meg apám Vass József építésvezetőt, aki azonnal felvette a munkásai közé. Apámnak még 10 évet kellett dolgoznia építkezésen, hogy utána nyugdíj jogosult lehessen. Minden hétfőn reggel kora hajnalban két teherautóval vitték a munkásokat Kazincbarcikára, Ózd mellé, lakótelepeket építeni. Ez a munka Kazincbarcikán mentette meg az apámat attól, hogy a rendőrök őt is elvigyék éjnek idején és megverjék. Amikor már iskolás voltam, be kellett diktálni a saját és a szülők személyi adatait, amely nálam mindig nagy feltűnést keltett. Apja neve: Dr. Szentágotay Márton, fog-

lalkozása: segédmunkás. Apám súlyt fektetett arra, hogy mindig és bátran nevezzem meg a doktori címét, mert neki azért rengeteget kellett tanulnia, keményen megdolgozott érte.

A Szentágotay család meghurcolásának színhelyei

Az óvoda is szemben volt a lakhelyünkkel, sok-sok gyerekkel, egész más volt, mint a budapesti óvoda, ahol csak egy pár gyerek volt. Egy év alatt mindenkit megismertem, ugyanezekkel a gyerekekkel együtt kerültem aztán az Ószőlői Általános Iskola első osztályába, mert Tiszaöldvárnak ezt a részét így

hívták. Majdnem minden család szőlőtermeléssel, borászattal is foglalkozott, emellett a családok fiatalabb tagjai a Martfői Cipőgyárban is dolgoztak.

Tiszaföldvár lakossága nagy részvétellel fogadta a kitelepítetteket, mindenki segített ahogyan és ahol tudott. Anyukám ügyesen tudott varrni, varrógépét elhoztuk és meg is engedték, hogy elhozzuk. Hamarosan elterjedt a hír, hogy tud varrni, ha behunyam a szemem, mindig a varrógépénél látom. Varrt ruhákat az asszonyoknak, a gyerekeknek is. Ennek fejében mindig hoztak gyümölcsöt, krumplit, zöldséget, egy pár élő csirkét, disznóvágás idején kóstolót, mindig fehér hólyagpapírba csomagolva. Ha az asszonyok kenyeret sütöttek, mi is kaptunk belőle. Így nem kellett éhezünk ottlétünk alatt. Visszatekintve is nagyon hálás vagyok a segítségükért.

Iskolás éveim

Csak egy évet jártam óvodába, a következő évben már iskolás lettem, nagyon vártam is már. Az iskola sem volt messze, pár házzal odébb a Fő út másik oldalán. Könnyen és gyorsan tanultam, nagy örömet jelentett nekem az iskolába járás. Szüleim nem győzték eleget ismételgetni, hogy milyen fontos a tanulás, hogy „mindent elvehetnek, csak azt nem, ami a fejedben van”. Intő szavaik még most is a fülemben csengenek. Különös megerőltetés nélkül, mindig kitűnő lett a bizonyítványom. Egy párszor előfordult, hogy magatartásból nem a legjobb jegyet kaptam, hamar megértettem a tanító néni ill. bácsi magyarázatát, s ezután már unalmas lett nekem az óra, ebből kifolyólag aztán „zavartam az oktatást”, közölték mindig a szüleimmel.

Már a második osztályba jártam, amikor nagy sürgés-forgásra érkeztem haza. Az udvaron össze is ültek kisebb, nagyobb csoportokba a kitelepített lakótársaink, majd én is megtudtam, hogy a kormány megszüntette a kényszerlakhelyet, sokan a kapott értesítést szorongatták a kezükben, többször is elolvasták, hogy igaz-e. Ez nagy öröm volt, de nagy problémát is jelentett. A legtöbb sorstársunknak, ugyanúgy, mint nekünk, államosították a tulajdonát, oda senki sem térhetett vissza. Csak arról folyt a beszélgetés, hogy ki milyen jó barátot vagy rokont fog megkérdezni, hogy befogadják-e őket, legalább is rövidebb időre, míg Budapesten találnak más lakhatási lehetőséget. Sokaknak szerencséjük volt, egyik család a másik után költözött el. Nekünk csak a nagynéném és családja voltak a rokonaink Budapesten, a többi rokonok mind Erdélyben, azaz Romániában éltek. Nagynénémék egy 5 tagú

család voltak egy lakásban: nagynéném és nagybátyám, valamint 3 felnőtt gyerekük. Rendkívül sajnálták, de mondták, hogy nem tudnak bennünket is elhelyezni a lakásukban. Barátainknál is hasonló volt a helyzet, így továbbra is Tiszaöldváron kellett maradnunk, de elköltöztünk a kocsmából. Az iskola utáni első keresztutcába, az Árpád út 27. szám alá.

Szolnok Megyei	Rendőrkapitányság
Számla: 945-22-49/1-	1953.
Határozat	
Dr. Szentigotay Márton, - tiszaföldvári lakos és vele egy háztartásban élő dr. Szentigotay Mártonné, - Szentigotay Erzsébet, - Babos István, -	
kényszerlakhelyhez kötöttségét megszüntetem.	
Értesitem, hogy az összes állampolgárookra kötelező jogszabályok figyelembevételével választhatják meg letelepedési helyüket.	
Szolnok Megyei Rendőrkapitányság	1953. szept. 22.
Kiadomány hitelező: [Signature]	Megegyezel rendőrkapitányság vezetője, ak. [Signature]
[Circular Stamp: SZOLNOK MEGYEI RENDŐRKAPITÁNYSÁG]	Varcsa György, t. sz. sz. sz.
Tulajdonos: Vörösi Csilla, Nyomda, Budapest	

Az Árpád utcai ház tipikus alföldi vályogház volt. Majdnem minden háznak azonos beosztása volt, csak nagyságban különböztek egymástól. Az utcára nézett az úgynevezett „szépszoza”, az udvar felé a „hátsó szoba”, és e kettő között középen helyezkedett el a konyha. Mindhárom helyiség előtt a tornác húzódott a ház teljes hosszúságában. Hogy nyáron hűvös maradjon a tornác, legtöbbször befutatták szőlővel vagy más futó-kúszó növényekkel, virágokkal, leginkább fehér és kékszínű hajnalkákkal. A tetetősek be is üvegeztették a tornácot. Ebben a házban már lakott az út felőli szobában egy a kislányát egyedül nevelő asszony, aki szintén a Martfűi Cipőgyárban dolgozott. Lánya, Mari, egy évvel volt idősebb nálam. Az én anyám továbbra is otthon varrogott, így Mari anyja örült, hogy a kislánya nincs egyedül, amíg ő dolgozik,

Mari mégis sokat sírdogált az anyukája után, különösen, amikor éjszakai műszakban dolgozott. A ház tulajdonosát én nem ismertem, nem is lakott ott. Mi az udvari szobát kaptuk, a konyhát középen közösen használtuk, a mellékhelység itt is messze kint az udvaron volt. Ebben az udvari szobában volt egy szép nagyhasú búbos kemence. Ez igen nagy luxusnak számított akkor nekünk, mert a kőpadlós kocsmában sokat fáztunk télen. Ennek a házikónak agyagpadlózata volt, amire a földváriak rongyszőnyegetek fektettek. Minden régi, már nem hordható ruhadarabot hosszú csíkokra vágtak, a csíkokat egy botocska segítségével szorosan megsodorták, majd az így keletkezett vastag fonalat nagy gombolyagokba tekerték fel. Ezeket a gombolyagokat el lehetett vinni egy szövőasszonyhoz, ő készítette ezeket a rongyszőnyegetek, csak meg kellett mondani, milyen hosszúak legyenek, szélességük mindig azonos volt, azt hiszem olyan 50-60 cm lehetett. Anyukám és én is egész télen vágtuk a hosszú csíkokat, gyártottuk a fonalakat, hogy a következő télen ne legyen csupasz és hideg az agyagos padló. Apukám ősszel a gazdáktól száraz kukorica-szárat gyűjtött, ezzel fűtöttünk be a búbosba a konyha felőli oldalon. A búbos és a fal között volt még egy kis tér, ezt nevezték kuckónak. Nagyon hideg téli éjszakákon a gyerekeknek dunnákat tettek be ebbe kuckóba és itt alhattak. Én is sokat aludtam télen a kuckóban, csodálatos volt, sohasem fogom elfelejteni. Ennek a háznak az udvarában már csirkéket és nyulakat is tarthattunk, ami nagyon fontos volt az étkezéshez. A csirkék elláttak bennünket tojással, csak anyám sajnálta őket levágni. Így mindig a szomszédoktól vettünk, vagy kaptunk levágni való szárnyast. A harmadik osztályba jártam már, mikor el kellett költöznünk ebből házból, olyan messzire, egészen a „határba” a Kurázi szőlőbe, hogy iskolát is kellett változtatnom. Következő iskolám a Virághegyi Általános Iskola lett, itt fejeztem be a nyolcadik osztályt. Először a Kurázi szőlő 3-as számú házban laktunk, itt már egy szobánk, konyhánk és egy kamránk is volt, csak nekünk, nem kellett senkivel sem osztozkodni, mert a tulajdonosok ugyanennek az útnak a végén laktak. Nekem ismeretlen okokból innen is tovább kellett költöznünk, de ugyanebben az utcában maradtunk, ismét 27-es szám alatt Koncz Juliska néninél. Tiszaföldvár ezen részén a szőlőkben még nem volt villany, petróleumlámpával világítottunk este. Az ivóvizet is „hordani” kellett az út közepéről. Minden háznak volt egy kerek kútja, ezekből fel kellett húzni a vizet a mosáshoz, mosdáshoz, locsoláshoz. A víz tiszta volt, de nem volt alkalmas ivásra vagy főzésre. Itt a szőlőkben csak földút volt, járda nélkül. A meleg nyárban nagy por volt, amikor egy lovas kocsi elhaladt a ház előtt. Autó még alig volt, egyes férfiak nagy büszkén mo-

torbiciklivel közlekedtek. Ősszel, amikor el kezdett esni az eső, nagy sár volt. Az iskolába sokszor vittünk egy pótcipőt, hogy ne sáros cipővel járjunk a tanteremben. A termeknek fapadlózata volt, amit az „iskolaszolga”, így hívták akkor még a gondnokot, fekete olajjal kent be, hogy ne verjük fel a port.

Következő háziasszonyunk szintén egy nagygazda, azaz kulák özvegye volt.

Jól megértettük és hamar megszerettük egymást. Juliska néni háza is a szo-
kásos beosztású volt, csak vagyoni helyzetéből kifolyólag nagyobb, mint az
eddig ismert házak. Ő lakott az utcai szobában, a konyhát közösen használtuk,
miénk volt a hátsó szoba. Nagy verandája beüvegezett volt, de előtte vadszőlő
lugas is volt, így itt nyáron hűvös volt. Hatalmas udvara volt a háznak egy
nyári konyhával, nyáron csak itt történt a főzés, itt zajlott az élet. Anyám to-
vábbra is varrogatott, háziasszonyunk ruháit, a menyének és az unokáinak
is. Úgy tudom, hogy anyám mindig ledolgozta a lakbért. Én pedig a vízfordó
voltam. Nemcsak nekünk, de Juliska néninek is hordtam az ivóvizet az artézi
kútról. Az apukám 3 rossz kerékpárból összebarkácsolt nekem egy jót. A 8
literes, bádog vizeskannákat a kormányra akasztották az emberek, én is, és
így mentem a kútra, télen, nyáron, mindig. Nyári estéken érdekes is volt, a

velem egykorúak is így estefelé jöttek a kútra, ilyenkor sokat beszélgettünk, játszottunk, majd az első találkák is itt voltak.

Innen jártam a Virághegyi Általános Iskolába, ami most jóval messzebb volt, mint Ószőlőben. Továbbra is szerettem tanulni, minden tárgyból a legjobb jegyeim voltak. 10 év eltelte után édesapám nyugdíjba ment, de mellékesen németórákat adott, egészen sokan akartak németül tanulni, vagy meglevő tudásukat felfrissíteni. Ő ment a családokhoz, így majdnem minden nap úton volt kerékpárral.

Szüleim és én is nagyon szerettünk olvasni, annyira, hogy a háziasszonyunkat is úgy belelkesítettük, hogy ő is el kezdett olvasni, sok könyvet is rendelt, amiből mi is profitáltunk. De a helyi könyvtárnak is állandó látogatói voltunk, apukám mindig egy nagy táska könyvvel jött haza, amelyeket már kíváncsian vártunk. Mi nők – édesanyám, Juliska néni és én is velük együtt – szívesen kézimunkáztunk is, sok szép kalocsai és erdélyi írásos terítőt vagy díszpárnát hímeztünk a téli estéken, édesapám pedig hangosan olvasott fel nekünk a hozott könyvekből. Manapság ilyen estét már alig lehet elképzelni.

Tiszaföldváron szerencsére volt egy gimnázium is, a 8. osztály befejezése után itt folytattam a tanulást. Nem is sejtettem, hogy milyen sok erőfeszítésbe és utánajárásába került a szüleimnek, hogy felvegyenek ide, mert mi „osztályidegenek” voltunk, de szerencsénkre senki sem érezte velünk ezt a megbélyegezést, velem sem. 1964-ben törölték el az „osztályidegen” státuszt. Ez volt a szerencsém, különben úgy nézett volna ki a jövőm, hogy vagy a helyi tsz-be, vagy a cipőgyárba mehettem volna dolgozni. Egy gimnáziumi osztálytársam, Ferenczi György, a volt Hajnóczy József Gimnáziumunk igazgatója lett. A 35 éves érettségi találkozó alkalmával megmutatta nekem a volt naplónkat, ahol a 3. osztályig mindenhol ott állt a nevem mellett „O”, azaz „osztályidegen”. A főiskolai felvételi vizsga sikere után kezdődött el életem felfelé ívelő szakasza, amit csakis édesapám javaslatának, bölcs tanácsának köszönhetek. Még ma is, ennyi évtized eltelte után is, nagyon hálás vagyok neki. Apukám, köszönöm!

Felnőtt koromban a megőrzött iratokat tanulmányozva megtudtam, hogy édesanyám, akinek a nevéen volt a Gellért hegyi házunk, többször kérelmezte az ingatlannak az államosítás alól történő felmentését, amelynek elutasítását azzal az indokolták, hogy a „férje 1945 előtt ezredes volt”.

8511/1957. ügyiratsz.		XI. KERÜLET TANÁCSÁNAK VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGA		/ 1111 /	
Előadó: Fenzel E.		Igazgatási osztály		Tárgy: Gombócz Zoltán	
		Budapest, XI. ker., Zsombolyai u.5.		u.21. államosítás alóli	
		Címzett: Dr. Szentágotai Mártonné		mentesítés ügye.	
Távbeszélőszám:		Tiszaföldvár			
Melléklet:		Hivatalból Díjmentesen Díjköteles		Hiv. szám:	
		Küldési száma 27.			

Határozat.

A XI. ker. Gombócz Zoltán ~~any~~ 21 sz. - e. - sz.
 alatti házingatlan ~~száma 21. sz. - e. - sz.~~
 állami tulajdonbavétel alóli mentesítés iránti kérelmet az 1957.
 évi 28. sz. tvr. 3. §. 1. bek. a. pont, valamint a tvr. végrehajtása tárgyá-
 ban kiadott 17/1957. P.M. sz. rendelet 3. §. 1. bek. alapján elutasítom.

Indoklás:

A fentiek szerint határoztam, mert kérelmező férje 1945 előtt
szerekes volt.

A határozatom ellen a kézhezvételtől számított 15 napon belül a
 Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottságához címzett, határozatomnál
 benyújtandó, 30.- Ft. illetékbélyeggel ellátott felülbizárral élhet.

Budapest, 1957. november ..... hó 15. nap

Dr. Károlyházi József/
 elnök

Így továbbra is Tiszaföldváron kellett maradnunk, mert ismerőseink és rokonaink sem tudtak Budapesten 3 személyre lakást vagy nagyobb albérletet találni. Azt hiszem, már minden kitelepített elhagyta Tiszaföldvárt, csak mi maradtunk ott. Részemről 13 évig tartott a kitelepítés, 5 éves koromtól 18 éves koromig, édesapám itt is halt meg 1969. május 14-én. Egy jó barátjának pont ekkor, 1969. május 1-jétől sikerült nekünk egy fél lakást szereznie Budapesten, amelybe édesapám már nem költözhetett be.

JANCSÓ BÉLA CSALÁDJÁNAK SORSA ROMÁNIÁBAN ÉS MAGYARORSZÁGON 1945 ÉS 1963 KÖZÖTT

Részlet egy kolozsvári újságból:

„Történelmi szakaszt zárt le a Román Népköztársaság Nagy Nemzetgyűlése Elnöksége tanácsának Rendelettvörvénye. Államosította a volt földbirtokosoknak az 1945. évi földreform után megmaradt vagyonát is. Ezzel szocializmust építő népi demokráciánk, a nép elsőprő ereje véglegesen felszámolta hazánkban a földesúri kizsákmányolás utolsó maradványait... Ezeket a birtokokat használták fel az ország termelésének szabotálására, ezeken igyekeztek összeesküvéseket szőni, akciókat indítani a dolgozók ellen. A dolgozó nép érdeke, Népköztársaságunk fejlődése nem tűrhette tovább ezeknek a rablófészkeknek a létezését.”

Részlet a Brassói Népűjság 1945. március 6-i számából:

„Ezeknek a darázs-fészkeknek a felszámolása különös jelentőséggel bír Háromszék megyében, ahol nagy számban voltak feudális csökevények, amelyeknek létezése, mint beteges góc, kórosan befolyásolta népi demokratikus rendszerünk zavartalan kialakulását.”

Jancsó Béla Erdélyben Sepsimagyarós nevű falu jegyzője és földbirtokosa volt. Lányai Jancsó Sarolta és Jancsó Katalin családjaikkal Budapesten éltek.. Jancsó Sarolta férje Pongor Miklós ezredes volt és a VIII. ker. Bezerédi út 17 sz. alatt laktak. Jancsó Katalin újságíró férjével, Koréh Ferencsel Budapesten a Szentkirályi utcában élt és ott született kislányuk Enikő is. 1945 nyarán Koréh Ferencnek menekülnie kellett, Amerikába távozott. Haláláig a Szabad Európa rádió New York-i tudósítója volt. A románok háborús bűnök elkövetésével vádolták és üldözték Amerikában is. Koréh Ferencet a front után Pesten is keresték, nemcsak a feleségét zaklatták, hanem a sógornőjét, Pongor Miklósné Jancsó Saroltát is ki akarták hallgatni vagy letartóztatni. Az egyik alkalommal megfenyegették Pongornét, ha nem találják meg a sógorát, a feleségét viszik el helyette. Ezért Koréh Ferencné a csecsemővel még abban az évben hazatért Erdélybe szüleihez Sepsimagyarósra, a szülői házba, ahonnan 1949-ben kilakoltatták őket. Szüleivel és gyermekével Sepsiszentgyörgyre mentek, egy nyári konyhába. Jancsó Béla és felesége onnan jártak munkára, oda, ahol éppen foglalkoztatták őket. Jancsó Béláné börtönbe is került a beszolgáltatási kötelezettség elmulasztása miatt, miközben földjüket elvették, még a falujukból is kitiltották őket. Jancsó Bélát pedig kényszermunkára akarták vinni,

mert a nem létező birtokai utáni beszolgáltatási kötelezettségét nem teljesítette. Mivel őt nem találták, lányát, Koréh Ferencné Jancsó Katalint hurcolták el négyéves kislánya mellől 1950. szeptemberében. 1956-ban Jancsó Katalin csodával határos módon érkezett haza. 1963-ban szabadult meg a D.O. minősítéstől. 1964-ben a Magyarországon élő Jancsó testvérek: Jancsó Sarolta, Jancsó Tibor, dr. Jancsó Ferenc évekig tartó kérvényezése után az idős szülők és Katalin – lányával, Enikővel együtt – Budapestre érkezett egy szál bőrönddel. Ifjú Jancsó Béla testvérük elesett a második világháborúban, a legkisebb testvért, Jancsó Ivánt a csurgói gimnáziumból leventeként vitték Németországba. Később Franciaországban élt, és ott is hunyt el.

Jancsó Katalin évekkel később mesélt sorsáról. Budapesten halt meg 2000-ben.

Jancsó Katalin: Emlékképeim⁴²⁶

Államosítások, kényszerlakhely Romániában

Férjemet a második világháború után a nyomozók Budapesten állandóan keresték testvéremnél, Saroltánál is, meg nálam is. Le akarták tartóztatni. A szokás az volt, ha nem volt meg a férj, a feleség is jó lett nekik. Férjem szerencsére hagyott címet, egy ügyvédét. Ha valami probléma van, forduljak ehhez a bizonyos Kornélhoz. Mikor a nyomozók másodszor jöttek értem a budapesti Bezerédi utcába, csak Sarolta testvérem volt otthon. Mondták neki, ha a férjemet nem találják, helyette engem visznek.

Korán rohantam az ügyvédhez a Kálvin térre. A szobalány nyit, hogy a doktor úr nem fogad nőket ilyenkor reggel. Legyen olyan kedves, életbevágó tanácsért jöttem; Koréh Ferencné vagyok. Az ügyvéd, a Kornél, azt tanácsolta, adjak fel expressz ajánlva lapot, hogy nevezett személy Erdélyben tartózkodik. Otthon épp Enikőnek melegítettük az uzsonnát, s zörgettek. Mutatták a hajtókájukat. Rám förmedtek: magát meg ki tanította arra, hogy expressz ajánlva küldjön levelet? Mondom, engemet senki. Aznap még megkapták a levelet. Enikő az ölemben ordított, látják, éhes. Jó, jó, fogja a cumit.

---

426 Az összeállítás **Iszlai Zoltán**: Sarolta köztünk járt című, interjúkkal és dokumentumokkal kiegészített életrajzi könyve alapján készült.

A Jancsó szülők és Katalin megpróbáltatásának színhelyei

Ekkor beláttam, hogy férjem üldöztetésének sosem lesz vége, vissza kell menni Erdélybe! Arra értem haza Sepsimagyarósra, hogy apáméknál megcsinálták a földreformot, s égbe emelték az adót. Szüleim rám bízták a háztartást, apámnak ötven, anyámnak külön még 25 holdja maradt a másik faluban, Barátoson. Apuska cukorréпамagra vetette rá magát, az oroszok alig hagytak pár állatot. Negyvennyolc őszén akkora víz lett, hogy a krumpli mind a földben rohadt. A Regátból hozatták a krumplit a disznóhízlaláshoz.

1949-ben jött az igazi államosítás. 6 disznó húsa volt felfüstölve a padláson, s egy este zörgettek. Hideg szél fújt, de olvadt a jég az ereszről.

Nyissák ki az ajtót, s jöjjenek ki! – ezt románul üvöltötték.

Mondja meg, hogy Ön kicsoda – kiáltott ki édesapám

Menjen, ki merre lát – Ajándék az államnak

Az állam nevében – felelte erre valaki csendesebben magyarul. Bejöttek. Nekünk azt parancsolták, öltözzünk. Apánknek meg: írja össze s egybe az ingó meg az ingatlan vagyont. Az állatokat is! Ebből kevés volt. Apám átment a dolgozószobába tintáért. Visszahozták karonfogva, hogy a hálószobában dolgozzék, és még egy példányt másoljon.

Ahogy kész lett; na most írja alá, hogy odaajándékozza.

Kinek?

A román államnak! Mit gondolt?

Apám azt felelte, ha a kormány ilyen rendeletet hozott, az ő dolga. De olyan nincs, hogy én lemondjak a javára. Nekem meg öregségemre semmi se maradjon? Eltették a papírokat. Befogattak a béresgazdával a nagyobbik szekérbe, s gyerünk, mindenki föl. Fújt a szél, valami permetelt is. A lovak lecövekeltek. A román felvett egy durungot, s neki a deresnek. A marhák bőgtek az istállóból.

Hozzanak másik lovakat – intézkedett a magyar végrehajtó. Hoztak két gebét, s azok elindultak. Be sem csukták a kaput. Sepsiszentgyörgyön reggeledett, mire beértünk. A rendőrség udvarára kitétek. Akkor már nem Siguranta-nak, hanem Securitatenak hívták a rendfenntartókat. Adtak egy papírost. Menjen, ki merre lát. Lesz lakáskiutalás, de a városból senki el nem mozdul. Először az ismerős bábaasszonytól kaptunk szép szobákat.

Erre behívnak a rendőrségre. Mit képzelünk? Lezavartak a pincébe. Ott több ismerős üdvözölt. Lábszárig ért a víz. Felkuporodva ültek a padon. Félóra múlva megint le a vízbe: itt a maguk lakcíme, hogy is szólítsuk, nagyságos, méltóságos, kegyelmes asszony? Kijelölt kényszerlakhelyünk a paplak udvarán a nyárikonyha lett. Nem tartózkodtunk benne mindig négyen. Apuska feljárt a Sugásba, erdőlni. Fakitermelésen dolgoztak. Anyuska kijárt Barátosra, a nénejehez. Nekik se maradt már elkobozni való földjük.

Anyuskáékat onnan küldték volna börtönbe a beszolgáltatás elmulasztása miatt. De csak őt tudták leültetni három hónapra. Cigányok közé került. Ők kiszolgálták, együtt danoltak vele. Csak a nedvességtől egy életre asztmát kapott. Szüleimmel és kislányommal közel öt évig éltünk hol Barátoson, hol a szentgyörgyi nyári konyhának nevezett putriban.

Amikor a biztonságiak jöttek, hogy elvigyék az egész családot kényszerszermunkára, Enikővel voltam otthon egyedül. Nemrég érkeztem meg a legelőtisztogatásból. A rönköket kellett onnan kiszedni. S akkor beállítottak. Mutassam meg az igazolványomat. Azzal kezdték, nem vakartam-e ki belőle a D.O.-t? Mert akkor biztosan szökni akarnék. Domicilu Obligatoriu – kötelező lakhely. A pecsét 1949. március 3-tól 1963. augusztus 23-áig maradt érvényben. A dobrudzsai kényszerszermunkások papírján mind szerepelt. Egyvalakién nem. Ő azért került velünk együtt a bajba, mert az egyik családhoz látogatóba jött Magyarországról.

Éjjel fél kettőkor zörgetett be a négy katona, egy oláh tiszt s a székel rendőr. A puskát keresték, s hogy hát én itten ki vagyok? Mondom, a jegyző lánya. Az unokával. Erre a rendőr, hogy öltözködjünk, megyünk. Ezt a gyermeket én ugyan nem viszem! Felkaptam Enikőt. Fönn állt az ágyon hálóingben és síkí-

tozott. Magamhoz vettem, hogy csitítsam. A katonatiszt meg – elő a revolvert. Ránk fogta egyenesen.

Én kiborultam: maga engem itt öljön meg, de a gyermek nem megy innen sehová, érti?

A székel rendőr: mit akar csinálni?

Átvinni a szomszédba.

Nem lehet.

Akkor ráadom a kabátot. Vigye át maga a szomszédba, s tegye be.

Jó, adja, majd intézkedünk. Maga meg öltözzék. Mire vár?

A katonák nézelődtek. A tiszt megint rákezde, hol az apám. Nem mondtam már, hogy künn az erdőn, de fogalmam sincs, merre jár. Felöltözködtem, s látom, hogy pecsételné le a rendőr az ajtót. Összekapkodtam Enikő ruháit. Kidobáltam az udvarra az egészet.

Mit csinál maga? – kérdezte a tiszt. – Megbolondult?

Nem látja, hogy nincs holmija?

Másnap megtalálták a szomszédok.

Indulás, elég ebből – hadonászott a tiszt. Erre a két katona engem a hónom alatt megfogott, s a teherautóba föltuszkoltak hátulról. Beszóltak a szomszédba: ott a gyerek, értesítsék a rokonokat. Elhajtottak velem a Securitatehoz. A katonák le nem vették volna a kezüket a puskájukról a platón.

Koréh Enikő ugyanerre így emlékezett:

Nálam erről filmszakadás van. Arra tértem észhez, hogy egyedül vagyok és sikitok. A kályhában még pislogott kicsit a hamu. Az udvaron járkáltak a szomszédok. Nem mertek bejönni a pecsételt ajtón. Integettek a lámpával, nyissam ki az ablakot. Én az ágyból nem mertem kimenni. A lábom rettenetesen fázott. Már szürkült, s én azt hittem, végleg otthagytak, amikor nagyanyó testvére, Irmus, a kocsissal betörette az ablakot. Fölvettek és betakargattak. Amikor Barátoson nagyanyókat megláttam, egyet se sírtam, de csak dadogva tudtam megszólalni. A malackámat kértem, a Zsuzsit. Azt harmadnap még elhozták a putri mellől.

A maga történetét Katalin így folytatta:

Ezt meg se merték írni nekem a rizsföldekre, amikor már megkapták a címet – jelezte vészjóslóan Katinka. – Másodikban kérte a másik tanítónő, Forró Margit, hogy adják az ő osztályába. S ő valamit tett a dadogás ellen, mert az megszűnt.

Visszatérve az elhurcolásomhoz, nekem akkorát rendült a szívem, mikor a Securitate világos ablakait megláttam, hogy azt hittem, kiesett. Hát az esett le

ott nekem, hogy visznek Szibériába rögtön. Ahogy a kocsi lassított, kidobtam magam. Jellemző, nem a katonák ugrottak utánam, hanem a sofőr, a Fancsali Rudolf. Ismertem Zilahról. De nem tört egyetlen csontom sem. Löktek befele a kapun. Ott álltak már vagy harmincan. Én félreszédültem a kerítés mellé. S ott elkezdtem pisilni, pisilni, pisilni... A katonatiszt ordított rám, meddig pisilek? Mire azt nyögtem, hallja, hogy pisilek, nem, s aztán odábbment. Sorakoztatta a többieket.

Az épületből ki sem jött senki. Pedig mocorogtak egypáran az ablakok mögött. A székely rendőr irányított bennünköt az autókra. Ilyen szovjetek voltak, Zil-gyártmányok. A többi sofőr pufajkában és usánkában. Úgy néztek ki, mint az oroszok. Bevittek Brassóba, a felhagyott repülőgépgyárba. Ott aztán megszorodtak a katonák, körülfogott bennünket vagy egy század. Gyerekek is voltak már akkor a transzportban, lányom lett volna a legfiatalabb. S akkor aztán le kellett feküdni mindenkinek a földre. Esett ránk a havas eső. Kitettek az udvarra egy asztalt. Odaült a tiszt meg egy másik rendőr. Térdre kellett csúsznunk az asztalhoz, s bevallani, hány hold földünk volt, meg hogy elég-e, ha mindenki csak méltóságos, a szokásos idétlenkedés. De semmi feljegyzés, hanem megint vissza a teherautókra és irány az állomás, a legkülső rakvágány. Megint asztalt tettek a tehervagonok mellé, elkezdődött a népszámlálás, nyolcvanra kellett volna lennünk. Ott hat órán át számoltak, megint guggolva kellett járnunk, hogy az utcáról senki ne vegye észre, mi történik. Általában többen lettünk, mert a gyerekek remekül szórakoztak. Visszszámoltak az asztal mögül, s ismét megszámláltatták magukat.

Végre felszállhattunk a vagonokba. Mindenikbe két katonát is zártak a biztonság kedvéért. Hát ezek is velünk szenvedtek étlen-szomjan. Gyorsan mentünk a sötétben, kétszer ki kellett szállni, elvégezni a szükségét. Egy öreg néni nem mert odébb menni a vagonból, kapaszkodva pisilt. Biztos attól félt, hogy egyedül hagyják ott a sötétben. Reggel befutottunk a Cataloi nevű nyomorúságos településre 1950 szeptemberében. Újabb ponyvás teherautóra tereltek. Meg sem álltunk Macinig.

Mâcini kényszermunka

Harmincezer holdas állami gazdaság működött ott. A Dunából a csatornákon vezették a rizsföldekre a vizet. Foglalkoztak ott mindennel. A rizs kísérleti állapotban kínlódott. Nem értettek hozzá. A nád nőtte-nőtte körül. Az öregek-ből alakítottak ellene egy kaszás csoportot. Úgy hívtuk őket, halálbrigád. So-

rakoztak a kaszával a hátukon. Ezekből lett a legtöbb tüdőbajos, 1952-ben az nagyon divatba jött. Gyermekparalízist kapott az egyik Beczássy lány, a Patyi. Vagy a Tánya? Mégis a Tánya, de elég hamar magához jött a brâilai kórházban.

Egyetlen hatalmas barakkban laktunk, kétsoros priccseken, egyik fejtől, másik lábtól. Férfiak, nők, gyerekek, együtt. Az első három hónapban a rizs-telepre jártunk dolgozni. Hatszáz holdas területet vetettek be vele. A csatornából négy dízelmotorral húzták a vizet, a harmadik telepre már alig jutott, azt nötte be a nád pár szál rizs körül. A víz tele piócákkal. Eleinte megpróbáltuk lekapkodni. Teli lettünk sebekkel, annyira csimpaszkodtak. Később adtak marhasót, attól hamar leestek. Ott feküdtek el, kövéren, mint a hüvelykujjam. A velünk hozott gyerekek is jobban bírták a viszontagságokat. Három kamaszlány például örökké vihogott. Az egyik később férjhez is ment egy katonatiszthez. Az apjuk viszont megőrült. Bukaresbe szállították, s ott meghalt.

Három hónapig semmit sem kaptunk, csak kosztot. Reggel kiosztottak jó darab marmeládot, tudod, a Hitler-szalonnát. Ezt ők ügyesen csinálták, a nőknek ízlett. A tea hagymaízű, édeskés lötyty. Ugyanabban a nagy fekete kondérban főzték, mint a déli levest, a korpaciberét. Hol paszulyt, hol káposztát tettek belé, s párolt hagymát, rengeteget. Vödörszám öntötték hozzá. Estére kását adtak, kölesből, árpából, hajdinából, kukoricából. Egyhangú menüt, de sokat főztek. A kenyér az mégis nagyon hiányzott. Meg a hús.

Három hónap múlva kaptunk először fizetést. Annyit, hogy fizetni bírtunk az ételért, amit a kintinban árultak, de lehetlén önellátó, különösen később. Ugyancsak negyedév múlva engedtek levelet írni. Igaz, gyakran több hónapos késéssel érkeztek meg a válaszok. Sokszor teljesen érthetetlenül az előzők jöttek meg utóbb.

Barátosra csak felbontott levelek érkeztek kihúzgált sorokkal – mondta Enikő. – Engem ez nagyon bosszantott. Egyéves dadogás után akkor kezdtem végre olvasni. Azt hittem, hülye vagyok. Nem értettem, ha valaki egyszer már kitalálta, mit ír, akkor minek törli ki a sorokat tucattjával...

Azt bezzeg nem húzták ki a nekem jött levélből – folytatta Katalin –, hogy anyámat a beszoigáltatás miatt elítélték. Húsz évet is megérdemelne maga, ezt vetette oda neki a bíró – törölte meg a szemét Katalin. – Borbálát is el akarták vinni, de szívrohamot kapott. Ápolják föl, parancsolta a rokonoknak a román rendőr, s értesítsenek. Akkor őt is visszük. Szerencsémre elfelejtkeztek róla. Különben nem tudom, hat évig ki nevelte volna a lányomat. Apuskához is ők jártak mosni, főzni, vonattal, 25 kilométerről a putriba.

Ötvenegy nyarán gátszakadás történt a Dunánál. A rizses részek tönkrementek. Bennünket átirányítottak dolgozni az állattenyésztésbe. Lakni végig a barakkban kellett. A létszám soha nem nőtt, páran meghaltak, hazaengedtek néhány gyereket, akiknek otthon vállalták az eltartását. Egy lányt hátba szúrt a román főkertész. Nem akart vele lefeküdni. Aztán gyerekek lett, elvette. Ő is kikerült a barakkból.

A Duna-vizet úgy ittuk, mint a vizet. Egy látogató gyerek, ahogy látta, hogy a csatornában mossuk a csajkát meg a kanalat, azt mondta, micsoda dolog, az ökrök belepisilnek, maguk meg isszák belőle a teát?

Dolgozni 39 kilósan

De azért dolgoztunk, lefogytam 39 kilóra. A telepvezető meglátott: maga tüdőbajos. Odarendelt egy szakállas orosz csónakost, s azzal beküldött a kórházba. Az orvos, a Rahoveanu megállapítja: asszonyom, tüdeje tiszta, mint a napsugár, de a szíve... Szóval operálni kell. Tiltakoztam. Erről szó sem lehet. Adott huszonnégy injekciót. Az egyik sorstársnőm szúrta be egymás után, de Duna-vízben főzték ki a fecskendőket. Udvarlóm is volt. Ő vágta ki a daganatomat. Tüzes bicskával, a tomporomról.

Koréh Enikő:

Három év után nyáron megengedték, hogy néhány gyerek meglátogassa a szüleit. Kilenc kisgyereket egy jóember elvitt Brâiláig, és ott átadott egy hajóskapitánynak, aki a Duna közepén egy csónakba rakott bennünket, és a partra irányított. Akkor mi gyerekek nem úgy fogtuk fel, hogy az anyánk vagy az apánk hogy nézett ki, meg hogy nem néz ki. Mi élveztük a szabadságot a rabságban, bebarangoltuk az egész félszigetet. Teknősbékákat fogdostunk, hajkurásztuk a kárókatonákat, és a piócákkal is elbántunk. Brâilából ugyanaz az ember kísért vissza, aki idáig hozott. Őt nem engedték, hogy az állami gazdaság területére lépjen.

A hatodik évben Borbála tánti hallotta az elöljáróságon, hogy az anyámat elengedték. Mindenki várta a vonatnál, de sem egy, se másnapon nem érkezett. Lelombozódunk. Irmuska csapkodta az ajtókat. Megint kijátszották! Az erdőben otthagya a dolgát, ezen dühöngött. S egyszerre harmadnap, mint aki feltámadt, ott állt édesanyám a kapu előtt. A rokonok nem akartak hinni a szemüknek. Negyednap érkezett meg a levél, hogy jön...

Hogy elengednek, azt egy héttel előtte tudtam meg – folytatta Katalin fáradtan. Kérvényeimre, hogy beteg vagyok, elutasító válaszokat kaptam. Nem

küldték vissza az orvosi igazolásokat sem. Teljesen föladtam a reményt. Reménytelenül tojóztam százsámra a tyúkjaimat.

A mâcini bizottság

Egyszer jött a hír: bizottság elé kell állni a mâcini központban. Tizenhármunkat rendelték be. Szklerózis multiplexben szenvedő öregasszony, gutaütött fiatalember, levágott lábujjú lány, tüdőbajgyanúsak, vesések: minden betegséget képviseltünk. Rajtam csak a kóros soványság látszott. Mikor a barakkban az állami gazdaság elnökhelyettese felolvasta, hogy ki szabad, este odajött egy sorstársnőm. Megsúgta, vigyázzak, rám nem vonatkozik az elengedés, akár-hogy visszaadták az igazolványomat a D.O. pecséttel együtt. Akkor aztán én éjjel összecsomagoltam. Hajnalban megkértem a szakállas orosz, hogy egyedül vigyen Brâilába. Ráment a pénzem fele, de elkísért a vonatig.

Előbb Bukarestbe utaztam, a rettenetes bakancsaimban. Csak ott szálltam át Brassó felé. Úgy éreztem, körül kell járnom a mindenséget, hogy elvesztés a nyomaimat. Éjjel negyed 12-kor érkeztem Sepsiszentgyörgyre a rongyos batyummal. A raktárnál fuvarosok parkoltak. Odamentem, nem vinnének-e be a városba?

S maga honnan jó? – kérdezte tőlem az ember.

Én onnan s innen, mert most engedtek el.

Kinek a lánya kiskegyed?

A Jancsó Béláé.

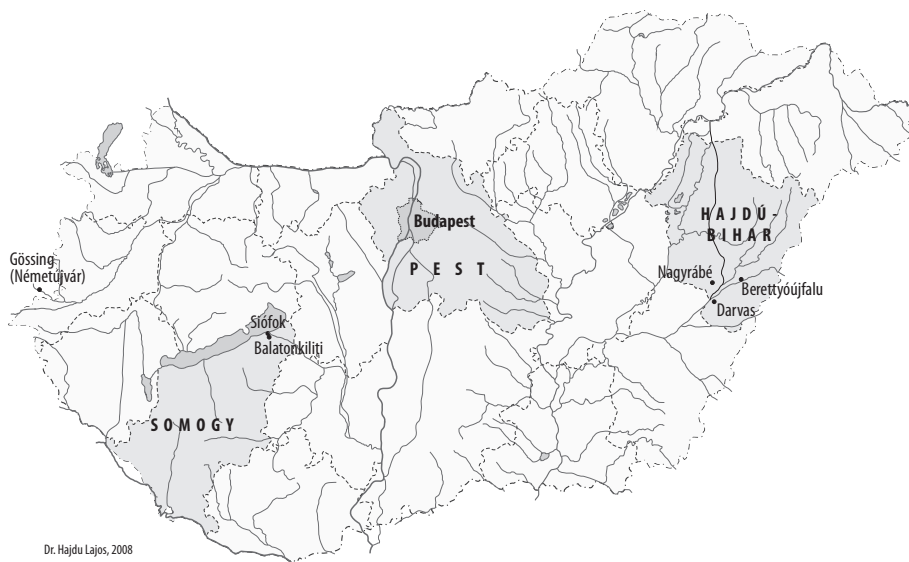
Mér' nem mondja, máris megyünk a jegyző úrékhoz.

Apuskát mindenki ismerte Szentgyörgyön, s hogy benn laktak öt éve a kulipintyóban, még több idevalósival találkoztak. Nem számítottak rám ők sem. Anyuska alig tudott beszélni az asztmától. Apuska a bundájával takarózott, s félig öltözve volt. A kályha csúnyán füstölgött. De azért örültünk egymásnak, s anyuskával egy ágyban aludtunk. Az csak a második héten jött, hogy Barátosról elhoztak nekünk egy szétszedett ágyat. Enikő tovább járta az iskolát Barátoson, s majd csak hónapok múlva jött át. Harminchat éves voltam! Osz-tályellenség!

Pongor Miklósné Jancsó Sarolta családjának kálváriája

Börtön, nyugdíjelvonás, kitelepítés, kényszermunka

Jancsó Saroltával való esküvője után Pongor Miklós ezredest 1945 júniusában, koholt vádak alapján az Államvédelmi Osztály (ÁVO) a hírhedt Andrassy út 60.-ban lévő börtönbe hurcolta.

A Jancsó és a Pongor család kálváriájárásának állomásai

A levéltári dokumentum szerint : „A budapesti népügyészség 1945. VIII. 9-én NÜ.3990/1945/1 szám alatt az Nbr. 118-ának 5 pontjában ütköző⁴²⁷ háborús bűntett miatt vádat emelt ellene. A budapesti népbíróság NB.V.2166/1945/2. számú végzésével 1945. IX. 10-én ügyét illetékességből az I. honvédkerület ügyészségéhez tette át. A budapesti honvéd törvényszék [...] azzal az indoklással, hogy a cselekmény elkövetésekor a szolgálati szabályzat által kötelességszerűen előírt

427 „5. aki a megszállott területek lakosságával vagy a hadifoglyokkal való bánás tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette, vagy a visszacsatolt területek lakosságával a reábizott hatalommal visszaélve, kegyetlenkedett, vagy aki általában felhajtója, tettese vagy részese volt emberek törvénytelen kivégzésének vagy megkínzásának” 1945. évi VII. törvény 11.§ 5. pont.

SZIGORUAN CITY CS!

64- 1482/1965.

Hiv.sz:213-216/1965.

S o m o g y
 BM. ....megyei Rendőr-főkapitányság
 Politikai Osztály Vezetőjének !

K a p o s v á r .

Mellékelten megküldöm .....
 Münich Jozsef: / ..... legfontosabb anyagának fotómásola-
 tát a ..... V-116100 ..... sz. dosszié 17.17.1-18 ..... oldalairól.
 ..... SZ. " ..... "
 ..... SZ. " ..... "
 ..... SZ. " ..... "
 ..... SZ. " ..... "

A budapesti népügyészség 1945.VIII.9-én NÜ.3390/1945/1 szám alatt az Nbr.11 §-ának 5 pontjában ütközés gátlorus büntett miatt vádat emelt ellene.

A budapesti népbíróság NB.V.2166/1945/2.sz.úmu végzésével 1945.IX.10-én ügyét illetékességi ből az I.bonvölkerület ügyészségéhez tette át.

A budapesti honvéd törvényszék H.36/1946.szám alatt 1946.IV.20-án,azzal az indoklással, hogy a cselekmény elkövetésekor a szolgálati szabályzat által kötelelességszerűen előírt jogait gyakorolta, illetve a cselekmény elkövetésére nem talált meggyűztató bizonyítékot, a vádak alól felmentette

Az 1944 évi Tiszti Kégsorolás 122 oldalán mint hivatásos gyalogsági alezredes szerepel, aht. szolgálatát 1915.V.15-én kezdte. Több ~~évesen~~ kitüntetést kapott, közöttük "Nemzetvédelmi Kereszt" kitüntetést is.

Az O-1994 számú dossziében nem szerepel, ezért ezt a dosszié számot a kártyáról töröltük.

Szerepel még osztályukon az ON-1432, 11-30183/50, F-03533 számú dossziékban, a 34-1063 számú dossziében a Hajdu megyei Politikai Osztályon, valamint a III/III-Csfségen a 11-10137 számú dossziében.

Budapest, 1965. június 16

Részült: 2 pld.
Részlettel: 30/DE.

Kapja: 1 plaj.Cim

Kapja. 1 pl. Cim
1 pl. v.

1 pl. V-116100

Melléklet: ...~~4~~...lap.

Nyvt.sz: 402/ 202. / 2002

Ács Ferenc r.ezredes
osztályvezető *utb*

*Törlés
az eredeti iraton!*

TH V-116100/1

jogait gyakorolta, illetve a cselekmény elkövetésére nem talált megbízható bizonyítékot, a vádak alól felmentette.”²⁸

Belügyminisztérium.

... szám. ...

00911 **V é g h a t á r o z a t.**

I.

Pongor Miklós ..... eredeti foglalkozása. ezredes.

Budapest. .... VIII. .... ker. Bezerédy ..... ut, utca. 17

sz. alatti lakost és vele egy háztartásban élő. felesége. Miklósné

lánya: P. Márta, családtag: grf. Batthyányi Miklós földbirtokos,

Batthyányi Miklósné, Krichfalusi Kornél, özv. Lakos Jenőné

a 8130/1939. M.E. számú rendelet, és a 760/1939. B.M. számú rendelet

alapján Budapest területéről azonnali hatállyal kitiltom és lak-

helyül. Hajdú-Bihar Megye, Széchenyi u. 34. várost, községet

jelölöm ki. Amennyiben más községben/rokonainál, ismerősénél/ki-

elhelyezkedni, jelen véghatározatban kijelölt lakhelyének elfoglal-

ása után, ez irányú kérelmét terjeszthet az új lakhely szerint il-

tékes megyei Tanács elé. Ehhez mellékelni kell annak a személy-

/a lakása szerint illetékes helyi Tanács által láttamozott/nyel-

latkozását, aki elszállásolását vállalja.

E véghatározat ellen a budapesti rendőrkapitányságnál benyújtandó

panasznak van helye. E panasz a végrehajtás szempontjából, ha-

lasztó hatállyal nem bír.

II.

A kitiltás következtében megüresendő lakását/lakrészét/a 6.000/19

sz. korm. rendelet értelmében igénybe veszem, lakását 24 órán belül

átadni köteles.

Budapest, 1951. VI. 21.

aláírás.

Tudnivalók a tuloldalon!

A kitiltó határozat

A fölmentő ítélet ellenére helyzete kilátástalan lett. Állása, munkája nem volt, katonai szolgálati nyugdíját megvonták.

Leányuk, Márta 1947-ben született. Felesége a magáncégből államosított Fővárosi Csatornázási Vállalatnál dolgozott. Nagyméretű, szép lakásuk a VIII. kerületben, Bezerédi utca 17 szám alatt volt. Innen a Belügyminisztérium a 8130/1939. M.E. számú, valamint a 760/1939 B.M. számú rendeletre hivatkozva azonnali hatállyal tiltotta ki őket, 1951. VI. 21-én.

Huszonnégy óra múlva jött értük a teherautó, hogy kijelölt kényszerlak-
helyükre, a Hajdú-Bihar megyei Nagyrábé községbe vigye őket. Miután gróf
Batthyány Miklós volt ezredes, nagybirtokos feleségével, Annával az álla-
mosítás során elvett birtokukról távozni kényszerültek, rokonsági kapcsolat
miatt Pongor Miklóssal közös háztartásban éltek. Rájuk is vonatkozott a
kitelepítési határozat.

P

HAJDÚ-BIHARMEGYEI TANÁCS VÉGREHAJTÓBIZOTTSÁGA.

1623 /1951. szám

T á r g y :

Dajka Imre..... Nagyrábé.....város, község
.....Széchenyi.....utca.....31.....szám alatti lakos 1
szobából álló lakrészének igénybevétele és bérleti díjének kijelölése.

V é g h a t á r o z a t.

A fent megjelölt lakás 1 szobából álló lakrészét a 6.000/1948.Korm.
számú rendelet alapján igénybeveszem és annak bérleti díjéül.....
Pongor Miklós ezredesét.....jelölöm ki.

A kijelölt bérlet a lakrészt a következő személyekkel együtt foglalhatja
el: felesége P.Miklósné, lánya P.Marta, családtag: Batthyányi Miklós, Datty
Mária Miklósné, Krichfalusi Kornél, özv.Lugos Jenőné

.....

A véghatározat felbontás nélkül, azonnal végrehajtható.

Erről a fentmegjelölt lakásban lakó.....
.....-t azzal értesitem, hogy az igénybe-vett
lakrészt a fent megjelölt személyek részére azonnal kiüríteni és átven-
ni köteles.

Debrecen, 1951 évi .....június.....ho.....20.....n.

Dajka Imrénének írott véghatározat másolata

Nagyrábén a kuláknak minősített Dajka Imre a Széchenyi utca 31. szám
alatti házában egy szobáját volt köteles átadni a népes családnak, valamint
Krichfalusi Kornél és özv. Lugos Jenőnének.

A következő még kissé bizakodó levelet Pongor Miklósné Jancsó Sarolta nem sokkal megérkezésük után, 1951. júliusában írta Nagyrábéről a Fővárosi Csatornázási Műveknél dolgozó kolléganőihez.

Az ilyen levelekben természetesen tilos volt kedvezőtlennek föltüntetni a kitelepítettek valódi helyzetét.

„Kedveseim, Mindannyian! Miután az új fészekrakás teljesen elvette minden időnket, elnézéseketek kérem hosszú hallgatásomért, bár nincs nap és óra, hogy ne gondolnék Rátok, változhatatlan szeretettel, mint ahogy a bérszámfejtés különböző titkaira s bonyodalmaira is, melyek most már oly távolinak tűnnek, hisz itt más problémáink akadnak olykor.

Elhelyezkedési lehetőségünkben szerencséseknek mondhatom magunkat. Kaptunk földes szobát, mely nedves, de van benne búbos kemence, ami biztatóan kecsegtet, valahányszor a télre gondolunk. A főzést napraforgószárral tüzelve egy tál étellel oldjuk meg. A vizet 1 kilométerről vesszük hozzá, vödörbe s kannába zúdíttjuk. Előnye az, hogy remekül lehet benne mosni és főzni, inni kellemesen bűdös. Idényproblémánk a hőség, mert kevés a lombos fa is, az aratás viszont egyenesen szereti a jó kis száraz időt.

Jómagam megvagyok, csak szegény Miklósomat sajnálom. Nehezen veszi rá öreg izmait az őstermelés lélekemelő mesteriségére. Már élmunkás az állami gazdaságban, így kaptunk kenyér- és cukorjegyet, ami elég fontos. Megélhetési lehetőségünk tehát kifogástalan. Panaszkodni nincs, nem is lehet. Minden kellékünk adva van a pénzügyektől független boldogsághoz. Többek között a csengő hangjától sem kell rettegni, itt ebédidőjelző kongatás helyettesíti ezt a pesti szerszámot.

Családunk aratással egyelőre nem foglalkozó hölgytagja igen élvezi nyaralásunkat. Egész nap az állatokkal törődik. Nagyon szereti és sajnálja őket, mert sokat kell dolgozniuk. Csak a legyeket csapkodja a légycsapóval, amelyet egyhetes gyanakvás után direkt neki készített Dajka Imre bácsi, a házigazdánk. Ettől kezdve jóban vagyunk. Gondolkozni nem gondolkozunk, élünk.

Szívesen emlékezünk vissza pesti lakásunkra, ahol a csapból folyt a víz, s nem kellett felocsolni reggel a földet, mielőtt kisöpörtünk. Aprópó víz. Gizikém, a vizesuborka-recepttel még adós vagy, írjatok. Az óriás Pista tépdesi-e még a hajszálait? A főnök mérgelődik-e még sokat a papírlopásokon? És a nők? Mind-mind külön-külön érdekelnek, hiszen szerettelek benneteket.

A mai rábéi hír szerint a dolgozókat rövidesen visszaengedik, s mi dolgozók vagyunk, tehát minden reményünk megvan a viszontlátásra a mai napon. Holnap megint felröppen egy ilyen tisztavirág-hír.

*Ez a változatosság az életünkben. Addig is ne felejtkezzenek el Rábéra kihe-
lyezett kollégáitokról, ki igen nagy szeretettel csókol mindenkit, s nemegyszer
dúdolja búcsúdalunkat.”*

Az 55 éves Pongor Miklóst a darvasi Állami Gazdaságba küldték kényszer-
munkára, ahonnan hetente mehetett haza.

darvasi Állami Gazdaság.	Darvas 1951. július 22.
I g a z o l á s .	
darvasi Állami Gazdaság igazolja hogy P o n g o r M i k l ó s aki született 1896. november 16-án. anyaneve: Münich Jozefa. felesége: Jancsó Sarolta. gyermeke neve: Márta. jelenleg gazdaságunkban dolgozik már negyedik hete. az Sz.T.K. megbízott távolléte miatt O.T.I. könyvét kiadni nem tudjuk.	
DARVASI ÁLLAMI GAZDASÁG	
sz. Sammel. gazdaság vez.	Köszürüs Pál. Sz.T.K. megb.

A darvasi állami gazdaság igazolása

Felesége a család ellátása mellett az egyre súlyosabb beteg Batthyány
Miklósnét gondozta. 1952. július 6-án a berettyóújfalui kórházban született
fiúk, Pongor Tamás. A kitelepítés éve során Pongor Miklós a fennálló ren-
delet szerint többször kérvényezte, hogy a család átköltözhessen a róluk va-
ló gondoskodást vállaló sógorához, dr. Jancsó Ferenchez, a Somogy megyei
Nagyberénybe. Mindegyik kérelmét elutasították. Az elutasításról szóló vég-
zést valamennyi esetben Cziráki Ferenc rendőr százados írta alá.

M. Belügyminisztériumnak,

B u d a p e s t.

A 00941 sz., f. évi június 21.-én kelt véghatározattal családommal együtt Budapestről /VIII., Bezzerédi-u. 17./ N a g y r á b é községbe /Bihar m./ telepítettünk ki.

Feleségem bátyja, dr. Janosó Ferenc n a g y b e r é n y i /Somogy m./ orvos, az ide áll. községzse előtt hitelesített másolatban csatolt nyilatkozat szerint hajlandó úgy rólam, mint feleségemről: Janosó Sáráról, Márta nevű 4 éves kislányomról, valamint Battányi Miklós és Battányi Miklósné családtagjainkról gondoskodni. Az ugyancsak községzseileg hitelesített és idecsatolt községi nyilatkozat szerint Nagyberény község tanácsa V.B. részre a letelepedési engedélyt megadta.

A kitelepítésünket elrendelő véghatározat szerint abban az esetben, ha más községben rokonainknál kívánunk elhelyezkedni, ily kérelmet előterjeszthetünk, kérem, hogy alábbi indokaim alapján részünkre N a g y b e r é n y községbe az áttelepülést megengedni sziveskedjék.

A véghatározat ellen a kézbesítés napján benyújtott panaszomban már előadtam, hogy a felazabadulás előtt résztvettem az ellenállási mozgalomban s az est igazoló okiratnak egyszerű másolatát panaszomhoz csatoltam. Előadtam azt is, hogy mint a 14. ezred parancsnoka résztvettem a németek elleni harcban stb. Az igazolási eljárás során az igazoló bizottság fentiekre tekintettel i g a z o l t.

Mint hogy a fent előadottak szerint a napi demokráciának nem ellensége, hanem híve vagyok, amiről még a felazabadulás előtt tanuságotvettem, hiszen hogy a Belügyminisztérium érdemesnek talál arra, hogy fenti kérelmemet teljesítse.-

Jelenlegi körülményeinkkel kapcsolatban előadom, hogy nyomban a kitelepítésünk után a közeli állami gazdaságban mezőgazdasági munkára jelentkeztem s azóta is dolgozom. Feleségem ezidőszereit dolgozni nem tud, mert a családunkhoz tartozó Battányi Miklósné súlyos szívbelhártyagyulladással megbetegedett s feleségem őt ápolja és a házi teendőket látja el. Nagyberényt való átköltözésünk esetén nagy családunk megállhatása is jobban biztosítva lenne és a súlyosan beteg Battányi Miklósné feleségem bátyja állandó orvosi felügyelete és gyógykezelése alatt állhatna. Én magam pedig és munkaképes családtagjaim a közeli állami gazdaságban végezhetnénk hasznos közérdeklő munkát s egyben keresetűz is jutnánk.

Kéréssem kedvező elintézését kérem.

Nagyráb, 1951, szeptember 12.

Pongor Miklós,
Nagyráb /Bihar megye /,
Széchenyi-u. 31.

Pongor Miklós keresete nem fedezte a hattagú család megállhatását. Rokonok, ismerősök, s a befogadó Dajkáék segítették őket, hogy nyomorúságosan fenntarthassák magukat.

Másolat az eredetiről: Nagyberény község tanácsának végrehajtó bizottságától. Községi nyilatkozat. Nagyberény község tanácsának végrehajtó bizottsága kinyilatkoztatja, hogy Pongor Miklós és neje Jancsó Sára, valamint családtagjai Battányi Miklós és neje részére Nagyberény községbe a letelepedési engedélyt megadja. Nagyberény. 1951. VIII. 30-án. Horváth Sándor s.k. Horváth Sándor vb. elnök. P. R. Palaczky József s.k. Palaczky József vb. titkár.-

Sorszám: 543/1951.

Tanusítom, hogy ez a másolat a Pongor Miklós részéről előttem eredetként felmutatott bélyegtelen községi nyilatkozattal mindenben egyezik.

Budapest, 1951. ezerkilencszázötvenegy év szeptember hó 12. tizenkettedik napján.

Nai dulum
állami közjegyző.

Belügyminisztérium.

Szám: 00941/2-1951.

Pongor Miklós

..... részére

Nagyrabé, Széchenyi u. 31.

.....

Átköltözési kérelmét elbíráltam és a kért községbe /városba/ való költözését nem engedélyezem.

Ha az ország valamely más területére kíván átköltözni, úgy azt újabb kérelemben terjessze be a megyei rendőrkapitánysághoz.

Budapest, 1951. november 17. nap.

Nai dulum
aláírás

Pongor Miklós egyik – feleségének szóló – leveléből kitűnik az illetékesek közömbössége a kitelepítettekkel szemben. Ügyintézés helyett például másokkal együtt a nagybeteg gróf Batthyány Miklósnét este nyolctól fél egyig várakoztatták, majd az egészségeseket hajnali négytől küldték aratni a termelészövetkezetben.

1952. VII. 13. vasárnap.

Órda Képző Annyal!

Teljesen bevilágoztam az új - nyugat - korszakot -
szemmel láthatóan. - Közvetlenül edes kis fiam. egész nap illikően
nem találta meg nyugodtatónak. - A jó kőzet legyen ve-
telék, s sejtse meg, erőltet meg, kanyargó meg utatnak,
drága ajándékát. - Ha jók híreket kaptak, örvendeztem
meg vele, látni kára ebeséket, en az utasnap korra
újra megkapom. - A vállalkozók csak fontos esetben le-
fűdtek.

Én is levelet írtam, de az a figyelemem sokan
dőltek illikően.

Maradjatok jók csomag, melyben pár csomag látnak
hisz ajándékokat, s többet látok. - Azok a
ajándék jó forintos adtam, mintam legyem pár
személy volt.

Látom meg még mindenre van, kizárólag ismét helyre-
állt a béké. - En az este 8-ól éjjel 12-ig a tanácskötés
voltam, mindenki az ott keltettem, mindenki is. -
Hajnalban 4 óráig ültünk az egyszemélyes dolgozó
a T.S.G.-hez, bírtak terem béké válni. - De már látnak 12
óráig ott is voltam. - Sajnos nem pihenhettem semmit.
Pedig most nagyon fáradt vagyok, lábam nagyon fájnak,
s fáradt megváltam. - Lát, mintam eddig nem tudtam
hazajönni, most estére levelet meg osztottam kizárólag
illetéssel együtt. - Márka jól nek ly roppant az kára
ócsilajével együtt. - Ha kizárólag dolgom nem jönnék,
talánom felhívtam. - Késztültem meg nem bemelegtem,
ott volt-e mellet? Párban most válnak egy lépés, gyom-
orok felán meg este irak. - Kizárólag kanyargó kanyargó.
Ekkor semmi új. - Kizárólag kizárólag állítólag.
A vasodlak munkavállalói igazolványt kanyargó kanyargó.

Órda Képző, minden jól látnak utatnak, a jó kőzet
erőltet meg bemelegtem. - Kizárólag kanyargó kanyargó
fiamnak. - Minden kanyargó el este!

Illikően kanyargó kanyargó együtt. Mica

Egy másik, 1953. június 25-én Sarolta barátnőjének, Dienes Lajosnénak írott levélből idézünk a megélhetésük forrásairól.

-2-

Kérdesi kedves levelebe, miről élünk? Nekem erre vá-
laszai - én nem tudok, illetve alig keresek e kegyetlenül
nehéz munkával. Sem. - Kórházból való kijöveteltem után
kereskedtem egy illumi gasztróval. - Kórház kezdtem a
munkát, de őt nem, s igen keserves munkával alig-alig
földm a napi konyhát megkeresni, de meg az egynél-
tek ~~sem~~ is alig. - De a mi helyi helyükben ez is nagy dolog,
s az őt-t birtosítom, s a családí poltókod. - Amit ezekről
haza tudok venni, az havonta 40-50 forint. - Felszemből
egyes járok haza, vasatnap. - Bizony ez nagyon kevés.
Férőtől kapunk rendszeresen egy kis segítséget. - Ez amiből
élünk, s néha - néha kerestek is, de inkább kisebb, csu-
gokból. - Többől élünk igen keservesen, sőt kegyetlen-
de ezért is halottak vagyunk, s fellebbező való birtoklásunk
s kifizet - tudjuk - erőt ad, s átsegít a köztársasági
gokba.

Szokás kegyes emberfelelti munkát vágex. - Sokan nem gm-
dellam vágex, s így bámulatos lelki és fizikai erővel bír.
Sok a seggellől kezdő eszlg talpon van, a kál gyerekekkel
semitől gmdoksa, állatja, minden házi munkát a legu-
goból kórházunkkal minden zokko nélkül elvégzi, így
az t kórházról való vörködést, most is, s kórházról sőt is.
Amikről a kórházról kapott egy kicsi kis kórház, az
feladta, zöld felülettel bevellette, az precíznek minél. -
Mindem gmd, s a kórházról, perke eszlg - hulla. - Pedig
e mellett a kórház kórházról, mellett beteg is. - Alkalmaz
derekát, vöröjét fajtálja, néha alig áll a lábán. - Tünet-
nyes annyit, ha a kórházról sőt is!

Van azonban sok örömmük is. - De a gyerekek. -
Kis fiúink most jöl. 6-án már egy éves. - Rendszeresen fejlett,
kép és végletekkel jó gyerekek. - s, naponta volt bete a kórház
betegsége a kórház, s az akca s kórház sejtése sőt
meglehető vörködést /: a kórházról sőt is. - Még vörkö-
erkekéről sőt nem láttam sőt, most kórházról jött haza,
de kórházról, s egy évig minden kórházról be kell venni
a kórházról, sőt valamiféle kórházról kap. - Már kál is
perke magával vité.

Elárthat a nagyon boldog, most ismét már iskolába meg-
li kórházról. - A kórházról már be is vették az iskolába. - Igen
erkölmes, kép kis gyerekek, de az ismét kórházról sőt is

„Kérdezi kedves levelében, miből élünk? Nehéz erre válaszolni. Én nem tudok, illetve alig keresek e kegyetlenül nehéz munkával sem. Kórházból való kijövétem után szerződtem egy állami gazdaságba [darvasi állami gazdaság – H. Zs.]. Korán kezdtem a munkát, betörtem, s igen keserves munkával alig-alig tudom a napi kosztomat megkeresni, de még az egészségesek is alig. De a mi helyzetünkben ez is nagy dolog, s az OTI-t biztosítom, s a családi pótlékot. Amit ezen kívül haza tudok vinni, az havonta 40-50 forint. Hetenként egyszer járok haza, vasárnap. Bizony ez nagyon kevés. Feritől [dr. Jancsó Ferenc – H. Zs.] kapunk rendszeresen egy kis segítséget. Ez amiből élünk, s néha-néha szereteteinktől érkező kisebb csomagocskák. Ebből élünk igen szerényen, sőt szegényesen, de ezért is hálásak vagyunk, s Istenben való bizakodásunk s hitünk – tudjuk – erőt ad, s átszeli a szörnyű nehézségeken.

Sáríka szegény emberfeletti munkát végez. Soha nem gondoltam volna, hogy ilyen bámulatos lelki és fizikai erővel bír. Kora reggeltől késő estig talpon van a két gyerekkel, remekül gondozza, ellátja, minden házimunkát a legnagyobb körültekintéssel minden zokszó nélkül elvégzi, így az 1 km-ről való vízhordást, mosást, s kóróvágást stb. is. Ezen kívül a szomszédától kapott egy kicsi kis kertet, azt saláta, zöldfélékkel bevetette, azt precízen műveli. Minden gond ránehezedett, persze estére – hullá. Pedig emellett a súlyos házimunka mellett beteg is. Állandóan derekát, veséjét fájlalja, néha alig áll a lábán. Tünetmentes asszony, hamisítatlan székel.

Van azonban sok örömünk is. Drága gyermekeink. Kis fiunk most július 6-án már egyéves. Remekül fejlett, szép és végtelenül jó gyermek. [...]

Mártuska nagyon boldog, most ősszel már iskolába megy.”

A kényszerlakhely elhagyását a debreceni Rendőrkapitányság 1953. augusztus 11-én engedélyezte, de Budapestre – az érvényes rendelet szerint – nem mehettek vissza.

Hajdu-Bihar megyei rendőrkapitányság.	
Szám: 9451/P-12/2.../1953.	
Határozat	
Pongor Miklos. Nagyrábé Széchenyi u. 31. lakos és vele egy háztartásban élő felesége sz., Jancsó Sarolta.	
kényszerlakhelyhez kötöttségét megszüntetem.	
Ertesítem, hogy az összes állampolgárokra kötelező jogszabályok figyelembevételével választhatják meg letelepedési helyüket.	
Debrecen 1953. augusztus 11.	rendőrkapitányság vezetője.
Kiadmány hiányában: Ferra Mihály r.szds.	Tóth György r. alezredes. s.k.
79185 – Vörös Csillag Nyomda, Budapest.	

Végzés a kényszerlakhely elhagyásáról

1953 őszén dr. Jancsó Ferenc segítségével a család társzekéren érkezik meg Balatonkilitire. Itt az ugyancsak kuláknak minősített Bocsor Józsefék fogadják be őket. Balatonkiliti lakosként Pongor Miklós egyebek közt mentőápolónak, raktárosként, vasúti pályamunkásként is próbált elhelyezkedni. Egészségi állapotát ürügyként felhasználva, néhány hónap alatt mindenünnen elbocsátották. Hiába folyamodott nyugdíjért, ezt élete végéig nem kapta meg, csupán 350 forintos úgynevezett kegydíjban részesítették. 1967. december 5-én az utcán esett össze. Élete utolsó napjáig figyelték a levéltári dokumentumok szerint. 1960-ban F-dossziét nyitottak róla, „mivel baráti kapcsolataik között osztályidegen személyek találhatók”. Az alapnyilvántartás⁴²⁹ mellett

⁴²⁹ Alapnyilvántartásba kerültek mindazok – az Állambiztonsági rendszeren belül –, akik a fennálló társadalmi rendszer ellen bármilyen tevékenységet kifejtettek, vagy a rendszerrel szemben viszonyuk – feltételezhetően – ellenséges volt. Ebben a nyilvántartásban tartották nyilván az államellenes bűncselekmények elkövetőit, a „rendszerellenes” val-

figyelődossziét nyitottak személyére, ugyanakkor két korábban nyitott objektum dossziéból – 11-10137 és 34-1068. számúakból – törölték a rá vonatkozó adatokat, „mivel azokban nevezett nem szerepel”⁴³⁰

Lakcím figyelőlapját 1967. december 19-én lezárták.

Az alapnyilvántartásból 1968. január 26-án törölték.

Nem sokkal később az 55 éves – politikai nézetei miatt korábban szintén letartóztatott – dr. Jancsó Ferenc ortopéd főorvos, Európa bajnok evezős, akit a síófokiak igen nagyra becsültek, ugyanilyen hirtelen hunyt el. Jancsó Sarolta egyedült nevelte fel két gyermekét. 1998. április 7-én halt meg Siófokon. Az idős Batthyány Miklós és felesége 1964 nyarán, száműzötten hagyta el Magyarországot. A család a burgenlandi Gössingben lévő birtokon temette el őket.

---

lási mozgalmak vezetőit és az 1945 előtti államigazgatásban foglalkoztatott vezető tisztségviselőket, volt hivatásos katonatiszteket, az 1956-os forradalomban tevékenyen részt vett személyeket is.

430 ÁBTL V-116100 Azért törölték a nevét ezen dossziékból, mert ezeket az anyagokat – valószínűleg – egyesítették és áttették a V-116100 sz. dossziéba.

64- 1432/1965.

Hiv.sz.:213-216/1965.

S o m o g y
BM. ....megyei Rendőrőrkapitányság
Politikai Osztály Vezetőjének !

K a p o s v á r .
.....

F o n g o r Miklós /:1906.Miskolc, ...
Mellékelten megküldöm .....
Műnicz Jozsef:/ ..... legfontosabb anyagiának fotómásola-
tát a ..... V-116100 ..... sz.dosszié ..... 17.17.1.13 ..... oldalairól.
..... sz. " ..... " .....
..... sz. " ..... " .....
..... sz. " ..... " .....
..... sz. " ..... " .....

A budapesti népbiztonság 1945.VIII.9-én NÜ.3390/1945/1 szám alatt az Nbr.11 §-ának 5 pontjában ütköző háborús bűntett miatt vádat emelt ellene.

A budapesti népbiztonság NB.V.2166/1945/2.számú végzésével 1945.IX.10-én ügyét illetékeseségből az I.honvédkörület ügyészséghez tette át.

A budapesti honvéd törvényszék H.36/1946.szám alatt 1946.IV.20-án,azzal az indoklással, hogy a cselekmény elkövetésekor a szolgálati szabályzat által kötelelességszerűen előírt jogait gyakorolta, illetve a cselekmény elkövetésére nem talált meggyőztető bizonyítékot, a vádak alól felmentette

Az 1944 évi Tiszti Állásöröklés 122 oldalán mint hivatásos gyalogsági alezredes szerepel, aht szolgálatát 1915.V.15-én kezdte. Több ~~szolgálati~~ kitüntetést kapott, közöttük "Nemzetvédelmi Kereszt" kitüntetést is.

Az O-1994 számú dossziében nem szerepel, ezért ért a dosszié számot a katonjéről töröltük.

Szerepel még osztályukon az OD-1432, 11-30133/50,F-03533 számú dossziékban, a 34-1069 számú dossziében a Hajdu megyei Politikai Osztályon, valamint a III/III Csfségen a 11-10137 számú dossziében.

Budapest, 1965. június. 16.....

Fészült: 2 plá
Fészítette: K/DE.
Kapja: 1 plá.Cim
1 plá. V-116100
Melléklet: ... lap.
Nyvt.sz: 402/ 202.

ács Ferenc r.ezredes
osztályvezető

Törlés
az eredeti iraton!

TH V-116100/1

..... sz.

Kibocsátó hatóság, szerv: .....

KÖZPONTI LAKCIM HIVATAL

Budapest

LAKCÍM FIGYELŐLAP

Név: PONGOR MILOS Atnév: .....

Szül. helye: Miskolc Idő: 1996. XI. 6. Fogl.: nyugdíjas

Előző (leánykori) neve: .....

Anyja neve: Mánich József Apja neve: .....

Utolsó ism. lakcíme: 51. Józ. Kossuth t. 29.

Kérem a fentnevezett személy lakcímének közlését.

Kérem a fentnevezett személy újabb bejelentkezései a figyelőt nyilvántartási anyagában elhelyezni és új bejelentkezés esetén az eredeti figyelőlapon közölni a személy újabb lakcímét.

19. 67. december 19. ....

P. H.

Központi lakcím hivatal
aláírás

Feltesleges szöveg kihúzendő, frógéppel, III. nyomtatott betűkkel töltendő fel.

R. I. 4. f. sz. — (Lakcím figyelőlapon)

HIVATAL

KÖRTEVETI

KÖZPONTI LAKCIM HIVATAL

Értéktelje

1996. 11. 6. F.

Bejelentkezett: .....

Lakcím: .....

Idő: .....

Idő: .....

Idő: .....

Idő: .....

Idő: .....

Idő: .....

Idő: .....

Idő: .....

Idő: .....

Idő: .....

Idő: .....

Idő: .....

Idő: .....

Idő: .....

Idő: .....

Idő: .....

Idő: .....

Idő: .....

Idő: .....

Idő: .....

Központi lakcím hivatal
aláírás

1. Lásza íroda: A figyelőlapon küldje meg a Köz-
ponti Lakcím Hivatalnak.
2. Lásza nyilvántartó: A figyelőt vegye
Válasz beérkezése után
nyilvántartásból.

..... szám.

1996. 11. 6.

6

V-116160

TERHELO ADATOK FELSOROLASA: I.

1915. V-15-451 hivatasos hort-
hysta tiszt volt. Utolsó rend-
közozata ht. ezredes. Beszadas
67. IV. zlj-pk. Nemzetvedelmi
Kereszt es több horthysta ki-
tuntetést kapott. Szeropel az
1944. évi Tiszti Rangsorolás
122. oldalán mint ht. gyalogság
ezredes.

1945. VIII-9-én HU. 3390/45/1
szám alatt Bp. Ne. ügyesség
háborus büntetést miatt vádat
emelt ellens. helyet a Bp.
Honvéd Erőrendszék H-36/1946.
sz. alatt 1946. IV. 20-án bizt.
nyiták hiányában megszüntetett.

A siófoki akv.77/1967.sz.értesi-
tése szerint 1967.dec.7-én meghalt.

Törölve:1968.jan.26.Zanáné.

36

néve: Fongor Miklós
születési helye: Miskolc
év, hó, nap: 1896. XI. 16.
Anyja neve: Mánich Jozefa
1945. előtt: volt ht. ezredes
Foglalkozása: jelenleg: nyugdíjas
Iskolai végzettsége: Ludovika Akadémia
Párttagsága: pk.
megye: Somogy
Lakhely: város, község: Siófok
Munkahelye:
Állampolgársága: magyar

Siófok, 1967. július hó 5. n.
III. Osztályvezető, Siófok.
Gelenccse István, alás-
Ellenőrzési biz. elnöke, alosztályvezető

049274

Dokumentációs:

P-5555

Dokumentációs:

IV.

II. ht. ezredes volt. háborus
büntetést elmarasztalták
ne. Azonban, hiányoztak hiány-
ban felmentve. Nemzetvédelmi
Kereszt tulajdonosa.

Dokumentációs:

III.

Dokumentációs:

1955 FEB 2

1968 SZE 29

V. 1967 SZE 19

049274

„1949-ben a »felszabadított kis országok« kezdtek a nagy Szovjetunió mintájára és javaslatára új, nagyszerű életet építeni maguknak. Megbízható, párthű embereket tanulmányi utakra, tapasztalatcserére küldtek a Szovjetunióba. Így lett a mi kicsi falunk is jólétre kiszemelve. A tömeges jóléthez áldozatok is kellettek! Így lettél Te, én, ők osztályellenség. A három román családtól meglett a sok jó föld. Tőlünk traktorok, cséplőgépek, ekék. A megfélemlített fél falu meg dolgozott. Híres, virágzó falu lett a mi falunk.”⁴³²

Az osztályellenséggé nyilvánított családok egyike volt Zsigmond Sándor családja, akik egy erdélyi faluban, (Kolozs)Karán éltek. 1950. június 13-ára virradó éjszaka elhurcolták a családot, a Zsigmond nagymamát, a szülőket, a tizenkét éves Máriát, az ötéves Babát, a hároméves Gizikét és a tizenhárom hónapos Sándor József Nándort. A családot a Kolozsvártól kb. 12 kilométerre lévő apahidai csendőrségre vitték, ahol már több család várt sorsára. A hét családfőt felrugdosták egy teherautóra, a nagymamákra, anyákra és gyerekekre rázárták a csendőrség vaskapuját. A családtagok számára a Duna-deltától délre, a Duna-csatorna mellett, Medgidia állomás közelében jelölték ki a kényszerlakhelyet. Zsigmond Sándor kulákot, a családfőt bíróság elé állították. A vád az volt, hogy megdobálta kővel a párttitkár házát, valamint szabotált, azaz nem állt ki cséplőgépével időben a kijelölt helyre. A Kolozsvári Megyei Bíróság nem találta Zsigmond Sándort bűnösnek, és a vádak alól felmentette 1950. december 20-a körül. A családfő a felmentő ítélettel a családja után ment abban a reményben, hogy a felmentés az ítélet nélkül elhurcolt családjára is vonatkozik. A „papír” nem tett említést a családról, ezért a tábor parancsnoka nem merte elengedni azt a hat embert, akikért darabszámra felelnie kellett. A családfő hatóságot ostromló kérvényei, hogy családja kényszerlakhelyhez kötöttségét szüntessék meg, azzal végződött, hogy személyi igazolványába bepecsételték a kényszerlakhely rövidítést (D.O.), és családjához költözhetett. A család kényszerlakhelyhez kötöttségét csak 1954-ben szüntették meg.

---

431 Zsigmond Mária, 2004.

432 Zsigmond Mária, 2004, 19. o.

A Zsigmond család kálváriajárásának fontos állomásai

Dr. Hajdu Lajos, 2008

Hulljon a férgese

(Részletek Zsigmond Mária Kálváriajárás c. önéletrajzi regényéből)

Indulás

Már sötétedett, de a kistermetű, fekete Onyika még mindig ott könyökölt a tornác párkányán. Végignézte a vacsoránkat, hogy ő kapott-e valamit, nem tudom. Anyuka morgolódására emlékszem:

– Küldd el, Sanyi!

Apu nem küldte! Eszegetett csendesen. Néha meg-megszólt valaki. Aztán csak hallgattak nagyokat. Valami rendkívüli dologról lehetett szó, mert a feszültség majd szétvetette a csendes nyári estét.

– Mi a fenét akar itt ez a cigány? Mondtam már, küldd el! – szólalt meg megint az álmos, fáradt Anyuka. A kicsik már aludhattak, mert sehogyan sem jönnek be a képbe.

Aztán Onyika elköszönt. Anyuka szidta. Apuka védte:

– Ő a legbecsületesebb az összes között.

Félálomban, de még észleltem, hogy Apu indul valahova. Elnyomott az álom. A tizenkét éves gyermek nyugodt álma.

– Kelj fel, fiam! – ébresztgetett Anyuka. Szokatlan, félelmetes, izgalmas érzések törtek rám, ahogy feleltem mély álmomból. Ma is tisztán cseng fülemben Anyuka hangja!

– Mancika, értesz fiam? Így, ahogy vagy, menj fiam a buditól végig a kerítés mellett, amíg megtalálsz apádat. Ne gyere vissza nélküle! Érted? Mondd meg neki: mindnyájunkat visznek, akkor is, ha ő nincs itt – aztán csöndesen folytatta –, aztán gyere vissza gyorsan. Mintha csak a budin lettél volna.

– De én félek! – kezdtem a mondókámat. Aztán a pislákoló lámpa fényében láttam, hogy a ház tele van fegyveres milicistákkal.

Torkomba fagyott a szó! Némán, összeszorított fogakkal összeszedtem magam. Rövidke, kinőtt hálóingemben elindultam végrehajtani a feladatomat. Mentem, mentem a végtelennek tűnő kerítés mellett, nagyon félttem még a saját kutyánktól is. De ő nem bántott, csak hangtalanul ment előttem, néha-néha visszanézett, hogy jövök-e. Egyszer csak megállt és halkán nyüsztet. Megtaláltuk! Apu felriadt, felült és nagy kerek feje csak úgy fehérlett a nyári holdvilágos éjszakában. A félelemtől vacogva alig tudtam elmondani, amit kellett, de megértette. Külön-külön irányból, de úgy egyszerre értünk a házba.

Nagyanayám ünneplőben. Kis lakkbőröndjét tömködve hangosan jajveszékelt:

– Jaj, idegen földbe fognak eltemetni! – és nagyon iparkodott, hogy a bársonyruhája még beleférjen a csomagjába.

Lehet, az járt a fejében, hogy enélkül nem is kerülhet az Úr színe elé, ha majd eljön az idő. Anyuka is csomagolt. Két váltás ruhát, ahogy mondták! Egy megkezdett kenyeret. Biztos arra gondolt öntudatlanul, hogy a kezdetlen kenyér tovább marad frissen. A három kicsi is csinosan fel volt már öltöztetve. Az öt éves Baba, a három éves Gizike és a kicsi, 13 hónapos József Sándor Nándor. Miután felöltözttem, Anyuka a kezembe adott egy gyékénykosárkát, és azt mondta:

– Nagyon vigyázz rá, kisfiam! Soha ne tedd le a kezedből!

Apuka motyogott valamit, hogy:

– A mezőn voltam, mert lopják a learatott búzát – senki nem válaszolt. Körülnézett, aztán egy zsákba bedobott két kenyeret, egy tábla szalonnát, egy zsákocska cukrot. Lekapta az ágyról a terítőt, rá a takarókat, párnákat és minden erejét összeszedve igyekezett minél láthatatlanabb csomagocskát gyúrni a kazalnyi ágyneműből. A rendőrök némán álltak és igyekeztek, hogy ne találkozzon a tekintetünk.

Autó! Autózúgást hallunk. Megáll a ház előtt. Aztán bejön egy rendőr, és románul mondja (tisztán hallom, értem, jól tudok románul):

– Parancsnok elvtársnak jelentem, nem történt tévedés! – mondja, majd folytatja. – Ezek itt azok, akiknek jönni kell! A többi már az autón van. – Elhallgat, majd csendesen, félve folytatja. – Gondoltam, idejövünk az autóval. Ne kelljen végiggyalogolniuk a falun a gyerekekkel, mert akkor semmit nem hozhatnának magukkal!

– Jól van, fiam! „Esti om” (Ember vagy!) – ezeket a szavakat soha nem felejttem el. Sajnos, az arcuk elmosódott.

Aztán a parancsnok Apukához fordult, és emberi hangon így szólt:

– Három-négy zsáknyi holmi még elfér az autón. A többiek szinte semmit sem hoztak, mert gyalog jöttek – tudtuk meg, hogy mások is vannak!

Aztán zsákba került még a kenyér, ami volt. Szalonna, cukor, párna, takaró. Körülnéztünk! A lámpát nem fűjtük el. Az ajtót nem kulcsoltuk be, a kapu nyitva maradt.

A rémület egyformává varázsolta bennünket

Az autóhoz hurcoltuk a holmit. Felrakodtunk a számunkra meghagyott helyre. Éppen elfértünk, az öttagú Crișán család és a falu két leggazdagabb, öreg román házaspárja mellett. Ettől az éjszakától kezdve már nem falubéli ismerősök, hanem jóban-rosszban, elválaszthatatlan, igazi kenyeres társak lettek.

Elindult az autó! A többiek csendben sírdogáltak, nehogy felébredjenek az alvó falubéliek. Én nem sírtam! Figyeltem. Ha tudnék rajzolni, le tudnám rajzolni emlékezetből az egész szomorú társaságot. Soha, soha nem felejttem el! A magabiztos, mindig, minden problémát megoldó, de most oly nagyon riadt Apánkat. A szép, fiatal, talán megint terhes Anyukát, a nagymamát. Dolfina nénit, Augustin bácsit, akik szinte szégyellték, hogy egészségesek és kövérek. A rafinált, Amerikát is megjárta, sovány Mocán bácsit, az aprócska, éles szemű feleségét. Végül, a büszke, okos, arisztokratikus, de egyszerű falusi Crișant, a nálánál is büszkébb Sofia nénit a három gyermekükkel: Vasi, Relu és Aurora.

Korunktól, nagyságunktól, fajtánktól függetlenül teljesen egyformák voltunk. A félelem, a rémület egyformává varázsolt bennünket.

Ilyenek lehettek a gettókba hurcolt zsidók.

Talán egyedül én tudtam gondolkozni, mert még nem voltam felnőtt, de már gyermek sem. Azon gondolkoztam, hogy mit fog enni a kicsi, 13 hónapos öcsém, aki elég gyengécske, korához képest is fejletlen volt.

Aztán eszembe jutott az Aurora névről, hogy az magyarul pirkadatot, hajnalt jelent. Aztán azon gondolkoztam, hogy a Hajnal név magyarul talán fiúnév. Eszembe jutott az is, hogy Aurora a neve annak a hajónak, amelynek a feljajduló kürtje indította útjára a forradalmat Szentpéterváron és boldogságot hirdetett egész Oroszországban. Na most ez a nagy „boldogság” a mi falunkba is elérkezett! Igaz, hogy nekünk most rossz lesz, de az összes többinek jó, nagyon jó lesz nekik! Így tanultuk az iskolában. Hulljon a férgese! Ezek lennének mi?

Én, Baba, Gizike, Sanyika, Vaszi, Relu, Aurora? Összezavarodtam. Aztán megállt az autó. Megérkeztünk. Megálltunk egy kapu előtt. Ismerős volt a hely! Hiszen ez az apahidai csendőrség!

Jaj, hát én itt sokat játszottam. Öt- vagy hatéves koromban, amikor itt laktunk, ebben a faluban.

A szüleim, szüleink mérhetetlen elszántsággal és hittel költöztek ide 1942-ben. Ez volt az első saját otthonuk. Én úgy emlékszem, Anyuka nagyon boldog volt itt. Tele tervekkel. Több száz gyümölcsfát ültettek. Istállókat, csűröket építettek, nagyobbakat, mint a ház. Gépekkel és állatokkal akarták teletömni a birtoknak is beillő telket, amit két oldalról országút, másik feléről vasút határolt. 1944-ben pár órán múlt, hogy nem pusztultunk el mindnyájan ebben a házban. Az oroszok közeledése előtt, amikor már hallani lehetett az ágyúdörgést Apuka felpakolta a családot a teherautóra és visszaköltöztünk Karába. Anyukának nagy bánatára, mert ott újból nagymamával kellett lakni, no meg a ház is családi örökség volt. Tehát nem érezte igazi otthonának. De hát a háború útvonalából tényleg félre esett. Na hát, elköltöztünk Apahidáról, és az első éjszaka szét is lőtték a ház felét. Azt a felét, ahol a hálószobánk volt...

Szóval megismertem a háború előtti csendőrség épületét. Itt most a milícia működött.

Bementünk a kapun, amit aztán gondosan bezártak. Bent leszállítottak és egy nagy terembe tereltek. A szüleim is ráismertek a helyre. Szinte egyszerre mind a ketten egyre gondoltak. Mégpedig arra, hogy a kosárával tűnjek el észrevétlenül a kerten át. Tudták, a telek végén egy patak folyik és azon túl

már ott a szántóföld. Azután meg az út! A Kolozsvárra vezető út! Kb. 12 km. Úgy gondolták, gyalog megtehetem az utat reggelig. Én nem akartam elindulni! Úgy voltam, inkább vállalom velük akár a halált is, de nem megyek.

Utóbb rájöttünk, rossz ötlet volt; ha ugyanis szót fogadok és eljutok a rokonokhoz, a hír elterjedt volna, amivel a befogadóimat is bajba sodortam volna.

Eddigi őrzőink elmentek. Mások jöttek, mogorvábbak. Parancsokat osztogattak, akárcsak a filmekben.

– Családfők oda – mondták.

– Asszonyok, gyerekek oda, a másik sarokba!

– A ruhákat osszák szét! A férfiaknak nem kell ennivaló!

Apukának falaztam, igaz, eléggé gyér volt a világítás. Sikerült a kiskosárból kivenni egy csomagot az ötből, és a hátsó zsebébe tömködni. Csak akkor jöttem rá, hogy egy vagyont hurcolászok a kosárban. Annak az ingatlannak az árát, amiről az előbb tettem említést.

Később, amikor már találkoztunk a falubéliekkel, elmondták, hogy nagyon kerestek valamit. Hetekig. Még a kertben és az udvaron is ástak. Az emberek nem tudták, hogy mit keresnek. Mi azonban tudtuk: a pénzt.

De ne menjünk a dolgok elébe!

Autó közeledik, megáll. A kaput kinyitják, majd gyorsan visszazárják.

Emberek szállnak le. Rémültek, jajgató öregasszonyok, síró gyerekek. Ré-
mült, falféher férfiak.

Őket is szétválogatták. Három férfi a mi négyünk mellé áll, hozzánk csatlakozott három öregasszony, két fiatal és hét gyerek.

Apuka még hozzánkoldalgott. Hagyták! Falféher volt, nemcsak az arca, hanem az egész feje. Végigcsókolt mindnyájunkat. Gizikét talán jobban megölelte, mint a többit, majd engedelmesen a többi mellé állt.

1950. június 13-ára virradó éjszaka volt. Sietni kellett, korán hajnalodott. A hét férfit főleg siettették.

Szinte felrugdosták őket a teherautóra. Minket visszatuszkoltak a házba. Elmentek. A vaskaput bezárták. Azt sem tudtuk, hogy Kolozsvár felé, vagy a másik irányba vitték őket.

Ott maradtunk huszonheten. Nagymamák, anyák és egy csomó gyermek. Na és két majdnem férfi, a tizenhat-tizenhét éves Crișan-fiúk. Itt csak annyit, hogy a Crișan családról Csendes Donnyit lehetne írni. Ha van színe-java az emberiségnek, ők aztán igazán azok voltak!

Útra készen vártuk a sötétedést

Még mindig tartott ez az egyetlen éjszaka. Ez a pár óra. Ha tehetséges író lennék, itt következhetne a szívszorító látvány leírása. De hát én csak sorjába rakom a szavakat.

Még mindig sötét volt. A legkisebbeket leszámítva senki nem aludt. Az öregasszonyok sírdogáltak. A menyek, mert a fiatalasszonyok, az anyák mind menyek voltak az öregeknek, csendben tettek-vettek a gyerekeik körül.

Lassan-lassan reggel lett. Gyönyörű nyári nap ígérkezett. Én tettem, amit mondtak. Vigyáztam a kicsikre. Baba meg Gizike vidámak voltak. A reggelire kapott kenyeret falatozták. A kicsi fiú nem evett, nem ivott és dél felé látszott már rajta, hogy beteg. Már minden holmija szennyes volt. A zárt, nagy teremben kezdett elviselhetetlen lenni a meleg és a bűz. Úgy dél felé lehetett, amikor egy milicista benyitott és megengedte, hogy kettesével kimenjünk a budira. Én magammal vihettem a két kislányt is. Aztán Anyukának adtak egy tálat és a kútnál kimoshatta a szennyeset. Az udvaron a fűre terítette a friss ruhát. Hamarosan meg is száradtak a napon. Valaki valahonnan egy cserépfazék tejet hozott. Elsőnek Sanyika kapott, de nem kérte! Lehet, hogy nem tudott inni a nagy fazékból. Aztán mindenki kortyolt, nem voltak mohók. A sorban következőre is gondoltak. Jutott is mindenkinek.

A nagymama észrevette, hogy az egyik család tagjai, azok közül, akiket később hoztak, nagyon nyugtalanok. Figyelni kezdtük őket. Kiderült, hogy egy falat kenyerük sincs és este óta nem ettek. Adtunk nekik. Elfogadták. Az öreg nagymama keresztet vetett. Én álltam és néztem és elszorult a szívem; elsírtam magam, de nem bánatomban, hanem azon, hogy mi adunk, mi a semmik, a senkik a semmiből. Lám, lám, a semmiből is lehet adni.

Elmondták, hogy másnapra, azaz mára volt tervezve a kenyérsütés. Ott maradt a tészta a teknőben.

Estefelé utasítottak, hogy szedjük össze a csomagokat. Útra készen vártuk a sötétedést. Júniusban elég sokáig kell várni, hogy leszálljon az éjszaka.

Felhős, sötét, szellős este volt, amikor jött egy teherautó. Nagy csendben felpakoltunk. Sanyika sírt és hogy a sírása ne keltsen feltűnést, a sofőr mellé ültették Anyukánkkal. Pár percet utaztunk. Az autó lassított, majd megállt egy számunkra kikészített személyvagon mellett.

Hogy gyorsan túl legyenek a gondon, még segítettek is, úgyhogy pár perc alatt a vagonban voltunk. Minden család egy fülkében. A kicsike helyiség meg sem telt, pedig minden vagyonunk velünk utazott.

A három kicsi elaludt, elérték az egyik padon. A másikon nagymama, anyuka és én támasztottuk egymást. Néztük, néztük az éjszakát. Eleredt az eső. A vagon végében két-két fegyveres katona, nem rendőr! Vigyáztak ránk. Ránk, az osztályellenségre. Ezt is tanultuk.

Június 14-én hajnalban a vagonunkat hozzárendezték a Bukarestbe tartó vonathoz. Ezt csak később, a látogatóktól, a történetet mesélőktől tudtuk meg. Tehát a vonat, a menetrend szerinti vonat, a mi vagonunkkal a végén elindult az apahidai állomásról a falunkon, Karán keresztül Bukarest felé.

Alig indult el, máris nagy fékezéssel lassított. Éktelen sípolás hallatszott. A sípolást egyre inkább elnyomta a zavaros emberi ordítozás, sikoltozás. A vonat nem állt meg, csak lassan dőcögött egy ideig. Ahogy a zárt ablakon kinéztünk, hát látjuk a falunk határát és a sínek mellett a sok falubéli embert. Ők ordítottak, jajveszékeltek, némelyik asszony a haját tépte tehetetlenségében. Később tudtuk meg azt is, hogy az éjszakai műszakból hazafelé tartó vasutasok vitték a hírt, hogy látták a vagonunkat megírva krétával, nagy betűkkel: București – Cernavoda – Medgidia. Kivonultak! Azt hitték, megállíthatják a vonatot. Talán visszavihetnek!

A vasút csak szállított minket, megrendelésre. A megrendelő a párt és az államvédelmi hatóság volt.

Lassan-lassan túljutott a vonat az élő akadályon. Aztán gyorsított és száguldani kezdett. Mi semmit sem tudtunk! Hova? Miért? Meddig?

Ment a vonat. Balra elmaradt Kolozs, jobbra Kara is. Aztán ismeretlen vidék tárult elénk. Némelyik táblát elolvastuk és a nagymama tudta, merre vagyunk. De aztán az állomásnevek már semmit sem mondtak. Annál is inkább, mert a nagymama az első világháború előtt volt iskolás és akkor természetesen magyarul tanulták a földrajzot. Most meg minden településnek román neve volt.

A meleg kezdett elviselhetetlen lenni. A vagon két végén őrködő katonák ugyanúgy izzadtak, mint mi. Nagymama vizes rongyokkal borította be a kicsik testét. Hallom a hangját:

– Ez a forróság meg is ölheti őket!

Egyszer csak a katonák közül a magasabb rangú elrendelte, hogy nyissunk ablakot. Azt hiszem, megszegte a parancsot. Csoda történt. Kicsi csoda, de csoda. Feléledtünk. Én ki merem mondani, szépnak láttam a világot.

Már elmúlt dél. Ettünk egy kicsi szalonnát és már igencsak száraz kenyeret, aztán megittuk majdnem az egész vizet.

Az egyik állomáson megállt a vonat. Vízet kaptunk. Hét kanna vizet. Új kannák voltak. Új, pléh locsolókannák. Kitől kaptuk? Honnan tudták, hogy

vízre van szükségünk? Sohasem tudtuk meg. Áldott legyen az emléked, ismeretlen, aki szembe mertél nézni a hatalommal és a szabadságod kockáztatásával inni adtál a szomjazóknak! A kanna sokáig megvolt.

Ment, ment a vonat. A mozdony hangjából tudtuk, hogy fölfelé megyünk. Egyszer csak a nagymama fölriad s élénken tekint ki az ablakon.

– Jaj Istenem, hiszen a nagy hegyek között vagyunk!

Azt hiszem, a Kárpátokról csak hallott. Akkoriban nem utaztak az emberek csak úgy!

Esteledett. S ahogy a vonat a Prahova völgyébe ért, egyszerre szürkület és hűvös lett.

Ember nem járt arra

Itt aztán nagyon nehézkesen haladtunk. Sokat álldogált a vonat. Úgy tudom, azon a vidéken még most is csak egy sín pár van, mert olyan szűk a völgy, a vonatok pedig úgy közlekednek, hogy felváltva bevárják egymást az egyes állomásokon.

Megláttuk a keresztet a kétezer-ötszáz méter magas csúcson. Az aprócska fényeket az erdőkben szétszórva. Aztán, azt hiszem, mély álomba zuhant az egész „rakomány”.

Ragyogó, csillogó napsütésre ébredtem.

Nagymama a gyerekeket próbálta evésre bírni, de az olvadó szalonna és a száraz kenyér nemigen csúszott le a torkukon.

– Hol van Anyuka? – kérdeztem.

Nagymama csak intett a szemével az ablak felé. Azt hiszem, mormogott valamit. Talán imádkozott. Kinézek az ablakon és csodálatos látvány tárul a szemem elé!

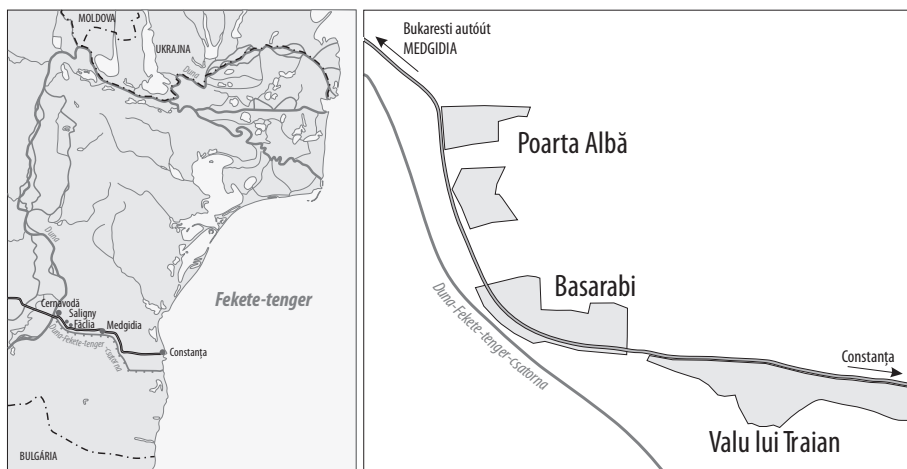
Magasból vastag, csillogó vízsugár zúdult le, csak folyt, folyt! Anyuka mos-a ruhát, s néha az egész karját a víz alá tartja. Lehet, hogy nem jól, de úgy rémlik, hogy mosolygott a gyönyörűségtől. Aztán, aki akart, mehetett a vízhez. Órákig álltunk ott. Nem tudtuk, hol vagyunk. Ember nem járt arra.

Nagyon soká, úgy déltájt jött egy vonat. Megállt, és hozzárendezték a vagonunkat. Az örök váltották egymást. Az újonnan jöttek tudták, hol vagyunk, de nem árulták el. Egyelőre nagyon barátságtalanul viselkedtek. Az ablakokat szigorúan zárva tartatták.

Robogtunk a végtelen búzamezőkön át, a tegnapinál is tikkasztóbb melegben. Már sok helyen arattak. Az emberek aprónak tündek és sötét volt a bőrük,

de nem cigányok voltak! A ruházatuk is másként festett, mint mifelénk szokás. A nők feje fekete kendővel volt bebugyolálva, hogy csak a szemük látszott ki. A Crișán-fiúk úgy vélték, hogy ez csak a Baragan lehet. A nap állásából és a menetirányból kisilabizálták, hogy a Delta vagy a Fekete-tenger irányába megyünk.

Zsigmond Mária és testvére, Dr. Kovács (Zsigmond) Gizella rajza alapján Dr. Hajdu Lajos, 2008

Megérkezés *Piszok, mocsok, por, szemet és ládahegyek*

Akkor fogalmunk sem volt, hová érkeztünk, de úgy tűnt, véget ért az út. Dobrogea közepén, Medgidia állomásán lecsatolták a vagonunkat. A vonat továbbment. Egy kis idő múlva mondták, hogy fél óra alatt el kell hagyni a vagonot. Alig reggeledett. Piszok, mocsok, por, szemet és ládahegyek mindenütt. A csomagokat egy kupacba kellett rakni. Nekünk meg szorosan egymás mellé, a csomagok közelébe kellett leülni a földre. Egy idő után észrevettük, hogy tőlünk úgy hatvan-hetven méterre egy másik emberkupac kuporog a földön. Többen voltak, mint mi, legalább százan. Csupa férfi és fiú. Ültek a földön és hallgattak. Rájuk négy gépfegyveres katona vigyázott. Nagymama volt az első, aki nem bírta tovább, és WC-re kérdzkedett. Odamutattak egy nádtákolmányra. Elment, kis idő után jött vissza. Sápadtan, megsemmisülten. Alig tudta elmondani, hogy egy nagy gödör van a kerítésen belül, rajta pár deszka és egy rúd, amiben kapaszkodni kellene. Hát ő nem helyezkedett elég

jól! A pisi és a kaka egy része a lábára és a cipőjére ment. A rémmese ellenére rendre mindenki elzarándokolt a nádépítményhez. A kisebb gyerekek a hordók között pisiltek és kakiltak.

A férfiakból álló embercsoportnak nem volt szabad igénybe venni a nádépítményt. Ők csak két-három métert mehettek odébb. Aztán nagy fehér feneküket szabaddá téve tették, amit muszáj volt. Aztán visszaültek a kupacba, és szürkén vagy vörösen nézték maguk előtt a forró, poros földet.

Egyszer csak élénk lett a pályaúdvár. Újabb vonat érkezett. Lassított, megállt. Le- és felszálltak a szabad állampolgárok. Aztán a két vagont: a miénket és amin a férfiak érkeztek, a vonathoz csatolták. Amikor lassan elindultunk, akkor láttuk a feliratot: Constanța – Medgidia – Cernavodă – București. Cernavodă nem lehet ez a város, mert a Duna-híd után igen sokat jöttünk. Hát Constanța sem lehet ez a tetű hely! Biztos Medgidián vagyunk. Kezdtett nagyon meleg lenni. Tűzött a nyári nap. Egy szem árnyék sehol. Igaz, ha lett volna valahol egy fa, úgysem engedték volna, hogy alátelepedjünk. Sanyikát már nem lehetett a hordókig vinni. Szinte folyamatosan folyt belőle a kaki. A vonatra várók némelyike köpött, miután odajött és megnézett. Aztán odébbállt. Volt, aki sajnált. Némelyik keresztet vetett, szólt volna, de nem engedték, hogy beszédbe elegyedjen velünk. Egyben egyformák voltak az emberek: miután kielégítették a kíváncsiságukat, jól megnéztek, ahogy a majmokat szokás, elmentek lehetőleg jó messzire.

Jött egy teherautó négy gépfegyveres katonával. A férfiak egy részét, akik felfértek, felparancsolták, s gyorsan elvitték őket. Még kétszer fordult az autó, mire elfogytak. Egyik ember nagyon gyanúsnak tűnt! Hagyta magát feldobni, csak úgy puffant...

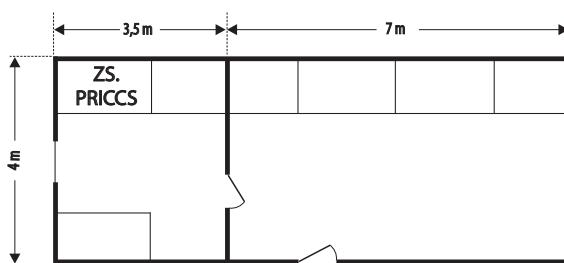
Aztán jött megint az autó, és ezúttal rajtunk volt a sor. Mindnyájan felfértünk. Elindultunk és mintegy félóra múlva bekanyarodtunk egy szép, gondozott mellékútra. Egy gyönyörű zöldségmentészet közepén álltunk meg. Tombolt a meleg, annak ellenére, hogy már késő délután volt. Érdekes, halk morajlásra figyeltünk fel. Tőlünk úgy két-háromszáz méterre egy vízszivattyú működött. Gyönyörű, tiszta vizet szívott fel egy nagy, széles kútból. A víz egy facsatornába ömlött, ami lejtett, így a víz sebesen érte el a földből épített árkot, ahol tovább folyt. A célhoz érve egy lány kapával irányítva az ágyásokba engedte. Hasonló dolgot már gyerekkoromban is láttam az apahidai kertészekben, a Szamos-parton.

Volt ott még egy ház, ami két helyiségből állt. Egy úrféle meg egy rendőr várt ránk. Azt mondták, ez lesz az otthonunk, osztozkodjunk meg a helyen.

Nem fog ránk vigyázni senki, de el nem mehetünk sehova innen. Feküdjünk le és pihenjünk, mert reggel kezdődik a munka.

A házban gerendákból, deszkákból ácsolt, derék magasságban faltól falig érő priccsek voltak. Rajta gyékényszőnyegek. Egy szőnyeg két-két és fél méter széles lehetett. Ennyi hely jutott egy családnak. A batyuk választották el a 4-5 m²-nyi birodalmakat. Világítás: a hold. Főzési, mosdási lehetőség a szabad ég alatt. Vízigény volt! WC-nek a közelben található pár fa és bokor takaró olta lett kinevezve. Még sírdogáltunk egy kicsit, de aztán mindenki elaludt.

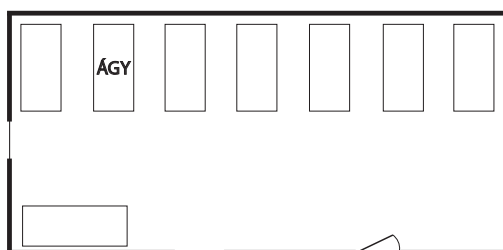
Basarabi „otthonunk”

1 deszkapriccs → 1 család
Zsigmond család: 6 személy

Összesen: 23 személy

1950. júniustól decemberig

50 m² pinceraktár

„Uradalmi” kőház pincéje

1950. december → 1951. tavasz

Összesen: 30 személy, 7 család

*Zsigmond Mária és testvére, dr. Kovács (Zsigmond) Gizella
rajza alapján dr. Hajdu Lajos, 2008*

Medgidia

Reggel hat órakor csörömpölésre ébredtünk. Az ajtó előtt várt ránk két úr, be is mutatkoztak, X és Y elvtárs. Az egyik a milícia parancsnoka volt. Elmondta, a párt úgy látja jónak, hogy mi végre megtanuljuk, mi a becsületes munka. Vagyis dolgoznunk kell. A munkánkért meg pénzt kapunk, amivel azt csinálunk, amit akarunk, de a kantint igénybe kell venni, ez itt a házirend.

A kertészet területén és a faluban szabadon mozoghatunk. Vasárnap reggel kötelező jelentkezni a milícián. Az öt év alattiaknak nem kell. Ez csak ránk vonatkozott. Azt is tudomásul vette az elvtárs, hogy a nagymamának vigyázni kell a gyerekekre. Neki sem kell jelentkezni és a munka alól is fel van mentve, tette hozzá.

A másik ember a főkertész volt, a kertészet vezetője. Elmondta, hogy itt ő parancsol.

Este számba veszik a munkát, amit végeztünk, felírják és kéthetente fizetnek. Ugyanúgy, mint a becsületes, szabad munkásoknak. A napi háromszori kosztot levonják a fizetésből. Most menjünk reggelizni! Aztán munkára fel!

A kertészet gyönyörű sík területen volt. Az egész valaha magánbirtok lehetett, öntözésre kialakítva. Egy kicsit feljebb, egy kiemelkedő részen a fák között állt az oszlopos uradalmi épület. Ott volt az iroda. A pincéjében rendezték be a konyhát, ahol nagy üstökben főztek mintegy száz-százhusz embernek, és most már nekünk is.

Két adag ételt kaptunk

A reggeli: finom, édes, meleg feketekávészerű ital, nagy karéj kenyér és egy nagy darab sajtféle. Anyuka és én számítottunk dolgozóknak, így két adag ételt kaptunk. Pár nap múlva az ételosztó már megismert minket és úgy teleöntötte az edényünket, hogy mindnyájunknak elég volt. Délben és este levest meg valami tömött ételt adtak, ami rizst, puliszkát, krumplit, grízt vagy zöldséget jelentett, két-három naponta pedig húst is adtak.

Volt egy falusi ember, akit közvetlen főnökünknek adtak mellénk. Parancsba adták neki, hogy erősen dolgoztasson meg minket. Hát dolgoztunk is. Egész nap, a tűző napon. Gyomláltunk. Estére mind a tíz ujjamból folyt a vér. De a kezem semmi sem volt ahhoz képest, ahogy az arcunk, a vállunk és nyakunk, azaz minden, ruhából kilátszó testrészünk leégett és felhólyagzott. Egész éjjel nem tudtunk lefeküdni, szinte ülve bóbiskoltunk. Aztán hajnalban

mindenki próbált összeszedni valami védőöltözetet. Sem tűnk, sem cérnánk nem volt. A Crişán-fiúk egyetlen ünneplő ingükben pompáztak! Az öregebbje fekete vagy sötét, némelyik vastag, téli öltözetbe bújt és elkezdődött a második munkanap. Egyben a hét utolsó munkanapja, a szombat.

Reggeli után újból útra keltünk a faluból érkező munkavezetőnkkel. Csak útközben vettem észre, hogy Mocan néni, aki amúgy nagygazda asszony létére egész nyáron mezítláb járt, csizmában van. Aznap hagymát gyomláltunk. A gaz nagyobb volt, mint a hagyma. Nagyon becsületesen tettük a dolgunkat. A végtelen gatzengerből egyre nagyobb lett mögöttünk a szép tiszta hagymatábla.

Pisilni és kakilni a száz-százötven méterre lévő erdőcskébe jártunk. Ott árnyék is volt, úgyhogy egyre gyakrabban mendegéltünk az erdő felé! Közben ismerkedtünk a környezetünkkel. A gazos hagymatáblán túl gyönyörű paradicsomos, a másik végén meg pirosodó paprikatábla terpeszkedett.

Délben egy vasdarabbal megkongatták a fára akasztott sındarabot, mire minden irányból szállingózni kezdtek az emberek a központi épület felé az ebédhez. Mi is elindultunk. Mocan néni útközben a vállán átvette összekötött csizmáit átadta Anyukának:

– Vidd Te, mert fiatalabb vagy és magasabb! – ezt már mosolyogva mondta, és úgy rémlett, Anyuka is zavartan mosolygott. Átvette a csizmát, a vállára tette, miközben félcipőjében ment tovább.

Útközben az otthonunk előtt vitt az út. Egy pillanatra bementek, aztán folytattuk az utunkat az ebédlő felé. A nagy könyvbe már be volt írva a nevünk; mindenki szépen sorban állt s amikor rákerült a sor, a neve mellé egy jelet tettek, majd a kezébe adtak egy elég nagy darab finom, friss kenyeret. Aki megkapta a kenyerét, már mehetett is a levesért. Én nem tudtam megenni, mert nagyon savanyú volt. A többiek persze nem kényeskedtek. A második fogás nagyon ízlett; szalonnadarabokkal főzött zsíros rizs volt, de legalább jó nagy adagot kaptunk. Anyuka azt mondta, hogy jóllakott a levessel és a rizst inkább hazaviszük a gyerekeknek. Én is vittem volna, de az enyém már elfogyott. Sofia néni is jóllakott a levessel, így az ő második fogását is megkapták a testvéreim.

Emberséges, kegyes büntetés

Másnap reggel nagy tisztálkodás következett. Az ügyesebbje a szájába vett egy nagy korty vizet s azt takarékosan a kezébe fújta. Két-három korty vízzel kész is volt a vasárnapi tisztálkodás. Reggeli után elindultunk a falu felé! Néhány kilométer gyalogút következett, majd a – régi úriházból átalakított – milícián szép sorban mindenkit pontosan leellenőriztek. Be voltunk írva!? Mire elkészültek, harangoztak a közeli templomban. Mentünk volna oda, de még újfent elmondták, hogy csak a falu határáig járhatunk-kelhetünk szabadon, de nem tovább! Ezt kényszerlakhelynek hívják és ez büntetés. Emberséges, kegyes büntetés. Csak alsórendű munkát végezhetünk, de pénzt kapunk a munkánkért.

A templomba csak benéztünk. Aztán megkerestük az üzletet, ahol borítékot, papírt, bélyeget, ceruzát, cérnát, tűt vettünk és még néhány fontos dolgot: gyufát, sót, egy-két lábost, cukrot, amiből egy negyed kilót adtak egy embernek. Én nagyon szerettem volna marmaládét, de Anyuka azt mondta, soha ne felejtsem el, hogy a pénz egy ház ára és nem arra való, hogy elherdáljuk. Délután levélírás következett. A leveleket másnap az előmunkásunk becsületesen feladta a postán, sőt még azt is megtette, hogy naponta hozott egy liter tejet ötven baniért. A napi bérünk három-négy lej volt. Ennek felét koszt miatt visszatartották.

Két hét múlva hajnalban egy embercsoport közeledett a házunk felé. Kíváncsian néztük a furcsa társaságot, idomtalan nagy zsákokat cipeltek. Egyszer csak, ahogy közelebb értek, valaki felismerte őket. Kiszaladtunk! Lett nagy sírás, nevetés, ölelkezés! Legalább húsz ember jött. Karaiak, rokonok és csak úgy falubéliek. Bátrak! Többségük szabadjeggyel utazott. A pénz faluhelyen ritka jószágnak számított. A csoport végén fáradtan, de hősiesen menetelt Vilmi néni és Julcsi tánti. Anyuka testvére és Apánk testvére. Estefelé már indultak is vissza. Dologidő volt és nagyon hosszú az út, idefele majdnem húsz órát tartott, vissza ugyanannyit.

Csendes beszélgetések, halk sírdogálások, kis pihenésféle a fák alatt. Eltelt a nap. Apánkról és a többi férfiről semmi hír. Nem is igazán tudták, hol lehetne érdeklődni. Csak reménykedni lehetett, hogy élnek!

Az elhurcolásunkat követő napokban a tehetősebbek beiratkoztak a kollektívbe

Mesélték a karaiak, hogy az elhurcolásunkat követő napokban a tehetősebbek beiratkoztak a kollektívbe. A sok senkivel már több mint százan voltak. Etelka az elnök! Az ő ötlete volt a kitelepítésünk. Szovjet példára. Ott tanulta, hogyan kell. A tehenünket a második napon kihajtották a csordával. Ne urizáljon az istállóban! Este világra akarta hozni szegény Bumba a borját, akik, mint kiderült, ketten lettek volna, de végül mindhárman elpusztultak. A tehén húsát nagy vigadalom közepette megették. (Egy vemhes tehén akkoriban két-három évi keresete volt egy vasúti munkásnak.) A kollektívet szervező elvtársakkal olyan alakulóféle mulatságot rendeztek. Tyúk- és kacsahús is volt bőven. A házban mindent felforgattak, napokig kutattak, de nem találtak semmit. Legalábbis nem tudtak róla. A kutyánk, a Maros napokig vonított az udvaron, de nem bántott senkit, miután egy vállalkozó cigány jól elverte.

Ez a hétvége eltelt. Nagyon zaklatottak lettünk. A sok hír a faluból és semmi a férfiakról. Nekem nagyon furcsának tűnt, hogy a nagynénik majdnem annyi csomagot vittek vissza, mint amennyit hoztak. Anyuka „hazaküldte” velük megőrzésre az új piros selyempaplant és az új nagy pokrócot. Azt mondta, jó lesz az még akár stafírungnak is! Gondolom, mármint nekem. Majd szétrobbantam a haragtól. Hogy mikre nem gondol! A pénz nagy részét is odaadta.

A már lassan kialakuló szokástól eltérően többet ettünk a kelleténél. Egész éjjel ki-be tántorgott a sok gyerek. Lehet, hogy a hosszú, meleg úton némelyik étel egy kicsit megromlott. A reggeli látvány leírhatatlan volt! A ház körül, közel és távolabb egyaránt mindenhol kakakupacok, rajzó legyek és elviselhetetlen bűz! Fájt a fejem és a hasam, szégyelltem magam. Nagyon szégyelltem magam. Azt hiszem, a többiek is úgy érezték, mint én. Földdel és falevelekkel próbáltuk eltüntetni a szörnyűséget.

Megjött a munkavezetőnk! Látom, amint Anyuka és egy pár asszony beszélnek, sírnak, könnyörögnek hozzá. Aztán mintha megegyeztek volna! A három Crişán-gyereket, engem és még egy másik tizenkét éves fiút ásókért, lápátokért küldtek, s a házunktól tisztes távolságra kijelöltek egy helyet, ahol ásunk kellett egy gödröt. Került valahonnan egy pár deszka is. Karókat vágunk a környéken lévő fákról. Néhány öl nád is került valahonnan, és estére elkészült a „budi”. Egy lépés a civilizáció felé. Immár nyugodtan, komfortosan guggolhattunk a nádkerítés mögött. És ha jól helyezkedtünk, már sikerült

néha nem lepisilni a lábunkat, s a nagydolog is szépen bepottyant a gödörbe, annak rendje-módja szerint. Ha a bent lévő meghallja, hogy valaki közeledik, megütögeti a nádat, s a közeledő tudja, hogy egy kicsit várnia kell a sorára. Technikai csoda!

Írónia nélkül mondom! A munka végeztével este igazi alkotó ifjúmunkásnak éreztem magam. A normálisabbja nem tudom, mit érzett. Talán fáradtságot.

Fényűző konyha

A főzés eleinte két téglára helyezett edényben történt. Pár hét múlva rájöttünk, hogy a földbe vájt három lyuk kellő ügyességgel kialakítva szinte fényűző konyhának számít. A középső gödröt a főzőedény átmérőjének megfelelően (hogy ne csússzon bele) 30-40 cm mélyre kikapartuk. Majd egy másik, nagyobb gödör került mellé, úgy 20-25 cm-rel odébb. A kettőt úgy kellett összekötni egy kis alagúttal, hogy a tüzet a lábos alá lehessen rendezni. A harmadik lyuk kéményként működött, ez is a középső lyukból indult ki, némileg ferdén. Úgy volt jó, ha minél távolabb érte el a föld színét. Ha a szél nem éppen a kémény irányából fújt, már a füst sem csípte a szakács szemét. Egy idő után több irányú és méretű főzőlyuk sorakozott egymás mellett. Aztán már vas- és pléhdarabokkal tökéletesítettük művünket.

Teltek a hetek. Majdnem minden hétvégére jutott látogató. A vasútnál dolgozó emberek szabadjegggyel utaztak és hoztak, amijük volt. Szalonnát, lisztet, egy-egy kicsi zacskó cukrot, szilvaízet, mézet. Akinek nem volt szabadjegye, az „pakkot” küldött. Néha sült tyúk is volt ezekben, de mindig két-három darab, hogy mindenkinek jusson. A faluban testvériesen szervezték a küldeményeket. Mi is testvériesen megosztottunk mindent.

Már múltóban volt a nyár. A férfiakról még mindig semmi hír. Az öregebb asszonyok kezdték elsíratni a férjeiket, fiaikat. A Crişán-fiúk mindig nagyon szépen bántak mindenkivel, de az ilyen gyászos hangulatkeltőket nagyon leszidták.

– Imádkozzanak inkább, az hasznosabb! – mondták végül és megsimogatták a megszéppent öreget.

Keresztapám, Apuka testvére írta, hogy ő is készül hozzánk, mert már vége van a cséplésnek. Írta még, hogy rajzoljuk le a lábunkat (rajzoljuk körül a lábfejünket), hogy téli lábbelit vegyenek. Lerajzoltuk a levélpapírra. Az enyém volt a legnagyobb. Egész nyáron mezítelen lábbal jártam. A cipőmbé már régen nem fért bele a lábam, de már az Anyuka cipőjét sem bírtam felvenni.

Hidegek voltak a reggelek. A káposzták nyolc-tíz kilogrammosokra nőttek. Borzasztó nehéz volt a káposztabetakarítás. Egy szomorkás vasárnap reggelén megérkezett keresztapám. Egyedül jött ezen a hétvégén, útitársa nem volt. Nem írta meg, amikor jön, tehát nem várta senki.

Sanyi él, és a többi is él

Nem kell sokat gondolkozni, hogy az „Ember” jusson eszembe Zsigmond Gáborról! Ő az idősebb Zsigmond. Gyerekkoromban izgalomba jöttem, ha jött vagy csak beszéltek róla. Kemény, tudálékos, kötekedő, rejtelmes ember volt.

Fiatal korában nagyon csinos, szép arcú, éles és okos tekintetű fiú volt. Az a néhány kép, ami van róla, legalábbis ezt tanúsítja. Gyönyörű gyöngybetűkkel írt, tintaceruzával. Hiányzott a bal karja. Ennek ellenére soha senkinek nem adott alkalmat vagy lehetőséget, hogy sajnálja. Teljes értékű életet élt. Talán többet dolgozott az átlagembernél és tehetősnek, jómódúnak számított. Nem volt gyermeke. Ezért majdnem mindegyikünket „örökbe” kért, Anyuka ezért nagyon nem szerette. Viszont majdnem minden gyermek keresztapja ő volt.

Szóval messziről láttuk, hogy közeledik valami hatalmas zsák alatt egy ember. Már majdnem ott volt, amikor felismertük. A hatalmas zsákot csak úgy lecsúsztatta csonka válláról, s körülnézett. Éles, fáradt szemével felmérte sanyarú helyzetünket. Nagyon csúnyát káromkodott. De én akkor nagyon jól tudtam, hogy ez többet jelent minden szívfacsaró siránkozásnál. Megtelt a szeme könnyel, mindnyájunkat megölelt, a húzódozó kicsiket is, Anyukát is. Jó, hogy nem rosszabb.

– Sanyi él, és a többi is él! – Ezt már hangosan mondta, hogy minél előbb hallják a többiek is! Majd románul hozzátette:

– Az Isten verje meg a gazembereket! – folytatta, majd:

– Csak az a fontos, hogy éltek és Ők is élnek. A többi majd csak lesz valahogy.

Aztán kinyitotta a zsákot. Volt benne hat pár bakancs. Az enyém nagyon nagy volt. Szürke harisnyák, gyapjúzoknik, mellények, szveteretek, kendők. Mindenki felpróbálta a maga bakancsát. Mindenkinek jó volt, jó bő! Csak az én lábam nem akart beleférni a bakancsba. Nem voltam egy sírós fajta. Az egész tortúra alatt alig sírtam néhányszor. De ezt nem lehetett kibírni. Keresztapám tőle szokatlan módon vigasztalt:

– Ne sírj, fiam! Jövő héten biztos jönnek karaiak. Küldök egy jót – tapintatosan került a „nagyobb” kifejezést. Később mégis kicsúszott a száján:

– Az Istenit, hogy nőhetett így meg a lábad? – aztán Anyuka kezét fogva és nagymamát simogatva elmesélte: Egy piacra igyekvő hostáti szomszéd hajnali háromkor, a piacra menet felismerni vélte Aput a törvényszék előtt sepregető rabok között. A hír után minden éjjel odament. Először nem volt szerencséje. Második hajnalon jöttek a rabok, de egyikben sem ismerte fel Aput. Harmadik reggel megint jöttek. Egy sovány, ősz ember, mintha Sanyi lenne, mesélte. Egy előre elkészített, összehajtogatott cédulát dobott le a földre és addig ácsorgott ott, mígnem Sanyinak gyanússá vált a papír. Láтта, hogy lehajol, felveszi és gyorsan elsüllyeszti a zsebébe. Csak annyit írt rá, hogy „mind megvannak”. Másnap nem jöttek. Harmadnap gurult a levélgombóc: „Mi is mind a négyen megvagyunk. Nem vagyunk együtt, de tudunk egymásról. Nemsokára írhatunk levelet.”

Mire a szokásos jelentkezésről visszajöttünk, keresztapám lepihent. Nagymama tőle szokatlanul fürgén serénykedett a „konyhában”; főzte a vasárnapi ebédet. A hosszú gerendán, ami a tornácot választotta el az udvartól, már nagyon gyakorlottan foglaltuk el a helyünket. A tányért a térdünkre tettük s mondhatni, jó hangulatban falatoztunk. Csak a legkisebb nem tudott egyedül enni. De ha a kanálból kilötyögött az étel, az ujjacskájával összeszedte s gondosan besöpörte a szájába. A diósbeiglit két kézzel fogta, meg sem mozdult, meg sem szólalt, amíg egy morzsa is volt belőle.

A tábla szalonna s a gyermekfejnyi vaj mellett hat rúd diós is előkerült a zsákból. Első nap mindenki ette a dióst. A két utolsó rudat Anyuka visszacsomagolta és megmagyarázta, hogy az csak a Sanyikáé, mert amíg abból napon-ta lehet egy darabot, biztos nem hal meg. Azt hiszem a három és fél éves Gizike is megértette, hogy ez így van jól. Attól kezdve tíz-tizenegy éven át Sanyika kiváltságos helyzete a legtermészetesebb dolog maradt a családban kosztolás tekintetében.

Még mindig Róla! Este a kicsik és a nagymama kivételével minden karai kíséerte keresztapánkat az állomásra. Késett a vonat, jó volt az a plusz óra, amit velünk töltött még. A Crişánoknak mesélte, milyen volt, amikor katonáskodtak, merthogy a Crişán bácsival egykorúak voltak, együtt jártak iskolába és természetesen katonák is együtt voltak. Crişán bácsi tudta a Szózatot, a Himnuszt és gyönyörűen írt magyarul. A fiúk is magyar iskolába jártak ’44 előtt.

Zsigmond Gábor még vagy háromszor látogatott meg minket, mindig hatalmas zsákkal jött, de az is rendszeressé vált, hogy nagy láda élelmiszert küldött. A csomagok tartalmából lehetett tudni, hogy melyiket készítették együtt a feleségével és melyiket egyedül, keresztanyám szigorú ellenőrzése nélkül. Az

utóbbiakban a paszuly és a liszt helyett több volt a kolbász, a tojás, a sajt és egyszer csokoládészerű édesség is volt csomagolva.

Faklia

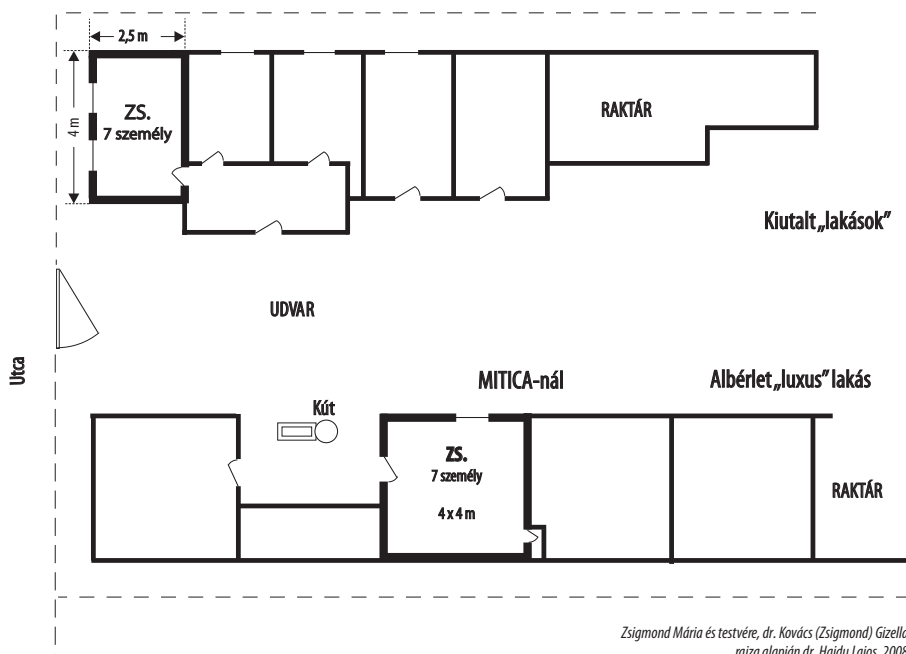
A keresztapám látogatását még követte egy-két csoporté, de a tél közeledtével már senki sem vállalkozott a hosszú útra. Előfordult, hogy hosszabb-rövidebb ideig a vonatlépcsőn vagy az ütközőn tették meg az út egy részét. Ami bizony több mint hétszáz kilométer. Karácsony előtt két héttel váratlanul csomagolásra szólítottak fel minket és a másik két, sokgyermekes családot. Hogy miért minket? Azt sohasem tudtam megmagyarázni magamnak.

Gyorsan felpakoltuk a motyót egy teherautóra. Egy kicsit sírtunk, elbúcsúztunk az ottmaradóktól. Anyuka és Sanyika a sofőr mellé ült, a többiek hátul helyezkedtek el, s már indultunk is az ismeretlenbe – rendőri kíséret nélkül! Csak a sofőr kapott egy iratcsomót. Igencsak felsőbbrendűnek érezte magát, hisz ő volt az autóvezető!

Egy dolog látszott biztosnak, hogy visszafelé indultunk el. Ez a felismerés nagymamát nagy izgalomba hozta. De nem sokáig tartott a remény, mindössze másfél-két órát utazhattunk. Aztán le-, pontosabban feltértünk az országútról egy magaslaton épült faluba. Ez a falu eltért az addig látottaktól. Egyetlen, hosszú egyenes utcából állt, aminek a két oldalán hosszú, fehér házak sorakoztak. Vagonszerűek, három-, négy-, még ötszobás is akadt köztük. Majdnem mindegyiknek üveges verandája is volt. A lakást raktár követte, aztán nyári konyha, istálló, tyúkól, disznóól, s hátul a budi. Természetesen kút is díszelgett valamennyi udvaron, átlagos mélységük negyven méter lehetett. A legtetején, egy-két mélységig ki voltak kövezve, de aztán csak a betonkeménységű, érdekes, világosbarna, kőkemény föld következett. Lenn a mélyben tükröződött a kristálytisztá, nyáron jéghidegnek tűnő finom víz.

Megérkeztünk Fakliába. Egy szerencsétlen fél családot szemeltek ki, hogy lefoglalják a házukat és minket – mind a három családot – egy-egy szobájukban elszállásoljanak. Azért nevezem fél családnak Mitikáékat, mert az aszszony elhagyta a gazdát, s hogy még jobban kitoljon szegénnyel, otthagyta a nem teljesen normális, húsz év körüli saját fiát: a fiú ugyanis nem Mitika édesgyermeké volt. Ketten éldegéltek a szép nagy házban, talán ezért esett rájuk a választás. De hát három család sok gyerekkel mégiscsak túlzás volt, szerintem. Nekik csak egy szoba és a mellékhelyiségek maradtak.

Fakliai „otthonunk” 1951

A helyünk kiválasztásánál nem voltunk szerencsések. Nem döntöttünk jól. Az udvarról nyíló első szobába kerültünk, úgy 4×2,5 méter lehetett – két ablakkal, de kémény nélkül. Mint tudjuk, december közepe volt. A másik két családnak a verandáról nyíló szobák jutottak. Ott az egyikben még téglából rakott kemence is volt.

Leraktuk a motyónkat. A szoba belső felét letakartuk egy pokróccal. Az lett a fekvőhelyünk. Sajnáltuk a régi helyen ottmaradt gyékényeket! Talán elhozhattuk volna. A fal mellett, a két szélén lett az Anyuka és nagymama helye, köztük a három kicsi. Én keresztben, a gyerekek lábánál. Azt hiszem, Anyuka és a nagymama testét csak belülről, a gyerekek felől érte a takaró. Nekem jutott külön egy kisebb paplan.

Tisztába kellett tenni Sanyikát. Aztán főztünk – sajnos megint a két téglánál tartottunk – egy kicsi puliszkát, fokhagymás zsírt tettünk rá. Ettünk. Gizike nem evett! Anyuka szidta:

- Meg fogsz halni, ha nem eszed meg, nincs más! – mondta halkan.
- Nem baj, akkor sem tudom megenni! – és még csak nem is sírt.

Pomána, áldott kalács

Másnap vasárnap volt. A másik két nagymama elment körülnézni. Én tűzhe-lyet próbáltam csinálni, az otthagytotthoz hasonló. A két néni megtalálta a templomot. Mikor megjöttek, a kötényükben ajándékot rejtegettek. A temp-lomban szokás volt pománát osztogatni. Szép szokás! A pomána áldott kalács és cukrozott főtt búza volt, amit talán leginkább adományként lehetne ma-gyarra fordítani. Hangulatát ez a szó persze nem adja vissza helyesen. Adtak nekünk is a pománából...

Délután jött két rendőr és beírták a nevünket egy nagy könyvbe. Láttuk, hogy majdnem tele van az első oldal. Aztán gyorsan hozzátették, hogy a völgyben alakulóban van egy több ezer hektáros gazdaság, és majd ott fo-gunk dolgozni tavasztól. De addig is élnünk kell valamiből, mert pománából és lopásból nem élhetünk. Tehát holnaptól a Duna-csatorna közvetlen építé-sén fogunk dolgozni. A falutól kb. négy km-re kell menni és jelentkezni. Ott kapunk munkát. És már tudnak rólunk. Kantin is van. Fizetést fogunk kapni. Becsüljük meg magunkat és akkor nem lesz semmi baj.

– Ja – fordult még vissza –, és minden vasárnap jelentkezni kell, mint a régi helyükön. A kicsiket és nagymamát kivéve!

Reggel nagyon korán, még sötétben keltünk fel. Anyuka főzött valami le-vest. Az ágynemű közé tette, hogy tovább maradjon meleg. Aztán elindultunk az ismeretlenbe, csak az irányt tudtuk. Ahogy leértünk az országútra, hát lát-juk, hogy innen is, onnan is jön a „munkaerő”. Valahogy megéreztük, hogy egyfélék vagyunk és egy irányba tartunk. Kb. egy órát tartott az út. Közben kivilágosodott. Megtaláltuk a kantint. Kaptunk három nagy darab kenyeret fejenként. Egy kocka ízlet ebédre és egy jókora sós túrót vacsorára. Reggelire a kenyér mellé egy jó nagy pléhcsuporba a már megszokott jó meleg, édes, fekete italt. Nagyon finom volt. Beírtak a könyvbe, s mondták, hogy holnap-tól meleg ételt kapunk délben is, este is. A vasárnapi ennivalót megkaphatjuk szombaton, ha messziről jövünk.

Reggeli után a munkatelepre irányítottak. Lehattunk vagy negyvenen. La-pátokat, talicskákat adtak és megmutatták, hogy honnan hova kell hordani a földet. Munkához láttunk. Először azt mondták, hogy lapátoljam a földet a talicskába. Hát nem igazán voltam hatékony. Aztán megpróbáltam a talicskát tolni! Na de hát, a deszkapallón, amit a sárba fektettek, nem tudtam tartani az egyensúlyt és az irányt. Inkább csak akadályoztam a többi szorgoskodót a félrebillent talicskámmal.

Valami szemfüles asszony megsúgta, hogy a bokrok mellett jól el lehet bújni, az ő leánya (is) ott van, menjek oda, vigyem a lapátot, hogy ne árválkodjon itt, azaz ne tűnjön fel a brigádvezetőnek. Mit ne mondjak: jól elvultunk ebédig és ebéd után is. Sötétedéskor abbahagytuk a munkát. Indultunk haza. Vittük a kenyeret, túrót, marmaládét. Még egy pár darabka deszka is akadt az utunkba, felszedtük, jó lesz a holnapi tüzeléshez. Mire a faluhoz értünk, mindenki le hagyott. Szegény Anyuka alig tudta egyik lábát a másik után tenni. Megmegállt, pihent, s néha ideges kacagás tört fel szegényből. Még harminchárom éves sem volt. Én öregnek láttam.

Nagyon későn értünk haza. Ott tolongtak mind a négyen az ablakban és vártak; csak az volt a baj, hogy folyton behomályosodott az ablaküveg a kis testükből kiáramló meleg lehelettől. Vigyorogva fogadtak, s boldogan mutatták a lámpát, amit az üzletben vettek. Vettek még egy petróleumos kannát is, persze tele. Már volt saját lámpánk. Csak az volt a kellemetlen, hogy nagyon hideg volt a szobában, pedig nem is fagyott még kint.

Megettük az ennivaló felét. Ez a vacsora Gizikének is ízlett, de most Sanyika nem evett. Mondta nagymama, hogy holnaptól lesz tej, ha kell, mindennap, két lej egy liter. Ez egy egész napi keresete volt egyikünknek, de persze kellett! Írtunk még egy levelet, s aztán lefeküdtünk. Azonban még előtte megbeszéltük, hogy haza fogjuk hozni az ennivalót. Nagymama össze is tákolt egy edényhordó táskafélét rongyból. Pár nap múlva a kenyérosztó, azoknak, akik kérték, egybe hagyta a kenyérporciókat, így az nem száradt össze. Déli és esti adagunk kétszer két negyedkilós darab volt, azaz egy egész kenyér. Egy gyönyörű, friss, néha ropogós kenyér!

A bizalom és az emberség egyre terebélyesedett. Már ott tartottunk, hogy a raktáros estig vigyázott a kenyérre, így nem kellett egész nap fél szemünkkel a csomagjainkat figyelni. Az otthoniak mint éhes madarak várták a vacsorát, ami napról napra bőségesebb és zsírosabb lett. A tálaló asszonyok is ismertek már. Az egyik mondta, hogy hozzunk nagyobb edényt.

Már egy hete voltunk az új helyünkön. A munka önmagában nem lett volna fárasztó, de a reggeli és esti gyaloglás nehezünkre esett. Ráadásul este még ott volt a cipelés. A kenyér, a lábas étel, a köteg fa. Meg az apróság, ami akadt: kátránypapír, doboz, egyik este lapát, másik este a nyele – szóval minden, ami akadt!

Egy-két nap lehetett karácsonyig. A karácsony nem számított ünnepnek, csak úgy titokban készülődtek rá a szabad emberek. A házigazda meghívott a konyhájába. Azt mondta, a saját fánkkal befűthetünk, s mindnyájan megtisz-

tálkodhatunk a melegben. Még a teknőjét is ideadta. Megmostuk a hajunkat is. Életem legemlékezetesebb karácsonyi ajándéka volt!

Apuka hangja

A napra pontosan nem emlékszem. Talán karácsony előtt lehetett. Délben az ebédől visszafelé tartottunk a munkához, amikor úgy tűnt, mintha egy hang „Mariská”-t mondana! Többször előfordult, hogy utánunk szóltak. Nem szemtelenül, csak úgy, inkább kedvesen. A hang irányába néztünk egyszerre! Tehát nem képzelődöm? Anyuka is arra néz. De hát Mariskát senki sem mondhat. Képzelődöm, gondoltam, baktattunk tovább. Újra halljuk:

– Mariska! Mancika fiam!

– Jaj Istenem! Hát-hát ez az Apuka hangja – megbolondultam! Aztán a hang irányába fordultam. Egy híd rozzant korlátjának támaszkodva ott állt. Egy kis öregember! Furcsa, nagy, bő holmokban. Csapzott, rendetlen ősz haja kilógott túl nagy kalapja alól. Anyuka is megállt! Nem hittünk a fülünknek – nem hittünk a szemünknek. De hát ő az! Csak ő lehet. Ez az idegennek tűnő ember Ő!!

– Apuka!

– Sanyi! – szaladt ki a szánkon.

– Jaj Istenem! – ahogy elindultunk egymás felé, nem néztem az utat, s a feneketlen sárban gázolva befolyt a bakancsomba a lé és csak úgy cuppogott minden lépésnél. Arra nem emlékszem, hogyan üdvözlöttük egymást, csak a végtelen, határtalan boldogság érzésére emlékszem! Találkozásunknak sok szemtanúja volt. Néhányan elég hamar körénk tömörültek. Kérdeztek ezt is, azt is egyszerre, reménykedve, hátha megtudnak valamit az övéikről is. De Apuka nem tudott semmit.

A tömörülés láttán odajött a munkavezető. Azt hiszem, örült a mi örömünknek. Aztán írt egy papírt és azt mondta, hogy a raktáros ki fogja adni a vacsoránkat. És most mehetünk haza mind a ketten! Hihetetlen boldogság. Még csak dél körül járt, de már mehettünk haza. Gyönyörű kenyér, marmaládé, túró – szokatlanul nagy adag. Anyuka még próbált magyarázkodni, hogy enivaló csak kettőnknek jár. De a raktáros csak legyintett és mosolygott.

Apuka, a szabotáló

Amikor Apahidán a teherautó a családfőikkel elindult a Kolozsvár felé vezető úton és elhagyták az utolsó házat is, az autó lassított, majd megállt. Várakoztak egy kicsit. Nemsokára jött egy zárt, ablak nélküli autó s az övék mellé állt, jó közel. Gyorsan, gyorsan! Leszállni! Felszállni! – hangzott el többször is. A rendőrök valami köszönésfélét mormoltak, majd felszálltak az ő autójukra és gyorsan eltűntek! Akik átvették az őrzést, már nem rendőrök voltak, hanem gépfegyveresek, pontosabban katonaruhás szekusok. Mindegyikükre jutott legalább egy őrző.

Másfél órát utazhattak, nem tudták, milyen irányba. Volt, amikor úgy érezték, körbe-körbe mennek. Aztán kinyílt egy vaskapu, bementek s a kapu bezárult. Csak azután nyitották ki az autó ajtaját. Először az őrzők szálltak le. Mire ők heten, közülük hárman igazán öreg emberek leszálltak, a gépfegyveresek szinte sorfalat álltak két oldalt. Még mindig éjszaka. „Az éjszaka”. A helyzetük fokról fokra ijesztőbbé vált. Nem bilincseltek meg őket, de valami gumiszerű szemtakarót tettek a fejükre, s immár vállon ragadva rángatták őket lépcsőn fel, lépcsőn le!

Egy idő után síri csend vette körül őket. Apuka nem tudta, egyedül van-e, vagy többedmagával. Ráeszmélt, hogy egy süppedő gumiszőnyegen megy. Aztán ajtó nyílik, csukódik, leveszik a szemvédőt.

Egy jól megvilágított, ablaktalan szobában

Ott találta magát egy csomó gépfegyveres között. Egyedül, a társai nélkül egy jól megvilágított, ablaktalan szobában. Iratait, személyes tárgyait, bicskáját, cipőfűzőjét elvették, egy zsákba rakták, amire egy hosszú számot biggyesztettek. Megmondták, hogy ezután ez a szám lesz Ő. Ezen fogják szólítani, és neki ezen kell jelentkezni s engedelmeskedni. Aztán le kellett vetkőznie. Ruháit összegöngyölytette a cipője köré. Magasan a feje fölé kellett tartania a csomagot. Aztán néhány lépcsőn kellett lemenni egy medencébe, amiben majdnem nyakig ért a víz. Mindössze pár lépés volt a medence másik végéig. Ott lépcsőn fel. Még csurgott a víz végig a testén, de már siettették, hogy öltözzön! Megint szemvédő. Két-három forduló! Aztán újabb ajtót, amin be. Leszedik a szemvédőt. Elhadarják még egyszer a számát, s röhögve rázárják az ajtót. Semmit sem lát. Később sem látott semmit. Tökéletes sötétségben volt. Egyet lépett és egy priccsbe ütközött. Ráült, ücsörgött egy darabig, aztán gondol-

kodni kezdett. Rádöbbsent, hogy fogoly lett. Ő, Zsigmond Sándor, a törvényt nem ismerő, de azt soha meg nem szegő, becsületes ember börtönben van! Azt nem gondolhatta, hogy „mint a moziban”, mert talán soha nem volt moziban. Azt sem gondolhatta, hogy „mint a regényekben”, mert talán soha nem olvasott regényt.

Nincs cigarettája, bicskája, cipőfűzője, de van százezer leje a nadrágja hátsó zsebében. A nadrág hátsó zsebe kimaradt a gondos motozásnál. Mit tegyen? Mit tegyen?, tépelődött. Le akart feküdni – beverte a fejét; ki akart nyújtózni – nem volt elég hely, hogy kinyújtsa a lábát. Tehát összekucorodva feküdt! Fogalma sem volt, hol van, azt sem tudta, hány óra! A hasa korgásából kikövetkeztette, hogy naponta kétszer kap enni. Az étel osztását a WC-zés előzte meg. Megálltak az ajtaja előtt és bementék a számát. Erre ő felállt. Az ajtó kinyílt. Beadták a szemvédőt. Az alatt látott hunyorogva némi fényt. Feltette magának a szemvédőt, vállon ragadták és a WC-hez kísérték. Rázárták az ajtót, de nem hagytak elég időt. Idővel aztán be tudta osztani, kétszázig számolt. Azután kopogtak. Ha kész volt, jó, ha nem, úgy is jó. Egy idő után alkalmazkodott a szervezete. Hat-nyolc étkezésként kellett fürdeni, ha fürdésnek lehet nevezni a vízzel teli medencén való átsétálást. A nadrágja napról napra bővebb lett, s a szakálla napról napra hosszabb. Számolgatta az étkezéseket, próbálta követni az időt. Nem sokáig sikerült. Elvesztette az időérzékét, s attól kezdve fogalma sem volt, hogy mennyi idő telt el.

Egyszer csak se szó, se beszéd, a megszokottnál hosszabb útra vitték. Autóba szálltak, mármint ő, a letakart szemű és a bilincs másik végén az őr. Menet közben az őr levette Apuka szemvédőjét. Az ablaktalan „dubá”-ban alig volt némi homály, de egy idő után megszokta a szeme. Láta, hogy csak ketten vannak. Ő meg a fiatal, gyerekek tűnő őr. A gyenge világosság egy tenyérnyi rácsos ablakon szűrődött be. Megint nyílt egy kapu, majd bezárult. Pár méter után megállt az autó. Kinyílt az ajtó!

Nicsak! Hát ez az udvar a kolozsvári bíróság udvara. Jól ismerte ezt a helyet. Három éve több vagon fát fuvarozott ide. Ez a felismerés nyugalommal töltötte el, a bilincs ellenére! Ha a szemét nem sértette volna az őszi verőfény, a rázúduló reggeli hűvöstől biztos még jól is érezte volna magát. Pár lépcső, pár kanyar a folyósokon, s máris egy hatalmas, emeletes ágyas börtönteremben találta magát. Kijelölték az ágyát. Még fel sem dolgozta helyzetének gyönyörűsége javulását, hozták is a reggelit.

Negyven kilót fogyott a négy hónap alatt

Száz nap után most látta, mit eszik. Mennyi meleg köménymagleves és kenyér! Áldott, finom kenyér! Egy hét semmittevés, ismerkedés, várakozás következett. Huszonnyolc társa között nem akadt még közvetett ismerős sem. Egy reggel szólították (a nevén), hogy tegye rendbe magát. Megborotválták, megmosdott. Előkerült a csomagja, tisztát vett fel. Mindenbe kétszer belefért volna. Úgy negyven kilót fogyott a négy hónap alatt.

Egy örrel mentek valahová, de nem bilincsben. Pár lépcső, szép szoba. Az ör kint maradt, s ő egy emberformájú ember és a gépíró előtt találta magát. Az „Ember” bemutatkozott. Ő volt a vizsgálóbíró! Apu elmondta az adatait. Kattogott az írógép. Aztán a bíró felolvasta a „vádakat”. 1. Megdobálta a párttitkár házáat kővel. 2. Szabotált; nem állt ki a cséplőgéppel időben a hivatalosan kijelölt helyre.

Apu a dobálást elhűlve hallgatta. Aztán azt felelte, hogy ő nem szokott inni, ilyesmit csak részeg csinál, ha egyáltalán csinál valaki. A „szabotázs” azonban hivatalos, egyértelmű bizonyíték lett. Ezen a felszólító íráson szépen olvasható az írás: Kelt 1950. június 12-én. Az iromány továbbá ismertette a pontos helyet, ahova Zsigmond Sándornak cséplőgéppel, működőképesen ki kell állnia. De hát ez a papír semmiképpen sem kerülhetett hozzánk, merthogy június 13-ára virradóra megtörtént a kitelepítésünk. A bíró előtt fekvő következő hivatalos, pecsétetes papír pedig arról szólt, hogy Zsigmond Sándor 1950. június 13-án, öt órakor vizsgálati fogságba került.

A kérdéseket és a vallomást a bíró olvasta fel. Apu meghallgatta, majd visszavitték a börtönterembe. Másnap ment „sepregetni”, néhányszor még kihallgatták. Más bírók is. Aztán írhatott és kaphatott csomagot. Ez már december elején történt. Minden elismerésem és csodálatom a jog gyakorló embe-reinek: ahogy nagy ügyesen összegezték az ellentmondásokat... de nemcsak összegezték: ki is merték mondani a falu „elit”-jének minden megmozdulása és próbálkozása ellenére.

A Kolozsvári Megyei Bíróság nem találta bűnösnek Apánkat, a vádak alól felmentette 1950. december 20-a körül. Erről papírt is kapott! Még aznap szabadon engedték. Nagy öröm. Gyors intézkedések. Megterveznek mindent. Gyorsan el kell menni a családért. A karácsonyt már itthon fogja tölteni a család. Aztán a többi majd meglátjuk. Így indult Apuka a felmentő bírósági végzéssel a zsebében a családjához, hogy összekapcsolja őket (azaz minket), s

ha sietnek, már szentestére otthon lehetünk. Ezért csak a legkisebb csomagot hozta, csak az ennivalót az útra.

Nahát, itt tartottunk most. December 22–23-a körül megérkezik Apuka hozzánk. Korán reggel jött, de mi már úton voltunk a munkahelyünk felé. Végre, végre, ott van, láthatja őket! Láthat bennünket. Odaér, kopog, benéz. Ők kinéznek, félnek, fáznak. Nem nyitják ki az ajtót, bemegy a hideg. Megint kopog!

– Tátá! – mondja Gizike. Nagymama a szívéhez kap:

– Jézusom! – Ajtót nyitnak végre! Végre! Ölelik, csókolják egymást. Azaz ölelte, csókolta volna a gyerekeket, de azok rémülten igyekeztek a csöppnyi szoba legtávolabbi sarkába, védelmet keresve a batyuk között. Fogalmuk sem volt már az Apánkról. Nagymama ölelte, tapogatta, sírva fakadt, csókolta vékony, ősz, fáradt fiát.

Szusszanásnyi idő, rövid beszélgetés. Megpróbált pihenni. Nem sikerült. Égett a talpa alatt a föld. Elindult a milíciára bejelenteni, hogy jött a családjáért. Ott csak a beosztottat találta, aki nem tehetett semmit. Jöjjön másnap, mert akkor ott lesz a parancsnok elvtárs, hangzott az utasítás. Visszament a gyerekekhez. Most már hagyták magukat megszeretgetni. Aztán, mit tehetett mást, megtudakolta, merre vagyunk és megkeresett minket.

Mire a fentieket elmesélte, szépen hazaértünk. Elmondhatatlan boldogság! Együtt vagyunk! Holnap, de holnapután biztos mehetünk haza. Boldog tervezgetés. Másnap reggel nem mentünk dolgozni. Ahogy megvirradt, Apuka és Anyuka ment a milíciára elmondani, hogy véget ért a büntetés. Itt a papír! Pecsétel! Annak rendje, módja szerint. Este szeretnénk indulni. A parancsnok átvette a papírt, elolvasta, nézte, nézte, megint elolvasta. Megfordította: ott nem volt írás. Megint elolvasta!

Aztán nyugodtan, csendesen Anyukára nézett, és megszólalt:

– Mi közöm nekem ehhez a papírhoz és ehhez az elvtárshoz? Ez a papír Zsigmond Sándorról szól. Itt nincs szó sem magáról, sem a gyerekekről, sem a mamáról. Mit akarnak maguk tőlem? – mondta nyugodtan. Őneki számba adtak minket: hat embert, ő felel értünk. Ő nem engedhet el minket sehova! Sőt, menjünk azonnal dolgozni, mert a szabály, az szabály!

Szegényeknek a földbe gyökerezett a lábuk. Szerintem közel álltak hozzá, hogy megbolonduljanak. A parancsnok nem volt gonosz, csupán teljesítette a feladatát. Talán nem is örült a furcsa helyzetnek. Még a medgidiai főnökséget is felhívta. Elmondta a különös kérést. Ott megnyugtatták: helyesen járt el. Ilyen helyzet még nem fordult elő, de helyesen kezeli a problémát. S végül fel-

hívták a figyelmét, hogy büntetésben lévő családoknál, hosszú távon, szabad ember nem tartózkodhat.

– Na, részünkről a dolog le van zárva. Legkésőbb két nap múlva hagyja el a család lakóhelyét! – mondta. – Maguk meg menjenek dolgozni!

Apuka elment! Mi maradtunk. Mielőtt elutazott volna, még karácsony este – biztos, hogy karácsony este volt, mert kántáltak a falubeli gyerekek – sikerült szereznie egy kis ütött-kopott vaskályhát és néhány kályhacsődarabot. A kályhát agyaggal és cserépdarabokkal bélelte ki, drótokkal pedig rögzítette a bélést. Nahát, most derült ki, hogy nincs kémény! Egy kis gondolkodás után az ablakon vezették ki a cső végét. Akkor, ott nem tudtuk, hogy minden egyes nap és minden egyes begyújtás a szó szoros értelmében életveszélyt jelentett.

Csak röviden: Apu útközben, Bukarestben elment a Belügyminisztériumba. Hosszú órákat, talán napokat előszobázott. „Várjon!”, „Írjon kérvényt!”, volt a válasz.

Este melegbe értünk haza

Most, hogy volt kályhánk, gyökeresen megváltozott az életminőségünk. Este melegbe értünk haza. Nagymama mosott, gyermeket mosdatott. S ha volt mit főzni, főzött. Én a munkahelyünkön állandóan tűzifa után kutattam. Eleinte akadt is bőven, de a többiek is gyűjtögettek, úgyhogy egyre nehezebb volt összeszedni.

Közben megjött a hó és a hideg és egy nagy csomag. Vasúton jött, tehát az állomáson kellett átvenni. Egy nagy láda volt leszögezve, dróttal átkötve. Meg sem tudtuk mozdítani. Így utólag, nem tudom, hogy gondolta Apuka. Nem bírállok, csak tűnődöm. Mit tegyünk? Az emberek segítőkészek voltak, de hát nem volt semmi, csak hó és hó. Valami ócska kerítésből leráncigáltuk a vasrudakat, összekötöztük a ládáról lecibált drótokkal. Ráhengergettük a ládát a rögtönzött szánra. A sálamból fogót erősítettünk rá, aztán már csak kétezer méter út volt előttünk. A 20-30 cm-es hóban. Na meg dombra fel, a faluba!

Húztuk, húztuk a kincsünket haza. A szél az utat is befújta hóval. Csak a villanypóznák jelölték az irányt, így néha belefördültünk az árokba. Felejtetetlen, hosszú útnak tűnt. Aztán egyszer csak hazaértünk! A csomagban volt minden: paszuly, laska, cukor, füstölt hús, diószésza, pár meleg ruha és egy balta. A baltának is nagyon örvendtünk, mert addig csak úgy lábbal aprítottuk a tűzifát. A nagy hó miatt szünetelt a munka. Élelmet is adtak, amennyi

maradt a raktáron: túró, ízet, sós szalonnát. Szétosztották a kenyeret is, ami volt.

Csodálatosan jó a meleg szobácska. Ég a tűz, fő az ebéd. Az utánpótlás nélkül azonban a fakészlet nagyon fogyott! Az én tanácsomra fogtuk a fejszékét és elmentünk a temetőbe. Ott sok a vadon nőtt akácfa. Elkezdtük kitermelni a senki fáját. Törtük, zúztuk, baltáztuk. Olyan zajt csaptunk, hogy a varjak felriadtak, és káromva köröztek, a kutyák pedig úgy ugattak, mintha világvége közeledett volna. Rettenetesen kifáradtunk, de több napra való fát vonszoltunk haza. Másnap újra elmentünk, de már kötözőt is vittünk, hogy többet és könnyebben tudjunk hazahúzni. Odaértünk, hát nem akartunk hinni a szemünknek! Az egész temető fáállománya le volt tarolva és már el is hurcolták, még az aprócska ágakat is összeszedték.

Szerencsére pár nap alatt elmúlt a nagy hideg. Mentünk dolgozni megint. A férfiak továbbra is a földhordással bíbelődtek, de ránk csodálatos dolog várt: zárt helyen végtelen krumplihegyek. El kellett kezdeni az egyik végén és válogatni, osztályozni. Aprót, közepeset és nagyot. A kicsiket és hibásokat étkezésre használták fel, a többit vetőkrumplinak csíráztatták különböző hőmérsékleten és mesterséges fényben. Hihetetlennek tűnt, de ez már a tavasz közeledését jelentette. Mesébe illő körülmények! A környéken mindenhol lécek, gerendavégek, faládák. Csodálatos kötegekkel indultunk haza esténként. Kabátunk csak úgy feszült a gyönyörű krumpliktól, amiket napközben „észrevétlenül”, gondosan a ruhánk alá rejtettünk.

Lassan-lassan tavaszodott. Reggel már világosban indultunk és este is csak a falu határánál sötétedett. A krumplik gyönyörű, erős, zöld csírákat eregettek, miközben maguk is megzöldültek, de hát már nem is volt szükség haza-cipelni, mert már annyi gyűlt össze, hogy gond lett a tárolása. Csomag is jött, kisebbek, amiket kihozott a posta, de gyakrabban: két-három hetente. Fa is került, így egész nap melegben voltak a kicsik. Ki is gömbölyödtek, megnőttek és jó volt a hangulatuk. Sanyika kezdett beszélni. Ahogy melegedett az idő és többet voltak kinn, találkoztak más gyerekekkel, barátkoztak. Mire megjött az igazi szép idő, folyékonyan beszéltek románul, de a magyart sem felejtették el, mert tudatosan sokat beszélünk velük.

Egyre távolabb merészkedtek, már a harmadik-negyedik szomszédig is elmentek. Úgy csodálták őket, mint a cirkuszi majmokat. Sohasem láttak szőke embert. Csillogott a hajuk a napfényben. Gizike szeme olyan kék volt, mint az ég! Ha valaki szépségéről esett szó a faluban, s nem tudták fokozni, hát azt mondták: „Olyan szép, mint az ungurajka (magyar asszony) gyermekei.”!

Én betöltöttem a tizenharmadik évemet, ezt csak most számolom, mert akkor senkinek nem jutott eszébe. Magas lettem és nagyon vékony. Nagymama mondta is néha: „Csak nehogy tüdőbajt kapjon ez a lány!” Apuka közben kop-tatta a hatóságok lépcsőit, mindhiába. Nyár elejére mégiscsak döntöttek – nem a bíróság, hanem a Párt! Nem minket engedtek el, hanem őt kísérték hozzánk, s a „buletin”-jébe (személyi igazolvány) beírták a D.O.-t, azaz a kényszerlak-hely rövidítését. Most már velünk egyforma lett. Lakhatott nálunk! A milicis-tával, aki kíserte, együtt szalonnáztak a vonaton, s amikor átadta az ottaninak, szinte sajnálkoztak a történetek miatt.

Valami másságot mindig is éreztek velünk. Egy idő után nem kellett je-lentkeznie, s az állami gazdaságban sem kezelték átnevelendő, alsóbbrendű munkásként.

D.O.-ítélettel engedték ki a fogházból

A „hatóságok” tanulva Apánk elhamarkodott, könnyelmű ítéletén, a másik három karai családfőt egyből D.O.-ítélettel engedték ki a fogházból, bírósági tárgyalás nélkül, úgy emlékszem, 1951 tavaszán. Ezek szerint most már meg-nyugodhatott a falu „elit”-je, nem volt veszélyben a kollektív. Nyugodtan ha-ladtak a végtelen, boldog felvirágzás útján...

Mi meg így együtt, már-már betörve, nem is szenvedtünk, ha jól belegon-dolok...

Apuka sofőr lett. Ez nagyon előkelő állásnak számított, hiszen kétszer any-yit keresett, mint mi ketten. Aztán az autóval mindig hazahozott valami cso-daszámba menő szerzeményt. Például vasúti talpfát, ami egymagában ötven-hatvan kiló tűzifának számított. Máskor krumplit, káposztát, asztalnak való deszkát, szöget, ládákat, pléheket, amiből csodakemencét készítettünk. Aztán vödöröt, locsolókannát, kötelet. Egyszóval kezdtünk „tollasodni”. Esténként már nem kellett cipekednünk, csak úgy megszokásból tettük és hogy ne lóg-junk ki a sorból. Az is igaz, hogy szegény Anyuka már csomag nélkül is alig vonszolta magát esténként, pedig már nem is kellett olyan messzire járni.

Később kaptunk a gazdaságtól ágyakat is. Már nem kellett a földön alud-nunk. Kettesével-hármasával, úri módon elvultunk a finom puha szalma-zsákokon. Itt volt a nyár és már az állami gazdaságban dolgoztunk, merthogy elkészült. A pontos neve: A Duna–Fekete-tenger csatorna vezérigazgatósá-gához tartozó kertészet – Saligni. (Saligni, azt hiszem a románok egyetlen

Duna-hídjának a tervezője és névadója. Azóta lett egy másik híd is, valamivel feljebb.)

Ahogy telt az idő, én egyre gyakorlottabb dolgozóvá, s egyben gyakorlottabb naplopóvá váltam. Jól eltanultam a többitől, hogy lehet úgy pihenni, hogy ne vegyék észre. Anyuka volt talán az egyetlen dolgozó, aki úgy tette a dolgát, mintha a sajátjában dolgozott volna, pedig már igencsak hanyatlott az egészsége. Orvos nem volt, aki megállapíthatta volna, hogy egyértelmű, gyógyíthatatlan beteg. Harmincnegyedik évét élte.

Sanyika két éves lett. Beszélt két nyelven! Egyedül evett. Már nem ment a hasa, s egyben szobatiszta lett – ez óriási megkönnyebbülés és könnyebbség lett. Esténként elénk jöttek, sikítottak örömeikben, segítettek cipekedni. Egyre választékosabb meglepetések kerültek elő a zsákokból. Nagymama például már-már rendelt is ezt-azt: gyenge karalábét, zöldhagymát, újkrumplit. Én már odáig vetemedtem, hogy távolabbi zöldségestáblákig is ellopakodtam, hogy megszerezsem, ami kellett.

Őszre elköltöztünk egy előszobás, nagyobb szobába. Ott volt kémény is. Itt már lakbért fizettünk! Apu szerzett téglát és építettünk egy kemencét, aminek az ajtaja az előtérből nyílt. Megvettük a háziak többéves szalmáját. Hajnalban Apuka egy-másfél óra alatt befűtött szalmával, majd egy pár darab fát vagy kőszentet tett a kemencébe, ami egész nap tartotta a meleget. Aztán „gond nélkül” mehettünk dolgozni, nem fáztak a gyerekek és a nagymama.

Élet a kényszerlakhelyen

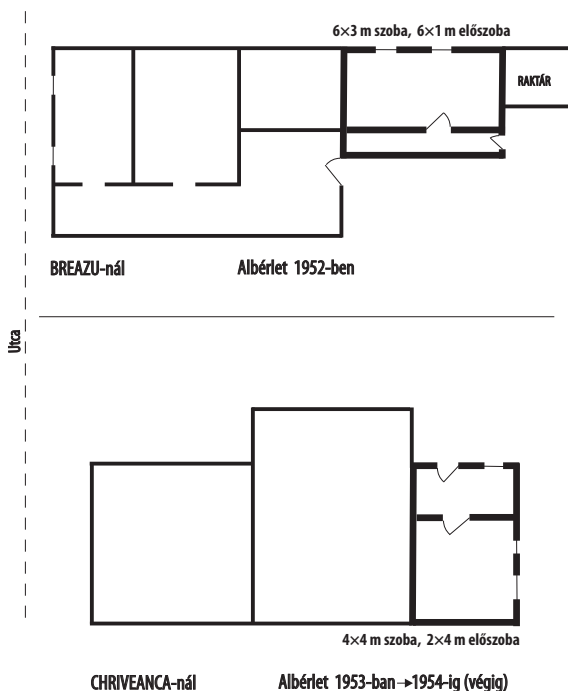
1951-ben kezdett éltérktelenedni a lej. Már elmeséltem korábban, hogy a pénzünk $\frac{3}{4}$ részét szüleink három testvére vállalta megőrzésre. Mikor Apuka kijött a börtönből, el is számoltak vele. Keresztapám és Vilmi néni semmit sem költöttek el. Mindent, amit adtak, a sajátjukból adták.

Julcsi tánti, Apu nővére egy füzetet adott át, gyönyörű betűkkel teleírva. Pontosan, dátummal fel volt írva minden. Első tétel: a „füzet ára”. Ha az emlékezetem nem csal, még a buszjegyeket is felírta, s a pontosság mindenek előtt, oda voltak ragasztva bizonyítéknak. Továbbá a baksis, amit Bukarestben fizetett ki, amikor hozzánk jött. Hát még a szabadjegyhez szükséges helyjegy ára, ami elgondolkodtató! Tulajdonképpen Julcsi tánti az anyját látogatta meg! Ezek szerint a mi költségünkre. Egyszóval ő a rábízott pénz nagy részét elköltötte. Keresztapám, amikor látta, hogy komolyan éltérktelenedik a pénz, aranyba fektette. Én ezt akkor nem tudtam. Csak sokkal később, évek múltán.

1952 februárjában aztán összeomlott a pénz. Egyik napról a másikra 10%-át érte és csak egy bizonyos összeget érvényesítettek pecséttel. Ily módon újfent erőteljesebb lett az ország felvirágzása!

Az 1950-es kitelepítésünkkel egy időben véget ért a drasztikus országos álamosítás. Viszont ördögi szabályokat hoztak. Minden semmiségért öt-tíz év munkaszolgálatra ítélték az embereket. A Duna-csatorna kb. 60-70 km hosszán öt-hat tábort építettek, ahol több tízezer embert szállásoltak el: Salignin, Cernavodán, Medgidián, Porta Albán stb. Nem tudom, hogy a nácik vagy a kommunisták példájára, de egy biztos: a románok szokatlan módon „katonásak” voltak.

Fakliai „családi otthon”

Zsigmond Mária és testvére, dr. Kovács (Zsigmond) Gizella
rajza alapján dr. Hajdu Lajos, 2008

Egyforma barakkok sorban, mindenfelé. Megszámozva. Külön tömbben a rabokat ellátók barakkjai. Mellettük hatalmas, kopár terek, ahol minden reggel és este, télen és nyáron, ötösével felsorakozva órákon keresztül számolták a

foglyokat. A telepeket három sor drótkerítés választotta el a külvilágtól. Meghatározott távolságonként reflektoros megfigyelőtornyok magasodtak, ahol gépfegyveres őrök váltották egymást kétóránként.

Én a saját szememmel láttam a valószínűleg megtébolyult rabokat a kerítésen fennakadva és szitává löve. Ezeket az emberi tetemeket télen hosszabb ideig otthagyták intő példának. Csernavodán női tábor is volt. Kétévnyi megnevelő munka után sok fiatal nő került a „csak” kényszerlakhelyű családjához. Tőlük tudom a lágererek belső életét.

A női láger tízezer emberre volt tervezve, de kicsinek bizonyult, úgyhogy a 60 kg-nál könnyebbek kettesével feküdtek. A láger lakói nagyon sokfélék voltak, de igazán gondosan összekeverve. Ott volt például Mihály király barát-nője, egy huszonhárom éves gyönyörű nő vagy ötven-, hatvanéves öreg papfeleségek, akiknek görög katolikus férjeik nem tértek át az ortodox hitre. Fiatal pilóta-, sportoló-, diplomatafeleségek, akiknek a férjeik elfelejtettek hazajönni külföldről. Sokan ott születték meg gyermeküket. Ha a baba életben maradt, ismeretlen helyre vitték, hogy az „értékes” munkaerő minél előbb visszakerülhessen a dicsőséges kommunizmust építők közé. Aztán voltak ott hétpróbás rablónők, elvetemült fővárosi csalók, gyilkosok, kurvák. Ezek közül került ki a „rabelit”. Ők voltak a besúgók és nemegyszer a verőnők.

Nem volt rádió, mert villany sem volt. Úgy ’53 végén vezették be, akkor kapott a falu vezetékes rádiót is. A gazdaság központjában volt ugyan villany, de rádió ott is csak 1953-ban lett.

A világtól teljesen elzárva éltünk. Semmit sem tudtunk. A szabad emberek sem tudtak semmit. A fiatalok között, valamint az ottani lakosok között sok volt az írástudatlan. Egy alkalommal Anyukával beszélgettünk (magyarul). Egy asszony keresztet vetett:

– Uram Isten! Ti meg hogy beszéltek? – Majd folytatta: – Hát lehet ezt érteni?

– Igen, ez magyar nyelv.

– Soha életemben nem hallottam, hogy másképpen is lehet beszélni! Honnan jöttetek?

Elmondtuk, de nem hitte! Nem tudták, hogy kerek a Föld, nem tudták, hogy a románon kívül és a román nyelven kívül és a falu határán túl más és mások is vannak. Ily módon az ötéves tervről és annak lehetetlen megvalósításáról sem tudtunk, de azt láttuk, hogy egyre több rabot szállítanak a lezárt rácsos vasúti kocsikban.

Baj van a Duna-csatornával

1953 nyarán földrengésként terjedt a hír, hogy baj van a Duna-csatornával. Nem jók a tervek! A nyugati imperialisták megkörnyékezték az ország gyengének bizonyuló építési irányítóit. Azok nem voltak elég erősek, és megtévedtek. A Duna-csatornát nem lehetett megépíteni! Ezért felelni kell a bűnösöknek.

Egyik napról a másikra leállt a munka. Mármint az építkezés. A kertészetben semmi sem történt. Csak egy-egy vezető tűnt el, szolidan, észrevétlenül. Rendre mégis kiderült ez-az. Míg mi zsebben és szatyorban hordtuk haza, amit megettünk, ők, a vigyázóink teherautókkal hordták szét az ország javait. Tehát leállt az építkezés. A napot elhomályosító fátyolos porfelhő lassan-lassan leülepedett. A síri csend valami döbbenetet, ismeretlen fordulatot, jót vagy rosszat, sugallt. Senki sem tudta, mi lesz.

Alig voltunk túl a felmérhetetlen fájdalmas veszteségen! Megszűnt dobogni a szív, annak az embernek a szíve, aki senkihez sem hasonlítható. Emberek millióinak reményt adó Sztálin elvtársunk. Heteken át gyászoltunk. Szokásunkká vált akkoriban, hogy vasárnap délutánonként a kantin ebédlőjében összegyűltek a fiatalok. Lassan-lassan mi, a D.O.-sok is odamerészkedtünk, és befogadtak! Hát így közösen hallgattuk a rádiót. Ez valamiféle szórakozásnak számított. Ott a rádióból tudtuk meg a rettenetes veszteséget. Óránként mondták, s közben gyászzenét sugároztak heteken át.

A Porta Alba-i tábor egy részét átalakították rögtönítélő bírósággá. Bukarestből nagy fekete autókön leköltöztek a népet hűen szolgáló, a párt soraiból kikerülő bírák. A környéket felszerelték erős hangszórókkal, s egyenes adásban, reggeltől estig kürtölték világgá a szabotőrök, a hazaromboló, az árulók bűneit. Egy hónapig tartott a per. Mindent alaposan kivizsgáltak. Megállapították a bűntényeket. Osztályozták a bűnösöket. Ha jól emlékszem, mintegy félszáz embert találtak bűnösnek. Ők feleltek az ötéves terv kudarcáért. Meg is kapták méltó büntetésüket. Harminctól ötven évig terjedő büntetést szabtak ki rájuk. S mivel a Duna-csatorna megépíthetetlennek „bizonyult”, a Duna-deltában és a bányákban helyezték el őket. Talán még most is ott vannak, ha élnek. (Sajnos ez nem mese!)

Ami aztán kitudódott a valóságról: az ötéves terv nagy büszkesége volt a Duna-csatorna építése. Úgy gondolták, hogy ettől Románia világhírű lesz és az egész elkerülhetetlen gazdagságot hoz. Egyben a néphatalom életképességét bizonyító csodának is tekintették. Csakhogy úgy tíz-húsz év múlva elterjedt

a köztudatban, hogy a Duna-csatorna-tervek már korábban, jóval a második világháború előtt megszülettek. Műszakilag megvalósítható, jó terv volt, de gazdaságilag a világnak kellett volna összefogni, hogy megvalósulhasson. Az ötéves terv harmadik évében, tehát a felénél, ott tartottak, hogy a hetven kilométer csatornának azon a részén, ahol a legkedvezőbb a terep, a Duna jobb partján, úgy tizenöt-húsz kilométer hosszan kikotorták a földet. A mélyedést persze rögtön elöntötte a talajvíz. Ennek azonban már hasznát is látták, mert a több ezer hektár kertészetet, ahol mi is dolgoztunk, volt miből öntözni. De hát ez mint haszon annyi sem volt, mint csepp a tengerben.

A többi ötven kilométer dombos vidéken csak épp hogy megkaparták a földet. Helyenként nyolcvan, sőt száz méter mély kellett volna, hogy legyen. Bölcs volt a Duna, amikor egy több mint háromszáz kilométeres utat választott, s nem ment neki a hegynek, mint a „jövőt tervező” kommunista lángelme!!

De nem csak a Duna-csatorna volt a TERV!

Több kikötő. Több város. Álomba illő lakótelep-parkok. Tengerészeti-hajózási iskolák, főiskolák, egyetemek. Szóval egy soha nem látott földi paradicsomot álmodtak ide! Mindezt több százezer szerencsétlen, szókimondó, egyenes gerincű, esetleg tojásárdrágító, szegénypiacozó vagy feketén borjút vágó falusi és városi embernek a szó szoros értelmében vett fizikai erejével, ingyen akarták megvalósítani.

1953-ban meghalt a nagymama. Isten látja lelkemet, nem tudok a fájdalomról írni. Bocsánat, Nagymama. A halálát követő napon, hogy el ne késsen, jött az egyik szomszédasszony és hitelbe megvette Anyukától a nagymama szemüvegeit. Tíz kiló húst ígért abból a disznóból, amelyik akkor még alig tízkilósan ott futkározott az udvaron.

Megszerveztünk mindent, Apuval három napig nem mentünk dolgozni. Anyuka már nyár eleje óta otthon tartózkodott, amikor is a nagymama állapota úgy leromlott, hogy nem volt képes a gyerekek ellátására, sőt ő maga is ellátásra szorult. Szegény akkor már nagyon beteg volt. A temetés napján a két kislány kimaradt az iskolából. Szóval, készültünk a szomorú eseményre. Reggel megérkezett keresztapám és Julcsi tánti. Szomorúan fogadtuk őket. Keresztapám nagy csomagot cipelt, mint mindig. Julcsi tánti igazán elegáns finom úrihölgyként, feltűnően csinos kicsi bőrrönddel érkezett. Nagymama annak rendje és módja szerint, a „szobában” a földön felöltöztetve, elrendezve várta, hogy elkészüljön a koporsója.

A három testvér bement az anyjukhoz! A kicsik leskelődtek. Én is szívesen utánuk somfordáltam volna, de hát egy tizenöt és fél éves nagylányhoz ez iga-

zán nem illett. A fiai hamar kijöttek. A lánya még elég sokáig maradt. Aztán ő is jött, s hozta a kezében a nagymama fekete, apró fehér csillagos bársonyruháját, amit harminc éven át gondosan rejtegetett. Halkan mondta:

– Átöltöztettem a Mamát, mert ezt a ruhát szeretném emlékebe elvinni. – Aztán kicsit restelkedve hozzátette: – A gyémánt fülbevalót is eltettem, mert hát azt már nagyon régen nekem ígérte a Mama! Ja, és hol vannak a szemüvegek? Mert hát ti annak semmi hasznát nem veszitek!

– De igen! – szólalt meg Buba, megelőzve mindenkit.

– Kapunk érte egy csomó húst és egy hétig mindennap jut finom ebéd! – tette hozzá Gizike. Az én szívemben sok ember elfért. Sokuk emléke örökké él! Julcsi tántit akkor, ott kizártam örökre.

A negyedik telünk lopakodott már. Bevezettük a villanyt. Valahonnan kaptam regényeket és megszerettem az olvasást.

Maguk elvtársak, szabadok

1953–54. Ez a negyedik telünk. Most aztán megismertük az igazi telet! A hó elkezdett esni már december elején. Csak esett és esett. Egyre hidegebb lett. Egyre jobban fújt a szél, hordta a havat, csak úgy rakta ide-oda a hóhegyeket. Elég volt egy kint felejtett lapát s percek alatt hóhegy gyült köré. Ahol még az előbb a hegy volt, gödröt fújt a szél. A Duna-deltát is belepte a hó. A farkasok éhségükben megrohamozták a településeket. Mesélték, hogy gyengébb viskókat megbontottak az éhes vadállatok. Ezt nem nagyon hittük! Volt olyan ember, akit ismertek és eltűnt! Aztán tavasszal megtalálták a bakancsát a lábfejevel. Az biztos, én is láttam, hogy a hófúvás egyes helyeken még áprilisban is ott volt a szakadékban, óriási tömege miatt nem bírt elolvadni.

Mikor múltóban volt a tél, rémisztőre duzzadt a Duna. Az öregek mesélték, hogy ilyen jégtorlaszokat, földöntúlinak tűnő morajlást életükben még nem éltek meg. Szabályos bombatámadásokkal próbálták szétoszlatni az összetoronyosodott jeget. Soha nem látott árvíznek néztünk elébe. A völgyben található értékeket: gépeket, élelmiszereket, vegyszereket, állatokat éjjel-nappal menekítettük a dombokra. A zűrzavarban elszabadult a rablás! Pincéket, padlásokat töltöttek meg szükséges és szükségtelen dolgokkal.

Aztán mintha rendelésre jött volna! Jött egy nagy lehülés, lassult a vízhozam, és két hét alatt gyönyörűen levonult az ár. Gyönyörű tavasz, szép nyár és sohasem látott gazdag termés lett. Nem túlzok! Akkora görögdinnyék teremtek, hogy nem lehetett felemelni. A sárgadinnyék is legalább tíz kilogram-

mosak voltak. Egy lejért annyit vihettél el, amennyit bírtál. A paradicsomot, paprikát alig bírtuk betakarítani.

Aztán megérkezett az ősz. A kislányok iskolába jártak, II., III. osztályosok voltak. Sanyika még a tizedik házban lakók gyermekeit is ismerte, tudta a nevüket. A barátai voltak. Egész nyáron készültünk a télre. Mint a hangyák, hordtuk haza a fát. Hordtuk haza a krumplit, káposztát, zöldséget is. Jaj, Istenem, azt írom, „haza”.

Úgy egy éve már lakbért is fizettünk: kilenc lejt egy hónapra. Apuka szerzett kátrányos hordókat és az én inaskodásommal gyönyörű, csikó formájú kemencét csináltunk. Meleg ruhát, bakancsokat vettünk. Élelmiszer- és ruhajegyünk is volt már.

Szeptember vége felé, egyik este jött a rendőr. Egy listát szorongatott a kezében. Gondosan igazoltatott, jelet tett a listára a nevünk mellé. Aztán elmondta, hogy holnap délelőtt tíz órakor meg kell jelenjünk a medgidiai rendőrkapitányságon, már akiknek van személyi igazolványa. Aláíratta a listát, hogy tudomásul vettük, aztán elviharzott.

Reggel a lányok iskolába, Sanyika a szomszédba, mi hárman a vonathoz mentünk. Az állomáson több sorstársunkkal találkoztunk, de nem mindenkivel. Találgattuk, mi lehet. Nem tudtuk megfejtetni a rejtélyt. A medgidiai rendőrségen jó sokan gyűltünk össze! Aztán jó sokat vártunk. Dél felé egy Volgával nagyon előkelő elvtársak érkeztek. Egy nagy terembe tereltek minket, ők pedig a dobogón egy asztalnál helyet foglaltak. Mi álltunk, de nem is fértünk volna el a teremben, ha ott székek lettek volna.

Ünnepélyes, rövid előadást tartottak. „Eltársnak” szólítottak! Szóval, az volt a lényeg: a Párt lehetőséget ad nekünk, hogy szabad emberként ott és úgy éljünk, ahogy akarunk! A lényeg, hogy ne tegyünk olyat, amit nem szabad. Nem hálálkodott senki, nem kiabáltunk örömeinkben. Szótlanul, halkan tudomásul vettük a „tényt”. Az előre odarendelt fényképész is ott téblábolt. Mindenkit lefényképezett. A képek még meg sem száradtak, s az előre összeszedett D.O.-s személyi igazolványokat újakra cserélték. Azt hiszem, nagy gonddal s meglepő előrelátással szervezték és megírták. Meglepő gyorsasággal ment az egész. Jel nélküli, tiszta személyi igazolványok. Csak álltunk és néztünk. Nem tudtuk felfogni, mi történik. Amikor az utolsó is megkapta a kis könyvecskét, s látták, hogy senki nem mozdul, megint elmondták:

– Maguk, elvtársak, szabadok! Maradhatnak, kérhetnek más munkát, ha akarnak és tudnak mást is, mint a napszámos munka! De el is mehetnek, ahová akarnak.

A ZICHY CSALÁD MEGHURCOLTATÁSA

A Zichy család egyike hazánk legismertebb főnemesi családjainak⁴³³. Származásuk oklevelek szerint a XIII. századig vezethető vissza. Nevüket a ma is létező Somogy megyei Zics településről kapták. A XIV. Században már jelentős nemesi család, mely több egyházi méltóságot, neves tisztviselőt és katonát adott. Az „idősb” Zichy család, tehát az ősi nemesi ág még a II. Világháború után is a környéken lakott. Közülük Zichy Mihály „a grafikus fejedelem” egész Európában ismertté vált, s könyvillusztrátorként Doréval együtt a művészet-történet kettejükét e terület legjobbjaiként értékeli. 2007/2008. fordulóján hónapokig volt látható a Nemzeti Galériában Zichy Mihály életműve.

Kevesen tudják, hogy testvére Zichy Antal Kossuth titkára és harcostársa, majd író és országgyűlési képviselő volt. De ez az „idősb” ág évszázadok során számos további jelentős leszármazottal tűnt ki. Így Zichy Ádám, aki bárói címet kapott, Zichy József birtokai művelése mellett templomépítéssel is foglalkozott.

Zichy Tamás a XV. század végén török fogságba esett, de kiváltották. Unokaöccse, nemes Zichy Pál Veszprém, majd Győr várának kapitánya, fontos szereppel bírt a török terjeszkedésének megakadályozásában. Ő volt az, aki – házassága révén – névleg jelentős birtokokat szerzett Komáromtól Óbudáig és a környező településekig. Ennek egyetlen szépséghibája volt, hogy ezek a török megszállás területére estek.

Pál fia, István még apjánál is aktívabban szállt be a török megszállók elleni harcba. Először Kanizsa ostrománál tüntette ki magát, de folytatólagosan részt vett a viadalokban. Igen jelentős katonai és politikai karriert futott be. Buda ostrománál mint öreg és igen tapasztalt katona országos altábornagyként vett részt és vállalt fiával, Istvánnal együtt jelentős szerepet. Fél évszázad során bárói, majd grófi címet szerzett. Buda visszavétele és a török kiűzése után megvette a zsámbéki várat és ott ma is látogatható kastélyt épített. Fiai, Péter és László a kiscelli kegytemplom alapítói, Óbuda helyreállításának vezéralakjai. Péter fia, Miklós Óbudára költözött és feleségével létrehozta a ma is látható Óbudai Zichy kastélyt, melyben egykoron barokk opera is működött. Péter a nagy betelepítő, fia Miklós a nagy építkező, a zenei tehetséggel is megáldott főúr. A család a harcok során jelentős birtokokat szerzett Fejér

---

433 Összeállította Zichy László.

és Veszprém megyében. Előnevük a „zichi” mellett így a „vászonkeői”-vel bővül, jelezve gyarapodásuk, de az ország XVII. századi újjáépítésében is játszott szerepüket. A katonai sikerek és a gazdasági stabilizációban való részvételük a politikai szereplők legfelsőbb régiójába vezeti az utódokat. Zichy Károly országbíró lett, de a család több tagja játszott meghatározó szerepet az országgyűlésben, a „pozsonyi diétán”. Zichy Adél a reformkor három országgyűlésének volt hiteles tanúja, melyet naplójában rögzített. Ezt a naplót érdekes összevetni Széchenyi István Naplójával is. 1848-ban a család egyöntetűen a nemzeti oldalon mozdult meg, Ferencz és Béla a legelső vértanúk között a szerbek elleni csatákban veszítették életüket. A szabadságharc radikalizálódása azonban távolítja a családot a forradalomtól, mivel a királlyal való konfrontálódást és a trónfosztást nem vállalják.

A Szent Korona-tan ismerete érthetővé teszi a konfliktust: osztrák elnyomásból nem kérünk, de a császár egyben a magyar korona viselője is, tehát hűséggel tartozunk. A valódi konfliktus nem is a császár, a király és a magyar nemzet, hanem az osztrák-párti kamarilla és a magyar autonómia hívei közötti ellentétben gyökerezett, mely az uralkodóval kötött 1848. márciusi megállapodás felrúgását jelentette osztrák részről. A Szent Korona alá tartozó etnikumokat az osztrák hatalmi réteg tüzelte fel, elkerülhetetlenné téve a szabadságharcot. Ebben a Zichyek eleinte igen tevékenyen vettek részt, de a radikalizálódó folyamatban már nem, nem fordultak a trón ellen. A család ezáltal meg tudta őrizni pozícióját, s a kiegyezés után számos tagja kapcsolódott be a megélénkülő politikába, így Zichy József az „iparminiszter”, Zichy Nándor a kereszténydemokrácia vezéralakja, pártalapító és elnök. Megjegyzendő, hogy a főnemesség konzervatív alakjai mellett a nemzeti liberális oldalon is megtalálhatjuk képviselőiket, s e különböző beállítottság a Zichy családon belül is megtalálható. Mindez jelentősen hozzájárult a kiegyezési utáni politika pezsgéséhez, artikulációjához.

A felgyorsuló kapitalizáció és polgárosodás folyamatában a főnemesség pozíciója, társadalmi rangja megmaradt, de befolyásának mértéke némileg csökkent. A keresztény-konzervatív – de a hazai zsidóság legfelsőbb rétegeivel szoros kapcsolatban álló és együttműködő – elit nemzeti értékrendjére igen jellemző négy háborús mártírjuk sorsa.

Bethlen István a Horthy kormányzáság időszakának kiemelkedő miniszterelnöke, aki a Trianon utáni országépítés vezéralakja. Bár vezetése alatt széles körű nemzeti összefogás valósult meg, így a Bethlen–Peyer-paktum, az alacsony néprétegek felemelkedését biztosító klebersbergi iskolaprogram, a

szovjet hadsereg – talán éppen a fentiek miatt – letartóztatta, a Szovjetunióba hurcolta, ahol később életét veszítette.

Teleki Pál miniszterelnök öngyilkosságával a hitleri politika nyomulásának állított gátat, egyes történészek szerint talán két évvel is elhalasztva Magyarország megszállását.

Apor Vilmos győri püspök az átvonuló Vörös Hadsereg által elhurcolni kívánt lányok és asszonyok megmentéséért áldozta fel életét a győri püspöki palotában.

Külön ki kell emelnünk Esterházy János felvidéki földbirtokos és politikus szerepét, aki bátor kiállásával védte a magyarok érdekét, képviselte a magyar-szlovák nép békés együttélésének értékeit és egyetlen képviselő volt, aki a Tiso-kormány idején a szlovák parlamentben a zsidótörvény ellen szavazott. Egész életével a haladó eszmék, a népek közti jó kapcsolat gondolatát képviselte. Potenciálisan a modern európai gondolat előfutára volt. A szovjet hadsereg elhurcolta, majd súlyos betegen Szlovákiába visszaszállította, ahol börtönben veszítette életét.

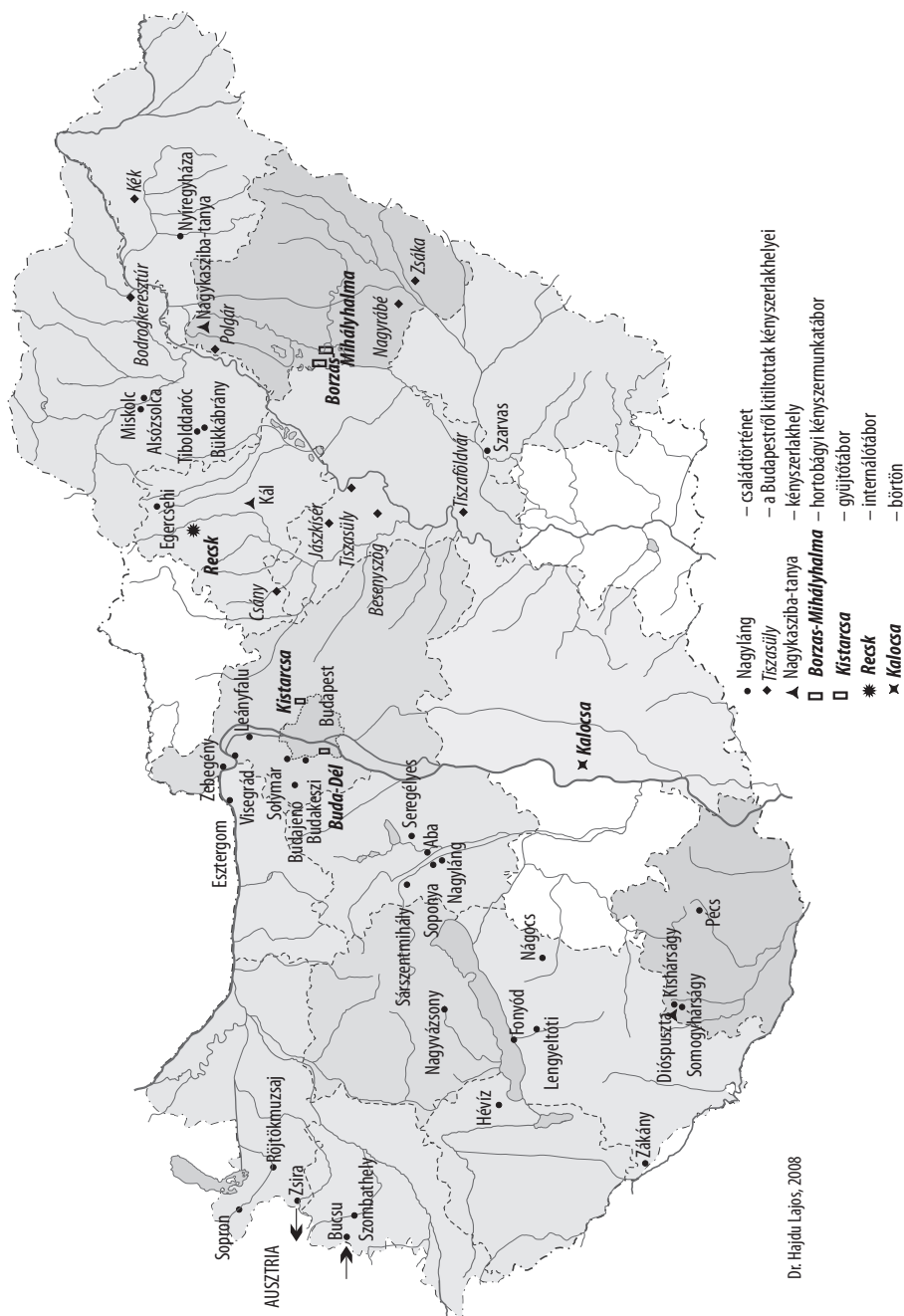
E példák igen jól mutatják, hogy: a főnemesség még a XX. század országos vészhelyzeteiben is megőrizte erős nemzeti identitását és jelentős erőt képviselt a nemzeti politikában, másfelől a szovjet uralom ennek ugyancsak tudatában van és céltudatosan törekszik a főnemesség mielőbbi lejáratására, eliminálására, akár a fizikai megsemmisítés révén is.

A Zichy család – röviden vázolt szerepe és kiterjedtsége folytán – szinte automatikusan és szükségszerűen kerül már a korán hatalomra jutott bolsevikok célkeresztjébe.

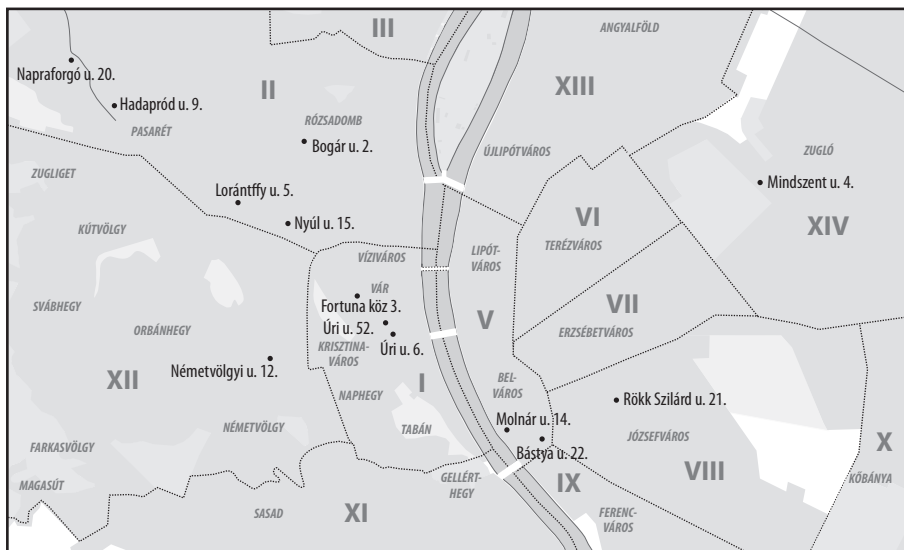
Zichy Nándor a háborús időkben a Teleki-kormány idején államtitkár, s meghatározó szerepe van a háború során a kiugrás lehetőségeit kereső magyar kormányok politikájában. A háború után Bethlen Istvánnal együtt ő is a szovjet hadsereg „vendége” lesz, sorozatos kihallgatások szenvedő alanya, mint arról egy általunk idézett beszámolójában beszél. Rubidó-Zichy Iván is jelentős szerepet játszott a külpolitikában, a háború idején angliai nagykövet.

A Zichy család történetének és kálváriájának színhelyei

Dr. Hajdu Lajos, 2008

Dr. Hajdu Lajos, 2008

A Budapestről kitiltott Zichy család tagjainak eredeti lakóhelyei

Dr. Hajdu Lajos, 2008

A Budapestről kitiltott Zichy család tagjainak kitelepítési „lakóhelyei”

Visszaemlékezések

Csáki Istvánné Zichy Margit Mária Kitelepítésünk és néhány előzmény

1947. május 23-án születtem Budapesten. Édesanyám: Zichy Györgyné, született: Vay Mária, édesapám: Zichy György. Testvéreim: Zichy Alice, Zichy György, Zichy János. Pasaréten, a Hadapród u. 9. szám alatt laktunk szüleimmel és apai nagyszüleimmel, egy háromszobás lakásban. Édesapám 1945-ben gyakorló közgazdász, 1947-ben magánhivatalnok (születési anyakönyvi kivonatok alapján). Édesapám öccse Zichy Antal 1948-ban disszidált Kanadába.

Az 1897-ben született anyai nagyapámat, gróf Vay Lászlót 1945-ben részeg orosz katonák puskatussal agyonverték, amikor leánya⁴³⁴ keresésére indult, akit az orosz katonák elhurcoltak. Nyolc nap múlva belehalt sérüléseibe. Anyai nagyanyámat, Andrassy Margitot⁴³⁵ a randalírozó részeg szovjet katonák egyetlen éjszaka alatt háromszor hurcolták el, ugyanazon az éjszakán, amikor első férjét agyonverték. Andrassy Margit második férjét, dr. Buttler Elemért⁴³⁶ (1889–1970) Kistarcsára vitte az ÁVH.

4 éves koromban, 1951-ben egy este ÁVO-sok csengettek, hogy a legszükségesebb holmijainkat 24 óra alatt szedjük össze. Vonattal mentünk a Hajdú-Bihar megyei Polgárra fegyveres örök kíséretében. Egy kulák család pajtájában szállásoltak el bennünket, ahonnan épp a libákat hajtották ki.

Édesapám útkaparóként dolgozott. A legközelebbi település Tiszapolgár volt, ahova csak este (egy bizonyos idő után) mehettek be a szüleim, de akkor már az üzletek zárva voltak. Télen száraz tehéntrágyát gyűjtöttünk a legelőn és azzal fűtöttünk. A konfliktusok napirenden voltak a kulák családdal. 1953. május 1-jén a hajdúnánási szülőotthonban megszületett György öcsém. Rákosi Mátyás pénzjutalmat ígért annak a családnak, ahol ezen a napon születnek a gyerekek, mi persze ezt soha nem kaptuk meg.

---

434 Vajai és Luskodi **gróf Vay Klára** (Hosszúfalussy Imréné) (gróf Andrassy Margit lánya; gróf Vay Gábor főispán unokája) 1933–1999.

435 Csíkszentkirályi és Krasznahorkai **gróf Andrassy Margit** (Vajai és Luskodi gróf Vay Lászlóné, majd Elbensbergi és Ischitzi báró Buttler Elemérné [1948-tól]) (gróf Andrassy Sándor lánya) 1902–1984.

436 **Dr. Buttler Elemér** jogot végzett, államtudományi doktorátust szerzett és birtokain gazdálkodott. Nógrád vármegye képviselője volt.

1953-ban Sztálin halála után augusztusban Tiszapolgárra költöztünk, szobabérletbe 7-en. Ott kezdtem el az általános iskola 1. osztályát. Fél év elteltével a nagyszülők Tibolddarócra mentek albérletbe (nagyapámnak ott volt korábban birtoka, ezáltal ismeretsége), én a szüleimmel és testvéreimmel Solymárra költöztünk, ugyancsak albérletbe. Édesapám Budapesten egy textilgyárban textilstestekkel, elég egészségtelen körülmények között dolgozott, mint segéd munkás. Fél év múlva újra útra keltünk Tibolddarócra, a nagyszüleinkhez. Ott Állami Gazdaságban apám szőlőt kapált, édesanyám víz hordó volt. Tibolddarócon a tanácselnök megtiltotta az ott élőknek, hogy nekünk, mint osztályidegeneknek szálláshelyet adjanak, így 3 év után a szomszédos Bükkábrányba – egy egyház által adott romos épületbe – költözhattünk. Itt született meg 1960-ban János öcsém. Édesapám és édesanyám Egercsehiben az építőiparban dolgoztak. Alice nővéremmel itt fejeztük be az általános iskolát kitűnő eredménnyel. A mezőkövesdi gimnáziumban szerettünk volna továbbtanulni, de ehhez az akkori bükkábrányi tanácselnök engedélye kellett, amit nem kaptunk meg. Kijelentette, hogy amíg ő a tanácselnök, addig a Zichy lányok nem mennek gimnáziumba. 3 év után édesapámat áthelyezték Miskolcra, így mi Alsózsoltára, egy földes, egyszobás, villany nélküli albérletbe költöztünk. Miskolcon édesapám segéd munkásként, édesanyám malterhordóként dolgozott a miskolci Kilián lakótelepen. Míg dolgoztak, reggeltől estig, mi gyerekek egyedül voltunk. Ekkor édesanyám úgy döntött, hogy segítséget kér Károlyi Mihálynétól, Katus nénitől (anyai nagymamám másodfokú unokatestvére). Egyik nap megjelent egy sötét autó, csak mi gyerekek voltunk otthon. Mint kiderült, Károlyiné kérésére jött két férfi „körülnézni”, hogy tényleg olyan rossz körülmények között élünk-e. Ezután nemsokára kaptunk értesítést, hogy vagy azonnal Miskolcra, vagy – ha tudunk várni – akkor Budapestre költözhetünk. Mi nem tudtunk várni...

Így kerültünk Miskolcon a Melinda utcába, ahol egy kétszobás, komfortos lakást tudhattunk magunkénak. Nagyszüleink Miskolcon, közel hozzánk, albérletben éltek, ahol a házigazdák átjártak egyetlen szobájukon. Nagymamám petrofóron főzött, hogy segítsen édesanyámnak a négy gyerek ellátásában. Édesapám közben elvégezte a kőműves szakmunkás iskolát (amire nagyon büszke volt), majd később az építőipari technikumot. Majd kinevezték egy betonkeverő-telep vezetőjévé. Ez volt az utolsó munkahelye, 57 évesen, 1979-ben halt meg tüdőrákban. Édesanyám is feljebb lépett a ranglétrán, ugyanennek a vállalatnál először mint raktáros, aztán mint műszaki fordító és tolmács

(itt végre tudta hasznosítani az angol, német, francia nyelvtudását) dolgozott. 1986-ban, 61 évesen mellrákban hunyt el.

Én 16 évesen az egészségügyben helyezkedtem el és beiratkoztam a Földes Ferenc Gimnázium levelező tagozatára, majd elvégeztem a laborasszisztens-képző iskolát. Mai napig az egészségügyben, mint laborasszisztens dolgozom. Két lányom van, Krisztina és Zsuzsanna. Budakalászon élek. Alice nővérem és férje 1979-ben disszidáltak Kanadába, Calgaryba, mai napig ott élnek. György öcsém Magyarországon mint geodéta dolgozott, 1989-ben feleségével és két gyermekével (Gergő, Eszter) disszidáltak Kanadába, Calgaryba, ott élnek mind a mai napig. János öcsém építőipari cégnél dolgozik, mint csoportvezető. Ő Miskolcon maradt feleségével és három gyermekével (Orsolya, Balázs, Dénes).

1956-ban édesapám Kanadában élő öccse visszarepült Ausztriába, teherautót küldtek értünk, de édesapám nem tudta elhagyni a hazáját.

Gróf Zichy Ödön és felesége, gróf Bethlen Gabriella családja

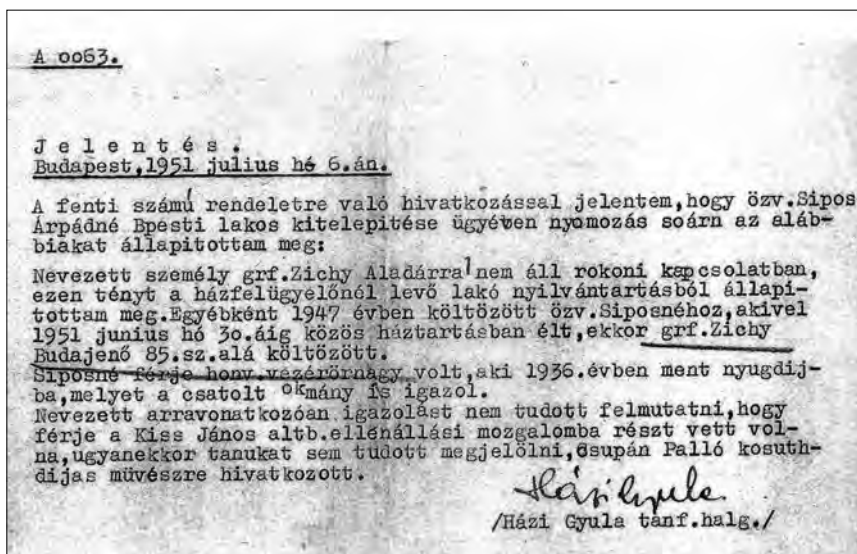

Gróf Zichy Ödön a főrendiház örökös tagja, felesége, gróf Bethlen Gabriella a zákányi kastély tulajdonosai voltak, ahonnan kidobták őket 1949-ben, miután Trianon következtében Erdélyből, Bihar megyéből ebrudalták ki őket. A könyvtárát és a trófeái nagyobb részét elégették a kastély udvarán 1944-ben, de a könyvek egy része Novoszibirszk egyik könyvtárába került. Antik bútorait az udvarra dobták ki, ahol eső és nap érte. Zichy Ödön, felismerve a helyzetet, Hévízre költözött feleségével és sógornőjével, Irmával, ahol két

kis albérleti szobában laktak, igen szegényen. Az idős embereknek komoly gondot okozott az önfenntartás, télen fűtés nélküli lakásban éltek. Legidősebb fiúk, Zichy Aladár felesége, Walko Erzsébet az 1953-as amnesztiarendeletet követően, miután Polgárról szabadultak, Visegrádra költöztette őket.

*Zichy Aladár (Ödön legidősebb fia) vizsgálati dossziéja*⁴³⁷

Gróf Zichy Aladár Budapestről történő kitelepítési végzésének keltezése 1951. július hó 5. A belügyminiszteri végzés az V. kerület Királyi Pál 7. szám alatt özvegy Sipos Árpádné lakásában albérletben élő Zichy Aladárt családtagként tüntette fel és vele együtt a főbérlet és lányait is megnevezte. A kitelepítés időpontjában azonban Zichy Aladár már Budajenőn lakott. Erről 1951. július hó 6-i keltezással jelentést írt Házi Gyula, melyhez két okmányt csatolt. Az egyik azt bizonyította házfelügyelői nyilvántartással, hogy gróf Zichy Aladár 1947 és 1951. június 30. között lakott a hivatkozott lakásban. A másik okmány szerint – melynek aláírója Palló Imre Kossuth-díjas operaénekes – Siposné férje, Sipos Aladár honvédelmi vezérőrnagy részt vett a Kiss János altábornagy által irányított ellenállási mozgalomban. Ennek értelmében kérték a kitelepítési végzés felülvizsgálatát 1951. július 6-án.

Alulírott, Dr. Palló Imre, Kossuth díjas, a Magyar Népköztársaság kiváló művésze, néhai Sipos Árpád volt vezérezredes és családját évek óta ismerem.

Sipos Árpád 1936-ban azért ment nyugdíjba, mert az akkori politikai irányzattal nem azonosította magát.

A Kiss János ellenállási mozgalomban aktív részt vett.

Az egész család demokratikus gondolkozású és a nyilas időkben sok üldözöttet, köztük feleségemet is mentettek.

Gyermekeiket, Erzsébetet és Angelát demokratikus szellemben munkára nevelték és mindkettő építő dolgozója Népi demokráciánknak.

Budapest, 1951. július 6-án.

Dr. Palló Imre s.k.

Kossuth-díjas, a Magyar Népköztársaság kiváló művésze.
/lakás: Bp. VI. ker. Bajcsy Zs. ut. 5./

Alulírott Dr. Palló Imre Kossuth díjas, a Magyar Népköztársaság kiváló művésze, néhai Sipos Árpád volt vezérezredes és családját évek óta ismerem.

Sipos Árpád 1936-ban azért ment nyugdíjba, mert az akkori politikai irányzattal nem azonosította magát.

A Kiss János ellenállási mozgalomban aktív részt vett.

Az egész család demokratikus gondolkozású és a nyilas időkben sok üldözöttet - köztük feleségemet is - mentettek.

Gyermekeiket Erzsébetet és Angelát demokratikus szellemben munkára nevelték és mindkettő építő dolgozója Népi demokráciánknak.

Budapest, 1951. júl. 6. án

Dr. Palló Imre
Kossuth-díjas, a Magyar Népköztársaság kiváló művésze.
(lakás: Bp. Bajcsy Zs. ut. 5.)

Magyar Belügyminisztérium,

B u d a p e s t .

Alulírott Szv. Sipos Árpád né, Sipos Erzsébet az Állami Operaház tagja és Sipos Angéla a gépalkatrész Gazdasági Igazgató tisztviselője az A 60163 szám alatt részünkre kikérőzített kitalapítási véghatározat ellen alábbi indokaink alapján fellebbezéssel élünk:

I n d o k o l á s :

- 1./ A véghatározatban szereplő Zichy Aladár földbirtokossal nem egy háztartásban és mint családtagok állunk, hanem nevezett nálunk mint alberti lakott. Zichy Aladár 1951. június 30-án innen kijelentette magát és vidéken tartozkodik.
- 2./ Gzv. Sipos Árpád né a csatolt ház- és földbirtokos által láttatott igazolásból kitűnően semmiféle vagyonnal vagy jövedelemmel nem rendelkezik, leányai tartják el és kék az 8 háztartásuk látja el.
- 3./ Sipos Erzsébet 1942. évi az Operaház tagja.
Sipos Árpád 1941. évi külkereskedelmi vállalatoknál mint tisztviselő dolgozik. Jelenleg a Gépjármű- és Gépjármű-üzemeltetési Iroda /Országos Tervezési Iroda/ alkalmazásában áll.
- 4./ Mindháran a Budapest V. Királyi Pál u. 7. sz. alatti lakásban 1932. október óta egyfolytában lakunk. Lakásunkat a háború idejében alatt sem hagytuk el.
- 5./ néhai Sipos Árpád, aki 1950. március 8-án hunyt el, 1936. -ban mint vezér ezredes saját körletére ment nyugdíjba, mivel az akkori politikai rendszerrel nem értett egyet. Résztvett a Káossz János altábornagy-féle ellenállási mozgalomban. A felszabadulás után mint katonatiszt működött közre a demokrácia és szocializmus építésében 1949. -ig, amikor is szívbajának súlyosbodása miatt kénytelen volt ezen tisztségről lemondani. Nyugdíját halála napjáig folyósították.

Fentiek alapján kérjük a kötelezési véghatározat felülvizsgálását és legsürgősebb jóindulatu elintőzését, illetőleg hatálytalanítását.

Budapest, 1951. július

özv. Sipos Árpádné s. k.

Sinos Erzsébet s.k.

Since ang4ly s.k.

1951. július 7-én az elköltöztetést felügyelő rendőr is igazolta, hogy 1951. július 1-jén gróf Zichy Aladár Budajenő Fő utca 85. szám alá költözött. E dokumentum azért is fontos, mert feltünteti a vonatszerelvény számát is, amelyben a kitelepített özvegy Sipos Árpádné és lányait elköltöztették.

A.00163. . . . . szám. P.

Név: gróf Zichy Aladár . . . . . fgl. . . . . földbirtokos

Lakás: V. Királyi Pál u. 7. . . . .

Vale elköltöztetendő: Sipos Árpádné ve. érőrnagy

özvegye, S. Erzsébet, S. Angela cs. tagok. . . . .

. . . . .

. . . . .

Pályaudvar. . . . . szerelvény. . . . .

kocsi. 37703

A rendőr jelentése az elköltöztetésről/hányról/

gróf Zichy Aladár 1951. évi július 7-én
 Budajenő fő u 85, szám
 alá költözött;
 A költöztetéshez szükséges
 iratok rendelkezésre
 vannak.
 Jelen a felügyelővel
 1951. július 7. hó. 7. nap. átvétel igazolás:
 [Signature] . . . . . Rendőr . . . . .
 aláírás . . . . . szerelvény parancsnok.

A Budajenőre költözött Zichy Aladár sorsáról egy 1952-ben kelt dokumentum nyújt felvilágosítást. 1952. július 4-én kelt feljegyzésében Cziráki Ferenc arra utasította a Heves megyei rendőrkapitányság vezetőjét, hogy vegye nyil-

vántartásba, kísértesse Kál községbe és heti egyszeri jelentkezéssel helyezze rendőri felügyelet alá az internálótáborból szabaduló gróf Zichy Aladárt. Cziráki Ferenc rögzítette az internálás indokát is az eddig közölt dokumentumokkal ellentétben, mely szerint a kitelepítést nem tudták végrehajtani, mert megszökött. Később nevezettet elfogta és internálta. Gróf Zichy Aladár 1952. augusztus 5-én megérkezett Kál községbe. Zichy Aladár internálási dokumentumait nem találtam meg a levéltárban.

Belsőminisztérium.
Bp.V., József Attila-a.2.
Szám: A. 00163/2.-1951.
Heves-megyei Rendőrkapitányság Vezetőjének !
E g e r .
Budapest területéről kitelepítette gróf Zichy Aladárt. Azonban elszállítani nem tudtam, mert megszökött. Később nevezettet elfogtam és internáltam. Nevezett az internálótáborból a közeli jövőben fog szabadulni és a tábor a megyei rendőrkapitányságra fogja tolni.
Utasítom, hogy vegye nevezettet nyilvántartásba, kísértesse át Kál községbe, Sipos Árpádnához, akivel a kitelepítés előtt közös háztartásban lakott. Kösse helyhez és a szokásos módon ellenőrizze.
Egyenlőre heti egyszeri jelentkezéssel helyezze rendőrhatalósági felügyelet alá.
Nevezett megérkezését és a tett intézkedést annakidején jelentse.
Budapest, 1952. július hó 4.
/ Cziráki Ferenc /
r. százados.

Bizalmas!
Szám: 0316/1952.biz.
Tárgy: gr. Zichy Aladár káli kitelepített ügye.
Rend.sz.: 00163/2-1951.B.M.
Belsőminisztérium, Cziráki Ferenc r. százados elvtársnak,
B u d a p e s t .
Jelentem, hogy fent nevezett hatóságomhoz megérkezett, Kál községbe, kényszerlakóhelyhez kötöttem és heti egyszeri jelentkezéssel rendőri felügyelet alá helyeztem.
Eger, 1952. augusztus 5.-én.
A megyei kapitányság vez.m.b.:
/ Juhász Karoly /
r. fhdgy.

*Ifjabb Zichy Aladár visszaemlékezése*⁴³⁸ (interjú)

A család tudott szenvedni sok jajgatás és siralom nélkül, engem nem neveltek keserűen. Bennünket nem is ért a legnagyobb baj, mert fizikailag mégis megmaradtunk. Nem kínoztak meg minket az eltorzulásig.

1944–45-ben a mostani Szlovákiában éltünk az anyai birtokon,⁴³⁹ egy német generális épp ezt a kastélyt szemelte ki főhadiszállásnak, úgyhogy a kastély felét elvették, a parkja alá hatalmas bunkereket építettek, ahova a katonák engem is levittek. Ezért bennünket előszeretettel lőttek és bombáztak a háború utolsó hónapjaiban. Végül is a német hadtestet bekerítették a szovjetek és megsemmisítették. Bennünket meg a pincéből húztak ki, átadtak a szlovákoknak, a szlovákok pedig jöttek karhatalommal minket eltávolítani, mert nem akartuk magunkat szlováknak vallani. 25 kilogrammos csomaggal áthajtottak az esztergomi pontonhídon.

Az anyai rokonsághoz Budára menekültünk. Az utolsó gyűrűkből anyámék szüleivel vettünk egy közös családi házat Budán, ahol éltünk 1946-tól 1951. június 23-ig. Akkor megjelent éjszaka egy bakancsos társaság és leadtak egy cédulát, amin nem volt rajta, hogy kitől van és aláírás sem volt rajta, de közölték, hogy a házunk államosítva van, és hogy 24 óra múlva bennünket elszállítanak. Addig 250 kilót szabad felnőtt személyenként összepakolni. Nem 24 óra múlva jöttek, hanem előbb. Amint a teherautó megérkezett, arra felcibálták anyai nagyszüleimet és anyámat, bennünket 3 gyereket az utcán hagytak. Öcsém volt 4 éves, húgom 10 és én 12 éves. Mi ott maradtunk az utcán, mert azt mondták, hogy nem vagyunk a listán. Az autó eldübörgött, mi ott ácsorogtunk az ajtó előtt, nem tudtuk, mit csináljunk. Kinyitották a szomszédok az ablakokat és nézték, miért van ott a 3 gyerek. Aztán bátor családok bennünket egyenként elvittek magukhoz, a húgomat a környékbeli fogorvos, engem egy osztálytársam édesanyja, az öcsémet a szakácsnőnk, aki épp velünk volt, amikor a házat elvették. Ő levitte az öcsémet Zákányba, az eredeti Zichy-faluba. Pár hét után megjelent egy ávós nő annál a családnál, ahol én voltam és becibáltak a kocsiba, a családnak semmit se mondtak, hogy engem hova visznek. Berángigálták a húgomat is és beraktak egy árvagyereketthonba

---

438 **Zichy Aladárral** 2008 szeptemberében készített interjúból részlet

439 **Walko Lajos** 1931. aug. 24-től 1932. okt. 1-jéig külügyminiszter a Bethlen-, majd a Károlyi-kormányban. (A kitelepítési listán volt külügyminiszterként szerepel – H. Zs.)

itt valahol Pesten, de fogalmam sincs hova. Ez volt életem talán legrosszabb élménye, az a hang, szóval nem volt gyerekeknek való hely. Nem maradtunk ott sokáig, jött az az ÁVO-s nő, aki egyébként nem volt barátságtalan, és hozta az öcsémet is vidékről. Vele együtt felszálltunk a vonatra és megérkeztünk Tiszapolgárra. Nekünk fogalmunk sem volt, hol vagyunk. Találkoztunk egy másik kocsival, amelyiken a Széchenyi Zsiga bácsit vitték. Egyszer csak megérkeztünk egy tanyára és anyánkat ott találtuk egy libaólban, és akkor nagy volt az öröm. Ebből látszik, hogy a boldogság viszonylagos.

A nagyszülők is ugyanannál a gazdánál voltak beszállásolva, aranyos emberek voltak, kulákok, ahogy akkor őket nevezték, bár jogilag nem estek volna ebbe a kategóriába. Az egyetlen szobában – ami kb. 2×4 méteres, eredetileg kamra –, már volt egy idős földbirtokos asszony, a mi nagyszüleinkkel együtt. A hatóságok a mamát is oda osztották, de a mama, hogy könnyítsen az idősebbeken, kiköltözött a libaólba. Mi is beköltöztünk tehát a libaólba. Sok élményünk volt ott. Megjött a talajvíz és amikor az ember felébredt és a deszkáról lelépett, hanyatt esett a jégen, mert a víz befagyott. Ajtó nem volt, csak egy ponyva, amivel próbáltuk a hideget elijeszteni. Amikor enyhülni kezdett, becsurgott a hólé, beesett az eső. A gazda ugyan kaszált gazt a tetőre, de az egyik tehén éjjel elszabadult és a gazt próbálta elérni, két lábbal a libaólnak támaszkodva, rettegtünk, hogy összedől a vityilló.

A libaólban a vályogtéglán volt néhány deszka, ott aludtunk négyen, megfordulni nem lehetett. A papáról semmit hírünk nem volt, a mama később valamit megtudott és engem 1953-ban, mielőtt szabadultunk volna, elküldött a papát megkeresni. Illegálisan egy biciklivel. A Tisza mentén kerekkeztem, kedvesnek kinéző embereknel szénakazlakban aludtam. Anyám némi kenyeret adott nekem. Negyedik nap megtaláltam a papát Kál községben, ahova internálása után került, mint rendőri felügyelet alá helyezett. Én miután megérkeztem a községbe, kérdeztem, hogy hol vannak a „rabok”. Mondták, hogy kint a babföldön kapálnak. Akkor mentem és érdeklődtem, hogy az Aladár bácsi hol van. Az megrendítő volt, mert amikor megtaláltam a papát, akkor már tulajdonképpen vak volt. Egyszer besugározták valami bőrkiütés miatt és akkor állítólag megsértették a szemét. A rabság alatt kezdetben az volt a munkája, hogy kazánt fűtött, úgy látszik az a hőség nem tett jót a szemének. Először szürke-, majd zöld hályog képződött a szemén, később megjavult a látása egy operáció után, de az 1953 után volt. Én nem tudom, hogy mi volt annak a haszna, hogy ő ott kapált, mert szinte nem látott. Tény az, hogy én köszöntem, hogy kezét csókolom és ő megkérdezte, hogy Te ki vagy? És én válaszolni se

tudtam, mert annyira fájt, és nem értettem, hogy a papa nem tudja, hogy ki vagyok. Akkor azt mondta, hogy a te hangod olyan, mint a Karli – az ő egyik öccse –, de az alkatod olyan, mint a Tomié – a másik öccse. Kérdezte, akkor most ki vagy. Mondtam, én vagyok a fiad. Akkor már látták a rabok, hogy itt különös dolog történik és szóltak a rabőrnek, hogy az Aladárt engedjék haza. A rabőr elengedte, valami magánszálláson laktak. Én ott töltöttem velük egy éjszakát és ott kaptam enni, de nem mertem tovább maradni, nehogy elfogjanak, indultam haza a mamához. Nem fogtak el, ezért ez én 14 éves szememben ez a túra nagy hőstett volt.

Amnesztia előtt én leléptem, mert szeptember 1-jével nekem be kellett vonulni Esztergomba a ferences gimnáziumba. Nekem egyébként semmi esélyem nem volt arra, hogy valahova felvesznek. A mama viszont valahogy üzent a ferenceseknek, akik ismertek, mert Pasaréten lelkes ministráns voltam. Felvettek, mert nagyon jó tanuló voltam. A mama azt mondta, hogy menj el, és vonaton valahogy elkerültem Esztergomba. A szabadulás után Pestre nem mehettünk, az apai nagyapámékat is kirúgták a zákányi kastélyból oda sem mehettünk. Akkor a mama azt mondta, hogy igyekszik Esztergom közelébe kerülni és szobát keresett. Talált egy szobát Visegrádon az anyai nagyszülőknek és egyet nekünk Zebegényben. Az apai nagyszülőknek 1949-ben kellett elhagyni a kastélyt, előtte is csak két szobát lakhattak. Hévízre kerültek egy szobába, amelyik beázott. Tüzelőre sem volt pénzük. Amikor a mama ezt meglátta, szerzett még egy szobát Visegrádon és őket is oda telepítette. Így két faluban és három különálló szobában a mama össze tudta varázsolni a családot.

A papáról alig tudok valamit, mert 1956-ban a mama kezembe nyomott egy imakönyvet, hogy tűnj el külföldre, de vigyázz, hogy tisztességes ember legyen belőled. Ma sem értem, hogy volt annyi bátorsága. Nem egyedül mentem. Volt egy ferences pap, egykori prefektusom, aki lelkes volt és fiatal, hadiskolába járt, mielőtt ferences lett. A forradalom utolsó óráiban ő volt Budavár parancsnoka és csuhában rohángált szervezkedni. Amikor az oroszok megérkeztek 1956. november 4-én, elsőnek a csuhást keresték. Akkor ő elment a ferences tartományfőnökhöz, hogy atyám, itt vagyok. A tartományfőnök azt mondta, hogy megszegtéd az engedelmességet, elszöktél harcolni, ami hősi dolog, de otthagyni az osztályodat, az nem szép. Ha mindezek után engedelmeskedni akarsz, akkor azonnal lépj le nyugatra, mert már elég bajt csináltál. Az atya, úgy látszik, azon töprengett, hogy még mit vagy kit menthet meg. Utolsó pillanatban üzent nekem egy másik ferences atya által, hogy lenne egy

út és jöjjenek. A másik ferences atya kibiciklizett azon este Visegrádra, felültetett a rúdra és velem behajtott megint Pestre. Akkor láttam akasztott embereket a fákon. Nagyon nehéz volt a határon átvergődni, a kutyák ugattak, akna robant. Alig lehetett tájékozódni, esett a novembervégi hó. Végül láttunk idegen uniformist és megadtuk magunkat – egy osztrák csendőrnek. Bevittek egy várpincébe, ahol kaptuk az első meleg levest. Nagyon jól esett. Négy év múlva tudtam meg, hogy a várpince az unokatestvéremé, valamikor az én másik, Batthyány ükapámé volt.

12 évig nem láttam a családom. Akkor mertem hazajönni, amikor megkaptam az első ENSZ-megbízásomat. Anyám a sírig ápolta az öregeket, a kitelepítésben kapott egy ideggyulladást a combjába, és kezdett bénulni a jobb lába. Egy orvostanhallgató diák injekciózta titokban. A mama lába megmaradt, de élete fogytáig húzta, s ha erre gondolok, ez mindig elszomorít, holott felfogom, hogy ezekkel sokkal csúnyábban bánt el a sors.

Gróf Zichy Mária Ludovika⁴⁴⁰ családjának kitelepítése 1951–1953

Dr. Verseghy Nagy Eleket és második feleségét, gr. Zichy Mária Ludovikát (a továbbiakban Lilly), valamint a velük egy háztartásban élő három gyermeküket (Erzsébet az első, Elek és András a második házasságból) 1951 májusában telepítették ki Tiszasüly Kolopfürdőre (Szolnok megye).

A család kitelepítése eléggé különleges módon ment végbe. Verseghy Nagy Eleket és első házasságából származó legkisebb leányát⁴⁴¹ Budapestről (I. ker. Üri u. 6.) telepítették ki, míg a család másik részét: Lillyt két fiával (Elek és András) röjtökmuzsaji kastélyukban tartóztatták le. A kastély, és a hozzátartozó földbirtok, 1926-ban lett Verseghy Nagy Elek, vatikáni magyar nagykövet tulajdona. A kastélyt óriási befektetéssel ő alakította át. Ő építtette Hajós Alfréd tervei alapján az úszómedencét. Mellette épült a fából készített kis japánház, nádtetővel fedve. Az épületben a hall impozáns faburkolata, a márványcímeres kandalló, a gipszmennezyet, valamint a kápolna gyönyörűen

---

440 Született 1909. január 24. Élesd (ma Románia) Anyja neve: Bethlen Gabriella. Házasságkötése: 1935. április 25. Budapest. Férje: **Verseghy Nagy Elek** ny. vatikáni nagykövet és meghatalmazott miniszter Gyermekai: Elek 1937-, András 1941- Halála: 1991. július 8. Budapest (Máriaremete) Sírja: Leányfalu, községi temető.

441 **Verseghy Nagy Erzsébet** tanuló, született 1931, Röjtökmuzsaj Férje: Dlauchy Guido, anyja neve Janssen Erzsébet, lakcíme kitelepítéskor: Budapest I. Üri u. 6. nem szerepelt a kitelepítési listán.

felújítva ma is látható. Az 1930-as években igen sok vendég látogatta a röjtöki kastélyt. Több éven át itt töltötte szabadságát dr. Serédi Jusztinán bíboros hercegprímás. A kastélyparkban látható a Versegghy Nagy család kriptája. Versegghy Nagy Elek apját, dr. Nagy Ferencet, a kiváló jogtudóst is ide temették 1928-ban. Versegghy Nagy Elek felesége 1934-ben, 34 éves korában halt meg hét kiskorú gyermeket hagyva maga után. Ő is a kriptában nyugszik. Versegghy Nagy Elek 1936-ban újra házasodott: gróf Zichy Mária Ludovikát vette feleségül, akitől két fia született, Elek és András. Versegghy Nagy Elek gyermekei közül Péter hősi halált halt, négyen 1944-ben elhagyták az országot. Versegghy Nagy Eleket és feleségét 1951-ben Tiszasüly-Koloptanyára deportálták.

Lillyt és két fiát egy májusi éjszakán verték fel álmukból a röjtökmuzsaji kastélyban. Ismertették az ellenük kiadott körözési parancsot. Szökés gyanúja miatt ugyanis elfogatási parancsot adtak ki az egész család ellen. Ennek oka az volt, hogy Lilly férje nem vette véglegesnek a kitelepítési határozatot, ügyvédei is azzal biztatták, hogy hatálytalanítani tudják a végzést. Leányával és két könnyű bőrönddel taxin ment le Budapestről Kolopfürdőre, nem vette igénybe a fél teherautónyi helyet és a 48 órás határidőt, amit a kitelepítetteknek biztosítottak a csomagoláshoz, értékeik kimenekítéséhez. A másnap megjelenő hivatalos szerv, és a teherautó sofőrje azt hitték, hogy megszökött. Lillyt és két fiát elfogták, megengedték, hogy saját költségükre fuvarost fogadjanak, majd két kerékpáros rendőr kíséretében Sopronba vitték őket. Háromnapi, a soproni városi börtönben töltött fogság alatt tisztázódott, hogy a család másik része egyáltalán nincs szökésben, sőt, elsőként érkeztek kijelölt kényszer-tartózkodási helyükre. A hatóságok ekkor úgy határoztak, hogy egyesítik a családot: Lillyt és két fiát átszállították Kolopfürdőre.⁴⁴² Ily módon, minden ruha vagy személyes holmi nélkül érkeztek kijelölt kényszerlakhelyükre, ahol a többi kitelepített már úgy-ahogy elhelyezkedett és nem örültek túlságosan annak, hogy szűkös helyüket újabb három fővel kell megosztaniuk.

Az előkelő hangzású, a legtöbb térképen így szereplő, Kolopfürdő megnevezés valójában két lepusztult fürdőházat és egy gazdasági épületet jelentett, amelyekben 9 családot, összesen 26 személyt helyeztek el. A fürdőre csupán az időnként megjelenő, szállítható kútfúró berendezés emlékeztetett, amellyel időnként radioaktív iszapot termeltek ki a Gellért fürdő részére, gyógyászati

---

442 **Ifj. Versegghy Nagy Elek**, tanuló, született 1937, Röjtökmuzsaj, anyja neve: Zichy Mária Ludovika, lakcíme kitelepítéskor: Röjtökmuzsaj (Sopron megye) sem szerepelt a kitelepítési listán.

célokra. A teljesen komfort nélküli épületekben sem folyóvíz, sem villanyvilágítás nem volt. A kút vize ivásra alkalmatlan volt, ivóvizet a szomszéd tanyáról, lajtos kocsival, pénzért hozott az élelmes szomszéd gazda. Kannával át lehetett menni vízért a szomszéd tanyára, de itt a cipekedés terhe mellett két vad kutyával kellett megküzdeni. Egy rozoga cserépkályha és két vaskályha, valamint egy búbos kemence részleges fűtést tett lehetővé. A kilenc család összesen egy takaréktűzhelyen tudott főzni. Tüzelőanyagként rizsszalmát, kukoricaszárat és a közeli akácosban található rőzsét használták.

A legfontosabb és a hatóságok által szigorúan megkövetelt, szorosan ellenőrzött tevékenység a mezőgazdasági munkában való részvétel volt, ami ebben az esetben elsősorban rizsgyomlálást, rizsaratást jelentett. Szolnok megyében, ezekben az években nagyszabású rizstermesztési program épült ki szovjet példára. A Tiszából kiemelt vizet csatornába vezették, kis gátakkal táblákat alakítottak ki, beléjük rizst vetettek, majd elárasztották. A vízben növekvő gyenge rizst évente kétszer háromszor gyomlálni kellett, ami csak mezítláb volt végezhető tekintettel a gyenge rizsszálakra. Szeptember vége felé következett a rizsaratás, amit viszont sarlóval kellett végezni, mint hogy géppel még nem lehetett a nedves táblákra ráhajtani. A munkát minden este felmérték és csekély fizetséget, valamint természetbeni juttatást (rizs) kaptak a kitelepítettek. A tanyán egy tehén és néhány szárnyas jószág egészítette ki a tizasülyi vegyesboltban beszerezhető, igen hiányos élelmiszerkészletet. Sokszor órákat kellett sorban állni kenyérért vagy petróleumért. Általános iskola, posta, vegyesbolt – ez volt a Tisasülyben elérhető infrastruktúra. Orvos, gyógyszerár nem volt. Minthogy a falu határát tilos volt elhagyni, külön rendőrségi engedélyt kellett kérni, ha valaki például orvosi vagy fogorvosi kezelésre szorult. A rendőrségi engedély néha akár 30 napig is váratott magára. Legközelebb Kötelen, ill. Szolnokon volt orvosi kezelésre lehetőség. Közlekedés: napi egy autóbuszjárat Szolnokra, egyébként kerékpár.

Lillynek családja elsősorban idős, beteges férjének ellátása mellett mindig ki kellett mennie a rizsföldön dolgozókkal együtt mezőgazdasági munkára. Háztartás vezetése ilyen körülmények között nemcsak technikai, hanem egyeztetési probléma is volt. Rendszerint több család akart egyidejűleg hozzáférni az egyetlen sparherdhez. A fűtőanyag biztosítása és maga a fűtés heti beosztásban a férfiak dolga volt. Rizsszalma a búbos kemencéhez, rőzse és kukoricaszár, valamint gyökér a tűzhelyhez. Gyenge tüzelő, hamar leégett, állandó táplálást kívánt.

A kitelepítést 1953 nyarán, (Nagy Imre beszéde után bekövetkezett enyhülés hatására) oldották fel, azzal a kikötéssel, hogy régi lakhelyére és Budapestre senki nem mehet vissza. A volt kitelepítettek többsége természetesen Budapest közelében akart letelepülni. Így került Lilly családjával Leányfalura, egy albérleti lakásba. Elsősorban Lilly érdeme, hogy a tulajdonos házaspárral (Ecseri István és neje) baráti jó viszonyt sikerült kialakítani, ami valóságos családi jelleget öltött és csak az érintett négy személy halálával ért véget. Valamennyien a leányfalui temetőben nyugszanak.

Kacskovics Imréné Zichy Katalin *Visszaemlékezés*

A mi családunkat kicsit másképp érte a kitelepítés. Édesanyám ellenálló volt, Kishárságyon⁴⁴³ (Baranya megye), ahol a háború alatt éltünk egy angol pilótát fogadott a házába, aki a közelben zuhant le a gépével. A szüleim a háború előtt igyekeztek az emberek életét könnyíteni, Bolza Mariette szülőotthont rendezett be Kishárságyon a cselédasszonyoknak, s mintaszertű iskolát működtetett, ahol a tantermekben 1940-ben már rádió is volt.

Az ott élők szerették a családot, a mai napig örömmel, kedvesen fogadnak, ha ritkán ott járunk. Gondolom ezért még egy ideig maradhatott 300 hold földünk, amit eszközök híján igen bonyolult volt művelni.⁴⁴⁴

A kitelepítés úgy történhetett, mint másfelé, mert egyik napról a másikra a szomszéd tanyán találtuk magunkat, néhány lovas kocsi holmival egy kulák család házában. Őket kitették otthonuk egy részéből. Azóta is kapcsolatban van velük a családunk. Édesapám Jenő és Margit testvéremmel Pécsre költözött, ahol akkor még rövid ideig megvolt a házuk. Egy idő múlva megszűnt minden tanulási lehetőségük, ezért nővérem szintén Dióspusztára került, bátyám pedig Pécsen maradt apánkkal; a Mecsekben dolgoztak favágóként, majd ezt követően egy tehenészetben, illetve ahol éppen munkát kaptak.

Mi Dióspusztán éltünk a tanyasi emberek életét, megtermeltük a mindennapi élethez valót, állatot tenyésztettünk. Édesanyám kötött és mindent meg-

---

443 A kishárságyi részen álló Zichy-kastély parkját a híres szarvasi arborétum egykori kertésze alakította ki, mivel az ottani földbirtokos család egyik tagja, **Bolza Mariette, Zichy Domonkos** felesége a háború idején családjával ide költözött.

444 A földosztást követően a nagybirtokok eszközállománya állami tulajdonként a gépállomások kezelésébe került, így a föld művelése rendkívüli nehézségekkel járt.

próbált, hogy egy kis pénzhez jussunk. Természetesen nyelvtudására (angol, német, francia) akkor senki nem volt kíváncsi. Festeni sem volt lehetősége, noha a háború előtt már Bécsben is volt kiállítása.

1957-ben jöttünk Budakeszire, családommal ma is itt élek. Édesapám kísérleti állatok gondozásával kereste kenyerét a budapesti Vérellátó Intézetben. Édesanyám nyelvórákat adott, általában orvoscsaládok gyermekeinek és orvosoknak. Eközben a Mária Légió tagjaként igyekezett az embereken segíteni, pl. Budakeszin a „tábor” telepen. Valószínű, hogy származása és e ténykedése miatt az 1961-es nagy egyházi letartóztatásokkor őt is elvitték, és államellenes szervezkedés alapos gyanúja miatt hat évre ítélték, amelyből két évet le is töltött a kalocsai női börtönben. Az 1963-as amnesztia adta vissza a szabadságát. Természetesen az állandó zaklatásból a család többi tagjának is kijutott. Édesanyám szabadlábra helyezése után újra nyelvórákat kezdett adni, műszaki fordításokat kapott, majd szinkrontolmácsolást vállalhatott. Szakmai körökben igen megbecsülték a munkáját. Újra festett, kiállított itthon és külföldön is, de a Képzőművészeti Alap tagja soha nem lehetett.

Édesapám 1963-ban Írországra emigrált, ahol haláláig élt. Ott egy amerikai tulajdonos kelet-ázsiai gyűjteményes kiállításának vezetője volt.

Zichy nagyanyám és gyermekei: Nándor, Imre és Mária-Eugénia a háború végén külföldre mentek, és ott is éltek halálukig. Először 1989 után jöttek Magyarországra.

A család anyai ága: a Bolza család

A Bolza család olasz eredetű, a családnak grófi rangot Bolza Péter, a Mária Terézia Rend lovagja szerzett katonai pályán elért sikereivel. Fia, Bolza József (1780–1862) császári és királyi kamarás emeltette a Körös partján a ma is fennálló kastélyt. 1805-ben kötött házasságot gróf Batthyány Annával, ezért díszíti a kastély Körös felőli timpanonját a Bolza és a Batthyány család címere. Batthyány Annáról lett elnevezve az Anna-liget, valamint a sportpályától nyugatra eső zárt kert egészen megszűnéséig a Batthyány-kert nevet viselte. Bolza József anyagilag támogatta a mezőberényi gimnázium Szarvasra történő áthelyezését, nevéhez fűződik a szarvasi jobbágyságnak a földesúri hatalom alól való felszabadulásáról szóló szerződések megkötése. A Bolza család építtette a szarvasi római katolikus templomot.

Bolza Pál Bolza József ötödik gyermeke volt. A budapesti egyetemen jogot végzett és a családi hagyományoknak megfelelően katonai pályára lépett.

A második huszárezred tisztjeként főhadnagyi rangot ért el, tagja volt a főrendiháznak. Édesapja halála után (1881) megörökölte a szarvasi kastélyt és a szarvasi birtokot. 1895-ben megnősült, gróf Vigyázó Sándor lányát, Jozefát (1868–1912) vette feleségül. Apósa szintén a szép kertek rajongója volt, nevéhez fűződik a tulajdonát képező vácrátóti arborétum felújítása.

Képek a szarvasi kastélyról

Bolza Pálné védnöke volt a Szarvasi Leányegyesületnek, estélyeket, irodalmi délutánokat szervezett. Házasságukból egy gyermek, Mariette született (1911. december 15. – 1996. július 5.). Vigyázó Jozefa a szülés után néhány hónappal váratlanul fellépő betegsége következtében elhunyt. Bolza Pált felesége halála igen megviselte, visszavonult felesége somogyhársági birtokára. Csak 1930-ban, lánya házasságkötése után költözött vissza Szarvasra. Idejét birtokai irányítására és kertjének fejlesztésére fordította.

Bolza Pál szobra a szarvasi arborétum bejáratánál

Bár a mai arborétum kialakítása nagyapja, Bolza József telepítéseivel indult el, a kert mai arculatának kialakítása elsősorban az ő, Bolza Pál nevéhez fűződik. Nagyapja eladva ausztriai birtokát a Bolzák közül elsőként költözött Szarvasra. Mint testőrtisztre, nagy hatást gyakorolt rá a schönbrunni császári kert, s Bolza József elhatározta, hogy birtoka egy részén parkot létesít. Elképzelését felesége, Batthyány Anna is támogatta. A kertépítési munkálatokat a

nagypapa után az unoka folytatta. Több jeles botanikus fordult meg kertjében. A szélsőséges éghajlatú megyében valóságos oázis lett a saját mikroklímával rendelkező Pepi-kert. Az arborétum neve (Pepi-kert) nagybátyja becenevéből származik, mivel a területet ő adományozta Bolza Pálnak. Ma is hazánk legnagyobb területű arborétuma, amelyben öt világrész jellemző és ritka növényei egyaránt megtalálhatók. A kert nemcsak a botanika iránt érdeklődők igényeit elégíti ki, hanem csodás szépségével és harmóniájával lenyűgöző élményt nyújt a szakismeretekkel nem rendelkező látogatóinak is. Bolza Pál a kertet 1943-ban fenntartási és gondozási kötelezettséggel a szegedi egyetemnek adományozta, ez időpont óta szabadon látogatható országos jelentőségű természetvédelmi terület, Szarvas egyik legfontosabb értéke. A város idegenforgalmi vonzerejét, hírét-nevét ma is elsősorban az arborétumának köszönheti. Bolza Pált a szarvasi személyzete kifejezetten kedvelte, „amilyen arisztokrata az utcán, olyan demokrata a kastélyban” – mondta róla bátyja, Géza. A teleket Bolza Pál egyébként a Budapest, Dísz tér 7. szám alatti palotájában töltötte.

A kastély egy része a II. világháború utolsó éveiben katonatiszti szálláshely is volt. Bolza Pál 1944 szeptemberében távozott, a szovjet csapatok ideérkezése idején (1944. október 6.) a gróf már a helybeli Havran család körében tartózkodott. A kastélyába többet vissza már nem térhetett. Majd Fetzer József apát és Dörnyei József ügyvéd helyezte el a Vay családnál. Itt élt 1946-ig, amikor leánya érte jött, és magával vitte saját otthonába, Kishárságyra. Itt hunyt el 1947. június 8-án, 86 éves korában.

Bolza Mariette korai gyermekéveit Szarvason töltötte. Apja rendelkezése szerint középiskoláinak fontosabb tantárgyait négy nyelven kellett tanulnia. Kora gyermekségétől kezdve rajzolgatott, festegetett. Tízéves korától képezte magát a fővárosban, a főiskolai tanárok műtermében. Sokat sportolt és lovagolt. A lósportot kedvelte talán a legjobban. Naponta olykor órákat lovon ült, angol telivéren járta a szarvasi határt. Gyakran megfordult az arborétumban, hol édesapja, hol a főkertész társaságában. Ő is rendkívül szerette a természetet, amely képeinek témájáról is kitűnik. A díszkertben maga is dolgozott. Mariette 19 éves korában, 1930. november 24-én ment férjhez (Budapest) Zichy és vásonkeői gr. Zichy Domonkos attaséhoz. Házasságuk ideje alatt három gyermekük született: Jenő, Margit, Katalin. Közülük már csak Katalin (Kacs Kovács Imréné) él – Budakeszin. Ő képviseli női ágon a szarvasi Bolza család nemzedékét. Bolza Pál fiú ága 1947-tel zárult.

Zichy grófné 1935-ben diplomata feleségként került az osztrák fővárosba. Itt barátkozott össze Albertina helyettes igazgatónővel, s ennek kapcsán ismerte meg a híres festőt, Böchlert, aki megosztotta vele műtermét. A Secession-kiállításra beküldött képeivel nagy sikerrel debütált. Hitler 1938-as bevonulása után a magyar nagykövetség nem működött tovább. A diplomatacsalád hazaköltözött Mariette somogyhársági birtokára, ahol új lakóház építésébe kezdtek. A ház még épülőben volt, amikor a háború kitört. Mariette a hadigondozottakat segítő szolgálatban vállalt feladatokat. A német megszállás alatt, az angol-amerikai bombázások idején egy légi csata éppen Hárság fölött zajlott. Egy német és egy amerikai gép is lezuhant, mindkét pilótát Mariette ápolta, majd temette el illő tiszteességgel. Ez valamiképpen a Gestapo tudomására jutott, és Mariette majdnem áldozata lett nemes tettének.

Bolza Mariette fényképe

A szovjet megszállást követően egy ideig ezért a cselekedetéért ellenállónak minősült, s háromszáz katasztrális holdat meghagytak neki a hatalmas birtokból. Dióspusztára való kietelepítésükig a hivatalosságok tudta nélkül Mariette irányította a hajdani birtokából lett állami gazdaságot: a gazdasági igazgató esténként vele konzultált a teendőkről. Később persze mindenüktől,

még a maguk építette kúriától is megfosztották őket. A földbirtok (7000 kat. hold) az állami gazdaságé lett. Bolza Mariette két fiatalabb gyermekével nyolc évig élt a dióspusztai tanyán. 1957-ben költöztek a főváros környékére, Budakeszire. Mariette nyelvtudásából tartotta el a családját. Férje kísérleti állatok gondozásával kereste kenyerét Budapesten a Véréllátó Intézetben. 1959-ben elváltak.

1961-ben Mariette-et letartóztatták. Letartóztatásának előzménye az 1960. június 21-én elfogadott párthatározat, amely a belső reakció elleni harc fő irányát – a nemzeti kommunista és horthysta szervezetek mellett – a katolikus klerikális erőkben jelölte meg. A határozat végrehajtásaként 1960 őszén és 1961 elején nagyszabású rendőrségi akcióra került sor, amelynek során a civilek mellett mintegy 300 egyházi személyt vettek őrizetbe. A bebörtönzött papokat elítélő püspökkari körlevél előbb jelent meg, mint a sokéves börtönbüntetések kiszabó bírósági ítélet.⁴⁴⁵ Bolza Mariette-et civilként *a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel* bűntettéért hatévi börtönre ítélték, amelyből 1963-ban amnesztiával szabadult.

A letartóztatás indoka az volt, hogy Bolza Mariette a magyarországi Mária Légió helyettes vezetője volt. Ezért röviden ismertetem a szervezet tevékenységét. A Mária Légiót Írországban, Dublinban 1921.szeptember 7-én alapította néhány férfi, akik valami nagyot akartak tenni a Megváltóért, ezért az alapítók a Római Birodalom hadseregének nevét és kifejezéseit alkalmazták magukra (légió, curia, szenátus stb.). Az alapítók úgy gondolták, hogy Jézus Krisztus minden emberért halt meg, a prostituáltakért is. Elmentek a prostituáltak negyedébe kettesével és megpróbálták megtéríteni őket. Igen szép eredményeket értek el. Az alapítástól eltelt időszakban földünk minden részén elterjedt ez a katolikus, világi apostoli mozgalom. Kínában pl. 4000 embert öltek meg e tevékenységükért, amikor Mao az egyházak és vallások ellen fellépett. A Mária Légiót az elmélyülést kereső, hitüket megélni és továbbadni kívánó emberek tartják fenn. A mozgalom lényege a felismerés: „ahogy Mária adta a világnak Jézust, úgy kell nekünk is mindennap megmutatnunk Őt az embereknek”. A mozgalomhoz tartozó imaközösségek a plébániai keretek között hetente egy lelki atya vezetése mellett jönnek össze, imádkoznak, s beszélnek meg a következő heti munkafeladatokat. A tagok minden héten kb. kétórányi lelki-gondozási, apostoli munkát vállalnak, melyről a következő

---

445 Balogh Margit, 2000.

alkalommal beszámolnak. Tevékenységük a kórházak, a szociális otthonok, családok látogatása, lelki vigasz nyújtása, fizikai segítségnyújtás, apostolkodás, együttimádkozás, buzdítás a lelki életre, a napi szentmisén való részvételre, a gyakori szentáldozásra és rózsafüzér-imádkozásra.

A Mária Légió magyarországi tevékenységének is az volt a célja, hogy a bajba jutott embereken fizikai vagy lelki értelemben segítsen. Látogatták a Budakeszi határában lévő barakktábort – amely 1990-ben hajléktalanok otthona volt –, ahol faluról feljött emberek éltek, olyanok, akiknek különböző okokból el kellett hagyni vidéki otthonaikat. Közülük többen betöréssel keresték kenyerüket, mert számukra a beilleszkedés rendkívül nehéz volt. Szociális munkások és pszichológusok nem nyújtottak segítséget nekik, hogy a korábbi vidéki közösségük helyett megtalálják helyüket a nagyvárosi agglomerációban. Ezt a munkát vállalták – többek között – a Mária Légió tagjai. Két év alatt elérték, hogy a barakktábor lakóinak többsége elment dolgozni, hazaadták a fizetésüket, gyűjteni kezdték rendes lakásra, méltó életkörülményekre. Mariette letartóztatása napjának délelőttjén is náluk járt.⁴⁴⁶

Bolza Mariette vádirata⁴⁴⁷ szerint a Mária Légió „burzsoá nemzetközi szervezet”, amely a magyarországi ellenforradalom előkészítésén munkálkodó belső és külső reakció részét képezte már 1956 tavaszától. A társadalom életében valóban létező hiányosságokat felnagyították és „*a külföldi imperialista körök kémek, és diverzánsok egész hadseregét készítette elő a demokratikus rendszerünk elleni támadásra. E diverzánsok hol diplomáciai kiküldöttként, hol turistaként jöttek Magyarországra és végezték bomlasztó munkájukat*”. A Mária Légiót hazánkban a szervezet osztrák frakciójának két szenátusi tagja indította be, akiknek „*olyan személyre volt szükségük, aki származásánál, politikai beállítottságánál fogva szemben áll népi demokratikus rendszerünkkel*.” Az „ellenforradalom” megsemmisítése után 1957 tavaszán az osztrák szenátus említett tagjai ismét hazánkba látogattak, hogy erőteljesebben folytassák az illegális akció kiszélesítését. Az akció célja az volt, hogy a harmadik világháború kirobbanása vagy az ellenforradalom folytatásának eredményeképp a népi demokratikus államrend megszűnjön. Így talált egymásra a külső ellenség a belső osztályellenséggel: „*Bolza vádlott származásánál, neveltetésénél és politikai beállítottságánál fogva osztályellenség... osztályidegen származású, a Horthy-fasizmus arisztokráciájának egyik tagja. Szülei dúsgazdag földbirtó*

---

446 Lőcsei Gabriella, 1990.

447 Budapesti Fővárosi Bíróság T.B. XVI. 9212/1961/5.

54,
BM. II/9.Osztály
B. Alosztály.

Szigoruan titkos !

J e l e n t é s
Budapest, 1961. február 7.

Jelentem, hogy B o l z a Marietta /Budapest, 1911. Vigyázó Jozsef/ Budakeszi, Kiss Lajos u. 2. sz. alatti lakost őrizetbe vettük és az Osztályra beszállítottuk.

A helyszínrre érve megállapítottuk, hogy nevezett nem tartózkodik lakásán. A ház an lakó lánya és veje elmondották, hogy nevezett Budapesten hangversenyen van. 23 órakor Bolza Marietta megérkezett lakásába. Ezután ismertettük vele az őrizetbevételi utasítást, melyet tudomásulvétel után többször megkérdezett, hogy miért és láthatóan idegesen viselkedett. A későbbiek folyamán azonban megnyugodott. Lánya és veje egész idő alatt nyugodtan viselkedtek. A házkutatás során az alábbi iratokat foglaltuk le:

Egyházi, vallásos-jellegű brossurákat: Dicséret-áldozat, Őszinte szó, Leiki beszélgetések, Riport az istenről, Imára és lelki-életre nevelés, lelki beszélgetések, riport az egyházzról, kül és belföldi levelek, egy Hermes gartmányu táska írógép 365636 számú, és 30.400 Ft-ot, százforintos címletekben. Ezenkívül pár darab indílgót, egy csomag írógéppapírt, zsehnaptárokat, címeket és telefonszámokat.

A házkutatás 23 órától 05 óráig tartott.

Mihók János r. szds.

kosok voltak. Származásánál, neveltetésénél, politikai beállítottságánál fogva mindenkor esküdt ellensége népi demokratikus rendszerünknek, így ez az indítóoka cselekményének is.”

A tényállás megfogalmazását nem befolyásolta, hogy az I. rendű vádlott, Bolza Mariette 1959 tavaszán kapcsolódott be a Mária Légió tevékenységébe, s nem 1956-ban. A vádirat szerint lakásán a házkutatás során sok ellenséges tartalmú broszúrát foglaltak le. A házkutatásról szóló jelentés – amelynek aláírója Mihók János rendőr százados és amely 1961. február 6-án 23 órától 05 óráig tartott – tartalmazza a lefoglalt iratok jegyzékét, idézem: „Egyházi, vallásos jellegű brossurákat: Dicséret-áldozat, Őszinte szó, Leleki beszélgetések, Riport az Istenről, Imára és lelki életre nevelés, Leleki beszélgetések, Riport az egyházzól”.⁴⁴⁸

Bolza Mariette-et a bíróság főbüntetésként hatévi börtönre ítélte, és mellékbüntetésként teljes vagyoneklkobzásra, valamint hat évre eltiltotta a törvényben meghatározott állampolgári jogainak gyakorlásától. A vádirat szerint „Bolza Mariette vádlott arisztokrata családból származik. Apja gróf Bolza Pál 4-500 hold földbirtokkal rendelkezett, anyja szintén grófi családból származik, kinek 3000 hold földje volt. Vádlott nagyszülei és anyja halála után kb. 6000 hold földet örökölt, továbbá egy bérházat Budapesten, melyet 1945 után államosítottak. Vádlott az iskoláit magánúton végezte. 1930-ban házasságot kötött gróf Zichy Domokossal, aki szintén jelentős földbirtokkal rendelkezett, férje a bécsi magyar követségén attasé volt.”

A teljes vagyoneklkobzás a következőket jelentette: egy Hermes gyártmányú táskairógép, egy csomag írógéppapír, zsebnaplók, címek és telefonszámok, 30 400 Ft százforintos címletekben és 75 000 forintnyi ékszer. Ugyanazon vádirat 12. oldalán az olvasható, hogy a vádlott egy közösségi ház megvásárlása érdekében felajánlotta kb. 160 ezer forintot érő ékszereit.

A per idején Bolza Mariette a Gyorskocsi utcában volt letartóztatásban, majd a kalocsai női börtönbe került. A rabtársak segítettek egymásnak, hogy gyógyszerhez jussanak. Amikor varrótanfolyamot hirdettek, Mariette jelentkezett, mert füzet és írószerszám járt a tanfolyam résztvevőinek. Így portrékat készíthetett rabtársairól, fegyőreiről, nevelőtisztjeiről. Rabtársainak karácsonyra naptárt rajzolt. A többiek látva készülődését, elkezdtek egymás számára apró emléktárgyakat készíteni. Egyik analfabéta rabtársuk, akit Mariette nem tudott megtanítani írni, zöld rongyokat és gyertyákat szerzett, amiből kará-

csonyfát készített. Még a fegyőrök is segítettek, hogy senki se zavarja meg a tiltott karácsonyi ünneplést, ahol elénekelték a Miatyánkot és a Himnuszt is.

1962-ben meghalt nagyobbik lánya, aki két pici gyermeket hagyott árván. Temetésén nem vehetett részt, pedig fegyőr kíséretében még a gyilkos is elmehetett a hozzátartozója temetésére, Bolza Mariette még levelet sem írhatott, hogy megtudakolja, mi történt valójában. A nevelőtiszt úgy tartotta, hogy a „Bolza Mariette-féléknek csak dögöljenek meg a gyermekei”. Ez volt az egyetlen alkalom, amikor Mariette szívében gyűlölet támadt rabtartói iránt.⁴⁴⁹

A börtönt elhagyva alig talált munkát, mígnem egy jótevő segítségével műszaki fordító, majd szinkrontolmács lett. Ekkor a keresete már lehetővé tette, *hogy folytassa a festést*. Képei külföldre is *eljutottak*. 1988-ban egy rangos tárlaton Franciaországban nyert érmet. A 80-as évektől már itthon is elismerték.⁴⁵⁰ A Szarvasi Arborétumban olaj- és akvarellképeiből állandó kiállítást rendeztek 1985-ben. Egyik kritikusa szerint szemléletmódja realista; finom, hangulatos, könnyed akvarelleket, olajképeket festett. Elsősorban a természet motívumait dolgozta fel, növények, fák, virágok, bokrok jelentnek meg alkotásain, portrészzerű hűséggel. Megörökítette az épített környezet elemeit (kolostorok, várak, templomok). Az emberábrázolás csak másodlagos fontosságú volt számára.

Bolza Marietta olajfestményei

---

449 Lőcsei Gabriella, 1990

450 Egyéni kiállításai: 1975 • Medikus KISZ Klub, Budapest, VIII. ker., Baross u. 28, 1976 • Galerie der Kunst, Basel, 1984 • Tessedik Sámuel Múzeum, Szarvas • Kertészeti Egyetem, Budapest, 1988 • József Attila Művelődési Központ, Budapest • Borkombinát, Eger, 1990 • Eger, 1991 • Átrium Hyatt szálloda, Budapest, 1993 • Apáczai Nevelési Központ könyvtára, Pécs., Művek közgyűjteményekben: Bázeli • Szarvasi arborétum, állandó kiállítás.

Rövid ideig tartó betegsége után 1996-ban Budapesten hunyt el. Sírja Budakeszin található.

Zichy Péter, a recski fogoly

Zichy Péter a család nagylángi ágából származik. Nagypapja Zichy János gróf (Nagyláng, 1868. máj. 30. – Nagyláng, 1944. jan. 6.), aki jogi tanulmányainak befejezése után Fejér vármegye aljegyzője lett, 1894-től a főrendiház tagja, miniszter, az MTA igazgatósági tagja. A Keresztény Gazdasági és Szociális Párt elnöke, majd képviselője.

Zichy Péter 1924. december 6-án született. Hathetes korában Nagyvázsönyba került, mivel apja Zichy Pál másodszülöttként nem örökölhette a birtokot. Zichy Béla 77 éves korában halt meg agglégényként és birtokait egy olyan Zichy családtagra hagyta, aki egyébként nem örökölt volna semmit. Zichy Béla⁴⁵¹ Magyarország 34. legnagyobb földbirtokosa volt, az összes Zichy közül a legvagyonosabb az 1925-ös összeírás szerint. Zichy Béla az 1890-es évek elején több arisztokrata társához hasonlóan felkarolta a Balaton-kultusz eszméjét és jutányos áron átadta a fonyódi Várhegyen lévő közel 100 holdas erdejének egy részét a Szaplonczay Manó, Somogy vármegyei tisztii főorvos vezette társaságnak, akik néhány év alatt felépítették a legszebb balatoni villasort a magas part szélén. Neve Fonyód-Bélatelep lett. A nagyvázsönyi és lengyeltóti kastélyon kívül Pesten bérpalotája volt. Így lett Zichy Pál és családja az ország legnagyobb birtokosainak egyike, leggazdagabb a Zichyek közül.

Zichy Pál családjának vagyona a nagybirtokrendszer felszámolása és az államosítást követően szinte megszűnt. Az úri birtokosok megtarthattak 100 katasztrális holdat, de a műveléshez szükséges eszközöket államosították, a gépállomások tulajdona lett s tőlük lehetett bérelni. Zichy Péter nagybátyja, a nagylángi birtok örökösének még meghagyott nyíregyházi konzervgyárába került 1945 és 1947 között. A konzervgyár az orosz hadseregnek gyártott savanyú káposztát a jóvátétel fejében. A minisztériumtól kapott pénz kevésnek bizonyult az alkalmazottak bérének fizetéséhez, ezért Péter Pestre ment, hogy folytassa jogi tanulmányait.

---

451 Fonyód és a Zichy család szoros kapcsolata 1860 körül kezdődött, amikor **Inkey Zsigmond** elcserélte fonyódi és lengyeltóti birtokait **gróf Zichy Nepomuk Jánossal**, mivel a Zichy család alsóbogáti birtoka az Inkeyek gazdálkodása szempontjából kedvezőbb helyen feküdt. Így lett Fonyód nyugati oldalának birtokosa a Zichy család.

1948-ban az apai birtok lényegében megszűnt funkcionálni, ezért tanulmányai folytatásához munkát kellett vállalnia. Neve hallatán azonban csak ígérvényeket kapott. Nagy szerencséjére a „Kis színház” alkalmazta színpadi segédmunkára 1948. januártól a szezon végéig. A színházi évad végén közölték az alkalmazottakkal, hogy keressenek más elfoglaltságot, mert ősszel nem tudják folytatni a színházi munkát.

Ekkor határozta el barátaival, Szapáry Péterrel és Merán Károllyal, hogy elhagyják az országot. 1948. július 26-án Pongrácz Dezső bábonymegyeri lakos segítségével Zsira község mellett lépte át Szapáry Péterrel az osztrák határt, mivel Merán Károly másfelé ment. Az osztrák pénzügyőrök elfogták és átadták őket az orosz katonai parancsnokságnak. Két hét után gyűlt össze egy transzportra való ember, akiket visszavittek Búcsú községbe, ahol átadták őket a magyar határőrségnek, ők Szombathelyre vitték az embereket a katonapolitikai kirendeltségre, majd Budapestre 1948. augusztus 22-én a katonapolitikai osztályra. 1948. október 27-én az ÁVH őrizetébe került, internálási végzésének dátuma 1948. október 28., aláírója dr. Décsi Gyula r. alezredes, alosztályvezető.⁴⁵² A budadéli, majd a kistarcsai internálótáborba került. A recski tábor megnyitását követően pedig Recskre. 1953. szeptember 18-án szabadult Recskről, de utána még kilenc évig rendőri felügyelet alatt tartották.⁴⁵³ Vizsgálati dossziéja szerint 1969. nov. 27-ig foglalkoztak személyével, ekkor került ki a „tárgykörözés alól”.⁴⁵⁴

Zichy Péter⁴⁵⁵ vizsgálati dossziéja

A 65 oldalas vizsgálati dossziéból annyi derül ki, hogy határátlépési kísérlet miatt internálták 6 hónapra a 24 éves Zichy Pétert, majd internálását háromszor meghosszabbították, mert „szabadlára helyezése esetén ismét megkísérelné a szökést.” 1948. július végétől 1953 szeptemberéig több mint 5 éves szabadságkorlátozás és kényszermunka lett a tiltott határátlépés büntetése.

---

452 **Dr. Décsi Gyula** 1945–50 között a politikai rendőrség munkatársa, 1950–52-ben igazságügyi államtitkár, majd a miniszter első helyettese. Ő volt Mindszenty hercegprímás valótója is, akit figyelmeztetett. „Jegyezze meg, hogy itt nálunk a vádlottak nem azt vallják, amit ők akarnak, hanem amit mi akarunk”.

453 **Böszörményi Géza**, 1990, 327. o.

454 Tárgykörözés.

455 ÁBTL 3.19 V-76861.

TÁRGYKÖRÖMÉNY
A MAGYAR NÉPKÖZTARSASÁG BELUGYMINISZTERIUMA

1969 NOV 27

SZIGORUAN TITKOS!

SZERV: **BM** A Történelmi Hivatal
az Elv. 20. §-ában
az iratokat átvetve.
OSZTALY: **III/3-8**

..... SZÁM

Vizsgálati dosszié
ZICHY PÉTER ÜGYEBEN
..... KÖTET

A NYOMOZÁS KEZDETÉNEK IDŐPONTJA: .....

A NYOMOZÁS BEFEJEZÉSÉNEK IDŐPONTJA: .....

ARCHIV. SZÁM: .....

BM 06. 7. - 230

V-76861.

Az első kihallgatási jegyzőkönyvét 1948. október 15-én vették fel a honvédelmi miniszter katonapolitikai csoportfőnökségén. A géppel és egyes szám első személyben írt jegyzőkönyvet, amelyet a gyanúsított kézjegyével ellátott nyilvánvalóan nem Zichy Péter fogalmazta. Jellegzetes viszont abból a nézőpontból, amit 1945 után a volt uralkodó osztály tagjairól, gondolkodásmódjáról és életfelfogásáról a köztudatban el kívántak terjeszteni.

„A felszabadulás óta, mint a volt uralkodó osztálynak a tagja a népi demokráciával szemben ellenséges érzületet tanúsítok, mely abban áll, hogy a népi demokrácia vívmányait és azokat az eredményeket, amiket ezen a téren a rendszer felmutat semmibe sem veszem, habár azok az eredmények a dolgozó magyar nép jólétét segítik elő. Édesapámnak a földreform előtt 700 hold szántóföldje és 6000 hold erdeje volt. A földreform során 100 hold szántó kivételével a földjeinket felosztották. Ettől a perctől kezdve gyűlölettel néztem, hogy előtérbe helyezik a magyar nép széles dolgozó tömegeinek az érdekeit, a mi érdekeink elé. Ez a gyűlölet csak fokozódott, amikor a 100 hold földünket is elvették. Ez 1946 nyarán történt. Ettől kezdve láttam azt, hogy a könnyű életnek lehetőségei számomra megszűntek és csak munkával tudom kenyeremet megkeresni.”

Az igazság ezzel szemben, hogy munkával sem tudta kenyerét megkeresni. 1945-ben beiratkozhatott volna a jogi egyetem harmadik évfolyamára, de mivel csak népi kollégium volt, oda nem vették fel, költségeit a család nem tudta fedezni, ő munkát nem kapott. 1945 és 1947 között dolgozhatott nagybátyja nyíregyházi konzervgyárában. 1948-ban ismét Pestre ment, hogy folytassa jogi tanulmányait, mivel átmenetileg talált munkát. 1948 júniusáig a Kis színházban, mint színpadi segédmunkás. Ennek megszűnése után júliusban döntött úgy, hogy elhagyja az országot.⁴⁵⁶

Az elhangzottak alapján a katonapolitikai csoportfőnökség javasolta Zichy Péter internálását.

1948. október 27-én az ÁVH őrizetébe került. Internálási végzésének dátuma 1948. október 28., aláírója dr. Décsi Gyula r. alezredes, alosztályvezető.

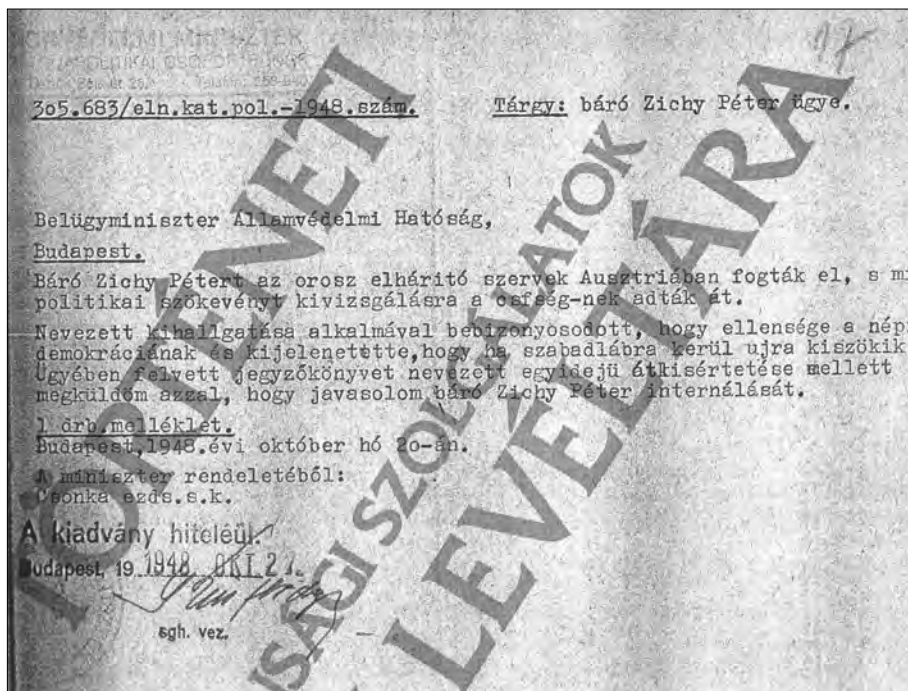
A véghatározatban olvasható, hogy „kihallgatása során kijelentette, hogy szabadlábra helyezése esetén ismét megkísérelné a szökést.”

Erről a következőket mondta el Zichy Péter a Böszörményi Gézával készített interjúban. „Láttam, hogy nem tud velem mit csinálni, semmilyen skatulyába nem férek bele. De valahogy mégiscsak el kell fűrészelni ezt az ürgét. Azt

---

456 Böszörményi Géza, 1990, 212–213 o.

mondta hát, hogy maga disszidálni akart. Este volt, fenn voltam a második emeleten. Ott már nem volt rács az ablakon. Nyitva volt az ablak, szép meleg este volt. Azt mondja a kihallgató: »Ha most itt lenn az utcán Ausztria lenne, akkor kiugrana az ablakon?« Már akkor mérges voltam, mondom: »Ki!« Írta a jegyzőkönyvet. »Kijelentette, ha lehetősége nyílna rá, akkor újra megkísérelné a szökést stb.«⁴⁵⁷

A hat hónapos revíziós határidő letelte után a belügyminisztérium dr. Góby aláírással Zichy Péter internálási ügye tárgyában írt a Belügyminisztérium államvédelmi hatóságának 1949. április 8-án

Zichy Péter is felülvizsgálati kérelmet nyújtott be. Édesapja Zichy Pál Popper Sándor budapesti ügyvédet bízta meg, hogy fia internálási ügyében eljárjon. Az ügyvédi beadványt és a választ a vizsgálati dosszié nem tartalmazza, viszont ismert, hogy a hat hónapos revíziós határidő letelte után nem engedték

457 Bösörményi Géza, 1990, 214–215. o.

BELÜGYMINISZTERIUM ÁLLAMVÉDELMI HATÓSÁGA

Telefon: 121-710.

Budapest, VI., Andrássy-út 60.

Postafiók: 509. sz.

Szám: 6041/1948.

Előadó: dr. Váradi György r. szds.

Apja: Zichy Pál

Anyja: Eszterházi Margit

Felesége:

Véghatározat

Zichy Péter

1924.

nagylángi

születésű

szinpadai s. munkás

foglalkozású

II. Krecsányi u. 18. sz. lakos

8130/1939. M. E. sz. rendelet 1. §-ának b) pontja és a 328.010/1948. IV./1. B. M. számu rendelet

2. §-a alapján rendőrhatalósági őrizet alá helyezését (internálását) rendelem el.

Indokolás:

Gyanúsított 1948. július 26.-án Tatra község mellett átszökött Ausztriába. A szovjet hatóságok visszatoloncolták Magyarországra. Kihallgatása során kijelentette, hogy szabadlábra helyezése esetén ismét megkísérelné a szökést.

Mivel gyanúsított szökésétől alaposan tartani lehet, ezért a rendelkezésben foglaltak szerint kellett határozni.

Ezt a véghatározatot az 1929. évi XXX. t. c. 56. §.-ának b./ pontja alapján fellebezésre való tekintet nélkül azonnal végre kell hajtani.

E véghatározat ellen a kihirdetéstől számított 15 napon belül a Belügyminiszter Urhoz címzett fellebezésnek van helye.

Budapest, 1948. október 28.

A Hatóság vezetője rendelkezéssel:
dr. Décsi Gyula r. alezr.
alosztályvezető

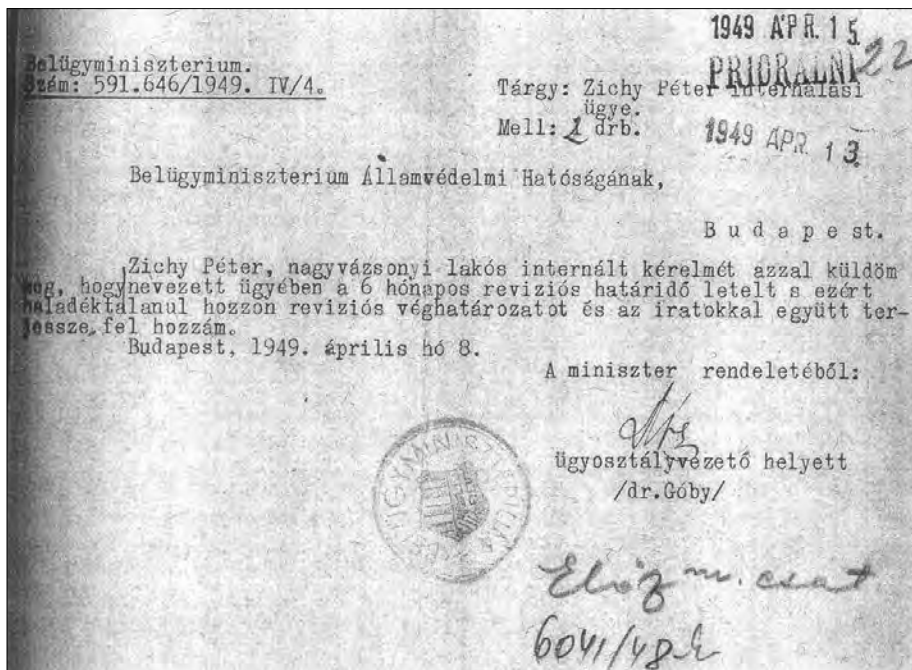
Az előttem kihirdetett és internálásomat elrendelő véghatározatban jogaimra történt kioktatás után — megismerem — fellebezéssel ellát.

Budapest, 1948. október 28.

Zichy Pál

szabadon, mert a vád szerint kijelentette, hogy „szabadulása után újból kiszökik nyugatra.”

Az újabb véghatározat aláírója 1949. április 15-én ismét dr. Décsi Gyula, aki a rendőrhatalmát őrizet alapjául szolgáló okot nem találta megszűntnek.

1949. januárban újabb vád fogalmazódott meg ellene. 1949. január 1-jén hét internált aláírásával jegyzőkönyv született, amely bepanaszolta gróf Zichy Péter, gróf Ambrózy, gróf Degenfeld és Szalóki Dénes fasiszta viselkedését – mi szerint az internacionálé hangjára gúnyos vigyor kíséretében elhagyták a termet –, amelyet a fogva tartóknak illene megtorolni. A jelentés alapján 1949. január 2-án fent nevezetteket további rendelkezésig fogdába zárták. Kistarcsán a 3. barakk G. brigádjában dolgozott, ahol a következő, aláírás nélküli, kézírásos jellemzés született róla.

„Arisztokrata származású, 23 év körüli, nőtlen. Apja gróf, földbirtokos és konzervgyár-tulajdonos volt. Jogot tanult és a gyáruk⁴⁵⁸ államosítása után disz-

458 A feljelentőket nem zavarta, hogy a konzervgyár egykori tulajdonosa **Zichy Péter** nagybátyja, **Zichy János** volt.

szidálni akart. Nagyon óvatos. Minden szavára, mozdulatára vigyáz. Jelentéktelen dolgot is, ha megkérdeznek tőle, alapos gondolkodás, megfontolás után válaszol. Idegennek sem múltjáról, sem családi körülményeiről nem nyilatkozik. Ellentétben legtöbb arisztokrata ifjúval »magas« ismeretségeit, barátait nem emlegeti. A felszabadulás után számukra következett szomorú időkben lett felnőtt fiatalember és már nem igen vehette ki részét a nagypolgári ifjak léha, mulatozó életéből. Ezt mondta egyszer szélesebb körben. Közepes munkás, nagy önfegyelemmel állandó tevékenységet mutat munka közben. Hasonlóan a hozzá társadalmilag legközelebb álló Saláta Gyulával, Fodor Lászlóval szokott elbeszélgetni, állandóbb társasága mégis a kispolgári fasiszta ifjak, mint Czeglédi Mihály, Ritzl Sándor, Hidegréti József. Ezeknek a klikkeknek azonban ő semmiképpen sem áll középpontjában, hanem »pártoló« vagy megbecsült dísztag.”

1949. október 20-án újabb véghatározat született ugyancsak dr. Décsi Gyula aláírásával, mely szerint Zichy Péter rendőrhatósági őrizetének további fenn tartását nem tartja szükségesnek. Az 1949. november 10-i keltezésű véghatározat szerint, amelynek egyik aláírója is dr. Décsi, megszüntette a néhány nappal korábban aláírt véghatározatát azzal az indoklással, hogy a „központi internálótáborban tanúsított demokráciaellenes magatartása teszi szükségesé további rendőrhatósági őrizetét.”

Az iratokból nem derült ki, mikor került a kistarcsai internálótáborba. Idézek egy rabtársa írásából.

„Az ötödik ezredbe kerültem, ahol általában csak értelmiségiek voltak. Itt kerültem össze a későbbiek folyamán is kedves bajtársakkal, akik nemcsak hasonló gondolkodásuk és koruk révén álltak közel hozzám, de jellemes és bajtársias egyéniségük, emberi magatartásuk legtöbbjüket barátaimná tette. Szorosabb kapcsolatba kerültem itt Rásonyi Papp Pistával, Nyeste Zolival, Kaas Ervinnel, **Zichy Péterrel**, Perczel Tamással, Hertelendy Andorkával, Jónás Palival, Szentirmay Tónival és Molnár Tónival. Az utóbbi kivételével mind értelmiségiek, mindegyikben megvolt az idő nemes eltöltésének vágya. Együtt tartottunk irodalmi, történelmi, fizikai, csillagászati, közgazdaságtani és matematikai esteket, ahol mindenki azt adott elő, amihez legjobban értett, és tanítottuk egymást, vitatkoztunk, beszélgettünk és a többiek részére is rendeztünk ünnepi esteket, karácsonyt, szilvesztert. Aki csomagot kapott,

meghívta a többieket egy kis uzsonnára, és elmeséltük egymásnak életünk érdekesebb, mozgalmasabb eseményeit.”⁴⁵⁹

Az 1952. augusztus hó 30-án született jellemzéséből tudjuk, többször megfenyítették Kistarcsán és Recskén is. „Munkához való viszonya rossz. Átlagteljesítménye 70%.”

1952. szeptember 2-án Recskén gyanúsítottai jegyzőkönyv készült, nem derül ki, miért. Zichy Péter a feltett kérdésekre, amelyek úgyszintén hiányoznak, eddigi vallomásait ismételte meg egy kiegészítéssel. „Bűnösnek érzem magam abban, hogy 1948. júliusában illegálisan nyugatra szöktem.”

A jegyzőkönyvhöz csatolt javaslatból tudható, hogy testvérei közül „Zichy György gépkocsivezető, Pál Sándor erdész, András és Ágnes testvérei Brüsszelben élnek nagybátyjuknál, akikkel szülei állandó levelezésben vannak és több csomagot kaptak tőle.”

1953. szeptember 18-án szabadult Recskről.

BELÜGYMINISZTERIUM.

Szám:...../1953.

72
55

Határozat

Z i c h y Péter - Nagyláng.-1924.XII.6.- Esterházy Margit
Nagyvázsony.....lakos
rendőrhatalmási őrizetét (internálását) megszüntetem.

szept. 18
Budapest, 1953. évi július hó ....n.

Kiadmány hitelélül:

Stoh-Gyula

79185 - Vörös Csillag Nyomda, Budapest.

459 Bíró Sándor, 1989.

Együttal aláírták azt a nyilatkozatot is, mely szerint 10 évig terjedő börtönnel sújtható, amennyiben internálásáról beszél.

Lichy Peter
 Iév.....
 Szül. helye: *Kagyláng*.....
1944. december 6......
 Anyja neve: *Esterházy Margit*.....
 Főváros:.....
Kagyláng.....

nyilatkozat *60*
AT

Tudomásulveszem, hogy az internálósággal és a táborban lévő személyekkel kapcsolatos minden hír, vagy adat "állami titkot" képez. Az állami titok megsértését a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1951. XXII. sz. é. rendelete 10 évig terjedhető börtönbüntetéssel sújtja - amennyiben a cselekmény súlyosabbnak minősül.

Kelt: *Recsk, 1951. szeptember 16.*
Lichy Peter
 aláírás.

Szabadulása után alkalmi munkákból élt, villanyszerelőként ment nyugdíjba.

MELLÉKLET

Levelek

Zichy Ödönné Bethlen Gabriella levele lányához

Drága Terézkém! 1949. ?. 27-én

Számtalanszor köszönöm a beérkezett cukrot – melynek nagyon örültem. Képzeld, ép vigasztalónak érkezett nagy bajunkban. Múlt kedden délután megkaptuk a végzést, hogy szombat estig ki kell költöznünk a kastélyból. Képzeld, mily kunststück volt ezt véghezvinni. Éjjel-nappal hurcolkodtunk és a legcifrább, hogy nem kaptunk szobát. Végre Tata néni adott egy szobát – de abban sajnos kútfúró emberek vannak, akik napról napra halogatják elutazásukat, úgy, hogy nekem itt az udvarban ázik a sparherdem és a bútoraim. A többi holmi vagy 10 helyen van elosztva. Szegény Nagymamit egészen ös-

Drága Teréz Kém!

27-én

Szüneteltünk a Kőműves a beérkezett
cukrot — melynek nagyon nagyon hiány-
tam. Kiprálja is a szántalónak a
kezét nagy bajmunkában. Múlt kedden
d. n. mekkapunk a végre azt hogy
szombat estig ki kell költöznünk
a kastélyból. Kiprálhatni mily kün-
stűnek volt ezt véghezvinni.
Újra — nappal beérkezett a
a legújabb hogy nem kapunk
többet. Végre János néni adott egy
többet — de abban sajnos kitérő
embernek vannak akik napról
napra halogatják elutasítást
ig, hogy nekem itt az udvarban
azok spárhardom is beutaztam.

A többi holmi vagy 10 helyen van
elcsúszva. Szegény nagymamám egész
összeesett és a váltás — olyan
mágyas hogy nagyon. Mária a jelle
utolsó hársában kapott egy jó
jólelőse lakást. The notary is a
heart — it on no point then dire-
ctly in aggra járok és parancsok lá-
amix fel nem szabadul a tőbbség.

akker in denilok te a konghiba es
Teta vionakapja robajdt meljben
Wagmanisch kurtak neg megak
C'est encore toujours mieux que si
l'on vous depote. Liliak is aron
a ponton vamiak hog Ridobjok
okot. Teta is Tami neg maria
samyen kohognak. In esak kivan
ar Titent, csak addig tortsak Ki
assig egy vaskom len. — Előve
ar egy dolognak hog sorsok
melyben leimik a telen.
Ez ingan lehet tervetorinaki
si minos egeres! — An in velt
bale roblunban ar Tami robajtan
neg an este hog Rimantink bi
bi velt — es a helleto caco
doreban a Radit hennellak
closetak. The beast didn't let me
take one of the bath tubs.

a cukor mint egy balzsam
keret / har millio kohonat
most egylore ne koltessen
aranyon — de min dunnak amit
Kuld romaron bulok — akar caco.

szezavarta ez a változás – olyan mérges, hogy szörnyű. Mária a falu legutolsó házában kapott egy gödrös, földes lakást. The notary is a beast – et on no pont non dire. Én ágyra járok egy parasztházba, amíg fel nem szabadul a szoba, akkor én kerülök be a konyhába és Tata visszakapja a szobáját, melyben nagymamáék húzták meg magukat. C'est encore toujours mieux, que si l'on vous deporté. Liliék is azon a ponton vannak, hogy kidobják őket. Tata és Irén néni meg Mária szörnyen köhögnek. Én csak kérem az Istent, csak addig tartsak ki, amíg egy vackom lesz. Előnye az egész dolognak, hogy remek melegben leszünk a télen (ha ugyan lehet terveket csinálni), és nincs lépcső. Az én volt hálószobámban és Tomi szobájában még az este, hogy kimentünk bál volt és a mellette levő fürdőszobában a kádat használták closetnek. The beast didnt let me take away one of the bath tubs.

A cukor mint egy balzsam érkezett! Ezer millió köszönet. Most egyenlőre ne költskezzék aranyosom, de mindennek, amit küld szívesen, örülök.

Zichy Nándor⁴⁶⁰ levele Baranyi Elekhez, Zichy Teréz férjéhez

1990. jan. 14.

Kedves Elek, nagy örömet szerezteél kedves leveleddel. Amikor annak idején házasságodról olvastam egy magyar újságban, szerettem volna gratulálni, de nem tudtam hova. Most pótolom a mulasztást és egyben boldog 1990-et kívánok Teréznek és Neked. Sokszor gondoltam rád, olvasva nevedet Horthy István hősi halálával kapcsolatban. Ha jól emlékszem, talán aznap találkoztunk utoljára. Magamról röviden számolok be. A háború vége felé átvettem beteg édesapám egyik fejrémegyei birtokát és ott gazdálkodtam, míg az oroszok ott le nem tartóztattak. NKVD fogságban gyalog, majd szánkón hurcoltak oda-vissza, minden éjjel kihallgatás, jegyzőkönyv. Útközt szaporodtunk. Soltszentimrére érve már 7-en voltunk, többek között Bethlen István⁴⁶¹, Gerlóczy tábornok,

---

460 **Gróf Zichy Nándor dr.** Az Országos Magyar Idegenforgalmi Hivatal igazgatója volt 1944-ig, légügyi tanácsos, tartalékos repülőhadnagy és a legkiválóbb magyar sportrepülők egyike. 1930-ben, mint gróf Almásy László Ede sivatagkutató pilótája sportgépén Kisáziába repült. Bravúros teljesítménye az egész világon ismertté tette.

461 bethleni **gróf Bethlen István** 1944. március 19-e után, azaz a német megszállás idején illegálításba vonult, bujkálása idején kétszer szenvedett agyvérzést. 1944 decemberében az oroszok elfogták, majd 1945. áprilisban a Szovjetunióba vitték. Moszkvában, a Butirszkaja-börtön kórházában halt meg szívbénulásban, 1946. október 5-én.

Dr. Count
NANDOR ZICHY
KARAIKAKI STR. 34
P. O. BOX 51037
14510 KIFFISSIA GREECE
TEL: (01) 8080321

1980. Jan. 14.
90

Kedves Elő, nagy örömet szeretél Kedves családnak
Amikor azenek idején hársárgébiól olvastam egy
magyar újságban merettem volna gratulálni, de nem tud-
tam hova. Most pontosan a mulasztás és egyben
boldog 1990. és Kiváló Teniszes és kedv. Tökéletes gon-
doltnak rád, olvasva híveket Horthy Kiváló honi le-
lálával kapcsolatosan. Ha jól emlékszem, talán a nagy
találkottunk utólagos megismerés röviden mármint
be. A háború nagy felé átvett beteg edzésre
egyik felismerés, bimbó és ott gondolkodtam, meg
az oroszok ott a nagy találkottunk. NKDV foglalkoztat-
gály, meg a szabadon munkáltatás ol-
vára, minden
egyik felismerés, joggal és ott. Utólag kapcsolattunk.
Eltérítésként erre ma 4. és voltam. Többet koránt
Bettlen Kiváló, József Tökéletes, Apponyi Károly, meg a
Werte Horthy. Amikor foglalkoztatam Kiváló, meg
magam Werte-el meg a kettő maradtam, azen Kis-
pestre, meg a Budára és Pestre vitéz, azen Belára.
Ahmadi, Szombathely, Baden bei Wien. Itt ma 400 an
voltam, egy pücces. Itt itélkezett az orosz lea többi, az
10-20. és a munkatárs. Ezen Kiváló és egy más. Be-
hársa hellyel, örök alati. Itt találtam a francia
Werte leaival, Lakatos József, Balay Liliárdot
stb. Amikor Kiváló honi, azen Kiváló, ahol
vitéz találtam a régi társaimat, Kiváló Bettlen, ahol
itt idejében Kiváló, az. Itt volt Dániel
Veser Lajos is. 1945 talán szabadultam, ugyan az
oroszok egyenlő az andressy, az 60.-ba vitéz és

Zichy Mándorot

a magyar politikai rendszernek azt, hogy igazságszerezés, kiegyezés, visszavétel, majd végleg kikapcsolás. Tivolléban a nemzetgyűlés állítólagos elnökségi érdeklődésével 100 holdat bejelentett, mielőtt oda mentem, hogy átvessem a Pécs-kerületi rendőrséget. Társ elűzött, Tivollé híresztelte, hogy a rendőrség egy volt repülő társammal, Zichy Antónak a barátjával. Itt meg a garasági rendőrséggel együtt meg a bajom. 2x 1-1 északhat tölthettem ott. Meglepettem! Meghívást kaptam Kapitány Norvégia-ba, ottam egy hivatalos látogatás és elhúzóttam 5. al. Hoztam, Dshiba, ott egy másik másik családhoz kerültem, 3 fiút tanítottam nyelvre. Aztán pilótaként voltam a horvát légierőben, majd exportmanáger egy privát acélvállalatnál. Beutaztam egész Európát, de Európán kívül Keletről Perzsiát is bejártam. Braziliát, Argentínát, Venezuelát, Ausztráliát, New Zealandot, nagyon sokat volt. Aztán ugyan annyi a vállalatnál ismét horvátok, új bányavállalatunk lett az igazgatója, haza. Szerb Dshiba önkéntes, mert a bányák nagy egy részén Alta mellett a F. részén. Onnan át. Canadában van hasonló bányák, Lakefield Nephelium gyanta. Voltam ott is Torontóban, majd Montrealban is. 1. helyen. Padavina Sde. Munkácsinál. Ha tudtam volna, hogy ott lehetek! Munkácsinál. József, Horvátokhoz elhúzóttam és feleségemmel. Munkácsinál. Munkácsinál 1977-ben, átvettük a horvát vállalat képviselőit és meg volt 7-8 év munkát. Ha erre járhatok vissza látni, van 2 ágyas van díjazás és furdóval, nagyon örülök.

Magyarországra visszajött

Apponyi Károly⁴⁶², majd Werth Henrik⁴⁶³. Onnan fogolytársaimmal Kiskőrösre. Magam Werth-tel még 1 hetet maradtam, aztán Kispestre, majd Budára és Pestre vittek. Aztán Balatonalmádi, Szombathely, Baden bei Wien. Ott már 400-an voltunk egy pincében. Ott ítélkezett az orosz hadbírótság. 10-20 év munkatábor. Engem kiengedtek és egy üres bérházba helyeztek őrizet alá. Ott találtam a francia követet leányával, Lakatos Gézát, Bakay Szilárdot⁴⁶⁴ stb. Onnan néhány hónap után Kiskőrösre, ahol viszontláthattam régi társaimat, kivéve Bethlent, akit időközben Oroszországba vittek. Ott volt Dálnoki Veres Lajos is. 1945 után szabadultunk, engem az oroszok egyenest az Andrássy út 60.-ba vittek és a magyar politikai rendőrségnek adtak át. Újabb jegyzőkönyv, verések, kiengedtek, visszavittek, majd végleg kiengedtek.

Távollétemben a nemzetgyűlés állítólagos ellenállási érdemeimre tekintettel 100 holdat mentesítettek. Mikor odamentem, hogy átvegyem, a székesfehérvári rendőrkapitány elűzött. Teljesen kifosztva autókereskedésbe kezdtem egy volt repülőtársammal „Zichy autó” a Szabadság téren. Itt meg a gazdasági rendőrséggel gyűlt meg a bajom. 1-1 éjszakát töltöttem ott. Megelégteltem. Meghívót + rep. jegyet kaptam Norvégiába. Vettem egy kivándorló útlevelet és elrepültem 5 dollárral a zsebemben Oslóba. Ott egy remek, művelt családhoz kerültem. 3 fiút tanítottam nyelvekre. Aztán pilótaoktató voltam a norvég légierőnél, majd exportmanager egy privát acélvállalatnál. Beutaztam egész Nyugat-, Dél-Európát, Közel-Keletet, Perzsiát is beleértve, Brazíliát, Argentínát, Venezuelát, New-Zealandot. Nagyon érdekes volt. Aztán ugyanannak a vállalatnak észak-norvégiai új bányavállalatának lettem igazgatója, szerencsére Olsó székhellyel, mert a bánya egy szigeten Alta mellett a 72. szélességi fokon feküdt. Kanadában van hasonló bánya „Lakefield Nephelin Syenite”. Voltam ott is Torontóból, majd Montréalban is 1 week-endre Pallavicini Ede unokaöcsémnél. Ha tudtam volna, hogy ott laktok. Második feleségem görög, közeli rokona elhunyt első feleségemnek. Mikor nyugdíjba mentem 1977-ben,

---

462 Gróf **Apponyi Károly** Katonai szolgálatát 1899-ben kezdte és 1918 végén alezredesként szerelt le..1927-től örökölt birtokait vezette.

463 **Werth Henrik** vezérkari főnök.

464 **Bakay Szilárd** 1944. március 19-én a német megszállás kezdetén megszervezte a fegyveres ellenállást. A német Gestapo ügynökei elhurcolták. 1944. októbertől – 1945. május 5-ig a mauthauseni fogolytábor rabja. 1945. májustól – 1946. április 11-ig az oroszok „átvilágították”, majd hazaengedték. A Népbíróságon vádat emeltek ellene, novemberben felmentették. 1946. április 11-én: Szombathelyről, a Lipp Vilmos utca 9. szám alatti házból ismét elcsalták. 1947. március 17-én Sopronban, vagy Sopronkőhidán, ismeretlen helyen kivégezték.

átvettem a norvég vállalat képviselőjét és még 7-8 évig működtem. Ha erre járnátok, szívesen látunk, van 2 ágyas vendégszobánk fürdővel. Nagyon örülnék.

Régi barátsággal üdvözl:

Nándor

A Zichy család néhány kastélyának háború utáni története

A családot a szovjet befolyási övezet valamennyi kastélyából kitelepítették. Csak Ausztriában Nikitschen maradtak meg a kastély lakói.

Szlovákiában

A kastélyban jelenleg baromfinevelő vállalkozás működik. A kastélyépület az irodaház. Melynek három központi szobáját, az igazgatóság és titkárság helyét eredetihez hasonló módon felújították. Az épület lelakott, de statikailag ép. A parknak nyomai vannak, a terület gondozatlan, helyenként „szocreál” beépítéssel.

Magyarországon

Soponya

A nagyméretű **Zichy-kastély** a Kincstári Vagyonkezelő Igazgatóságához került, jelenleg jogutódjánál van. Tartósan állami tulajdonban maradó épület. Jelenleg is üres, vagyonőr cég őrzi, állapota folyamatosan romlik. Az eredeti kastélypark egy részét elcsatolták, a MAVAD feldolgozó üze me csúfítja a kilátást. A park melletti és egykor hozzá tartozó mesterséges tó még létezik, jó látványtervvel könnyen visszailleszthető lenne.

Seregélyes

A **Zichy/Vay-kastélyt** viszontagságos idők után a Taurus Gumigyár a 70-es évek végén felújította. Ez megóvta az enyészettől. A privatizáció után sorsa némileg bizonytalanná vált, az új vállalkozók nem tudják a folyamatos felújítást biztosítani.

A 2008. évben színházi rendezvényeknek adott helyet.

Nágocs

A Rubidó-Zichy-kastély legősibb részét – egy kúriát – 1711-ben építették. 1832-ben mellé emeletes kastélyszárnyat emeltek, majd a két épületet összeépítették. 1921-ben a kúriarész fölé is emelet került. A kastély két évszázadig a Zichy család tulajdona, akikhez benősült a horvát származású, de anyai ágon Zrínyi-leszármazott Rubidó család. Utolsó tulajdonosa Rubidó-Zichy Iván nagykövet, aki 5 lányával az oroszok garázdálkodásai elől időben elmenekült. A kastélyba a háború során a bevonuló szovjet hadsereg helyi orosz parancsnoksága költözött be. Az első parancsnok gazdag zsákmánnyal távozott, a maradék berendezés nagy része helyi „érdeklődők” tulajdonává vált. A kastélyhoz tartozó parkban lévő kriptát az orosz katonák – ékszert keresve – feltörték, de a friss halottól hullamérgezést kaptak, egyikük bele is halt. Ugyancsak feltörték a család ősi kriptáját a templom alatt. A visszatérő egykori diplomata Rubidó-Zichy Iván ideiglenesen rendezni próbálta az állapotokat, de családjával együtt nemsokára kitelepítették. A kastély először mezőgazdasági központ, majd később általános iskola, illetve megyei kezelésű nevelőotthon lett. A báltermet tornateremként használták, az épületet teleépítették beton vizesblokkokkal, otromba csővezetékekkel. Ezek kibontása később másfél év munkájába került. 1996-ban mint gyermekotthoni funkcióra alkalmatlant, a kastélyt kiürítették. A KVI kezelésébe került, majd pályázat útján a Zichy család főnemesi ágának egy tagja vette át vagyonkezelésbe. Felújítása folyamatban van. Tervek szerint képzési és konferenciaközpontot, valamint történelmi kiállítást helyeznek el benne.

Zákány

Az egykori főleg vadászati célú épületet Zichy Ödön építette át kastéllyá 1913-ban erdélyi birtokainak Trianon következtében történt elvesztése után ide települt át. Feleségével, Bethlen Gabriellával 7 saját gyermeket neveltek fel. 1944-ben a német csapatok magukkal vitték a gazdaság eszközrendszerének egy részét, (a 70-es években a család ezért kapott a német kárpótlásból 4000, azaz négyezer forintot). A szovjet hadsereg részét képező bolgár csapatok viszonylag nem sok kárt tettek, de 1947-ben a kastélyt birtokba vevő helyi kommunista csoport a könyvtár és a trófeák nagy részét elégette, majd kellő szeszmenyiség után vezetőjük a kastély ablakában lábát lóbálva üvöltötte a falu felé „Most én vagyok a gróf” (helyiek elmondása). A kastély nagy részét birtokba vették, a család antik bútorait kitétték az esőre. A család rövid ideig a helyieknél kapott szobát. A tanácselnök a 60-as években közölte a családdal,

hogy a zákányi temető kriptáját megszüntetik, vigye a halottakat, ahova akarja. Az exhumálást és a halottak „kitelepítésének” költségét természetesen az egyébként is állandó anyagi nehézségekkel küzdő család maga viselte. Az már csak adalék, hogy szinte ezzel egy időben a Bethlen-ösöket is el kellett hozni a Kerepesi temetőből. Így költözött össze holtában a nagyobb család egy közös visegrádi sírba.

Kőrösgégyény

Zichy Ödön kiterjedt erdélyi birtokainak központja volt a **Zichy-kastély** Nagyváradtól mintegy 40 km-re Kolozsvár felé. 1913-ban neoromán stílusban építették át, Trianon után államosították, majd privatizációval furcsa módon – az eredeti romániai földosztási törvény szellemének is ellentmondva – egy olténiai, földjeit külföldi olajtársaságnak értékesítő román család birtokába került. A Zichy család a bécsi béke után újra birtokba vette, majd miután 1943-ban menekülni kényszerült (Z. Hubertus és gyermekei) a kastély állami tulajdonba került, tudószanatóriumként szolgált súlyosan beteg TBC-sek részére. Néhány éve állítólag a román család örökösei kapták vissza. A kastélyépület állapota megfelelő, eredeti berendezése eltűnt vagy megsemmisült.

Sárszentmihály

Zichy Istvánt, a kastély tulajdonosát, a Történelemtudományi Intézet igazgatóját a kastélyból kilakoltatták. A viszonylag közeli Abán fogadta be őket egy család, ott lakott 1951-ben bekövetkezett haláláig.

Összefoglalva a leírtakat: A Zichy család minden tagját elűzték kastélyaikból (kivéve az Ausztriai Nikitsch-en élőket), a berendezések nagy része eltűnt vagy megsemmisült. Szlovákiában, a Pozsony közelében lévő Vöröskő várában viszont látható a család ősi tagjait ábrázoló festmények egy része.

A KÖVESDY CSALÁD – EMLÉKEK A „HÁTORSZÁGBÓL”⁴⁶⁵

„A kitelepítés nem a kitelepítésekkel kezdődött és nem is azzal végződött. Olyan volt ez, mint Illyés Gyula verse a zsarnokságról” – mondta Édesanyám, aki az ötvenes években akkor éppen a Péti Nitrogén Műveknél dolgozott Édesapámmal együtt. Mindig együtt szerződtek ugyanahhoz a céghez, így aztán egyszerre is bocsátották el őket öt alkalommal, amint valahonnan megtudták, hogy Édesapáméknak kétezer holdas nagybirtokuk van Debrecen környékén, Monostorpályiban, Létavértesen, Újfehértón. Bár a birtokot tizenhét éves korától nagyapjával együtt Édesapám vezette már – maga is egész nap hol traktoron, hol lóháton ülve – a nevére írva soha semmi nem volt. Ez azonban senkit sem zavart a bélistázásnál. Sőt, az sem, hogy a bekért igazoló papír a család ottani életére, magaviseletére, az emberekkel való bánásmódra vonatkozólag semmi rosszat, „népnyzót” nem bizonyított rájuk.

Édesanyám így folytatta: *„A levegőben ott rezgett a félelem. Apáddal a Balatonnál motoroztunk 1951 júliusában, az utak üresek voltak, a házakon a zsalugáterek zárva, sehol egy lélek. Mindez a nyár derekán. Arról beszéltünk, mire hazaérünk, ott lesz-e vajon a kitelepítési értesítés. A barátnőm akkor már elégette otthon a férje frontról küldött leveleit, bárhogya fájt is, bármilyen szépek voltak. Kolléganőm, Edit, mint mi is, az összepakolt kofferen ült, rettegve várva a papírt. Mesélte a hivatalban, anyósa egy percre se hagyja, hogy megfélekezzenek a félelemről, naponta ötvenszer megkérdezi: »vigyük magunkkal a nagymama Altwien porcelánját? Melyik merőkanalat tegyem a csomagba?» A vállalatnál minden reggel lestük, mindenki bejött-e. Ha késik, rettegve kérdeztük egymástól, nem tudod, mi van vele? Becsy Zoli késett, rosszat sejtettünk. Sápadtan jött és halkán suttogetta: »Megjött a papír, megpróbálok még megkapni azt a kis pénzt, amiért megdolgoztam, és mennünk kell...«*

Macho Márta férjét, annak húgát és édesanyját azért telepítették ki, mert a néhai családfő a Horthy-rendszerben rendőrtiszt volt. Őt magát nem vitték el. Zokogva mondta, most nem tudja, menjen-e utánuk önszántából vagy maradjon. Ha megy, nem tud segíteni nekik, élelmet küldeni, meg amit lehet. De ha

---

465 Édesanyja, **dr. Kövesdy Jánosné** történeteit lejegyezte: Kövesdy Zsuzsanna, a Magyar Rádió szerkesztője.

nem megy, talán sose látja őket többet, hisz senki se tudta, hová viszik, hogy nem Szibériában áll-e meg a vonat.

Az ember persze nem tud mindig rettegni, kínjában vicceket csinál. Macskássy István kollégánkról tudtuk, a család az angol királyi házzal rokon Rhédeyek egyik ágából származik. Pistának meghalt az anyósa, ezért az akkori szokás szerint fekete karszalagot viselt a kabátján. Történt pedig, hogy ekkor halt meg Angliában VI. György király is. Részvétellel telten szorongattuk a kezét: »Hallottuk, mi történt szegény Gyurkával Londonban.« Rémulten tiltakozott: »meg vagytok ti örülve, hallgassatok!«. De mi csak mondtuk a folyosón: »mikor is lesz a temetés, hallottuk, mész Londonba...« – akkor, amikor engedély nélkül Sopronba se lehetett utazni. Ilyen világ volt.»

Münnich Éva – a személyzetis

„Mi – csodával határos módon – megmenekültünk a kitelepítéstől – folytatta Édesanyám. – A vállalati személyzetisnél nagyobb hatalom akkoriban még Rákosi sem volt. Mindenki tudta, élet s halál ura ő. A Műtrágya Értékesítő Vállalat személyzeti osztályvezetőjének volt akkor egy titkárnője, Münnich Évának hívták. Borotvaeszerű, ragyogó képességű, nagyszerű humorú teremtés, mindannyian azonnal megszerettük. Bejött hozzá valaki, hozta az önéletrajzát. Ő, mielőtt továbbította volna, gyorsan átolvasta. »Kérem, miért írja, hogy az Ön édesapja katonaorvos volt? Nem elég annyi, hogy orvos?« – mondta, a szemével csippentve. Ha a tulajdonosára nézve sejthetően veszélyes nevet látott az önéletrajzokban, azonnal »elírt« benne egy betűt és máris fölvetették a vállalathoz az illetőt.

Ő nem volt párttag, első férje ludovikás, majd később egy 56-os hőshöz, dr. Rácz Istvánhoz ment feleségül, akit a pécsi regionális Munkástanács elnökévé választottak 1956. október 30-án. Münnich Évát nagyon bátor, egyenes nőnek ismertük meg, mindenkin segített, akin csak lehetett. Arról volt híres, hogy sokszor túllépett a munkaköréből adódó lehetőségein is, ilyenkor már a saját állását, biztonságát tette kockára. Megtette azt is, hogy összetépte és lehúzta a vécében a »bajhozó« papírokat, az aljas följelentéseket, amelyek ártatlan emberek sorsát pecsételték meg, több nemzedékre. Így tett velünk is, neki köszönhetjük, hogy nem telepítették ki a családot, sőt, a szüleim kicsi kenyérkereső állása is megmaradt. Egy idő múlva rájöttek jótékony mesterkedéseire és meghurcolták. Ő különösen nagy bátorságról tett tanúbizonyságot, hisz a kommunista nagybácsi, akkor már miniszterelnök Münnich Ferenc számára enyhén

szólva igen kellemetlen volt a renitens unokahúg viselkedése. Münnich Ferenc testvérének, Éva édesapjának temetésén sok kormánytag, politikus is jelen volt. Szegény Münnich Aladár bácsi koporsója roskadozott a vörös virágok súlya alatt. Előre megbeszéltük, hogy semmiféle jelt nem adunk egymásnak, bármit is hallunk, hisz tudtuk, hogy a tömeg tele lesz civil rendőrökkel. Már az is csodaszámba ment, hogy a család mert ragaszkodni az egyházi temetéshez és Joó Sándort, a későbbi híres református lelkipásztort, az elhunyt barátját kérte fel a szertartás megtartására. A közelemben Marosán György állt, aki Joó Sándor szikrázóan bátor szavainak hallatán kifordult a ravatalozóból és kint idegesen cigarettára gyújtott. Mindenki dermedten figyelte, hogy mikor vezettetik el a jelenlévő kommunista kormánytagok Münnich Ferencsel az élen, a kiválóan beszélő, mindannyiunk nevében szóló, bátor szónokot. Ám a nevezetes család számunkra legemlékezetesebb tagja mégiscsak az elszánt titkárnő volt, sokan áldjuk az emlékét a vakmerő és áldozatkész Münnich Évának, haló porában is.”

Igen, több nemzedékre pecsételődt meg a sorsa mindenkinek, akit az önkényuralom sújtó keze elért. Édesanyám idegenvezetőként a Hortobágyon járva soha nem mulasztotta el, hogy elmondja, hol s hogyan éltek itt az ártatlanul megnyomorított családok, gyerekekkel, öregekkel bezúfolva, állati körülmények közé kényszerítve. A külföldiek közül senki soha nem hallott ezekről a dolgokról. Mesélt egy svájci csoportról, ők a buszból a pusztán kiszállva ügyet sem vetettek az őket fogadó vendéglátók szíves fogadtatására. Pogácsástul, pálinkástul feledték őket és Édesanyám köré sereglettek, megrendülten tovább faggatva őt az egykor történekekről. Egyikük, természetes, szabad világban élő lélekkel azt kérdezte: „De miért vették át a kitelepítési papírt? Én bizony nem vettem volna át!” Nem is olyan könnyű ezt elmagyarázni. Csak az tudja, aki nek éjjel megáll a teherautó a háza előtt két géppisztolyos rendőrrel, a férje börtönben, ő meg a sötét szobában a gyerekekkel.

S végül még egy utolsó történet arról, hogy az ember nem kerülhet olyan mélyre, hogy ne élje meg az emberség, a bátorság olyan példáját, amelyre egy megfélemlített, végsőkig meggyötört társadalomban már igazán nem számított.

„Édesapádnak eszébe jutott egyik felmenőtök, a híres-neves debreceni civis, néhai Kövesdy János, aki sok jót tett a maga korában, többek közt az egyetem alapítói, a Kollégium támogatói közé tartozott és még egy nagy földdarabot is kiszakított a magáéból az ottani árvaház javára. Úgy gondolta, illő lenne, ha a város dízsírhellyel jutalmazná a tudományt és egyházat egyaránt támogató derék civist, éppen akkoriban zajló exhumálása alkalmából. Könnyörögtem, tán

ne most, hisz a kitelepítés szele fúj fölöttünk, épp a koffereken ülünk. De most! – mondta apád és mit tesz Isten, elintézte Debrecenben, hogy néhai Kövesdy János igen előkelő helyre, Fazekas Mihály közelébe kerüljön a köztemető díszsírhelyén.

Nem telt bele egy hét, csöngettek budai otthonunk ajtaján, ahol háromgenerációs együttélésben, kilenc éven keresztül, egymás után még három másik, idegen családdal laktunk együtt társbérletben, az egyébként háromszobás lakásban. Nagyanyád ajtót nyitott, egy idegen férfi állt a küszöbön. Az ilyesmi akkoriban rosszat jelentett. Az ismeretlen úr belépve a zsebébe nyúlt és egy kis papírból régimódi, nagy aranygyűrűket, karikagyűrűt, pecsétgyűrűt szedett elő. Mint kiderült, ő volt jelen a koporsó kibontásakor, kinyomozta, hol lakunk és elhozta Debrecenből a sírban talált értékeket a családnak. Apa másnap vonatra ült és elvitte azt a kis pénzt, amink volt, mind a háromszáz forintot és felkereste a bátor embert a lakásán. Csak a családját találta meg, mert a férfit már elvitték az ávosok. Ugyanis nem csak velünk tett jót, mindenkivel, akivel csak tudott. Állása, családja, saját élete kockáztatásával kinyomozta a leszármazottak nevét, címét és kimentette, átadta a sírokból előkerült értékeket, emlékeket.”

Ők, a névtelenül maradt hősök megérdemelnének egy emlékoszlopot, ugyanúgy, mint a névtelen katonák. Legalább olyan hőstett volt egy földalatti eszközökkel dolgozó aljas hatalomnak ellenszegülni emberséggel, civil kurázsival. Az ő erejük, az ő példájuk, nemes önfeláldozásuk örök mementó legyen a számunkra. Ők és társaik adnak erőt nekünk, hogy egymásra figyelve, vállvetve helyt álljunk egy másként, de talán nem kevésbé nehéz helyzetben lévő hazában, nemzetünk megmaradásáért a mai Magyarországon.

Ide kívánczik még Édesapám életének egy fontos epizódja. A család 2000 katasztrális holdas birtokát nagyapjával együtt ketten vezették, 17 éves korától kezdve Apám beletanult a gazdálkodásba, reggeltől estig hol lóháton, hol traktoron járva a határt. Gödöllőn elvégezte az Agrártudományi Egyetemet, hogy felkészülten irányíthassa a gazdaságot. A háborúban karpaszományos huszárként a nyíregyháziaknál szolgált, az 1945. évi földosztás idején francia hadifogságba került, bátyja, Bilkei Kövesdy Imre pedig a Magyar Királyi I. Honvéd Egyetemi Rohamzászlóalj kötelékében harcolva hősi halált halt 24 évesen az oroszok ostromgyűrűjében. Akkor már nagyapám sem volt az élők között, a debreceni Nagyállomás bombázása során vesztette életét. Apai nagyanyám és nagynéném a földosztás során nekik meghagyott 100 katasztrális hold föld művelését nem vállalták, így édesapám hazaérkezése után birtok és

munka nélkül maradt. Budapesten helyezkedett el ilyen-olyan vállalatoknál, ahonnan aztán származása miatt mindig mennie kellett.

A mezőgazdaság jövője, amire édesapám korábban életét tette, mindvégig foglalkoztatta, és 1947-ben levelet írt a parasztniszter Veres Péternek, aki ismerhette a családot. (Ugyanis 1945-ben nagyanyámat és nagynénémet néhány hónapra börtönbe zárták a prostituáltak közé, hogy megtanulják, mi a fizikai munka. Az őket elítélő bizottság egyik tagja Veres Péter volt, aki jól ismerte a Debrecen környéki földbirtokosokat. Nagymamámban és nagynénémben ezek a hónapok nem hagytak keserű emléket. A konyhán dolgoztak, nem fenyítették őket, csak napi 12 órás fizikai munkát kellett végezniük.)

„Budapest, 947. július 30.

Veres Péter úrnak,

újjaépítési miniszter

Mint fiatal gazda bizonyára szokatlan kérdéssel fordulok a Miniszter úrhoz, a feleletre leghivatottabbhoz, melyre választ valószínűleg nem kapok, annál is inkább, mert a felelet a Miniszter úr számára is csaknem olyan nehéz, mint számomra.

Magyarország nemzeti jövedelmének forrása a mezőgazdaság. Exportjaink útján beszerezhető ipari nyersanyagon, tehát közvetve a mezőgazdaságon áll vagy bukik iparunk is, melytől anyagi támogatást nem várhatunk. A közép és a nagyüzemek felosztása, így a kisüzemek egyoldalú gabonatermelése következtében gazdálkodásunk belterjessége nagymértékben csökkent, melyhez hozzájárult a háború okozta állat és trágya hiánya is.

A termelés régi színvonalának elérésére való törekvés megvan, a szükséges tőke és még inkább szükséges szaktudás nagyfokú hiánya mellett. Pedig ha a jövőben boldogulni akarunk, akkor a múltat is többszörösen felülmúló mezőgazdasággal kell rendelkezniünk.

Ma minden gazda a háborút vesztett és leszegényedett államtól vár anyagi segítséget, holott az állam gazdagsága az adófizető polgárok anyagi jólétének szoros függvénye. Törpebirtokosaink évi jövedelme ma számtartás-statisztikai kimutatás szerint fele a nagyüzemi cselédbérnek, tehát a gazdasági élet üres zsebein tengődő állam nem nyújthat komoly segítséget a mezőgazdaságnak, a följárlott külföldi kölcsönt pedig politikai okokból nem vesszük igénybe.

Mezőgazdaságunk szomorú sorsáról néhány jövőbe látó és kiáltó értelmi-ségi szaktekintélyünkön kívül a belpolitika küzdelmeitől elvakulva senki sem vesz tudomást, legfeljebb üres frázisok vagy jóindulatú tanácsok hangzanak

**MAGYAR
ÉPÍTÉS- ÉS KÖZMUNKÁÜGYI
MINISZTER**

Budapest, 1947. augusztus 1.

Kedves Fiatal Barátom!

Nincs időm rá, hogy részletes választ adjak a levelére, de különben is látom, hogy ugyanazt látja, amit én és még sok hozzáértő ember. Ugyanakkor levelének a hangjából azt is érzem, hogy - sok más magyarhoz hasonlóan - az egész bejt az u.n. "demokrácia" nyakába szeretné varrni. És itt van a hiba. Mert ahelyett hogy tudásával segítene a népen, keseredett szívvvel félreáll és duzzog. A történelmet nem lehet vissza csinálni s ha már nekem vagy nekünk nem hisz, higgyen Reményik Sándornak, az erdélyi költőnek, aki az erdélyi magyarság számára megmondta egy nehéz pillanatban: "ahogy lehet". És de jó, hogy ezt az erdélyi magyarság megfogadta, mert im sokat szenvedett, de megmaradt. Több mint 600.000 magyar mert magyar listára szavezni 1947. tavaszán Erdélyben. Nagy dolog: gyerekekkel együtt ez több mint másfél-millió öntudatos magyart jelent. Mi is meg fogunk maradni, ha gondolkozunk és dolgozunk és ha szenvedni

Bilkei Kövesdy János urnak,
okl.mezőgazda,

B u d a p e s t.

is tudunk.

A levele utolsó soraiban megbuvó célzást szépen visszaadom. Miért gondolja azt, hogy egy magyar paraszt és egy magyar író; ha már oda süllyedt, hogy a demokrácia minisztere lett, elfelejti, hogy mi a magyar becsület és magyar izlés? Vagyis miért gondolja azt, hogy én a levelét odadobom valamelyik napilapnak?

Nem kedves Fiatal Barátom, tisztességet és jóízlést a magyar paraszt – sajnos – nem az uraktól tanulhatott, hanem ha van benne, magával hozta vagy maga szerezte. Egyébként béke velünk és próbáljon megismerkedni ezzel a nyavalyás demokráciával.

Üdvözlettel,

Vörös Péter

el. Előbb-utóbb beköszönt pedig már a múlt mezőgazdaságára is nyomasztóan ható nyugati és esetleg keleti verseny, mely készületlenül és tartaléktőke nélkül találva bennünket, politikai irányunkra is döntő befolyást gyakorol.

A felsorolt bajokat időben orvosolni csak a tőke tudja. A munka bizonyos mértékig segíthet, de tökéletes megoldást nem nyújt.

Van-e kiút és segítség mezőgazdaságunk jövője számára, és pedig nem idealista, hanem materialista szempontból?

Abban a reményben, hogy őszinte soraimat nem látom viszont valamelyik napilapban néhány körmondattal kiegészítve, maradtam kiváló tisztelettel:

Bilkei Kövesdy János

Édesapám, Bilkei Kövesdy János nem a szaktudásának, gyakorlati tapasztalatának megfelelő munkakörben dolgozva, végzettségét tekintve fiatal gázdaként fordult levelével a parasztniszterhez. Megfogalmazta, hogy a mezőgazdaság tőke nélkül nem tudja a nemzetgazdasági szerepét betölteni, hiszen a törpebirtokosok jövedelme a birtokreform előtti nagyüzemi cselédbérek fe-

lét érte el, a sorok között megfogalmazta, hogy az elvonás oly magas, hogy így a mezőgazdaság nem bírja a versenyt. A másik komoly probléma a szaktudás hiánya, s itt ugyancsak a sorok között tudta felajánlani a szaktudását, ezért írt fiatal gazdát a levél elején. Veres Péter ismerhette a Bilkei Kövesdy nevet, hiszen válaszáat az okleveles mezőgazdának címezte.

Veres Péter nem akarta vagy nem tudta elfogadni a felajánlott szaktudást, hiszen az ún. „nyugatosok” igazolása és munkába állása igen nehéz volt. Mivel 17 éves korától állt egy nagybirtok élén, megszokta, hogy nagy távlatokban gondolkodjék és felelősséget vállaljon minden döntéséért. Cserkész és huszár múltja, egész hazafias neveltetése a régi Magyarország hagyományos erkölcsisége szerint, kötelezővé tette számára, hogy a saját szakmai látószögéből tekintse át hazája helyzetét. Nem tehetett mást, megkísérelte a lehetetlent, nagyon szemérmesen, kimondatlanul, de felajánlotta szakmai tudását az országos gondok orvoslására. Édesapám feltehetően azt gondolhatta, hogy az ellenszolgáltatás nélkül felajánlott 2000 katasztrális holdért cserébe képzettségének megfelelő feladatot, munkát kaphat a mezőgazdaságban. Ezzel szemben Veres Péter kioktatta, hogy „ne álljon félre és ne duzzogjon”, hanem próbáljon megismerkedni a „nyavalyás demokráciával”. Miközben nem ő állt félre, hanem félreállították, nem duzzogott, hanem hozzáértő emberként látta a nehézségeket, ahogyan ezt az író a válasza elején el is ismerte.

„Tisztelt Miniszter Úr!” – írta 1947. augusztus 8-án. – „Sajnálom, hogy félreértettük egymást, és az engem kizárólagosan érdeklő kérdésre választ nem kaphattam. A félreálláshoz, duzzogáshoz és gyűlölködéshez még túl fiatalnak érzem magam, a jövőt nem a vagyonban, hanem az annál biztosabb alapot nyújtó tudásban látom. Tisztelő híve: dr. Bilkei Kövesdy János”

Bilkei Kövesdy János vágya hiú remény maradt, akkoriban csak a Péti Nitrogén Műveknél talált munkát – s minő komisz fintora a sorsnak –, csupán élete végén kapott hozzá méltó, szaktudásának megfelelő feladatot: egész Szudán állattenyésztési tervét kellett kidolgoznia. Ott is halt meg, 1973-ban a szudáni Zalingeiben megállt a szíve. Ötvenéves volt.

dr. Dubay Miklósné Bozsó Éva
TÖREDÉKEK

Adó fejében mindent elvittek

Miki nagybátyám édesanyám testvére volt, megjárta a háború poklát. Soha nem mesélt a harctéri dolgokról, és ha valaki kérdezte az átélt eseményekről, hátat fordított és nem válaszolt. A háború után Szatymazon lakott, volt egy kisebb fajta birtoka. Szép nagy ház tartozott a kb. 4 hold szőlőhöz. Csodálatos fürtök értek szeptember környékén a lugasokon, tőkéken, a rózsaszín illatos szemek a gazda szakértelmét dicsérték. Pedig nem is volt mezőgazdasági szakember – fogorvos volt. A mézet saját méhei gyűjtötték, a gyapjút a birkái szolgáltatták. Talán éppen ezt irigyelte meg Lajos, a termelőszövetkezet elnöke, és a „doktor” gazdaságának a felszámolását tervezgette. Az akkori „törvények” szerint természetesen adó fejében mindent elvittek, akár volt tartozása, akár nem. Az öreg Vetró titokzatos arccal félrehívta Mikit, és elmondta neki, hogy mit hallott a tanácsházán.

Miki nagybátyám, dr. Szobonya Miklós

Miki jól ismerte az emberét, tudta, hogy nem szaporítja feleslegesen a szót, és nem kiabál bajt ott, ahol nincs. Ezért munkához látott. A pincében lévő bort az éjszaka leple alatt elvitette úgy, hogy a hordók ott maradtak, a finom itókát pedig kiszivatták másik hordóba, és elvitte a kocsmáros. A bútorokat kocsira rakatta és beszállíttatta a városba egy ismerőshöz. A birkákat és a többi állatot odaadta az öreg Vetró családjának, így azután a padláslesöprőket, akik valóban megjelentek és már előre dörgölték a tenyerüket a nagy fogás örömére, üres és használhatatlan négy fal várta. Miki pedig átköltözött Algyőre, ahol mint körzeti orvos és fogász dolgozott tovább. A gazdaságot valóban felszámolták, bár sok holmit már nem találtak ott. Bosszúságukban azonnal kivágták a gyönyörű fenyőfákat a kertben, kicsákányozták a díjnyertes szőlők tőkéit, feltűzelték a méhkaptárokat. Mikor már semmi nem maradt a régi szép és ápolrt birtokból, akkor odaadták a házat az óvodának. Így gazdálkodtak akkoriban ezen a vidéken.

Térkép: Dr. Hajdu Lajos, 2008

Dr. Dubay Miklósné Bozsó Éva családja kálváriajárásának állomásai

Nehéz idők jártak. Az ország szegény volt, a háború már hat éve befejeződött, de csak nem akart egyenesbe jönni az ország. Jegyre lehetett kapni a kenyeret is és a többi alapélelmiszert, persze ha volt a boltokban. Rendszerint azonban a boltos csak széttárta a két karját, és sajnálkozva közölte, hogy olyan keveset kapott, már el is fogyott. Az ország fele börtönben ült vagy kitelepített volt valahol a délibábos Hortobágyon, vagy éppen arra várt, hogy bebörtönözzék valami egészen ostoba dolog miatt. Így azután még csak termelni sem tudott akármennyire szorították a terménybeadására

A legszerencsétlenebb év számunkra talán az 1952-es volt. Január elején nagypapa kapott egy levelet a nyugdíjintézetből, amelyben közlik vele, mivel kiszorgálta a „rég” rendszert, ezért a nyugdíjától megfosztják. Nagypapa már több mint 15 éve nyugdíjban volt, és senkinek sem jutott eddig eszébe, hogy kétségbe vonja a jogosultságát. Hosszú éveken át a szegedi járásbírószágon tárgyalta a környék problémás ügyeit, eszébe sem jutott, hogy ő akkor éppen egy elítélendő rendszert szolgál ki. Egyetlen fillér nélkül maradt szegény nagyanyámmal. Nem lett volna semmi baj, ha éppen nem akkor jutott volna eszébe a hatóságoknak bennünket, Papát, Mamát és engem a Hortobágyra, Ebesre kiparancsolni. Így azután mi sem tudtuk szegényeket támogatni a nagy nyomorúságukban. Miki megjelent néha egy kis ennivalóval, amit a betegeitől kapott, azonban az év vége felé elege lett nagyapámnak a megalázásokból, a kegyelemkenyérből, és Szilveszter napján bekopogtatott Szent Péter kapuján.

Szegedről az ebesi munkatáborba

Az a bizonyos júliusi éjszaka úgy maradt meg az emberek emlékezetében, mint valami kellemetlen szűrös bogáncs, nem lehet többé megszabadulni tőle. Ez az éjszaka fekete volt és ördögien sötét. 1952. július 3-án este Anyám a Papa és Miki nagybátyámék meghívtak egy kis ünneplésfélére a Hági sörözőbe. Az ünneplés az egyetemi felvételimnek szólt, aznap közölték, hogy 300 forint ösztöndíjat is kapok, ettől is, meg a felvételitől is úsztam a boldogságban. Úgy hajnali két óra lehetett, amikor arra riadtunk fel, hogy verik a kaput, az ajtót és az ablakot.

Szerencsére a család többi tagja, a fiúk és anyai nagyszüleim Domaszéken voltak a szőlőben, így csak hármunkat vittek el. Öcsém, Radnóti László így írt erről „Fészekrablók” c. visszaemlékezésében.

*A domaszéki szőlő 1937-ben. Balról jobbra – Rozika nagymama (dédi),
édesanyám, Ilonka nagymama, apám, öleiben én, Miklós nagypapa
(aki Szilveszter napján bekopogtatott Szent Péter kapuján)*

„Mi, a két „dezentor” (akkor tíz- és tizenkét éves gyerekek) éppen nem voltunk otthon, a nagyszülők szárnyai alatt élveztük a szünidő első napjait. Július harmadikán délelőtt a városba bicikliztem, és amikor a lakásunkba akartam jutni, szokatlan helyzet fogadott. Soha sem felejttem el a lila betűkkel írt szöveget az ajtónkra keresztbe ragasztott szalagon: „a Magyar Népköztársaság nevében! Állami tulajdon. Belépni tilos! A pecsét feltörése 10 évig terjedő fegyházzal büntetendő.” Kiskamasz fejjel hamar átláttam, hogy szülők nélkül maradtunk. Néhány perc múlva előkerült egy szomszéd, aki, miután körülnézett, nem hallja e valaki, közölte: Lacika! Anyuékat elvitték az éjjel. Fogalmunk sincs, hová.

Jókai u. 6/a. Szép, kényelmes belvárosi otthon

Rokonoknál találtunk menedéket. Elképzelhetetlenül hosszú idő telt el, amíg édesanyám jegygyűrűje árán kicsempészett hír érkezett egy hortobágyi kényszermunkatáborból, hogy az enyéimnek élnek egyáltalán. Mi, a két legényke, új iskolába kerültünk az ország másik felében. Nevelőapánk, köztisztviselőként álló orvos lévén elérte, hogy a tantestület nem fessegette, miért váltottak a jövővények az alföldi városból az északi bányász-településre? [...]

A levert fészkek emléke, kiszolgáltatott helyzetbe került fióka-voltunk gyakori témánk lett öcsémekkel az esti villanyoltás után. Aztán valahogy helyreállt a világ. Ellopott gyermekkorunkat nincs hol keresni. A fészkekről elvtársak szép nyugdíjukkal már régen visszavonultak, s ha felidézük életük egy-egy momentumát, még tán hősnek is érzik magukat. Csak remélhetem, hogy nem ad nekik könnyű halált az Ég.⁴⁶⁶

---

466 Dr. Dubay Miklósné Bozsó Éva: Ebes, In: Hantó Zsuzsa, 2007, 351–352. o.

A marhavagon Ebesre vitt minket több szegedi családdal együtt, ahol ordítva fogadott a parancsnok.

Maguk mind a népi demokrácia ellenségei. Azét kerültek ide, hogy vezekljenek, bűnhődjenek mindazért, amit a nép ellen elkövettek. Dolgozni fognak. Aki nem vesz részt az állami gazdaság munkájában, az éhen döglik. Világos? A gazdaság majd kijelöli maguknak a tennivalókat, ellátja magukat napi háromszori étkezéssel, természetesen nem ingyen. Levélírás nincs, pofázás nincs, a szabadokkal tilos a beszéd, szökni ne próbáljanak. Értették? Értettük.

Azokat az embereket hurcolták el, akik köztudottan nem voltak a rendszer hívei, vagy a saját körükön belül nagy népszerűségnek és tekintélynek örvendtek, vagy éppen nagy vagyonnal rendelkeztek, vagy mindkettővel. Természetesen ez jó alkalom volt arra is, hogy személyes bosszú, vagy elfogult gyűlölet miatt családok százai legyenek földönfutók. Az odahurcolt embereket minden ingó és ingatlan vagyonuk hátrahagyásával, éjszaka marhavagonba zárták, majd istállóban, ólakban, katonai sátrakban helyezték el, ahol sem mosakodási, sem fűtési lehetőség nem volt. Mi hárman „jól” voltunk. Három felnőtt keresete elég volt az étkezés kifizetésére. Az égvilágon semmink sem volt, se cipőnk, se ruhánk, egyetlen könyvünk sem. Néha nagyon éhesek voltunk.

Azon a napon, amikor az ebesi kényszermunkatáborból szabadultam, a vonaton meglehetősen feltűnő jelenség voltam a messzire bűzlő dohszagú kabátommal, bekötött fejemmel és félsarkú cipőmmel. Jobb napokat látott szürke kabátomon nem lehetett felfedezni semmi eleganciát. A penészfoltok úgy terpeszkedtek rajta, mintha valaki tintával öntötte volna le. Teljes vagyonommal, mind a 180 forintommal beállítottam Apámhoz a budapesti lakásába. Szüleim elváltak és ő többször kérvényezte szabadlábra helyezésemet. Aznap kapott egy rövid, de annál sokatmondóbb levelet a munkahelyéről, amelyben azonnali hatállyal megszüntették a munkaviszonyát. Miután lemostam magamról tíz hónap piszkát, sarát és dohszagát, úgy döntöttem, hogy másnap Szegedre utazom nagyanyámhoz. Nagyanyám tárt karokkal fogadott, és azt sem tudta, hogy mit csináljon velem a nagy boldogságában. Azonnal megetetett, és könnyes szemekkel nézte, hogyan tűnnek el a lekváros palacsinták a tányéromról. A tizedik után elszégyelltem magam, mert eszembe jutottak anyámék, akik ma is a feketekávéval reggelizték és a moslékhoz eléggé hasonló levest kanalazták a jéghideg szobában. Szobában? Abban a barlangszerű kalyibában, amit anyámmal együtt építettünk, és aminek a falán kikelt a búza. Egyszerre elbőgtem magam, és háborogni kezdett a sok palacsinta, amit nagyanyám jó szívvel elém tett és én meg is ettem. Szerencsére jött Miki nagybátyám, és

abba kellett hagynom a sírást. Elviszlek Algyőre, mert már Szatymazra soha többé nem hívhatlak. Azóta megváltozott minden. Algyőről nem vagy kitiltva, és nálunk lakhatsz.

Így hát az akkor még poros és sáros kis faluba utaztunk nagybátyámmal, aki az egész úton összeszorított szájjal hallgatott, csak a szemével nézett végig rajtam többször. Néha csodálkozást láttam a szemében, néha elkeseredettséget, máskor pedig szánalmat. Algyőn éltem a nagybátyám nyakán, és szerettem volna dolgozni, pénzt keresni. Egyszer kaptam is munkát az előjáróságon, azonban amint meglátták a bejelentőlapomat, azonnal kidobtak. A bejelentés és a kijelentés egyetlen napon volt, és ez már mindent elárult a hatóságnak rólam, akárhogy is titkoltam a múltamat. Kaptam ötven forintot az elvégzett munkámért, és már mehettem is. Miki két kis gyerekével játszgattam naphosszat, kertészkedtem egy kicsit, nagyokat sétáltam a Tisza-parton. Ez nem mehetett így sokáig, bár Évike is és Kismiklós is nagyon aranyos két gyermek volt, szerettem velük lenni. Miki adott nekem pénzt, és ünnepélyesen felkért arra, hogy menjek el a fodrászhoz, és tésessem rendbe a fejemet, nehogy Dolfihoz kezdjek hasonlítani. Ez megtörtént, és csodálkozva néztem a tükörbe, mert egy teljesen ismeretlen nőszemély nézett vissza rám.

A családi kupaktanács véleménye szerint a lehető leggyorsabban meg kell szabadulnom a nevemtől, mert így soha nem fogok munkát kapni. Ennek egyetlen módja van, a férjhezmenés. Akkor az asszonynevemmel már nem az vagyok, aki voltam, és minden jó lesz. Úgy tűnt, hogy az elképzelés jó, a csel beválik, és végre dolgozhatok. Egy hét múlva megtartottuk az esküvőnket a budapesti első kerületi tanácsnál. Nagyon egyszerű esküvő volt, se menyasszonyi ruha, se csokor, se fényképész. Apámtól kaptam egy fekete szandált, ez egy kicsit szellős volt még, de vadonatúj és nagyon praktikus. Ízlelgettem az új nevemet, és meg voltam győződve arról, hogy most már semmi baj nem érhet, hiszen a hátam mögé dobtam a múltamat. A szívem szakadt meg anyámért, aki nem lehetett jelen, amikor az én esküvőm volt.

Az égvilágon semmink sem volt. Keresztanyám, akinek a férje igen gazdag ember volt, több bérháza volt teljes berendezéssel Szegeden, kapott egy felszólító levelet a Tanácstól, hogy az államosított házaiban, lakásaiban raktározott bútorokat azonnal szállíttassa el egy központi raktárba. Keresztanyám azonnal intézkedett, és a bútorokat mind egy szálíg „megmentette” az elherdálástól. Egy hét múlva azonban újabb felszólítást kaptak, hogy azonnal ürítsék ki a raktárt is, mert szükség van rá. Keresztanyám kétségbeesve szaladgált, hogy hová tudná azt a rettenetes mennyiségű bútort elraktározni, de ez a megadott

határidőig nem sikerült neki. Akkor a „hivatal” az udvarra kiszórta az összes asztalt, széket, ágyat és szekrényt, vitte boldog és boldogtalan, természetesen örökre és ingyen. Sajnos nekünk nem volt otthonunk, ahová bármit is elszállíthattunk volna. Ment a kótyavetye, de ez nem fájt a hatáságnak. A mi bútoraink és egyéb értéktárgyaink valahová eltűntek az elhurcolásunk idején. Senki sem tudta megmondani, hogy hová vitték. A legjobban a nagy családi képes Bibliát sajnáltam, mert annak a legutolsó oldalán, ahol már nem volt nyomtatott szöveg, az egész családom összes őseit feljegyezték, ki mikor született és mikor házasodott, majd mikor halt meg és hogyan. A többi könyvet – azt mondták a szomszédok – elvitte Nagy Sándor Sztálin-díjas író, akivel egy irodalmi körbe jártam a gimnáziumi évek alatt.

A két testvérem Salgótarjában élt Károly nagybátyáméknál, és ott jártak iskolába. Olga nagynénémnek soha nem volt gyermeke, mégis nagy odaadással olvasta el a nevelésről szóló könyveket, hallgatta meg a jó tanácsokat gyakorlott szülőktől. A fiúk már 8-10 évesek voltak, éppen a kamaszkor küszöbén. Elég nehéz lehetett a nevelőszülőknek két ilyen korú élénk kiskamasszal élni. Volt is gond elég. Nem akartak tanulni, főleg nem németül, ezért Olga felkért egy nyugdíjas tanár bácsit, hogy vezesse be a két lurkót a német nyelvtan és irodalom rejtelseibe. Azonban ők mindent kitaláltak, csak ne kelljen ezzel a szerintük hiábavaló német grammatikával eltölteni a drága és más sokkal hasznosabbra is fordítható időt. Olga mesélte, később már nevetve az egészen, hogy miként vetettek véget az unalmas németórának egy szép téli napon. A vaskályha ontotta a meleget, tanár bácsi minden pillanatban jöhetett. Amikor csöngetett éppen, nagy láрма, csörömpölés hallatszott a fiúk szobájából. A kályhacső úgy zuhant le a földre, hogy az abban lévő korom egy pillanat alatt előntötte a szobát, a falakat és az ijedten belépő Olgát. A testvéreim leleményességén nem lehetett túltenni.

Az esküvőnköt követő napon Salgótarjába utaztam, hogy meglátogassam őket. Miklós Szegedre utazott vizsgázni az egyetemen. Rettentő nincstelenségünk volt az oka, hogy a nászutunk így sikerült. Az egyetemen azzal a kellemetlen hírrel fogadták, hogy a már hónapok óta meglévő demonstrátori állását a prospektúrán felmondták. Az utolsó szigorlatokat letette, és májusban elfoglalta az új állását Berettyóújfaluban a kórházban. Közös életünket egy mosókonyhában kezdtük, de nem sokáig tartott ez az állapot, mert egy irodává alakított szolgálati lakás legbelső szobáját kaptuk meg, amelyhez egy fürdőszoba is tartozott, semmi más.

Meghalt a diktátor

Boldogságomat csak az árnyékolta be, hogy anyámék még mindig Ebesen voltak abban a kis ólban, amit nagy szakértelemmel, anyámmal ketten építettünk, és aminek a vakolatából kikelt a búza. Nyirkos volt és sötét, hideg és szűk. A mi szobánk valóságos palota volt, két szép nagy ablaka a kertre nézett és központi fűtése volt. Csodálatos volt mindennap fürödni, és a parkettát fényesíteni. Március ötödikén, 1953-ban megtörtént a csoda. Meghalt a diktátor, a második, aki beleszólt az életünkbe, meghalt Joszif Visszarionovics Sztálin.

Az első gondolatom a hír hallatán az volt, hogy akkor anyámék hazajöhetnek, biztosan felszabadítják a lágereket, és mindenki, akit otthagytam a táborban, hazamehet, újra együtt lehet a család. Az átélt események miatt megtanultunk hallgatni, és még a legjobb barátainknak sem árultuk el egyetlen szóval sem, hogy a mi előéletünk nem egészen megfelelő a párt szempontjából. Utólag már egy kicsit megmosolyognivaló az a naivitás, magunk is elhittük, hogy a káderjelentés nem érkezett meg Szegedről, tehát nem tudnak semmit rólunk. Már akkor észhez kellett volna térnünk, amikor az én munkába állásom után több mint egy évvel sem nevezték ki az üres állásra az irodában. Csak nem akarták kiengedni anyámékat, hiába reménykedtünk. Már a június is elmúlt, július közepén jártunk, amikor egyszerűen nem bírtam tovább a feszültséget. Látnom kell őket! Kértem kölcsön egy férfigerékpárt, és elindultam Ebes felé. 36 kilométer utat tettem meg egy rémségesen kényelmetlen eszközön, és mikor odaértem a szováti útra, holtfáradtan lerogytam az árokpartra és próbáltam átgondolni a helyzetet. Ha most bemegyek, akkor esetleg anyámékat büntetik meg, Isten tudja, nem lesz-e nekik ebből bajuk. Pontosan tudtam a rendőrök módszereit, verés, elzárás, levél-csomageltiltás, zárka stb. Nem mertem bemenni a telepre. Sokáig ültem a vadvirágok között és lestem, hátha erre jön valaki, akivel üzenhetnék. De nem jött senki. Délutánra fordult az idő, indulnom kellett vissza.

Október közepe volt már, és még mindig nem jöttek. Levelet kaptam, amelyben értesítenek, hogy a gazdaság követeli, hogy a gazdasági évet be kell zárni, csak akkor engedhetik el őket, ha már nincs több munka a földeken.

Október végén végre megjött a várva várt levél, hogy másnap érkeznek vonaton hozzánk. Az állomáson izgatottan vártuk a vonat érkezését, és elmondani nem tudom azt az örömet, amit akkor éreztem, amikor szálltak a vasúti kocsiból. Anyám rettenetesen sovány volt, de mosolygott és Papa is alig győzte törölgetni a szemét a zsebkendőjével. Papa kezében valami furcsa tárgyát

pillantottam meg, első pillanatban nem ismertem fel. Papa szemrehányóan nézett rám. Nem emlékszel a könyvespolcodra?! Nyíri Laci bácsi barkácsolta neked. Nézegettem a furcsa kis könyvespolcot. Mennyi szeretet, mennyi gondoskodás szorult ebbe a kissé szerencsétlen külsejű bútordarabba! A legjobban talán egy vályogvetőhöz hasonlított, a két végén karika lógott, hogy fel lehessen akasztani a falra.

A szabadság napján kölcsön ruhákban, de boldogan.

Nevelőapám, dr. Radnóti László és édesanyám

Leginkább csak néztük egymást és örültünk, és egy-két napig nem törődünk azzal, hogy mi lesz tovább. Anyám szomorkodott egy kicsit, mert őket is kitiltották Szegedről, mint engem annak idején, és így még reményük sem lehetett, hogy az elbitorolt holmikat vissza tudják kapni. Nagymamát is szeretete volna látni, aki nagypapa halála óta Panna nagynénémnél lakott. Nagypapa sírjánál sem volt még, hiszen nem engedték haza a temetésre, sőt nem is értesítették a halálesetről. Három nap múlva elutaztak Salgótarjánba, ahol a fiúk már izgatottan várták az „ellopott szüleiket”. A legnagyobb csapást az azal mérte ránk az ötvenes évek terrorja, amikor úgy szétszakította a családkunkat, hogy soha többé nem lehetett összekovácsolni. Mindenkit kilöktek a világ négy tája felé. Egyszerűen megszűnt a múlt, a gyermekkorunk idejéből

egyetlen fénykép sem maradt, egyetlen régi tárgyi emlék sem. Másé lett a régi otthon, amelyben a nagy szegedi árvíz óta élt a család, amelyet még az őseim építettek a XIX. század végén.

A falu nem fogadott be, és én sem éreztem soha, hogy otthon vagyok benne. Nagyon szerettem volna elmenni innen, messzire, oda, ahol senki sem ismer és más témája is van, mint a többi ember szapulása. Erről azonban hiába ábrándoztam. Miklóst ide kötötte a hivatása és az állása, sehol nem tudtunk volna gyökeret verni pénz nélkül. Egyszer ugyan megpróbáltuk, hogy talán az egri kórházban lenne a számunkra hely. Elutaztam a nagy pocakommal a megyei párttitkárhoz, akivel előzőleg egyeztettem a látogatásom célját. Amikor odaértem, közölték velem, hogy az elvtárs éppen tárgyal, várjak szépen az előszobájában türelemmel. Én megfogadtam a jó tanácsot, és négy óra várakozás után láttam az elvtársat sietősen elmenni anélkül, hogy egy szóra is érdemesnek tartott volna.

Mindig elvágódttam onnan, bár a két kislányom körüli teendők nagyon lefoglaltak. Időnként egy-egy családtag meglátogatott minket az ország keleti felén. Mindig nagyon örültem a látogatásoknak. Miklós édesapja, akit az egyszerűség és a közérthetőség miatt Miklós papának fogok említeni, többször is ellátogatott hozzánk, a kórházi kis lakásunkban nem túl kényelmesen ugyan, de annál szívesebben láttam. Miklós papa orvos volt, sebész abból a fajtából, aki a hivatását nagyon komolyan veszi, aki a műtéti technikát a legmagasabb, szinte művészi szintre tudta emelni. Nagyon szerettem első pillanattól kezdve, és az új családom legkedvesebb, legmegértőbb, legszeretetre méltóbb tagját ismertem meg benne. Miklós papa meglátogatott bennünket, és egy-két napig ott is maradt. Dorogon dolgozott, nem volt egyszerű utazás Újfaluig abban az időben. A vonatok ugyan jártak már, de rengeteget késtek. Télen befagytak az ajtók, sokszor forrasztó lánggal kellett nyithatóvá tenni. Másféle közlekedés még nem volt, autóról még csak nem is álmodhattunk.

A kórház szolgálati lakása kényelmetlen lett a második kislányom megszületése után. Még egy szobát kaptunk az irodából, és egy kis konyhát is kialakítottak a számunkra. Megnövekedett létszámú családuk most már teljes kényelemben élhetett, minden megvolt, amit eddig hiányoltunk.

Budapesten valami szokatlan készülődik

Október vége felé csodálatos idő volt. A nap hétágra sütött, egyetlen felhő nem volt az égen. Huszonkettedikén reggel, hétfő lévén Miklós Debrecenbe utazott, ahol valamilyen továbbképzésen vett részt. Már öreg este lett, és még mindig nem jött haza. Idegességemben a körmömet rágtam, és amikor hazaért ahelyett, hogy örültem volna jöttének, csúnyán megmorogtam, ahogy ezt már a feleségek szokták tenni. Elmesélte, hogy a szovjet tankok órákon keresztül Budapest felé dübörögtek Debrecen felől Hajdúszoboszló irányába, és az autóbusz ott vesztegelt a kereszteződésnél, nem tudott elindulni. 1956. október 22-ét mutatott a naptár. Másnap délután a rádióból tudtuk meg, hogy Budapesten valami szokatlan készülődik. Akkor még csak a tüntetésről hallottunk, arról is csak keveset. Akkor éjjel már a rádió épületénél kezdődtek a harcok. Mi itt vidéken abból értesültünk az eseményekről akkor még, amit a rádió szókszavú adásából tudni lehetett.

Huszonharmadikán Miklós mandulagyulladás miatt ágynak esett, magas láza volt és pihennie kellett volna. Ő azonban erre nem volt hajlandó, mert a kórház igazgatója érte küldött. Bement hát a direktorhoz, aki közölte vele, hogy a kórház Miklóst küldi be az újonnan alakuló előljáróságba, és még aznap megválasztotta a falu közössége a Forradalmi Bizottmány elnökének.

1956. Zavaros, érthetetlen álmaim voltak. Katonák meneteltek, pusztaság vett körül. Senki sem szólt hozzám, mindenki csak nézett némán és szomorúan. Erős szívdobogásra ébredtem, és nem értettem magam. Mindenki lelkes volt, mindenki hitt a szebb jövőben, csak én lettem egyre betegbb. A rádióban már szabadságról beszéltek, igazi szabadságról, békéről, én meg a lidérces álmaimtól nem tudtam megszabadulni. Lázas lehettem én is, de nem volt időm magammal foglalkozni. Miklós egész nap a tanácsházán volt, és intézte a dolgokat. Este fáradtan jött haza, de a szeme ragyogott a boldogságtól. Végre! Nagyszerű dolog tenni valamit a hazámért! Az a lényeg most, hogy ne legyen semmi erőszak, ne legyen semmi bosszú, hanem szépen békésen átvezetni ezt a falut az új világba. Tudod-e, hogy milyen nehéz ennyi szenvedés és igazságtalanság után az embereket visszatartani a megtorlástól, hogy ne essenek egymásnak azok, akiket ebben az elmúlt tíz évben megtépáztak?! Megértelek, segítelek is ahogy tőlem telik, de nem tehetek róla, én nagyon félek. Félek és féltelek. Én nem félek. Az egész ország mellettünk áll, nem hallottad a rádió híreit? A budapestiek harcolnak, és a katonák átálltak a forradalmárok oldalára. Szép és tiszta úgy ez a mienk. Bár igazad lenne! Miért ne sikerülhet-

ne végre lerázni az idegeneket a nyakunkról? Majd segítenek a külföldiek is, a gazdag és demokratikus Nyugat, hiszen éppen elég adóssága van már velünk szemben. És az oroszok? Ők is hagyják, hogy mi, ez a kicsi nemzet megszégyenítse őket? Ugyan már! Van nekik elég nagy területük Ázsiában, majd szépen hazamennek, és itt hagynak minket. Azért csak nagyon vigyázz!

A faluban rend volt és senki sem áll bosszút a régebbi ellenségén. Lehet, hogy akart volna, de nem engedi meg a Forradalmi Bizottmány a rendbontást. Október 24., október 25., 26., 27., 28., 29., 30., és még mindig jönnek a budapesti forradalom hírei: A Forradalom becsületes. Az üzletek kirakatai be vannak törve, de az árú benne érintetlen. A Forradalom becsületes és mindenki egyet akar. Szabadságot. És lőnek. Lövöldözésről hallani, a rádió ostromáról, később a Kossuth-téri vérengzésről. A faluban béke van. Budapesten folyik a harc. Éheznek az emberek. A falu élelmet küld a fővárosnak. Ingyen! Libát, kacsát, kenyeret, és mindent, ami az elszegényedett vidéken még fellelhető. A Termelőségvetkezetet fel akarják oszlatni, az elbitangolt javaikat a parasztok haza akarják vinni. A Forradalmi Bizottmány nem engedi, még nincs itt az ideje. A falu párttitkára elbújik, ő tudja miért. A falu főterén lézengenek az emberek és hallgatják a központi hangszóróból harsogó híreket.

November 1, 2, 3 – talán már nem kell rettegnem, talán már túl vagyunk a nehezen és sikerült! A forradalom győzött, sikerült!!! Csoda. Miklósnak igaza volt, szabadok leszünk, és ez valami hihetetlen! Elmennek az oroszok, megszűnik a megszállás, mindenki dolgozik és boldogul, nem kell többé reszketni az ÁVH-tól, az éjszakai elhurcolásoktól, nem kell többé hazudozni és alakoskodni azért, hogy hagyjanak élni és megélni. A boldogság közel van, elérhető, a szabadság itt áll a kapu előtt, és már csak napok kérdése, hogy minden álmunk megvalósuljon.

A kollégák és a barátok is örülnek, mindenki lesi a legújabb híreket és azonnal adja is tovább. Van akinek nem minden tetszik, meg is mondja, már megteheti, hiszen demokráciában fogunk élni és akkor már nem tesz lakatot a szájunkra a hatóság. Hihetetlen ez a felszabadult öröm. Nagy Imre a miniszterelnök, az a Nagy Imre, aki anyámékat is kiszabadította a kényszermunkatáborból, már egyszer bebizonyította, hogy lehet benne bízni.

Valaki szembeszáll az ország akaratával

1956. november 4.!!! Hajnali négy óra, és a fegyverek újra megszólalnak. Az orosz hadigépezet megindult az országunk keleti feléből Budapest ellen. Van már áruló kormányunk, valaki szembeszáll az ország akaratával, vágyaival, és a kivívott szabadság helyett idegen csapatokat zúdít a nyakunkba. A Forradalmi Bizottmány feloszlott, és ugyanaz a pártbizottság, amelyik Debrecenből utasította a megalakítását, most azonnal a megszüntetését adta parancsba. A „barátaink” elfordultak az utcán, ha véletlenül találkozunk, és megszűntek a naponkénti kártyacsaták is. Az igazgató, aki Miklóst a kórház képviselőjében annakidején a tanácsházára küldte, most azt hangoztatta, hogy neki ehhez semmi köze nem volt, a segédorvosa saját maga tolta fel magát erre a posztra. Az Aszalós Miskák és fehérszájú Tót Miskák nem győzték hangoztatni, hogy mi minden szabálytalanság történt az alatt a tíz nap alatt a tanácsházán. Ákombákom írással írott névtelen levelek figyelmeztettek arra, hogy ki ne merészkedjek az utcára, mert megtalálják a módját, hogy eltegyenek láb alól.

November 26-án betelt a pohár. Sanyi, a mentős felajánlotta, hogy elvisz mind a négyünket Budapestre, ne legyünk életveszélyben. A két gyerek, Miklós és én szorongtunk az autóban a biztonságosabbnak vélt szétlőtt fővárosunk felé, ahol az akkori világ leghatalmasabb és legerősebb hadserege várt minket, nem a hálás honfitársaink. A legtermészetesebb dolog volt, hogy éjszaka induljunk. A mentős Sanyi értünk jött, és mi felszabadultan vágtunk neki a 200 kilométeres útnak. Azaz vágtunk volna. Fehérszájú Tót Miska volt aznap a portás, és egyszerűen megtiltotta, hogy kimenjünk a kapun. A mentős Sanyi erőyes fellépése kellett ahhoz, hogy kinyissa előttünk a kórház vaskapuját.

Amilyen gyorsan csak lehetett, úgy hagytuk el a falut. A kisebb gyermek beteg volt, valami furcsa kelés keletkezett a popsiján és nem akart begyógyulni. Mindenféle kenőccsel kengettük, de nem használt semmi. Most is szenvedett szegényke, mert csípte-marta minden, és nem volt mód a tisztába tevérsre.

Az út Budapestre tankok és ágyútalpak között vezetett. Az Üllői úton iszonyú látvány volt a sok kiégett ház és üveg nélküli ablak. Az oroszok úgy álltak az utakon, mint akik pontosan tudják, hogy innen soha többé nem mennek el, itt maradnak és itt fognak élni.

Mi meg menjünk oda, ahová tetszik. Mentek is a magyarok. Addigra már egy nagyvárosnyi ember gondolta meg, hogy itt maradhat-e a saját hazájában, vagy jobb lesz, ha útilaput köt a talpára és más hazát választ. Nyitva volt a

határ, mindenki ment, menekült, és reménykedett, hogy átjut Ausztriába. Mi Budapestre menekültünk, és nem mentünk tovább. A beteg gyerek, a bizonytalan jövő, és az ártatlanságunk biztos tudata ittmaradásra biztatott. Miklós papa egyfolytában aggódott azért, hogy mégis meggondoljuk a dolgot, és elmegyünk, elvisszük magunkkal a szerelmes unokáit. Örült a döntésünknek. Joli mama, Miklós édesanyja megijedt, amikor meglátott bennünket, ágrólszakadt menekülteket. Azonnal ágyacskát csinált a gyerekeknek, és azok boldogan bújtak a jó meleg pihe-puha tollpárnák közé. Fogalmunk sem volt, hogyan lesz tovább.

Azt tudtuk, hogy itt nem maradhatunk, lakásunk nincs, egyáltalán semmink sincs. Van két aranyos kislányunk. Mások még mindig mentek a határ felé, átszöttek Ausztriába, a lágerbe. Mi maradtunk, és vártuk a csodát. A csoda meg is jött. December 13-ára tűztük ki azt a határidőt, hogy ha addig nem találunk valamilyen lakásmegoldást Budapesten, akkor mi is útnak indulunk Nyugatra. 12-én este szólt a telefon, egy távoli, nagyon távoli ismertős vagy rokon? Szólt, hogy másnap menjek el az Iskola utcába, mert akarnak velem lakásügyben beszélni. Még alig pirkadt már menni akartam, alig tudtak visszatartani. Az ismeretlen ismerős közölte velem, hogy ők el akarnak menni, a lakást ide adják nekünk, ha mi ezt megfelelőnek találjuk. Hálából nekik adtam az egyetlen ékszeremet, apámtól nászajándékkul kapott arany karkötőt, amit alig akartak elfogadni. Azonnal „átköltöztünk”. Nem győztük csipkedni a könyökünket, hogy meggyőződjünk arról, mindez nem álom, hanem valóság.

Az örömünk akkor lett teljes, amikor Miklós állást is kapott az Országos Mentőszolgálatnál. Így hát lett újra otthonunk, csak a berendezés hiányzott. Én vállalkoztam arra, hogy leutazom Újfaluba az ottmaradt holmikért. Segítségül kértem a házmester nénit, akivel vonatra ültünk és rettenetes sok ideig vonatoztunk az ország keleti felébe. Ő Püspökladányba tartott a rokonaihoz. Mindenütt orosz katonák voltak, tankok és ágyúk, teherautón száguldozó egyenruhások. Lépten-nyomon igazoltattak bennünket a vonaton, késő este lett, mire beértünk az újfalui állomásra.

A legnagyobb meglepetésemre a lakásunk ajtaját lepecsételve találtam. Szabályos tanácsi pecsét volt rajta, tehát feltörni tilos. Most mit csináljak??! A sötétség leple alatt felkerestem a mentős Sanyit, és elmondtam neki, hogy mi a gondom. Ő erre csuklott egyet és közölte velem, hogy tíz perc múlva ott lesz a kórház teherautójával és még három barátjával, Én addig rámoljak össze mindent, de sötétben, ne gyűjtsak lámpát. Elkezdtem a lehetetlent megvalósítani.

A pecsétet egy másodperc alatt feltörtem. Majdnem ugyanolyan volt, mint amelyet a szegedi otthonunkra tettek 1952-ben. A nagy konyhakést a kezem ügyébe helyeztem minden eshetőségre számítva. Volt már benne némi tapasztalatom, hogy hogyan lehet nagyon rövid idő alatt úgy berámolni egy lakás berendezését, hogy a lehető legkevesebb maradjon itt. A lepedőket kirángattam a szekrényből, ruhákat, párnákat, paplanokat belekötöttem, a fiókos szekrény fiókjaiba az összes edény belefért, a gyermekágyat szétszedtem, a díványokat és az asztalt Sanyi és a három barátja már pakolta is fel azonnal az autóra.

Már majdnem készen voltunk, amikor megjelent a kórház igazgatója, és közölte velem, hogy amit csinálók az jogtalan, mert le volt pecsételve az ajtónk. Biztosítottam arról, hogy láttam a pecsétet, azt is tudtam, hogy nem szabad bejönnöm, de ha nem haragszik most azonnal eltűnök és soha többé nem lát engem. Kértem, hogy most se lárson, mert még neki lehet ebből baja. Az igazgató viszont ragaszkodott ahhoz, hogy üres kézzel távozzak, de azonnal, és akkor ő senkinek sem fogja elárulni, hogy látott engem. Sanyiek a pakolást befejezték, én elegánsan felkapaszkodtam a teherautóba és elviharoztunk a fekete éjszakába. Fehérszajú Mihály ugyan igyekezett megakadályozni a kijutást a kórházból, de mire a részeg fejével felfogta, hogy mi történik, és mire megtalálta a telefont, hogy értesítse a rendőrséget, addigra mi már túl voltunk Újfalu határán.

Hazafelé az út még rettenetesebb volt. Rengeteg orosz katona teherautókon tartott Budapest felé, tankok százait láttuk, gyanús fények villódzdtek, egy-egy lövést is lehetett hallani, de elég távolról. Budapest határában elkezdődött az igazoltatás újra. Este lett, mire hazaértünk. Az eső meg csak esett, és esett és esett egész úton. Sóvárogva gondoltam egy jó fürdőre, egy csésze forró teára. A családom nem nagyon hitte el ezt a valóban nehezen hihető történetet. Az igazgató úr biztosan csak jót akart – mondták. Elég rosszul csomagoltál, nézd a szép új díványnak kicsorbult a lába – mondták kedvesen, miközben én a sérült díványon már el is aludtam. Hihetetlen, hogy az emberek ilyen gonoszak lennének. Nem történt semmi a forradalom alatt a kommunistákkal, miért állnának most bosszút? Nincs semmi ok rá. Senki nem nyúlt fegyverhez, és még egy pofon sem csattant el a tíz nap alatt. Lepecsételni az ajtót? No ki halott már ilyet? Én már hallottam ilyesmit, sőt láttam és tapasztaltam is. Akkor, azon a sötét júliusi éjszakán.

A lakásunk lassan otthonná változott, szépen berendeztük a két dívánnyal, a két kis gyermekágygal, a fiókos szekrénnel és az asztallal. Már nem hiányzott semmi sem, és nem értettük, hogy miért is akartunk elmenni az ország-

ból. Apám nagyon megijedt, amikor megtudta, hogy miért jöttünk el Újfaluból. A lelkemre kötötte, hogy senkinek egy szót se szóljak az ott történekekről, mert abból nagy baj lehet. Én egy kézlegyintéssel elintéztam az aggodalmát, bár sokkal jobb lett volna, ha hallgatok rá most az egyszer.

Miklós a Mentőknél dolgozott, egész nap rótták a várost, rengeteg dolguk volt. A legnagyobb ijedelmekre kitört a paralízisjárvány, közönségesen a gyermekbénulásnak nevezett rettenetes betegség. Féltettem a gyerekeket, fokozott elővigyázatosság mellett is törtéhet fertőzés, aminek beláthatatlan következményei lehetnek. Minden igyekezetemet és figyelmemet lekötötte a betegség elleni küzdelem, és közben észre sem vettem, hogy szépen lezárták újra a határt, hogy letartóztattak embereket, akik részt vettek a forradalomban, súlyos ítéleteket hoztak ellenük, jóllehet nem tapadt vér a kezükhöz. A kádári ígéretekből semmi sem lett. Marosán elvtárs, akit a köznyelv csak bucigyurinak csúfolt, mert pékből lett politikus, Debrecenben fröcsögő, habzó szájjal követelte, hogy amelyik községnek nem volt „ellenforradalmárja” az szüljön egyet és akassza fel. Elkezdődött a kegyetlen leszámolás, teljesen mindegy volt, hogy ki mit csinált vagy nem csinált, az ítéletek olyan magasak voltak, amit a legvadabb fantáziával soha senki elképzelni sem tudott. A bíróságok úgy osztogatták a halálbüntetést, mit a közértes a kenyeret, és aki megúszta 12-15 évvel, az örülhetett az enyhe ítéletnek.

Március körül kezdtünk csak feleszmélni. Miklós papa feltűnően ideges volt, és komoly kilókat adott le. Nagyokat sóhajtozott és állandóan magát okolta azért, hogy itthon maradtunk. Próbáltuk vigasztalni, megnyugtadni, azonban ez még rosszabb volt, mert valami rejtélyes ok miatt a szavaink az ellenkező hatást érték el nála. El sem tudtuk képzelni, hogy mi lehet a valós oka ennek a láthatóan kemény gyötrődésnek.

Anyám a két fiúval és Papával, nem sokkal a forradalom előtt átköltöztek Kiskunhalasra. Anyám ígéretet kapott a postától, ahol azelőtt dolgozott, hogy felveszik az állandóan emberhiánnyal küszködő hivatalba, sőt még lakást is biztosítanak a számukra. Érzékeny búcsút vettek Károlytól és Olgától Salgótarjánban, és tele reménnyel, bizakodással elindultak a kis maradék motyójukkal az új élet felé. Ez a holmi annyira kevés volt, szinte semmi, hogy nem került nagy fáradtságba a költözés. Két szék, négy Ebesről elhozott dohos matrac, egy kis ládában edényféle és ruhanemű. Azonban amikor Halasra értek kiderült, hogy nincs se állás, se lakás a számukra. Nagyon sajnálta a posta főnöke, de nem szállhatott szembe a szegedi Igazgatóság akaratával. Kaptak ideiglenes használatra egy mosókonyhát, amelyben egy katlan is volt közepén.

A katlan köré helyezték el a fekvőhelyeket, és a holmikat beletették a jobb napokat látott hatalmas rézüstbe.

A következő évben már egy üzlethelyiségbe költözhettek, ahol volt egy nagy helyiség kirakattal, egy másik kisebb helyiség egy ablakkal és hátul az udvarban az „összkomfort”. Idősebbik öcsém visszautazott Salgótarjába, és ott érte a forradalom. Anyámék pedig egyfolytában aggódtak miattunk is, a testvéremért is, mert a Szabad Európa rádió szörnyűségekről, harcokról, bombázásokról számolt be nap mint nap. Ellenőrizhetetlen hírek terjedtek gomba módra. A megélhetésüket végül is az Utasellátó Vállalat biztosította, ahová Anyám hajnalonként szendvicseket készíteni járt.

Szép lassan elmúlt a járványveszély. Nyár derekán jártunk már, amikor eljutott a tudatunkig, hogy amit az ország első embere ígért – nevezetesen azt, hogy akinek nem tapad vér a kezéhez, nem vonják felelősségre a forradalomban tanúsított magatartása miatt –, nagy hazugság volt. Menekülésre azonban már nem volt lehetőség. Szembe kellett néznünk a kegyetlen valósággal. Azzal vigasztaltuk magunkat, hogy semmiféle véres cselekmény a faluban nem volt, és majd az emberek kiállnak mellette és tanúsítják, hogy a béke megőrzésében egyedül az övé az érdem.

2065 nap

Július 17-én délelőtt megjelent egy civil ruhás ember a lakáson, és nagyon udvariasan felkérte Miklóst, hogy egy bizonyos Csóra József letartóztatott ügyében menjen be a kerületi kapitányságra, mert tanúskodnia kell. Akkor én kinéztem az ablakon, megpróbáltam sírás nélkül, hősiesen elbúcsúzni a távolodó alaktól, és pontosan éreztem, hogy nagyon sok idő múlva látom majd újra, vagy talán soha. Az első vonattal elutaztam Újfaluba. Éjszaka értem oda, az utcák természetesen üresek voltak, sehol egy teremtet lélek nem volt. Izgatott voltam az előttem álló feladat miatt, beszélnem kell sok emberrel, de legelőször a kórház igazgatójával. Az állomáson vártam meg a hajnal pirkadását, és ezalatt összeszorult gyomorral gondoltam a kis gyermekeimre, akiket a barátok felügyeletére bízam.

Megpróbáltam pontos haditervet készíteni. Első az igazgató, utána a párttitkár, a rendőrparancsnok, az ÁVH-parancsnok stb. Végre világos lett, és elindulhattam az emberekbe vetett hitem maradék morzsáival, hogy szembezálljak egy ördögi hatalommal. A kórház igazgatója kelletlen és fagyos

udvariassággal fogadott. Semmiféle segítséget nem ígért, sőt valami olyasmit is mondott, hogy ő valójában semmiről sem tud, mert azokban a kritikus napokban a Forradalmi Bizottmány elzavarta a posztjáról, és bujkálnia kellett. Bután bámultam rá, hiszen pontosan tudtam, hogy ebből egy árva szó sem igaz. Nem ön volt igazgató úr, aki a férjemet küldte be a kórház részéről a Forradalmi Bizottmányba? Miket beszél? Én az egész idő alatt ki sem mozdultam a lakásomból. És csak nem gondolja komolyan, hogy ha rám lett volna bízva a választás, akkor éppen egy ilyen lázongó fiatalembert küldtem volna oda, aki ráadásul idegen is ebben a faluban. Egészen biztosan tudom, hogy írásban utasította a férjemet erre. Jobb lesz, ha erre az írásos utasításra nem hivatkozik, mert én is teszek akkor egy-két lépést, hogy a férje jó pár évig ne okozhasson nekem galibát. Most pedig menjen el!

A következő állomásom a párttitkár volt. Kértem a segítségét, hiszen ő ismerte a legjobban az itteni eseményeket. A nehéz napokban a haja szála sem görbült, sok esetben a véleményét is kikérték. Nem tudom, mit kér tőlem. A debreceni pártbizottság utasításáról nem tudok semmit, de ha lett volna ilyen utasítás, akkor azt én kapom kézhez és nem egy párton kívüli, aki feltolta magát a mi falunk vezetőjének. Kérem, ne zavarjon ezekkel a piszlicsárré ügyekkel, nekem sok dolgom van. A rendőrfőnöknél tett látogatásom sem végződött másként. Biztosított arról, hogy a bíróság majd a két gyermeket és engem tekintetbe vesz az ítélet meghozatalánál, a többről pedig nem hajlandó nyilatkozni. A bizonyított tények beszélnek asszonyom. Aki bűnös, az lakoljon a vétkeiért.

Amikor a bizonyítandó tényekről beszélt, egy másodpercre megnyugodtam. Újra és újra átgondoltam az egész időszakot, és megállapítottam, hogy semmiféle szabályellenes dolog nem történt, semmilyen erőszak nem volt. Ezeket majd bizonyítják, és felmentik természetesen. Amikor a hideg és szinte kegyetlen szemét láttam, közömbös arcát és fenyegető hangját hallottam, már nem sok reményem maradt. Az emberi tisztességbe vetett hitem morzsáit akkor szórtam szét a falu főterén a verebeknek.

A bíróságra mentem abban a reményben, hogy ott talán találkozhatok Miklóssal. A bíróság épületében volt a fogda. A WC-ablakból le lehetett látni az udvarra, ahol a Forradalmi Bizottmány tagjai szépen egymás után hátratett kezekkel rótták a köröket. Egyetlen pillanatra összevillant a tekintetünk. Az övében öröm gyulladt fel, az enyémben valószínűleg aggodás, féltés, ugyanakkor biztatás is. Ebben az egyetlen másodpercben titkos szövetséget kötöttünk, erős és megbonthatatlan szerződést, amely kitartott sok-sok éven át

Az első és sikertelen utazásom Újfaluba nem volt egyben az utolsó is. Az olcsó személyvonat éjszaka indult Budapestről, hajnalban ért oda, délelőtt le kellett adni a tiszta fehérneműt és kivárni, amíg kiadják a szennyest. Utána megkeresni valamelyik barátot és szóra bírni, délben haza indulni a gyerekekhez újabb csalódással gazdagabban. Többé nem engedtek be a bíróság WC-jébe sem, így hát nem láthattam meg titokban. Közben átvitték Újfaluból Debrecenbe, és én utaztam, mint egy megszállott minden héten a tiszta ruhával abban a reményben, hogy tudok valakit találni, aki segít, aki mellé áll. Minden józan ész szerint ezek teljesen felesleges remények voltak, mégis utaztam néha fél lábon állva a zsúfolt személyvonaton.

Teljesen egyedül maradtam a gondjaimmal. Miklós papa Dorogon dolgozott, ő csak egy héten kétszer jött Budapestre. Apám félt az egészségtől, és arra biztatott, hogy váljak el. Anyámék vidéken voltak, Halason, ahol a megélhetésükért folyó harc minden erejüket felemésztette. Az utazgatásaimmal semmit nem tudtam elérni, szép lassan becsukódott előttem minden ajtó. A nyomozást is, és a bizonyítási eljárást is zárt ajtók mögött folytatták. Onnan az égvilágon semmi nem szivárgott ki. A régi barátnak hitt emberek kerültek, nem nyitottak ajtót, ha becsöngettem hozzájuk. Nem ismertek meg az utcán.

Akit a politika a saroglyához kötött

Megtudtam, hogy a tárgyalás 1957 márciusában lesz Debrecenben. Azt is megtudtam, hogy zárt tárgyalás lesz, és a legsúlyosabb váddal fogják majd kezelni az ügyét, az akkori szóhasználat szerint „duplanullás”, azaz teljesen titkos ügykezelés lesz. Miklós papa Budapest egyik legjobb ügyvédjét kérte fel, hogy mentse meg a fiát. Az ügyvéd természetesen nem a fapados személyvonattal járt le Debrecenbe, hanem a belföldi légitársaság gépével és napon-ta. A három hétig tartó tárgyalás a remények és kétségbeesések időszaka volt avval a képtelen ötlettel együtt, hogy segítsek rajta. A tárgyalóterembe a bíró leszegett fejfel ment be, mint aki nem akarja mutatni az arcát a kinn várakozó hozzátartozóknak. A folyosót is lezárták, amikor a rabokat elővezették, még ott sem tartózkodhattunk. A terembe csak az ügyvéd mehetett be.

A vádiratot nem adták ki még az ügyvédnek sem. Az ügyész ismertette a vádat, és az ügyvéd később elmondta, hogy a legsúlyosabb ítélet várható, népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése miatt. Jöttek a vád tanúi szépen sorban. Mindegyik – volt vagy harminc – azt bi-

zonygatta, hogy rettenetes dolgok történtek a Forradalmi Bizottmány működése alatt. Többek között az is megtörtént, hogy kiadta a Bizottmány a parancsot betonbombák készítésére. A falu határában volt ugyanis egy sportrepülőtér, rajta két kisebb gép, remek lehetőség onnan a szovjet tankokat bombázni. Betonbombákkal. Az orosz katonák tudottan nagyon szeretik a tejet. Ezért az elnök kiadta a parancsot, hogy ópiumot kell a tejbe keverni, és úgy kell a katonákat azzal megitatni. Ilyen és ehhez hasonló blőd dolgokat tanúsítottak, de a védelem tanúit elfelejtették kihallgatni.

Egyetlenegy öreg parasztember került be tanúként a tárgyalóterembe. Az ő vallomását egy kis mesébe foglalta be. „Régen sok farkas járt a debreceni határban, főleg télen, amikor az éhség elvette az eszüket és megtámadták az embereket is. Ezért aki messzebb útra merészkedett a kocsi saroglyájához egy harmadik lovat odakötött, hogy amikor már nem bírnak a farkasokkal, akkor eleresztik azt az egy lovat. A toportyánok nekiesnek és felfalják a lovat, addig a kocsi vagy a szán utasai és a megrémült lovak megmenekülnek. Így járt ez az ember is, akit a politika a saroglyához kötött, és fel is áldozott azért, hogy a valódi gonosztevők megmeneküljenek.” Az öregot azonnal kidobták a terem-ből, hiába tiltakozott.

Az ítélethozatal is zárt ajtók mögött történt. Az ügyvéd jött ki és értetlenkedve mesélte az indokolást – nem történt ugyan semmiféle bűncselekmény, de történhetett volna a vádlott társadalmi helyzete, politikai beállítottsága, osztályidegen volta miatt. Ezért 15 év, azaz tizenöt év börtönre ítéltetett⁴⁶⁷. Ehhez az ügyész még súlyosbítást is kért. Az ügyvéd is fellebbezett a súlyos ítélet miatt. Hivatkozott a tanúk nem egészen pontos emlékezetére, a vallomások képtelenségére. Emlékeztette a tisztelt Bíróságot, hogy az egyik tanú, név szerint Aszalós Miska a kórház mosómestere egy patyolat-fehér rongyba csavart pisztolyt hozott be a tárgyalásra, és azt állította, hogy ezt a mi kertünkben találta elásva a nagy jegenyefa mellett. A bíró úr megkérdezte, hogy ebben a rongyban volt-e a pisztoly elásva. Miska büszkén rávágta, hogy neki a múlt héten sikerült megtalálnia a bűnjelet így, ahogy a tisztelt bíróság látja. A bíró Miskát eltanácsolta, hiszen az esetleges fegyverelrejtés óta két tél telt el hóval,

---

467 **B.I.1087/1957-25. sz.** A debreceni megyei bíróság, mint büntető bíróság **Csóra József és társai** büntető perében Debrecenben február 10-től 21-ig tartó zárt tárgyalás alapján ítéletet hozott, mely szerint **dr. Dubay Miklós** bűnös a „népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés büntetében, mind ezek fellett diszponált is, mint a szervezkedés feje irányította az ellenforradalmi apparátus munkáját. – BHÖ. 1. pont. 1. bek”.

sárral, esővel. Miska nagy dérrrel-durral távozott, és nem értette, hogy a bíró miért nem adott neki igazat.

Nem tudom leírni azt az érzést, ami az ítélet kihirdetése után előtört. Volt abban düh, volt fájdalom, kétségbeesés, volt félelem, féltés, – rettenetes volt. Hihetetlen volt az egész, és mégis igaz. Nem követte el a bűnöket, de elkövet-hette volna, ha módjában állt volna! Tizenöt év! Hozzá teljes vagyonelekobzás, és tíz évig a közügyektől való eltiltás, mint mellékbüntetés. És mi lesz, ha helyt adnak az ügyészi fellebbezésnek? Mi jöhet még ezután? Életfogytiglan? Vagy esetleg... Nem, ezt már nem lehet kibírni! Az ügyvéd értesítette Miklós apát az eseményekről, aki a hír hallatára rosszul lett. Ahogy magához tért, azonnal intézkedni kezdett, nekem akart állást szerezni. Ez azonban előre nem látható akadályokba ütközött, mert sehol sem akartak felvenni. Minden főnök azt mondta, „Váljon el!”. Nem alkalmazok egy ellenforradalmár feleségét. Nem adhatok állást egy olyan embernek, aki közösséget vállal egy 56-ossal. Nincs miből élni? Sajnálom, akkor pusztuljon el! Van két gyereke? Azt majd felneveli az állam, legalább jó politikai nevelést kapnak az intézetben. Ha sokat jár a szája, majd elvesszük a gyerekeit és akkor már senkit sem érdekel, hogy magával mi lesz. Az ítélet után Miklós papa úgy lefogyott, már egyetlenegy nadrágot sem tudott felvenni. Állandóan rágta magát, okolta a saját önzését a törtétekért.

Miklós papát nem láttam többé egészségesen. Üzent, hogy menjek el hozzá Dorogra. Rohantam, ahogy csak tudtam. Beteg volt, nagyon beteg. Az első infarktus nem vitte el, de orvosként tudta, hogy a második nem lesz ilyen kíméletes hozzá. Sápadtan feküdt az ágyában és jó kedvet erőltetett az arcára. A legnehezebb idők még csak most következnek, és én most elmegyek, nem lehetek mellettetek. Itt hagylak egyedül, mert ez a te harcod lesz. Vigyázz magadra és a gyerekekre! A temetésén sorfalat álltak a bányászok, akik tisztelték és szerették őt. Amikor munkába állt, nem értették, hogy az új doktor, aki Budapestről jött, miért akar teljes bányászfelszerelésben leszállni velük a mélybe, és miért dolgozik ott két álló hétig velük. Honnan tudjam, hogy milyen körülmények között szerzik a sérüléseiket és a betegségeiket, ha fogalmam sincs, hogy mit csinálnak. Május 26-án eltemettük Miklós papát.

Június 20-án beszélőre kaptam engedélyt a váci börtön hivatalos levelező-lapján. Már március óta nem találkoztam Miklóssal, így hát nagyon megörültem a lehetőségnek, hogy végre láthatom. A húsz perc alatt, amíg az engedélyezett látogatás szólt, csak néztük egymást messziről, hunyorogva. Két sor rács volt közöttünk. A rácsok között sétált a börtönőr, időnként megállt és

jól megnézett bennünket. Azután továbbment, de ezalatt mi értékes perceket vesztettünk az amúgy is rövidre szabott találkozásból. A rabok sorban ültek és a látogatók is, mindenki hangosan beszélt, sőt kiabált, hogy a másik meghallja. Emberhez nem méltó, megalázó és szégyenletes volt az egész.

Meg kellett élnem valahogy a két kicsi gyermekemmel még akkor is, ha ez szinte lehetetlennek látszott. Állást nem kaptam, pénzem nem volt. Anyámék küldtek minden hónapban segítséget, hol egy kosár krumplit, hol egy kis disznótoros kóstolót, hol gyümölcsöt. És legtöbbször pénzt. Pénzt, amiért az én édes jó anyám hajnalban kelt és az utasellátó büféjében szendvicseket készített mielőtt bement volna a postára, ahol dolgozott. Rettenetes volt elfogadni, mert tudtam, hogy nekik még nagyobb szükségük van rá, mint nekem, hiszen én elfoglaltam egy lakást, lett otthonom. Nekik nem lett, mert amikor már azt hitték, hogy a lakáskiutalás a kezükben van, és másnap beköltözhetnek egy halasi bérház egyik kétszobás lakásába, akkorra kiderült, hogy a lakást már egy katona elfoglalta. Venni nem tudtak, mert nem volt miből.

Szerencsére a gyerekek nem válogattak az ételben, és nem követelték soha a szép ruhát sem. Volt a házban egy kedves varrónő, aki időnként megtoldotta a kinőtt szoknyákat, kabátokat. Az ételmezés elég nagy gond volt, de hála Istennek ezt is megoldotta az emberséges és együtt érző óvodavezető-nő, akinek örök hálával tartozom. Felvette mind a két gyereket az óvodába, és így minden nap kaptak rendszeren meleg ételt. Egyik szombaton már csak tíz forint volt itthon, és éppen azon gondolkoztam, hogy tejet vagy kenyeret vegyek rajta két napra, amikor csöngetett a postás. Levelet hozott. Teljesen ismeretlen név állt a borítékon. Amikor kinyitottam, kiesett belőle száz forint. A mai napig nem tudom, ki küldte.

Határsáv, tilos a belépés

Augusztus 18-án van Anyámnak és Ilonka nagymamának a névnapja, amit évtizedek óta mindig megünnepel a család. Más névnapokat nem, de ez az egyetlen napja az évnek, amikor végre mindenki megjelenik, virágot hoz és szereti egymást. Felkerekedtünk hát mi is hárman, hogy meglátogassuk a kicsi és egyedül éledgélő nagymamámat Domaszéken. Vonattal mentünk Szegedig, onnan autóbusszal tovább egészen a Várkonyi-tanyáig, ahol az autóbusz legközelebb érinti a domaszéki kis tanyát. A pöfögő, zakatoló és füstöt okádó gépjármű egyetlen használható alkatrésze az irányjelzője volt, amelyet kézzel

kellett működtetni. Nehéz utazás után végre leszállhattunk, és elindulhattunk a poros, királydinnyés úton. Némi bonyodalmak árán végre megérkeztünk a tanyára. Nagymama nagy örömmel fogadott bennünket, és azonnal tervezgetni kezdte a következő napokat a dédunokái számára.

Nemsokára megjelent egy általam eddig nem ismert ember, közölte, hogy ez határsáv, és felszólított, hogy menjünk el azonnal. Szegény nagymamuskám! Hiába sírt, könyörgött, nem lágyult meg az ember, azonban annyit megengedett, hogy estig maradhatunk. Este megy egy autóbusz Halas felé, azzal el kell utaznunk. A ház, ahol az egész gyermekkoromat töltöttem, illetve az évnek minden varázslatos nyarát, majdnem romokban volt már. Az istállót lebontották, sőt a kamrát is. A szobából ki lehetett látni a kék égre, de nem csak az ablakon át, hanem sajnos a tetőn keresztül is. A vert fal szépen dőlt kifelé. Rettenetesen megijedtem, hogy mi lesz, ha nagyanyámra rádől a ház, és kérlelni kezdtem, jöjjön el hozzánk, ott nagyobb biztonságban van. Erre ő semmi hajlandóságot nem mutatott. Szelíden rám nézett, és azt mondta: Nem félek szembenézni a sorsommal.

Laci papát törölték az ügyvédek sorából

Este elutaztunk a Halasra tartó pöfögővel, ahol Anyám azzal a hírrel fogadott, hogy Laci papa megbénult a fél oldalára, mert kapott az Ügyvédi Kamarától egy levelet, amelyben értesítik, törölték az ügyvédek sorából. Miért? Csak. Indokolás nincs. Vigasztalhatatlan volt. Csak feküdt az ágyban, és meredten bámulta a mennyezetet, se anyámra, se rám nem nézett. Motyogott valamit maga elé, de nem értettük meg. Természetesen az orvos utasításait szigorúan betartva próbáltuk egy kicsit visszahozni az életbe. A gyerekek, mint akik pontosan tudják, értik, hogy itt most nagy szükség van rájuk, elkezdtek mókázni, mesélgetni a Laci papának, aki azért fekszik fényes nappal is az ágyban, mert biztosan nagyon fáj a lába. „Fáj, Fáj, nagyon fáj, ha meggyógyul, majd nem fáj” szavalták buzgón a kis versikét.

Másnap hazautaztunk, és első dolgom volt az Igazságügy Minisztériumba telefonálni, és kihallgatást kérni dr. Récei László miniszterhelyettes úrtól, aki a Laci papát nagyon jól ismerte. Azonnal fogadott, és egy kicsit meglepődött, amikor meglátott, mert még mindig az a kis tejfelszőke feketeszemű gyermek volt az emlékezetében, aki régebben én voltam. Előadtam neki a sérelmemet, hogy az én drága Laci apómmal mi történt. A miniszterhelyettes úr

nagyon mérges lett és azonnal telefonhoz ugrott, valakit felhívott. Az egyoldalú beszélgetésből megértettem, hogy azt az embert, aki a nyilasok idejében megmentette őt a zsidó kollégát attól, hogy elcipeljék és lágerbe zárják, nem lehet csak úgy kidobni az ügyvédi kamarából. Közölte, hogy menjek csak haza szépen, a dolog el lesz intézve. Én nagyon hálásan megköszöntem a közbenjárását. Elmondtam azt is, hogy milyen rossz körülmények között laknak, mert elhurcolták őket a Hortobágyra, és az amnesztia óta még nem tudott vásárolni magának egy valamirevaló ruhát, és csak a szegényjogos ügyeket kapja meg a bíróságtól védelemre, és a rettenetes reumája gyötri a nedves, sőt vizes ebesei ól óta, amiben másfél évig lakott. A miniszterhelyettes elkerekedett szemmel bámult rám, semmiről nem tudott, vagy esetleg nem is akart tudni, Azt hiszem, alig várta, hogy kituszkoljon az ajtón. Még azon a héten Laci papa megkapta a levelet a Kamarától, melyben bocsánatot kérnek tőle a kellemetlen félreértésért. A bénultsága lassan megszűnt, a szemébe visszaköltözött az elevenesség, sőt az életkedv is látszott már az arcán.

Másodfokú tárgyalás

Lassan, kínlódva telt az idő. A másodfokú tárgyalást november 8-ára tűzte ki a legfelsőbb Bíróság. Az izgalomtól és az aggodástól azt hiszem nem voltam magamnál. Minden lehetséges, hiszen az ügyész súlyosbításért fellebbezett. Minden lehetséges!!!! Nappal a gyerekek miatt nem mutathattam félelmet, nem említhettem az aggodalmaimat, éjszaka pedig... nos éjszaka hihetetlenül lassan telt az idő. És végre eljött a tárgyalás napja. Most is titkos tárgyalást írtak elő, amelyen nem lehetett magánszemélynek, családtagnak részt venni, csak az ügyvéd mehetett be a tárgyalóterembe. Elővezették, mint valami rablógyilkost, a kezén bilincs volt, csíkos ruhában. Egyetlen szót sem válthattunk egymással. Amikor az ügyvéd kijött és megmondta az ítéletet, majdnem elájultam az örömtől. 15 év helyett „mindössze” 9 évet kapott, teljes vagyonek kobzást és 10 évig a közügyektől való eltiltást, mint mellékbüntetést. *Kilenc* év! Ezt már ki lehet bírni. Ez hattal kevesebb, mint az elsőfokú ítélet volt. Nem lesz könnyű kibírni, de mégsem súlyosbítás! Gyorsan kiszámoltam, hogy mikor letelik a büntetése, akkor 36 éves lesz, a gyerekek 12, illetve 10 évesek, és én is csak 30 leszek, előttünk még az életből egy jókora darab.

I. kerületi kapitányság
RM 27 1970. szám. H 408357

Hatósági erkölcsi bizonyítvány
I. kerületi Kapitánysága
A rendőrnek bizonyítja, hogy **Dr. DUBAY MIKLÓS**
(asszonyoknál leánykori név):
aki az 1928 év július hó 10 napján BUDAPESTEN
született, nős családi állapot: kórházi adjunktus
foglalkozás, atyja neve: **Dr. DUBAY MIKLÓS**
anya neve: **GAVORA JOLÁN** I. kerületi lakos
Szem. ir. száma: AU-III száma: 398301
Legfelsőbb Bíróság 1958. november 6-án kelt Bf. VI. 3440/1958/48. sz. ítéletével szervezkedés vezetése és 1 rendbeli személyes szabadság megsértése bűntette miatt 9 évi börtönbüntetésre és 10 évre a közügyek gyakorlásától való eltiltásra, valamint teljes vagyonelkobzásra ítélte.
A szabadságvesztés végrehajtására az 1963. évi 4. tvr. 15. -a alapján végrehajtási engedélyt nyert. büntügyi nyilvántartásban is szerepel.

Ezt a hatósági erkölcsi bizonyítványt a fél kérelmére
új munkakör betöltése
céljából adtam ki.
Budapest 1970. évi január 28. nap
I. ker. Kap. - ság
dr. Áradt Sándor rendőr ezredes
Állami Nyomda

Mire hazaértem, már elpárolgott az örömöm. Tulajdonképpen miért is kapta ezt a 9 év büntetést? Mit is tett? Semmit nem tudtam a vádból, hiszen még a vádiratot sem kapták kézhez. Az ügyvéd példányát később én ügyeskedtem ki a Legfelsőbb Bíróság iratai közül. A vádirat szerint meg akarta dönteni az államrendet.⁴⁶⁸ Fegyvert ugyan nem fogott, rendet is tartott a faluban, mégis el kellett ítélni, mert tanultságánál fogva, intelligenciájánál fogva alkalmas lett volna arra, hogy esetleg... No nem! Ez egy rémálom! Nem tette meg, de

468 **Dr. Dubay Miklós** (B.pest, 1928. Gavora Jolán) értelmiségi származású, pártonkívüli, orvos, Bpest, I. kr. Iskola út 33. szám) Nevezett személy a járási ellenforradalmi bizottmány elnöke volt. Mint ilyen személy aláírta az államvédelmi tisztek letartóztatási határozatát, egyetértett, illetve egyik javasolója volt a pártbizottságon található anyagok és pénzmenyiség lefoglalásának. Mint a bizottmány elnöke a járási, városi és községi bizottmányoknak különböző instrukciókat adott. Kapcsolatban állt a budapesti, debreceni és miskolci forradalmi bizottmányokkal. Fenti cselekményéért a bíróság első fokon 15 évre, legfelső fokon 9 évi börtönre ítélte, jelenleg büntetését tölti." **ÁBTL. 3.19. V- 150370/1.**

megtehetette volna. Ez az ítélet indokolása????!! Nagyidősnek számított, és ezért a látogatásokat félévenként húsz percre korlátozták. Levelet minden három hónapban válhattunk, csomagot pedig, ami csak egyszerű házi élelmiszerek-ből állhatott, süteményből, kalácsból, félévenként, külön engedély alapján.

Elkezdtek letölteni a ránk szabott kilenc évet

És akkor elkezdtek letölteni a ránk szabott kilenc évet, Miklós, a gyerekek és én. A teljes vagyonelkobzás kabaréba illő esemény volt. A végrehajtó egy jó szándékú, kellemes ember volt, aki felszólított, amikor belépett a lakásba, hogy minden ékszeremet vegyem fel, mert ahhoz akkor nem nyúlhat. Fel is vettem azonnal az egyetlen gyűrűmet és a szép fehér igazgyöngyutánczomat, amit nagyon szerettem. Csodálkozva rám nézett, és csak annyit mondott, hogy a többit is. Nincs más, mondtam teljes lelki nyugalommal, mert ez volt a teljes igazság. Azután felszólított, hogy mutassam meg, mi a férjem tulajdona. A ruhákat lefoglalta, csak egyet hagyott meg, amelyet majd a szabadulásakor viselhet. Nyakkendőt, inget, alsónadrágot is hagyott a majdani örömteli vizionálás számára. A falon a képeket, a mosógépet és a rádiót, valamint egy darab széket úgy foglalt le, hogy azokat visszavásárolhatom, ha akarom, hiszen azoknak a fele engem illet. Természetesen csak a fél összeget kell majd kifizetnem, de csak a bírósági tárgyalás után. Azután aláírtuk a jegyzőkönyvet, és a lefoglalt holmikat elvitte két ember. Dr. Köpeczi úrral barátságosan kezet fogtunk. Mielőtt kiment volna az ajtón még visszafordult és feddő hangon csak annyit mondott „Igazán elvihette volna a szomszédba asszonyom ezeket a vagyontárgyakat!” Ezen jól mulattam, és még aznap este visszahoztam a szomszédból az odamentett javainkat.

A mi emeletünkön élt egy nagyon kedves család. Már a beköltözésünk első napján összebarátkoztunk. A nagymama különösen aranyos volt, mindenre kíváncsi kis vékony idős néni. A papa szép szál ember, a felesége gyönyörű szénfekete hajú asszony, az egyetlen fiuk pedig tizenöt év körüli helyes kamaszgyerek. Ahogy mélyült a barátság közöttünk, tudtuk meg, hogy a ház ura a háború előtti években rendőrtiszt volt, és ezért állandó fenyegetettségben élnek. Évek óta várták a kitelepítési határozatot. Egyszer meg is jelentek a házban az ÁVH emberei, de nem őket, hanem a felettük lévő emeleten lakó házaspárt vitték el. Az értékeiket éjszakánként áthozták a mi lakásunkba

megőrzésre, mi sem volt természetesebb tehát, hogy amikor hozzánk jött a végrehajtó, akkor a mi bútorainkat, ruháinkat cipeltük át hozzájuk.

Teltek-múltak az évek. A kicsi gyerekekből egyre nagyobb gyerekek lettek, minden ruhát kinőttek, minden cipőt szétrúgtak. Közeledett az iskolaév kezdete, és már a beiratkozás is megtörtént. Idősebbik kislányom sötétkék iskolaköpenyben, szép iskolatáskával a hátán határozottan boldognak látszott. Csinos kis fehér gallért varrtam fel a köpenyre, amitől az unalmas egyszínű uniformis azonnal sokkal vidámabb lett. A kisebbik lánykám még az óvodában maradt egy évig, amit ő nagyon nagy igazságtalanságnak tartott. Lefényképeztem az újdonsült diákot és elküldtem Miklósnak, biztosan örül majd a nagy lányának.

Nem tudom, hogyan telt el ez a közel hat esztendő. A hatodik év megkezdésekor már úgy éreztem, hogy nem tudom legyőzni a fáradtságot és a reménytelenséget. A munkámat elvégeztem, hiszen meg kellett valamiből élnünk, de nem találtam már benne semmi örömet. Pedig tetszetős dolgokat festettem, teljesen megtanultam a technikáját és már másokat is tanítani mertem. Mégis úgy éreztem, hogy mázsás súly van a vállamon, amit vonszolva cipelek. A szívem is rendetlenkedni kezdett, időnként elfelejtett dobogni, máskor meg olyan sebesen vert, hogy talán még a szomszédban is meghallották. Mindenféle mendemondák szállingóztak holmi amnesztiáról, de én már nem hittem semmiben. Az utolsó amnesztia óta eltelt három év. Akkor kiengedtek mindenkit, aki valaha közelebb volt a tűzhöz, akik érdekében a nyugati világ felszólalt, de a kisembereket, akiknek semmiféle erőszakos cselekmény nem tapadt a kezéhez, benn tartották a börtönökben a nagy fogadkozások és ígérgetések ellenére. Tovább írogattam a kegyelmi kérvényeket, küldtem a pontosan háromkilónyi házi süteményt félévenként és lestem a postást, nem hoz-e beszélőengedélyt vagy levelet. Március közepén mégis oda kellett figyelnem a sottóságokra. Jól értesült barátaim és ismerőseim amnesztiáról beszéltek, sőt már egy-két szabadult 1956-osról is tudtak.

Huszonhatodikán, kedden éppen készültem beszállítani a szövetkezeti munkahelyemre az elkészült darabokat, amikor csöngettek a bejárati ajtón. Akkorát kiáltottam, hogy a gyerekek is, meg Gyuri testvérem is kirohant az előszobába. Sápadtan, egy rossz zsákkal a hátán ott állt előttem az az ember, akinél különbet, jobbat és szerencsétlenebbet nem ismertem.

A kettőezerhatvanötödik nap.

A P E S T M E G Y E R I bíróság

2/a. sz. minta

II / 32

/1963. szám.

HATÁROZAT

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának a közkegyelem gyakorlásáról szóló 1963. évi ~~IV.~~ 4. számú törvényerejű rendelete 1. §-a alapján a bíróság megállapítja:

dr. DUBAY MIKLÓS, 208-090, elítélt (1928. Budapest, született, B u d a p e s t i lakos), akit a D e b r e c e n i megyei bíróság szervezkedés vezetés, szem.szab.megs. büntett(ek) miatt B.1087/57.sz. számú ítéletével jogerősen 9 évi szab.veszt.re ítélte,

mentesül a szabadságvesztés büntetés további végrehajtása alól, ezért egyidejűleg elrendeli azonnali szabadlábra helyezését.

V á c,

1963. március

hő 26. napján.

Jelentkezési kötelezettségének az I. ker. Rendőrkapitányságon eleget téve.
Bp. 1963. márc. 27.

a bíró aláírása

IRODALOM

- Apor Péter 1998:** A népi demokrácia építése: Kunmadaras, 1946. Századok, 132. évf. 3. sz. 601–632.
- Arany Bálint 1990:** Koronatanú. (Emlékirat 1945–1957) Bp., Püski.
- Bajor Péter – Szabó Péter 2008:** Requiem egy tábornokért, Mikes Kiadó, Budapest.
- Balogh Margit 2000:** Szabadlábon fogolyként, avagy kommunizmus és egyházi ellenállás Magyarországon. In: Vigilia. 2000. 6.
- Balogh Sándor–Jakab Sándor (szerk.) 1978:** A magyar népi demokrácia története 1944–1962. Budapest, Kossuth.
- Bank Barbara 2004:** Az internálás és kitelepítés dokumentumai. In: Trezor 3. Az átmenet évkönyve. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára.
- Bank Barbara – Őze Sándor 2005:** A „német ügy” 1945–1953. A Volksbundtól Tiszalökhöz, Budapest–München–Backnang.
- Baráth Magdolna 2004:** Gerő Ernő. Phd értekezés, Kézirat.
- Beczásy István 1995:** Bekerített élet. Literátor Kiadó. Nagyvárad.
- Beke Ferencné 2002:** Három év Horobágy poklában, Kráter Kiadó, Pomáz.
- Beke György (2001):** Székely Ház Budapesten. In: Honismeret 2001/3.
- Békés – Bihari – Király – Schlett – Varga – Vékás 1991–1992:** Szakvélemény [az 1949 és 1990 között elkövetett, a társadalmi igazságérzetet sértő magatartások, illetve előnyök megítélésének, a felelősség megállapításának elveiről és jogi feltételeiről]. In: Magyar Jog. 1991/11. 641–645.; Társadalmi Szemle. 1992/1. 70–76.
- Bihari Mihály 1985:** Politikai rendszer és szocialista demokrácia Budapest, ELTE Állam és Jogtudományi Kar Tudományos Szocializmus Tanszék Politikatudományi Füzetek 6. sz.
- Bihari Mihály 2005:** Magyar politika 1944–2004. Osiris, Budapest.
- Bíró Sándor 1989:** A „Mátrai” Lovagrend (Egy recski fogoly emlékezései) Dovin Kft., Budapest.
- Bolgár Dániel 2008:** A kulák érthető arca. (kézirat)
- Boreczky Beatrix (szerk.) 1985:** A magyar állam szervei 1945–1950. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

- Boreczky Beatrix** (szerk.) **1994**: A magyar állam szervei. Központi szervek, 1950–1970. Budapest, Magyar Országos Levéltár, 1993. Budapest 1994, Belvárosi Kiadó.
- Boreczky Beatrix** **1999**: Az Államvédelmi Hatóság szervezete, 1950–1953. In: Trezor 1. A Történelmi Hivatal évkönyve.
- Boțhogina, Iulian** **1999**: Procesul ofițerilor „sabotori” de la lucrările de fortificații permanente, In Anii 1949–1953 Mecanisme terorii, Fundația Academia Civică, București.
- Böszörményi Géza** **1990**: Recsk, 1950–1953. Budapest, Interart Kiadó 1989.
- Brusalinschi, Dumitru** **1990**: *Deportare în Bărăgani*. România liberă. 1990 június 5. szám.
- Csicsery-Rónay István – Cserenyey Géza** **1998**: Konceptiós per a Független Kisgazdapárt szétzúzására 1947. Tanulmány és válogatott dokumentumok. Bp., 1956-os Intézet.
- Csicskó Mária** **1985**: Képviselői pályaképek 1947–1953 In: Történelmi szemle, 1985. 1. sz.
- Csicskó Mária – Körösenyi András** **1989**: Egy harmadikutas szocializmus – utópia földközelen. A Petőfi Párt 1956–57-ben. = Századvég. 1989. 1–2. sz. 18–183. p.
- Csicskó Mária** **1991**: Egy igaz polgár a Parasztpártban. = Valóság. 34. évf. 1991. 1. sz. 64–85. p. Nagy Imre államminiszterének életútja.
- Csonkaréti Károly** **1994**: Szigorúan titkos dandár, Zrínyi Kiadó, Budapest.
- Csóke Sándor** **2006**: Emlékirat a Tiszagyenda-kormányzat kényszermunkatáborról.
- Dadányi Miklósné szül. Semsey Mária** **1974**: Emlékezéseim, Vác.
- Deletant, Dennis** **1996**: *Ceaușescu și securitatea*. Humanitas. București.
- Debreceni József** **2001**: Hortobágyról zokog a szél.
- Demény Pál** **1989**: Rabságaim I–II. Magvető Kiadó, Budapest, 1989 (Tények és tanúk).
- Demény Pál** **1989** : Zárkatársam Spinoza. Budapest 1989, Szépirod. K., 443 p.
- Dessewffy Tibor – Szántó András** **1989**: „Kitörő éberséggel”. A budapesti kitelepítések hiteles története. Budapest, Háttér.
- Dessewffy Gyula** **1997**: Tanúvallomás. (Szerk., bev. Boross Imre.) Budapest 1997 Agroinform – Orsz. Eckhardt T. Alapítvány.
- Déry Tibor** **1989**: Börtönnapok hordaléka. Önéletrajzi jegyzetek, 1958. [A függelékben válogatás Déry Tibor írásaiból, kiadatlan beszédeiből 1954–1956.]

- (Előszó, jegyz., sajtó alá rend. Botka Ferenc, fotók Bókay László) Budapest 1989, Múzsák.
- Déry Tibor 1979:** Ítélet nincs. Magvető – Szépirodalmi Kiadó, Budapest 1979,
- Dizseri Eszter** (válogatta és szerkesztette) **1994:** Zsindelyné Tüdős Klára. Életrajz dokumentumokban 1895–1980. Kálvin János Kiadó, Budapest.
- Donáth Ferenc 1977:** Reform és Forradalom. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Ifj. Donáth Ferenc 2001:** Megszólítottság jogán. In: Élet és irodalom, XLV. évfolyam, 32. szám, 2001. augusztus 10.
- Donáth György 1988:** Utolsó szó jogán mondott beszéde. Washington, Occidental Press.
- Dumitru, Brusalinschi 1991:** *Deportare în Bărăgan*. România Liberă. 1991. június 6-i szám.
- Ember Mária 1981:** Hortobágy, szociális tábor. 1952–1953. In: Forrás 1981/6.
- Erdei Ferenc 1977:** Futóhomok. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Erdmann Gyula 1990:** Deportálás, kényszermunka. Békési és csanádi németek szovjet munkatáborokban. Gyulai Füzetek 4, Gyula.
- Esterházy Lujza 1991:** Szívek az ár ellen, Püski Kiadó, Budapest.
- Esterházy Péter 2000:** Harmonia Cealestis, Magvető Kiadó, Budapest.
- Faludy György 1987:** Pokolbeli víg napjaim. Budapest, AB Független Kiadó.
- Farkas Vladimir 1990:** Nincs mentség. Az ÁVH alezredese voltam. Bp., Interart Stúdió.
- Fehér István 1988:** A magyarországi németek kitelepítése 1945–1950, Budapest.
- Fleck Zoltán 2001:** Jogszolgáltató mechanizmusok az államszocializmusban (Totalitarizmus elméletek és a magyarországi szocializmus) Budapest, Napvilág Kiadó.
- Fónay Jenő – Vasvári Vilmos 1999:** A POFOSZ egy évtizede, Magyar Politikai Foglyok Szövetsége.
- Földes Anna 2006:** Megismételhetetlen találkozások. Egy nagy nemzedék kortársa voltam, avagy pályám párbeszédese emlékezete. Újvilág Kiadó, Budapest, 2006.
- Földesi Margit – Szerencsés Károly 2001:** Halványkéek választás. Magyarország – 1947. Szentendre, Kairosz.
- Fr. Kálmán Peregrin** (összeáll.) **2000:** „Te meztelen Krisztus, hol hagytad az ingedet?” Ferencesek a felosztás idején. Budapest, Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány, Vigília Kiadó.

- Füzes Miklós 1992:** Törvénytértéssel. Baranya Megyei Könyvtár kiadása, Pécs.
- Füzes Miklós – Újvári András 1999:** Egy nemzedék tragédiája. LDU Budapest.
- Füzes Miklós (szerk.) 2002:** Dokumentumok a hortobágyi zárt táborokról. Kitasztítottak II. kötet. Alterra Kiadó Budapest.
- Gábor J. Dzsingiz 2006:** Európába – félúton. Egy diplomata feljegyzései, 1999–2005. Budapest, Balassi Kiadó.
- Gábor Róbert 1998:** Az igazi szociáldemokrácia. Küzdelem a fasizmus és a kommunizmus ellen 1944–1948. Budapest, Századvég.
- Gál Mária 1996:** D. O. kényszerlakhely: Az erdélyi föld és földbirtokosság sorsa a második világháború után. Kolozsvár: Minerva Művelődési Egyesület és a Szabadság napilap, Kolozsvár.
- Gallyas Ferenc 1987:** Hősi halálom után. Magvető Kiadó, Budapest.
- Görgey Gábor 1999:** Adria szirénje, Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Grósz József 1995:** kalocsai érsek naplója 1944–1946. Budapest, Szent István Társulat.
- Gulyás Gyula – Gulyás János 1989:** Törvénytértés nélkül. Láng Kiadó, Budapest.
- Gyarmati György 1995:** Sztálin legjobb magyar tanítványa: Rákosi Mátyás. In: Rubicon 1995/10.
- Gyarmati György 1997:** „Itt csak az fog történni, amit a kommunista párt akar!” Adalékok az 1947. évi országgyűlési választások történetéhez. In: Társadalmi Szemle 1997/8–9. 144–161.
- Gyarmati György (szerk.) 2000:** Államvédelem a Rákosi-korszakban. Tanulmányok és dokumentumok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről. Budapest, Történeti Hivatal.
- Gyarmati György 2000:** Ha tied az ÁVO, tied a hatalom... A politikai rendőrség működése 1947–1948-ban. In: Gyarmati György (szerk.): Államvédelem a Rákosi-korszakban. Történeti Hivatal.
- Gyekiczky Tamás 2006:** Helyzetjelentés. Levéltári Iratok Polgári Eljárásjogunk Történetéhez. I. 1950–1958. Gondolat – Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Karának Kiadványai. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Gyertyán Ervin 1995:** Demény Pál. 1901–1991. Emlékkönyv. [Budapest] 1995, Demény P. Alapítvány.
- Haas György 1995:** Második Trianon. Tevan Kiadó.

- Hantó Zsuzsa** (szerk.) **2002:** „Magukkal fogjuk megzsírozni a földet”. Kitalizáltak I. kötet, II. kiadás, Alterra Kiadó, Budapest.
- Hantó Zsuzsa** **2004:** Ítélet nélkül In.: Collectio Iuridica, Universitatis Debreceniensis. IV. Szerk: Görgényi Ilona, Horváth M. Tamás, Szabó Béla, Várnay Ernő. Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kara. 2004. 101-136. old.
- Hantó Zsuzsa** (szerk.) **2006:** Családok munkatáborokban 1. Kitalizáltak III. kötet, Magyar Ház Kiadó, Budapest.
- Hantó Zsuzsa** **2006/b:** Író a határban – Ottlik Géza kulákügye. In: Új Horizont, 2006. 4. szám.
- Hantó Zsuzsa** (szerk.) **2007:** Családok munkatáborokban 2. Kitalizáltak III. kötet, Magyar Ház Kiadó, Budapest.
- Heckenast Gusztáv** **1951:** Karácsonyi Béla és mások. A magyar nép története. Rövid áttekintés. Bp., Művelt Nép.
- Hegedűs András** **1988:** A történelem és a hatalom ígázatében. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Hegedűs András** **1989:** Élet egy eszme árnyékában Budapest.
- Hetényi Varga Károly** **1985:** Akiket üldöztek az igazsáért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt árnyékában. Budapest, Ecclesia.
- Hetényi Varga Károly** **1999:** Szerzetesek a horogkereszt és a vöröscsillag árnyékában. 1. Pécs, Pro Domo.
- Holopcey Péter – Irha Melinda** **2003:** Eltanácsoltak. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei levéltári füzetek 41. Miskolc.
- Horváth Sándor** (szerk.) **2000:** Szalafő története. Kiadja a Képviselő-testület. Szalafő.
- Hunya Gábor, Réti Tamás, R. Süle Andrea, Tóth László** **1990:** Románia 1944–1990: Gazdaság és politikatörténet, Atlantisz, Budapest. 224. o.
- Huszár Tibor** **2005:** Az elittől a nómenklatúráig. Az intézményesített káderpolitika kialakítása és néhány jellemzője Magyarországon (1945–1989). In: Szociológiai Szemle 2005. 3.
- Irha Melinda** **2002:** Kuláklividalás az ötvenes évek elején. In: Levéltári Évkönyv XI. Előtanulmányok a Miskolc monográfia IV–VI. kötetéhez. (Miskolc története 1848–1990-ig.) Miskolc, BAZ Megyei Levéltár.
- Iratok** az Igazságszolgáltatás történetéhez. 1–5. köt. **1992:** Horváth Ibolya. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1992.
- Islai Zoltán** **2000:** Sáríka köztünk jár. Littera Nova Kiadó, Budapest.

- Izsák Lajos – Kun Miklós (szerk) 1994:** Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok 1944–1948., Bp., Századvég.
- Janics Kálmán 1989:** A hontalanság évei. Püski Kiadó, Budapest.
- Jeszzenszky Iván 2000:** Kitelepítettek. Dokumentumregény. Alterra Kiadó, Budapest.
- J. Gyula visszaemlékezései 1983:** Borsós-tanya, Hortobágy (közreadja Magyar Bálint) In: Mozgó Világ, 1983 november.
- Kahler Frigyes 1993:** Joghalál Magyarországon, 1945–1989. Budapest, Zrínyi Kiadó.
- Kahler Frigyes 2002:** Emberi jogok, diktatúra, politikai rendőrség. In: Rubicon 2002/6–7.
- Kahler Frigyes 2005:** Jogállam és diktatúra. Kairosz Kiadó, Budapest.
- Kajári Erzsébet 1999:** Hajdúnánási „kulák-ügy” 1951-ben. In: Trezor 1, a Történeti Hivatal Évkönyve.
- Kávási Klára 1991:** Kuláklista. Agóra Könyv és Lapkiadó, Budapest.
- Kiss József. (Szerk., vál.) 1988:** „A párt foglya voltam”. Demény Pál élete. Budapest 1988, ELTE-MKKE (Medvetánc könyvek).
- Kenedi János 2000:** K. belügyi iratfelmérő jelentése a Kastélyból. Magvető Kiadó, Budapest.
- Kiss Sándor 1983:** A magyar demokráciáért. (New Brunswick), Bessenyei György Kör.
- Kovács István – Szabó Imre, (szerk.) 1976:** Az emberi jogok dokumentumokban. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Kováts Dániel (szerk. W. Balassa Zsuzsa és Bánhidi Attila közreműködésével) 2006 :** Száműzöttek a Hortobágyon, Feliciter Kiadó, Budapest.
- Kövesdy Zsuzsa – Kozma László (szerk.) 2005:** Élned, halnod... Kairosz Kiadó, Budapest.
- Kun Miklós 2000:** Strukturális változások a Lubjankán. In: Államvédelem a Rákosi-korszakban. Állambiztonsági Történeti Tár, Történeti Hivatal, Budapest.
- Losonczy V. László 1990:** Kézikönyv azoknak, akiket figyeltek, akiket figyelnek, akiket figyelni fognak. Budapest, PallWest Kiadó.
- Lovas Sándor 1908:** A legújabb állami telepítések Magyarországon. Darányi Ignác m. kir. földművelésügyi miniszter megbízásából írta Lovas Sándor. Budapest, Eggenberger.
- Lőcsei Gabriella 1990:** Festészet és börtön. Aki átlépett a szenvedésein. In: Magyar Nemzet, 1990, május 26. 9. o.

- Lukács Sz. Imre 1985:** Tábor a pusztában. Szeged, Csongrád megyei TESZÖV.
- Lukács József 2007:** Csonka délibáb, Alterra Kiadó, Budapest.
- John Lukács 1995 :** Magyarország és a nagyhatalmak 1945-ben. In: Nagy Ferenc, 1995.
- Major Ákos 1988:** Népbíráskodás, forradalmi törvényesség, Minerva, Budapest.
- Marineasa, Viorel 1996:** Deportare in Bărăgan. Ed.Mirton. Temesvár.
- Marinescu, Aurel Sergiu 1997:** Prizonier în propria țară, Ed. Vremea.
- Méray Tibor 1989:** Nagy Imre élete és halála. Bibliotéka Kiadó, Budapest.
- M. Kiss Sándor 1999:** A várva várt ratifikáció. Magyar Szemle, 1999 1–2. szám.
- M. Kiss Sándor 1988:** Őrizetbevételét meghosszabbítom ... In: Alföld, 1988/8. szám.
- Mindszenty József 1989:** Emlékirataim. Budapest, Szent István Társulat.
- Nádasdy N. Andrea 2006:** Homokláp és csengőfrász. Dokumentumregény, Alterra Kiadó, Budapest.
- Nagy Ferenc 1990:** Küzdelem a vasfüggöny mögött. I–II. Bp., Európa.
- Nagy Ferenc miniszterelnök. 1995:** Visszaemlékezések, tanulmányok, cikkek. Összeáll. Csicsery-Rónay István. Bp., Ezerkilencszáznegyvenöt Alapítvány – Occidental Press.
- Nagy Imre 1954:** Egy évtized Válogatott beszédek és írások I–II. Szikra, Budapest.
- Normai Ernő 1987:** Beatrice egyik apródja. Magvető Kiadó, Budapest.
- Orgoványi István 2001:** A déli határsáv 1948 és 1956 között. In: Tóth Ágnes (szerk.): Bács-Kiskún megye múltjából Évkönyv. 17 Kecskemét.
- Ottlik Géza 1989:** A Valencia-rejtély – Hajónapló – Pályákon. Magvető Kiadó, Budapest.
- Ö. Kovács József 2007:** Ekkora gyűlölet még nem volt a falunkban, mint most. Szövegek és kommentárok az erőszakos kollektivizálásról (kézirat).
- Palasik Mária 1999:** „Üstökön ragadni a reakciót” – Az államrendőrség és a politikai rendőrség kezdetei. In: Beszélő 1999/11.
- Palasik Mária: 2000:** A jogállam megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon, 1944–49. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Pallavicini-Andrássy Borbála 1990:** kitelepítési és 1956-os naplója. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Papp Antal 1965:** Debrecen. Sajtó alá rendezte a Panoráma Kiadó. Debrecen, Hajdú-Bihar Megyei Idegenforgalmi Hivatal.

- Perjés Géza 2000:** Bárdossy László és pere In.: Hadtörténelmi közlemények CXIII. 4. sz.
- Pető Iván – Szakács Sándor 1985:** A hazai gazdaság négy évtizedének története 1945–1985. 1. kötet. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Polgár Ernő 1997:** A sárga csillagok nyomában. Gettó a Délvidéken. Budapest, Hodsoft.
- Pomogáts Béla 1974:** Déry Tibor. Budapest 1974, Szépirodalmi Kiadó (Kortársaink).
- Rainer M. János 1998:** A fordulat évei 1947–1949. Politika, képzőművészet, építészet. Szerk. Ständeisky Éva, Kozák Gyula, Pataki Gábor, Rainer M. János. Bp., 1956-os Intézet.
- Rainer M. János 2002:** Nagy Imre. Budapest, Vince Kiadó.
- Rainer M. János – Urbán Károly 1992:** „Konzultációk”. Dokumentumok a magyar és a szovjet pártvezetők két moszkvai találkozásáról 1954–1955-ben. In: Múltunk 1992. 4. 124–148.
- Rákosi Máttyás 1955:** Válogatott beszédek és cikkek, Szikra, Budapest, 1955.
- Repka János 1989:** Életem. Magvető Kiadó, Budapest.
- Rév István 1993:** Miért győzhetett oly elviselhetetlenül könnyen a kommunizmus Magyarországon? Rubicon, 1993. 7. sz. 4–6. p.
- Romsics Ignác 1999:** Magyarország története a XX. században. Budapest, Osiris Kiadó.
- Rózsa Péter 1989:** Ha túléléd hallgass. Szabad Tér Kiadó, Budapest.
- Saad József (szerk.) 2005:** Telepessors, Gondolat Kiadó, Budapest.
- Saláta Kálmán 1989:** Fejezetek a Független Kisgazda Párt 1945-ös küzdelméből. Washington, Occidental Press.
- Sárközi Máttyás 1987:** „Ő mondja meg, ki voltál...” Irodalmi élet a Rákosi-korszakban. Századvég, 1987. 4–5. sz. 38–60. p.
- Schifferné Szakasits Klára 1987:** Holtvágányon 1950–1956. Könyvértékesítő Vállalat, Budapest, 1987.
- Sipos András – Závada Pál 1989:** Statárium Dokumentumszociográfia a „gyűjtogató kulákok” pereiről. Budapest. MTA Szociológiai Kutató Intézete és a Művelődéskutató Intézet VITA kiadójának közös kiadványa.
- Soós Mihály 2004:** A háborús és népellenes büntettek feltárásának forrásai a Történeti Levéltárban. In: Trezor 3. 81–106.
- Ständeisky Éva (2004):** A magyar irodalmi élet szovjetizálása 1949 és 1951 között. In: Múltunk, 2004. 1.sz.

- Stănescu, Mircea 2003:** Organisme politice românești (1948–1965), Editura Vremea, București.
- Stein, George H. 1978:** Geschichte der Waffen SS. Atheneum/Droste Taschenbücher Geschichte.
- Szabó Bálint 1986:** Az „ötvenes évek.” Elmélet és politika a szocialista építés első időszakában Magyarországon, 1948–1957. Budapest, Kossuth.
- Szabó Miklós 1988:** Hétköznapi sztálinizmus Magyarországon. Századvég, 1988. 6–7. sz. 160–167. p.
- Szakács Kálmán 1988:** Paraszti rétegszervezetek Magyarországon, 1945–1951. Budapest, Kossuth.
- Szakács Sándor 1971:** A népi demokratikus agrárfejlődés kezdetei Magyarországon, 1945–1948. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Szakács Sándor 1998:** Hatalom és gazdaság az ötvenes években. Múltunk, 1998. 2. sz. 165–174. p.
- Szakács Sándor – Zinner Tibor 1997:** A háború „megváltozott természete”. Genius Gold Kiadó, Budapest.
- Szalai Csaba (szerk.) 2001:** Elhurcoltak, szóljatok! Migan, Debrecen.
- A SZEB és Magyarország 1945 nyarán. 1996:** [Közread. és bev.] Baráth Magdolna, Cseh Gergő Bendegúz. Társadalmi Szemle, 1996. 5. sz.
- Gróf Széchenyi György 2006:** Harcom a szabadságért. Tizenkét év fogságban 1944–1956, Timp Kiadó, Budapest.
- Szemenyei László 1955:** A perelőfeltételek kérdése az új Polgári Perrendtartásban In: Jogtudományi Közlöny, 1955. május.
- Szemenyei László 1955:** A tárgyalás előkészítése a polgári perben. In: Magyar Jog, 1955 június 179–183. old.
- Szenti Tibor 1985:** Parasztvallomások. Gazdák emlékezése Vásárhelyről. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Ifj. Szentirmai László 1995:** Budapesti kitelepítések. In: História, 1995/3.
- Szerencsés Károly 1992:** A kék cédulás hadművelet. Választások Magyarországon 1947. Budapest, IKVA.
- Szerencsés Károly 2002:** „Az ítélet: halál” Magyar miniszterelnökök a bíróság előtt. Kairosz Kiadó, Budapest.
- Szilovics Csaba 2005:** Stabilitás és kiszámíthatóság a természetes személyek adózásában 1985–2005 között. Korreferátum Várnay Ernő: A pénzügyi jog 1985 és 2005 közötti alakulásának néhány alapvető jellegzetessége című előadásához. In: A magyar jogrendszer átalakulása. 1985/1990 – 2005. Szerk. Jakab András és Takács Péter. Budapest, 2006. Gondolat – ELTE ÁJK.

- Szoltsenyicin, Alekszander 1989:** A Gulag szigetszoport 1918–1956. 1–2. köt. Budapest, Új Idő Kft.
- Szóllósi-Janze Margit 1991:** Pfeilkreuzler, Landesverräter und andere Volsfeinde Generalabrechnung in Ungarn In: Klaus-Dietmar Henke – Hans Woller (szerk.): Politische Säuberung in Europa. Die Abrechnung mit Faschismus und Kollaboration nach dem Zweiten Weltkrieg. München: Beck.
- Sztáray Zoltán 1997:** Csákánykő. A recski kényszermunkatábor. Budapest, Püski.
- T. Varga György 1992:** Múltunk, 1992.
- T. Varga György 1998:** Adalékok és szempontok a Magyar Dolgozók Pártja hatalmi helyzetéhez. Múltunk, 1998. 2. sz. 175–182. p.
- T. Varga György 2002:** A rabmunkáltatás rendszere. In: Rubicon 2002/6–7. szám.
- Tál Gizella – Raffai István (szerk.) 2006:** Nehézsorsúak. Magyarok szovjet rabszolgaságban. Sára Sándor dokumentumfilmje tanulmányokkal. Új Horizont.
- Taar Ferenc 2004:** „Ballag már a vén diák” Visszanézve utam végén. Debrecen, Ethnica.
- Tănase, Stelian 1998:** Elite și societate, Humanitas, București.
- Tibori Szabó Zoltán (szerk.) 1996:** Kolozsvár: Minerva Művelődési Egyesület és a Szabadság napilap, Kolozsvár.
- Tilkovszky Loránt 1974:** SS-toborzás Magyarországon. Budapest.
- Tóbiás Áron (szerk.) 1989:** In memoriam Nagy Imre. Emlékezés egy miniszterelnökre. Budapest, Szabad Tér Kiadó.
- Tomka Ferenc 2004:** Börtönvilág Magyarországon 2. In: Új Ember. 2004. 01.04.
- Török Bálint 2004::** Farkas esz meg, medve esz meg... Szent-Iványi Domokos és a Magyar Függetlenségi Mozgalom. Basel – Budapest, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem.
- Törvénytelen szocializmus 1991:** A Tényfeltáró Bizottság jelentése. Szerk. Révai Valéria. Az interjúkat kész. Hardi Péter. Budapest, 1991, Zrínyi – Új Magyarország.
- Ungvári Tamás 1973:** Déry Tibor alkotásai és vallomásai tükrében. Budapest 1973, Szépirod. K., 327 p., ill. (Arcok és vallomások).
- Urbán Károly 1992:** Nagy Imre első miniszterelnöksége. Társadalmi Szemle
- Vadkerty Katalin 1999:** A belső telepítések és a lakosságcsere. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.

- Valuch Tibor 1988:** Rekviem a parasztságért, Debrecen, Határ Füzetek III.
- Valuch Tibor 2002:** Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében, Budapest, Osiris Kiadó.
- Varga Albert 2005:** Rab voltam a Hortobágyon, Timp Kiadó, Budapest.
- Varga Csaba 2005:** Ami megtörtént, és ami azóta történik. In: Polisz. 84. 2005. május.
- Varga Lajos.:** Szakszervezetek a diktatúrában. A Magyar Dolgozók Pártja és a szakszervezetek, 1948–1953. Pécs, 1995, Baranya Megyei Könyvtár, 217 p. (Pécsi Tudománytár).
- Varga László 1994:** Az elhagyott tömeg. Tanulmányok 1950–1956-ról. Budapest, Cserépfalvi – Budapest Főváros Levéltára.
- Varga László 1954:** A magyarországi kényszermunka rendszer jogi vonatkozásai. Kiadta: Magyar Nemzeti Bizottmány, New York.
- Varga Zsuzsanna 2003:** Az agrárium 1945-től napjainkig. In: Agrárvilág Magyarországon, 1848–2002. (Szerkesztő: Estók János) Budapest, Argumentum Kiadó – Mezőgazdasági Múzeum.
- Vas Zoltán 1982:** Akkori önmagunkról (Önéletírás I–II.) Magvető Kiadó, Budapest.
- Vágvolgyi Ferenc 2002:** „Baja és vidéke a szovjet megszállás évtizedeiben”. Kézirat ÁBTL.
- Vámos György (szerk.) 1986:** Sorshelyzetek. Emlékezések az ötvenes évekre. Budapest, 1986, RTV-Minerva.
- Vásárhelyi Miklós 1988:** Az első megghiúsított reformkísérlet. Az 1953-as kormányprogram. Medvetánc, 1988. 2–3.
- Vásárhelyi Miklós 1989:** Ellenzékben. Összeáll. és szerk. Tóbiás Áron. Budapest, Szabad Tér.
- Veres Péter 1967:** Szülőházam, „Hortobágy mellyéke” In: Kortárs 1967 október-november.
- Vida Ferenc 1956:** Az ítélkezés eszmei színvonalának emelése és a perek osztálytartamának vizsgálata. Jogtudományi Közlöny, 1956. 7. sz.
- Vida István 1976:** A Független Kisgazdapárt politikája, 1944–1947. Budapest Akadémiai Kiadó.
- Vida István 1985:** A magyar népi demokrácia pártpolitikai struktúrája, 1944–1948. Társadalmi Szemle, 1985. 1.sz.
- Vida István 1986:** Koalíció és pártharcok, 1944–1948. Budapest, 1986, Magvető.

- Vida István 1986:** A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Vida István 1987:** A magyar békeszerződés területi kérdései. 1947. február 10. História, 1987. 1.
- Vida István 1999:** Tisztelgés egy tragikus sorsú baloldali politikus előtt. In: Magyar Tudomány, 1999/3.
- Závada Pál 1984:** Teljes Erővel. Agrárpolitika 1949–1953. In: Medvetánc 1984/2–3.
- Závada Pál 1991:** Kulákprés. Család és falutörténeti szociográfia. Tótkomlós, 1945–1956., Budapest, Szépirodalmi – Széphalom Kiadó.
- Zinner Tibor 1985:** Háborús bűnösök pereit. Internálások, kitelepítések és igazoló eljárások 1945–1949. In: Történelmi Szemle, 1985/1.
- Zinner Tibor 1988:** Adalékok a magyarországi koncepciók perekhez. Székesfehérvár, Videoton Művelődési Ház és Könyvtár.
- Zsigmond Mária 2004:** Kálváriajárás. Alakart Kiadó, Budapest.
- Zsindelyné Tüdös Klára 1994:** Csizma az asztalon, Harmat Kiadó.

Az utcanevek és házszámok térképi elhelyezéséhez felhasznált irodalom

- Budapesti útmutató és címtár az 1947. évre. XXV. évfolyam. Király Elemér könyvkiadó vállalata kiadása.
- Budapest teljes utcanévlexikona. Búza Péter – Mészáros György – Ráday Mihály. Dinasztia Kiadó – Gemini Budapest Kiadó, Budapest, 1998.
- Budapest lexikon I. (A–K), II. (L–Z). Főszerkesztő Berza László. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.
- Budapest székesfőváros térképe. M. Kir. Állami Térképészet. Utánnymomás: HM Térképészeti Kht., Budapest 2006.
- Budapest (belvárostérkép). Kartográfiai Vállalat, Budapest 1956.
- Budapest térképe. Kartográfiai Vállalat, Budapest 1958.
- Budapest térképe. Kartográfiai Vállalat, Budapest 1974.
- Budapest térképe. Kartográfiai Vállalat, Budapest 1985/86.
- Budapest belső területe. Kartográfiai Vállalat, Budapest 1988/89.
- Budapest-atlasz. Cartographia, Budapest 2006.

Források

MOL – Magyar Országos Levéltár

M-KS-276.f. – MDP iratok

M-KS-276.f. 65. – Rákosi Mátyás titkári iratai 1948–1956

XIX-A-2-gg – Apró Antal iratai 1953–1956

XIX-A-1-b – Miniszterelnökség B-lista osztály 1946–50

XIX-A-1-e – Nagy Ferenc miniszterelnök iratai 1946–47

XIX-A-1-h – Szakasits Árpád miniszterelnök helyettes iratai

XIX-B-1-c – Belügyminisztérium Törvényelőkészítő osztály 1945–1949

XIX-B-1-d – Belügyminisztérium Közigazgatási Főosztály 1945–1950

XIX-B-1-j – Belügyminisztérium Közrendészeti Főosztály és szerveinek iratai

XIX-B-1-r – Elnöki iratok 1946–1947

XIX-B-1-q – Belügyminisztérium Helyi Tanácsok Főosztálya

XIX- K- 7-c – Kuláklista

ÁBTL – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

2.5.1. – BM internálási iratok 1945–1956

3.1.5 – Operatív dossziék – 1945–1956

3.1.9. – Vizsgálati dossziék – 1945–1956

4.1. – Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok – 1945–1956

PIL – Politikatörténeti Intézet Levéltára

276 f. – MDP iratok

BM KI – Belügyminisztérium Központi Irrattára

5. – Közrendészeti Főosztály, Közrendészeti Főosztály vezetője

BML – Baranya Megyei Levéltár

XXI. – Alispáni iratok

36. f. – MSZMP iratok

BDSZL – Baraganba Deportáltak Szövetségének Levéltára

Monitorul Oficial (Hivatalos Közlöny) 1949. március 3. 83. sz.

România Liberă 1990 június 8-i szám

ÉLETRAJZOK

Gróf **Apponyi Károly** 1878-ban született Hőgyészen. A bécsújhelyi katonai akadémia növendéke 3 évig, majd két évig a hadiiskoláé. Katonai szolgálatát 1899-ben kezdte és 1918 végén alezredesként szerelt le. 1927-től örökölt birtokait vezette.

Gheorghe, Apostol (1913. május 16 – ?) Tudor Vladimirescu településen, Galați megyében született. 1934-ben lépett be a Romániai Kommunista Pártba. Gheorghiu-Dej hű embere. 1945–1952 szakszervezetei vezető, majd a Szakszervezetek Főtanácsának elnöke előbb 1955–1961, majd 1967 és 1969 között. Két alkalommal is a minisztertanács elnökhelyettese volt (1952–1954, 1961–1967) az RKP KB első titkára 1954–1955. 1969-ben eltávolítják a hatalomból a kommunista etika megsértése vádjával, ugyanakkor kinevezték az Állami Tartalékok Főigazgatóságának főigazgatójává, majd 1975-től 1988-ig különböző Dél-Amerikai államok nagykövetségént teljesít szolgálatot (Argentína, Uruguay, Brazília). 1989-ben a Ceaușescu-rendszert kritizáló ún. „Hatok levele” aláírója.

Apró Antal (Szeged, 1913. február 8. – Budapest, 1994. december 9.) kommunista politikus. Az elemi iskola elvégzése után szobafestő lett. 1930-tól a MÉMOSZ tagja, majd 1931-ben belépett a KMP-be. Többször letartóztatták. 1944-ben a Békepárt KB tagja lett. 1945. január 22-től a Magyar Kommunista Párt (MKP) Központi Vezetősége Szakszervezeti Osztályának a vezetője. 1948 és 1951 között a Szakszervezeti Tanács főtitkára. 1949 augusztusától 1952. január elejéig, valamint 1953 júliusa és novembere között az Elnöki Tanács tagja. 1952 elején építőanyag-ipari miniszter, 1953 júliusától az építésügyi miniszter első helyettese lett. Novemberben visszakерült a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Politikai Bizottságába (PB), és a Minisztertanács elnökhelyettese lett. 1956. június 16-án a Hazafias Népfront (HNF) Országos Tanácsának elnökévé választották. Ezt a funkcióját 1957-ig töltötte be. 1956. október 6-án beszédet mondott Rajk László és kivégzett társai temetésén. 1971-ig Magyarország állandó képviselője volt a KGST-tanácsban. A Magyar–Szovjet Baráti Társaság elnöke volt. 1962-ben ismét egy, a koncepciók pereket vizsgáló bizottság tagja. A hatvanas években több alkalommal kért gazdasági segítséget a Szovjetuni-

ótól. Az 1988-as pártértekezleten buktatták ki a PB-ből, de 1989 májusáig országgyűlési képviselő maradt.

Bakay Szilárd (Budapest, 1892. szeptember 8. – Sopronkőhida, 1947. március 17? altábornagy.) Bécsújhelyen a Mária Terézia Katonai Akadémián végzett 1912-ben. Az I. világháborúban századosi rendfokozatot szerzett. 1919-ben a Vörös Hadseregben szolgált. Különböző vezérkari beosztások után 1933. április 1. – 1933. szeptember 15. között Belgrádban és Athénben, 1934. január 1. – 1939. május 1-je között Szófiában katonai attasé volt. 1940-ben tábornokká lépett elő. 1939–1942 között a 27. gyalogos dandár, illetve a könnyű hadosztály parancsnoka. 1942. október 1-jén altábornagyi rendfokozatot ért el. 1943. május 15. – 1944. július 2. között a III. hadtest parancsnoka, majd rövid ideig a Legfelsőbb Honvéd Törvényszék elnöke volt. 1944. augusztus 1-jén a budapesti I. hadtest élére került, a kiugrási kísérlet egyik kulcsfigurája volt. Ezért a németek 1944. október 8-án elrabolták, Mauthausenbe szállították, ahonnan csak 1945 nyarán tért haza. A Honvédelmi Minisztérium igazoló bizottsága igazolta és nyugállományba helyezte. A Népbírószágon vádat emeltek ellene, majd novemberben felmentették. 1946. április 11-én Szombathelyen, a szovjet hatóságok letartóztatták és Ukrajnában játszott szerepe miatt Kijevben háborús bűnösnek felakasztották. Más adatok szerint 1947. március 17-én Sopronban, vagy Sopronkőhidán, ismeretlen helyen kivégezték.

Bethleni **gróf Bethlen István** (Gernyeszeg, 1874. október 8. – Moszkva, 1946. október 5.) jogász, mezőgazdász, politikus. A bécsi Theresianumban (1883–1893) tanult, majd 1893–1896-ban a budapesti egyetem állam- és jogtudományi karát látogatta. 1897–1900-ban Pesten jogász. 1898–1900-ban a magyaróvári agrárfőiskolai előadásait hallgatta. Már 1898–1899-ben részt vett a megyegyűléseken, 1901-ben képviselővé választották. 1939-ig – az 1919–21-es időszakot kivéve – folyamatosan parlamenti képviselő, majd ezt követően felsőházi tag volt. 1900-tól erdélyi birtokán, Mezősámszonden gazdálkodott. 1944. március 19-e után, azaz a német megszállás idején illegálisba vonult, bujkálása idején kétszer szenvedett agyvérzést. 1944. decemberében az oroszok elfogták, majd 1945. áprilisban a Szovjetunióba vitték. Moszkvában, a Butirszkaja-börtön kórházában halt meg szívbénulásban, 1946. október 5-én. 1994 júniusától jelképes hamvai hazai földben nyugszanak a Kerepesi-temetőben.

Gheorghe Gheorghiu-Dej (Bârlad, 1901. november 8. – Bukarest, 1965. március 19) Szegény munkáscsaládból származott, vasútnál dolgozott a 20-as években. 1930-ban lett tagja a Kommunisták Romániai Pártjának. 1933-ban a grivica sztrájkok megszervezésében játszott szerepe miatt zárták börtönbe. 1936-ban választották meg a párt KB-nak tagjává, és egyben a párt börtön-szárnyának is vezetője lett. 1944-ben megszökött a börtönből majd ezt követően az RKP Főtitkárává választották 1945-ben. A párizsi béketárgyalások román delegációjának tagja. Hatalmának megőrzése érdekében párttársainak eltávolítására törekedett (Fóris Istvánt, Lucrețiu Pătrășcanu), végül 1952-ben sikerült a moszkovita csoport tagjainak eltávolításával átvenni a párt felett az irányítást. 1957-ben jelentős politikai győzelmet aratott azzal, hogy a Szovjetunió fokozatosan kivonta csapatait Románia területéről. 1965-ben májrákban halt meg.

Dr. Décsi Gyula (Szentgotthárd, 1919 –) 1945–50 között a politikai rendőrség munkatársa, 1950–52-ben igazságügyi államtitkár, majd a miniszter első helyettese. 1952 novemberétől 1953 februárjáig igazságügy-miniszter. 1953. január 13-án letartóztatták (a Péter Gábor és társai elleni perben szerepelt). 1953-ban 9 évi börtönre ítélték, büntetését az 1957. évi perújítást követően 8 évre csökkentették. Nyugdíjazásáig az Akadémiai Kiadó szótárszerkesztőségének vezetője volt. Ő volt Mindszenty hercegprímás vallatója is.

Alexandru Drăghici (1913. szeptember 26. – 1993. december 12.) Buzău megyei Tisău faluban született. A két világháború között mint vasutas dolgozott. 1930-ban lépett be a Romániai Kommunista Pártba. 1935-ben Ana Paukerrel együtt tartóztatták le és ítélték el. A leghíresebb (Jilava, Doftana, Caransebeș és Târgu Jiu) börtönökben raboskodott. Már 1944. augusztus 23-tól Gheorghe Gheorghiu-Dej közeli munkatársa lesz. 1945-től a népbíróság tagja és ugyanakkor az RKP KB póttagja, majd 1948-tól rendes tagja. 1965–1967 között az RKP KB titkára. 1946–1948 között Hunyad és Bákó tartományok később megyék Nagy Nemzetgyűlés képviselője. Előbb állambiztonsági miniszter 1952–1957, majd 1957–65 között belügyminiszter volt. 1968-ban minden párt és állami funkciójától megfosztották. 1969-től, a bufteai állami gazdaság igazgatójaként dolgozott 1972-ig, nyugdíjazásáig. 1991-ben félve a felelősségre vonástól feleségével együtt Magyarországra távozott. 1993. december 12-én Budapesten halt meg.

Erdei Ferenc (1910. december 24. – 1971. május 11.) jogász, agrárközgazdász, publicista, politikus. Makón született szegényparaszti családban, jogot hallgatott a Szegedi Tudományegyetemen. Ekkor csatlakozott a népi írók táborához, a falukutató mozgalomhoz. Könyveiben a parasztság helyzetéről írt, szociográfiai tanulmányaiban elemezte a mezőgazdaságból élők sorsát. Leghíresebb művei e korszakából: Futóhomok (1937), Parasztok (1938), Magyar falu (1940). 1939-ben a Nemzeti Parasztpárt egyik alapítója, 1945-től a párt főtitkára volt. 1944-ben az ideiglenes Nemzeti Kormány belügyminisztere volt. Az 1943-as szárszói találkozón a szocialista társadalom megvalósítását tűzte ki célul, a háború után hajlandó volt együttműködni a kommunista párttal a mezőgazdasági szövetkeztetés ügyében. A kommunista diktatúra idején 1949 és 1953 között földművelésügyi miniszter volt, így felelőssége felmerülhet a „padlás-söprések” és a falvakban, vidéken történt atrocitások kapcsán. 1953 júliusától igazságügy-miniszter volt. 1955-ben rövid ideig újra földművelésügyi miniszter lett. Az 1956-os forradalom során miniszterelnök-helyettesnek nevezték ki, az egyik vezetője volt a szovjetekkel tárgyaló magyar delegációknak. A tököli tárgyalásokra érkezve november 3-án a KGB Maléter Pál honvédelmi miniszterrel együtt letartóztatta, de Erdeit néhány hét múlva Kádár János közbenjárására szabadon bocsátották. 1957-től a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára és az Agrártudományi Kutató Intézet igazgatója lett, nagy szerepe volt a mezőgazdaság kollektivizálásában. 1964-től a Hazafias Népfront főtitkára volt. 1948-ban és 1962-ben Kossuth-díjjal tüntették ki.

Gerő Ernő, (eredetileg Singer Ernő) (Terbegec, 1898. július 8. – Budapest, 1980. március 12.) kommunista politikus. A Tanácsköztársaság bukása után, bár nem volt jelentős személy, körözést adtak ki ellene, ezért Bécsbe menekült, ahol részt vett az emigráns magyar kommunista mozgalomban. 1922-ben hazaküldték Magyarországra, de szeptemberben csaknem hetven másik aktivistával együtt letartóztatták és 15 év börtönre ítélték. 1924-ben kiadták a Szovjetuniónak. Itt beiratkozott a Nemzetközi Lenin Iskolába. Felvette a szovjet állampolgárságot és a KGB ügynöke lett. A spanyol polgárháborúban egy nemzetközi brigád parancsnoka volt és ezzel a tevékenységével kiérdemelte „a barcelonai hóhér” gúnynevet. 1939 és 1941 között a KMP képviselője volt a Kommunista Internacionáléban. 1944 novemberében részt vett a magyar fegyverszüneti delegáció tárgyalásain, majd Farkas Mihállyal, Nagy Imrével és Révai Józseffel együtt Szegeden megalakította az MKP új Központi Vezetőségét. 1945 után fontos szerepet játszott a kommunista párt magyaror-

szági hatalomátvételének megszervezésében. 1945 és 1949 között közlekedésügyi miniszter, pénzügyminiszter, majd államminiszter. 1952 és 1954 között miniszterelnök-helyettes volt. 1954 és 1956 között az MDP Központi Vezetősége Gazdaságpolitikai Bizottságának elnöke volt. 1956-ban a Szovjetunióba menekült. 1960-ban tért haza, megbélyegzése ellenére elkerülte a felelősségre vonást.

Petru Groza (1884. december 7. – 1958. január 7.) 1884. december 7-én a Hunyad megyei Bácsán született ortodox pap fiaként. Előbb Lugoson tanult majd a szászvárosi református kollégium diákja lett. Jogi diplomáját Budapesten szerezte meg, Déván folytatta ügyvédi praxisát. A két világháború között a Román Nemzeti Párt tagja volt, és részt vett a bukaresti politikai életben. 1927-ben Bukarestből visszatér Dévára és 1933-tól az Ekésfront elnöke. 1944-ig gyarapította családi gazdaságát, ekkor került újra Bukarestbe, ahol az első román kommunista kormány miniszterelnöke lett 1945–52 között. 1952–58-ig a Nagy Nemzetgyűlés elnöke volt. 1958. jan. 7-én halt meg.

Farkas Mihály (eredeti neve: **Lőwy Hermann**) (Abaújszántó, 1904. július 18. – Budapest, 1965. december 6.) kommunista politikus. A polgári iskola elvégzése után nyomdaipari gépmester lett. 1921-től a Csehszlovák Kommunista Párt tagja, a Kommunista Ifjús munkás Internacionálé (KII) delegáltja. E minőségében Nyugat-Európában, később a spanyol polgárháborúban ténykedett. Ezután moszkvai emigráns és Komintern-funkcionárius. 1944-ben érkezett Szegedre, megalakítva az MKP KV-t. Az MKP, majd az MDP szűk vezetésének tagja. 1947 szeptemberében részt vett a Kominform alakuló értekezletén. Honvédelmi miniszter (1948–53, erőltetett hadseregfejlesztést végez), 1952-től hadseregtábornok (az első ilyen magas rangú tiszt hazánkban, 1978-ig az egyetlen is!) 1949-ben a trojka, 1950-től a Honvédelmi Bizottság tagja lett. Ő vezette a Kádár- és Péter Gábor-ügy vizsgálóbizottságát. 1953-ban kikerült a PB-ből, de Nagy Imre szövetségeseként szovjet kérésre hamarosan visszavették. Az Agit-Prop. osztály vezetője lett. Elsőként állt át Rákosi mellé 1954-ben, de kegyvesztett lett. 1957-ben előbb 6, majd törvényességi óvással a LBNT-n 16 évre ítélték. 1960-ban, egyéni kegyelemmel szabadult. Eztán könyvkiadói lektor volt.

Friss István (Nagyvárad, 1903. május 31. – Budapest, 1976. március 9.): közgazdász, egyetemi tanár, az MTA tagja. 1922-től vett részt a munkásmozga-

lomban. 1935-től Moszkvában élt. Mint közgazdász a Közgazdaságtudományi Intézetben végzett munkát. 1945-ben az emigrációból hazatérve az MKP és MDP Állampolitikai, illetve az Államgazdasági Osztályának, majd 1952–54 közt a Pénzügyi és Kereskedelmi Osztályának a vezetője. Mint közgazdász részt vett az 1946. évi stabilizáció munkájában, az 1948–49 évi államosítások kidolgozásában. 1954-től, megalapításától igazgatója volt a Közgazdaságtudományi Intézetnek. 1945-től 1967-ig országgyűlési képviselő volt. A KV tagja (1958–56), az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének igazgatója (1954–74), a Társadalmi Szemle (1955–56), ill. a Népszabadság főszerkesztője (1956–57). Az IKB, majd a KB tagja (1956–78), Az MSZMP Államgazdasági Osztályának vezetője (1956–62).

Házi Árpád (Komádi, 1908 szeptember 20. – Budapest, 1970. november 13.) politikus. Az öt elemi után szabósegédnek állt, de kubikolással is foglalkozott. Az 1920-as évek második felétől Budapesten élt, részt vett a Magyarországi Szabómunkások és Munkásnők Szakegyesületének, valamint a Vörös Segély munkájában. 1945 áprilisától a Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegye alispánjává nevezték ki, és Budapest képviseletében az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe delegálták. 1946-ban bekerült az MKP KV tagjai közé. 1949. szeptember 16-án kinevezték az Állami Ellenőrzési Központ élére. 1951. április 20-tól 1952. november 14-ig belügyminiszter, majd a minisztertanács elnökhelyettese, és ismét az Állami Ellenőrzési Központ elnöke lett 1955 augusztusáig. 1955–56-ban állami ellenőrzés miniszter, 1956–1957-ben az MDP Pest megyei pártbizottságának titkára volt. 1957–1963-ban az MSZMP Pest megyei bizottságának osztályvezetője, majd 1963-tól – nyugdíjba vonulásáig – 1964-ig a Kereskedelmi, Asztalos- és Lakatosipari Vállalat igazgatója lett. 1948-ban Kossuth-díjjal tüntették ki.

Vitéz dr. ómoraviczai **Imrédy Béla** (Budapest, 1891. december 29. – Budapest, 1946. február 28.) gazdasági szakember, politikus, pénzügyminiszter, miniszterelnök, Jászberény és Pécs országgyűlési képviselője volt. 1945-ben a népbíróági tárgyalás során másodfokon golyó általi halálra ítélték. A fogásban tanulmányt írt „Az infláció elleni küzdelem elvei és eszközei” címmel. A perében népügyészi szerepet betöltő Sulyok Dezső kijelentette, hogy Imrédynek köszönhető az 1946-os stabilizáció és a forint bevezetése.

Kodály Zoltán (Kecskemét, 1882. december 16. – Budapest, 1967. március 6.) Zeneszerző, zenetudós, zenepedagógus, az MTA tagja. A galántai népis-kolában (1888–1892) és a nagyszombati érseki főgimnáziumban (1892–1900) végezte alsóbb tanulmányait. 1900. június 13-án jelesen érettségizett. Szeptemberben került Budapestre, a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar-német szakára, valamint az Eötvös Kollégiumba. Az egyetem mellett beiratkozott az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia zeneszerző tanszakára is. Doktori disszertációját a magyar népdal strófaszervezetéről írta 1906-ban. Ugyanekkor ismerte meg Vikár Béla fonogramgyűjteményét, s ennek hatására döntötte el, hogy falura megy népdalokat gyűjteni. Kutatásai elején ismerkedett meg a hozzá hasonló utakon járó Bartók Bélával, ekkor vette kezdetét életre szóló barátságuk. 1906-ban Magyar népdalok címmel tíz-tíz népdalt adtak ki közösen zongorakísérettel ellátva. 1907-től a Zeneakadémia zeneelmélet, 1908-tól zeneszerzéstanárává nevezték ki. 1909–1920 között kizárólag zongora- és zenekar-kíséretes dalokat, zongoraműveket és kamaradarabokat írt. Vokális alkotásaiban mindenekelőtt a magyar dalkultúra megteremtésére törekedett. Nem véletlen, hogy egyik dalsorozatának a Megkésett melódiák címet adta. Kodály ugyanis a magyar klasszikus költők: Arany János, Kisfaludy Sándor, Berzsenyi Dániel, Kölcsey Ferenc, Csokonai Vitéz Mihály, Balassi Bálint verseire írott műveivel próbálta pótolni azt a dalkultúrát, amely még a költők életében nem létezett. De a kortárs irodalom is felkeltette érdeklődését: Ady Endre verseit éppúgy megzenésítette, mint barátja, Balázs Béla vagy Móricz Zsigmond alkotásait. Mindezek mellett a dalainak köszönhetjük a nyelv hajlamaihoz alkalmazkodó prozódia megszületését is. A harmincas években a nagyzenekari alkotások mellett Kodály álma is valóra válhatott: a népdal megszólalt a hangversenypódiumon és az Operaházban. 1925-ben induló dalestjein számos népdalfeldolgozása hangzott fel a Magyar népzene sorozatának tíz-tíz kötetéből, s ebben jelentős szerepet vállalt néhány kitűnő magyar énekművész.

A nagy változást a Székely fonó hozta, amelynek zenei anyaga már kizárólag népdalra épül. Későbbi kórusaiban Kodály újból a magyar költészethez fordult. A magyarság néprajza számára 1937-ben megírta A magyar népzene című népzene-történeti összefoglalását. Kodály arra is rávilágított, hogy zenetörténeti emlékek hiányában a magyar zenetörténeti kutatás legfontosabb segétdobozudománya a zenei néprajz, és ezzel Magyarországon is meghonosított egy új diszciplínát, az összehasonlító népzenetudományt.

A Kodály-írások új témája a zenei nevelés, amelyet ő „zenei belmissziónak” tekintett. A harmincas–negyvenes évek fordulóján Kodály terve: az általános iskolai énekoktatás színvonalának emelése, a kormányzat és a főváros részéről is támogatást kapott. A II. világháborút követően Kodály meghatározó szerepet vállalt az ország szellemi újjáépítésében. Háromszor kapott Kossuth-díjat (1948, 1951, 1957).

Nagy Imre (Kaposvár, 1896. június 7. – Budapest, 1958. június 16.) kommunista politikus, miniszterelnök, egyetemi tanár, az MTA tagja. Az I. világháború alatt az orosz fronton harcolt 1916-tól 1918-ig. Fogságba esett, belépett a Vörös Hadseregbe és a bolsevik pártba. 1921ben visszatért Magyarországra. 1930-tól 1944 novemberéig ismét a Szovjetunióban élt. Ekkor a Komintern háttérintézményeként működő Nemzetközi Agrárintézetnél dolgozott. 1936-ban kizárták a pártból és elbocsátották munkahelyéről. Alkalmi munkákból élt, 1941-ben belépett a Vörös Hadseregbe, de nem került harcoló alakulathoz. 1944 őszén kidolgozta a magyarországi általános földreform tervét, november 4-én hazatért a moszkvai magyar kommunisták első csoportjával. 1944 decemberében a debreceni Ideiglenes Nemzetgyűlés földművelésügyi minisztereként az ideiglenes kormány tagja lett. 1945. március 15-én ő hirdette ki a földosztásról szóló kormányrendeletet. 1949 augusztusában „opportunistá, szövetkezés elleni nézetei miatt” kizárták a Politikai Bizottságból. A gödöllői Agráregyetem rektoraként működött tovább 1953. július 4-én Nagy Imrét miniszterelnökké nevezték ki. 1955 áprilisában Rákosi átmeneti megerősödését követően leváltották, kizárták a Központi Vezetőségből, megfosztották akadémiai tagságától és egyetemi katedrájától is. December 3-án az MDP-ből is kizárták. Nézeteit hamarosan tanulmányokban kezdte kifejteni. 1956 nyarán többek ösztönzésére ismét aktivizálódott. Kialakult körülötte az ún. „Nagy Imre-kör”. 1956. október 13-án visszavették a pártba. Október 23-án a tüntető diákok egyik követelése a kormányba való visszatérése. Este az Országház előtt emlékezetes beszédet tartott. Másnapra virradóan ismét miniszterelnökké nevezték ki.

Palló Imre (Mátisfalva, 1891. október 23. – Bp. 1978. jan. 25.) operaénekes. Kodály Zoltán Palló Imre számára írta „Székelyfonó” című művét, népi származása, beállítottsága kitűnően illett a mű hangulatához.

Péter Gábor (eredetileg: Eisenberger Benjámin) (Újfehértó, 1906. május 18. – Budapest, 1993. január 23.) magyar kommunista politikus volt, aki főszerepet játszott az 1948-as kommunista hatalomátvételt követő koncepciós perek előkészítésében és lebonyolításában, és ezekben az években az ország egyik leghatalmasabb embere volt. 1945. januárjában kinevezték a budapesti rendőrség Politika Rendészeti Osztálya vezetőjének. Ezután gyorsan emelkedett, az ÁVO, majd az ÁVH vezetője lett. 1952-ben leváltották tisztségeiből, kizárták a pártból is, majd 1953. január 3-án Rákosi Mátyás villájában letartóztatták. 17 társával 1953. decemberében bíróság elé állították. A következő évben a Katonai Felsőbíróság életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte, a Legfelsőbb Bíróság Katonai Tanácsa azonban 1957-ben 14 évre szállította le a büntetést, majd 1959. januárjában Kádár János egyéni kegyelemben részesítette. Nyugdíjazásáig könyvtárosként dolgozott.

Piros László (Újkígyós, 1917. május 30. – Szeged, 2006. január) magyar katonai, kommunista politikus. Eredeti végzettsége hentessegéd. 1945. június 24-én a szakszervezetek képviselőjeként jutott be az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe. 1945-től 1957-ig nemzetgyűlési, illetve országgyűlési képviselő. 1950-ben az Államvédelmi Határőrség parancsnokává nevezték ki vezérőrnagyi rangban. 1953. június 4-től Gerő Ernő belügyminiszter első helyettese, majd 1954. június 6-tól belügyminiszter. Belügyminiszteri minőségében részt vett a koncepciós perek felülvizsgálatával, az áldozatok rehabilitálásával megbízott bizottság munkájában. 1956. október 28-án Gerővel, Hegedüs Andrással együtt a Szovjetunióba távozott. 1957. május 9-én az országgyűlés megfosztotta mandátumától. 1958. szeptemberétől a Szegedi Szalámigyár főmérnöke, majd 1969-től igazgatója volt. 1977-ben ment nyugdíjba.

Rákosi Mátyás (eredetileg **Rosenfeld Mátyás**) (Ada, 1892. március 9. – Gorkij, 1971. február 5.) a Magyar Kommunista Párt és a Magyar Dolgozók Pártjának első- és főtitkára, államminiszter és miniszterelnök. Elvégezte a Keleti Akadémiát, utána tisztviselőként dolgozott. 1910-ben belépett az SZDP-be, tagja lett a Galilei Körnek. Németországban, majd Angliában dolgozott (1912–14). Az I. világháborúban orosz hadifogságba esett. 1918. májusában tért haza, novemberben csatlakozott a KMP-hez, amelynek vidéki titkára lett. 1919. február 20-án a KMP vezetőivel együtt letartóztatták. A Tanácsköztársaság idején kereskedelmi népbiztoshelyettes volt, amelynek bukása után Ausztriába emigrált, ahol internálták, majd kiutasították. 1920-tól

a Szovjetunióban a Kommunista Internacionálé (Komintern) végrehajtó bizottságának munkatársa. 1945 januárjában tért haza, az MKP főtitkára lett. Az MKP–MSZDP egyesülése (1948. június 13.) után az MDP főtitkára, majd a Minisztertanács elnökhelyettese később elnöke lett. 1953 júniusától a párt első titkára. Az MDP Központi Vezetőségének 1956. júliusi ülése leváltotta első titkári tisztségéből és kizárta a Politikai Bizottságból. 1956. júliusától haláláig a Szovjetunióban élt.

Révai József (eredeti neve: **Lederer**); (Budapest, 1898. október 12. – Budapest, 1959. augusztus 4.) kommunista politikus. A Kommunisták Magyarországi Pártjának (KMP) egyik alapító tagja volt 1918-ban. 1934-től 1944-ig a Szovjetunióban élt. 1945-től 1950-ig a Szabad Nép főszerkesztőjeként tevékenykedett. 1948-tól 1953-ig ő volt a magyar kulturális élet teljhatalmú irányítója; népművelési miniszter (1949–1953), befolyása 1953-tól jelentősen csökkent. Az MKP – 1948-tól Magyar Dolgozók Pártja (MDP) – Központi Vezetőségének (KV) tagja volt 1945-től 1956-ig, a Politikai Bizottság (PB) tagja (1945–1953, 1956), illetve a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának (MSZMP KB) tagja (1957-től), az Elnöki Tanács elnökhelyettese (1953–1958) volt.

Ries István (Küngös, 1885 – Vác, 1950) Elvégezte a Királyi Magyar Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karát, szakvizsgái után, 1912-ben ügyvédi irodát nyitott. Az első világháborúban orosz fogságba esett, 1918 nyarán tért haza. Az 1918–1919-es forradalmak aktív résztvevője, a Tanácsköztársaság alatt a Közoktatásügyi Népbiztosság propagandacsoportjának előadója és vöröskatona. A kommün bukása után néhány hónapra Bécsbe menekült, hazatérése után folytatta az ügyvédi munkát; védőügyvéd volt a népbiztosok perében. 1924-ben belépett az MSZDP-be. A második világháború után a Budapesti Nemzeti Bizottság és a Fővárosi Törvényhatósági Bizottság tagja lett. 1945. áprilistól letartóztatásáig parlamenti képviselő. 1945. július 27-től Valentiny Ágoston utódként igazságügy-miniszter. Az 1947. augusztusi, a kommunista párt által elkövetett ún. „kékcédulás” választási csalás miatti tiltakozásul lemondott; de a „minisztersztrájk” után – Ries is – visszatért a koalíciós kormányba. Az ő minisztersége alatt készült el és lépett életbe 1949-ben az ország szovjet mintát követő alkotmánya. 1950. július 8-án koholt vádak alapján letartóztatták, a Szakasits-perben akarták elítélni, ám a váci börtönben, minden bizonnyal a vallatás alatt elszenvedett kínzások miatt, szeptem-

ber 15-én elhunyt. 1956 júniusában rehabilitálták. Feleségét 1950-ben szintén letartóztatták, négy év múlva úgy szabadult, hogy nem emeltek vádat ellene.

Chivu Stoica (1908. augusztus 8. – 1975. február 16.) 1931-ben lett a Romániai Kommunista Párt tagja. 1955–1960 között miniszterelnök majd 1965–1967 között a Román Szocialista Köztársaság Államtanácsának elnöke volt.

Szent-Iványi Domokos (Budapest 1898. április 28 – Heidelberg 1980. július 19.) tisztviselő, diplomata. 1921-ben doktorált a Pázmány Péter tudományegyetem jogi karán. Párizsban elvégezte az Ecole des Sciences Politiques diplomáciai osztályát, majd az USA-ban tanult közigazgatási jogot. Professzora, Teleki Pál ösztönzésére a tudományos pályát a diplomáciaival cserélte fel. 1939–1941 a miniszterelnökségi Tájékoztató osztály vezetője, 1941–1942 a Külügyminisztérium kulturális osztályának vezetője, 1944. január 1-jétől a Kiugrási Iroda helyettes vezetője, 1944. szeptember 22-én a fegyverszüneti bizottság tagja lett. 1946. december 24-én a közösségi perben letartóztatták és a Donáth György-perben 14 évi fegyházra ítélték.

Wallenberg, Raoul (1912–1947?) svéd mérnök, diplomata. A michigani egyetemen (USA) mérnöki diplomát szerzett, majd különféle svéd vállalatoknál dolgozott. 1944-ben Stockholmban a Háborús Menekültek Tanácsa tervet dolgozott ki az európai, közte a magyar zsidóság megmentésére. E célból nevezték ki a budapesti svéd követség titkárának, 1944. júl.-ban foglalta el posztját. A budapesti zsidóság egy részének menlevelet biztosított, védett házakat hozott létre, megszervezte az ellátást, ezzel sok ember életét mentette meg. 1945. január 17-én Budapestről Debrecenbe indult, oda azonban soha nem érkezett meg. A szovjetek elhurcolták, tisztázatlan körülmények között halt meg.

Walko Lajos (Budapest, 1880. október 30. – Visegrád, 1954. január 10.) politikus, miniszter. Weiss Fülöpnek, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank elnökének veje. Jogot végzett, utána a lipcsei, majd a berlini egyetemen nemzetgazdaságtant hallgatott. Hazatérve a Magyar Leszámítoló- és Pénzváltóbank szolgálatába lépett. 1911-ben a pénzügyminisztérium tisztviselője, 1919 szeptembertől 1920 decemberéig államtitkár, 1921. szeptember 27-től december 3-ig a pénzügyminisztérium adminisztratív vezetője, 1921. decemberétől rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter volt. 1922. június 16-tól 1926.

október 15-ig kereskedelemügyi miniszter és 1925. március 17-től egyidejűleg ideiglenes külügyminiszter is. 1924. február 20-tól március 24-ig ideiglenes pénzügyminiszter volt. Ezt követően 1930. december 9-ig, majd 1931. augusztus 24-től 1932. október 1-jéig külügyminiszter a Bethlen-, majd a Károlyi-kormányban. Bethlen István mellett jelentős szerepet vitt a Horthy-rendszer külföldi kölcsönnel történt pénzügyi stabilizációjában. 1938-tól a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank elnöke volt.

Vas (Weinberger) Zoltán (Budapest, 1903. március 30. – Budapest, 1983. augusztus 13.) politikus. Tizenhat éves korától részt vett a kommunista ifjúsági mozgalomban. 1921-ben letartóztatták, de 1922-ben fogolycseréjén a Szovjetunióba került. 1945-től Budapest közellátási kormánybiztosa, majd polgármestere. 1945 és 1949 között a Gazdasági Főtanács főtitkára. 1949 és 1953 között az Országos Tervhivatal elnöke volt. 1956 júniusában részt vett a Petőfi Kör sajtóvitáján. Október 27-től tagja a Nagy Imre-kormánynak. Az 1957 májusától megfosztották képviselői mandátumától. 1958 őszén visszatérhetett Magyarországra. 1973. február 20-án a Legfelsőbb Ügyészség utasítására „a Szovjetunió és a magyar nép barátságát sértő izgatás” címén ismét büntetőeljárást indítottak ellene a „Nem a tejes csenget” címen tervezett életrajzi regénye miatt.

Veres Péter (Balmazújváros, 1897. január 6. – Budapest, 1970. április 16.) író, politikus. Anyjával és mostohaapjával, Nagy Józseffel egy Vókonya nevű tanyán lakott, a Hortobágy partján 8 éves koráig (1905). 4 évig járt iskolába Balmazújvárosban, 1909-től már dolgoznia kellett: volt cselédcsűrűs, kisköztársasági, alkalmi mezőgazdasági munkás, részes arató, 1913-tól a vasútnál pályamunkás. 1914-től részt vett az alföldi agrárszocialista mozgalmakban, tagja lett a Földmívelő Egyletnek, melynek könyvtárában szerezte meg műveltségének alapjait: olvasta a Népszavát, Marx, Engels, Zola, Anatole France, Gorkij, Rousseau, Tolsztoj műveit. Az I. világháború idején, 1917-ben katona, telefonista az olasz fronton. 1918-ban a köztársasági hadsereg katonája volt. A Tanácsköztársaság idején a balmazújvárosi földosztó bizottság, a munkástanács és a községi direktórium tagja lett. 1919 májusában román hadifogságba esett. 1920-ban, hazatérésekor a Tanácsköztársaság alatt folytatott tevékenységéért egyévi fogházra ítélték Debrecenben. Kiszabadulása után mezőgazdasági munkásként és pályamunkásként kereste kenyerét. Első írása a Századunk című folyóiratban jelent meg. A háború alatt háromszor hívták be munka-

szolgálatra, 1944-ben bujkálnia kellett a németek és a nyilasok elől. 1945–1949 között a nemzeti parasztpárt elnöke volt. 1945 márciusában az Országos Földbirtokrendező Tanács elnöke lett, tevékeny irányító szerepet játszott a földreform végrehajtásában. A koalíciós idők (1945–1948) politikai életének egyik legnépszerűbb közéleti személyisége. 1947. március 14-étől 1948. szeptember 9-ig honvédelmi miniszter volt. Sokoldalú munkásságát mindvégig a „népben, nemzetben gondolkodni” eszme jegyében fejtette ki, kényes kérdésekről is bátran szólt, példát adott a közéleti, elkötelezett írói magatartásból. Íróársai találóan nevezték rendkívüli egyénisége miatt „egyszervolt ember”-nek. 1954–1956-ban az Írószövetség elnöki tisztét töltötte be.

Gróf Zichy Nándor dr. 1907-ben született a Somogy megyei Mosdóson. A berlini egyetemen közgazdasági diplomát, a budapesti közgazdasági egyetemen doktori fokozatot szerzett. Az Országos Magyar Idegenforgalmi Hivatal igazgatója volt 1944-ig és légügyi tanácsos. Tartalékos repülőhadnagy és a legkiválóbb magyar sportrepülők egyike volt. 1930-ban, mint gróf Almásy László Ede sivatagkutató pilótája sportgépén Kis-Ázsiába repült. Bravúros teljesítménye az egész világon ismertté tette. A Magyar Aero-szövetség alelnöke volt. A háború vége felé átvette beteg édesapja egyik fehérmegyei birtokát és ott gazdálkodott, míg az oroszok ott le nem tartóztatták. NKVD fogságából kikerülve több ízben letartóztatták, ezért 1946-ban Norvégiába távozott.

Dr. Zsindely Ferenc (Kisvárdá, 1891. december 25. – Budapest, 1963. április 26.) jogász, író, miniszter. Budapesten szerzett jogi diplomát és ügyvédi oklevelet. 1918-ban főispáni titkár és Komárom vármegye tiszteletbeli főjegyzője lett. 1921-től pénzügyminisztériumi titkár, 1934-től kincstári főtanácsos, 1938-ban vallás- és közoktatásügyi miniszteri államtitkár volt. 1939-ben miniszterelnökségi államtitkár lett. 1931-től 1944-ig Komárom város kormánypárti országgyűlési képviselője és Komárom vármegye törvényhatósági bizottsági tagja. 1943. március 29-től 1944. március 22-ig kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter volt a Kállay-kormányban.

Tüdös Klára, Zsindelyné (Debrecen, 1895. július 20. – Budapest, 1980. április 16.) jelmeztervező, népművészeti kutató, Zsindely Ferenc felesége. Budapesten az Iparművészeti Iskolában folytatta tanulmányait. A budapesti tudományegyetemen a néprajz szakon Györffy István tanítványa és munkatársa volt. 1925-ben került az Operaházhoz, a jelmezműhely vezetője és jelmezter-

vezője volt. Ő tervezte Kodály Zoltán Hány János című operájának jelmezeit (1926). Az 1930-as években a Belvárosban divatszalont nyitott, ahol tervezésében divatba hozta a paraszthímzéssel, szőttesekkel díszített ruhákat. 1944-ben az Országos Református Nőszövetség elnöke lett. Megalapította a szövetség lapját, a Magyar Asszonyt. A II. világháború idején a svéd misszióval együtt számos üldözöttnak adott menedéket. 1952-ben férjével együtt kitelepítették. 1963-ig éltek Balatonlellén egy nyaraló házmestereként.

NÉVMUTATÓ

A

Alexandru Draghici 243
Almásy László Ede gróf 392
Ambrózy gróf 23, 386
Andrássy Margit gróf 355
Andrássy Sándor gróf 355
Andrej Makine 160, 161
Anschau László 139, 140
Apor Péter 437
Apor Vilmos 352
Apostol, Gheorghe 243, 451
Apponyi Károly gróf 395, 451
Apró Antal 13, 17, 20, 35, 57, 61, 62, 63, 168, 451
Apró Antalné 58, 61, 65
Arany Bálint 437
Asztalos László 259, 260
Aurel Sergiu Marinescu 227

Á

Ács Ferenc 297, 309

B

Babirák Mihály 53
Badi Lajos 108, 159
Báhecz János 138
Bajor Ervin 258, 259, 266
Bajor Ervinné Legeza Mária 174, 247
Bajor Péter 252, 253, 255, 257, 437
Bakay Szilárd 395, 452
Balog Ferenc 162
Balogh András 52
Balogh Margit 375, 437
Balogh Sándor 437
Bandi István 13, 17, 20, 224

Bánhidi Attila 442

Bank Barbara 13, 14, 17, 20, 72, 75, 90, 224, 437

Bánusz Elekné özv. 136, 137, 140

Baranyi Elek 392

Bárány Ottóné Badi Györgyi dr. 172

Baráth Magdolna 437, 445

Bărbulescu, Mihai 227, 231

Bárdossy László 35

Barna Mihály 266, 267, 268

Bártfai Szabó László 263

Batthyány Anna 370, 372

Batthyány Charly 102

Batthyány Miklós gróf 299, 308

Batthyány Miklósné 301, 303

Becher, Kurt 39

Becsy Zoltán 399

Beczásy István 226, 437

Beczek György 140

Bede Fazekas Ödön 106

Beke Ferencné 149, 437

Beke György 437

Békés Imre dr. 437

Benedek Erzsébet 137

Benedek Imre 137, 140

Benedek Mária 136, 137

Benei György 268

Berija 189

Berkesi András 29, 256

Bethlen Gabriella gróf 357, 366, 389, 397

Bethlen István gróf 351, 352, 392, 452, 462

Bibecz János 140

Bibó István 24, 30, 31, 32, 81, 82

Bihari Mihály 203, 437

Bilkei Kövesdy Imre 402

Bilkei Kövesdy János dr. 401, 402, 405, 406
 Bíró Mihály 35
 Bíró Sándor 388, 437
 Bocsor József 307
 Bodó István 153
 Bolgár Dániel 131, 437
 Bolza József 370, 372
 Bolza Mariette 13, 17, 20, 151, 369, 373, 374, 375, 376, 378, 379
 Bolza Pál 370, 372, 373, 378
 Bolza Pálné Vigyázó Jozefa 372
 Bolza Péter 370
 Boreczky Beatrix 28, 437, 438
 Bősze János dr. 52
 Böszörményi Géza 30, 381, 383, 384, 438
 Boțhogina, Iulian 228, 438
 Bozsó Éva, Dubay Miklósné dr. 194, 407, 408, 411
 Brusalinschi Dumitru 232, 236, 244, 438, 439
 Budimacz István 101
 Bús János 14
 Buttler Elemér 355

C

Ceausescu 227, 245
 Cech Vilmos 130
 Chivu Stoica 244, 461
 Churchill, Winston 25, 26, 72
 Courtois, Stephane 68
 Czeglédi Mihály 387
 Cziráki Ferenc 301, 303, 361, 362

Cs

Csáki Istvánné Zichy Margit Mária 355
 Császár Antal 153
 Cseh Gergő Bendegúz 445

Cseh Ignác 128
 Csehek Ferenc 174, 176
 Cserenyey Géza 69, 438
 Cséri Lili 248
 Csicsery-Rónay István 69, 438
 Csicskó Mária 438
 Csiszár István 106, 107
 Csőke András 172
 Csőke Sándor 149, 438
 Csonkaréti Károly 86, 438
 Csóra József 424, 427

D

Dadányi Miklós 99
 Dadányi Miklósné Semsey Mária 99, 438
 Dajka Imre 299, 300
 Dálnoki Miklós Béla 24, 27, 33, 74
 Dálnoki Veres Lajos 395
 Daniel, Vighi 228
 Debreceni József 149, 438
 Décsi Gyula dr. 381, 383, 386, 387, 453
 Degenfeld gróf 386
 Deletant, Dennis 227, 231, 237, 438
 Demény Pál 438
 Dénes István 179
 Denis Deletant 227
 Denkő András 52
 Dergán Béla 247
 Dér István 191
 Déry Tibor 438, 439
 Dessewffy Gyula 52, 438
 Dessewffy Tibor 86, 149, 438
 Dietrich Károly 251
 Dimitrov 28
 Dizseri Eszter 61, 62, 64, 439
 Dlauchy Guido 366
 Dobi István, Dobi 189

Dombai Marcsi 268
Dombay Célia 14
Donáth Ferenc 204, 439
Donáth Ferenc ifj. 439
Donáth György 69, 439, 461
Dörnyei József 373
Drăghici, Alexandru 243
Dubay Miklós dr. 427, 432
Dürr Istvánné 153

E

Ecseri István 369
Eden, Anthony 25
Ember Mária 439
Erdei Ferenc, Erdei 24, 27, 34, 43, 69, 72, 74,
80, 83, 84, 112, 206, 207, 209, 439, 454
Erdélyi Lajosné özv. 139
Erdmann Gyula 72, 439
Esterházy János gróf 76, 352
Esterházy Lujza 76, 195, 439
Esterházy Péter 11, 15, 18, 102, 108, 121, 122,
129, 130, 171, 439

F

Fábián Csaba 14
Faludy György 64, 65, 119, 120, 439
Falvay Géza 267
Fancsali Rudolf 292
Faraghó Gábor 23, 24
Farkas László 99
Farkas László ifj. 99
Farkas Mihály 23, 68, 70, 179, 213, 454, 455
Farkas Vladimir 439
Fazekas Mihály 402
Fehér István 72, 439
Fehér László 180
Fekete György 108

Fekete János 130
Fekete Sándor 107
Fenesi Ferenc dr. 35
Ferenczi György 285
Festetics Sándor 80, 83
Fetzer József 373
Fleck Zoltán 196, 439
Fodor Gyula 62
Fodor László 387
Földes Anna 439
Földesi Margit 439
Fónay Jenő 439
Forró Margit 291
Friss István 179, 455
Fuller Sándor 136, 137, 140
Füstös Gedeon 98
Füzes Miklós 12, 14, 16, 19, 72, 149, 168, 171,
172, 440

G

Gábor J. Dzsingiz 195, 440
Gábor József 24
Gábor Róbert 440
Gallyas Ferenc 440
Gál Mária 224, 225, 227, 238, 440
Gáspár Sándor 61, 62
Gáspár Sándorné, Gáspár Lidi 57, 61
Gémes István 136, 137, 140
Gerő Ernő 23, 50, 82, 124, 130, 131, 179, 189,
190, 454, 459
Gheorghiu-Dej, Gheorghe 225, 229, 242,
243, 244, 245, 451, 453
Glatz Ferenc 71
Gömbös Gyula 252
Gombos János 137, 140
Gönczi János 139
Görgy Gábor 86, 87, 100, 173, 440

Grósz József 440
Grósz László dr. 136, 137, 140
Groza, Petru 243, 455
Grubics Márton 139
Gulyás Gyula 79, 149, 159, 440
Gulyás János 79, 149, 159, 440

Gy

Gyarmati György 46, 68, 440
Gyekiczky Tamás 12, 17, 20, 196, 202, 440
Gyertyán Ervin 440
Gyöngyösi János 24
Györe János 190
Györffy Istvánné Badi Zsuzsanna 172
Gyürüs Károly 163

H

Haas György 440
Hajdu Lajos 14
Halnek Gyula 121
Hambuch Vendel 72
Hantó Zsuzsa 12, 14, 16, 19, 57, 105, 108,
125, 142, 149, 150, 153, 159, 191, 203, 204,
205, 211, 214, 411, 441
Harmat Ferenc 138, 141
Házi Árpád 131, 179, 456
Házi Gyula 358
Hazslinszky Géza 99
Hazslinszky Karla 99
Hazslinszky Karola 99
Hazslinszky Margit 99
Hazslinszky Tibor 99
Héber Ernő 263, 264, 265, 267
Heckenast Gusztáv 441
Hegedüs András 79, 130, 131, 159, 170, 441
Helyek Jenő 138
Hennyey Gusztáv 256

Hertelendy Andorka 387
Hetényi, Páter 266
Hetényi Varga Károly 250, 441
Hidegréti József 387
Hitchins, Keith 227, 231
Hitler, Adolf 28, 248, 374
H. Kovács Imre 270
Hoffmanné Szentágotay Erzsébet,
Szentágotay Erzsébet 271, 272
Holopcev Péter 149, 441
Horthy István 392
Horthy Miklós 23, 24, 28, 29, 33, 38, 41, 247,
248, 252, 272, 351, 376, 399, 462
Horthy Miklós ifj. 23
Horváth János 53
Horváth Sándor 441
Horváth Zoltán 64
Hraskó Gyula dr. 72
Hruscsov 189, 243
Hunya Gábor 243, 441
Huszár Tibor 441

I

Illyés Gyula 178, 399
Imrédy Béla 80, 249, 456
Inhóff Antal 78
Inhoff János 140
Inkey Zsigmond 380
Irha Melinda 131, 149, 441
Ispánki Béla 250
Ispánovics János 105
Iszlai Zoltán 224, 288, 441
Iván Istvánné 172
Izsák Lajos 442

J

Jager János 139

Jakab Sándor 437
 Jancsó Béla 287, 288, 295
 Jancsó Béláné 287
 Jancsó Ferenc dr. 288, 301, 306, 307, 308
 Jancsó Iván 288
 Jancsó Katalin 287, 288
 Jancsó Sarolta 287, 288, 296, 300, 308
 Jancsó Tibor 288
 Janics Kálmán 77, 442
 Jankó Péter dr. 64
 Janssen Erzsébet 366
 Janza Károly 86
 Jármay Gyula 53
 Jávora Kata 131
 Jeszenszky Iván 149, 442
 Jónás Pali 387
 Joó Sándor 401
 Józsa Judit 13, 17, 21
 József Attila 195
 Juhász Judit 162
 Justusné Edit 64, 65
 Justus Pál 64
 Juszt Kornél 263

K

Kaas Ervin 387
 Kacskovics Imréné Zichy Katalin,
     Kacskovics Imréné 369, 373
 Kádár János 27, 124, 151, 164, 198, 199, 454,
     455, 459
 Kahler Frigyes 117, 118, 121, 442
 Kajári Erzsébet 14, 124, 442
 Kákonyi Asztrid 268
 Kállay Miklós 61, 463
 Kálmán Peregrin, Fr. 439
 Kamarás Mihály 268
 Kardos György 29

Károlyi Mihályné 356
 Kárpáti Zoltán 14
 Kávási Klára 131, 442
 Keleti Ferenc 89, 90, 208
 Kenedi János 119, 442
 Keresztes-Fischer Ferenc 114
 Kéri Kálmán 29
Király Tibor 437
 Kis Imre 153
 Kiss Dénes 224
 Kiss Dombi Ferenc 276
 Kiss György 180
 Kiss Imre 153
 Kiss János 358
Kiss József 442
Kiss Sándor 442
 Kis Szaléz 263
 Klár Miksa 106
 Koch Antal 139, 140
 Kodály Zoltán 64, 457, 458, 464
 Koncz Júlia 283
 Koréh Enikő 291, 294
 Koréh Ferenc 287
 Koréh Ferencné Jancsó Katalin, Jancsó Kata-
     lin 287, 288
 Korényi Ibolya 130
 Korondi Béla 247
Körösenyi András 438
 Kossa István 53
 Kovács Antal 137
 Kovács Béla 69
 Kovács István 57, 62, 442
 Kovács János 57, 150
 Kovács Kálmán 41
 Kovács Dániel 149, 442
 Kövesdy Jánosné dr. 399
 Kövesdy Zsuzsa 149, 399, 442

Kozma László 149, 442
Krichfalusi Kornél 299
Krigovszky József 268
Krúdy Gyula 119
Kudar Lajos 247
Külgusz Gyuláné özv. 137
Kun Miklós 442
Kutika Károly 30
Kutor Lajos 108

L

Lakatos Géza 395
László József 140
Legeza Ervin 267, 268
Legeza János 174, 252, 253, 254, 256, 257, 270
Legeza Jánosné 258
Liszál Károly 138, 140
Lőcsei Gabriella 376, 379, 442
Losonczy V. László 442
Lovas Sándor 442
Lugos Jenőné özv. 299
Lukács György 121
Lukács, John 443
Lukács József 149, 443
Lukács Sz. Imre 443

M

Macho Márta 399
Magyar Bálint 100
Major Ági 258
Major Ákos 34, 44, 443
Majszkij, I. M. 24, 25
Malenkov 189
Mária Terézia 160
Marineasa, Viorel 228, 233, 234, 237, 244, 443

Marinescu, Aurel Sergiu 231, 443
Marosán György 401, 423
Marx István 136, 137
Marx Istvánné 137
Máté Pál 268
Mátyásfalvi János 14
Máyer Antal 138
Méhes Alajos 138
Merán Károly 381
Méray Tibor 193, 194, 443
Merk Jánosné 138
Merk Vilmos 137
Mérő József 35
Mesterházy Jánosné Frank Irén 73
Metz Rezső 101
Mihály Károly 140
Mihók János 378
Mikoján 189
Mikó József 146, 147
Mindszenty József 101, 250, 381, 443, 453
Miskolczy János 35
Mistéth Endre 69
M. Kiss Sándor 14, 69, 443
Molnár Erik 24, 223
Molnár Sándor 139, 140
Molnár Tóni 387
Molotov 23, 25, 28
Morvay Pál 99
Münnich Aladár 401
Münnich Éva 400, 401
Münnich Ferenc 400, 401

N

Nádasdy Nikolits Andrea 102, 103, 104, 443
Nagy Barnabásné dr. 13, 17, 21
Nagy Ferenc 50, 52, 53, 443
Nagy Ferenc dr. 367

Nagy Imre 23, 24, 50, 51, 93, 148, 189, 190,
191, 193, 204, 206, 252, 369, 419, 443, 454,
455, 458, 462
Nagy István 35
Nagy János 137
Nagy Lajos 284
Nagylaki Rácz Jenő 260
Nagy Varga Dezső 151, 152
Németh Árpádné 14
Németh Dezső 52
Neulen, Hans Werner 75
Nikolits Mihály 102
Nikolits Péter 102
Normai Ernő 443

Ny

Nyerges Pál 247
Nyeste Zoli 387
Nyíri Laci 416

O

Okolicsányi Zsolt 14
Oltványi Imre 24
Ónodi Márton 263
Orgoványi István 153, 228, 443
Orlai István 139
Orwell, George 120
Ottlik Géza 142, 146, 147, 443

Ö, Ő

Ö. Kovács József 131, 443
Ördögh Imre 153
Őze Sándor 72, 75, 437

P

Palasik Mária 25, 43, 44, 74, 80, 82, 83, 85,
443

Páldeák Szabolcs 268
Pálffy György 29, 30, 80, 83, 248
Pálfi Imre 52
Palimay Ferenc dr. 53
Pálincás-Pallavicini Antal 101
Pallavicini Andrassy Borbála 101, 128, 129,
191, 251, 443
Pallavicini Ede 395
Pallavicini György 101
Palló Imre 64, 358, 458
Pál Sándor 388
Papp Antal 443
Papp Pista 387
Pásztor Tamás 52
Péchy Blanka 248
Pécsi István 139
Perczel Tamás 387
Perjés Géza 28, 444
Péter Gábor 27, 28, 30, 62, 82, 153, 179, 453,
455, 459
Pető Gyula 138
Pető Iván 444
Peyer Károly 351
Piros László 57, 64, 174, 459
Plósz Sándor 220
Pőcze Tibor 94, 162
Pogácsás György dr. 146
Polgár Ernő 444
Poltáry Edit 247
Poltáry Vilmos vitéz 247
Pomogáts Béla 444
Pongor Miklós 151, 287, 296, 299, 301, 302,
303, 307
Pongor Miklósné Jancsó Sarolta, Jancsó
Sarolta 287, 296, 300
Pongrácz Dezső 381
Popper Sándor 384

Pozsonyi István 132, 134, 146
Prónay Pál 38
Puch Márton 140
Punak Jóska 171
Puskin, Georgij Makszimovics 34

R

Rác István dr. 400
Radnóti László 409, 416
Raffai István 446
Rainer M. János 25, 189, 190, 444
Rajk László 27, 30, 51, 53, 56, 57, 62, 64, 66, 152, 173, 248, 451
Rajk Lászlóné, Rajk Júlia 173, 174
Rákosi Mátyás 28, 34, 49, 50, 64, 66, 86, 101, 118, 124, 152, 162, 177, 179, 189, 190, 193, 355, 400, 444, 455, 458, 459
Rapp János 134
Ratkó Anna 87, 88
Ravasz László 57
Relics Milán 139
Repka János 444
Réti Ferenc dr. 277
Réti Tamás 243, 441
Révai József 23, 117, 179, 205, 454, 460
Révész Géza 29
Révész Sándor dr. 35
Rév István 444
Ries István 24, 43, 460
Ritzl Sándor 387
Rommel, Erwin 248
Romsics Ignác 149, 444
Roosevelt 26
Roosevelt, Franklin D. 28
Rotyis Péter 34
Rózsa Péter 194, 444
Rózsás János 249

R. Süle Andrea 243, 441
Rubidó-Zichy Iván 352, 397
Rudas György 180, 274, 298

S

Saad József 149, 224, 444
Saláta Gyula 387
Saláta Kálmán dr., Saláta Kálmán 52, 69, 444
Sándor Imre 180
Sára Sándor 249
Sárközi Mátyás 444
Scháth István 139
Scháth Márton 138
Schifferné Szakasits Klára 65, 444
Schlett István 437
Schmidt Jenőné 77, 78
Schneider, Martin-Anton 271
Sebestyén László 162, 164
Serédi Jusztinán 367
Shvoy Lajos 250
Sík Sándor 247, 269
Simon István 129
Sindely József 284
Sipos Aladár 203, 358
Sipos András 203, 444
Sipos Árpádné özv. 358, 361
Solymossy Péter 188
Somogyi Miklós 61
Soós Mihály 34, 39, 40, 43, 444
Standeisky Éva 444
Stănescu, Mircea 226, 445
Stein, George H. 74, 445
Stork György 139
Stork József 139
Sulyok Dezső 42, 249, 456

Sz

Szabó Bálint 445
Szabó Ferenc 34
Szabó Gyula 105, 106
Szabó Imre 442
Szabó Miklós 445
Szabó Péter 252, 253, 255, 257, 437
Szakács Kálmán 445
Szakács Sándor 40, 43, 118, 120, 444, 445
Szakály Sándor 255
Szakasits Árpád 34
Szalai Csaba 149, 445
Szalai Sándor dr. 35
Szálasi Ferenc 38, 39, 40, 41, 61, 74, 105
Szalóki Dénes 386
Szántó András 86, 149, 438
Szapáry Péter 381
Szaplanczay Manó 380
Szatmári Sándor 107
Széchenyi Baghy Gyula 102
Széchenyi Bálint 101
Széchenyi Bálintné 101
Széchenyi Éva 101
Széchenyi György gróf 445
Széchenyi Irma 103
Széchenyi István 351
Széchenyi Kinga 12, 14, 16, 19, 149, 178, 224
Széchenyi Zsiga 364
Szellnár Aladár dr. 52
Szemenyei László 214, 217, 219, 220, 445
Szendey Dodó 103
Szenner József dr. 52
Szentágotay Márton dr. 271, 272, 279
Szentandrás dr. 108
Szentirmai László ifj. 445
Szentirmai Tibor 108
Szentirmai Tóni 387

Szenti Tibor 445
Szent-Iványi Domokos 23, 194, 461
Szerencsés Károly 34, 35, 36, 43, 439, 445
Szilovics Csaba 199, 445
Szini Béla 279
Szívós Sándor 34
Szlávik Ferenc dr. 260, 261
Szobonya Miklós dr. 407
Szőke Mari 103
Szöllősi-Janze, Margit 31, 39, 41, 48, 51, 66, 446
Szoltsenyicin, Alekszander 446
Sztálin 25, 26, 28, 72, 104, 108, 118, 120, 152, 159, 189, 242, 243, 251, 252, 263, 346, 356, 414, 415
Sztáray Zoltán 446
Sztójay Döme 39

T

Taar Ferenc 446
Takács Ferenc 24
Takács Nándor 268
Tál Gizella 446
Tamm, Hugo 187
Tănase, Stelian 227, 446
Teleki Géza gróf 23, 24
Teleki Pál gróf 23, 352, 461
Thirring Lajos 76
Tibori Szabó Zoltán 446
Tichi Antal 137
Tilkovszky Loránt 72, 446
Tóbiás Áron 446, 447
Tomka Ferenc 446
Tömpe András 27
Török Bálint 70, 194, 446
Tóth Erzsébet (Schmidt Jenőné) 77
Tóth László 243, 441

Tóth Zoltán dr. 35
Trautmann Rezső 265
T. Varga György 87, 189, 190, 226, 446

U

Újvári András 72, 440
Ungvári Tamás 446
Urbán Károly 444, 446

V

Vadász Ödön 139
Vadkerty Katalin 77, 446
Vágvölgyi Ferenc 447
Valentiny Ágoston 24, 33, 460
Valuch Tibor 197, 204, 447
Vámos György 447
Varga Aladár 163
Varga Albert 149, 447
Varga András 148
Varga Csaba 437, 447
Varga Lajos 447
Varga László 447
Varga Sándor 108
Varga Zsuzsanna 447
Vásárhelyi Miklós 447
Vásáry István 24
Vas István 142
Vass József 279
Vasvári Vilmos 439
Vas Zoltán 249, 447
Vattay Antal 23
Vay Gábor gróf 355
Vay Klára gróf 355
Vay László gróf 355
Veesenmayer, Edmund 39
Vékás Lajos 437
Verebély Tiborné özv. 115

Veres Péter 69, 177, 178, 403, 406, 447, 462
Verseghy Nagy Elek dr. 180, 366, 367
Verseghy Nagy Erzsébet 180, 366
Vida Ferenc 206, 207, 447
Vida István 69, 447, 448
Vigyázó Sándor gróf 371
Vorosilov 25, 34, 74
Vörös István dr. 101, 106, 108, 194
Vörös János 24
Vörös Mihály 139

W

Walko Lajos 363, 461
W. Balassa Zsuzsa 442
Werth Henrik 395
Winkelmann, Otto 39
Wittenberth Antal 138

Z

Závada Pál 131, 203, 204, 207, 444, 448
Zichy Ádám 350
Zichy Adél 351
Zichy Aladár gróf 78, 358, 361, 362
Zichy Aladár ifjabb 78, 363
Zichy Alice 355, 356
Zichy Antal 350, 355
Zichy Béla 380
Zichy Domokos gróf 369, 373, 378
Zichy Domokosné, *lásd* Bolza Mariette
Zichy Eleonóra 101
Zichy György 355
Zichy György ifj. 355
Zichy Györgyné 355
Zichy István 350
Zichy János 355, 386
Zichy János gróf 380
Zichy József 350, 351

Zichy Károly 351
Zichy László 350
Zichy Mária Ludovika gróf 366, 367
Zichy Mihály 13, 17, 21, 350
Zichy Nándor 351, 352, 392, 463
Zichy Nepomuk János gróf 380
Zichy Ödön gróf 357, 397, 398
Zichy Ödönné, *lásd* Bethlen Gabriella gróf
Zichy Pál 350, 380, 384
Zichy Péter 350
Zichy Péter gróf 82, 380, 381, 383, 384, 386,
387, 388
Zichy Tamás 350
Zichy Teréz 392

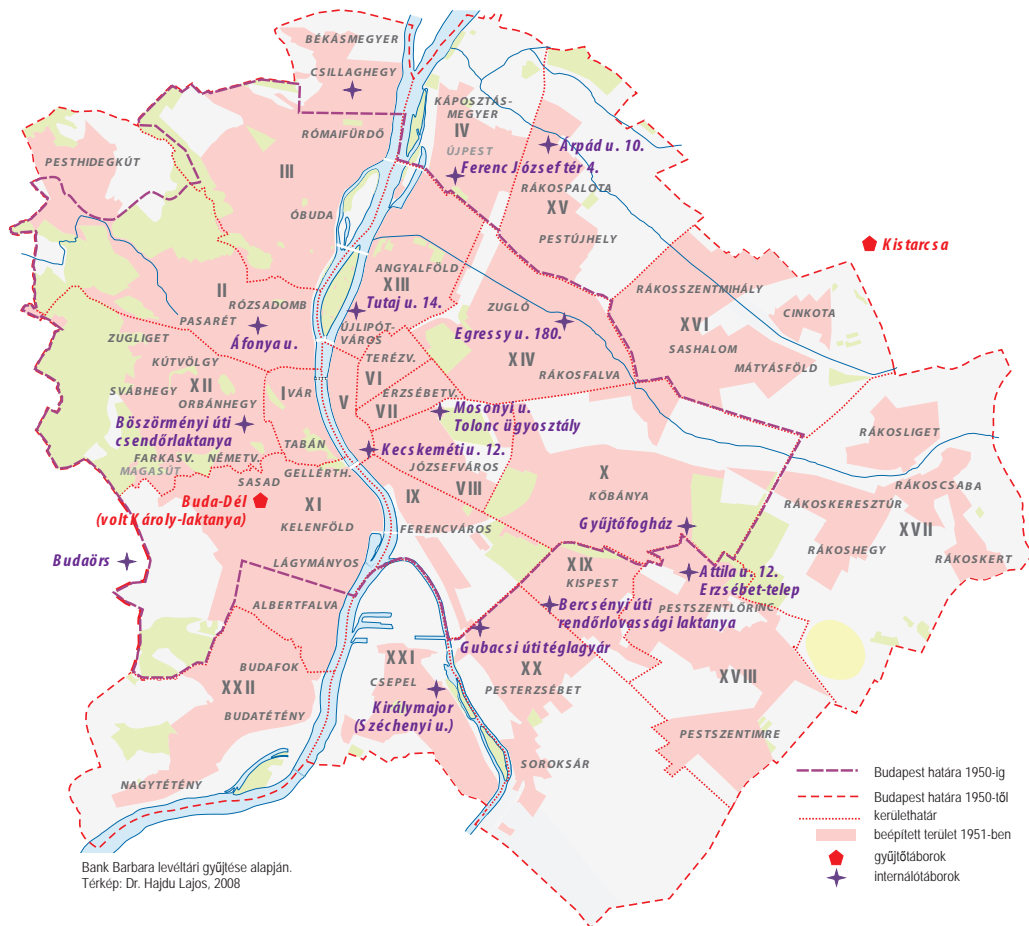
Zimmer József 278
Zinner Tibor 40, 43, 47, 49, 50, 68, 85, 118,
120, 445, 448

Zs

Zsigmond Dezső 263
Zsigmond Gábor 329, 330
Zsigmond Mária 224, 312, 313, 448
Zsigmond Sándor 312, 337, 338, 339
Zsigmond Sándor József Nándor 312
Zsindely Ferenc 57, 58, 61, 65, 463
Zsindelyné Tüdös Klára 13, 17, 21, 57, 58, 61,
62, 63, 65, 448, 463
Zsóke Antal 52

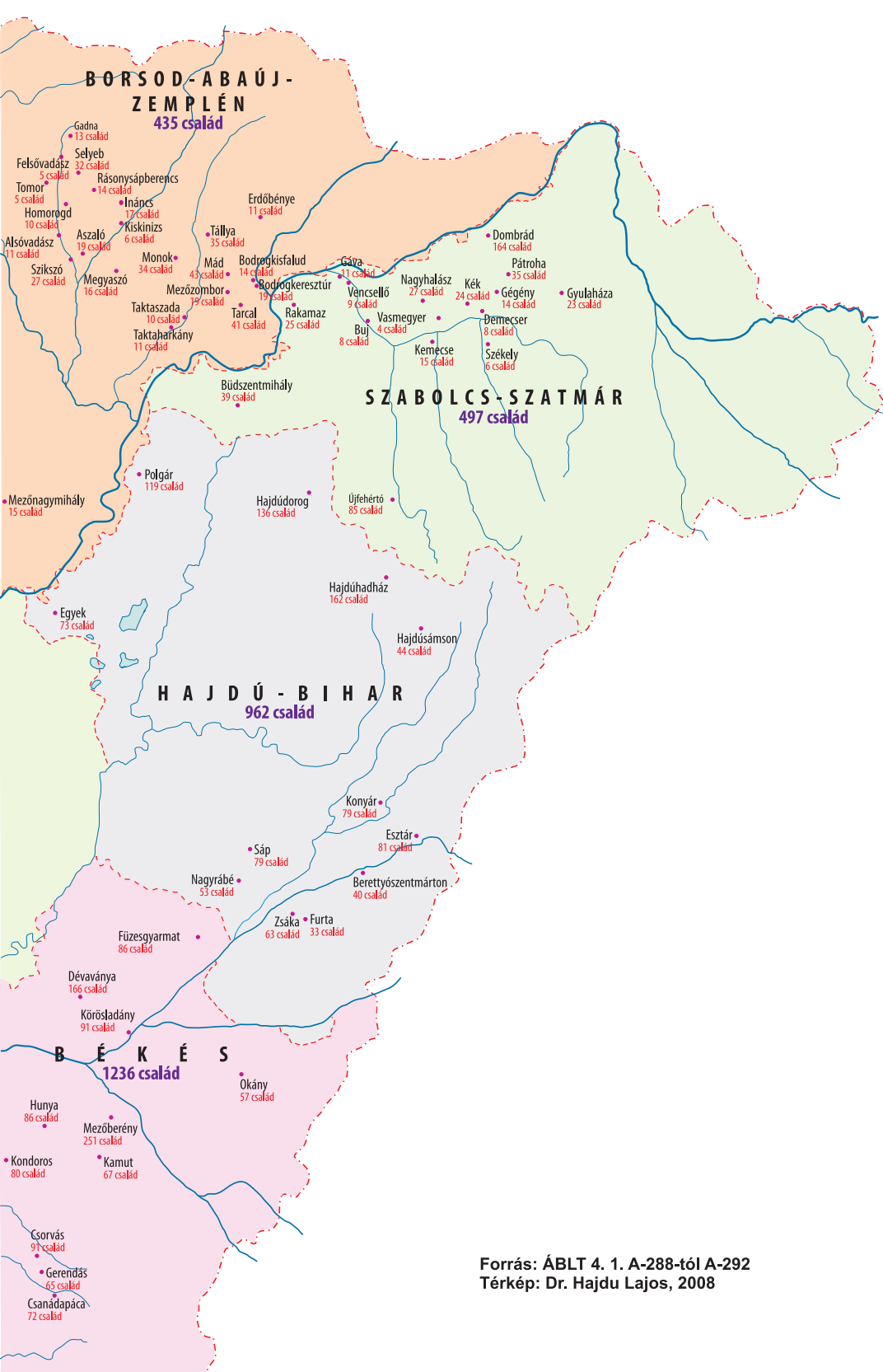

BUDAPESTEN ÉS KÖRNYÉKÉN MŰKÖDŐ GYŰJTŐ- ÉS INTERNÁLÓ TÁBOROK 1945 - (1947) - 1949

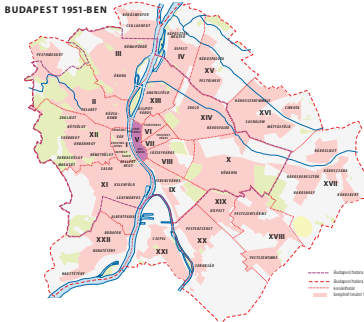
A BUDAPESTRŐL 1951. MÁJUS 21. ÉS 1951. JÚLIUS 18. KÖZÖTT KITILTOTTAK KÉNYSZERLAKHELYEI

Forrás: ÁBLT 4. 1. A-288-tól A-292
Térkép: Dr. Hajdu Lajos, 2008

BUDAPEST V. KERÜLETÉBŐL 1951-BEN KITILTOTTAK LAKÓHELYEI
 Belváros - Lipótváros

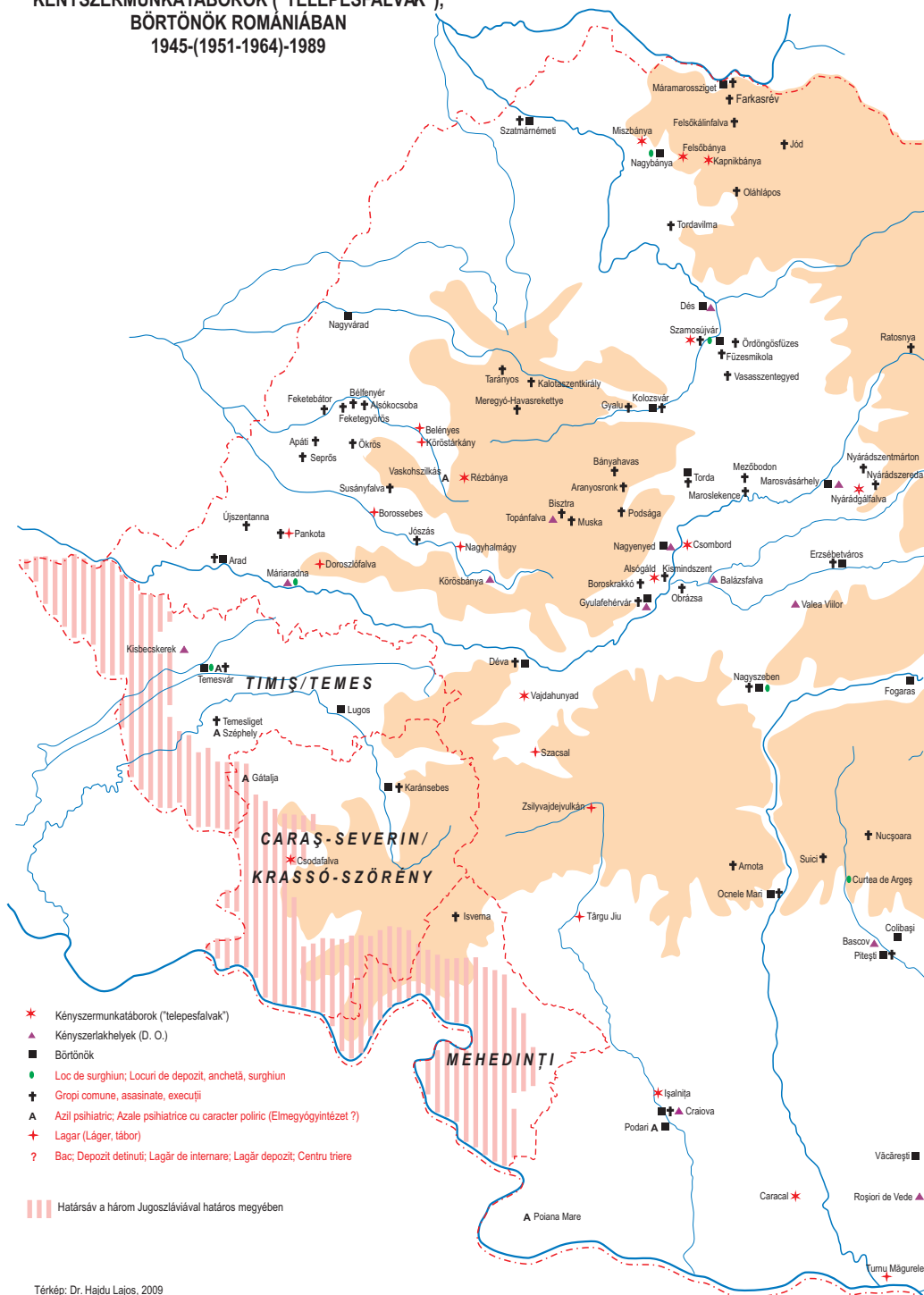

BUDAPEST V. KERÜLETÉBŐL KITILTOTTAK KÉNYSZERLAKHELYEI

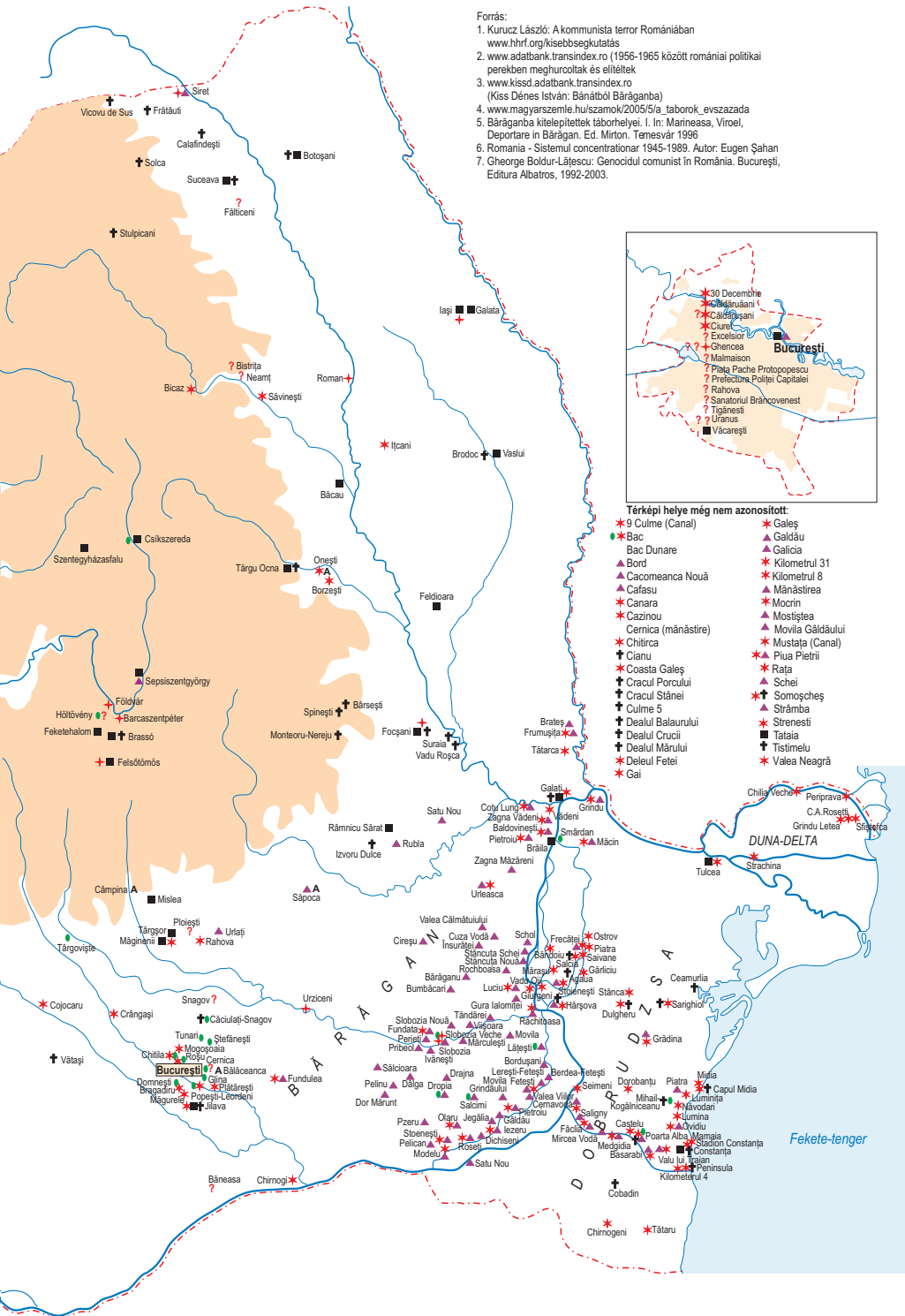

KÉNSZERLAKHELYEK (D. O.),
KÉNSZERMUNKATÁBOROK ("TELEPESFALVAK"),
BÖRTÖNÖK ROMÁNIÁBAN
1945-(1951-1964)-1989

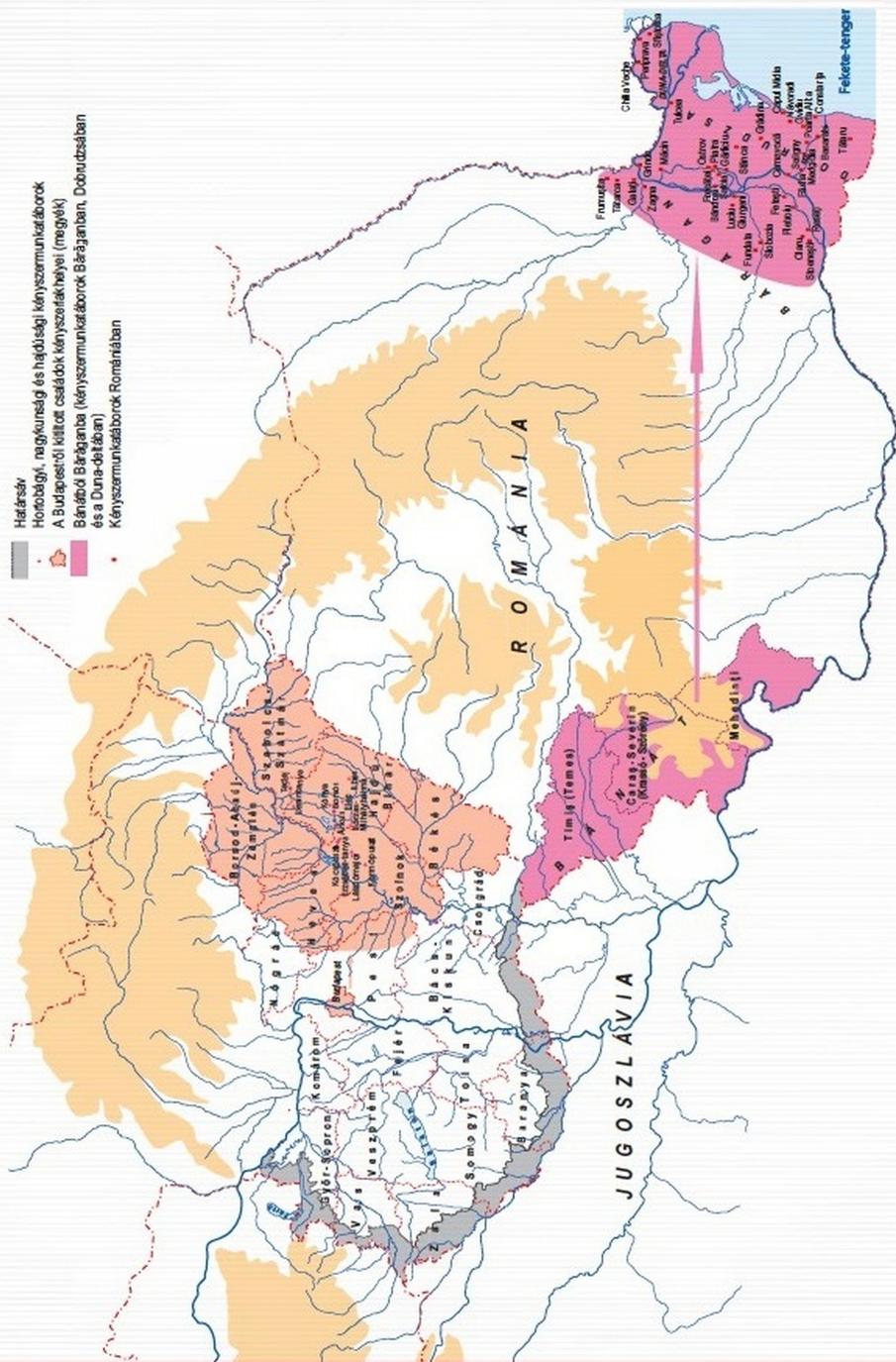
Forrás:

1. Kunucz László: A kommunista terror Romániában
www.hhrf.org/kisebbssegkutatás
2. www.adatbank.transindex.ro (1956-1965 között romániai politikai perekben meghurcoltak és eltűntek)
3. www.kissd.adatbank.transindex.ro (Kiss Dénes István: Bánátlól Bárángban)
4. www.magyarorszemp.hu/szamok/2005/5/a_taborok_evszazada
5. Bárángban kitelepítettek táborhelyei. I. In: Marineasa, Viorel, Deportare in Báráng. Ed. Mirtón. Temesvár 1996
6. Romania - Sistemul concentracionar 1945-1989. Autor: Eugen Șahan
7. George Boldur-Lătescu: Genocidul comunist în România. București, Editura Albatros, 1992-2003.

[illegible]

■ KÖMI felügyeletet ellátó börtön/parancsnokság
 □ KÖMI táborok/munkahelyek

HANTÓ
ZSUZSA

Kitiltott családok

ISBN 978-963-9335-74-5

9 789639 335745

3900 Ft

